



Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü  
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

**TÜRKİYE’DE RİSK ALTINDAKİ AİLELERİN PSİKOSOSYAL  
DESTEK İHTİYAÇLARININ ANALİZİNE YÖNELİK BİR MODEL  
ÖNERİSİ**

Ali Osman ÖZPOLAT

Doktora Tezi

Ankara, 2021



TÜRKİYE'DE RİSK ALTINDAKİ AİLELERİN PSİKOSOSYAL DESTEK  
İHTİYAÇLARININ ANALİZİNE YÖNELİK BİR MODEL ÖNERİSİ

Ali Osman ÖZPOLAT

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü  
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2021

## KABUL VE ONAY

Ali Osman ÖZPOLAT tarafından hazırlanan “Türkiye’de Risk Altındaki Ailelerin Psikososyal Destek İhtiyaçlarının Analizine Yönelik Bir Model Önerisi” başlıklı bu çalışma, 30/12/2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

---

Prof. Dr. Aylin GÖRGÜN BARAN (Başkan)

---

Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN (Danışman)

---

Prof. Dr. Eda PURUTÇUOĞLU (Üye)

---

Doç. Dr. Aysel GÜNİNDİ ERSÖZ (Üye)

---

Dr. Öğr. Üyesi Türken ÇAĞLAR (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

## YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayımlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir.<sup>(1)</sup>
- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren..... ay ertelenmiştir.<sup>(2)</sup>
- o Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir.<sup>(3)</sup>

22/01/2021

**Ali Osman ÖZPOLAT**

<sup>1</sup> "Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ay aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir.\* Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir. Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

\* Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

## ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, **Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığımı beyan ederim.

**Ali Osman ÖZPOLAT**

## TEŞEKKÜR

Araştırmamın başlangıcından sonuna kadar her aşamasında büyük emeği olan, akademik olarak desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, bilgisi ve deneyimleri ile tezimin kurgulanmasından sonlandırılmasına kadar her aşamada bana son derece incelik ve samimiyetle yaklaşarak yol gösteren, değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN'a çok teşekkür ederim.

Tez izleme sürecimde yer alan ve araştırma sürecinde katkıları esirgemeyen ve nitelikli bir araştırma ortaya koymamda destek olan Prof. Dr. Aylin GÖRGÜN BARAN'a ve Prof. Dr. Eda PURUTÇUOĞLU'na, savunma jürimde yer alan Doç. Dr. Aysel GÜNİNDİ ERSÖZ'e ve Dr. Öğr. Üyesi Türken ÇAĞLAR'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu tezin oluşmasında varlıkları, deneyimleri ve duygularıyla yaşamlarını açan, değerli vakitlerini ayıran kıymetli ailelere teşekkür ederim. Ayrıca araştırmaya katkı verme konusundaki ilgileriyle son derece içten bir yaklaşım içinde sorularımı yanıtlayan değerli akademisyenler, Bakanlık uzmanları ve Aile Sosyal Destek Programı çalışanlarına da teşekkürü borç bilirim.

Her zaman yanımda olan, desteğini ve emeklerini hiçbir zaman esirgemeyen annem Nazire ÖZPOLAT ve babam Ahmet ÖZPOLAT'a sonsuz şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca eğitim ve çalışma hayatımın her aşamasında yanımda olup destek olan kardeşlerim; Çağla, Çağrı ve Sena'ya çok teşekkür ediyorum. İyi ki varsınız.

## ÖZET

ÖZPOLAT, Ali Osman. *Türkiye’de Risk Altındaki Ailelerin Psikososyal Destek İhtiyaçlarının Analizine Yönelik Bir Model Önerisi*, Doktora Tezi, Ankara, 2021.

Aile sahip olduğu işlevler nedeniyle her toplum için önemli bir kurum olmuştur ancak küresel ekonomik politikaların da etkisiyle günümüzde sayısız risklere maruz kalmaktadır. Bu bağlamda araştırmamızın temel amacı Türkiye’de risk altındaki ailelerin psikososyal destek ihtiyaçlarına yönelik olarak model önerisi geliştirmektir. Bu kapsamda nitel araştırma yöntemi kullanılarak 15 aile, 11 saha çalışanı ve 10 uzman (akademisyen ve Bakanlık uzmanı) ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilerek veriler toplanmıştır.

Araştırmanın sonuçlarına göre genel olarak; ailelerin etkin ve verimli bir psikososyal destek alamadıkları, aile desteklerinin genel itibariyle maddi destekle sınırlı kaldığı, ailelerin temel ihtiyaçları karşılanmadan psikososyal destek aşamasına geçilemeyeceği, sunulan hizmetler hakkında ailelerin yeterince bilgi sahibi olmadıkları, geçici olarak sunulan yardımların aileyi risklerden kurtarmadığı, psikososyal desteğin tek bir ziyaretle verilemeyeceği, ailede ortaya çıkan bir sorunun zincirleme sorunlara yol açtığı, riskli ailelerin tespitinde belirli standart bir uygulama bulunmadığı, teori ve uygulama arasında fark olduğu, psikososyal desteğin yalnızca Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından sunulması gerektiği algısının olduğu, kurumlarda/kuruluşlarda profesyonel personel eksikliği, personelin özlük haklarının yetersizliği, iş yoğunluğu ve hizmet içi eğitimlerinin yeterli olmaması önemli sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ayrıca aileler için en fazla risk teşkil eden sorunların; ekonomik sorunlar, işsizlik, genel eğitim sorunları, çocukların yaşadığı sorunlar, gelecek kaygısı, sosyal güvencenin olmaması, yaşanan konutun uygunsuzluğu, erken yaşta evlilikler, göç öyküsü, ailede engelli ya da yaşlı birey olması, kısıtlı sosyal-çevresel destek, ailede sağlık sorunları olan birey olması, tek ebeveynli aileler, şiddet, boşanma, suça sürüklenme, alkol ve madde kullanımı, kumar bağımlılığı ve çok eşlilik olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Ailelerle sosyal hizmet, riskli aile, psikososyal destek, sosyal risk, sosyal politika.



## ABSTRACT

ÖZPOLAT Ali Osman. *A Model Proposal for the Analysis of Psychosocial Support Needs of at-Risk Families in Turkey*, PhD Thesis, Ankara 2021.

Family has been an important institution for every society due to its functions, however, today it is exposed to numerous risks with the effect of global economic policies. Within this context, the main objective of the research is to develop a model for psychosocial support needs of families at-risk in Turkey. In this sense, throughout the research, data were collected via in-depth interviews that conducted with 15 families, 11 field workers and 10 experts (including academicians and ministry experts) by using the qualitative research method.

This research shows that; families are unable to receive effective and efficient psychosocial support, family support is generally limited to financial support, psychosocial support cannot be achieved without meeting the basic needs of families first, families do not have enough information about the present services, temporary aids do not save the family from risks, psychosocial support cannot be provided in a single visit, a problem in the family leads to chain of problems, there is no specific standard intervention model for detecting families at-risk, there is a difference between theory and practice, there is a perception that psychosocial support should only be provided by the Ministry of Family, Labor and Social Services, number of the professional staff in the institutions is not enough, personnel rights of the staff is insufficient, staff have to deal with a heavy workload and in-service training is not enough.

Additionally, this research indicated that the problems pose the greatest risk to families are; economic problems, unemployment, general education problems, problems experienced by children, anxiety for the future, lack of social security, unsuitable housing, early marriages, migration history, disabled or elderly family members, limited social-environmental support, having a family member with health problems, single parent families, violence, divorce, delinquency, alcohol and substance abuse, gambling addiction and polygamy.

**Keywords:** Social work with families, risky family, psychosocial support, social risk, social policy.

## İÇİNDEKİLER

<b>KABUL VE ONAY</b> .....	<b>i</b>
<b>YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI</b> .....	<b>ii</b>
<b>ETİK BEYAN</b> .....	<b>iii</b>
<b>TEŞEKKÜR</b> .....	<b>iv</b>
<b>ÖZET</b> .....	<b>v</b>
<b>ABSTRACT</b> .....	<b>vi</b>
<b>İÇİNDEKİLER</b> .....	<b>vii</b>
<b>KISALTMALAR LİSTESİ</b> .....	<b>xiv</b>
<b>TABLolar LİSTESİ</b> .....	<b>xvi</b>
<b>ŞEKİLLER LİSTESİ</b> .....	<b>xvii</b>
<b>GİRİŞ</b> .....	<b>1</b>
<b>1. BÖLÜM: GENEL BİLGİLER</b> .....	<b>4</b>
<b>1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ</b> .....	<b>4</b>
<b>1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI</b> .....	<b>6</b>
<b>1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ</b> .....	<b>7</b>
<b>1.4. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI</b> .....	<b>8</b>
<b>1.5. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI</b> .....	<b>8</b>
<b>1.6. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI</b> .....	<b>8</b>
<b>2. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE</b> .....	<b>10</b>
<b>2.1. AİLE</b> .....	<b>11</b>
<b>2.2. AİLELERE PSİKOSOSYAL DESTEK</b> .....	<b>12</b>
<b>2.3. AİLE KURAMLARI</b> .....	<b>15</b>
2.3.1. Sistem Yaklaşımı .....	<b>16</b>
2.3.2. Ekolojik Yaklaşım.....	<b>17</b>

2.3.3. Güçlendirme Yaklaşımı .....	17
2.3.4. Baskı ve Ayrımcılık Karşıtı Uygulama .....	18
<b>2.4. GELENEKSELLİKTEN MODERNLİĞE GEÇİŞTE AİLEDE YAŞANAN DEĞİŞİMLER</b> .....	19
2.4.1. Türk Aile Yapısında Yaşanılan Değişimler .....	20
2.4.1.1. Eski Türklerde Aile Yapısı .....	20
2.4.1.2. Selçuklu ve Osmanlı'da Aile Yapısı.....	21
2.4.1.3. Türkiye'de Aile Yapısı.....	23
<b>2.5. GÜNÜMÜZDE AİLELERİN KARŞI KARŞIYA KALDIKLARI RİSK FAKTÖRLERİ</b> .....	28
2.5.1. Ekonomik Sorunlar.....	28
2.5.2. Alkol ve Madde Bağımlılığı.....	32
2.5.3. Eğitim .....	33
2.5.4. Boşanma ve Tek Ebeveynli Aileler .....	35
2.5.5. Aile İçi Şiddet .....	37
2.5.6. Göç ve Kentleşmenin Getirdiği Sorunlar .....	38
2.5.7. Kırsal Kesimde Yaşanan Sorunlar .....	42
2.5.8. Çocukların Karşı Karşıya Kaldıkları Riskler .....	42
2.5.9. Kadınların Karşı Karşıya Kaldıkları Riskler .....	43
2.5.10. Engellilik .....	44
2.5.11. Yaşlılık .....	45
2.5.12. Diğer Risk Faktörleri .....	47
<b>2.6. DÜNYA'DA SOSYAL REFAH MODELLERİ</b> .....	48
2.6.1. Almanya Örneği.....	51
2.6.2. İngiltere Örneği.....	55
2.6.3. Kuzey Avrupa Ülke Örnekleri (İsveç, Norveç, Finlandiya, Danimarka) .	58
2.6.4. Amerika Birleşik Devletleri Örneği.....	59

2.6.5. Kanada Örneği .....	62
2.6.6. Rusya Federasyonu Örneği .....	65
2.6.7. Çin Halk Cumhuriyeti Örneği .....	66
2.6.8. İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) Verileri.....	69
<b>2.7. TÜRKİYE'DE DURUM.....</b>	<b>77</b>
<b>3. BÖLÜM: YÖNTEM .....</b>	<b>81</b>
<b>3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ .....</b>	<b>81</b>
<b>3.2. ARAŞTIRMANIN ÇALIŞMA GRUBU.....</b>	<b>82</b>
<b>3.3. VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ .....</b>	<b>85</b>
3.3.1. Katılımcıların Özellikleri.....	86
3.3.1.1. Katılımcılar / Aileler .....	87
3.3.1.2. Katılımcılar / Saha Personelleri.....	88
3.3.1.3. Katılımcılar / Uzman Grup .....	89
<b>3.4. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI .....</b>	<b>90</b>
<b>3.5. VERİLERİN İŞLENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ .....</b>	<b>92</b>
<b>3.6. SÜRE VE OLANAKLAR.....</b>	<b>93</b>
<b>4. BÖLÜM: BULGULAR.....</b>	<b>94</b>
<b>4.1. RİSK ALTINDA OLDUĞU DÜŞÜNÜLEN AİLELERİN DENEYİMLERİNE İLİŞKİN BULGULAR.....</b>	<b>94</b>
4.1.1. Ailelerin Genel Özellikleri.....	96
4.1.2. Ailelerin Psikososyal Destek Hakkındaki Düşünceleri .....	97
4.1.3. Aileler İçin Risk Oluşturan Faktörler.....	99
4.1.3.1. Ekonomik Sorunlar .....	99
4.1.3.2. İşsizlik.....	103
4.1.3.3. Sosyal Güvence .....	105
4.1.3.4. Eğitim Durumu .....	107

4.1.3.5. Göç .....	108
4.1.3.6. Engellilik ve Yaşlılık.....	110
4.1.3.7. Çocukların Yaşadığı Sorunlar .....	112
4.1.3.8. Kadınların Yaşadığı Sorunlar.....	115
4.1.3.9. Şiddet .....	117
4.1.3.10. Erken Yaşta Evlilik .....	118
4.1.3.11. Boşanma ve Tek Ebeveynli Aileler .....	119
4.1.3.12. Çok Eşlilik.....	120
4.1.3.13. Sağlık Sorunları .....	122
4.1.3.14. Alkol ve Madde Kullanımı .....	124
4.1.3.15. Kumar Bağımlılığı .....	126
4.1.3.16. Suça Sürüklenme .....	126
4.1.3.17. Sunulan Hizmetlerden Haberdar Olmama .....	127
4.1.3.18. Yaşanılan Konutun Uygunsuzluğu .....	128
4.1.3.19. Kısıtlı Sosyal Destek.....	129
4.1.3.20. Gelecek Kaygısı.....	131
4.1.4. Hangi Konuları Aile İçin Risk Faktörü Olarak Görüyorlar?.....	133
4.1.5. Ailelerin Yaşadıkları Çevrede Risk Olarak Ortaya Çıkan Faktörler .....	136
<b>4.2. ALANDA ÇALIŞAN AİLE SOSYAL DESTEK PROGRAMI PERSONELLERİNİN DENEYİMLERİNE İLİŞKİN BULGULAR.....</b>	<b>139</b>
4.2.1. Alanda Çalışanların Aile Sosyal Destek Programına Yönelik Algısı.....	142
4.2.1.1. Programı Nasıl Değerlendiriyorlar? .....	142
4.2.1.2. Personelin Psikososyal Destek Konusunda Yetkinliği.....	146
4.2.1.3. Yönlendirme ve Takip Süreçleri .....	150
4.2.1.4. Ailelerin Ziyaretten Beklentileri .....	153
4.2.1.5. Hane Ziyaretleri Kapsamında Yaşanılan Sorunlar .....	156

4.2.1.6. Ziyaretler Esnasında Yaşanan Olay Örnekleri .....	164
4.2.1.7. Mükerrer Ziyaretler.....	165
4.2.2. Alanda Çalışan Personele Göre Ailelerin Psikososyal Destek Algısı.....	167
4.2.3. Alanda Çalışan Personellerin Riskli Aile Tanımları .....	170
4.2.4. Riskli Aileler Nasıl Tespit Ediliyor?.....	177
4.2.5. Alanda Personeli En Fazla Zorlayan Konular .....	181
4.2.6. Kurumlar Arası İş Birliği ve Koordinasyon .....	183
4.2.6.1. Kurumlar Arası İşbirliği ve Koordinasyon Sorunu .....	184
4.2.6.2. “Psikososyal Desteği Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Yapar” Algısı.....	185
4.2.7. Bölgesel Riskler .....	187
4.2.7.1. Göçmen ve Sığınmacı Sorunu.....	188
4.2.7.2. Romanların Yoğun Yaşadığı Yerlerde Yaşanan Sorunlar .....	193
4.2.7.3. Terör .....	195
4.2.7.4. Doğal Afetler .....	197
4.2.7.5. Çoklu Sorunlar.....	198
4.2.8. Teori ve Uygulama Arasındaki Farklılık.....	200
4.2.9. Alanda Çalışan Katılımcı Grubunun Görüşleri ve Çözüm Önerileri .....	202
<b>4.3. UZMAN GRUBUN DENEYİMLERİNE İLİŞKİN BULGULAR.....</b>	<b>211</b>
4.3.1. Psikososyal Destek Kavramı.....	212
4.3.2. Uzman Grubun Aileler İçin Risk Tanımları .....	217
4.3.3. Riskli Aileler Nasıl Belirlenmeli? .....	227
4.3.4. Aileler Yeterince Destekleniyor Mu? .....	234
4.3.5. “Aile Bakanlığı” Algısı.....	238
4.3.6. Aile Sosyal Destek Programının Değerlendirilmesi.....	240
4.3.6.1. Aile Sosyal Destek Programı Öncesi ve Sonrası .....	244

4.3.7. Yurtdışında Yapılan Çalışmalar .....	246
4.3.8. Teori ve Uygulama Arasındaki Fark Nasıl Kapatılabilir? .....	251
4.3.9. Uzman Katılımcı Grubunun Görüşleri ve Çözüm Önerileri .....	259
4.3.9.1. Mevcut Hizmetlere İlişkin Öneriler.....	259
4.3.9.2. Hizmetlerin Bilinirliği .....	263
4.3.9.3. İş Birliği ve Koordinasyon.....	266
4.3.9.4. Personele İlişkin Öneriler .....	270
4.3.9.5. Hizmet İçi Eğitim.....	272
4.3.9.6. Sosyal Hizmetlerin Yerelliği.....	275
4.3.9.7. Yeni Bir Sistem Önerisi.....	279
4.3.9.8. Uzman Katılımcı Grubunun Diğer Önerileri.....	284
<b>5. BÖLÜM: TARTIŞMA.....</b>	<b>289</b>
<b>5.1. AİLELERİN DENEYİMLERİ.....</b>	<b>290</b>
<b>5.2. ALANDA ÇALIŞAN AİLE SOSYAL DESTEK PROGRAMI     PERSONELLERİNİN DENEYİMLERİ.....</b>	<b>302</b>
<b>5.3. UZMAN GRUBUN DENEYİMLERİ .....</b>	<b>308</b>
<b>6. BÖLÜM: SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....</b>	<b>313</b>
<b>6.1. SONUÇLAR.....</b>	<b>313</b>
6.1.1. Ailelere İlişkin Sonuçlar .....	315
6.1.2. Alanda Çalışan Aile Sosyal Destek Programı Çalışanlarına İlişkin Sonuçlar .....	321
6.1.3. Uzman Gruba İlişkin Sonuçlar .....	325
<b>6.2. ÖNERİLER.....</b>	<b>327</b>
6.2.1. Uygulamaya İlişkin Öneriler .....	328
6.2.2. Sosyal Politikaya İlişkin Öneriler .....	337
6.2.3. Araştırmacılar İçin Öneriler .....	341

<b>7. BÖLÜM: MODEL ÖNERİSİ.....</b>	<b>342</b>
<b>7.1. MODELİN AMACI.....</b>	<b>342</b>
<b>7.2. MODELİN TEMEL İLKELERİ.....</b>	<b>343</b>
<b>7.3. MODELİN DAYANAĞI.....</b>	<b>344</b>
<b>7.4. SÜREÇ.....</b>	<b>346</b>
<b>7.5. UYGULAMA ESASLARI.....</b>	<b>347</b>
<b>KAYNAKÇA.....</b>	<b>356</b>
<b>EK 1. ORJİNALLİK RAPORU.....</b>	<b>371</b>
<b>EK 2. ETİK KURUL İZİNİ.....</b>	<b>373</b>
<b>Ek 3. BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU.....</b>	<b>374</b>
<b>Ek 4. ARAŞTIRMADA KULLANILAN YARI YAPILANDIRILMIŞ DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME FORMU.....</b>	<b>377</b>
<b>ÖZGEÇMİŞ.....</b>	<b>381</b>



## KISALTMALAR LİSTESİ

<b>Kısaltma</b>	<b>Açıklama</b>
<b>AAMFT</b>	: Amerikan Evlilik ve Aile Terapisi Derneğinin
<b>AB</b>	: Avrupa Birliği
<b>ABD</b>	: Amerika Birleşik Devletleri
<b>AÇEP</b>	: Anne ve Çocuk Eğitim Programı
<b>AÇSHB</b>	: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
<b>AEP</b>	: Aile eğitimi Programı
<b>AFTA</b>	: Amerikan Aile Terapisi Derneği
<b>ASDEP</b>	: Aile Sosyal Destek Programı
<b>ASPB</b>	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
<b>ATHGM</b>	: Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü
<b>BADEP</b>	: Baba Destek Eğitim Programı
<b>BAGFW</b>	: Serbest Sosyal Hizmetler Federal Çalışma Topluluğu
<b>BSDH</b>	: Boşanma Süreci Danışmanlığı Hizmeti
<b>CEDAW</b>	: Uluslararası alanda Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
<b>COS</b>	: Yardım Kuruluşu Dernekleri
<b>Eurostat</b>	: Avrupa İstatistik Ofisi
<b>Fak-Fuk-Fon</b>	: Fakir Fukara Fonu
<b>FSA</b>	: Amerika Aile Hizmet Birliği
<b>ILO</b>	: Uluslararası Çalışma Örgütü
<b>İstanbul Sözleşmesi</b>	: Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi
<b>İŞKUR</b>	: Türkiye İş Kurumu

<b>Kısaltma</b>	<b>Açıklama</b>
<b>KMÇ</b>	: Korunmaya Muhtaç Çocuk
<b>M.Ö.</b>	: Milattan Önce
<b>M.S.</b>	: Milattan Sonra
<b>MEB</b>	: Milli Eğitim Bakanlığı
<b>MLSA</b>	: Minimum Yaşam Standardı Güvencesi
<b>NATO</b>	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
<b>OECD</b>	: İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı
<b>PDR</b>	: Psikolojik danışmanlık ve rehberlik
<b>PTT</b>	: Posta ve Telgraf Teşkilatı
<b>SED</b>	: Sosyoekonomik Destek
<b>SGK</b>	: Sosyal Güvenlik Kurumu
<b>SHM</b>	: Sosyal Hizmet Merkezleri
<b>SYDV</b>	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
<b>ŞÖNİM</b>	: Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi
<b>TAYA</b>	: Türkiye Aile Yapısı Araştırması
<b>TCK</b>	: Türk Ceza Kanunu
<b>TOKİ</b>	: Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı
<b>TUBİM</b>	: Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi
<b>TÜİK</b>	: Türkiye İstatistik Kurumu
<b>UMKE</b>	: Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi
<b>UNICEF</b>	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
<b>YFA</b>	: Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz

## TABLOLAR LİSTESİ

<b>Tablo 1.</b> <i>Hanede Yaşayan Birey Sayısı</i> .....	25
<b>Tablo 2.</b> <i>Türkiye Geneli, Üç Büyük İl, Bölge ve Sosyoekonomik Statüsüne Göre 3'lü Hanehalkı Tipi</i> .....	26
<b>Tablo 3.</b> <i>Türkiye Geneli ve Cinsiyete Göre İlk Evlenme Yaşı</i> .....	27
<b>Tablo 4.</b> <i>Türkiye Geneli, Üç Büyük İl, Bölge, Hanehalkı Tipi ve Sosyoekonomik Seviyeye Göre Hanelerin Yardım Aldığı Kurum veya Kişiler</i> .....	31
<b>Tablo 5.</b> <i>Cinsiyete Göre Eğitim Seviyesi</i> .....	34
<b>Tablo 6.</b> <i>Türkiye Geneli ve Cinsiyete Göre Boşanma Nedeni</i> .....	37
<b>Tablo 7.</b> <i>Yıllara ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezleri 2007-2019</i> .....	39
<b>Tablo 8.</b> <i>Bütçenin Hane İhtiyaçlarını Karşılama Durumu (60+)</i> .....	47
<b>Tablo 9.</b> <i>Asping-Andersen'a Göre Refah Devletlerini Dekomüdifikasyon Derece Sınıflandırılması</i> .....	49
<b>Tablo 10.</b> <i>Aile Politika Türleri</i> .....	51
<b>Tablo 11.</b> <i>İsveç ve Norveç Sosyal Refah Modelleri Karşılaştırması</i> .....	59
<b>Tablo 12.</b> <i>Ailelere İlişkin Demografik Bilgiler</i> .....	94
<b>Tablo 13.</b> <i>Aile Sosyal Destek Programı Kapsamında Görüşülen Katılımcılara İlişkin Bilgiler</i> .....	140
<b>Tablo 14.</b> <i>Uzman Gruba İlişkin Bilgiler</i> .....	211

## ŞEKİLLER LİSTESİ

<i>Şekil 1.</i> Ortalama Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Geliri .....	30
<i>Şekil 2.</i> Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeli lerin Yıllara Göre Değişimi .....	41
<i>Şekil 3.</i> Almanya’da Yaşlıların (65 Yaş ve Üstü) Toplam Nüfus İçindeki Oranı.....	53
<i>Şekil 4.</i> Ailenin Sosyal Yardımlarına Yapılan Kamu Harcamaları .....	70
<i>Şekil 5.</i> Evlenme Oranları.....	72
<i>Şekil 6.</i> Boşanma Oranları .....	72
<i>Şekil 7.</i> Hanehalkı Türüne Göre Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü, 2015 .....	74
<i>Şekil 8.</i> Hanedeki Ebeveynlerin Varlığına ve Medeni Durumuna Göre (0-17 Yaş Arası) Çocukların (%) Dağılımı.....	75
<i>Şekil 9.</i> Toplam Doğurganlık Hızı, 1970, 1995 ve 2017 .....	76
<i>Şekil 10.</i> Hanehalkı İstihdam Durumuna Göre Çocuklar (0-14 yaş).....	76
<i>Şekil 11.</i> Aile Görüşmelerinde En Çok Kullanılan Kelimelere İlişkin İstatistiki Kelime Bulutu .....	95
<i>Şekil 12.</i> Ailelerle Görüşmede Kullanılan Kod Bulutu .....	96
<i>Şekil 13.</i> Ailelerin En Fazla Yaşadıkları Sorunlar .....	96
<i>Şekil 14.</i> Ailelerin Yaşadığı Konutun Durumu .....	128
<i>Şekil 15.</i> Ailelerin Hangi Konuları Aile İçin Risk Faktörü Olarak Gördüğü .....	134
<i>Şekil 16.</i> Ailelerin Çevrelerinde Risk Olarak Ortaya Çıkan Faktörler .....	136
<i>Şekil 17.</i> Görüşme Gerçekleştirilen Kişilerin Türkiye Haritasındaki Görünümü .....	141
<i>Şekil 18.</i> Alan Çalışanlarının En Fazla Kullandığı Kelimelere İlişkin Kelime Bulutu .....	141
<i>Şekil 19.</i> ASDEP Kapsamında Sahada En Fazla Yaşanan Sorunlar .....	157
<i>Şekil 20.</i> Sahada Çalışan Personellerin Aileler İçin Tanımladığı Risklerin İstatistiki Sıralaması .....	170
<i>Şekil 21.</i> Alanda Çalışan Personelin Psikososyal Destek Hizmetlerine İlişkin Önerileri .....	203
<i>Şekil 22.</i> Uzman Grup Görüşmelerinde En Çok Kullanılan Kelimelere İlişkin İstatistiki Kelime Bulutu .....	212

<b>Şekil 23.</b> Uzman Grubun Aileler İçin Tanımladığı Risk Faktörleri.....	217
<b>Şekil 24.</b> Ailelerin Yaşadığı Sorunlar .....	291
<b>Şekil 25.</b> Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisine Göre Yaşam Doyumunun İnsan Gelişimi Perspektifi.....	305
<b>Şekil 26.</b> Ailelerin En Fazla Yaşadıkları Sorunlar .....	315
<b>Şekil 27.</b> Mahalleye Yeni Taşınan Ailelere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulaması.....	348
<b>Şekil 28.</b> Psikososyal Destek Merkezli Sosyal Hizmet Uygulama Döngüsü .....	350
<b>Şekil 29.</b> Müracaatçı Bilgi Sistemi .....	351
<b>Şekil 30.</b> ASDEP Süreci Modeli.....	354
<b>Şekil 31.</b> SHM Teşkilatlanma Modeli.....	355

## GİRİŞ

Toplumun en küçük yapı taşı ve temel dayanağı olarak atfedilen aile, insanların beraber yaşamak için geliştirmiş oldukları en eski ve en küçük topluluktur. Aile dar anlamda sadece anne ve babadan meydana gelirken geniş anlamda aile eş ve çocukların birlikteliğini ifade etmektedir. Aile, bireylerin özellikle topluma hazırlanmasında önemli sorumluluklar üstlenmektedir. Bu bağlamda aile içerisindeki bireylerin tavır ve davranışları sağlıklı bireyler yetiştirilmesinde belirleyici rol oynamaktadır (Akm, 2013).

Aile ortamı bireylerin doğduğu andan başlayarak içerisinde yer aldığı hayatlarını devam ettirmek amacıyla gerekli bakımın ve desteğin sunulduğu sosyal bir ortam olarak süregelmektedir. Ayrıca aile duygularımızın ortaya çıktığı sosyal ortamdır. Kendi hakkımızda ya da başkaları hakkında ne tarz duygusal tepkiler göstereceğimizi ve bu duygularla ilgili düşüncelerimizi nasıl ortaya koyacağımızı aile içerisinde öğreniriz (Özmen, 2004). Toplumun en temel öğelerinden birisi olan aile, kendi içerisinde gerçekleşen ve çevreden gelen etkenlerden olumlu ya da olumsuz olarak fazlasıyla etkilenmektedir. Bu etkileşim bazen direkt tüm aileyi hedef alırken bazen de aile içerisinde sadece tek bir bireyi de hedef alabilir.

Bilindiği üzere aile ile ilgili çalışmalar ailelerin sorunlarının tanımlanarak çözüm üretilmesinden, tüm aile üyeleri içerisinde değerlendirme ve aileyi güçlendirmeye evrilmiştir. Bu konuda yapılan çalışmalar da ailenin tüm üyelerinin sorun çözümünde yer almalarının olumlu değişimi daha çabuk sağladığı üzerine yoğunlaşmaktadır.

Aile konusu tarih boyunca sosyoloji ve psikoloji gibi birçok bilim dalı içerisinde yer almıştır. Bu bağlamda bir bilim ve meslek dalı olarak bireyler, aileler, gruplar ve toplum ile ilgilenip mikro, mezo ve makro çalışmalar yapan sosyal hizmette bu alana kayıtsız kalmamıştır.

Sosyal hizmetin aile alanında temel amacı, ailenin ve aile üyelerinin duygusal, gelişimsel ve toplumsal olarak yeterli hale gelmesini sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda sosyal hizmet uygulamaları ailenin güçlü yanlarını ortaya çıkarıp ailenin eksik yanlarına ya da değişmesi gereken kısımlarına müdahale ederek aileyi işlevsel hale getirmeye çalışır.

Ailenin refahını sağlamak amacıyla; sosyal sigorta, sosyal güvenlik, aile yardımı veya sosyal yardım gibi sosyal hizmet uygulamaları bulunmaktadır. Ailelere psiko-sosyal destek kapsamında ise; koruyucu- önleyici-rehabilitasyon edici, eğitici, savunucu, evlenme öncesi rehberlik sağlayan, ayni ve nakdi yardım ile çeşitli sosyal yardımlar sunan, aile danışmanlığı ile ailenin devamlılığını tesis eden hizmetler sunulmaktadır (Çevik, 2020).

Bu çalışmada yapılan görüşmelerde sosyal hizmetin üç uygulama düzeyinin nasıl karşılık bulduğu, görüşmecilerin destek gördüğü ya da engellendiği mikro, mezo ve makro sistemlerle olan ilişkileri göz önünde bulundurulmuştur. Ailelerin içinde bulunduğu risk faktörleri, ailelerle ilgili teorik ve uygulamaya dayalı veriler ile resmi makamların yapmış olduğu çalışmalar araştırma kapsamında ele alınmıştır. Bu bağlamda araştırmanın temel amacı; risk altında olduğu düşünülen ailelerin, ailelerle çalışan AÇSHB merkez ve taşra personellerinin ve aile alanında çalışmalar yürüten akademisyenlerin psikososyal desteği nasıl deneyimlediklerini ortaya çıkarmaktır. Araştırmanın nihai amacı ise risk altındaki ailelerin psikososyal destek ihtiyaçlarına yönelik; araştırmanın bulguları, alanyazın derlemeleri, sosyal refah modellerinin incelenmesi, gözlemler ve deneyimler ile mevcut uygulamalardan yola çıkarak bir model önerisinin geliştirilmesidir.

Gerek alanyazın incelemesi yapıldığında gerekse de mevcut politika, uygulama ve hizmetler değerlendirildiğinde direkt aileye yönelik psikososyal destek çalışmalarının bulunmadığı görülmüştür. Bununla birlikte özellikle politika uygulayıcılarının yaptığı çalışmalarda da psikososyal desteğin ve bu destek süreçlerinin üzerinde durularak çalışmalar yürütülmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Nitekim tüm bu eksikliğe ve ihtiyaca rağmen yapılan çalışmalar incelendiğinde sistematik, tam anlamıyla aileleri kapsayan çalışmaların bulunmadığı görülmektedir. Bu nedenle ailelere yönelik yapılan psikososyal destek hizmetleri konusunda mevcut durum ortaya koyularak öneriler geliştirilmiştir. Araştırma yapılırken hem risk altında olduğu düşünülen aileler hem de sahada çalışan uzmanlar, Bakanlık uzmanları ve aile alanında çalışan akademisyenler araştırmaya dâhil edilmiş ve görüşleri alınmıştır. Böylece ailelere daha iyi bir hizmet modeli nasıl geliştirilebilir daha net bir şekilde ortaya koyulabilmiştir.

Psikososyal destek kavramı sosyal hizmet alanında son dönemde üzerinde çalışılan en önemli konuların başında gelmektedir. Ancak bu kavram genellikle birey temelli ve belirli bir sorun alanı çerçevesinde ele alınmaktadır. Özellikle ailelerle yapılan

çalışmalara baktığımız zaman bu eksiklik belirgin bir şekilde görölmektedir. Alanyazın incelendiğinde ailenin yaşadığı işsizlik, yoksulluk, boşanma, dezavantajlılık, aile bütünlüğünün bozulması, madde bağımlılığı, engellilik, yaşlılık vb. durumların ayrı ayrı incelendiği görölmüştür. Psikososyal destek ile risk altındaki aileleri bir bütün olarak ele alan çalışmalara rastlanılamamıştır. Bu bağlamda bu araştırma Türkiye’de ilk olma özelliği taşımaktadır. Ailelerin bir bütün olarak değerlendirilmesi, psikososyal destek kapsamında ailelerle çalışan AÇSHB merkez ve saha personellerinin ve psikososyal destek kapsamında ailelerle çalışmalar yürüten akademisyenlerin bilgi ve deneyimlerinden yararlanılması bu çalışmayı zenginleştirmekte ve çalışmanın önemini arttırmaktadır.

Araştırma yedi bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölümde araştırmaya dair genel bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde araştırmanın kuramsal çerçevesine yer verilmiş olup ailelere psikososyal destek, aile kuramları, geleneksellikten modernliğe geçişte ailede yaşanan değişimler, ailelerin karşı karşıya kaldığı problemler, Türkiye’deki uygulamalar ve sosyal refah devletleri örnekleri incelenmiştir. Üçüncü bölümde araştırmanın yöntemi ele alınmıştır. Dördüncü bölümde araştırmanın bulguları; risk altında olduğu düşünölen ailelerle görüşme, alanda çalışan Aile Sosyal Destek Programı çalışanları ile görüşme ve uzman grup ile yapılan görüşmeler ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Beşinci bölümde tartışmaya yer verilmiş olup üç katılımcı grup ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Altıncı bölümde model önerisi açıklanmıştır. Model önerisi modelin amacı, temel ilkeleri, dayanağı süreci ve uygulama esaslarından oluşmaktadır. Son olarak yedinci bölümde ise sonuçlar ve önerilere yer verilerek araştırma sonlandırılmıştır.



## 1. BÖLÜM: GENEL BİLGİLER

Bu bölüm içerisinde araştırma ile ilgili genel bilgilere yer verilecektir. Araştırmaya yönelik genel bilgiler dâhilinde araştırmanın; problemi, amacı, önemi, varsayımları, tanımları ve sınırlılıklarına yer verilmiştir.

### 1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Aile, sahip olduğu işlevler nedeniyle her toplum için önemli bir kurum olmuştur ancak küresel ekonomik politikaların da etkisiyle derinleşen ekonomik ve sosyal sorunlar pek çok toplumda olumsuz etkiler meydana getirmektedir. Türkiye de kriz dalgasından olumsuz bir biçimde etkilenmekte, bireyler ve aileler pek çok sorunla karşı karşıya kalmaktadır (Çoban ve Özbesler, 2009). Boşanma, yoksulluk, şiddet ve madde bağımlılığı gibi birçok durum aile süreçlerini bozma ve sağlıklı aileyi olumsuz etkileme riskine sahiptir (Esenay ve Yiğit 2018).

Bu bağlamda başlangıç noktamız aileye yönelik psikososyal bir yaklaşımla, birbirine bağlı veya bağlantılı yaşamlar üzerinde çalışılmasıdır. Bilindiği üzere aile, kendisini meydana getiren tüm bireylerden ve bu bireylerin yaşadıkları süreçlerden etkilenmektedir. Bu nedenle aile bireyleri ile çalışılırken ailenin tamamı dikkate alınmalıdır. Benzer şekilde ailelerle yapılacak olan müdahale süreçlerinin sadece bireysel olmaktan ziyade aynı zamanda içinde bulunduğu toplumsal, kültürel ve sosyolojik yapı gibi makro düzeyde de yapılandırılması da gerekmektedir (Dykstra ve Hagestad, 2016).

Yapılan gözlemler sonucunda ailelerin psikososyal destek ihtiyaçlarının karşılanmasında doğrudan olmasa da dolaylı çalışmalar bulunduğu görülmüştür. Bu çalışmaların en temelinde ise Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) yer almaktadır. Ancak ASDEP'in ailelerin psikososyal desteğini karşılamaktan ziyade sosyal yardım temelinde algılandığı, bununla kamu politika analizleri sonucunda ortaya çıktığı saptanmıştır.

Bu bağlamda araştırmanın problemi; ailelerin bir bütün olarak değerlendirilmesi, psikososyal destek kapsamında ailelerle çalışan AÇSHB merkez ve saha personellerinin değerlendirmelerinden yararlanması, psikososyal destek kapsamında ailelerle çalışmalar yürüten akademisyenlerin bilgi ve deneyimlerinden yararlanılmasıdır. Bu temel problem

etrafında sistem yaklaşımı, ekolojik yaklaşım, güçlendirme yaklaşımı ve baskı ve ayrımcılık karşıtı yaklaşımdan hareket edilerek bu kuramlara göre dört temel problem geliştirilmiştir;

- Sistem yaklaşımında da belirtildiği üzere bireyler içinde buldukları toplumun, çevrenin, ailenin bir parçasıdır. Bununla birlikte bazı sorunların birbirlerini tetikleyerek zincirleme sorun halkaları oluşturabileceği düşünülmektedir. Bu risklerin birbirleriyle bağlantısı nedir? Riskleri önleyebilecek koruyucu-önleyici çalışmalar yapılabilir mi?
- Ekolojik yaklaşımda bireyin tüm çevresi ile ilişkisi değerlendirilir. Bireyin bütün davranışları kendi ekolojik çevresi içerisinde gerçekleşir. Bu bağlamda ailenin sosyal çevresi ile aile bireylerinin kendi aralarındaki ilişki ağlarının birlikte ele alınması ile mevcut sorun kaynakları aşılabilir mi?
- Güçlendirme yaklaşımında aile üyelerinin her birinin kendinin özneliği içerisinde değerlendirilmesi gerekir. Her bireyin yapabilirlik potansiyeline sahip olup olmadıklarını ortaya çıkarmada ve hak temelli uygulamalarda sosyal hizmet uzmanının katkısı nedir? Ne düzeyde olmalıdır?
- Dezavantajlı ailelerde sosyal, kültürel, etnik, biyolojik gibi nedenlerden dolayı toplumda uğradıkları baskı ve ayrımcılıklar nelerdir?

Bu problemlerin sorular kısmında alt problemleri de bulunmaktadır. Buradan hareketle psikososyal destek ihtiyacı belirlenirken refah alanında öncü olduğu düşünülen Ülke ve programlar incelenmiş, diğer taraftan Türkiye'deki AÇSHB'nin programları ve sonuçları izlenmiş ve bu programlardan psikososyal destek ihtiyacını en önemli temsil ettiği düşünülen Aile ve Sosyal Destek Programı ve bu programda çalışan personelin alanda bu ihtiyacı belirlemeye dönük mevcut sorunları, personelin algı ve görüşleri, aile alanında çalışan akademisyenlerin deneyim ve bilgi birikimleri ile ailelerin psikososyal desteğe bakış açıları nitel araştırma modeli ile belirlenmeye çalışılmıştır.

## 1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmada yapılan görüşmelerde sosyal hizmetin üç uygulama düzeyinin nasıl karşılık bulduğu, görüşmecilerin destek gördüğü ya da engellendiği mikro, mezo ve makro sistemlerle olan ilişkileri göz önünde bulundurulmuştur. Bu anlamda ekolojik yaklaşım perspektifinde çalışmanın üç ayağı olan; aile bireyleri mikro, aile kurumu mezo, ve kurum ve kuruluşlar makro boyutuyla ele alınmıştır. Ailelerin içinde bulunduğu risk faktörleri, ailelerle ilgili teorik ve uygulamaya dayalı veriler ile resmi makamların yapmış olduğu çalışmalar da araştırma kapsamında ele alınmıştır. Bu bağlamda araştırmanın temel amacı; risk altında olduğu düşünülen ailelerin, ailelerle çalışan AÇSHB merkez ve taşra personellerinin ve aile alanında çalışmalar yürüten akademisyenlerin psikososyal desteği nasıl deneyimlediklerini ortaya çıkarmaktır. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlar sıralanmıştır;

- Türkiye’de risk altındaki ailelerin psikososyal destek ihtiyaçlarının analizine yönelik mevcut durum analizi yaparak ve gerekli araştırma ve literatür taraması sonucunda öneriler geliştirilmesinin sağlanması,
- Bu araştırma ile birlikte hem Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB) personelinin hem de akademisyenlerin psikososyal destek hizmetlerinin sunumuna bakış açılarının belirlenmesi,
- ASDEP personelinin risk altındaki ailelere yönelik çalışmaları ve algılarının keşfedilmesi,
- Psikososyal destek kapsamında mevcut çalışmaların psikososyal desteğin amacı, kapsamı, yeterliliğinin sağlanmasına yönelik yeterli olup olmadığı,
- Psikososyal destek noktasında aksayan yönler ya da eksik noktaların ortaya çıkarılması ile ailelere yönelik hizmetlerin etkin ve verimli bir şekilde sunulması,
- Ailelere yönelik sunulmakta olan psikososyal destek hizmetinin olumlu/olumsuz noktalarının belirlenmesi ile sunulan psikososyal destek hizmetinin daha iyi bir duruma getirilmesinin sağlanması,

- Ailelere psikososyal destek sağlamaya ilişkin yapılan çalışmaların sonuçları ile bu araştırmanın sonuçlarının karşılaştırılarak aile ve toplum refahına ilişkin literatüre katkı sağlaması amaçlanmıştır.

### 1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Psikososyal destek kavramı sosyal hizmet alanında son dönemde üzerinde çalışılan en önemli konuların başında gelmektedir. Ancak bu kavram genellikle birey temelli ve belirli bir sorun alanı çerçevesinde ele alınmaktadır. Özellikle ailelerle yapılan çalışmalara baktığımız zaman bu eksiklik belirgin bir şekilde görülmektedir. Alanyazın incelendiğinde ailenin yaşadığı; işsizlik, yoksulluk, boşanma, dezavantajlılık, aile bütünlüğünün bozulması, madde bağımlılığı, engellilik, yaşlılık vb. durumların ayrı ayrı incelendiği görülmüştür. Psikososyal destek ile risk altındaki aileleri bir bütün olarak ele alan çalışmalara rastlanılamamıştır. Bu bağlamda bu araştırma Türkiye’de ilk olma özelliği taşımaktadır. Ailelerin bir bütün olarak değerlendirilmesi, psikososyal destek kapsamında ailelerle çalışan AÇSHB merkez ve saha personellerinin değerlendirmelerinden yararlanması, psikososyal destek kapsamında ailelerle çalışmalar yürüten akademisyenlerin bilgi ve deneyimlerinden yararlanılması bu çalışmayı zenginleştirmekte ve çalışmanın önemini arttırmaktadır.

Bunun yanı sıra risk altında olduğu düşünülen ailelerle çalışma ve model oluşturma konusunda sosyal hizmet mesleği bakımından nasıl çalışılması gerektiğine yönelik bilgi üretmeyi amaçlaması da çalışmanın sosyal hizmet ve sosyal politika bağlamında alanyazınına önemli derecede katkı sağlayacağını düşündürmektedir. Ayrıca riskli aileler üzerine yapılan çalışmalar sadece aile üyelerine değil toplumu da ilgilendirmektedir. Birey içinde bulunduğu aileden ayrı düşünülmediği gibi aile de içinde bulunduğu toplumdaki ayrı düşünülemez. Bu nedenle çalışmanın bireyleri güçlendirme, aileler için risk faktörlerini ortadan kaldırma ve bu kapsamda yapılan çalışmalarını destekleme, sosyal hizmetlerin sunumuna yönelik etkili bir bakış açısı geliştirme ve alanyazın geliştirilmesi bakımından önem taşıdığı düşünülmektedir.

#### 1.4. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

Araştırma kapsamında oluşturulmuş olan soru formlarına araştırmaya konu gruplar tarafından verilen cevapların doğru ve samimi bir şekilde kendi görüşlerini yansıttığı varsayılmıştır.

#### 1.5. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI

**Bakanlık:** Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığını ifade etmektedir.

**İl Müdürlüğü:** Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğünü ifade etmektedir.

**MAXQDA:** Nitel veri analiz programını ifade etmektedir.

**Riskli Aile:** Toplum içerisinde kendilerine özgü çeşitli sorunları nedeniyle profesyonel desteğe ihtiyacı olan aileleri ifade etmektedir.

**Saha Çalışanları:** Alanda çalışan ASDEP görevlilerini ifade etmektedir.

**Sosyal Çalışma Görevlisi:** Sosyal Hizmet, Sosyoloji, Psikoloji, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik, Aile ve Tüketici Bilimleri ile Çocuk Gelişimi mezunlarını ifade etmektedir.

**Uzman Grup:** Araştırma kapsamında görüşme yapılan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Uzmanları ile Akademisyenlerden oluşan katılımcı grubu ifade etmektedir.

**Vakıflar:** Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarını ifade etmektedir.

#### 1.6. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmanın sınırlılıkları şu şekildedir:

- Araştırma verileri; AÇSHB'ye bağlı olarak yürütülen ASDEP programı kapsamında sahada hizmet veren sosyal çalışma görevlileri, psikososyal destek ile ilgili Bakanlık merkezinde çalışan uzmanlar, aile alanında çalışan akademisyenler ve psikososyal olarak risk grubundaki aileler ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilmiştir. Bu

çalışma kapsamında gruplara ve araştırmanın veri doyumuna göre yeterli sayıda kişi ve aile ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

- Araştırmada her bir grup için ayrı olarak hazırlanmış olan soru formu üzerinden görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler katılımcıların ifade ettikleri ile sınırlıdır.
- Araştırma konusu bakımından hassas olarak görüldüğünden gönüllülük çerçevesinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında hiçbir zorlama, baskı ya da ikna yoluna gidilmemiştir.
- Araştırma kapsamında görüşme yapılan aileler Ankara İlinde ikamet eden ve risk altında olduğu düşünülen aileler arasından belirlenmiş olup görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiştir.
- Araştırma kapsamında alanda çalışan profesyoneller ve uzman grup içerisinde yer alan akademisyenlerle araştırma süreci devam ederken ortaya çıkan Covit 19 pandemisinden dolayı yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilememiş olup online uygulamalar (zoom, skype, whatsapp gibi) üzerinden görüşmeler gerçekleştirilmiştir.
- Veriler 20 Ocak 2020- 20 Temmuz 2020 arasında toplanmıştır. Araştırmanın bütün giderleri araştırmacı tarafından karşılanmıştır.

## 2. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bilindiği üzere toplumların en küçük yapı taşı ve toplumun en küçük kurumu ailedir. Ayrıca aile insanların beraber yaşamaya başlamasıyla birlikte, bu beraber yaşanmışlığı kurumsal yapan ve günümüze kadar getiren bir birim olarak tanımlanabilir. Aynı zamanda aile geçmişte de günümüzde de toplumun temeli olarak kabul edilmiştir.

Eski geleneksel toplum yapılarından modern toplum yapılarına geçişte aile kurumu da değişim ve dönüşümler yaşayarak aile içi ilişkilerde farklı boyutlar kazanmaya başlamıştır. Bu bahsettiğimiz değişim ve dönüşümlerin sonucunda bazı noktalarda aile yapısı da farklı durumlar ve farklı koşullardan olumsuz olarak etkilenerek bu değişimden nasibini almıştır. Örnek verecek olursak; boşanmaların artması, evlilik kurumunun yeni ihtiyaçlarının ortaya çıkması ve yapısının değişmesi, aile içerisindeki iletişim sorunları, alkol ve madde bağımlılıkları, yaşlılık ve engellilik sonucu ortaya çıkan sorunlar, çocukların içerisinde buldukları dönem koşulları nedeniyle ortaya çıkan sorunlar, şiddet, ihmal ve istismar ilk etapta karşımıza çıkan problemler olarak görülmektedir.

Bu problemler ailenin içerisinde olduğu politik, sosyal, ekonomik ve çevreden kaynaklı sorunlarla yakından ilgilidir. Aileler içerisinde oldukları sistemi etkilemekte ve bu geniş sistemden aynı zamanda etkilenmektedirler. Bu etkileşim bağlamında ailelerin sorunlarından bazıları psikososyal kaynaklı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Farklı olayların bireylerin yaşantısı üzerinde stres yükünü ölçen Holmes ve Rahe'nin (1967) geliştirmiş olduğu ölçek incelendiğinde insanın en büyük stresini oluşturan ve insanın en büyük stres yükünü ortaya çıkaran her 14 olaydan 12'sinin aile ilişkileri ile bağlantılı ve ilgili olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumda göstermektedir ki aile ve aile yaşantısı bireyin psikolojik ve sosyal olarak sağlıklı olması açısından oldukça önemlidir.

Bu bağlamda günümüzde ailenin sorunları incelendiği zaman yaşadıkları sorunların çoğunun psikososyal kaynaklı olduğu görülmektedir. Bu sorunların ortadan kaldırılması ve ileriye dönük olarak ortaya çıkmasının engellenmesi açısından yapılacak olan sosyal hizmet çalışmaları önem arz etmektedir. Ancak günümüzde yapılan çalışmalara baktığımız zaman ailelere yönelik olarak desteklerin çoğunun tüm aileyi kapsamadığı, daha çok bireysel kaldığı görülmektedir. Bu nedenle aile ile yapılan çalışmalar temelde

eksik kalmaktadır. Ailelerin sorunlarının çözümlenmesine yönelik olarak genelde ekonomik temelli destekler yapılmakta olup ailenin içinde bulunduğu psikososyal durum göz ardı edilmektedir. Bu durumun sonucu olarak ise sorunların ortadan kaldırılması amacıyla yapılan çalışmalar yetersiz kalmaktadır.

## 2.1. AİLE

Bir mensubu olarak içerisinde yaşadığımız toplumun en küçük yapı taşı ve temel dayanağı olarak atfedilen aile, insanların beraber yaşamak için geliştirmiş oldukları en eski ve en küçük topluluktur. Aile bireylerinin özellikle topluma hazırlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Aile içerisindeki bireylerin tavır ve davranışları aile düzeninin oluşmasında ve sağlıklı bireyler yetiştirilmesinde belirleyici rol oynamaktadır. Bu bağlamda aile dar anlamda sadece anne ve babadan meydana gelirken geniş anlamda aile eş ve çocukların birlikteliğini içermektedir (Akın, 2013). Tarihsel gelişim içerisinde bakıldığında ise ailenin taşıdığı roller ve aileye atfedilen önemin toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılık gösterdiği görülmektedir.

Toplumların temel yapı taşı olarak aile kişilerin içerisinde buldukları toplumların ihtiyaçları doğrultusunda değişim göstermeye devam etmektedir. Özellikle günümüzde aile yapısı ile aile üyelerinin rol ve statüleri bir takım değişim sürecinden geçmiştir. Aile sadece Türk toplumunda değil dünya genelinde de yapısal değişimler geçirmiştir (Bayer, 2013). Geniş aileden çekirdek aileye dönüşümün başlaması, boşanma oranlarının artması, tek ebeveynli ailelerin ortaya çıkması ve bireyselleşmenin hızlanması bu değişimlere örnek olarak gösterilebilir.

Aile ortamı bireylerin doğduğu andan başlayarak içerisinde yer aldığı hayatlarını devam ettirmek amacıyla gerekli bakımın ve desteğin sunulduğu sosyal bir ortam olarak süregelmektedir. Ayrıca aile duygularımızın ortaya çıktığı sosyal ortamdır. Kendi hakkımızda ya da başkaları hakkında ne tarz duygusal tepkiler göstereceğimizi ve bu duygularla ilgili düşüncelerimizi nasıl ortaya koyacağımızı aile içerisinde öğreniriz (Özmen, 2004).



## 2.2. AİLELERE PSİKOSOSYAL DESTEK

Toplumun en temel yapı taşı olan aile, kendi içerisinde ve çevreden gelen etkenlere göre olumlu ya da olumsuz etkilenmektedir. Bu etkileşim bazen direkt tüm aileyi hedef alırken bazen de aile içerisinde sadece tek bir bireyi de hedef alabilir. Aile konusu tarih boyunca sosyoloji ve psikoloji gibi birçok bilim dalı içerisinde yer almıştır. Bu bağlamda bireyler, aileler, gruplar ve toplum ile ilgilenip mikro, mezo ve makro çalışmalar yapan sosyal hizmette bu alana kayıtsız kalmamıştır.

Psikososyal terimi, bir kişinin iç dünyası ile çevresel/sosyal etkisi arasındaki karşılıklı ve sürekli ilişkiyi tanımlamak için kullanılır. Psikososyal destek de kriz durumlarında iç dünya ile çevresel etkilerin arasındaki ilişkiyi, kişinin uyumunu ve başa çıkmasını kolaylaştıracak bir biçimde düzenlenmesine destek olan çalışmaları kapsamaktadır (TED Üniversitesi, t.y.).

Özellikle ruh sağlığı ve uyum alanlarında karşılaşılan sorunlarla baş etmede bireylere destek olmanın en uygun yollarından birisi onlara psikososyal destek sağlamaktır. Fiziksel hastalıkların iyileşmesinde dahi katkısı bulunan psikososyal destek hizmetleri günümüzde oldukça değer kazanan bir hizmet alanına dönüşmektedir. Bu bağlamda psikososyal destek hizmetinin nasıl verileceği ortaya çıkacak etki açısından önemli bir faktördür. Bireylerin ihtiyaçlarını tanımak, saygılı ve duyarlı davranmak, bireylere kişi ve aile merkezli bakım sağlamak, bilgi ve eğitim vermek, kesintisiz bilgilendirme ve duygusal destek sunmak psikososyal destek hizmetlerinin etkili ve verimli olması açısından önemlidir (Alver ve Kincal, 2018).

Psikososyal destekte öncelikle aileye ihtiyaç duydukları konularda danışmanlık vermek değil, destek sağlamak önemlidir. Akut sorunu çözdükten sonra, aile üyeleri arasındaki uyumu iyileştirmek için sözlü iletişim yolunu artırmak gerekmektedir (Lök, Başoğul ve Öncel, 2016). Ancak aile psikososyal destek hizmetleri birçok hizmetin beraber verildiği, geniş ve kapsamlı çalışmaların yürütüldüğü bir alan olduğundan dolayı detaylandırılarak açıklanması biraz güç olacaktır. Bu hizmetler sosyal hizmet ve sosyal yardımların sunulması, eğitim, danışmanlık ve savunuculuk yapma gibi çalışmaların tamamını bünyesinde muhafaza etmektedir.

Aile destek hizmetlerinde başlangıçta çocuk odaklı çalışmalar yapılmıştır ancak çocuk ile doğrudan çalışmanın istenilen kalıcı değişikliği sağlamadığı görüldüğünden ebeveynlerin desteğine ihtiyaç duyulmuştur. Böylece çocuk odaklı çalışmalardan aile odaklı-aile merkezli çalışmalara geçilmiştir. Bu hizmetler ailelerin karar destek hizmetlerine dâhil edilmesini, ailelerin güçlendirilmesini, yardımlara erişebilmelerinin kolaylaştırılmasını içeren kapsamlı mekanizmalardır. Ailelere sunulan hizmetler pratik hizmetler (genellikle maddi yardımlar) ve terapotik hizmetler (bilişsel-psikolojik ve çevresel destek vb.) olarak ikiye ayrılmaktadır. Yapılan araştırmalara göre aile destek hizmetlerinin aileler için koruyucu önleyici bir etkisi olmasının yanı sıra bu hizmetlerin aileyi güçlendirdiği de görülmüştür. Günümüzde ise ailelere psikososyal destek; başta aile terapisi, aile danışmanlığı ve aile rehberliği olmak üzere aile danışmanlığı altında aşağıdaki konuları içermektedir;

- Öfke yönetimi, kaygı ya da korkuyla baş etme,
- Dikkat eksikliği, obsesif-kompulsif bozukluklar, psikozlar, düşünce bozuklukları ve kişilik bozuklukları,
- Travma ve sonrası ile baş etme,
- Aile içi şiddet ve cinsel istismar,
- Çocukluk ve ergenlik sorunları,
- Kronik hastalıklar,
- Yas ya da kayıplar,
- Yeme bozuklukları,
- Ebeveynlik
- Cinsel terapi,
- Maneviyat,
- Eşcinsel (gay- lezbiyen) ilişkiler,
- Mental sağlık sorunları,
- Yaşlılık,

şeklinde sıralanmaktadır (Özkan ve Kılıç, 2013).

Bilindiği üzere aile ile ilgili çalışmalar ailelerin sorunlarının tanımlanarak çözüm üretilmesinden, tüm aile üyeleri içerisinde değerlendirme ve aileyi güçlendirmeye evrilmiştir. Bu konuda yapılan çalışmalar da ailenin tüm üyelerinin sorun çözümünde yer almalarının olumlu değişimi daha çabuk sağladığı üzerine yoğunlaşmaktadır.

Sosyal hizmetin aile alanında temel amacı, ailenin ve aile üyelerinin duygusal, gelişimsel ve toplumsal olarak yeterli hale gelmesini sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda sosyal hizmet uygulamaları ailenin güçlü yanlarını ortaya çıkarıp pekiştirerek ve ailenin eksik yanlara ya da değişmesi gereken kısımlarına müdahale ederek aileyi işlevsel hale getirmeye çalışmaktadır. Toplumun en küçük yapı taşı olan ailenin refahını sağlamak amacıyla; sosyal sigorta, sosyal güvenlik, aile yardımı veya sosyal yardım gibi sosyal hizmet uygulamaları bulunmaktadır. Bu bağlamda ailelere psiko-sosyal destek kapsamında ise; koruyucu, önleyici, rehabilite edici, eğitici, savunucu, evlenme öncesi rehberlik sağlayan, ayni ve nakdi yardım ile çeşitli sosyal yardımlar sunan, aile danışmanlığı ile ailenin devamlılığını tesis eden hizmetler sunulmaktadır (Çevik, 2020).

Tarihsel süreç incelendiğinde günümüze kadar birçok konuda olduğu gibi ailenin de sosyal hizmetin odağında olduğu görülmektedir. Sosyal hizmet bakış açısına göre aile, belirli bir zamanda belirli bir mekânı paylaşan bireylerden çok daha fazlasıdır. Bu nedenle ailelere çalışırken belirli bir planlama yapılarak çalışılması önem arz etmektedir. Ailelerle ilgilenen bir bilim ve meslek dalı olan sosyal hizmette aileye yönelik planlı müdahale süreci sırasıyla;

- Tanışma,
- Ön değerlendirme,
- Planlama,
- Uygulama,
- Son değerlendirme,
- Sonlandırma
- İzleme

şeklinde 7 aşamada gerçekleşmektedir (Duyan, 2003).

Aile desteğinin karşı karşıya olduğu zorluklar şunları içermektedir; güçlü ve çeşitli destek mekanizması, iyi uygulamaların etkin ve verimli bir şekilde yaygınlaştırılması ve aile desteklerinin uygun değerlendirilerek model belirlenmesi. Dünyadaki deneyimlere bakıldığında aile desteği için en umut verici geleceğin; sosyal hizmet, sosyal istihdam, toplum gelişimi, yetişkin eğitimi, ceza adaleti, erken çocukluk hizmetleri ve yerel hizmetler de dâhil olmak üzere çeşitli alanlardan gelen ögelerin kapsayıcı bir vizyonda olduğunu göstermektedir. Aile desteği, çocukların ve gençlerin gelişimini, refahını ve güvenliğini artırmanın önemli bir yoludur. Araştırmalar, evlilikte çatışma ve destek arasında karşılıklı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre eş destek seviyesi ne kadar yüksek olursa çatışma seviyesi o kadar düşük olur. Eşler birbirlerinden destek aldıklarında, daha az sıklıkla çatışma yaşarlar. Çiftler ne kadar az çatışmaya girerse de birbirlerine daha fazla destek olurlar. Ayrıca travmatik olaylar, çatışmalar, sonucunda bazı ilişkiler daha kötüleşirken bazıları daha da güçlenir. Burada aile desteği önemli bir konu olarak ortaya çıkmakta, krizle ve stresle birlikte başa çıkma araçları sunmaktır (Canavan ve ark., 2000).

### 2.3. AİLE KURAMLARI

Yıllar boyunca farklı disiplin ve bilim dallarınca üzerinde durularak günümüze gelen aile tarihsel süreç içerisinde araştırmacılar tarafından en fazla çalışılan konulardan birisi olmuştur. Bu nedenle riskli aileyi, aile sorunlarını ve müdahale sistemlerini ele alırken bazı temel aile kuramlarını da unutmamak gerekmektedir. Aile ile ilgili başlıca kuramlar; Aile Ekolojisi Kuramı, Yapısal İşlevsel Kuram, Hümanistik Kuramlar, Beş Faktör Kişilik Kuramı, Sosyal-Bilişsel Kuramlar, Sembolik Etkileşim Kuramı, Feminist Aile Kuramı, Sosyal Çatışma Kuramı, Aile Sistemleri Kuramı, Sosyal Alışveriş Kuramı ve Bağlanma Kuramı olarak sıralanabilir (Başar, t.y.).

Aileye yönelik birçok kuram bulunmaktadır ancak çalışmamızın ana kuramsal çerçevesi olarak; sistem yaklaşımı, ekolojik yaklaşım, güçlendirme yaklaşımı ve baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulama ele alınacaktır.

### 2.3.1. Sistem Yaklaşımı

Aile sosyal, kültürel, psikolojik ve ekonomik boyutuyla genel olarak sosyal bilimlerin içerisinde sistem yaklaşımı kapsamında ele alınmaktadır. Sistem yaklaşımı aileyi bir bütün içerisinde içinde bulunduğu toplumdaki etkilenen, aynı zamanda o toplumu da meydana getiren sistemlerden oluşan bir algoritma içerisinde dinamik bir bütünlük içerisinde inceler. Aile sistemi kendi içerisinde farklı alt sistemlerden etkilenmektedir. Bunlara; çocuk-ebeveyn, anne-baba ve kardeş örnek olarak gösterilebilir.

Genel olarak sistem yaklaşımı sorun ile ilgili tüm yolları düşünerek sorunun farklı parçaları ile ilişkisine yönelen bir problem çözme yaklaşımı olarak düşünülebilir. Bu yaklaşım sorunun çözümü için neler yapılacağı, sistemler arası ilişkilerin probleme etkisi ve sorun üzerinde hangi iç-dış unsurların etkin olduğu gibi değişkenleri değerlendirerek çözüme yönelik bir bakış açısı geliştirir (Tecim, 2004).

Aktaş'a göre (2004) aile kuramının üzerinde durduğu temel noktalar aşağıdaki gibidir;

- Aileler kendilerini meydana getiren etmenlerin toplamından daha farklı bir yapılanmaya sahiptir.
- Her sistemin sınırları vardır ve bu sınırlar yarı geçirgendir (bütünüyle geçirmez değil).
- Aileyi ve alt sistemini ayakta tutup yönlendiren kurallar sistemi bulunmaktadır.
- Aile sistemleri göreceli olarak belirli bir denge içerisinde ve durağan yapıya sahiptir (Değişim ve gelişim vardır).
- Ailedeki kişilerin davranışlarını salt nedensellik ile açıklamak yeterli görülmemektedir.
- Aile sisteminde iletişim ve geri bildirim önemlidir.
- Aile sisteminin diğer bütün sistemlerde olduğu gibi bir amacı bulunmaktadır.
- Aile sistemi büyük bir sistemin parçası olduğu gibi, kendisinin de alt sistemleri bulunmaktadır.

Aileyi toplumun bir alt sistemi ve kendi içerisinde alt sistemleri olan bir yapı olarak gören bu kuram günümüzde de en fazla kullanılan kurumların başında gelmektedir.

### 2.3.2. Ekolojik Yaklaşım

Aile destek hizmetleri ailenin her bir bireyinin yaşadığı toplumdaki ve çevreden bağımsız olarak kabul edilemeyeceği fikrini benimsemiş olan ekolojik yaklaşım temeline dayanmaktadır. Ekolojik sistemde aileyi çepeçevre sarmış olan; arkadaşlık-komşuluk ilişkileri, okul çevresi ve iş hayatı gibi mikro, mezo ve makro çevreler ailenin devamlılığında önemli bir yere sahiptir (Özkan ve Kılıç, 2013). Günümüzde aileler geçmişe oranla teknolojik gelişmeler ve küreselleşmenin etkisiyle daha çok dış uyaranlara maruz kalmaktadır. Özellikle son 20 yıl içerisinde internet kullanımının artması ve sosyal medyanın yaygınlaşması karmaşık ilişki yumaklarını da beraberinde getirmiştir.

Ekolojik yaklaşım sosyal hizmette insana yönelik olarak beceri, bilgi ve değer temeli bakımından önemli bir yere sahiptir. Bu yaklaşım özellikle bütüncül bir bakış açısı sunmasıyla bilinir. Ekolojik yaklaşım sorunların çözülüp birey ve ailelerin güçlendirilmesi için mikro düzeyden makro düzeye varıncaya kadar sorunların çözümünü geniş bir bakış açısıyla ele almaya olanak sağlamaktadır. Burada bireylerin ve ailelerin sosyal işlevselliklerini arttırmak önemli bir çıktı olarak görülmektedir.

İnsanın bütün davranışları kendi ekolojik çevresi içerisinde gerçekleşmektedir. Bu bağlamda insanın yaşadığı sorunlar ve olumsuzluklar da bu çevre içerisinde gerçekleştiğinden yaşanan sorunların çözülmesi için bu çevrenin incelenerek analiz edilmesi önemli bir konu olarak ortaya çıkmıştır. Örneğin sokakta çalışan bir çocuğu düşünelim. Ekolojik yaklaşım bu sorunu yalnızca çocuk üzerinden ele almayarak çocuğun ailesi, okulu, arkadaş ve akraba ilişkileri gibi bütün bir çevre ve toplum üzerinde araştırma yaparak farklı birçok boyut içerisinde problemin çözümünü bulmaya çalışır. Bu sebeple ekolojik yaklaşım 1960'lardan beridir sosyal hizmet için vazgeçilmez bir yaklaşım olmuştur (Ege ve Altındağ, 2018).

### 2.3.3. Güçlendirme Yaklaşımı

Sosyal hizmet uygulaması 1960'lı yıllardan sonra bir değişim içerisine girmiştir. 1920-60 yılları arasında medikal model etkin olurken 1970'lerin sonunda güçlendirme yaklaşımı medikal modele tepki olarak doğmuş, 1990'lı yıllardan sonra da gerçek anlamda uygulanmaya başlamıştır. Ülkemizde ise güçlendirme yaklaşımı 2000'lerin başında

gündeme gelmiştir ancak hali hazırda çalışmalar istenilen seviyede değildir (Erbay, 2019).

Güçlendirme yaklaşımının dayandığı temel varsayım; sınırlı sosyal ya da politik güç içerisinde olan bir grubun üyesi olmanın sosyal ve kişisel bedelleri de beraberinde getirdiği düşüncesini temel alır. Bu birey ya da grupların kaynaklara erişimi de toplumun geri kalanına göre eşitsizdir. Bu durumu değiştirmek için kendi seçimlerinin farkında olarak bu seçimler arasından kendi eylemlerini oluşturabilecek fırsatlara sahip olmalıdırlar. Çoğu araştırmacının hemfikir olduğu görüşe göre, güçlendirme yaklaşımının müdahale sürecinde sosyal hizmet uzmanı doğrudan bir yönlendirme yapmaktan kaçınıp self-determination ilkesine de uyarak kolaylaştırıcı rolü üstlenmelidir. Yani insanlar kendilerini güçlendirme potansiyeline sahiptir. Burada sosyal hizmet uzmanının yapması gereken bu potansiyeli ortaya çıkarmaktır (Tuncay ve Erbay, 2006). Güçlendirme yaklaşımı müracaatçının; kaynakları, yetenekleri, gelenekleri, değerleri, inançları, maneviyatı ve başarılarından hareket ederek destek olmaya çalışmaktadır (Apak, 2018).

Güç kavramı üzerine yapılandırılmış olan güçlendirme yaklaşımı; birey, aile ya da grupların içerisinde yaşadıkları çevre ve sistemler ile beraber müracaatçıları ilgilendiren olaylar hakkında iletişim kontrolünü sağlayarak kapasitesini ortaya çıkarmaya yardımcı olmak amacıyla kurgulanmıştır. Burada müdahalenin tek ve gerçek öznesinin müracaatçı olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle güçlendirme yapılacak müracaatçının uygulamaya katılarak sosyal hizmet uzmanı ile beraber hareket etmesi önemlidir. Yani aile ile ilgili örnek verecek olursak; güçlendirme aile yerine değil, aile için aile ile birlikte olmalıdır (Yıldırım, 2014).

#### **2.3.4. Baskı ve Ayrımcılık Karşıtı Uygulama**

Baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulama toplumsal sınıfları ve yapısal faktörleri görmezden gelen, sosyal sorunları kişiselleştirerek yetersizlik ve eksiklik olarak açıklayan ve yalnızca bireyin kendisine odaklanan sosyal hizmet yaklaşımlarına tepki olarak ortaya çıkmıştır (Güldalı, 2018).

Tarihsel akış incelendiğinde toplumların genelinde farklı sosyal, politik ve kültürel özellikleri olan insanların dönem dönem ayrımcılığa maruz kaldıkları görülmektedir. Bu anlamda sosyal adaleti gerçekleştirme konusunda çalışmalar içerisinde olan sosyal hizmet açısından 1980’li yıllardan beridir gündemde olan ayrımcılık karşıtı uygulama önem arz etmektedir. Baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulama; birey, aile, grup ve toplulukların sahip oldukları sosyal, kültürel, biyolojik, etnik vb. gibi farklılıkları yüzünden olumsuz tutum davranış ve etkilemelerle başetmelerini sağlamaya yönelik bir uygulama şeklidir. Bu yaklaşıma göre her insan değerlidir ve bu değerini muhafaza edilmesi gerekmektedir (Cankurtaran ve Beydili, 2016).

Sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulama, müracaatçıların yaşadıkları sorunların bireysel olmadığı, bu sorunun toplumsal ve politik olarak ele alınması gerektiği düşünce temeline dayanır. Bununla birlikte eşitsizliklerin tamamına karşı çıkar ve her tür yapısal baskı ve ayrımcılığın sonlandırılmasını savunarak baskı ve ayrımcılığa maruz kalan birey, aile ve grupların özgürleşmesini amaçlar (Tuncay ve İl, 2006).

#### **2.4. GELENEKSELLİKTEN MODERNLİĞE GEÇİŞTE AİLEDE YAŞANAN DEĞİŞİMLER**

Kentleşmenin artması, endüstriyellemenin gerçekleşmesi, teknolojik gelişmelerin artması, refahın yükselmesi, sağlık ve eğitim alanındaki hizmetlerin gelişmesi, ekonomik, siyasal toplumsal yapıdaki değişimleri içeren modernleşme dünya üzerindeki bütün toplumları etkisi altına alarak küresel bir ölçüğe ulaşmıştır (Reher ve Sanz-Gimeno, 2007; akt. Yüceşahin, 2011).

Aile insanlık tarihinin başlangıcından beridir değişikliklere uğrayıp ayakta kalmayı başararak içinde bulunduğu çağın gerekliliklerine uyum sağlamış esnek bir toplumsal birimdir (Marshall, 1999). Geleneksellikten modernliğe geçiş süreciyle birlikte aile sosyal, kültürel, ekonomik ve yapısal bakımdan değişim göstererek gitgide bireysel arzu ve isteklerin artarak hâkim olduğu bir değişim içerisine girmiştir.

Aynı zamanda ailelerin beklentileri ile gerçek durumları arasındaki fark ne kadar açılırsa yaşadıkları güçlükler ve sorunlar da o derece artmakta ve başa çıkması oldukça zor bir durum haline gelmektedir.



### 2.4.1. Türk Aile Yapısında Yaşanılan Değişimler

Orta Asya'dan günümüze kadar Türk toplumu çeşitli süreçlerden geçerek bugünkü halini almış, Türk toplumunda aile her zaman önemli bir yere sahip olarak günümüze kadar gelmiştir. Bu süreçte Türk aile yapısı; savaş, göç, teknolojik gelişmeler, doğal ve beşeri afetler, coğrafik ve siyasi etmenler de dâhil olmak üzere farklı süreçlerden geçmiştir.

İnsanlar başta bir aile, onun bağlı olduğu bir toplum ve toplumunda bağlı olduğu bir devlet altında yaşarlar. Bu nedenle aileler içinde bulunduğu toplum ve devletten ayrı olarak düşünülemez.

#### 2.4.1.1. Eski Türklerde Aile Yapısı

Tarihin ilk dönemlerinden itibaren Türkler bozkır coğrafyası üzerinde yaşamış ve burada yaşadıkları dönem içerisinde başta Hun Göktürk ve Uygur olmak üzere büyük Devletler kurmuşlardır. Nitekim Türk toplumunda da aile gelenek ve görenekleri devlet gelenek ve göreneklerini etkilemiş ve karşılıklı olarak onlardan da etkilenmiştir. Türk kültür ve aile yapısı dikkatlice incelendiğinde, karmaşık yapıdan ziyade birbiriyle bağlantılı ve uyumlu bir süreç izlediği görülmektedir. Ayrıca Türk kültüründe toplumsal hayatın ve devletin esasını aile düzeni temin etmektedir. Türkler içinde bulunduğu topluma, aileye ve aile büyüklerine saygı göstererek kan bağına önem vermişlerdir. Burada şu örnek verilebilir; bir Türk Kağanın milleti üzerindeki hakları bir aile reisinin aile bireylerine karşı olan haklarından ve ödevlerinden farklı olmamıştır. Nasıl ki bir Kağan halkını gözetmek, onları korumak ve onların beslenmelerinin sağlanmasından sorumlu olmuşsa aile reisi de bu sorumluluğu kendi ailesi için götmüştür. Çağdaşları olarak kabul edilen diğer toplumlara bakıldığı zaman çocukların ve kadınların bir eşya gibi alınıp satıldığı, erkeğin ailesi üzerinde her türlü hakka sahip olduğu dönemlerde Türk ailesinde üyelerinin her birinin kendi hakları ve görevleri olmuş, babanın aile üzerindeki etkisi kendi hak ve yükümlülükleri ile sınırlı kalmıştır (Onay, 2012).

Türklerde toplumun temelindeki ilk yapı, evlenmenin gerçekleşmesi ile meydana gelen aile ile olmaktadır. Evlilikler şahitler huzurunda ve Türk törelerine uygun bir şekilde gerçekleştirilmiştir. İslamiyet öncesi eski Türklerde görücü usulü evlilikler ya da iki kişinin birbirini tanıyıp evlenmeye karar vermesi halinde ise aracılar ile ailelerin onayı

alınarak evlilikler gerçekleşmektedir. Ayrıca Türklerde genellikle tek eşlilik mevcut olmuştur (Can ve Aslan, 2017). Eski Türk toplumlarında aileye büyük önem verilmiş, ev ve evlenmek kutsal olarak görülmüş ve kadınlar ile erkekler arasında her alanda eşitlik sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca eski Türklerde kalın denilen ve kız ailesine verilen bir bedel bulunmaktaydı. Evlenecek kişinin ailesinin maddi durumuna göre bu bedel belirlenirdi (Özkiraz ve İşçi Baş, 2016).

Bireysel olarak ya da toplumsal olarak din değiştirme olgusu hayat şartlarında karşılaşılabilecek en önemli olaylardan birisidir. Türkler ise zamanla yaygın olarak benimsemiş oldukları Gök tanrı inancından ayrılarak İslamiyet'i benimsemişlerdir. Türkler İslamiyet'e geçtikten sonra da aileye önem vermeye devam etmişlerdir. Türklerin İslamiyet'e geçmesi 10. yüzyıl dolaylarına denk gelmektedir. Karahanlı Hakan'ı Satuk Buğra Han'ın İslamiyet'i kabul etmesi ise Türkler arasında İslamiyet'in yayılması bakımından Milat olarak kabul edilebilir. (Yıldız, 1981, s.298; akt. Ekici, 2014). Karahanlılar döneminde Türk kültürü, medeniyeti ve aile yapısı ile Arap ve İran Medeniyetleri arasında bir kaynaşma ve kültür sentezi meydana gelmiş olup sosyal-kültürel hayattan siyasi hayata kadar her bakımdan bir etkileşim söz konusu olmuştur (Ekici, 2014).

#### 2.4.1.2. Selçuklu ve Osmanlı'da Aile Yapısı

Selçuklu Devleti'ndeki aile yapısına baktığımız zaman aile konusunda bu döneme ilişkin yazılı eserlerin azlığından dolayı çok fazla veriye ve bilgiye rastlanılmamaktadır. Selçuklu Devleti'ni çalışırken yararlanılması gereken en önemli kaynaklardan birisinin Nizâm'ül- Mülk'ün siyasetnamesi olduğu, diğerinin ise İbni Batuta'nın eseri olduğu görülmektedir (Omay, 2011).

Türklerin göçebe hayattan yerleşik hayata geçinceye kadarki tarihi içerisinde Türk-İslam tarihinin yerleştiği ilk Türk Devleti Selçuklu olmuştur. Ancak İslamiyet'in etkisi en fazla Osmanlıda görülmüştür. Aile kurumuna İslam dini çok önem vermiş ve bununla ilgili olarak Hz. Muhammed (s.a.v.) bir hadisinde "Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en güzel davrananınızdır" diye buyurmuştur. Bu hadise göre eşlerin birbirlerine saygı ve sevgi çerçevesinde yaklaşmaları öğüt edilmiştir (Özkiraz ve Baş, 2016). Kur'an-ı Kerim'e

baktığımız zaman da ailenin önemi ve kutsiyeti ile ilgili ayetler görmekteyiz. Örneğin Elmalılı Hamdi Yazır'ın (1996) tefsirine göre 17/İsrâ 23'te şöyle buyrulmaktadır: *"Rabbin kesin olarak şunları emretti: O'ndan başkasına ibadet etmeyin; ana babaya iyilik edin; onlardan biri veya her ikisi senin yanındaysa yaşlılık çağın ulaşırsa sakın onlara "öf!" deme ve onları azarlama; ikisine de tatlı söz söyle."*

Osmanlı Devletinde Selçuklunun etkisi ve gelenekleri büyük ölçüde korunmakla beraber farklılaşmalar da göze çarpmaktadır. Osmanlıda millet sistemi bulunmaktaydı. Bu sisteme göre bir kişi hangi dine mensup ise o millete aittir. Osmanlı aile yapısına baktığımız zaman ise Osmanlı ailesi kavramı karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı ailesinin temeli her ne kadar da dini olarak görülse de coğrafidir. Ayrıca Osmanlı toplumunda çok eşliliğin yaygın olduğu yönünde bir kanı bulunmaktadır ancak toplumun genelinde çok eşliğe sıcak bakılmadığı da bilinmektedir (Can ve Aslan, 2017).

Türk aile yapısı içerisinde kadının yeri de her zaman önemli olmuştur. Bu konuyla alakalı olarak İbn-i Haldun gözlemlerini seyahatnamesinde yazmış, en çok şaşırdığı hususlardan birinin de Türk kadınlarının statüsü olduğunu şu cümlelerle ifade etmiştir. *"Anadolu'da kadınlar tıpkı bir akıncı gibi at koşturmakta, pazarlarda yoğun ticarî etkinliklerde ön sıraları tutmaktadırlar."* (Aykut, 2004).

19. yüzyıla kadar Osmanlı'da toplum Müslim ve gayrimüslim olarak bir arada yaşamaya devam etmiştir. 19. yüzyıldan sonra milliyetçilik akımlarının da etkisi ile Osmanlı toprak kaybetmeye başlamış ve toplum yapısı da bu süreçte değişim göstermeye hızlı bir şekilde meyil etmiştir. Uzun süren savaşların olması, kaybedilen topraklardaki Türklerin göç ederek Osmanlı'ya gelmesi, Osmanlı'daki gayrimüslim ailelerin göç sürecine dâhil olmaları, etnik görüş ayrılıklarının artması Osmanlı toplum ve aile yapısını derinden sarsmıştır.

Osmanlı nüfusu ile ilgili kapsamlı nüfus sayımları 16. yüzyıl boyunca gerçekleşmiştir. Bu sayımlar bize Osmanlı nüfus yapısı ile ilgili öngörülebilir bulunmamızı kolaylaştırmaktadır. Elde edilen doğrudan ve dolaylı bilgilere göre 16. yüzyıl boyunca Osmanlı'nın nüfusunun arttığı ve yüzyıl sonunda 30-35 milyon arası bir düzeye ulaştığı tahmin edilmektedir (Elibol, 2007). III. Selim döneminde Osmanlı'da başlayan modernleşme II. Mahmut döneminde kurumsal değişiklikler ile devam etmiştir. Yeniçeri

Ocağın kaldırılması sonrasında yerine yeni bir ordunun kurulması ile sonradan yapılacak olan reformların önü açılmıştır. İşte tam bu dönemde ilk Osmanlı nüfus sayımı yapılmıştır. Ancak nüfus sayımında sadece erkekler sayılmış olup kadınlar sahip sayıma dâhil edilmemiştir. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk olarak ise 28 Ekim 1927 de bir nüfus sayımı yapılmış olup Türkiye'nin nüfusu yaklaşık 14 milyon olarak belirlenmiştir. (Tamer ve Bozbeyoğlu, 2004). Nüfusun zamanla artış göstermesi gerekirken azalmasının nedeni olarak Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşadığı savaşlar, toprak kayıpları ve göç hareketliliği temel nedenler olarak gösterilebilir.

I. Dünya Savaşının öncesinde Osmanlı Devletinin yaklaşık olarak %82'si Müslim ve yüzde 18'i gayrimüslim iken 1927'de yapılan nüfus sayımına göre gayrimüslim halkın toplam nüfus içerisindeki oranı %3'e kadar düşmüştür (Karpat, 2010; akt. Aysan, 2014). Bu yaşanan demografik değişimin daha sonraki süreçlerde sosyo-kültürel geri dönüşleri olmuş ve Türk aile yapısını birçok alanda etkilemiştir. Göç ederek Osmanlı'yı terk eden aileler gittikleri yere Türk toplumunun özelliklerini götürmüş, gelenler ise geldikleri yerdeki toplumun birçok özelliğini de beraberlerinde getirmiştir. Bu durum sonucunda kültürlerarası etkileşimden kaynaklanan benzerlikler de ortaya çıkmıştır.

#### 2.4.1.3. Türkiye'de Aile Yapısı

Türkiye doğu uygarlıkları ve batı uygarlıkları arasında kalan kozmopolit bir sosyal, kültürel ve toplumsal yapıya sahiptir. Türkiye tarihi, ilk olarak Trakya, Hitit, Helenistik ve Bizans etkisinin olduğu Anadolu tarihini içermektedir. Daha sonra İslam'ı ve Türk dilini Anadolu'ya getiren Selçuklular milattan sonra 1000'den itibaren etkili olmuştur. Üçüncü olarak ise Osmanlı imparatorluğu tarihi gelmektedir. Son olarak ise 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi yer almaktadır (Ataca, Kağıtcıbaşı ve Diri, 2005).

Türkler tarih boyunca aileye ve aile yapısına önem vermişler ve aile yapılarını yüzyıllar boyunca korumuşlardır. Bunun nedeni Türklerin toplumsal, kültürel, dini ve ulusal sistemlerinin sağlam olmasıdır. Ayrıca; yardım severlik, büyüklere saygı duyma ve konukseverlik gibi özellikler de bu yapının muhafazasında önemli bir rol üstlenmiştir. Türk aile yapısında aileye bağlılık, disiplin, kuşaklar boyu aktarılan birikim tarih boyunca diğer milletler tarafından da gözlemlenmiş ve bu konu ile ilgili sayısız araştırma ve

incelemeler yapılmıştır (Süleymanov, 2009). Bu özellikler tarih boyunca büyük ölçüde korunmuş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar devam ettirile gelmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurulması sonrasında Türk toplumu Osmanlı'dan kalan ekonomik, politik siyasi ve sosyal sorunlarla karşı karşıya kalarak onların üstesinden gelmeye çalışmıştır. Cumhuriyet'in ilk senelerinde nüfusun yalnızca %20'si şehirlerde yaşamaktaydı. Nüfusun büyük bir kısmı ise kırsal kesimlerde yaşamakta ve tarım-hayvancılıkla uğraşmaktaydı. Bu nedenle hanelerde genç erkek sayısının yüksek olması ailelerin zenginlik kaynağı, devletin ise kalkınmasının temel koşuluydu. Bu nedenle Cumhuriyetin ilk yıllarında doğumların artmasını teşvik eden politikalar izlenmiştir. Bunun yanı sıra eskiden Osmanlı toprakları içerisinde kalan Müslümanların göçünü teşvik ederek de nüfus artırılmaya çalışılmıştır. Bunun için göçmenlere Anadolu'nun farklı yerlerinden toprak tahsil edilmiştir. Bu tedbir dönemi devam ederken 2. Dünya Savaşı ile ağırlaşan koşullardan dolayı ölüm hızı %30-35'lere yükselirken, doğum hızı %40-45'lere kadar düşmüştür. 1945 sonrasında ise bu döneme kadar olan süreçten farklı olarak nüfus büyük bir hızla artmaya devam etmiştir (Aysan, 2014). Günümüzde ise Türkiye'nin nüfusu 80 milyonun üzerine çıkmıştır ve bu sayı artarak devam etmektedir. Nüfusun giderek artması ile aile ve toplumsal yapı değişime uğramış Osmanlıda görülen geniş aile yapısı yavaş yavaş yerini çekirdek aileye bırakmıştır.

1926 yılında medeni kanunun kabul edilmesi sonrasında aile alanında da gelişmeler yaşanmış, kadının aile içerisinde ve toplumda daha fazla görünür olması sağlanmıştır. Bu kanun ailenin modernleşmesi ve kadın erkek eşitliğinin tesis edilmesi (miras düzenlemesi, çok eşliliğin yasaklanması vs.) konusunda önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca bu kanun kadınların siyasi alanda yer almasının da yolunu açarak seçme ve seçilme hakkını elde edebilmelerinin de yolunu açmıştır (Bilge Zafer, 2013).

İlki 2006 yılında yapılan ve beş yılda bir AÇSHB tarafından tekrarlanarak süreklilik kazanan Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA) verilerinde Türkiye'nin ortalama hane büyüklüğüne baktığımız zaman bu ortalamanın 3,5 kişi olduğunu görmekteyiz. Bölge bazlı incelediğimizde ise hane büyüklüğü en fazla olan bölgenin 4,9 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi olduğu, en az olanın ise 2,9 kişi ile Ege Bölgesi olduğu görülmektedir. Hanehalkı tipine göre ise geniş aile tipinde olan hanelerin büyüklüğü 5,7 kişi olarak verilirken çekirdek ailelerde bu oran 3,6'lara kadar düşmektedir (TAYA, 2016). Bu

durum da göstermektedir ki Ülkemizde geniş aile büyüklüğü de düşünüldüğü gibi yüksek sayılarda değil, daha az sayılarda aile bireylerinden oluşmaktadır.

**Tablo 1.** *Hanede Yaşayan Birey Sayısı*

Hanede Yaşayan Birey Sayısı	%
1	14,2
2	20,1
3	19,7
4	20,8
5	11,2
6	8,5
7	3,1
8	1,3
9 ve Üzeri	1,0

**Kaynak:** TAYA, 2016

Yukarıdaki tabloya göre Türkiye’de hanelerin yaklaşık %14’ü tek kişinin yaşadığı, %20’si iki kişinin yaşadığı, %20’si üç kişinin yaşadığı, %21’i dört kişinin yaşadığı ve %5’inin ise yedi ve üzerinde kişinin yaşadığı haneleri oluşturmaktadır. Ayrıca hanelerin %54’ünde 3 ya da daha az kişinin yaşadığı görülmektedir. Buna göre Ülkemizde ailelerin büyüklüğü noktasında çekirdek ailelerin daha sıklıkla görüldüğü sonucuna ulaşılmaktadır.

**Tablo 2.** Türkiye Geneli, Üç Büyük İl, Bölge ve Sosyoekonomik Statüsüne Göre 3'lü Hanehalkı Tipi

	Çekirdek	Geniş	Dağılmış
Türkiye	64,7	14,0	21,3
<b>ÜÇ BÜYÜK İL</b>			
İstanbul	65,0	10,2	24,8
Ankara	67,1	11,5	21,4
İzmir	62,6	9,1	28,2
<b>BÖLGE</b>			
İstanbul	65,0	10,2	24,8
Batı Marmara	64,1	11,1	24,8
Doğu Marmara	68,1	13,6	18,3
Ege	63,0	9,6	27,4
Akdeniz	67,2	10,6	22,1
Batı Anadolu	66,5	13,6	19,8
Orta Anadolu	63,2	20,6	16,2
Batı Karadeniz	54,5	22,9	22,5
Doğu Karadeniz	60,6	19,9	19,5
Kuzeydoğu Anadolu	61,0	23,5	15,5
Ortadoğu Anadolu	60,1	24,2	15,7
Güneydoğu Anadolu	70,3	19,8	9,9
<b>SOSYOEKONOMİK STATÜ</b>			
En üst grup	62,2	2,5	35,3
Üst grup	67,7	7,6	24,7
Üst orta grup	69,2	14,7	16,2
Alt orta grup	63,5	18,2	18,3
En alt grup	54,3	14,3	31,4

**Kaynak:** TAYA, 2016

Üstteki tabloya göre Ülkemizdeki en yaygın hanehalkı tipini %64,7 ile çekirdek aile oluşturmaktadır. Ayrıca geniş aileler %14 ve dağılmış aileler ise %21 olarak görülmektedir. Çekirdek aileler %70,3 ile Güneydoğu Anadolu'da en yüksek olarak görülürken, %54,5 ile en düşük Batı Karadeniz görülmektedir. Geniş aileler ise %24,2 ile en yüksek Orta Anadolu'dadır. Geniş ailelerin görülme oranının en düşük olduğu bölge ise %9,6 ile Ege Bölgesidir. Dağılmış ailelerin oranı da %27'ile en yüksek Ege'de, %10 ile en düşük Güneydoğu'da görülmektedir. Sosyoekonomik statüye baktığımız zaman ise en alt grupta yer alan ailelerin geniş aile olarak görülme oranları yüksek iken sosyoekonomik seviye yükseldikçe çekirdek aile görülme olasılığı artmıştır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından düzenli olarak yapılan diğer bir Türk Aile Yapısı Araştırması verisi olarak evlilik deneyimi yaşayanların yaş gruplarına

bakılmaksızın ilk evlenme yaşları da incelemeye değer bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre Ülkemizde ilk evliliklerin %54'ünün 18 ile 24 yaş arasında yapıldığı belirlenmiştir. Ayrıca eğitim durumunun yükselmesi ile evlenme yaşlarının bağlantılı olduğu da görülmektedir. Yani öğretim durumu düştükçe erken yaşta evlenme durumu yükselmektedir. Diğer yandan batıdan doğuya doğru gidildiği zaman erken yaşta evlenme oranlarında artış gözlemlenmektedir. Bununla birlikte sosyoekonomik seviyenin düşmesinin erken yaşta evlilikleri arttırdığı görülmektedir. Bu araştırma içerisinde gözümüze çarpan diğer bir konu ise hanelerin evlilik sayıdır. Buna göre Ülkemizde evlilik deneyimi olan bireylerin çok büyük çoğunluğu (yaklaşık %95) yalnızca bir kere evlilik gerçekleştirmiştir. Yapılan evliliklerin %97'si hem resmi hem de dini nikâh şeklinde gerçekleşmiştir. Ayrıca evliliklerin %23,2'sinin de akraba evliliği olduğu araştırma sonuçlarına göre ortaya koyulmuştur (TAYA, 2016).

**Tablo 3.** *Türkiye Geneli ve Cinsiyete Göre İlk Evlenme Yaşı*

	17 Yaş ve Altı	18-24	25-29	30-34	35+
Türkiye	17,9	54,4	21,2	5,1	1,4
Erkek	5,6	51,3	32,7	8,3	2,1
Kadın	28,2	57,1	11,5	2,4	0,7

**Kaynak:** TAYA, 2016

Tabloda 17 yaş altına baktığımızda yaklaşık %18 olarak yüksek bir seviyede seyreden bir ilk evlenme yaşı oranıyla karşılaşmaktayız. İlk evliliği 35 yaşında ve üzerinde yapanların oranının da oldukça düşük olduğu (%1) görülmüştür.

Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün (ATHGM) yaptığı araştırmalar ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2017 verilerine göre Ülkemizde boşanmaların büyük çoğunluğu (%39,7) evlilik başlangıcından itibaren ilk beş yıl içerisinde meydana gelmektedir. Bu oranın yüksek olması aklımıza direkt olarak boşanma süreci danışmanlığını getirmektedir. Ancak; Türk Aile Yapısı Araştırması verilerine göre ülke genelinde ailelerin %62'sinin kimseden yardım almadığı görülmüştür. Bu yardım ihtiyacını aile büyüklerinden alanlar %22 olarak tespit edilirken, uzman kişi ya da



kurumlarla görüşenlerin oranı ise %2,7 olarak ortaya çıkmıştır (Aile Danışmanlığı ve Boşanma Süreci Danışmanlığı Hizmeti Raporu, 2017).

Türk toplum yapısı içerisinde korunması arzu edilen değerlerin başında “devlet” , “aile”, “din” ve “millet” gibi kavramlarının geldiği görülmektedir. 2011 senesinde yapılan Dünya Değerler Araştırması sonuçlarına baktığımız zaman değişim ve farklılaşmalara rağmen Türk ailesinin geleneksel ve muhafazakâr değerlerini günümüzde de hala devam ettirdiğini görmekteyiz. Bu araştırmanın Türkiye sonuçlarına göre; kadınların %71'i aile reisinin erkek olması gerektiğini belirtmiş ve evliliğin modası geçmiş bir yapı olmadığını söyleyenlerin oranı ise %96 olarak ortaya çıkmıştır (Aluş, 2015).

## **2.5. GÜNÜMÜZDE AİLELERİN KARŞI KARŞIYA KALDIKLARI RİSK FAKTÖRLERİ**

Günümüzde aileler çeşitli riskler ile karşı karşıya kalabilmektedir. Bu başlık altında aileler için risk oluşturan faktörlere yer verilmiştir.

### **2.5.1. Ekonomik Sorunlar**

Dünyada yoksulluk giderek yaygınlaşan bir sosyal sorun olmanın yanı sıra aile için de en büyük risklerin başında gelmektedir. Göstergeler incelendiğinde Dünya üzerinde yaşayanların %20-25'nin yoksul olduğu görülmektedir. Yoksulluğun iki tanımı bulunmaktadır. Bunlar göreceli yoksulluk ve mutlak yoksulluktur. Göreceli yoksulluğa göre yoksullar toplumsal gereksinimlerini karşılama noktasında zorlanırken, mutlak yoksullar en temel gereksinimlerini bile karşılama imkânına sahip değillerdir (Ersöz, 2003).

Yoksulluğun temel nedenleri olarak; işsizlik, ekonomik krizler, eğitimsizlik, göç, yoksulluk kültürü ve kapasite yoksunluğu gibi nedenler karşımıza çıkmaktadır. Küresel bir sorun haline gelmiş olan yoksulluk olgusu başlı başına bir sorunken farklı problemleri de beraberinde getirebilmektedir. Bunlardan bazıları; stres, depresyon, şiddet, aile parçalanmaları ve boşanmaların artması örnek olarak gösterilebilir (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012). Yoksulluk sonuçları itibariyle yalnızca yoksullar için değil, toplumun

geneli için risk oluşturmaktadırlar. Özellikle suç oranlarının artması, toplumsal güven ve huzurun zarar görmesi bütün topluma zarar vermektedir (Öğülmüş, 2011).

Yoksulluk konusunda karşımıza çıkan diğer bir olgu ise yoksulluk kültürüdür. Bir yaşam tarzı olarak da ele alınan bu kavram, yoksulluğun bir kuşaktan diğerine aktarılmasını içermektedir. Aynı zamanda bu kavram belirli bir yoksul kesimin birbirlerine benzer davranış sergileyerek içinde buldukları toplumdan ayrılmalarını ifade etmektedir. Genellikle içinde bulunulan toplumun yoksulları bir alt kesim olarak görmesi, olumsuz olaylar ve suçlarla özdeşleştirilmesi bu kültürün oluşmasında etkili olmaktadır (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012). Diğer yandan Özdoğan ise yoksulluk kültürü yaklaşımı gibi yaklaşımların yoksulluğa neden olan sorunların görmezden gelinmesi sonucunu ortaya çıkarmasından dolayı; eğitim sorunu, sağlık koşullarının yetersizliği, sağlıksız konut, düşük gelirli işlerde çalışma gibi yapısal nedenlere odaklanmamızın daha doğru olacağını belirtmektedir (Özdoğan, 2010).

Yoksulluk arttıkça sağlıklı ve yeterli besine ulaşmada sorun yaşanmakta ve bu durumdan en fazla anneler ve onların küçük çocukları etkilenmektedir. Dünya geneline baktığımız zaman gelişmekte olan ülkelerde yaşayan çocukların yaklaşık %40'ının geliri günde 1 doların altındadır. Yoksulluk nedeniyle Dünya genelinde milyonlarca çocuk eğitimlerine devam edememekte, çocuk işçi olarak çalışmak zorunda kalmakta, hastalanmakta ve ölmektedir (Hatun, Etiler ve Gönüllü, 2003).

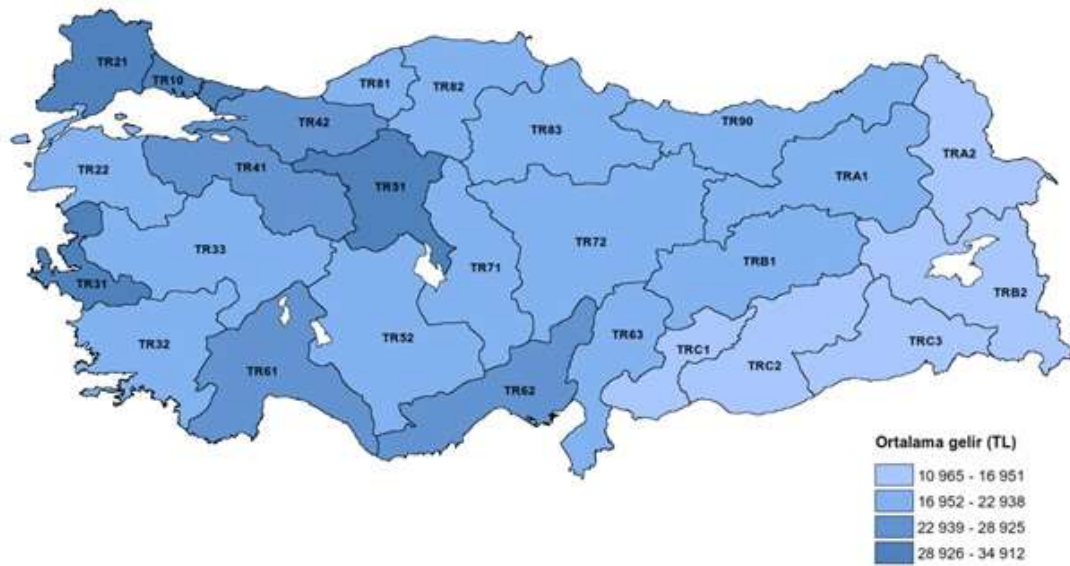
Çocukluk çağının başlarında şiddetli ya da sürekli yoksulluk çocukların yeteneklerini ve başarılarını olumsuz yönde etkilemektedir (Duncan ve Brooks-Gunn, 2000). Yoksul ailelerde çocukların eğitime devamı oldukça zor olmaktadır ve bazen de eğitimin yarıda kesilmesi durumu da ortaya çıkabilmektedir. Eğer yoksulluktan dolayı kız ve erkek çocukların eğitime devamında tercih yapılması gerekiyorsa da öncelik erkek çocuklarına verilmektedir (Şener, 2012). Bu nedenle eğitim konusunda özellikle kız çocuklarının erkek çocuklara oranla daha büyük risk altında olduğu söylenilebilir.

Yoksullar arasında kadınların erkeklerden nispeten daha yoksul olduğu ve kadın reisli hanelerin yoksulların arasında en yoksul kesimi oluşturduğu büyük ölçüde kabul edilmektedir. Ailede gelirin artmasıyla gelir yönetiminde söz sahibi olan erkek olmaktadır, gelirin azalması söz konusu olduğunda sorumluluğun kadına yöneltildiği

görülmektedir. Yani ailede zenginliğin kontrolünü erkek alırken fakirliğin yükünü ise kadın çekmektedir (Bradshaw ve Linneker, 2003). Sosyal yardımlara başvuranların göreceli olarak kadın oldukları göz önünde bulundurulduğunda bu durumun genel olarak Ülkemizde de geçerli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Ülkemizde kentsel kesim ile karşılaştırıldığında kırsal kesimin daha yoksul olduğu görülmektedir. Ayrıca en yoksul %20'nin hane geliri ile yoksulluk açıklarına bakıldığında zaman kırsal bölgeler arasında ise en yoksul bölgeler Güney Doğu Anadolu, Kuzeydoğu Anadolu ve Batı Karadeniz ile Orta-Doğu Anadolu olarak görülmektedir (Kabaş, 2010).

TÜİK'in internet sitesinden alınan "Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması"nın 2018 yılı veri sonuçlarına göre gelir bilgileri aşağıda yer almaktadır.



**Şekil 1.** Ortalama Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Geliri

*Kaynak TÜİK, 2018*

Buna göre gelir eşitsizliği en düşük olan bölge olarak gösterilen Malatya, Tunceli, Elazığ ve Bingöl olurken en fazla gelir dağılımı eşitsizliğinin ise İstanbul'da olduğu görülmektedir. Gelire dayalı göreceli yoksulluk oranının en yüksek olduğu bölgeler; %13,5 ile Tekirdağ, Kırklareli ve Edirne olurken İstanbul %12,7 ile bu illeri takip etmektedir. Görüldüğü üzere yoksulluk bölgesel bazda da Ülke bazında da Türkiye'de önemli bir sorunu olarak görülmektedir. Bireylerin yoksulluğu haneleri, hanelerin yoksulluğu da

toplumun genelini etkileyerek genel refahın düşmesine ve sosyal sorunların artmasına neden olacak risklerin yükselmesine yol açmaktadır.

TAYA verilerine göre son bir sene içerisinde aynı veya nakdi olarak yardım almış olan hanelerin oranı %12 olarak belirlenmiştir. Yardım alanların en fazla olduğu bölge ise %26 ile Ortadoğu Anadolu olurken, en düşük %7 ile Doğu Karadeniz olmuştur. Ayrıca bu araştırmada son bir yıl içerisinde borç ya da kredi alıp almadıkları da sorulmuştur. Buna göre Ülke genelinde borç veya kredi almış olanların oranı %33 olarak belirlenmiştir. Burada borç ya da kredi almış olanların oranının %39 ile Ankara'da yüksek çıkması ise kayda değer bir çıkarımdır. Diğer yandan bu alınan borç ya da kredileri neden aldıkları sorulan hanelerin %22'si kredi kartı borcunu ödemek amacıyla aldıklarını belirtmişlerdir (Taya, 2016).

**Tablo 4. Türkiye Geneli, Üç Büyük İl, Bölge, Hanehalkı Tipi ve Sosyoekonomik Seviyeye Göre Hanelerin Yardım Aldığı Kurum veya Kişiler**

	Devlet (Valilik, Kaymakamlık, SYDV, Müftülük vb.)	Belediye	Özel vakıf veya dernek, kurum veya kuruluşlar	Anne/baba/ evlat/kardeş	Diğer akraba/ gönüllü kişiler	Diğer
Türkiye	39,2	15,5	2,8	34,1	8,0	0,4
<b>ÜÇ BÜYÜK İL</b>						
İstanbul	12,6	24,3	5,0	53,9	4,2	0,0
Ankara	11,0	55,9	0,2	23,3	6,9	2,6
İzmir	31,3	7,7	1,4	49,5	9,8	0,4
<b>BÖLGE</b>						
İstanbul	12,6	24,3	5,0	53,9	4,2	0,0
Batı Marmara	32,8	2,9	2,5	46,1	15,7	0,0
Doğu Marmara	22,1	12,3	6,1	39,7	18,7	1,2
Ege	30,1	13,2	2,1	47,3	7,2	0,2
Akdeniz	40,1	15,3	4,9	32,4	7,1	0,2
Batı Anadolu	16,7	46,4	1,0	26,1	7,8	2,0
Orta Anadolu	26,8	4,3	1,1	55,7	12,1	0,0
Batı Karadeniz	39,6	9,9	0,7	40,4	9,5	0,0
Doğu Karadeniz	48,9	9,1	4,0	26,7	11,4	0,0
Kuzeydoğu Anadolu	84,7	1,2	0,3	7,3	4,4	2,1
Ortadoğu Anadolu	80,2	6,3	0,3	8,9	4,3	0,0
Güneydoğu Anadolu	71,4	7,1	2,1	13,5	5,9	0,0
<b>HANEHALKI TİPİ</b>						
Çekirdek	39,8	18,7	3,3	33,1	4,8	0,2
Geniş	62,5	15,4	3,3	12,3	6,5	0,0
Dağılmış	27,6	10,5	1,7	45,7	13,6	0,9
<b>SOSYOEKONOMİK STATÜ</b>						
En üst grup	0,0	1,8	5,1	88,7	4,4	0,0
Üst grup	0,8	0,0	0,0	89,0	7,7	2,4
Üst orta grup	13,1	13,8	5,8	57,4	9,2	0,6
Alt orta grup	39,1	20,3	2,7	30,3	7,2	0,4
En alt grup	58,5	13,6	2,0	17,6	8,2	0,1

**Kaynak:** TAYA 2016

Tablo verileri son bir sene içerisinde yardım almış olanlara bu yardımı nereden aldıkları sorulduğunda verilen cevaplara göre düzenlenmiştir. Buna göre Ülke genelinde en fazla yardım %39 ile Devlet kuruluşlarından alınmıştır. Belediyeden yardım alanların oranı üç büyük ilden %56 ile en fazla Ankara'dadır. Diğer yandan anne-baba-kardeş-evlattan yardım alanların oranı ise %54 ile İstanbul'da en yüksektir. Devlet yardımında da %85 ile en yüksek Kuzeydoğu Anadolu gelmektedir. Sosyoekonomik statüye göre bir çıkarım yapacak olursak da en alt grupta yer alan hanelerin daha çok Devletten yardım aldığı, en üst grupta yer alanların ise anne-baba-kardeş-evlat gibi yakın akrabalarından yardım aldıkları gözlemlenmiştir.

### **2.5.2. Alkol ve Madde Bağımlılığı**

Madde bağımlılığı çoğu yönüyle diğer sağlık problemlerinden farklılaşmaktadır. Örneğin, anksiyete ve depresyon gibi psikiyatrik rahatsızlıklar kişinin kendi isteğiyle neden olduğu davranışlar değilken madde kullanmaya başlama kişinin kendi isteği ile olan bir davranış olarak görülmektedir. Bu bakımdan bağımlılığın bir davranış sorunu olarak ele alınması daha doğru olacaktır. Günümüzde ise bağımlılık konusunda sadece bireyin sorumlu olmadığı sosyal koşullarında bağımlılığa yol açtığı görüşü hâkimdir (Polat, 2014). Ayrıca bağımlılık durumu bireysel bir olgu olarak kişi için büyük bir problem olmakla beraber aile için de önemli bir risk faktörü olarak görülmektedir.

Aile içi iletişimde otorite boşluğu ve iletişim sorunları gibi problemlerin olduğu ailelerde çocukların da risk altında olduğu uzmanlar tarafından vurgulanmaktadır (Öztürk, Kırloğlu ve Kırış, 2016). Yapılan araştırmalara ve uzmanların görüşlerine göre gençlerin madde bağımlılığına ve suça yönelmelerinde en büyük etkenin aile olduğu ortaya koyulmaktadır. Aileden sonra en büyük etkenler sırasıyla; arkadaş grupları ile çevre, ekonomik nedenler ve kültür çatışması şeklinde gelmektedir (Başkurt, 2003). Başkurt'a göre madde kullanımının yaygın olduğu aileler;

- Parçalanmış aileler,
- Aile içi iletişimin eksik olduğu aileler,
- Ailede anne ya da babadan birinin vefat ettiği aileler,
- Baskılı ve ilgisiz aileler,

- Madde kullanımı olan başka bireylerin de olduğu aileler,
- Örnek alınabilecek rol-modelin olmadığı aileler,
- Gerçekçi olmayan beklentiler vs. şeklinde sıralanmaktadır.

Alkol ve madde bağımlılığı hem aile koşullarından etkilenirken hem de aynı zamanda aileyi etkilenmektedir. Yani birey içinde bulunduğu ailenin yaşadığı sorunların ya da olumsuz deneyimlerin sonucunda alkol ya da maddeye yönelebilenken, aynı oranda aileyi daha büyük bir çıkmaza doğru da yönlendirebilmektedir.

Madde bağımlılığında olduğu gibi alkol bağımlılığında da özellikle aileler için büyük riskler ortaya çıkmaktadır. Bunların başında fiziksel ve ruhsal rahatsızlıklar gelmekle beraber bunların yanı sıra; aile içi çatışma, ekonomik problemler ve ailenin parçalanması gibi olumsuzluklar da yer almaktadır. Bazen bu sorunlar aileyi aşarak toplumsal sorunlara dahi yol açabilmektedir. Ayrıca alkol ya da madde bağımlılığı sonucunda bozulmuş olan aile içi yapı ve fonksiyonlar; ritüeller, rutinler, roller, iletişim, sosyal yaşam, ekonomik durum, ilişkiler ve etkileşim şeklinde ortaya çıkmaktadır (Erdim, 2019).

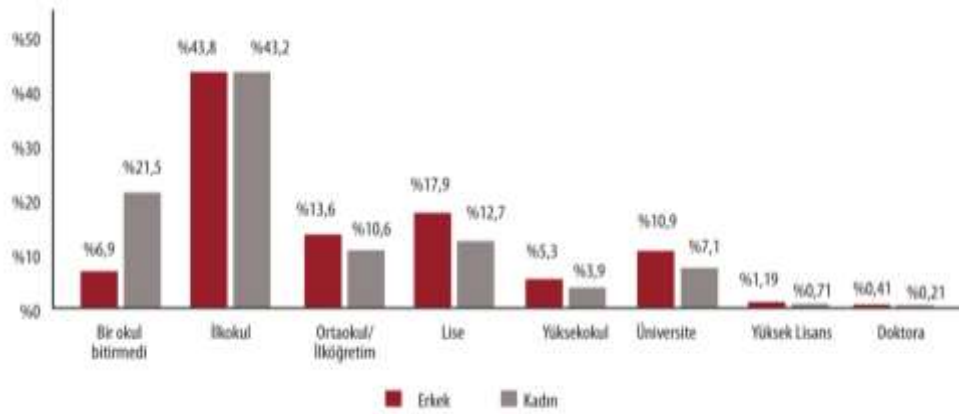
Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (TUBİM) tarafından belirlenmiş olan illerde TÜİK'ten alınan haneler üzerinde 26 ilde 42.754 kişi ile adreslerinde yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Buna göre Hayatlarında en az bir kez madde kullananların medeni durumlarına bakıldığında %55,2'lik kısmın bekâr olduğu belirlenirken, %39,9'luk kısmın da evli olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda evlendikten sonra madde kullanımının da oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Benzer şekilde uyuşturucuya başlamada aile içi sorunların etkisinin %11,3 seviyesinde olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırmaya göre eğitim düzeylerine bakıldığında zaman en yoğun kullanım lise mezunlarındadır. Diğer yandan uyuşturucuya başlama nedenleri de sırasıyla; merak (%33,2), arkadaş ısrarı (%23) ve özenme (13,9) şeklinde devam etmektedir (Türkiye Uyuşturucu Raporu, 2019).

### **2.5.3. Eğitim**

Aileler için diğer önemli risk faktörünün ise eğitim eksikliği olduğu görülmektedir. Özellikle ebeveynlerin eğitimsiz ya da düşük eğitim düzeyine sahip olmalarının rol model

olarak çocuklar üzerinde olumsuz yansımaları olmaktadır. Ayrıca eğitim seviyesinin düşük olması aileyi diğer risk faktörlerine de açık bir duruma getirmektedir.

**Tablo 5. Cinsiyete Göre Eğitim Seviyesi**



**Kaynak:** Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi, 2018

Tabloya göre Ülkemizde eğitim düzeyinin en yüksek olduğu seviyenin yaklaşık %43 ile hem kadınlarda hem de erkeklerde en yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca genelde erkekler kadınlara oranla eğitim seviyesi bakımından daha yüksek bir seviyededir. Türkiye Aile Yapısı Araştırması İleri İstatistik Analizi verilerine göre eşlerin %46 gibi büyük bir çoğunluğunun aynı eğitim seviyesine sahip oldukları görülmektedir. Erkeklerin daha eğitilmiş oldukları çiftlerin oranı %42,6 iken kadınlara daha eğitilmiş oldukları çiftlerin oranı %11,5 olarak belirlenmiştir. Tablodan da anlaşılacağı üzere Ülkemizde genel olarak eğitim seviyesi düşüktür. Özellikle kadınlara oranla daha düşük eğitim seviyesine sahip olması da önemli bir bulgudur.

Sokakta çalışan çocukları sokakta çalışmaya iten etmenlerin ortaya koyulması için Düzce İlinde yapılan araştırmanın bulguları dikkat çekicidir. Buna göre; sokakta çalışan çocukların babalarının eğitim seviyelerinin çok düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca sokakta çalışan çocukların annelerinin hiçbirinin ilköğretim düzeyi üzerinde olmadığı saptanmıştır (Alptekin, 2011).

Erdoğan ve Demirkasımoğlu'nun (2010) yaptığı bir araştırmaya göre ailelerin çocuklarının eğitim süreçlerine katılma konusunda yeterince aktif olmadıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Sürece katılmaları ise veli toplantılarına katılım ve çağırıldıkları zaman okula gelmeleri ile sınırlı kalmaktadır. Yapılan diğer bir araştırma ise gelir düzeyleri

düşük olan ve çocuklarının eğitim sürecine gereken desteği sağlayamayan ebeveynlerin çocuklarının giriş puanları diğer bölümlere göre nispeten daha yüksek olan mühendislik, hukuk, tıp ve diş hekimliği gibi bölümleri kazanabilmelerinin daha düşük olasılık dâhilinde olduğunu göstermiştir (Çiftçi ve Çağlar, 2014).

Ekinciye göre ise (2011) çocukların yükseköğrenime gitme konusunda ebeveynlerinin eğitim düzeyleri belirleyicidir. Diğer ailelere göre nispeten daha yüksek eğitim seviyesi ve gelire sahip olan ailelerin çocuklarının daha prestijli ve yüksek getirisi olan alanlarda daha çok temsil edildikleri görülmektedir (Ekinci, 2011).

#### **2.5.4. Boşanma ve Tek Ebeveynli Aileler**

Toplumsal gelişim içerisinde ailede oluşan değişimler ve boşanmaların artması sonucunda tek ebeveynli ailelerin oranında bir artış gözlemlenmeye başlamıştır. Tek ebeveynli aileler, genellikle çocuğun bakımını annenin üstlendiği bir aile biçimi olarak görülmektedir. Eşlerden birinin vefatı ya da boşalmalar sonucu oluşan bu aile türünde diğerlerinden farklı ve daha karmaşık sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Tek ebeveynli ailelerin sorunlarının başında; stres, dışlanma, yalnızlaşma, akademik başarısızlığın ortaya çıkması gibi olumsuz durumlar gelmektedir (Demir ve Çelebi, 2017). Ülkemizde de tek ebeveynli aileler her ne kadar Avrupa ülkelerine göre daha az olsa da bir artış trendi içerisine girmiştir.

Boşanma, aile hayatı içerisinde meydana gelen ve ailenin bütün üyelerinin rollerinde değişikliğe yol açarak psikososyal dengeyi bozan bir kriz olarak görülmektedir. Özellikle ilgi ve şefkate muhtaç çocuklar açısından baş etmesi zor, stresli ve karmaşık bir durumdur. Bu anlamda istatistiklere baktığımız zaman gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerdeki veriler bakımından boşanmalarda ciddi bir yükseliş olduğu görülmektedir. Örneğin 2000 yılında ABD'deki evliliklerin üçte ikisi boşanma ile sonlandırılmıştır. Aynı zamanda Kanada'da ise evliliklerin yarısı boşanma ile bitmiştir (Arifoğlu ve Öz, 2008). Bu verilere bakıldığında boşanma hızının oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler sınıfı içerisinde yer alan; Kırgızistan, Kazakistan ve Azerbaycan'da nikâh dışı birliktelik oranlarının artması, geleneksel aile düzeninin



gelişmekte olan ülkelerde de değişmekte olduğunu ortaya koymaktadır (Süleymanov, 2009: 10; akt. Yavuz ve Yüceşahin, 2012 ).

Ülkemizde; boşanmaların hukuki olarak kolaylaşması, toplumun boşanma olgusuna bakış açısının yumuşaması, evlilik dışı beraberliklerin ve doğumların artmasına bakıldığında zaman dünyanın geri kalanından farklı bir seyir göstermediği görülmektedir.

Bu bağlamda ülkemizdeki verilere baktığımız zaman geçmişe oranla boşanmaların arttığını görmekteyiz. TÜİK 2019 verilerine göre, evlenenlerin sayısı 2019'da bir önceki seneye göre %2.3 azalmıştır, aynı zamanda boşananların oranı ise %8 artış göstermiştir. 2019 yılı verilerine göre ülkemizde kaba evlenme hızı binde 6,56 iken boşanma hızı binde 1,88 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca 2001 yılında kadınların ortalama ilk evlenme yaşı 22,7 iken 2019 yılında bu sayı 25'e yükselmiştir. Erkeklerin ortalama ilk evlenme yaşına baktığımız zaman 2001'de 26 iken 2019'da 27,9'a yükselmiştir. Evlilik süresine göre boşanmaların oranına baktığımız zaman ise en fazla boşanmaların %33,4 ile evliliğin ilk 5 yılı içerisinde olduğu görülmektedir. Bu oranı %20,6 ile 6-10 yıl arasında boşananlar izlemektedir. Bununla birlikte kaba boşanma hızının en fazla görüldüğü il olanak İzmir binde 2,95 ile ilk sırada gelmektedir. İzmir'e kaba boşanma hızı binde 2,88 ile Antalya, binde 2,71 ile Muğla takip etmektedir (TÜİK, 2019). Bu tabloya bakıldığında zaman Akdeniz ve Ege kıyılarındaki illerde boşanma oranlarının görece daha yüksek olduğu söylenebilir. Aynı zamanda boşanmaların ilk 5 yıl içerisinde yüksek görülmesi ise üzerinde durulması gereken diğer bir noktadır. Ayrıca boşanmış ya da bir şekilde evliliği sonlandırmış olan tek ebeveynli aileler ekonomik olarak zorluklar yaşamaktadır.

Türk Aile Yapısı Araştırması (2016) verilerine göre dağılmış aileler %17 oranı ile en fazla yardım alan hanehalkı olarak kayıtlara geçirilmiştir. Bu araştırmaya göre Ülke genelinde bireylerin %88'inin evliliği devam ederken, %4'ünün boşandığı %7'sinin ise eşinin öldüğü görülmüştür.

**Tablo 6. Türkiye Geneli ve Cinsiyete Göre Boşanma Nedeni**

	Türkiye	Erkek	Kadın
Sorumsuz ve ilgisiz davranma	50,9	40,2	61,5
Evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama	30,2	17,8	42,6
Eşlerin ailelerine karşı saygısız davranması	24,3	24,0	24,6
Eşin ailesinin aile içi ilişkilerine karşıması	22,7	24,5	20,8
Aldatma	20,4	8,7	32,2
Dayak/Kötü muamele	19,5	2,5	36,4
Terik etme/edilme	14,8	12,2	17,4
İçki	13,2	3,5	23,0
Kumar	6,7	0,6	12,9
Ailede çocuklara karşı kötü kötü muamele	5,9	2,6	9,2
Çocuk olmaması	3,4	3,7	3,1
Madde bağımlılığı	2,5	0,7	4,3
Eşin tedavisi güç bir hastalığa yakalanması	2,4	2,4	2,5
Yüz kızartıcı suç (hırsızlık, dolandırıcılık, gasp vb)	2,0	1,1	2,9
Aile içi cinsel taciz	1,5	0,2	2,8
Diğer	14,2	20,2	8,2

**Kaynak:** TAYA 2016

2006 ve 2011 yıllarında sorulduğu gibi 2016 yılında da TAYA kapsamında boşanma nedenleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre boşanmaların temel nedenleri olarak yaklaşık %51 ile en fazla sorumsuz ve ilgisiz davranma gelirken ikinci sırada %30 ile ekonomik sorunlar görülmektedir. Tabloya göre eşlerin ailelerinin de boşanma sürecinde oldukça etkili olduğunu görmekteyiz.

### 2.5.5. Aile İçi Şiddet

Aile içi şiddet, insan haklarının ihlali olarak tüm Dünya genelinde görülen bir sorundur. Şiddetin nedenleri çok çeşitli olabilmektedir. Alkol ve madde bağımlılığı, ataerkil aile ilişkileri, sosyal dışlanma, daha önce yaşanan ihmal ve istismar durumları şiddet uygulanmasının nedenlerinden bazılarıdır. Aile içi şiddet, mağdurun benlik saygısını azaltır ve kişinin yaşam kalitesini ciddi bir şekilde düşürür. Ayrıca şiddet öyküsü olan ailelerde çocuklar da olumsuz etkilenerek şiddet kültürünü devralıp ileriki hayatlarında kullanabilirler (Acus, Aciené ve Puidokiené, 2018).

Aile içi şiddet, çoğu akademisyen ve profesyonel tarafından büyük bir sosyal sorun ve bir insan hakları ihlali olarak görülmektedir. Yapılan araştırmalar aile içi şiddetin küçük çocukların ruh sağlığı üzerinde önemli etkisi olduğunu göstermektedir. Ayrıca şiddet olan

bir ailede çocukların zihinsel sağlıklarında ve strese karşı fizyolojik ve nöro-endokrin tepkilerinde olumsuz etkiye maruz kalma gibi bir takım sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Afolabi, 2015).

Ülkemizde şiddet türleri yaygınlık sıklığına göre; sözlü, fiziksel, duygusal, ekonomik ve cinsel şiddet şeklinde sıralanmaktadır. Kumar alışkanlığı, düşük eğitim düzeyi, alkol ve madde bağımlılığı gibi olumsuzlukları olan eşlerin ise şiddete daha çok başvurduğu tespit edilmiştir (Özcan, Günaydın ve Çitil, 2016).

Aile içi şiddet olaylarına baktığımız zaman gerek kamusal alanda gerekse de özel hayatta olsun bu sorunun bütün Dünya Ülkelerinde az ya da çok bir şekilde ortaya çıktığını görmekteyiz. Hindistan'da genel olarak, 15-49 yaş aralığında bulunan kadınların üçte biri fiziksel şiddet yaşamıştır. Benzer şekilde yaklaşık 10 kadından biri ise cinsel şiddet mağduru olmuştur. Ayrıca her yıl 1,3 milyon kadının aile içi istismar mağduru olduğu da bilinmektedir (Kadam ve Chaudhari, 2011). ABD'ye baktığımız zaman erkeklerin kadınlara şiddet uygulamasının, kadınların erkeklere şiddet uygulamasına oranla daha fazla olduğunu görmekteyiz. Arap ülkelerinin çoğunda ise aile içi şiddet bir sorun olarak görülmemektedir (Page ve İnce, 2008).

### **2.5.6. Göç ve Kentleşmenin Getirdiği Sorunlar**

Aile ve kent olgusu insanlık tarihi boyunca önemli olgular olarak görülmüştür. Kırsal alandaki hızlı nüfus artışı, tarım alanlarının bölünerek azalması, tarımsal teknolojilerin gelişmesi gibi nedenlerle köylerde ve kasabalarda yaşayan insanlar kentlere göç edebilmektedir (Kızılaslan, 2012). Bireysel veya toplumsal faktörler sonucunda ortaya çıkan göç olgusunu 20. yüzyılın ikinci yarısından beridir üzerinde durulmaya başlayan bir kavram olmuştur. Göç olgusu; sosyal, kültürel, toplumsal, politik, ekonomik, doğal ve beşeri afetler gibi nedenler sonucunda meydana gelebilmektedir (Develi, 2017).

Kırsal kesimlerden kentlere göçün artmasıyla kentler ve kent sorunları artmıştır. İnsanların sanayi devrimi sonrasında kırdan kente göçü arttırmasıyla kentleşme olgusu da aileye yönelik bir sorun olarak görülmeye başlamıştır. Bu bağlamda kentleşme toplumsal bir kurum olarak ailenin etkilenmesine ve değişmesine yol açmıştır. Literatürde yer alan çekirdek aile ve geniş aile ayrımı ülkemizde net bir şekilde birbirinden

farklılaşmamaktadır. Genel olarak çekirdek aile ve geniş aile türlerinin olduğu düşünülse de özellikle bazı faktörlerin etkisi ile geçiş ailesi ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda ülkemizde geleneksel değerlerin etkisiyle geçiş ailesi özellikleri göstermektedir. Geçiş ailesinin özelliklerine baktığımız zaman, hacmi küçülmeye başlayan, toprağa bağımlılığı azalan ve kentte tutunmaya çalışan bir özellik göstermektedir. Bir yandan kırsalın etkileri hissedilirken diğer yandan da kente adapte olmaya çalışılmaktadır. (Keskin,2014).

Göç sonucunda farklı kültürel yapıdan gelen insanların beraber yaşaması nedeniyle farklılıklara uyum sağlaması gerekmektedir. Bu uyum sürecinde insanlar; yabancılaşma, sosyal izolasyon, pişmanlık, yalnızlık ve kendini değersiz hissetme gibi olumsuz duygular içerisine girerek yoğun bir stres yaşayabilmektedir (Tuzcu ve Bademli, 2014).

Kent ile kır arasında teknolojikleşme ve gelir farkı devam ettikçe kırsal alandan kentsel alanlara göç yoğun olarak devam edecektir. Göç sonucunda şehirlere gelen insanlar; gecekondulu yaşamı, kimlik bunalımı tehlikesi, işsizlik ve çocuk işçiliği gibi sorunlarla karşılaşmaktadırlar (Sevinç, Davran ve Sevinç, 2018). Kentlerde insanlar gelirlerinden; sağlık, ulaşım, enerji ve kira gibi giderlere kırsal alana göre daha fazla pay ayırmak zorundadırlar. Kentlerde meydana gelen eşitsizlikler, kayıt dışı çalışma, Yoksulluk, düşük statü sorunları, artan suç oranları, sosyal ve psikolojik sorunlar toplumun refahını düşüren, aynı zamanda tam olarak da ölçümü gerçekleştirilemeyen olgulardır (Alemdar, Demirdöğen ve Ören, 2012).

**Tablo 7. Yıllara ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezleri 2007-2019**

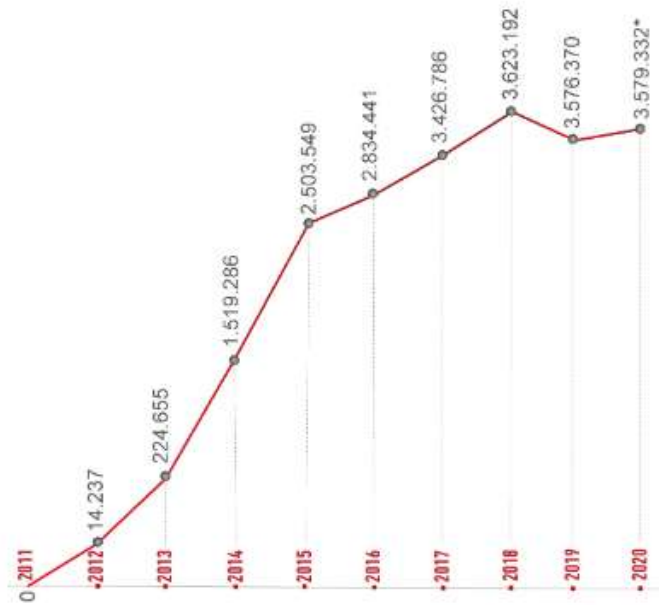
Yıllar	Genel Toplam	Erkek	Kadın	Kent Toplam	Kır Toplam	Erkek	Kadın
2007	70 586 256	35 376 533	35 209 723	49 747 859	20 838 397	10 447 548	10 390 849
2008	71 517 100	35 901 154	35 615 946	53 611 723	17 905 377	8 954 348	8 951 029
2009	72 561 312	36 462 470	36 098 842	54 807 219	17 754 093	8 872 983	8 881 110
2010	73 722 988	37 043 182	36 679 806	56 222 356	17 500 632	8 734 326	8 766 306
2011	74 724 269	37 532 954	37 191 315	57 385 706	17 338 563	8 679 379	8 659 184
2012	75 627 384	37 956 168	37 671 216	58 448 431	17 178 953	8 607 938	8 571 015
2013	76 667 864	38 473 360	38 194 504	70 034 413	6 633 451	3 337 565	3 295 886
2014	77 695 904	38 984 302	38 711 602	71 286 182	6 409 722	3 228 312	3 181 410
2015	78 741 053	39 511 191	39 229 862	72 523 134	6 217 919	3 134 796	3 083 123
2016	79 814 871	40 043 650	39 771 221	73 671 748	6 143 123	3 107 640	3 035 483
2017	80 810 525	40 535 135	40 275 390	74 761 132	6 049 393	3 064 942	2 984 451
2018	82 003 882	41 139 980	40 863 902	75 666 497	6 337 385	3 227 657	3 109 728
2019	83 154 997	41 721 136	41 433 861	77 151 280	6 003 717	3 060 531	2 943 186

**Kaynak:** Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, TÜİK

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere kırdan kente göç her geçen sene artarak devam etmiştir. 2007’de 70 milyon olan kent nüfusu 2019 yılına gelindiğinde 83 milyona kadar yükselmiştir. Bunda kırdan kente göçün önemli bir etkisinin olduğu göz ardı edilemeyecek bir durumdur.

Türkiye’nin dış göçü yönetme politikasının değişimi ve gelişimi ise 5 faktörden etkilenmiş ve günümüze kadar gelmiştir. Bu faktörler ilk olarak 1923 ile 1960 yılları arasındaki ulus devlet politikasına yönelik milli kimlik çalışmalarıyla ilgilidir. İkinci faktör; Türkiye’nin NATO’ya girmesiyle güvenlik esaslı olarak yönelmiştir. Üçüncü faktör; Cenevre Sözleşmesine dayanarak göç oluşturulan göç politikası olmuştur. Dördüncü faktör; AB’ye üyelik ile ilgili göç politikaları izlenmiştir. Beşinci faktör ise; 2011 senesinden günümüze kadar devam eden Suriyeli mültecilerin ülkemize gelmesi hususu ülkemizin göç konusundaki politikalarında etkili olmuştur (Günay, Atılgan ve Serin, 2017). Bu politikalar sonucunda hem dış hem de iç göç etkilenmiştir. Özellikle dış göç sonucunda göç eden birey, aile ve gruplar kendileri etkilendiği gibi geldikleri ülkelerdeki toplumu da olumlu ya da olumsuz etkilemektedir. Özellikle son yıllarda Suriye’den gelen mülteciler çoğu bakımdan ülkemizin politika ve uygulamalarında etkili olmuştur.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğünden alınan 15.05.2020 verilerine göre ülkemizde geçici koruma kapsamında 3.579.332 Suriyeli bulunmaktadır. Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin temel gereksinimlerinin yanında eğitim ve sağlık gibi giderleri de büyük oranda ülkemiz kaynakları tarafından karşılanmaktadır. Ayrıca en fazla Suriyeli bulunan ülkelere birisi olarak Türkiye’nin, Suriye vatandaşlarına insani yardım konusunda en cömert davranan ülke olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır.



**Şekil 2.** Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelerin Yıllara Göre Değişimi

**Kaynak:** Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

Suriye krizinin ülkemize etkileri arasında olan Suriyeli mültecilerin durumu Türkiye'ye hem toplumsal hem de mali bir takım yükümlülükler getirmiştir (Güleç, 2015).

Türkiye'deki Suriyeli sığınmacı/mülteciler ilk aşamada sadece sınır illerinde ikamet ederken, zaman içinde ülkenin büyük kısmına dağılmışlardır. Bu durumun da Türkiye'ye sosyoekonomik ve toplumsal sonuçları olmuştur (Tümeğ, 2018). Bu sonuçların aileyi ilgilendiren örnekleri aşağıda maddeler halinde verilmektedir:

- Kültür, dil ve yaşam tarzından dolayı uyum sorunu yaşanmaktadır.
- Çocuk işçiliği ve kaçak işçilik artmaktadır.
- Yerel halk içerisinde boşanma oranları artarak çok eşlilik yaygınlaşmaktadır.
- Sınır bölgelerinin demografik yapısı değişmektedir.
- Çarpık yapılaşma ve gecekondulaşma artmaktadır.
- Ekonomik olarak risk ve fırsatlar birbirine geçmiştir.
- Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde kiralarda artış olmuş, kiralık ev bulmak zorlaşmaya başlamıştır.
- Entegrasyon süreci başlatılmış ve devam ettirmeye çalışılmaktadır.
- Yerel halk, kendilerinin yapacağı işlerin ellerinden alındığını düşünmektedir.

- İş gücü ücret ortalaması düşmektedir (Orhan ve Gündoğar, 2015).

### 2.5.7. Kırsal Kesimde Yaşanan Sorunlar

Ülkemizde yaşanan köyden kente göç furyasına rağmen ülke nüfusumuzun yaklaşık üçte biri günümüzde kırsal kesimde yaşamaktadır. Bu nedenle kırsal kesimde yaşayan ailelerin yaşadığı sorunlar toplum açısından önemlidir. Kırsal kesim temelini evliliklerin oluşturduğu aile yapılarının güçlü bir şekilde muhafaza edildiği yerleşim yerlerini oluşturmaktadır. Bu kesimde resmi nikâhla beraber dini nikâhın da yapılması vazgeçilmez bir durumdur. Hâkim olan evlilik türü ise tek eşli evliliklerdir (Arslan ve Arslan, 2015). Ülkemizde halk arasında kırsal kesimde geniş aile türünün yaygın olduğu kanısı bulunmaktadır ancak gerçekte bu durum böyle değildir. Kırsal kesimde yaşayan ailelerde de kentsel kesimde olduğu gibi çekirdek aile en yaygın aile şeklidir (Can, 2013).

Çeşitli nedenlerle son dönemde özellikle gençler tarafından terk edilen köyler gün geçtikçe canlılıklarını yitirerek üretim kapasitelerini düşürmektedir. Bu nedenle temel olarak baktığımız zaman günümüzde kırsal ailelerin başlıca sorunlarının yoksulluk olduğunu görmekteyiz. Bunun yanı sıra; ulaşım, sağlık ve eğitim gibi imkânların yetersizliği kırsal kesimi en fazla zorlayan eksiklikler olarak göze çarpmaktadır (Bıçkıcı, 2011).

Kırsal alandaki ailelerin yapısı ve yaşadığı sorunlara baktığımız zaman kente yakınlık-uzaklık bakımından da farklılaşmalar olduğunu görmekteyiz. Örneğin gelir ve sosyal imkân durumlarına baktığımızda kente yakın olan kırsal yerleşmeler, uzak olanlara göre daha iyi durumdadırlar. Diğer yandan kente uzak olanlar kırsal yerleşmeler, kente yakın olanlara göre bir takım değer yargılarının korunması ve temiz çevre şartlarında yaşama bakımından daha avantajlı konumdadır (Kızılaslan, 2012).

### 2.5.8. Çocukların Karşı Karşıya Kaldıkları Riskler

İncinebilir gruplar arasında yer alan çocuklar, aile içerisinde yaşanan olumsuz olaylardan diğer gruplara göre daha fazla etkilenme potansiyeline sahiptir. Türkiye'deki Risk Altındaki Çocuklar Raporuna göre çocuklar için risk faktörleri; sınırlı okuma yeterliliğine sahip olma, engellilik ya da hastalık geçirme, davranış sorunları sergileme, istismar veya

travma geçirme gibi çeşitli göstergelerle tanımlanmıştır (Türkiye'deki Risk Altındaki Çocuklar Raporu, 2019).

Çocukların ihmal ve istismara uğrama durumları çocukları en fazla etkileyen unsurların başında gelmektedir. Bu bağlamda çocukların ihmal ve istismara uğramasına etki eden faktörlere baktığımız zaman ebeveynlerin, bireysel özellikleri, düşük tolerans, anksiyete kendine güven zayıflığı, depresyon, kendi ebeveynleri ile güvensiz bağlanma, sosyal destek zayıflığı ve aile içi anlaşmazlıklar ön plana çıkmaktadır (Yolcuoğlu, 2010).

Risk altındaki çocukların aile yapıları ve suça yönelimleri ile ilgili yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre aile, çocukların suça sürüklenmesinde önemli bir yere sahiptir. Ailenin yapısı, ekonomik koşulları ve eğitim durumu çocuğun suça yönelmesinde büyük etkiye sahiptir (Güngör, 2013). Yapılan diğer bir araştırmaya göre ise aile içerisinde anne-baba arasında yaşanan şiddete tanıklık eden çocuklarda sürekli sınırlılık, tedirginlik, saldırganca davranışların artması ve çocukların annelerine karşı aşırı bağlanma durumu saptanmıştır (Bayındır, 2010). Sonuç olarak görüldüğü üzere aile çocukların hayatında önemli bir yere sahiptir ve ailede yaşanan bütün olumsuz durumlar çocukları da etkilemektedir.

### **2.5.9. Kadınların Karşı Karşıya Kaldıkları Riskler**

Aile içerisinde risklerden etkilenen en kırılgan grupların başında kadınlar gelmektedir. Çoğunlukla kadınlar için toplumsal cinsiyet rolleri ve şiddet kadınları baskılayan ve yaşadıkları riskleri arttıran bir etmen olarak göze çarpmaktadır. Özellikle erkeklerin kadınlardan üstün görüldüğü, kadın-erkek rollerinin katı bir şekilde birbirinden ayrıldığı toplumların içerisinde kadınların istismara daha çok maruz kaldıklarına tanık olunmaktadır (Page ve İnce, 2008). Ayrıca yapılan araştırmalara göre evli olan kadınlarda depresif belirti yaygınlığı ile aile içi şiddetin yüksek safhalarda görüldüğü saptanmıştır (Özyurt ve Deveci, 2010).

Diğer yandan aile içerisinde şiddete maruz kalan kadınlar genellikle şiddeti fiziksel şiddet olarak tanımlamaktadır. Şiddetin diğer türleri halk arasında pek bilinmemektedir. Efe ve Ayaz' ın (2010) yaptığı araştırmaya göre kadınların %88.1'inin şiddeti fiziksel (dayak ve dövme) olarak tanımladığı saptanmıştır (Efe ve Ayaz, 2010). Bu bağlamda kadınlara



yönelen şiddetin temel belirleyicilerinin kadının psikolojik ve sosyoekonomik durumu ve şiddeti algılama-yorumlama biçimine bağlı olduğu görülmüştür (Çalışkan ve Çevik, 2018).

Son yıllarda Dünyada ve ülkemizde kadının aile içerisindeki yerinin güçlendirilmesi ve olumsuz durumlarla karşılaşılmasına yönelik çalışmalar hızlandırılmıştır. Uluslararası alanda Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ve Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) olumlu gelişmeler olarak görülürken ülkemizde özellikle 2012 yılında 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun kadın hakları ve kadının aile içerisinde korunmasına yönelik önem arz etmektedir.

#### **2.5.10. Engellilik**

Aile içerisinde genel olarak anne ve babaların isteği sağlıklı bir yaşam içerisinde çocuk sahibi olabilmektir. Ancak aile içerisinde engelli çocukların olması sorunları artırmakta ailedeki roller ile beklentiler de buna göre farklılaşmaktadır. Ailede çocukların yaşadığı sorunlar özellikle ebeveynleri etkileyerek onların huzursuz olmasına yol açabilmektedir.

2006 yılında yapılan “*Zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin yaşadıkları güçlüklerin incelenmesi*” ilgili araştırmaya göre; engelli çocuk sahibi ailelerin %54.5’inin çocuklarına yönelik gelecek kaygısı taşıdığı, %48.2’sinin çocuklarına yönelik sürekli bir kaza ya da yaralanma korkusu taşıdığı, %37,3’ünün ise çevrelerinden hiçbir zaman sosyal destek görmedikleri sonucu ortaya çıkmıştır (Özsoy, Özkahraman ve Çallı, 2006). Bu araştırmanın sonucuna göre ailelerin ciddi oranda sosyal destekten uzak bir şekilde toplumdan soyutlanma tehlikesiyle karşı karşıya kaldıkları görülmektedir.

Geçmişten günümüze kadar engellilik ailenin bütününe etkilemiş ve içinde buldukları duruma çözüm aramaya itmiştir. Modernleşme ile beraber çeşitli sorunlara ek olarak engelliliğin bu sorunları daha da karmaşıktığı görülmektedir. Çocukların engelli olmasının yanı sıra ebeveynlerin engelli olması durumu da aile için üstesinden gelinmesi ve başa çıkılması zor bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Ebeveynler bir yandan içinde buldukları engellilik durumları ile ilgilenirken diğer yandan da çocukların

yetiştirilmesi ile ilgilenmekte ve bu süreç onları dışarıdan bir destek almadıkları müddetçe olumsuz etkilemektedir.

Türk Aile Yapısı Araştırmasına göre ülkemizde hanelerin %4'ünde bakıma muhtaç engelli fert bulunmaktadır. Bakıma muhtaç engelli olan hanelerden geniş aile %10 ile ilk sırada gelmektedir. Bu oran çekirdek aile içerisinde %3 ve dağılmış ailede ise %8 olarak saptanmıştır. Ayrıca ekonomik düzey ile hanelerde bakıma muhtaç engelli bulunma arasında da bir bağlantı olduğu söylenilebilir. Buna göre en alt sosyoekonomik seviyede olan ailelerde bakıma muhtaç engelli oranı %8'iken, üst sosyoekonomik seviyede olan ailelerde bu oran %1'in altında görülmektedir (TAYA, 2016).

### **2.5.11. Yaşlılık**

Geleneksellikten moderne geçişte değişim ailenin bütün üyelerini aynı şart ve koşulda etkilememiş, değişim toplumun bütün katmanlarında eş zamanlı olmamıştır. Bazı toplumlarda değişim ilk olarak ebeveynlerden başlarken, bazı toplumlarda ise bu değişimden ilk olarak yaşlılar etkilenmiştir. Bu bağlamda aile içerisindeki yaşlıların statülerinde meydana gelen değişiklikler modern topluma geçişte onları olumsuz etkilerken bu etki ailede hissedilebilir bir hale gelmiştir. Modernleşme süreci geleneksel yaşam tarzı ile karakterize edilmiş olan; örf, adet gelenekler, kültür, demografik ve ekonomik özellikleri etkilediği gibi geleneksel aileyi ve aile ilişkilerini de etkilemiş, geleneksel ailenin bir aktörü durumunda olan yaşlıya aile üyelerinin içindeki statüsünün ve kendine atfedilen saygının değişimini de beraberinde getirmiştir (Kalaycı ve Özkul, 2017).

1 Ocak 2018 itibariyle Avrupa birliği (AB) nüfusunun 512.4 milyon olduğu tahmin edilmektedir. Gençler (0-14 yaş) AB nüfusunun %15,6'sını oluşturmakta, çalışma yaşındaki (15-64 yaş arası) olan insanlar ise nüfusun %64,7'sini oluşturmaktadır. 65 yaş ve üstü yaşlıların payının da %19,7 olduğu hesaplanmaktadır. Yaşlı nüfus oranı bir önceki seneye göre 0,3 puanlık bir artış, 10 yıl öncesine göre ise 2,6 puanlık bir artış göstermiştir. Avrupa birliği üye devletleri içerisinde toplam nüfus içinde 65 yaş ve üzerindeki kişilerin oranında İtalya (%22.6) ve Yunanistan (%21.8) en yüksek orana sahipken, İrlanda en düşük orana (%13.8) sahiptir (Eurostat, Temmuz 2019). Buradan da görülmektedir ki

Avrupa’da nüfus içindeki yaşlı oranları artmakta ve yaşlılık modern dünyanın bir parçası haline gelmektedir.

Ayrıca TÜİK verilerine göre Avrupa ülkelerinde doğuştan beklenen yaşam süreleri bakımından en yüksekte yer alan ülkeler sırasıyla; Almanya (83,7), Avusturya (83,4), Belçika (83,1), Birleşik Krallık (82,7) olarak belirlenmiştir. Yaşam sürelerinde en düşük beklentiye sahip ülkeler ise sırasıyla Slovakya (75,6), Slovenya (75,3), Türkiye (74,9), Yunanistan (74,8) şeklinde gelmektedir (TÜİK, 2017). Bu bağlamda doğuştan beklenen yaşam süreleri Almanya, Avusturya ve Belçika gibi ülkelerde daha yüksek olarak görülmektedir.

Yaşlı bireylerle yapılan bir araştırmaya göre yaşlı bireyler evlilik içerisinde en büyük desteği eşlerinden görmektedir. Çalışmaya katılan yaşlı bireylerin %77’si eşleri ile ilişkilerinden memnun olduklarını belirtmişlerdir. Çalışmaya göre yaşlıların çoğunluğu eşlerinin; sınırlı olması, tahammül gücünün az olması ve çok konuşması gibi durumlardan şikâyetçi olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca araştırma yaşlıların genellikle sosyal ilişkilerini aileleri ile sınırlı tuttuklarını ortaya koymuştur (Kalaycı ve Özkul, 2017). Yaşlıların aileleriyle, arkadaşlarıyla, komşularıyla ve yakın çevrelerindeki insanlarla kurmuş oldukları sosyal ilişkiler, hayatlarında önemli bir yer kaplamaktadır. Bu sebeple yaşlıların yakın çevresindeki insanlarla görüşme sıklığı onların sosyal ilişkilerini sürdürebilmelerinde etkili olmaktadır (Ünsal ve Demir, 2010).

Anlaşılabacağı üzere aile içi ilişkiler yaşlılar açısından büyük önem taşımaktadır. Buradan hareketle yaşlıların aileleri ve yakın çevreleri ile görüşmeleri onların psikososyal ve bilişsel olarak iyilik halleri ile doğrudan ilişkili olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Diğer yandan yaşlıların en fazla karşılaştığı sorunların başında ekonomik nedenler yer almaktadır. Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi (2018)’ne göre de sonuçlar bunu destekler niteliktedir.

**Tablo 8. Bütçenin Hane İhtiyaçlarını Karşılama Durumu (60+)**

	60-64	65-69	70-74	75-79	80 Yaş ve Üzeri	
Çok Güçlükle	7,4	7,5	6,0	7,1	8,5	7,3
Güçlükle	33,9	29,9	29,7	29,5	34,2	31,6
İdare Eder	38,1	38,0	38,7	35,1	29,5	36,8
Kolayca	18,6	22,6	23,0	26,8	25,1	22,2
Çok Kolayca	2,1	2,0	2,5	1,4	2,8	2,1
<b>Toplam</b>	<b>1307</b>	<b>1061</b>	<b>764</b>	<b>518</b>	<b>471</b>	<b>4121</b>
Pearson $\chi^2(16) = 35,7143$						
Ölçeklik = 0,004						

**Kaynak:** Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi, 2018

Tabloya göre her yaş grubunda yer alan yaşlıların büyük çoğunluğu bütçelerinin hane ihtiyaçlarını karşıladığını belirtirken ikinci sırada ise güçlükle karşılama durumu onu takip etmektedir. Ayrıca yaşlılar arasında da yaş arttıkça gelir-gider dengesizliğinin de ortaya çıktığı görülmektedir.

### 2.5.12. Diğer Risk Faktörleri

Genel olarak aileler için risk olabilecek temel konulara önceki başlıklarda değinilmiştir. Diğer risk faktörleri olarak görülebilecek konulara ise bu kısımda değinilecektir. Aile üyeleri hem kendileriyle hem de çevreleri ve toplumla ilişki ve etkileşim içerisinde oldukları için aileyi etkileyen konuların sayıları da karmaşık bir hal almaktadır.

Aile sorunları, aile üyelerinin yaşadıkları ve çözüme kavuşturamadıkları zaman ailenin yıpranıp dağılmasına yol açabilecek nedenlerdir. Bu faktörler en genel anlamda psikolojik, ekonomik ve sosyolojik sorunlardır. Özgüven'e göre temel aile sorunları aşağıdaki gibi sıralanmaktadır;

- Eşlerin aşkı anlama biçimlerinin farklı olması,
- Eşlerin kişilik bozuklukları ve zararlı alışkanlıkları,
- Aile gelirindeki değişimler ve işsizlik,
- Empatik anlayış ve ortam eksikliği,
- İletişim ve etkileşim eksikliği,
- Cinsiyet rolleri uyumsuzlukları,

- Cinsel ilişki sorunları,
- Çocuk yapamama,
- Eşlerin genel sağlık sorunları,
- Ailenin engelli çocuğa sahip olması,
- Evlilik dışı ilişkiler,
- Geçici ayrılıklar ve birleşme,
- Kültürel değişim ve gelişim sorunları,
- Eşlerin yaşlılık dönemi,
- Çocukların aileden ayrılması (Özgüven, 2001:99; akt. Çevik, 2020).

Yaşanan gelişim ve değişimlerin yanı sıra içinde bulunduğu coğrafya, doğal ve beşeri etmenler de olumlu ya da olumsuz olarak aileleri etkilemektedir. Örneğin 2013 yılında “Sarp sınır kapısının Hopa'da yaşayan ailelere etkileri” üzerine yapılan bir araştırmaya göre Sarp sınır kapısının aileleri tahmin edilenden fazla etkilediği ortaya çıkmıştır. Hatta bu ilçe özelinde aile algısının değişkenlik gösterdiğini ortaya çıkmıştır. Küçük bir ilçe olan Hopa'da bu değişimlerin kaynağının modernliğin etkisinden ziyade daha yoğun olarak açılan kapının etkisinin olduğu belirlenmiştir (Metin ve Koyuncu, 2013). Buradan şu sonucu çıkarabiliriz; aileler, içinde buldukları toplumdaki etkilediği gibi çevresinde yaşayan toplumlardan ve kültürlerden de etkilenmekte ve onları da etkilemektedir.

## 2.6. DÜNYA’DA SOSYAL REFAH MODELLERİ

Devletlerin işlevleri, sınırları ve vatandaşlarına sunduğu hizmetler bakımından geçmişten beridir devam eden bir süreç vardır. Bu süreç içerisinde devletin konumu tarih boyunca tartışıla gelmiştir. Farklı dönem ve tarihlerde devletin farklı tanımları yapılmıştır. Bu bakımdan 20 yüzyıl boyunca en fazla gündemde olan ve üzerinde tartışılan sosyal refah devleti olmuştur. Modern devletlerin evrilmesinde en önemli evre olan 1945 ile 1975 arasında batı toplumları; gelişmekte olan devlet modeli olarak sosyal refah devleti içerisinde gelişmiş sosyal güvenlik sistemi ile vatandaşları arasındaki eşitsizlikleri azaltan koruyucu bir yapıya bürünmüştür. Avrupa'da sosyal refah devleti ortalama 30 sene boyunca altın çağını yaşamıştır. Fakat dünyada ekonominin rekabetçiliğinden, uluslararası şirketlerin devlet ekonomilerinde etkinliğinin artmasından, kapitalizmin getirdiği sonuçlardan ve sosyal refah harcamalarının devlete olan maliyetlerinin

yüksekliğinden dolayı sosyal refah devlet politikaları gerilemiştir (Durdu, 2012). Sosyal refah devletleri 1980'li yıllardan itibaren farklı şekillerde dönüşümler yaşamıştır. Hükümetler sosyal hizmetlerin sunulmasında gönüllü olan sektörlerle ya da özel sektöre daha büyük görevler vermiştir (Şenkal ve Başar, 2007).

Esping-Andersen, kitabında 3 çeşit refah rejiminin ayrımını yapmıştır. Muhafazakâr ya da Kıta Avrupası Refah Devlet Modeli (Almanya, Belçika, Fransa), Liberal Refah Devlet Modeli (İngiltere, ABD), Sosyal-Demokratik ya da İskandinav Refah Devlet Modeli (Danimarka, İsveç). Bu refah modellerinde bakıldığı zaman Titmuss'un üç refah rejimi ile oldukça benzer oldukları dikkat çekmektedir. Aradaki temel farklılık, Titmuss'un Esping-Andersen'a göre refah devletine daha dar bir perspektifle bakması, Esping-Andersen'ın ise Titmuss'tan farklı olarak, devlet ile piyasa bağımlı kapsayacak şekilde sınırları genişletmesidir (Powell ve Barrientos, 2002; akt. Özdemir, 2005).

Bununla birlikte bütün sosyal refah politikası metinlerinde de belirtildiği gibi, sosyal refah politikasının basit, açık veya tek biçimli bir tanımını yoktur. Joel Blau ve Mimi Abramovitz'e göre sosyal değişimi tetikleyen 5 faktör bulunmaktadır. Bunlar; ekonomi, politika ve hükümet yapısı, ideoloji, sosyal hareketler ve tarih olarak ifade edilmiştir. Sonuç olarak; sosyal refah politikalarını, bu politikalara atfedilen tartışmalı karakteristiği, sosyal refah politikasının sosyal hizmet ve toplum üzerindeki geniş etkisini sosyal çalışmacıların; anlamaları, özümsemeleri ve gerektiğinde bunlarla başa çıkabilmeleri gerekmektedir (Blau ve Abramovitz, 2010).

**Tablo 9.** *Esping-Andersen'a Göre Refah Devletlerini Dekomüdfikasyon Derece Sınıflandırılması*

<b>Liberal Refah Devletleri</b>	<b>Muhafazakâr Refah Devletleri</b>	<b>Sosyal Demokrat Refah Devletleri</b>
Avustralya 13,0	İtalya 24,1	Avusturya 31,1
Amerika 13,8	Japonya 27,1	Belçika 32,4
Yeni Zelanda 17,1	Fransa 27,5	Hollanda 32,4
Kanada 22,0	Almanya 27,7	Danimarka 38,1
İrlanda 23,3	Finlandiya 29,2	Norveç 38,3
İngiltere 23,4	İsviçre 29,8	İsveç 39,1

**Kaynak:** *Esping-Andersen, G. (1990). The three worlds of welfare capitalism. Princeton University Press.*

Dekomodifikasyon, fertlerin veya ailelerin piyasadan bağımsız bir şekilde sosyal bakımdan kabul edilebilir yaşam standardına ulaşma dereceleri anlamına gelmektedir. Dekomodifikasyon düzeyi yüksek olan refah devletlerinde daha öncesinde prim ödemesi ya da farklı koşulları yerine getirmesine ihtiyaç duyulmadan refah hizmetleri sunulmaktadır (Toprak, 2015).

Lewis, O' Connor ya da Orloff gibi diğer araştırmacılar ise refah devletlerinin sadece farklı fayda ve sosyal hizmetler sağlayan bir tanımla sınırlı olarak değil, aynı zamanda ailenin, toplumun ve kadının "refah devleti" içerisindeki rolleri bakımından hem hizmet sunanlar hem de yararlanıcılar açısından fikir birliğini temsil ettiğini savunmaktadır (Stefan, 2015).

Esping-Andersen tarafından belirlenmiş olan 3'lü refah sistemine dördüncüyü ekleme girişiminin ilk olarak 1992 yılında Leibfried tarafından gerçekleştirildiği bilinmektedir. Leibfried Latin kuşağı ülkeleri olarak tamir ettiği bir refah devlet modelini ileri sürmüştür. Bu model "Oturmamış Model" olarak da adlandırılmıştır. Bu modelde bir taraftan emeklilik sistemi benzeri hamleler ile işgücünün cömertçe korunması sağlanırken diğer taraftan ise düzensiz olarak formel olmayan meslek ve sektörlerin çok az desteğe sahip olmasına dayalı kutuplaşmış bir yapı söz konusudur. Bu modelin diğer bir özelliği sağlık sisteminin tüm vatandaşlara bir hak olarak sunulmasıdır. Bu sunulan hakkın finansmanı vergiler ile karşılanmaktadır. Diğer bir özelliği ise kamu kurumlarının siyasi yönlendirmelere son derece açık olmasıdır. Ayrıca Güney Avrupa Refah Devleti Modelinde dinin güçlü etkisi ön plana çıkmaktadır. Bu refah devletlerinde riskler aile ve akrabalık bağı üzerine kuruludur ve aile dayanışması güçlüdür. Bu bağlamda Türkiye'de birçok bakımdan Güney Avrupa Refah Devleti Modeli içinde konumlandırılmaktadır (Taşçı, 2013).

**Tablo 10. Aile Politika Türleri**

<b>Politika rejimi</b>	<b>Ülkeler</b>	<b>Çalışan Aile Desteği</b>	<b>Nakit Desteği</b>	<b>Genel Karakteristiği</b>
<b>Sosyal Demokrat</b>	İsveç Finlandiya Danimarka Norveç	Geniş çocuk bakım imkânları ile iki ebeveyne de yüksek düzey destek hizmetleri	Orta düzey nakit desteği, yüksek düzey diğer yardımlar	Cinsiyet eşitliğine yüksek bağlılık ve ailelere evrensel devlet desteği
<b>Liberal</b>	ABD Kanada İngiltere İsviçre Japonya Yeni Zelanda	Düşük düzeyde destek, sorumluluk ebeveynlere ve özel sektörde	Bütün aileler için düşük nakit desteği, daha fazla ihtiyacı olan aileler için destek nispeten daha yüksek	İhtiyacı olan ailelere düşük düzeyde destek verme ve piyasa güçlerinin etkililiği
<b>Muhafazakâr</b>	Almanya Hollanda Avusturya Belçika Lüksemburg Fransa İrlanda Lüksemburg	Orta düzey destek, nispeten uzun ebeveynlik ve çocuk bakım izni fakat daha limitli çocuk bakım imkânları	Orta-yüksek düzeyde nakit desteği	İş bölümüne daha geleneksel bakış ve istihdamda Devlet desteği
<b>Güney Avrupa</b>	İspanya Yunanistan Portekiz İtalya Avustralya Avustralya	Düşük düzey destek	Yüksek düzeyde çocuk yoksulluğu ile sonuçlanan düşük nakit desteği	Evrensel ve özel hizmet ve servislerin karışımı ve ulusal asgari gelir planının olmaması

**Kaynak:** Gauthier, 2002'den uyarlanmıştır.

### 2.6.1. Almanya Örneği

Muhafazakâr Refah Modeli içerisinde yer alan Almanya'da kilisenin oldukça güçlü etkisi vardır. Bu bağlamda ailelere yönelik hizmetler kiliseler ve özel kuruluşlarca yürütülmektedir. Devlet hizmet sunucusu olarak değil daha dolaylı bir rol benimsemektedir. Farklı bir deyişle Devlet sosyal hizmetlerin direkt sunucusu olarak değil düzenleyicisi, denetleyicisi ve dağıtıcısı konumundadır. Almanya'nın da içerisinde olduğu muhafazakâr refah modelindeki ülkelerde olduğu gibi Almanya'da da ailenin geleneksel olarak rol ve sorumluluklarını yerine getirmesi beklenmektedir. Eğer aile sorumluluklarını yerine getirmezse bu durumda devlet devreye girmekte, birey ve aileleri desteklemektedir (Çağlar, 2015).

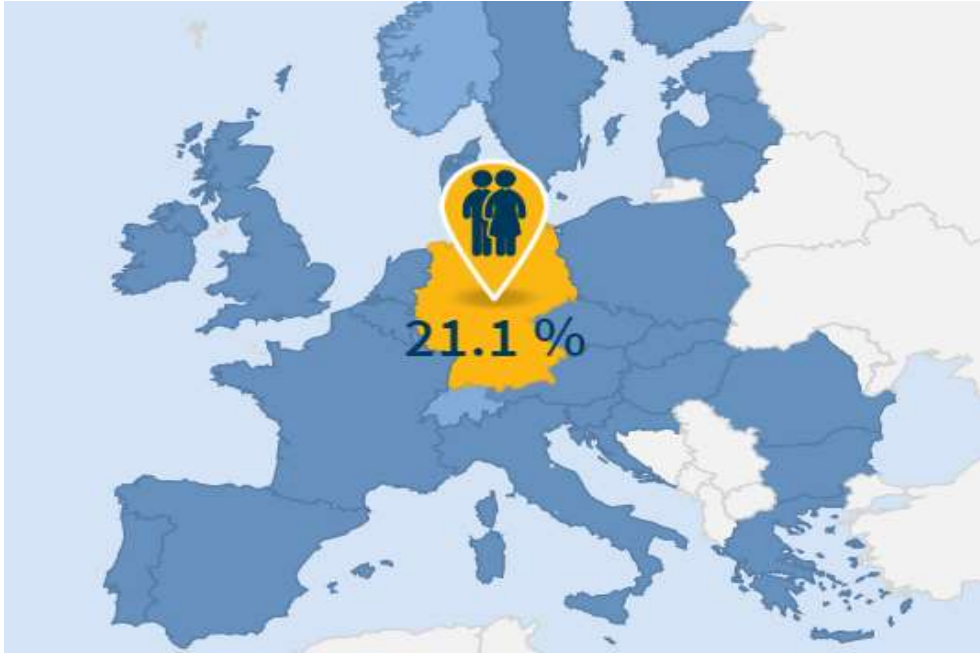


Alman refah devletinin mirası, Prusya devlet otoritesi geleneğine, sosyal sorumluluğa ve dindar geleneksel kökene dayanır. Almanya'daki muhafazakâr refah rejimi statü güvenliğine yöneliktir ve vatandaşlar işgücü piyasasından birçok refah hakkı elde eder. Sistemin ana unsuru, katkıları ve faydaları birbirine bağlayan ise sosyal sigortalardır (Mau, 2004).

Almanya'nın modern sosyal yardım sisteminin temelleri Bismarck döneminde atılmıştır. 1883-1889 yılları arasında üç büyük yasa yürürlüğe girmiştir. Bu yasaların 6 senelik dönem içerisinde hızlı bir şekilde çıkarılmasının siyasi nedeni olarak Bismarck'ın uygulamış olduğu baskıcı politika ve yönetiminin telafi edilmesinin sağlanmasıydı (Akyüz, 2008). Diğer ülkelerde de olduğu gibi Almanya'da da ilk adım iş kazaları konusunda atılmıştır. Bu bağlamda “Hastalık Sigortası Yasası” çıkarılmış ve yıllık gelirleri 2000 Mark'ın üzerinde olmayan Sanayi işçilerine zorunlu hale getirilmiştir. Diğer bir yasa olarak ise “İş Kazaları Yasası” 1884'te çıkarılmıştır. Bu yasaya göre patronlar kazaların sebep olduğu kalıcı hasarları finanse etmek zorundaydı. Üçüncü olarak ise “Yaşlılık-Malullük Sigortası Yasası” 1889 yılında yürürlüğe konulmuştur. Yukarıda belirtilen üç yasa 1911'de “Sosyal Sigortalar Kanunu” olarak birleşip genişletilmiştir. Bu yasalar bakımından Alman modeli zorunlu koruma sistemini kurumlaştıran ilk devlet olmuştur. Ayrıca Alman sosyal yardım sistemine göre; zor durumda bulunan, kendi kendine yetemeyen bir başkasından da yardım görmeyen kişi ve aileler yardım hakkına sahiptir (Kaya ve Özcan, 2009).

Eurostat verilerine göre Avrupa'da 1996 yılı içerisinde yaşlı nüfus %14.9 iken 2016 yılına gelindiğinde bu oranın %19.2'ye yükseldiği görülmektedir. Yani Avrupa her geçen yıl içerisinde giderek yaşlanmakta ve yaşlılıkla ilgili sorunlar ve riskler artmaktadır. AB'nin nüfus yapısında öngörülen değişikliklerin en dikkat çekici yanı, yaşlı nüfusun ilerleyen yaşlanmasıyla ilgilidir. AB'de çok yaşlıların (85+) oranı diğer yaş grupları ile karşılaştırıldığında oldukça hızlı büyümektedir. 2018 ve 2050 arasında, Avrupa Birliği'nin 28 üyesinde çok yaşlı insan sayısının %130.3 artışla iki kattan fazla olması beklenmektedir. Yani örnekle açıklamak gerekirse 2018 yılında Avrupa'da 85 yaş ve üzerinde olan insanların sayısı 13,8 milyondan 2050'ye kadar 31,8 milyona yükseleceği tahmin edilmektedir. 100 yaş ve üzerinde olan insanların sayısının ise 2018'de 106.000 iken 2050'ye gelindiğinde yarım milyondan fazla olması beklenmektedir. Bütün Avrupa

ülkelerinde olduğu gibi Almanya'da da yaşlı nüfusun oranı oldukça yüksektir. 2018 yılı verilerine göre Almanya'da 55 yaşın üzerinde olanlar toplam nüfusun %35'ini oluşturmaktadır (Eurosat, 2018). Bu verilere göre yaşlılık tüm Avrupa'da olduğu gibi Almanya'da da hem aile için hem de toplum açısından bir risk olarak giderek önemini arttırmaktadır.



**Şekil 3.** Almanya'da Yaşlıların (65 Yaş ve Üstü) Toplam Nüfus İçindeki Oranı

**Kaynak:** Eurosat, 2020

Muhafazakâr refah devletlerinin öncüsü olarak bilinen Almanya'da yaşlılara dönük sosyal politikalar genel olarak bakıma muhtaçlık ve emeklilik sistemi etrafında oluşturulmuştur. Alman sosyal yardım kanununa göre hastalık veya engellilikten dolayı bakım görmeden hayatını devam ettiremeyecek kişilere bakıma muhtaç kişiler denir. Bu tanım Bakım Sigortası Kanunu'nda da bu şekilde yer almaktadır. Yaşlılar genel olarak bu kanunlar çerçevesinde güvence altına alınmışlardır. Almanya'da yaşlıların bakım hizmetlerinde kurumsal bakımın yanı sıra ailelerin de katkıda bulunduğu karma bakım modeli oluşturulmuştur. Bu bakım sisteminde kamu gerek merkezi gerekse yerel yönetimler tarafından finansal destek ya da direkt hizmet sunarken aileler ve yaşlının yakın çevresi de bu sürece katkı sağlamaktadır (Taşçı, 2010).

Detaylı bir şekilde incelediğimizde Alman Refah Devletinin; sosyal yatırım, bireysel sorumluluk ve özel hükme daha fazla önem verdiğini gözlemleyebiliriz. Politika yapıcılar yatırım odaklı sosyal politikalara ve sosyal müdahalenin uzun vadeli etkilerine daha fazla önem vermektedir. Ayrıca Alman Refah Devleti, refah yaklaşımında dayanışmacı, statü merkezli ve kapsamlıdır (Burkhardt ve ark., 2011).

19. yüzyılın sonlarında modern sosyal politikanın başlangıcından bu yana, Almanya, diğer birçok ülkeden daha büyük siyasi ve politik sert değişiklikler geçirmiştir ancak Alman Refah Devletine bakıldığında refah devletlerinin sonunun yakın olmadığı düşünülmemektedir (Leisering, 2005).

Almanya’da sosyal hizmet ve politikaların sunumunda “Aile, Yaşlı, Kadın ve Gençlik Bakanlığı” bulunmaktadır. Dini cemaatlere özellikle de kiliselere bağış toplama, eğitim kurumları ve yurtlar açma benzeri oldukça geniş yetki ve izinler verilmiştir. Diğer yandan İslamiyet din olarak tanınmadığından bu ayrıcalıklı durumun dışında tutulmuştur (Korkut ve Yaşar, 2018). Almanya’da kiliseleri terk edenler sürekli artmakla beraber yine de halkın %90’ının iki ana Hıristiyan kilisesinden birine hala mensup olduğu görülmektedir (Moltman ve Çiftçi, 2011).

Almanya’da geçimini sağlayamayan ailelere geleneksel bakım çerçevesinde ilk olarak mahallelerdeki kiliseler, sorunun kiliselerin yerelliğini açması sonrasında örgütlü yardım kuruluşları, daha sonrasında ise refah dernekleri ile belediye kuruluşları gibi dini olmayan örgütler yardım etmeye başlar. Sosyal yardım bakımından yerel yardımlar ile yardımseverliğin beraber ortaya çıkmış olduğu ikili sistem Almanya’da sosyal devletin gelişiminin karakteristiğini meydana getirmektedir. Aileye yönelik politikalara baktığımız zaman ise; bakıma muhtaçlara bakan aile fertlerine sosyal güvenlik, çocuk parası (kindergeld), çocuk bakımı parası, bakıma muhtaç olanlara sosyal güvenlik, sosyal konutlar ve kira yardımı (çok çocuklu aileler için), eve dönük aile dostu bakım güvencesi (bizdeki evde bakıma benzer), aile danışmanlığı ve bunlar gibi hizmetler sunulmaktadır (Wordpress, 2020).

Müslümanların meydana getirdiği dini tandanslı sivil toplum örgütlerinin sosyal hizmet alanında faaliyetlerinin kısıtlanmış olması bireysel anlamda Müslümanların bazı haklara sahip olmalarına rağmen STK bağlamında ötekileştirilmelerine neden olmaktadır. İslami

derneklerin yasal bir konuma sahip olmamasından dolayı sosyal hizmet çalışmaları kabul görmemektedir. Hristiyan ve Yahudi sosyal hizmet kuruluşları “Serbest Sosyal Hizmetler Federal Çalışma Topluluğu (Bundesarbeitsgemeinschaft der freien Wohlfahrtspflege-BAGFW) adı altında yer almaktadır ancak bu oluşum içerisinde İslami derneklere yer verilmemektedir (Gedik, 2019).

Almanya'nın Avrupa'nın genelinden ayrılan önemli özelliklerinden biri ailenin refah sistemi içerisinde taşıdığı önemlidir. Bu önemin göstergesi olarak yasal mevzuatlarında aile merkezli uygulamaların varlığı örnek gösterilebilir. Ailelere yönelik doğrudan gelir desteği sunulması aile birlikteliğini tatbik etmektedir. Çocukların yetişkin olmalarından sonra da çoğunlukla aileleri yanında yaşaması, kreş sayısının Avrupa'nın geri kalanına göre daha az olması ve ailelerin çocukları üzerinde mali olarak sorumluluklarının devam etmesi Alman Refah Rejiminin aile odaklı olduğunun anlaşılması noktasında bize ipucu vermektedir (Erdem, 2006).

### 2.6.2. İngiltere Örneği

Tarihsel sürece bakıldığında sistematik olarak sosyal yardım sisteminden sosyal sigorta sistemine ilk dönüşüm İngiltere'de gerçekleşmiştir. Sosyal güvenlik ilk olarak yardıma muhtaç ve yoksullara yardımla başlamıştır. 1601 tarihli yoksul yasasına göre düşkünler evi (almshouses) ya da yardım evleri dışında verilen yardımlar (outdoor reliefs) aracılığı ile hasta ve çalışamayacak durumda olan kimselere yardım edilmiştir. Daha sonralarda sosyal yardımlar hayır kavramından hak kavramına doğru evrilmeye başlamıştır. 1795 yılında “Speenhamland” yasası çıkarılmıştır. Bu yasa çağdaş bakımdan sosyal yardım ve sosyal güvenliğin bir hak olarak toplumun genelini kuşatma mantığının ilk örneği olarak görülebilir. 1834 tarihine gelindiğinde ise liberal sosyal politikanın yerleşmesine yönelik yoksul yasalarını düzenleme (ıslah etme) yasası (The 1834 Poor Law Amendment Act) yürürlüğe koyuldu. Yoksulluk hak olarak değil bir politika sorunu olarak görülüp buna göre çalışmalar yürütüldü (Akyüz, 2008).

II. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere'de evrenselciliğe ve planlı bir ekonomiye önem veren işçi hükümetleri (1945-1951) tarafından herkes için adil paylaşım sağlama konusunda çalışmıştır. 1951-1964 yılları arasında muhafazakâr hükümetler bu hedefleri

terk edip sağlam ekonominin restorasyonunu taahhüt ederek fiyatları kontrol etme ve yüksek taleplerine aracılık etme amacıyla tasarlanan refah devleti bileşenlerini eleştirmiştir (Whiteside, 1996). II. Dünya savaşı sonrasında aralarında İngiltere, Almanya ve Hollanda'nın da olduğu savaşın bir sonucu olarak ciddi bir şekilde ekonomik ve sosyal bakımdan hasar görmüş ülkeler politikalarını geçim sağlamada güçlük çekenlere ve geleneksel cinsiyet rolleri üzerine yöneltmişlerdir (Bussemaker, 1997).

1990 sonrası başta işsizlik olmak üzere birleşmeden sonra meydana gelen sorunlar ile mücadele edilmeye çalışılmıştır. Daha önceki dönemlerde aile ve çocuk politikalarının teşviki bu dönemde de aynı şekilde devam ettirilmiştir. Aile hayatı ile çalışma hayatındaki denge sağlanmaya çalışılarak çocuk paraları vergiden muaf tutulmuştur. Aile ve çocuk gelişiminin teşvik edilmesi 2000'lerde de devam etmiş çocuk parası ile çocuk yetiştirme parasını arttıracak düzenlemeler yapılmıştır. Emeklilik döneminde gelir kaybının önüne geçebilmek için 2002 yılında "Riester Emekliliği" oluşturulmuştur. 2002-2005 yılları arasında en büyük İş piyasası reformu gerçekleştirilmiştir. 2005 yılında sosyal yardım kanunu ile yardımlar tek bir kalemden verilmeye başlanmıştır. 2007'de emeklilik reformu yapılarak emeklilik yaşı 65'ten 67'ye çıkarılmıştır. Aynı yıl sağlık reformu yapılarak sağlık fonu oluşturulmuştur. 2009' da emekli aylıkları artırılmıştır (Koçer, 2014).

Bugün Avrupa'nın geneline baktığımız zaman en düşük işsizlik oranına sahip ülkeler Avusturya ve Lüksemburg'tur. Ayrıca Almanya, İtalya ve Fransa gibi ülkeler Avrupa'daki en yüksek işsizlik oranı ile karşı karşıyayken bugün işsizlik konusunda önemli düşüşlere sahne olan Avrupa'daki en başarılı ülkelerinden birisi olarak İngiltere, Hollanda, Danimarka ve İrlanda'nın yanında örnek ülkeler içerisinde gösterilmektedir. Ancak diğer ülkelerle karşılaştırıldığında İngiltere, işyerlerinde yüksek oranlarda çalışan bekâr ebeveynlere sahiptir. Bu durum ise İngiliz iş gücü piyasası politikalarındaki en büyük endişelerden birisi olarak görülmektedir (Clasen ve Taylor-Gooby, 2002).

İngiltere'de Yeni İşçi Partisinin 1997'deki seçim zaferi ile aile yanlısı bir rejimden daha bireyci bir rejime geçiş sağlanmıştır. Böylece herkes için istihdamın teşvik edilmesi sağlanmış ve bu durum kadınların da özerk bir hane oluşturma ve sürdürme kapasitesini genişletmiştir. Ayrıca çocuk bakımı için ebeveynlere; annelik-babalık izni ve esnek çalışma uygulaması geliştirilmiştir. 2002 yılından beridir de İngiltere'de "baby bond" sistemi bulunmaktadır. Bu sisteme göre eğer işsizlik ödeneği alan veya tam vergi kredisi

almaya uygun bir aileden geliyorsa hesaplarına 500 £, gelirleri daha yüksek olan aileden geliyorsa 250 £ aktarılmaktadır. Hükümet tarafından yapılan takviyelerle birlikte, her çocuğun hesabı ortalama 3000 ila 4000 £ arasında büyümektedir. Çocuk on sekiz yaşına geldiğinde paraya erişebilecek ve uygun gördüğü şekilde harcayabilecektir. İngiltere'deki evlat edinme sistemine baktığımız zaman ise Avrupa'nın geneli ile uyumlu, Türkiye ile farklılaşan bir sistem içerisinde olduğu görülmektedir. Bu sisteme göre müracaatçıların evlat edinmek için evlat edinme kurumuna başvuru yapmaları gerekmektedir. Başvurudan sonra birinin evlat edinmeye uygun olup olmadığına karar vermek evlat edinme kurumları aracılığıyla olmakta ve nihai kararı mahkemeler vermektedir. Evlat edinme için başvuranların en az 21 yaşında olmaları gerekmektedir. Burada üst yaş limiti yoktur. Bekârlar ve evli olmayan çiftler de beraber evlat edinmek için başvuru yapabilirler. Burada en önemli görülen ve uzun yıllar boyunca Alman evlat edinme sisteminin eleştirildiği konu çocukların etnik ve kültürel özelliklerine göre evlat edinmelerinin sağlanması hususudur. İngiltere sistemine baktığımız zaman kültürel ve etnik kökenin de dikkate alındığını görmekteyiz. Benzer etnik köken ve dine mensup bir aileye yerleştirmenin, çocuğun ihtiyaçlarını olabildiğince karşılayabileceği, çocuğun refahını en etkili şekilde koruyacağı ve onun ait olduğu toplumun bir üyesi olarak yaşayabileceği düşüncesi hâkimdir. Burada çocuğun düşüncesi de önemli bir konu olarak görülmektedir (Finch, 2008).

Almanya ve İngiltere'yi karşılaştırdığımızda Almanlar güçlü bir refah devletinden yana olarak daha fazla dayanışma eğilimi gösterirken, İngilizler bireye ve piyasanın değişiklik yapma gücüne daha fazla güvenmektedir. Göçmen tarihi ve göçmen topluluğunun yapısı açısından farklılıklar olmasına rağmen, Almanya ve İngiltere arasında tutumlar bakımından sadece küçük farklılıklar olduğu görülmektedir. Refah devletinin sürdürülebilirliği ile ilgili her iki ülkede de sosyal güvenlik sisteminde reformlar uygulanarak küreselleşmeye, işgücü piyasası değişikliğine ve nüfusun yaşlanmasının baskısına tepki olarak önlemler alınmıştır. Ancak Almanya refah yaklaşımı konusunda daha dayanışmacı ve kapsamlı hizmetler sunarken İngiltere daha çok piyasa perspektifinden bakmaktadır (Burkhardt ve ark. 2011).

İngiltere’de hali hazırda 1 milyonun üzerinde tek ebeveynli aile bulunmaktadır ve bu sayı artmaya devam etmektedir. Ayrıca koruma ve bakım gerektiren çocukların bulunduğu her beş ailenin biri tek ebeveynli bir aileden meydana gelmektedir (Demir ve Çelebi, 2017).

### **2.6.3. Kuzey Avrupa Ülke Örnekleri (İsveç, Norveç, Finlandiya, Danimarka)**

Kuzey Avrupa ülkelerinin en temel özelliği sosyal hizmet ve sosyal politikaların uygulanması noktasında düzenlemelerin üst düzeyde ve ayrıntılı olarak kurgulandığı bir yapıya sahip olmalarıdır. Ayrıca bu ülkelerde keyfiyetin önüne geçilebilmesi amacıyla siyasilere uygulamalara yönelik yetkisi oldukça kısıtlıdır ve temel öncelikler ihtiyaç sahiplerinin gereksinimlerinin karşılanmasına yöneliktir. Ancak diğer İskandinav ülkelerinden farklı olarak Norveç’te “workfare” uygulaması bulunmaktadır. Bu uygulamaya göre sosyal yardım alanlar emek piyasalarında değerlendirilmektedir. Buradaki temel sorun sosyal yardımların bireylere zorunluluk dâhilinde yaptırılmasıdır. İsveç’te ise ‘socialbidrag’ olarak bilinen gelir desteği uygulaması sunulmaktadır. Bu desteğin kapsamı ve genişliği oldukça cömert tutulmuştur (Erdem, 2005).

Danimarka, İsveç ve Finlandiya gibi İskandinav ülkelerinde işsizlik sorununun sorumluluğu merkezi yönetime bırakılmış ancak sosyal yardımların ve sosyal hizmetlerin sorumluluğu yerel yönetimlere devredilmiştir (Roberts 2001; akt. Erdem, 2005).

İsveç ve Norveç sundukları hizmetleri refah devleti anlayışı ile sunmakta ve bunu hak temelli olarak yapmaktadır. Sundukları bu hizmetle sosyal devlet yapılarını “İskandinav Sosyal Demokrat Modeli” olarak kendilerine özgü bir şekilde inşa etmişlerdir. Bu modelde yerel yönetimler sosyal hizmet politika ve uygulamalarının işlevselliğini sağlayarak tüm vatandaşların refahlarının artmasında önemli rol oynamaktadır. Ayrıca İsveç’te yaşlı nüfusun artmasından dolayı ailelerin çocuk sahibi olmaları noktasında hassasiyet gösterilmekte, çocuklara yönelik hizmetlerde pozitif ayrımcılık yapılabilmektedir. Albayrak ve Birinci’ye göre (2017) karşılaştırmalı İsveç ve Norveç Sosyal Refah Modellerine aşağıda yer verilmiştir.

**Tablo 11. İsveç ve Norveç Sosyal Refah Modelleri Karşılaştırması**

Uygulamalar	İsveç	Norveç
Sosyal Refah Modeli	İskandinav Sosyal Demokrat Model	
Ulusal Sigorta Uygulaması	Bölgesel tabanlı ve kamu tarafından işletilmektedir.	Sağlık hizmetlerinin uygulama ve finansmanı Ulusal Sigorta Yasası ile sağlanır.
Çocuk Hakları ve Bakıma Muhtaç Çocuklar	Gelir, konut genel masrafları bölge ve çocuk sayısına göre yardım yapılmaktadır.	Çocuk Refahı Yasasına göre aileye ve çocuklara çeşitli destek hizmetleri sağlanmaktadır. (maddi yardım, danışmanlık, psikolojik destek, vb.)
Yaşlı Bakım Hizmetleri	Yaşlı bakımı hem kurumsal bir hizmet hem de evde bakım yardım (Home Help) sistemi uygulanır.	Norveç'te emekli olma yaşı 67'dir ve yaşadıkları müddetçe Ulusal sağlık fonundan yılda 4 kez maaş alırlar. 70 yaşın üstünde olan yaşlıların %70'i sağlıkları iyi durumda, %20'si evde bakıma muhtaç, %10'u son yıllarını bir kurumda geçirirler.
Engellilere Sunulan Hizmetler	Hükümet, engelli birey için bakım hizmetlerini, eğitimlerini, rehabilitasyonlarını, maaşlarını, teknolojik destekleyici malzeme ve alet ihtiyaçlarını, tüm sağlık harcamalarını ve ilaçlarını, sportif aktivitelere katılımını karşılar.	Devlet tarafından engelli birey için sosyal sigorta sistemleri, bakım hizmetleri, eğitim, rehabilitasyon, engelli maaşları, teknolojik destekleyici malzeme ve alet ihtiyaçları, tüm sağlık harcamaları ve ilaçları, sportif aktivitelere katılımı karşılanır.
Çalışma Politikaları	Kızılhaç ile İsveç'te bulunan göçmenlerin topluma uyumunu sağlama konusunda hizmet verirler (İsveççe öğretilmesi).	Norveç'teki yetişkin göçmenlerin en az 300 saat ücretsiz Norveç dili eğitimi alma hak ve yükümlüğü bulunmaktadır

**Kaynak:** Albayrak ve Birinci, 2017

#### 2.6.4. Amerika Birleşik Devletleri Örneği

Liberal model içerisinde yer alan devletlerin sosyal hizmetlere yönelik katkısının diğer modellere göre düşük olduğu görülmektedir. Burada aileye yüklenen sorumluluklar önemli boyutlardadır. Bireylerden devlet değil, kendisi veya ailesi sorumludur. Bireyler ihtiyaçlarını ailelerinden, piyasadan veya belirli bir ücret karşılığında özel sektörden



karşılar. Bu modelde özel sosyal güvenlik şirketleri önemli bir yere sahiptir. Devlet yalnızca çok muhtaç ve ihtiyaç sahibi olan insanlara yönelik olarak müdahalede bulunur (Çağlar, 2015).

ABD'deki Aile Destek ve Güçlendirme alanının tarihi, 1800'lerin sonlarında, New York, San Francisco, Boston ve Chicago gibi metropollerde yerleşim evlerinin (Settlement House) kurulmasına dayanmaktadır. Bu yerler, o tarihlerde ülkeye giren çok sayıda göçmene Amerikan kültür ve toplumsal yapısını anlamalarına ve uyum sağlamalarına yardımcı olacak bir araç olarak destek, Amerikan kültürüne saygı, İngilizce dersler, iş eğitimi ve sosyal savunuculuk sağlamıştır (National Family Support Network, t.y.).

Amerika'da birçok kurum ve kuruluş tarafından ailelere yönelik çalışmalar yapılmıştır. 1942 yılında kurulan Amerikan Evlilik ve Aile Terapisi Derneğinin (AAMFT) hedefleri ve görevleri arasında ABD'de yaşayan çiftlerin ve ailelerin refahının artırılması, eğitim öğretim programları ve konferanslar yapıp yayınlar çıkararak üyelerinin profesyonel gelişimine yardımcı olunması yer almaktadır. Benzer bir amacı olan Amerikan Aile Terapisi Derneği (AFTA) ilişki sorunları olan ailelerin durumlarını iyileştirmeyi amaçlayan bir profesyonel kuruluştur. Diğer yandan dini yapılar da sosyal hizmet ve aile konularında insanlara yardım etmeyi amaçlamış, Katolik hayır kurumları Amerika'da 1910 yılında, 3000 Roma Katolik Kilisesi ile çalışmalar yürütmüştür. İlk defa 1869'da Londra'da kurulan modern sosyal hizmet içerisinde "Yardım Kuruluşu Dernekleri (COS)" sosyal hizmetlerin sunumunda vazgeçilmez bir konuma sahip olmuşlardır. ABD'de ise ilk COS, 1877'de Buffalo, New York'ta kurulmuş, sonrasında giderek diğer şehirlerde yaygınlaşmıştır. COS'lar müracaatçılara doğrudan hizmet vermişlerdir. COS çalışanları çalışmalarını sürdürürken zamanla profesyonelleştikçe sosyal hizmet uzmanı olarak adlandırılmışlardır. Bu yapı 1983 yılına gelindiğinde Amerika Aile Hizmet Birliği (FSA) adı altında birleştirilmiştir. Bu kuruluş içerisinde aile ve evlilik terapisi, sosyal hizmetler, rehberlik ve eğitim programları sunulmaktadır. Ayrıca FSA ulusal örgütler ve üye ajanslar için standartlar belirlemekte eğitim programları oluşturmakta, politika belirlemekte ve aile ihtiyaçlarına yönelik siyasetçilere tavsiyede bulunmaktadır (Barker, 1995).

Amerika'da birçok kilise nişanlı çiftlere evlenmeden önce evlilik öncesi çift danışmanlığını gerekli kılmaktadır. Ayrıca ABD'de boşanmış olan birçok kadın

çocuklarını kendi başlarına büyütmektedir. Tek ebeveynli aileler üzerinde aile desteği önemli bir husus olarak karşımıza çıkmakta olup bu aileler üzerinde geniş aile bağlarının güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda ABD'de büyükanneler kızlarının çocuklarını büyütmelelerine yardım etmede sıklıkla aktif bir rol oynamaktadır (Canavan ve ark., 2000). Ayrıca iki ebeveynin de bir arada yaşadığı bozulmamış aile yapısında yetişen çocukların ortalama olarak tek ebeveynli hanelerde yetiştirilen çocuklara oranla daha olumlu eğitim sonuçlarına sahip oldukları bilinmektedir. Yapılan araştırma ve bulgulara göre ABD'de tek ebeveynli ailelerde yetişmiş olan bireylerin liseyi bitirmeleri ve üniversiteye gitmeleri daha az olasıdır (Björklund, Ginther ve Sundström, 2007).

Batı ülkelerinde evliliğin artık yaşam boyu bir taahhüt olmadığı düşüncesiyle beraber yaşamın evlilik yerine geçtiği bir yapıya doğru evrilme görülmektedir. Aynı zamanda, evlenmek yerine, evlenmeden birlikte yaşamayı seçen çiftlerin sayılarında da keskin bir artış bulunmaktadır. Evli olmayan heteroseksüel birlikte yaşamın bir yaşam tarzı seçimi olarak kabul edildiği Kanada'nın aksine, 2003 tarihli "Kişisel Sorumluluk, Çalışma ve Aile Teşviki Yasası"nda sağlıklı evli iki ebeveynli aileleri teşvik etmek ve desteklemek için fon sağlayan ABD federal evlilik öncesi politikası, artan birlikte yaşama oranlarını sosyal bir sorun olarak görmektedir. Ancak buna rağmen İngiltere'den biraz daha düşük kalsalar da Amerika'da birlikte yaşama ve evlilik dışı çocuk doğurma sayıları giderek artmaktadır (Barlow ve Probert, 2004).

Amerika'da evlenmeden beraber yaşayan ailelerdeki (evli olmayan) doğum oranı 1980-1984 yılları arasında 1990-1994 dönemine göre %29'dan %39'a yükselmiştir. Sonuç olarak, ABD'deki tüm çocukların yaklaşık beşte ikisi birlikte yaşayan bir ailede bir müddet zaman geçirmektedir. 1995 yılına kadar 25 ve 39 yaşları arasındaki evlenmemiş kadınların yaklaşık dörtte biri resmi bir evlilik yapmadan bir eşle beraber yaşamakta ve otuzlu yaşlarının sonunda bu oran yaklaşık olarak yüzde elliye çıkmaktadır. Bu birlikte yaşamaların yaygınlaşarak artmasının sonucu olarak ise evliliğin bir aile statüsü olarak öneminin azalması sonucunu karşımıza çıkarmaktadır (Bumpass ve Lu, 2000).

ABD'de bekâr anneler için yoksulluk boyutunda önemli uluslararası farklılıklar olmasına rağmen, araştırmalar bekâr annelerin diğer tüm gruplardan daha yoksul olma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Devlet politikaları kadınları işgücüne dâhil etmek için çalışmaktadır ancak doğrudan iş-aile dengesizliklerini ele almamaktadır. Politikalarda ve

istihdamda cinsiyet ayrımcılığının kaldırılmasını vurgulamaktadır ancak istihdam için devlet desteği çok sınırlı kalmaktadır (Misra, Moller, ve Budig, 2007).

ABD'de içerisinde çalışan anne olan hanelerin üçte biri, beş yaşın altındaki çocukları için aile çocuk bakımını (family child care) seçmektedir. Çocuk bakımında profesyoneller ve aileler kalitenin üç temel bileşimi üzerinde dururlar. Bunlar: çocuk güvenliği, hizmet sunucusu-aile iletişimi ve hassas ve samimi hizmet-çocuk ilişkisi olarak görülmektedir (Edie, Adams, Riley ve Roach, 2003).

ABD'de aile destek hizmetleri temel olarak; ebeveynlik stresleriyle başa çıkma, çocuk yetiştirme sorunlarıyla karşı karşıya kalan aileleri güçlendirme ve çocuklara kötü muamelenin önlenmesine yöneliktir. Buna karşılık aile koruma hizmetleri ise ciddi risk altında ya da kriz içerisinde olan ailelere yardımcı olmak için tasarlanmıştır. Aileler bu sistemlere gönüllü olarak katılabildikleri gibi çocukları kamu kurumu gözetiminde olan ailelerin aile koruma hizmetlerine katılımı gerekebilir. Ancak aile destek ve koruma hizmetlerine yönelik fonlar biraz karmaşıktır ve sosyal hizmetler için federal, eyalet, yerel ve özel kaynakları karıştırmaktadır. Özel vakıflar, hem aile koruma hem de aile destek programlarının geliştirilmesinde önemli rol oynamaktadır (McCroskey ve Meezan, 1998).

### **2.6.5. Kanada Örneği**

Hükümetlerin birincil işlevinin iyi bir yaşamı mümkün kılmak olduğu fikri Aristoteles' e kadar uzanmaktadır. Halkın refahını neyin oluşturduğuna dair görüşleri önemli ölçüde farklı olmasına rağmen devlet vatandaşlarının refahı için var olmuştur (Wallace, 1950).

Batı dünyasında, refah devletleri geçiş halindedir. Bir yandan “refah”, diğer yandan “sosyal dışlanma” ile mücadele eden hükümetler, vatandaşların hak ve görevlerini yeniden dengelemeyi ve eşitlik kavramını yeniden tanımlamayı amaçlamıştır (Harris, 2003) Bu bağlamda Kanada refah devletinin doğasına baktığımız zaman ise oldukça fazla anlaşmazlık olduğunu görmekteyiz. Bazı araştırmacılar Kanada'nın Amerika gibi bir yapıda olduğunu savunurken bazı araştırmacılar da Kanada refah sisteminin nispeten daha gelişmiş olduğunu düşünmektedir. Baskın olan yaklaşım, Amerika'da olduğu gibi Kanada'nın refah durumunu liberal olarak sınıflandıran refah dünyaları

yaklaşımıdır. Bununla birlikte bu gelenek içinde çalışan araştırmacılar bugüne kadar sağlık hizmetleri gibi sosyal hizmetleri de göz ardı ederken öncelikle gelir transfer programlarına odaklanmıştır (Olsen, 1994).

Kanada'daki aile hayatı günümüzde otuz sene öncesiyile aynı olmamakla birlikte aile ile ilgili politikalar bu duruma yetişebilmek için bir mücadele içerisindedir. Artık aile içerisinde sadece erkeğin çalıştığı dönem sona ermiştir. Otuz sene önce, 25-54 yaş arasındaki kadınların yarısından azı tam zamanlı olarak çalışmaktayken bugün kadınların üçte ikisi haftada 35 saat veya daha fazla çalışmaktadır. Kadınların ücretli işe katılımlarındaki artış ülke ekonomisine net bir kazanç olmanın yanı sıra kadınların ve ailelerinin ekonomik güvenliğine de bir kazanç olmuştur. İş gücü piyasasında hali hazırda Kanada, İstihdam Sigortası Programına katılmaya hak kazanan ebeveynler için 15 haftalık doğum izni ve 35 haftalık ebeveyn izni sağlamaktadır. 2014 yılında federal hükümet evli ve 18 yaşın altında çocuğu olan aileler için bir eşten diğerine 50.000 \$ 'a kadar kazanılan gelir aktarmasını sağlayan yeni bir vergi politikası uygulamıştır. Bu politikaya göre eşlerden geliri yüksek olana vergi indirimi uygulayarak (Farkın 50.000 \$ 'dan fazla olmaması gerekmekte) yıllık 2000 \$ 'a kadar gelir kazancı sağlanabilmektedir (MacDonald ve McInturff, 2015).

On dokuzuncu ve yirminci yüzyıl Kanadalı aileler için liberal dünyalar arasındaki dikkate değer yarışmayı gözlemleyecekleri bir zaman dilimidir (Sandwell, 2003). 1976 Kanada Nüfus Sayımı verilerine göre Kanada'daki ailelerin %9,8'i yalnız ebeveyn olduğunu belirtmiştir. Bunların %83'ü babasız ve %17'si annesiz ailelerdir (Schlesinger, 1982). 2006 nüfus sayım tahminlerine göre 14 ve daha küçük yaşlarda olan Kanadalı çocukların yaklaşık % 65'i evli biyolojik ebeveynlerle yaşamakta; Çocukların yaklaşık %15'i birlikte yaşayan ebeveynleriyle (1986'da %5'ten fazladır) ve % 18'i tek ebeveynli ailelerde yaşamaktadır. Tek ebeveynli ailelerde yaşayan çocukların yaklaşık yarısı boşanma ya da ayrılık yoluyla bu duruma girmiş ve üçte biri hiç evlenmemiş tek ebeveynli ailelerde ikamet etmektedir. Tek ebeveynli hanelerin çoğunluğunu (%80) kadınlar oluşturmaktadır (Wu, Hou ve Schimmele, 2008).

Kanada, Avrupa'nın genelinde olduğu gibi, evlilik dışında ebeveynlik ve beraber yaşamın, evlilik benzeri bir şekilde saygı duyulması gereken modern bir yaşam tarzı seçimi olduğunu kabul etmekte ve bu duruma büyük ölçüde ahlaki panik yerine hoşgörü

ile yaklaşmaktadır. Benzer şekilde aynı cinsiyetten birlikteliklerin yasal konumuyla ilgili de tartışmalar sürerken Kanada'da yasama organlarının çoğunluğu tarafından bu birliktelikler kabul edilmektedir (Barlow ve Probert, 2004).

Kanada ve ABD çocuk bakımı politikasına oldukça benzer yaklaşımlara sahiptir. Her iki ülkede de federal gelir vergisi kodu ile çalışan bir çocuk bakım yardımı bulunmaktadır. Kanada ve Amerika'daki federal çocuk bakım vergisi yardımları 7 yaşın altındaki 2 çocuğu olan bekâr annelere yönelik olarak saatlik çocuk bakımı için çocuk başına 1 \$ olarak belirlenmiştir (Michalopoulos ve Robins, 2002).

Son yıllarda çocuklar ve aileler Kanada'da ve Dünya genelinde hükümetler için bir endişe kaynağı haline gelmiştir. Aile yardımı ve doğum izni gibi hizmetler uzun zamandır sunulmakta olsa da, çocuklar ve aileler kamu politikasının kilit odağı haline gelmeye ve sosyal politika söyleminde önemli bir yer edinmeye başlamıştır. Kanada'daki çocukların refahıyla ilgili son raporlar bazı endişe verici istatistikleri ortaya koymaktadır. Önceki nesle kıyasla bugünün çocukları daha fazla alkol ve uyuşturucu tüketmekte ve intihar etme olasılığı daha yüksek seyretmektedir. Ayrıca suç işleyen çocuk olgusu ile çocuk ihmal ve istismarı da artmaktadır (Lefebvre, ve Merrigan, 2003).

Batı toplumunda aile bağlamında alkol genellikle bir sorun olarak görülmektedir. 1980'lerin ortalarında Kanadalı yetişkinler arasında alkol kullanımı yüzde 90' a kadar yükselmiştir. Yapılan araştırmalarda yetişkin erkeklerin yüzde 84'ünün ve yetişkin kadınların ise yüzde 72'sinin alkol kullanıyor olduğu belirlenmiştir. Bunların yüzde 21'i bir başkasının içmesi nedeniyle aile veya evlilik sorunları yaşadığını belirtirken yüzde 5'i ise mali zorluk yaşadığını ifade etmiştir. Refah devleti geliştikçe; sendika sözleşmeleri, sigorta ve şirket sağlık planları bu konuya önem vermiş, rehabilitasyon ve tedavi programları genişletilerek yaygınlaştırılmıştır (Marquis, 2004).

Son olarak şunu da belirtmek gerekmektedir; her Kanadalı birey ya da aile, ister hastanede ister çocuk refah kuruluşu, toplum merkezi veya gelir güvenliği ajansı aracılığıyla bir şekilde hayatlarının bir noktasında bir sosyal hizmet uzmanı tarafından etkilenmektedir (Hick, 2006).

### 2.6.6. Rusya Federasyonu Örneği

Çağdaş Rusya'da uygulanan aile politikası, eski Sovyetler Birliği'nin politika amaçlarının ve araçlarının çoğunu miras olarak devralırken aynı zamanda Sovyetler Birliği öncesi Rus aile politika ve yapısının bazı yönlerini de korumuştur. Ayrıca Rus Devleti aileyi her şeyden önce yüksek jeopolitik ve siyasi hedeflere ulaşmak amacıyla bir kaynak olarak görmektedir. 2000'li yılların başından beridir Rus Devleti muhafazakâr aile ilişkilerinin yeniden canlandırılmasını destekleyen fikir ve uygulamaların güçlendirilmesine odaklanmaktadır. Hatta 1917 yılından bu yana ilk defa, aile politikası ideolojisinin oluşturulmasında Rus Ortodoks Kilisesi önemli bir rol oynamaktadır. Rusya Federasyonu doğurganlığı teşvik ederek çocuk sahibi olmayı aileye yönelik sosyoekonomik politikanın merkezi haline getirmiştir. 2007 yılında bir buçuk yaşına kadar olan çocuklara bakmakla yükümlü olup ebeveyn izninde olanlara yönelik sosyal yardım ödemeleri önemli oranda yükseltilmiştir. Bununla birlikte "Annelik sermayesi" olarak bilinen yenilikçi bir teşvik getirilmiştir. Ayrıca annelere ikinci çocuk için 10,000 ABD doları sunulması sağlanmıştır. Bu politikanın doğurganlık oranlarını arttırma üzerinde göz ardı edilemez bir etkisi olmuştur. Ancak burada şu çelişki ortaya çıkmaktadır Rus ailesi Rus Devleti için mi var? Yoksa Rus Devleti Rus ailesi için mi? (Studin, 2017).

Rusya sürekli olarak ailelere yönelik büyük ölçüde sayısal demografik hedefler ve aile politikası hedefleri belirlemektedir. Bu durum da Rusya'da yaşayan vatandaşlar üzerinde bir baskı unsuru olarak görülebilmektedir.

Komünist geçmişten miras alınan Rus aile politikaları, annelik, ebeveyn izni ve çocuklu ailelere uygun ücretli çocuk bakım hizmetlerini genişletmiştir. Çocuk bakım sorumluluklarını paylaşarak kadınların işgücüne katılımını teşvik eden planlı ekonominin çökmesine rağmen modern Rusya'da kadınların işgücüne aktif olarak katılımları devam etmektedir. Ancak kapsamlı ücretli doğum izni ve aile politikalarına rağmen, 18. ayın sonunda devlet desteğinin aniden kesilmesi bir boşluk meydana getirmektedir. Ücretsiz doğum izni süresi 28-36 ay için düzenlenmiştir fakat devlet tarafından sağlanan çocuk bakımı yükümlülüğü 36 aylıktan önce başlamaz. Küçük çocuklar için çocuk bakım olanakları mevcut olmasına rağmen yuvalarda ciddi eksiklik olması nedeniyle bu hizmete katılım oranları düşüktür. Bu nedenle, ücretli ebeveynlik izninden önce veya sonunda çocuk bakımını güvence altına alınmaması durumu meydana gelmektedir. Bu

olumsuzluklara rağmen Rusya 55 yaş ile en düşük kadın emeklilik yaşına sahip ülkelerden birisidir (Kingsbury, 2019).

### 2.6.7. Çin Halk Cumhuriyeti Örneği

Sosyal hizmet Çin'e ilk olarak 20. yüzyılın başında Amerikalı misyoner John Stewart Burgess tarafından tanıtılmıştır. 1917'de fakir alt sınıflara yardım etmek ve Pekin'de sosyal vaka araştırmaları düzenlemek amacıyla Öğrenci Sosyal Hizmet Kulübü'nü kurmuştur. 1922'de Yenching Üniversitesi'nde bulunan Sosyoloji Bölümü'nü, ABD'deki sosyal hizmetler ajansları ve yardım kuruluşları üzerine modellenen bir eğitim programı geliştirmeye ikna etmiştir. 1925 yılında sosyal hizmet çalışanları için eğitim programının başlamasının ardından Sosyoloji Bölümü, Sosyoloji ve Sosyal Hizmet Bölümü olarak yeniden adlandırılmıştır. Böylece, sosyal hizmetlerin gelişimi, çoğunlukla sosyolojinin bir parçası olarak Çin'de başlamış ve bu durum hala devam etmektedir. Diğer yandan sosyoloji ve onun alt kolu olan sosyal çalışma, 1952 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra, burjuvanın uydurduğu sahte bilim diye adlandırılarak kaldırılmıştır. Çin'de bugün 53'ü Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği üyesi olan 250'den fazla sosyal hizmet eğitimi veren okul bulunmaktadır (Meng ve ark., 2019).

Çin tarihi boyunca aile ve ülke ayrı bir kavram olarak görülmemiştir. Çince, ülke kelimesi tam anlamıyla “ülke” ve “aile” anlamına gelen “Guo Jia” karakterinden oluşmaktadır. Ülkede aile siyasi ve ahlaki yönetimin en küçük varlığı olarak görülmektedir. Bu nedenle ailenin istikrarı, ülkenin mali ve politik istikrarını korumak için kritik öneme sahiptir. Çin İstatistik Bürosu verilerine göre Çin'de 1.34 milyar insan ve 401 milyondan fazla aile bulunmaktadır. Toplam nüfusun yaklaşık %93'ü aile evinde yaşamaktadır. Ortalama aile büyüklüğü ise 3,1 kişidir. Çin kültürü, ataerkil inançları ve değerleri iki bin yıldan fazla bir süredir savunan Konfüçyüs felsefesinden etkilenerek ataerkil bir yapı içerisinde erkeklerin kadınlardan daha üstün olduğu bir yapıdan gelmiştir. 1840 ve 1949 arasındaki yüz yılda, geleneksel Çin ailesinde batı etkisi görülmeye başlamıştır ama kırsal tarım topluluklarındaki yoksulluk ve az hareketlilik nedeniyle geleneksel yapı korunmuştur. Komünist Parti 1949'da iktidara geldiğinde iki önemli olay gerçekleşmiştir. Hükümet, aileleri düzenleyerek halkın üzerinde sıkı bir

kontrole sahip olmuş, aynı zamanda, kadınları ev dışında çalışmaya teşvik ederek onlara işyerlerinde erkeklerle aynı hakları vermiştir (Xia ve ark., 2014).

Dünya üzerinde nüfusu en yüksek olan ülke Çin'dir. Yakın bir geleceğe kadar da bu durumun değişmeyeceği araştırmacılar tarafından belirlenmiştir. Çin'de yaşanan nüfus problemi yeni bir sorun değildir. M.Ö. 1. yy 'da 50 milyon civarında olan nüfus, M.S. 1000'li senelerde yaklaşık 100 milyon, 1600 başlarında yaklaşık 150 milyon ve 1800'e gelindiğinde ise nüfus 400 milyonun üzerine çıkmıştır. Bu hızlı yükselişten sonra Çin 1958'de kürtaj ve doğum kontrolü yasaklayan hükümlerden vazgeçmiş 1964 Aile Planlama Teşkilatı'nı kurmuştur. 1949'da 541 milyon olan Çin nüfusu sadece 20 sene sonunda 1969'ta 806 milyona çıkmış ve bu durum sonucunda Çin'in ciddi bir aile planlama politikası yapmasına ihtiyaç duyulmuştur (Demir, 2016).

Çin'in "Açık Kapı Politikası" nı 1978'de uygulamasından sonra aile politikası büyük ölçüde gelişmiştir. Bu tarihten sonra Çin aile politikaları çocukların, kadınların, yaşlıların, savunmasızların ve engellilerin refahına hitap etmiştir. 1979'a gelindiğinde ise Çin, en tartışmalı politikasını, tek çocuk politikası olarak da bilinen "Tek Çocuk Aile Planlaması Politikası"nı, nüfustaki patlayıcı büyümesini yavaşlatmak amacıyla yürürlüğe koymuştur. Bu politikanın uygulanmasındaki temel düşünce Çin'in böyle giderse tüm doğal kaynaklarının tükeneceği ve gelecek nesiller için hiçbir şey kalmayacağıydı. Çin nüfusu o zamanlarda Dünya nüfusunun dörtte birini oluşturmaktaydı ve bu nüfusun da üçte ikisi 1950 ve 1960'larda bebek patlaması kuşağının çocukları olan 30 yaşın altındaki gençlerdi. Merkezi hükümet, ülke çapında iş ve yerleşim birimlerinde doğum kotası sistemi uygulayarak politikayı güçlendirmiştir. Bu amaçla kürtaja erişim evrenselleştirilmiş, doğum kontrol araç, gereç ve ilaçları ücretsiz olarak dağıtılmıştır. Çin hükümeti 30 yıldan uzun bir süredir Tek Çocuk Politikasını uygulamaktadır. Bu politikada dönem dönem bazı esnetmelere izin verilmiştir. Örneğin kırsal kesimde yaşayıp ilk çocukları kız olan ailelere bir çocuk hakkı daha verilmiş, evli çiftlerin her ikisinin de tek çocuk olması halinde iki çocuk yapma hakkı tanınmıştır. Erkeklerin kültürel olarak tercih edilebilir olduğu geleneksel görüşle birçok Çinli aile, erkek çocuk sahibi olmak için bebeğin cinsiyetini yapay olarak seçmiş, bu durum sonucunda kız çocuk fetüsünün yasadışı kürtajına neden olmuştur. Bunun sonucunda 2010 yılına gelindiğinde Çin'de nüfus içerisindeki erkeklerin sayısı kadınların sayısının önüne geçmiş, erkeklerin kadınlardan 34 milyon daha fazla



olma durumu ortaya çıkmıştır. Özetle, politikanın doğal büyüme hızını 2,5 kat yavaşlattığı ve Çinli ailelerin, özellikle de çocukların ve kadınların fiziksel sağlık ve yaşam koşullarını iyileştirdiği bilinmektedir. Bununla birlikte diğer yandan; ebeveynlik sorunları, cinsiyet dengesizliği, kız çocuk kürtajları ve yaşlanan ebeveynlerin tek çocuk tarafından bakılması gibi hususlarda da endişeler oluşmuştur (Xia ve ark., 2014).

2013 yılında Çin, aile planlaması politikalarında ebeveynlerden birinin tek çocuk olması durumunda çiftlerin ikinci bir çocuk sahibi olmasına izin verilecek reformları açıklamıştır. Ülkedeki bütün aileler için 2 çocuk izni verilmemesinin nedeni olarak ise; bu durumun kısa sürede ciddi doğum dalgalanmasına yol açması, temel kamu hizmetleri üzerindeki baskıların artması, karşılanamayacak arz talep durumunun ortaya çıkması ve Çin'in ulusal gelişim vizyonunu etkileme tehlikesi, vb. konularda çıkmaza sürükleyeceği gibi olumsuzluklar resmi otoriteler ve araştırmacılar tarafından örnek olarak gösterilmiştir (Basten ve Jiang, 2014).

Hızlı ekonomik büyümesine rağmen, Çin ciddi yoksulluk ve eşitsizlik sorunlarıyla karşı karşıya olan bir ülke olmaya devam etmektedir. 1970'lerin sonunda başlatılan ekonomik reformlar, tarihin en büyük ve en hızlı yoksulluğunun azalmasına neden olmuştur. Çin'de konut fiyatlarının son yıllarda hızla artması yoksul aileleri özellikle savunmasız bırakmıştır. Ancak yerel yönetimlerin %80'inden fazlası düşük gelirli ailelerin konut ihtiyaçlarını karşılamak ve potansiyel sosyal istikrarsızlığı önlemek için düşük kiralı konut hizmetini oluşturmuştur. Çin'in birincil yoksulluk önleme programı olarak, Minimum Yaşam Standardı Güvencesi (MLSA veya Dibao) yoksul ailelerin hayatlarını idame ettirebilmesi için bir güvenlik ağı sağlamayı amaçlamaktadır. Yerel yönetimler, bir kişinin en düşük tüketim ihtiyaçlarını karşılayabilecek yerel gelir düzeylerini yansıtmak için yerel asgari yaşam standartlarını belirler. MLSA, kişi başına aylık tutara göre ölçülmektedir. Bir ailenin kişi başına hanehalkı geliri MLSA çizgisinin altındaysa, ailenin kişi başına geliri ile MLSA çizgisi arasındaki fark olarak hesaplanan tutarda MLSA yardımını almaya hak kazanır. Minimum Yaşam Standardı Güvencesi 1993 yılında Şanghay'da başlatılmış ve Şangay'da başarılı olmasından sonra ise diğer birkaç şehir tarafından hızla benimsenmiştir. 1999'da merkezi hükümet, MLSA'nın tüm şehirlerde uygulanması gerektiğini belirterek yerel yönetimlere kaynak ayırmalarını iletmiştir.

Ancak 2007 yılına gelindiğinde yaygınlaşma tam olarak gerçekleşebilmiştir (Gao ve Zhai, 2012).

### 2.6.8. İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) Verileri

OECD, 30 demokratik hükümetin küreselleşmenin sosyal, ekonomik ve çevresel zorluklarını ele almak için birlikte çalıştığı benzeri olmayan bir forumdur. OECD, hükümetlerin bilgi ekonomisi, kurumsal yönetim ve yaşlanan nüfusun zorlukları gibi yeni gelişmelere ve endişelere cevap verme ve onlara yardım etme çabalarında da ön plana çıkmaktadır. Ayrıca bu örgüt hükümetlerin ortak sorunlara cevap arayabilecekleri, politika deneyimlerini karşılaştırabilecekleri, iyi uygulamaları belirleyebilecekleri, iç ve dış politikaları koordine etmek için çalışabilecekleri bir ortam sunmaktadır. OECD üyesi ülkeler: Türkiye, Almanya, Polonya, İtalya, Avusturya, Avustralya, Meksika, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Kanada, Danimarka, Fransa, Finlandiya, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, Japonya, Kore, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, İspanya, Slovak Cumhuriyeti, İsviçre, İsveç, ABD ve İngiltere'dir. Ayrıca "Avrupa Toplulukları Komisyonu" ise OECD'nin çalışmalarında yer almaktadır (Chapple ve Ladaïque, 2009). Yukarıdaki listeye ek olarak Estonya, İsrail, Letonya, Şili, Litvanya, Slovenya ve son olarak ise 2020 yılında Kolombiya'nın OECD içerisine dâhil edilmesiyle beraber üye ülke sayısı 37'ye kadar yükselmiştir. Kosta Rika'nın adaylık süreci de hala devam etmektedir. Ülkemiz ise OECD'nin kurucu 20 üye ülkesinden biridir (OECD, t.y.).

Sosyal hizmette olduğu gibi Sosyal güvenlik konusunda da her geçen gün değişimler ve gelişmeler yaşanmaktadır. Bu konuda OECD ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de Sosyal Güvenlik harcamalarının yükseliş içerisinde olduğu ve alınan tedbirlerin her geçen gün arttırıldığı gözlemlenmektedir. Gelişmiş birçok ülkede olduğu şekliyle ülkemizde de; artan işsizlik oranları, yaşlanan nüfus, çeşitlenen sosyal refah hizmetleri, sosyal hizmetlere olan ihtiyaçlar ve demografik değişimler gibi etmenler harcamaların artmasına neden olmaktadır (Arpa ve Kolçak, 2017).

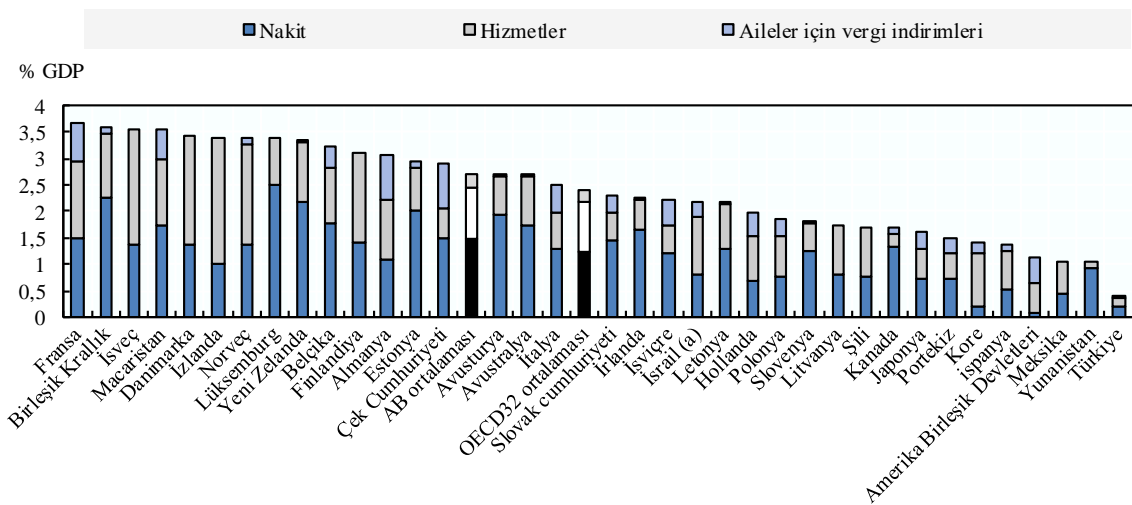
OECD çalışmaları ihtiyaç sahiplerine sosyal yardım yapılmasının yoksulluğu azalttığını göstermektedir. Ancak yapılan bazı alan araştırmalarına göre sosyal yardımların kayıt dışı çalışma oranlarını da arttırdığı görülmektedir. Burada asgari ücretle geçimlerini

sağlayamayan yararlanıcılar hem daha fazla ücret alabilmek hem de yardım hizmetlerinden yararlanabilmek için bu yolu tercih edebilmektedir. Bu durumun önüne geçilmesi için ihtiyaç kriterlerinin tekrar gözden geçirilmesi ve Avrupa'nın genelinde uygulanan minimum gelir desteğinin yaygınlaştırılması önem arz etmektedir. Ayrıca sosyal güvenlik, sosyal hizmet ve sosyal yardım politikaları ile iş gücü politikalarının birbirlerini tamamlayacak şekilde kurgulanması sağlanmalıdır (Şener, 2010).

Yerel yönetimlerin sosyal hizmet ve yardımların sunumunda etkinliğinin artırılması üzerinde önemle durulan konulardan biridir. OECD ülkeleri incelendiğinde merkezi yönetimden yapılan yardımların en yüksek olarak görüldüğü ülkeler içerisinde ülkemiz de bulunmaktadır (Ulusoy ve Akdemir, 2009).

OECD'nin temel amaçlarının yanı sıra ülkelere gelen veriler doğrultusunda hazırladığı rapor, analiz ve istatistikler bulunmaktadır. Bu hazırlanan belgeler Dünya genelinde referans kaynaklar olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda araştırmaya yol gösterici olması amacıyla OECD'nin istatistiki verilerinden yararlanılmıştır.

Bu bağlamda sosyal hizmet ve aile ile ilgili istatistiklerden harcama türüne göre aile yardımlarına yapılan kamu harcamaları 2015 tarihli mevcut olan en son yüzde aşağıdaki gibidir.



**Şekil 4.** Ailenin Sosyal Yardımlarına Yapılan Kamu Harcamaları

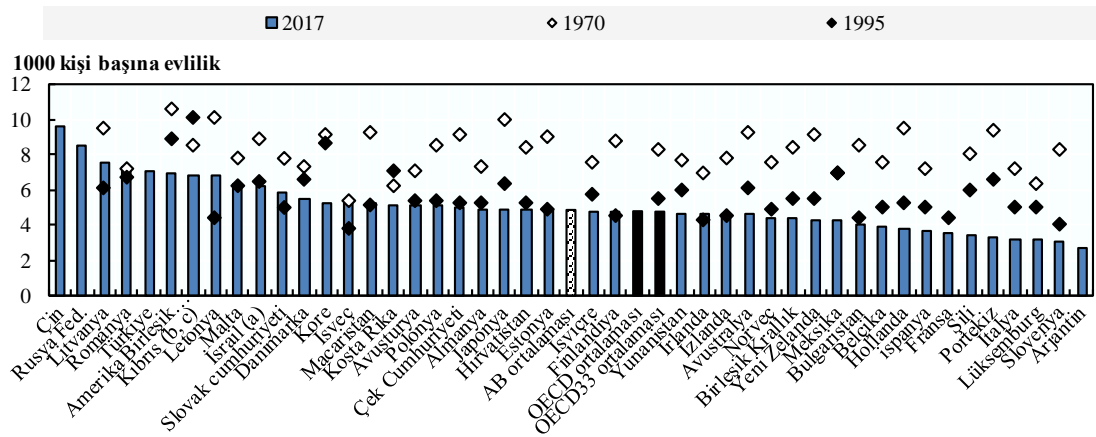
**Kaynak:** OECD Sosyal Harcama Veri tabanı, 2019

Burada muhasebeleştirilmiş olan kamu harcamaları sadece aileler için olan kamu desteği ile ilgilidir (örneğin, çocuk ödemeleri ve ödenekleri, ebeveyn izni ödenekleri ve çocuk bakımı desteği). Sağlık ve barınma desteği gibi diğer sosyal politika alanlarında yapılan harcamalar buraya dâhil değildir. OECD sosyal harcama verilerinde aile ve toplum hizmetleri harcamalarının kapsamı, bu tür hizmetler genellikle yerel yönetimler tarafından sağlandığından ve/veya finanse edildiğinden sınırlı olabilir.

İrlanda, Japonya, Yeni Zelanda ve İngiltere için nakit transferlerine ilişkin veriler tek ebeveynli aileler için kategorik gelir desteği faydalarına yapılan harcamaları içermektedir. Diğer ülkeler de ihtiyaç sahibi tek ebeveynli aileleri desteklemektedir, ancak genel sosyal yardım türünde tek ebeveynli ailelerde kamu harcamalarının ayrı olarak tanımlanmasına izin vermemektedir.

OECD verilerine göre Belçika, İrlanda, Almanya, Fransa, Portekiz ve İsviçre dâhil olmak üzere birçok OECD ülkesinde, çocuklu ailelere verilen destek vergi birimine yerleştirilmiştir. Böylece belirli bir gelir düzeyinde aile büyüdükçe vergilendirilebilir gelir azalır. Bu önlemler ulusal standart vergi sisteminden sapma oluşturmazlar, ancak bu tür politikalar açıkça çocuklu aileler için finansal destek oluşturur ve bu destek verilere dâhil edilir.

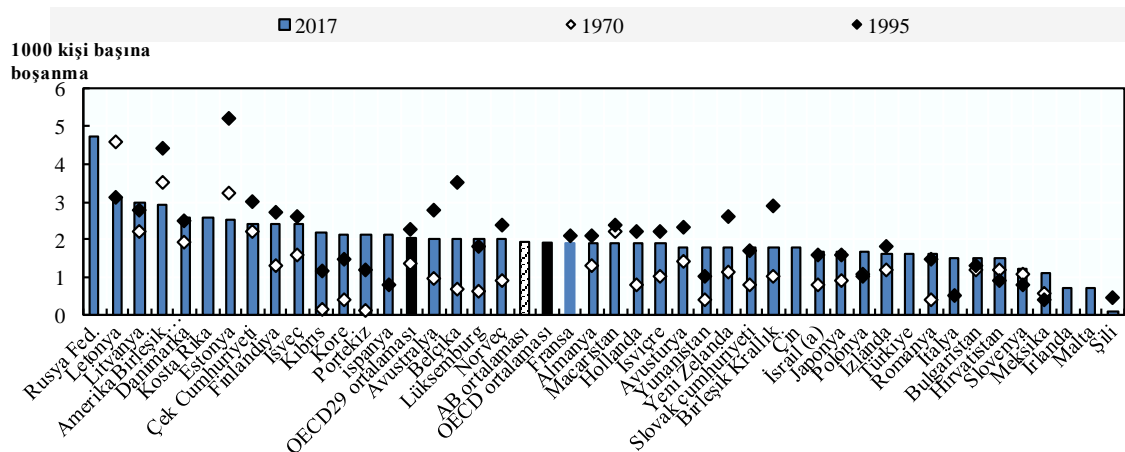
OECD ülkeleri, kendi aralarında büyük farklılıklar göstermekle birlikte, GSYİH'nin ortalama %2,40'ını aile yardımlarına harcamaktadır. Aile yardımlarına yapılan kamu harcamaları; Fransa, İsveç, Macaristan ve İngiltere'de GSYİH'nin %3,5'inin üzerindeyken, Yunanistan, Meksika, Kore, İspanya, Türkiye ve ABD'deki GSYİH'nin %1,5'inin altındadır.



Şekil 5. Evlenme Oranları

Kaynak: OECD, 2019

Evlenme oranları OECD ülkeleri arasında önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Bazı ülkelerde (Şili, İtalya, Lüksemburg, Portekiz ve Slovenya dâhil) kaba evlilik oranları 1000 kişi başına 3,5'ten çok daha düşüktür. Türkiye ve Litvanya gibi ülkelerde oranlar yaklaşık iki kat daha yüksektir. OECD ortalaması 4,8'dir. OECD'nin geri kalanına göre ülkemiz oldukça yüksek evlenme oranıyla Çin, Rusya, Litvanya ve Romanya'dan sonra beşinci sırada gelmektedir.



Şekil 6. Boşanma Oranları

Kaynak: OECD, 2019

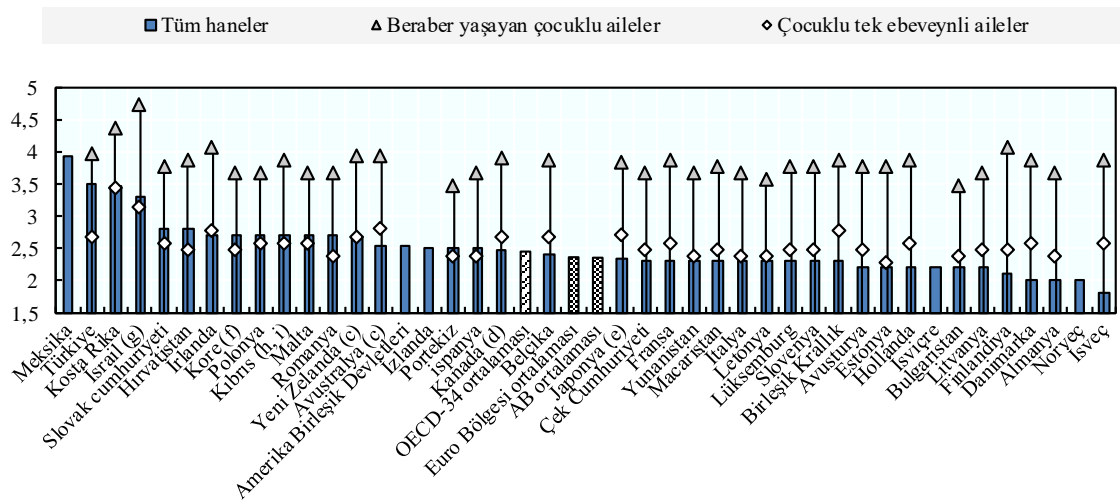
Tüm ülkeler için evlilik ve boşanma istatistikleri medeni sicile dayanmaktadır. Dini törenlerin statüsünde uluslararası farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin bazı ülkelerde dini

bir evlilik devlet tarafından sivil bir evliliğe eşdeğer olarak tanınırken, Fransa gibi diğer ülkelerde tanınmamaktadır. Eşcinsel evliliklerin tanınması konusu da ülkelere göre değişkenlik göstermektedir. Avustralya ve Yeni Zelanda gibi bazı ülkelerde, belirli bir süre birlikte yaşayanlar, evli bir çiftle benzer bir yasal statüye sahip olabilmektedir. Ancak bu çiftler evlilik istatistiklerinde dikkate alınmaz.

Tüm OECD ülkelerinde boşanmak mümkündür, fakat boşanma sürecinin uzunluğu ve niteliğinde ülkeler arası önemli farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, bazı Avrupa ülkelerinde boşanmanın yapılabilmesi için eşlerin ayrı yaşamış olması gereken minimum süreye ilişkin düzenlemeler vardır. Ayrıca boşanma oranlarındaki eğilimler arasındaki uluslararası farklılıklar, boşanma yönetmeliği ve mevzuatındaki gelişmelerden etkilenebilir. Bu durum özellikle 1997'de boşanma yasağının kaldırıldığı İrlanda için geçerlidir.

Ayrıca evlenme ve boşanma istatistiklerini karşılaştırdığımız zaman bazı önemli noktalar karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Rusya, Litvanya, Romanya ve ABD gibi ülkelerde evlenme oranları yüksek seyrederken boşanma oranları da aynı oranda yüksek seyretmektedir. Diğer yandan ülkemize baktığımız zaman OECD ortalamasında evlenme oranı en yüksek ülkeler arasında yer alırken boşanma oranlarında da en düşük ülkeler arasında yer almaktadır. Bu durum da ülkemizde diğer ülkelere kıyasla evliliklerin daha istikrarlı olduğunu göstermektedir.

OECD ülkelerinin çoğu son nüfus sayımını 2010'ların başında tamamlamış ancak Japonya ve Yeni Zelanda gibi bazı ülkelerde daha yakın zamanda veri toplanmıştır. Buna göre OECD verilerine göre hanehalkı büyüklüğü, beraber yaşayan çocuklu aileler ve çocuklu tek ebeveynli aileler ile ilgili tablo aşağıda yer almaktadır.

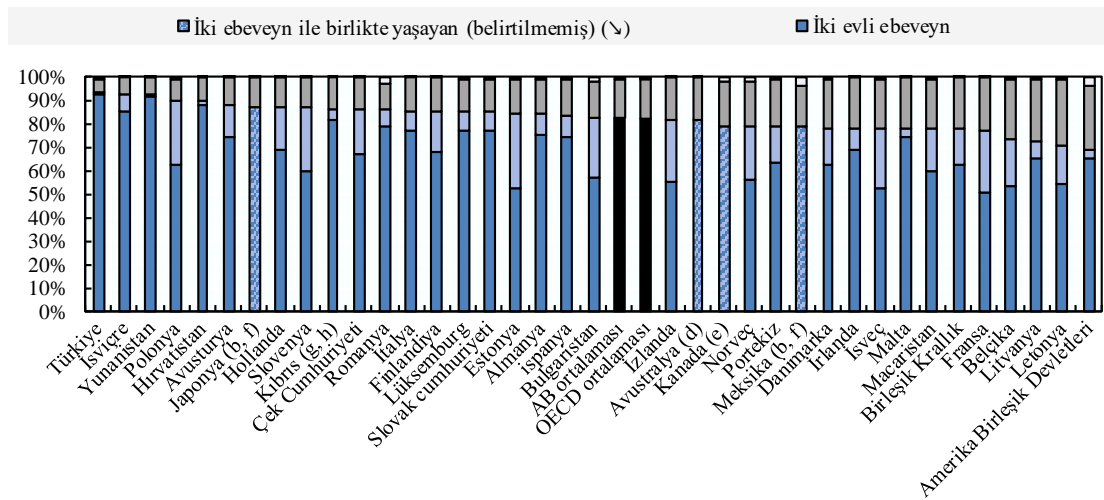


**Şekil 7.** Hanehalkı Türüne Göre Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü, 2015

**Kaynak:** OECD, 2016

Tabloya göre tek ebeveynli hane olanların payında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Letonya ve Yeni Zelanda'da örneğin, hanelerin %11'inden fazlası tek ebeveynli iken, Japonya'da bu oran %3'ten daha az olarak görülmektedir. Tek kişilik haneler Finlandiya, Estonya ve Norveç'teki hanelerin yaklaşık %40'ını oluşturmaktadır. Buna karşılık, bu oran Portekiz'de %20 civarında ve Meksika'da %10'dan azdır. Tüm ülkelerde, çocuksuz haneler en yaygın olan türdür. Ayrıca Henüz 6 yaşında olmayan, en az bir çocuğu olan hanelerin oranı genellikle %10-13 civarında iken Türkiye'de %25 ile en yüksektir.

Aile içinde çocukların hanedeki ebeveynlerin varlığına ve medeni durumuna göre dağılımı ise aşağıdaki gibi yer almaktadır. Aynı evde ebeveyn olarak kabul edilen yetişkin sayısına göre çocuklar üç gruba ayrılmaktadır.



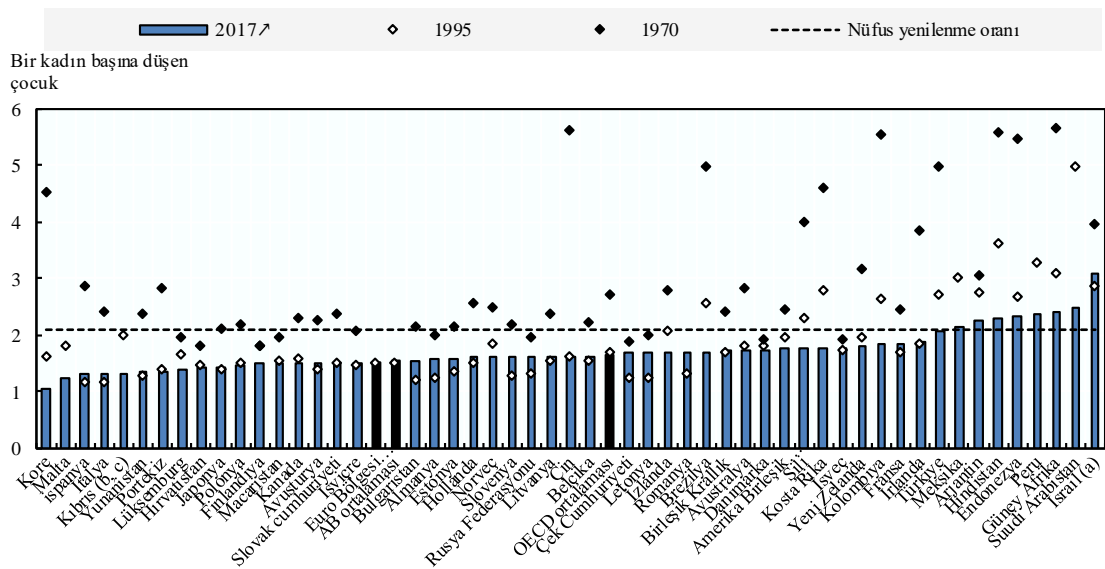
**Şekil 8.** Hanedeki Ebeveynlerin Varlığına ve Medeni Durumuna Göre (0-17 Yaş Arası) Çocukların (%) Dağılımı

**Kaynak:** OECD, 2020

Tabloya göre OECD ülkelerinde çocukların çoğunluğu iki ebeveynli aileler ile beraber yaşamaktadır. Oranların ülkeden ülkeye değiştiği görülmekle beraber bu oran ABD’de %70’den az iken ülkemizde bu oran %90’ın üzerinde olarak tüm OECD ülkeleri arasından ilk sırada gelmektedir. Ülkelerin değişken yapılarına rağmen hiçbir OECD ülkesinde birlikte yaşayan iki ebeveynle beraber yaşayan çocukların oranı evli iki ebeveynle yaşayanların oranını aşmaya yaklaşmamıştır. Ayrıca çocukların beraber yaşayan iki ebeveynle birlikte yaşama durumu da giderek yaygınlaşmaktadır. Estonya, Slovenya ve Polonya gibi ülkelerde bu yaşam tarzının yaygın olduğu söylenebilir. Daha önceki evlenme ve boşanma oranları ile ilgili grafikte ABD ikisinde de yüksek bir oran seyretmekteydi. Bu tabloda da ABD’deki ailelerin tek ebeveynle yaşama oranlarının yüksek olmasına bakıldığı zaman verilerin örtüştüğü de söylenebilir.

Mevcut yaşa özgü doğurganlık oranlarının göz önüne alındığı ve üreme yıllarında kadın ölüm oranının olmadığı varsayımına göre, yaşam boyu kadın başına doğan ortalama çocuk sayısı aşağıdaki tablodaki gibi ortaya çıkmaktadır. Tabloda 1970, 1995 ve 2017 verilerine yer verilmiştir.

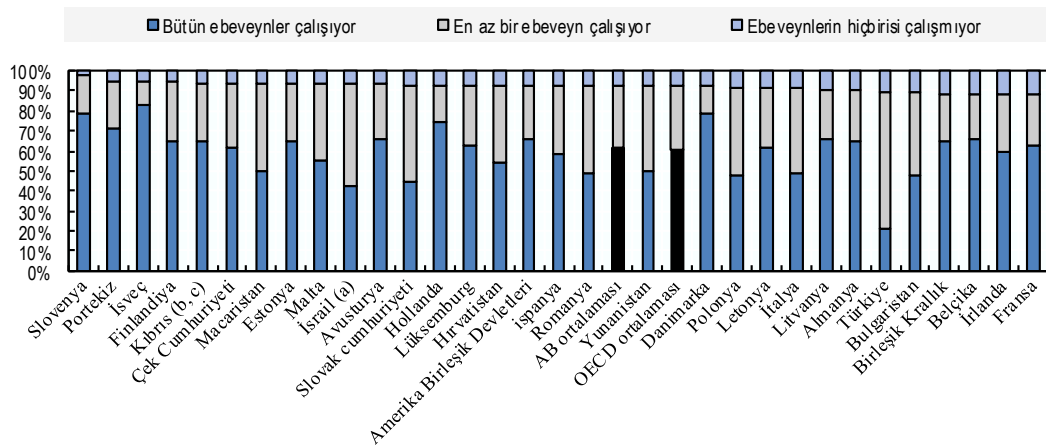




**Şekil 9.** Toplam Doğurganlık Hızı, 1970, 1995 ve 2017

**Kaynak:** OECD, 2020

Neredeyse OECD ülkelerinin tamamında, mevcut doğurganlık hızları nüfusun değiştirilmesi için gereken orandan oldukça düşüktür. OECD'nin çoğunda, toplam doğurganlık hızı kadın başına 1,4 ila 1,9 çocuk arasında bir yerde bulunurken, İspanya ve İtalya'da 1,3 ve Kore'de 1,1'e düşmektedir. Bu ülkelere genel olarak bakıldığında zaten yaşlı nüfus oranları en yüksek olan ülkelere oldukları görülmektedir. Türkiye'nin de içinde bulunduğu sadece üç OECD ülkesinde nüfusun değiştirilmesi için gereken kadın başına 2,1 çocuğun üzerinde bir seyir söz konusudur.



**Şekil 10.** Hanehalkı İstihdam Durumuna Göre Çocuklar (0-14 yaş)

**Kaynak:** OECD, 2019

OECD ülkelerinde ortalama olarak çocukların %61'i tüm yetişkinlerin çalıştığı hanelerde, yaklaşık %31'i ise en az bir yetişkinin çalışmadığı hanelerde yaşamaktadır. Hanede çalışan ebeveynlerin olmadığı hanelerde yaşayan çocuk oranındaki eğilimler OECD ülkelerinde farklılık göstermektedir. Ülkemize baktığımız zaman ise büyük oranda hanede bir ebeveynin çalışma durumunun diğerlerine oranla daha yüksek olduğu görülmektedir.

## 2.7. TÜRKİYE'DE DURUM

Sosyal hizmetler kavramı toplumdan topluma, kültürden kültüre ve devletten devlete farklılık göstermektedir. Ancak sosyal hizmet en geniş amacıyla toplumsal eşitsizlikleri gidermeye ve sosyal adaleti sağlamaya odaklanır. Bu amaçla da bireylere, ailelere, gruplara ve topluma hak temelli olarak yardımcı olmaya çalışır.

Cumhuriyet döneminde politikaların genellikle sosyal, ekonomik ve kültürel alandaki politikalara yöneldiği, ailenin de bu politikalarından dolaylı olarak etkilendiği görülmektedir. II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan ekonomik buhranlar 1950'li yıllardan itibaren büyük bir göç dalgası oluşturmuştur. Bu durumun etkisiyle aile politikaları; sanayileşme, gecekondu sorunu, konut eksikliği ve hızlı-çarpık kentleşme, eğitim ve istihdam sorunlarını gidermeye yönelik politikaların parçası haline gelmiştir. 1960'lı yıllarda ise gençlik hareketleri olmaya başlamıştır. Gençlik hareketlerinin de artmasıyla kalkınma planlarında gençlik vurgusu yapılmış, 1969 yılında Spor Bakanlığı kurulmuş, 1972 yılına gelindiğinde ise Gençlik ve Spor Bakanlığı adı altında bu bakanlık yeniden yapılandırılmıştır. 1980'li ve 1990'lı yıllara gelindiğinde ise aile politikalarının genellikle; engelliler, yaşlılar ve çocuklar gibi dezavantajlı kesimin üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Karagöz, 2015). Avrupa Sosyal Şartı ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ile ilgili olarak anlaşmaların tarafı olması sebebiyle ülkemizde 1989'da Aile Araştırma Kurumu kurulmuştur. Bu kurum aile ile ilgili olarak kurulan ilk kurum olması bakımından önemlidir ancak pek çok araştırma ve çalışmalar yapmasına rağmen bir danışma ve tavsiye organı olmaktan ileriye gidememiştir. Sonraki süreçlerde Aile Araştırma Kurumu, 2004'te Başbakanlığa bağlı "Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü" ne devredilmiştir (Turğut, 2016).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan beridir 2000'li senelere kadar devam eden ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar sebebiyle ülkemizde bütüncül bir aile politikası oluşturulamamıştır. Son zamanlarda küresel çapta yaşanan değişimler ile beraber Türkiye'de de aile alanında planlı ve kalıcı olması amaçlanan çalışmalar başlatılmıştır. Bu amaç çerçevesinde 2011 yılında Aile ve Sosyal Politika Bakanlığı (ASPB) kurulmuş ve aile alanındaki çalışmalar böylece hızlanmıştır (Güvendi, 2018).

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü 2011 yılında isim değiştirerek Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ATHGM) olarak bu Bakanlık içerisinde kendisine yer bulmuştur. 2018 yılına gelindiğinde ise ATHGM, 10.07.2018 tarih ve 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurulan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının (AÇSHB) ana hizmet birimi olarak yeniden yapılandırılmıştır.

Ülkemizde şu anda Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, birey aile ve toplumla ilgili psikososyal destek, politika, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerinden sorumlu olan en üst kurumdur. Korunmaya muhtaç olan kesimlerden çocuklar, kadınlar, yaşlılar, engelliler için politika üretmek ve uygulamak temel olarak bu Bakanlık tarafından yerine getirilmektedir.

Türkiye'de aile ile ilgili hizmetlerin mevzuat temeli; Anayasa, Türk Ceza Kanunu (TCK), Medeni Kanun, 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun, 2828 Sayılı Kanun ve 4787 Sayılı Aile Mahkemeleri Kanunu çerçevesinde düzenlenmiştir. Yani ülkemizin politika temellerini bu kanunlar inşa etmektedir. Kanunlar dışında dolaylı olarak aileyi etkileyen kanunlar da bulunmaktadır. Ayrıca kalkınma plan ve programları aileye sunulan hizmetlerde ve ailenin korunmasında önemli bir yer tutmaktadır (Çoban ve Özbesler, 2009).

Ailenin korunması, desteklenmesi, sorunlarının çözülmesi ve rehabilite çalışmalarının yapılması amacıyla 7 Ekim 2007 tarihinde Danışma Merkezleri yönetmeliği çıkarılmıştır. 2012 yılında; çocuk, aile, kadın, yaşlı, engelli, şehit aileleri ve gazilerden gelen başvuruların alınması, danışmanlık ve rehberlik çalışmalarının yürütülmesi için ASPB İletişim Merkezi kurulmuştur. Ayrıca Alo 183 hattı ile insanlar her noktadan ücretsiz olarak 7-24 esasına dayalı olarak resmi prosedürler olmadan direkt bilgi alıp ihbarlarda

bulunabilmektedir. Böylelikle acil olarak müdahale edilmesi gereken vakalarda geç kalmanın da önüne geçilmiştir (Turğut, 2016).

Türkiye’de ailelere yönelik psikososyal destek çalışmalarına baktığımız zaman; Aile Eğitimi Programı (AEP), Anne ve Çocuk Eğitim Programı (AÇEP), Baba Destek Eğitim Programı (BADEP) ve Boşanma Süreci Danışmanlığı Hizmeti (BSDH) gibi hizmetler görülmektedir (Hosseinnehad Hendvari, 2019). Ailelerin sorunlarını en aza indirip sorunların aile odağında çözülmesi amaçlanarak AEP oluşturulmuştur. AEP içerisinde; hukuk, medya, iktisat, aile eğitim ve iletişimi ve sağlık olmak üzere 5 alan-28 modül bulunmaktadır.

Ailelere sunulan hizmetlerde aileler temel alınarak hazırlanmış olan Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP), 2017 yılından beridir uygulanmakta olan bir program olarak önemli bir yere sahiptir. Türkiye’de ailelerin ihtiyacı olan psikososyal ve sosyoekonomik destek konusunda saha çalışmaları gerçekleştirme, bizzat aile ile birebir ev ortamında incelemeler yapma ve incelemeler sonucunda gerekli yönlendirmeleri gerçekleştirme gibi konularda hanelere hizmet sunulmaktadır. Bu hizmet tamamen arz odaklı bir şekilde kurgulanarak ortaya çıkmıştır. Ziyaret edilecek haneler en riskli bölgelerden başlanarak gerçekleştirilir ve görüşmeler alan taraması şeklindedir. Ayrıca ASDEP Sosyal Hizmet Merkezleri (SHM) içerisinde hizmet vermektedir. SHM’ler ise koruyucu ve önleyici hizmetleri sunarak; kadın, çocuk, yaşlı, engelli, şehit yakınları ve gaziler ile ihtiyaç sahibi olan birey ve ailelere hizmet sunan sosyal hizmet kuruluşlarıdır. 9 Şubat 2013 tarih ve 28554 sayılı resmi gazetede SHM yönetmeliği çıkarılmış ve bu kuruluşların hizmet esasları belirlenmiştir. Ayrıca bu kuruluşlarda psikolojik destek ve Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı gibi hizmetler de ücretsiz olarak verilmektedir.

Türkiye’de aynı ve nakdi yardımlar son dönemde önemli miktarlarda arttırılarak ve çeşitlendirilerek çok sayıda birey ve aileye ulaştırılmaktadır. Ancak yapılan yardımların örgütlenmesinde dağınıklık mevcuttur. Örneğin aynı ve nakdi yardımlar; Merkezi İdareler, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV), yerel yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşları (STK) gibi farklı pek çok kurum ve kuruluşlar tarafından verilmektedir. Ailenin ihtiyaç ve gereksinimleri benzer olmasına rağmen bu kurum ve kuruluşların kendilerine göre geliştirdikleri farklı ihtiyaç kriterleri bulunmaktadır. Bu

durum da sosyal yardım ve hizmetlerin adil ve yerinde dağıtılmasında önemli bir sorun teşkil etmektedir (Çoban ve Özbesler, 2009).

Türkiye'nin ülke içerisinde olduğu gibi yabancı ülkelerde de yaşayan vatandaşlarına yönelik hizmetleri bulunmaktadır. Ülkemizin farklı yer ve kesimlerinden 1960'lı yıllardan itibaren Almanya'ya işçi göçü ile beraber başlayan sürecin sonucunda Türkiye dışında artık sayıları 6 milyonun üzerinde vatandaşımız yaşamlarını idame ettirmektedirler. (Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı Faaliyet Raporu, 2015). Bu bakımdan Vatandaşlarımıza yönelik yabancı düşmanlığı ve ayrımcılığa maruz kalma gibi durumlar olabilmekte, ülkemiz de çeşitli kurum ve kuruluşları aracılığıyla bu olumsuz koşullarla mücadele etmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda baskı karşıtı uygulama ve hak temelli yaklaşım çerçevesinde sosyal hizmet uzmanlarının da bu süreçte istihdam edilerek başka ülkelerde yaşayan vatandaşlarımıza da hizmet sunulması yerinde olacaktır.

Ülkemizde sunulan sosyal hizmetler de sosyal refah devletleriyle benzer özellik göstermekle beraber bazı konularda farklılaşabilmektedir. Örneğin ülkemizde eşcinsel evlilik yapılabilmesi mümkün değildir ve bu tarz evlilikler olmadığından ve koruyucu aile ve evlat edinmeye de izin verilmemektedir. Ancak Almanya'ya baktığımız zaman Alman Medeni Kanunu evliliği bir erkek ile bir kadın arasında kurulur diye kabul etmesine rağmen alternatif bir yasa düzenlemesi yaparak bu tarz beraberlikleri "medeni birliktelik" olarak kabul etmiştir. Ayrıca 2000 senesinden bu yana uygulamaya koyulan yeni sisteme göre Almanya'da doğmuş olan yabancıların çocukları direkt Alman vatandaşı olarak nüfus sistemine kaydedilmektedir (Korkut ve Yaşar, 2018). Bu durum Türk çocukların kültürlerine yabancılaşmaya ve istatistiklerin tutulmasının zorlaşmasına neden olmaktadır.

### 3. BÖLÜM: YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, veri toplama araçları, veri toplama teknikleri, evren ve örnekleme, verilerin işlenmesi ve değerlendirilmesi ile süre ve olanaklara yönelik olarak bilgi verilecektir.

#### 3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırmada kullanılacak metodun belirlenmesi için araştırmadan tam olarak ne elde edilmesi gerektiğinin ortaya konulması gerekmektedir. Bu nedenle araştırmanın doğru ve net bir şekilde anlaşılması için seçilen yöntem oldukça önem arz etmektedir. Aynı zamanda kullanılan bilimsel yöntem, “bilim üretmenin yolu, bilimin süreç yönü, kanıtlanmış bilgi elde etmek için izlenen yol” (Karasar, 2012) olarak da tanımlandığından araştırmada kullanılan yöntem araştırmanın içeriği bakımından uyumlu olmalıdır.

Bu çalışmada bilgiye giden doğru yolu bulma amacıyla nitel araştırma yöntemi seçilmiştir. Nitel araştırmalarda araştırmacı ile görüşmeci arasında samimi bir ortam oluşur. Çünkü bu yönteme göre insanların olguları nasıl tanımladıkları ve duyuları aracılığıyla onları nasıl algıladıkları anlaşılmaya çalışılmaktadır (Merriam, 2013). Nicel araştırmalarda nesnellik uğruna insan faktörü ortadan kaldırılmaya çalışılırken nitel araştırmalarda ise toplumsal yaşamı daha holistik bir anlayışla kavramak için kişilerin hayata bakış açılarından, duygularından yararlanır (Neuman, 2011). Bu anlamda gerçekleştirilecek olan bu çalışmanın yöntemi olarak nitel araştırmanın en uygun yöntem olacağı kararlaştırılarak nitel araştırma deseni ile çalışılmıştır.

Araştırmanın alanı ile ilgili Türkçe alanyazında yeterli kaynak olmaması nedeniyle riskli ailelerin psikososyal sorunlarını derinlemesine araştırmak, yorumlamak ve kavramsallaştırmak amacıyla araştırmacı tarafından nitel araştırma yönteminin kullanılmasının daha uygun olacağı düşünülmüştür. Ayrıca ailelerin yaşadığı sorunlar, alanda çalışan profesyoneller ve akademisyenlerin duygu, düşünce ve çıkarımlarının derinlemesine görüşmelerle ortaya koyulmasının daha olası olduğu görülmektedir.

Yapılacak olan bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji yapılacak olan görüşmelerde kullanılacak en uygun teknik olarak belirlenmiştir. “Fenomenolojik

çalışma birkaç kişinin bir fenomen veya kavramla ilgili yaşanmış deneyimlerinin ortak anlamını” (Creswell, 2013) ifade etmektedir. Fenomenoloji yöntemi Husserl’in “Biz yalnızca deneyimlediğimiz şeyi bilebiliriz” ifadesini temel almaktadır. Bu anlayışa göre bireyler, anlamlar dâhilinde algısal deneyimlere yönelik yorum yapma yoluyla yaşadıklarını tanımlamaktadır (Spencer-Carver; 2008). Bu bağlamda belirlenen fenomene ait bireysel değerler kullanılarak evrensel nitelikteki bir açıklamaya ulaşılması amaçlanmaktadır. Kısacası bireylerin neyi nasıl deneyimlediğinin ortaya konulması sağlanacaktır.

Bu çalışmada risk altındaki ailelerin, Aile Sosyal Destek Programı çalışanlarının, Bakanlık personeli ve akademisyenlerin mevcut riskleri nasıl tanımladıkları ve psikososyal destek ihtiyaçlarını nasıl deneyimlediklerinin ortaya koyulması, konuya bakış açıları, değerlendirmeleri ve deneyimlerinin açığa çıkarılması ve bunun sonucu olarak ise bir model önerisinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda etik kurul onayı ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığında gerekli izinler alınmıştır.

### **3.2. ARAŞTIRMANIN ÇALIŞMA GRUBU**

Bu çalışmanın katılımcılarını AÇSHB’ ye bağlı olarak yürütülen ASDEP programı kapsamında sahada hizmet veren sosyal çalışma görevlileri, psikososyal destek ile ilgili Bakanlık merkezinde çalışan personel, aile alanında çalışan akademisyenler ve psikososyal olarak risk grubundaki aileler oluşturmaktadır.

Bu bağlamda araştırmada en uygun örnekleme yöntemi olarak amaçlı örnekleme yöntemi uygulanmıştır (Erkuş, 2009). Temelde üç ayrı çalışma grubu ile gerçekleştirilecek bu araştırmada, her gruptan katılımcı ile bizzat araştırmacı tarafından gerçekleştirilecek derinlemesine bireysel görüşmeler yapılmıştır.

Örnekleme tanımına uygun görüşmecilerin belirlenmesi için araştırmaya başlanmadan yaklaşık 6 ay öncesinde bir saha araştırması yapılmıştır. Bununla ilgili olarak farklı illerde bulunan Sosyal Hizmet Merkezleri ile irtibat kurularak bir ön çalışma gerçekleştirilmiş olup olası katılımcılara yapılacak olan çalışma hakkında bilgi verilmiş ve çalışmaya katılabilecek aileler konusunda bilgiler alınmıştır. AÇSHB Merkez ve taşrasında çalışan personeller ile sürekli temas halinde olunarak araştırmaya katılması düşünülen kişilerin

onayı alınmıştır. Ayrıca akademisyenlerle görüşme konusunda ise kimlerle görüşüleceği de önceden planlanarak iletişime geçilmiştir.

Bu bağlamda araştırmanın örneklemini oluşturan ilk grup AÇSHB'ye bağlı ASDEP programı kapsamında hizmet veren sosyal çalışma görevlileridir. Ülkemizde risk altındaki ailelerin psikososyal destek ihtiyaçlarının analiz edilmesine ve çözümlenmesine yönelik sahada çalışmaları temel olarak bu personeller yürütmektedir. Bu personellerden her coğrafi bölgeye ait farklı illerde hizmet veren katılımcılar ile görüşülmüştür. Bu İller; İstanbul, Edirne, Trabzon, İzmir, Muğla, Ankara, Kayseri, Van, Diyarbakır, Hatay ve Antalya olarak sıralanmaktadır. Bu görüşmeler yapılırken sosyal çalışma görevlisi tanımı içerisine giren kişiler çalışma grubuna dâhil edilmiş olup 8 sosyal hizmet, 2 sosyoloji ve 1 psikoloji bölümü mezunu katılımcı ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Ayrıca görüşme yapılacak olan kişilerde cinsiyet dağılımı dengesine de dikkat edilmiştir. 6 kadın ve 5 erkek katılımcı olarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Fıili olarak farklı bir görev yapan, sahaya çıkmayan ve ailelerle çalışmayan personel araştırmaya dâhil edilmemiştir. Dolayısıyla bu faktör çalışmamızda katılımcıları belirlerken bir dışlama kriteri olarak ele alınmıştır.

Araştırmamızda uzman grup olarak ele alınacak ikinci grup AÇSHB merkez çalışanları ve aile alanında çalışan akademisyenlerden oluşmaktadır. Ülkemizde risk altındaki ailelerin psikososyal destek ihtiyaçlarının belirlenmesi, analiz edilmesi ve çözümlenmesine yönelik politikaları belirleyen ve uygulamaya koyulmasını sağlayan çalışanların Bakanlık merkez çalışanları olması çalışma grubuna alınmasındaki temel sebeptir. Ayrıca aile alanında çalışmalar yapan akademisyenler de keza yapılan/yapılacak çalışmalara destek olacak teorik bilgiyi ortaya koymaktadır. Bu nedenle hem Bakanlık merkez çalışanlarının hem de akademisyenlerin ayrı diğeri bir grubu oluşturması planlanmıştır. Bu bağlamda AÇSHB çalışanları ile akademisyenlerin dağılımdaki eşitliğine dikkat edilerek 5 bakanlık uzmanı ve 5 akademisyen ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir.

Çalışma grubumuzu oluşturan üçüncü grubu ise aileler oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubu oluşturulurken seçilecek olan ailelerin imkânlar dâhilinde farklı sosyoekonomik yapı ve farklı kültürel dokuya sahip, psikososyal bakımdan riskli olabilecek bireylerden olması tercih edilmiştir. Bu husus araştırma yapılan konuya



kişilerin yaşam anlayışlarının ve kültürel dokularının nasıl etki ettiğinin anlaşılması bakımından önemlidir. Ayrıca ailede bulunması muhtemel risklerden; engellilik, yaşlılık, işsizlik, madde kullanımı gibi dezavantajlılık kriterleri de dikkate alınmıştır. Bu konuda AÇSHB'nin yapmış olduğu çalışmalarda belirlenen riskler ve sosyal hizmet merkezlerinin çalışmaları yol gösterici olmuştur. Bu kapsamda Ankara İlinden 15 aile ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir.

Yukarıda belirtildiği gibi bu çalışmada üç tane katılımcı grup ile çalışılmıştır. Her ne kadar bu grupların özellikleri ayrı ayrı tasarlanmış olsa da özetle ilk katılımcı grup olarak kurgulanan ASDEP personelleri; Türkiye'de ailelerin ihtiyacı olan psikososyal destek konusunda saha çalışmaları yapan, bizzat aile ile birebir ev ortamında yaptığı incelemeler ile etkileşim içerisinde bulunan ve program için somut ölçme araçları dışında pek çok gözleme sahip bir yapıya sahiptir. Ayrıca ASDEP personelleri bu çalışmada araştırılması istenilen temel amaca doğrudan katkıda bulunan katılımcı özelliklerinden oluşmaktadır.

Aynı şekilde ailelerle çalışan, psikososyal destek hizmetleri ve programlarının kurgulayıcısı olan, bu programların oluşturulması konusunda her türlü çalışmaların içerisinde yer alan (ihtiyaç analizleri, soru formların oluşturulması ve projelerin hazırlanması gibi) ve sahadan birincil olarak sorumlu olan AÇSHB merkez çalışanları ve alanla ilgili birey, aile, grup ve toplumu inceleyen, özellikle birey ve ailelerin psikososyal ihtiyaçları ve buna ilişkin destek mekanizmaları konusunda çalışan, doğrudan akademik çalışmaları bulunan (araştırma, toplantı, proje, tez, vs.) akademisyen grup da Bakanlık merkez çalışanları ile birlikte 2. grup olan uzman grubu oluşturmaktadır. Dolayısıyla tezin amacına uygun uzman görüşler bu gruptan alınmıştır.

Bu araştırmanın bel kemiğini oluşturduğu düşünülen, toplumun temel yapıtaşı ve psikososyal destek ihtiyacı içerisinde olan, dezavantajlı aileler (engellilik, yaşlılık, işsizlik vs.) çalışmamız açısından önem arz etmektedir. Bu grubun psikososyal desteği algılama biçimleri, mevcut durumları ve beklentileri çalışmada yol gösterici olmuştur.

Toplamda 36 gönüllü katılımcı ile görüşülmüş ve çalışmada doğru bir ölçme yapmak amacıyla 3 farklı katılımcı gruba yönelik 3 farklı soru formu oluşturulmuştur. ASDEP personelleri için programın uygulanışı ve aile ile temasta yaşadıkları deneyimler, uzman

personel için daha üst farkındalık düzeyinde Türkiye’de bu programın işlerliği ve idealde aileyi güçlendirmek için ne tür psikososyal destek ve ihtiyaçlar olduğunun öğrenilmesi, aileler için ise yaşam deneyimleri doğrultusunda ne tür psikososyal destek ihtiyaçları varsa tespit etmek ve uygulanan programlar konusunda görüşlerini almak amaçlanmıştır.

### 3.3. VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

Veriler bireysel görüşmeler yoluyla yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde sorular ya da konu başlıkları önceden belirlenmiştir. Ancak araştırmacı soruları bu sıralamanın dışında da sorabilir. Görüşmeci farklı konulara bile girse, sözü kesilmez ve gerekirse konu başlıklarına kalındığı yerden devam edilir (Berg, 2001). Bu çalışma kapsamında, belirlenmiş olan üç örneklem grubu için ayrı ayrı yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formlarında yer alan sorular, katılımcıya ve görüşme sürecine bağlı olarak sorulmuştur.

Araştırma kapsamında ailelerle görüşülmesi noktasında Ankara İlinde bulunan SHM’lerden büyük destek alınmıştır. Özellikle Altındağ SHM ve Etimesgut SHM riskli ailelerin tespiti ve onlara ulaşılması noktasında önemli katkılar sağlamıştır. Ailelerin karşı karşıya kaldığı riskler düşünüldüğünde oldukça fazla ve çeşitli risk algoritmaları devreye girdiğinden riskli ailelere ulaşma konusunda bu kuruluşlarda çalışan personelin bilgi ve deneyimleri de yol gösterici olmuştur. Bu bağlamda ailelerle yapılan görüşmeler SHM’lerin bünyesinde ayrı bir görüşme odası oluşturularak yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Ailelerle yapılan görüşmelerde katılımcılara araştırmanın amacı ve neden yapıldığı net bir şekilde aktarılarak katılımcıların onayları alındıktan sonra görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ailelerin genel olarak araştırmaya ilgi gösterdikleri ve bu nedenle katılım oranının da yüksek olduğu ifade edilebilir. Diğer yandan bazı katılımcıların ise sorulan sorulara evet-hayır ya da çok kısa cevap vermeleri dolayısıyla ayrıntılı bir görüşme gerçekleştirilememesi nedeniyle bu görüşmeler araştırma kapsamına dâhil edilmemiştir.

Alanda çalışan ASDEP personelleri ile görüşme noktasında da Covid 19 pandemisinden dolayı birtakım gecikmeler yaşanmıştır. Bu katılımcı gruba ulaşma noktasında özellikle araştırmaya katkı verebilecek bilgili ve deneyimli kişilere erişebilmek açısından daha

öncesinden belirlenen İllerin AÇSHB İl Müdürleri ya da İl Müdür yardımcıları aranarak onlardan isim istenilmiş ve bu ismi alan kişilerle de irtibata geçilerek araştırmaya katılmayı isteyip istemedikleri sorularak gönüllü olanlar arasından görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler pandemi sürecinden dolayı online olarak gerçekleştirildiğinden internete erişim ve ASDEP personellerinin Vefa Sosyal Destek Programına kanalize edilmeleri ile iş yoğunluklarının artması nedeniyle planlanan görüşmelerde aksamalar ve ertelemeler yaşanmıştır.

Diğer bir grup olan uzman grup içerisinde yer alan AÇSHB Uzmanları ile görüşmeler araştırmacının da aynı Bakanlıkta Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Uzmanı olarak çalışması nedeniyle pandemi sürecinden olumsuz etkilenmeden yüz yüze görüşmeler şeklinde planlandığı gibi gerçekleştirilebilmiştir. Ancak uzman grup içerisinde yer alan diğer bir katılımcı grubu olan Akademisyenler ile sahada çalışan personellerle görüşmede olduğu gibi online uygulamalar üzerinden derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu pandemi döneminde akademisyenlerin zaten ders süreçlerini de online olarak götürmeleri nedeniyle bağlantı konusunda sorun yaşanmamıştır ancak iş-ders yoğunluklarından dolayı planlanan görüşme tarihlerinde bazı sapmalar yaşanmıştır. Ayrıca görüşülmesi planlanan bazı akademisyenlerin e-maillere dönmemeleri ve uzaktan çalışmaları nedeniyle işyeri telefonları üzerinden de çalıştıkları üniversitede bulunmamaı nedeniyle bir takım iletişim sorunları da yaşanmıştır. Bu nedenle görüşülmesi planlanan akademisyenlerin tamamına ulaşılammıştır.

Bu bağlamda kişinin bulunduğu yerden başlama ilkesinden yola çıkarak hiçbir gruptaki katılımcının sözü kesilmemiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplara göre soru sırasına dikkat edilmeyerek sohbet formunda görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

### **3.3.1. Katılımcıların Özellikleri**

Nitel araştırma deseninde yapılan bu araştırmanın kapsamında gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde; risk altında olduğu düşünülen aileler, sahada çalışan ASDEP görevlileri ve uzman grup şeklinde üç farklı çalışma grubu belirlenmiştir. Bu bağlamda katılımcıların görüş ve deneyimlerinin daha iyi yansıtılabilmesi bakımından

katılımcılara ilişkin tanıtıcı bazı özelliklerin aktarılması önemli bir noktadır. Bu amaçla bu bölümde katılımcılara ilişkin tanıtıcı hususlara yer verilmiştir.

Ayrıca araştırmaya katılan katılımcılardan ailelere gerçek isimleri gizli tutularak takma isimler verilmiş. Diğer yandan saha çalışanları ve uzman grupta yer alan katılımcılar ise mahremiyet konusunda sorun olmaması açısından kısaltmalar ile kodlanmıştır. Özellikle sahada çalışan katılımcılar ve uzman grupta yer alan katılımcılara verilecek takma isimlerin, gerçekte var olan ve aynı görevde olan bir başkası ile çakışmasının önüne geçmek amacıyla kodlama sistemi tercih edilmiştir. Diğer yandan Bakanlık Uzmanları ile Akademisyenlerin ayırt edilebilmesi bakımından da kendi aralarında farklı kodlar verilmiştir. Bakanlık Uzmanı olan katılımcıları “B” harfi, Akademisyen olan katılımcıları ise “A” harfi temsil etmektedir.

#### 3.3.1.1. Katılımcılar / Aileler

**Meryem:** 29 yaşında, evli. İlkokul mezunu. Maddi problemler yaşıyor. Ailede şiddet ve göç öyküsü var. Ayrıca çocukları okula gitmiyor.

**Gül:** 48 yaşında, eşi vefat etmiş. Okur-yazar değil. Maddi problemler yaşıyor. Kendisinde kronik hastalık var. Kocasını yeni kaybettiği için halen yas süreci devam ediyor.

**Mehmet:** 50 yaşında, evli. Üniversite mezunu. Ailede engelli birey var. Annesi Alzheimer hastası.

**Derya:** 47 yaşında, evli. İlkokul mezunu. Maddi problemler yaşıyor. Aile içerisinde engelli birey var.

**Emin:** 26 yaşında, evli. Ortaokul mezunu. Maddi problemler yaşıyor. Sağlık sorunları olmasına rağmen fiziksel kuvvet isteyen işlerde çalışmaya devam ediyor.

**Selma:** 34 yaşında, evli. Maddi problemler yaşıyor. Eşi kumar-şans oyunları bağımlısı ve ailede çocuk ihmali durumu ile şiddet öyküsü var.

**Asiye:** 43 yaşında, eşinden ayrılmış. Üniversite mezunu. Maddi problemler ve işsizlik yaşıyor.

**Ayşe:** 33 yaşında, evli. İlkokul mezunu. Maddi problemler yaşıyor. Aile içerisinde engelli birey var.

**Songül:** 43 yaşında, evli. İlkokul mezunu. Maddi problemler yaşıyor. Aile içerisinde engelli birey var. Ailede suç öyküsü, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı var.

**Fatma:** 30 yaşında, evli. Maddi problemler yaşıyor. Aile içerisinde engelli birey var. Çocuğunu okula gönderme konusunda sorun yaşıyor. Kendisinde kronik hastalık var.

**Gizem:** 21 yaşında, eşinden ayrılmış. Maddi problemler yaşıyor. Ayrıca sosyal uyum sorunları yaşıyor.

**Nazlı:** 36 yaşında, evli. Okur-yazar ancak herhangi bir mezuniyeti yok. Maddi problemler yaşıyor. Ailede suça sürüklenme var, eşi cezaevinde. Çocukların eğitim problemleri var. Aynı zamanda aile içerisinde çokeşlilik, şiddet, alkol ve uyuşturucu madde bağımlılığı durumu da bulunmakta.

**Sevgi:** 22 yaşında, eşinden ayrılmış. Maddi problemler yaşıyor. Aile içerisinde çarpık ilişkiler mevcut. Ayrıca çocuğunda kronik hastalık bulunuyor.

**Esra:** 25 yaşında, bekâr. Üniversite mezunu. Evde ağır engelli birey var. Ayrıca aile içerisinde şiddet durumu da mevcut.

**Ali:** 40 yaşında, evli. Maddi problemler ve işsizlik yaşıyor. Afgan asıllı Türk Vatandaşı. Göç öyküsü var, savaştan kaçarak gelmişler. Sosyal uyum problemleri ve dil sorunu var.

### 3.3.1.2. Katılımcılar / Saha Personelleri

**G-1:** 27 yaşında, erkek. Bekâr. Edirne’de üç yıldır ASDEP personeli olarak görev yapıyor. Lisans sosyal hizmet mezunu.

**G-2:** 28 yaşında, erkek. Bekâr. Diyarbakır’da dört yıldır ASDEP personeli olarak görev yapıyor. Lisans sosyal hizmet mezunu.

**G-3:** 28 yaşında, kadın. Bekâr. İzmir’de dört yıldır ASDEP personeli olarak görev yapıyor. Lisans sosyal hizmet mezunu.

**G-4:** 31 yaşında, kadın. Evli. Manisa’da dört yıldır ASDEP personeli olarak görev yapıyor. Lisans sosyoloji mezunu.

**G-5:** 27 yaşında, kadın. Bekâr. İstanbul’da üç yıldır ASDEP personeli olarak görev yapıyor. Yüksek lisans psikoloji mezunu.

**G-6:** 29 yaşında, erkek. Bekâr. Ankara’da dört yıldır ASDEP personeli olarak görev yapıyor. Yüksek lisans sosyal hizmet mezunu.

**G-7:** 27 yaşında, kadın. Bekâr. Antalya’da dört yıldır ASDEP personeli olarak görev yapıyor. Lisans sosyal hizmet mezunu.

**G-8:** 40 yaşında, erkek. Evli. Kayseri’de dört yıldır ASDEP personeli olarak görev yapıyor. Yüksek lisans sosyoloji mezunu.

**G-9:** 34 yaşında, kadın. Bekâr. Hatay’ da dört yıldır ASDEP personeli olarak görev yapıyor. Lisans sosyal hizmet mezunu.

**G-10:** 27 yaşında, erkek. Evli. Trabzon’ da iki yıldır ASDEP personeli olarak görev yapıyor. Lisans sosyal hizmet mezunu.

**G-11:** 37 yaşında, kadın. Bekâr. Van’ da dört yıldır ASDEP personeli olarak görev yapıyor. Yüksek lisans sosyal hizmet mezunu.

### 3.3.1.3. Katılımcılar / Uzman Grup

**A-1:** 42 yaşında, kadın. Bekâr. 18 yıldır sosyal hizmet alanında çalışıyor. Unvanı: Profesör Doktor.

**A-2:** 43 yaşında, erkek. Evli. 21 yıldır sosyoloji alanında çalışıyor. Unvanı: Doçent Doktor.

**A-3:** 62 yaşında, erkek. Evli. 34 yıldır tıp/psikiyatri alanında çalışıyor. Unvanı: Uzman Doktor.

**A-4:** 43 yaşında, erkek. Evli. 20 yıldır sosyal hizmet alanında çalışıyor. Unvanı: Profesör Doktor.

**A-5:** 49 yaşında, kadın. Evli. 21 yıldır sosyal hizmet alanında çalışıyor. Unvanı: Profesör Doktor.

**B-1:** 38 yaşında, erkek. Evli. 12 yıldır kamuda çalışıyor. Kamu yönetimi lisans mezunu. Sosyal hizmet alanında doktora yapıyor.

**B-2:** 29 yaşında, erkek. Bekâr. 5 yıldır kamuda çalışıyor. Kamu yönetimi lisans mezunu. Sosyal hizmet alanında doktora yapıyor.

**B-3:** 31 yaşında, kadın. Evli. 5 yıldır kamuda çalışıyor. Sosyoloji lisans mezunu. Sosyoloji alanında yüksek lisans yapıyor.

**B-4:** 32 yaşında, kadın. Bekâr. 5 yıldır kamuda çalışıyor. Sosyoloji lisans mezunu. Sosyoloji alanında yüksek Lisans mezunu.

**B-5:** 51 yaşında, kadın. Evli. 29 yıldır kamuda çalışıyor. Psikoloji lisans mezunu. Psikoloji alanında yüksek lisans mezunu.

### 3.4. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Veri toplama süreci sistematik ve üzerinde titiz bir şekilde durulmasını gerektiren bir süreç olduğundan belirli bir döngü takip edilmiştir. Araştırmanın amacı, konusu, yöntemi belirlenip alanyazın tarama aşaması gerçekleşikten sonra veri toplama sürecine başlanmıştır (Creswell, 2018).

Yapılacak görüşmeler öncesinde, araştırmanın kimler tarafından ne amaçla yürütüldüğü, araştırmaya katılımın gönüllülük esaslarına dayandığı bilgisi katılımcılara verilmiştir. “Bilgilendirilmiş Onam Formu” ile araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden katılımcılarla derinlemesine bireysel görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılara araştırmaya katılımın gönüllülük esasına dayanmakta olduğu açıklanarak çalışmanın herhangi bir aşamasında çalışmadan çekilebilecekleri bilgisi verilmiştir.

Belirlenen sorular temelinde yürütülen yarı yapılandırılmış görüşmeler 35-75 dakika arasında değişen sürelerde tamamlanmıştır. Yarı yapılandırılmış formlar ile yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda elde edilen veriler Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz (YFA) çerçevesinde değerlendirilmiştir. Daha sonra verilerin kodlanması,

temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi ile bulguların tanımlanması ve yorumlanması aşamaları gerçekleştirilmiştir.

YFA'nın amacı katılımcıların kendi bireysel ve sosyal hayatlarını nasıl tanımladıklarını detaylı bir şekilde keşfetmektir. Yorumlayıcı Fenomenolojik Analize göre bireyler dil, duygu ve bilişsel konularda birbirlerine bağlı ve bağlantılıdır fakat bu bağlantı doğası gereğince karmaşıktır. Bu karmaşıklığın nedeni ise insanların duygularını ve düşüncelerini ifade etmekte yaşadıkları zorluklardır (Smith, Jarman ve Osborn, 1999).

Bu araştırmada veri toplamak amacıyla;

- 1) Araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan Aydınlatılmış Onam Formu,
- 2) Araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu,
- 3) Kişisel bilgiler için araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan Sosyodemografik Bilgi Formu kullanılmıştır.

Bu formların hazırlanma aşamasında alanyazın bilgisinden de faydalanılarak formlar oluşturulmuştur. Sorulara son hali verilene kadar sürekli revize edilmiştir. Ayrıca üç farklı katılımcı grup için ayrı ayrı açık uçlu soru formları oluşturulmuştur. Bu formlardaki sorular Tez İzleme Komitesinde yer alan akademisyenler tarafından da incelenmiştir. Sorular katılımcılara sorulmadan önce pilot uygulamaları yapılmış olup eleştirilere göre bazı soruların yerleri değiştirilmiş olup bazı sorular ise güncellenmiştir. Özellikle riskli aile grubunda yer alan katılımcılara yönelik soruların daha anlaşılabilir olması açısından bazı sadeleştirmelere gidilmiştir. 2019 yılı Nisan ayı içerisinde başlayan hazırlık süreci 2019 yılı Aralık ayında tamamlanmış olup 2020 yılının ilk ayından itibaren derinlemesine görüşmelere başlanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formları katılımcıların kendi yaşadıkları hikâyeleri aktarmaları konusunda katılımcıları teşvik etmiştir. Creswell'in (2018) de belirttiği üzere yarı yapılandırılmış formlarla yapılan derinlemesine görüşmelerde açık uçlu sorular hazırlamak katılımcılar için daha net ve güvenli bir ortam oluşmasını temin etmektedir.



Bu tez çalışmasının katılımcılarını Türkiye’de risk altındaki ailelerin psikososyal destek ihtiyaçlarının analiz edilmesi ve yaşanan deneyimlerin aktarılması amacıyla aşağıda tanımlanan kişiler oluşturmaktadır;

- Psikososyal olarak risk altında olduğu düşünülen aileler
- Riskli aileler ve psikososyal destek hizmetleri konusunda deneyimli olan akademisyenler ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı uzmanları
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı taşra personeli (ASDEP personelleri)

Araştırmada saha verilerini toplayabilmek amacıyla ilk aşama olan Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan Etik Kurul Onayı alınması gerekmiştir. Bu nedenle Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü internet sayfasında yer alan başvuru formu doldurularak Etik Komisyona başvuru yapılmıştır. Başvuru yapılırken veri toplama tarihinin, komisyonun toplantı tarihinden sonra başlamasına dikkat edilmiştir. Bu bağlamda yapılan Etik Komisyon Başvurusu 15 Ekim 2019 tarihinde yapılan toplantıda incelenmiş olup etik açıdan uygun bulunmuştur. Etik Kurul İzininin alınmasından sonra ise AÇSHB'ye araştırma izninin verilmesi amacıyla bireysel başvuru dilekçesiyle başvuru yapılmıştır. 16.01.2020 tarihinde ise AÇSHB’den araştırma izni alınmıştır. Alınan bu izin yazısı AÇSHB tarafından İl Müdürlüklerine de resmi yazı ile bildirilmiştir. Üst yazı ile araştırma izninin İl Müdürlüklerine gönderilmiş olması derinlemesine görüşmeler yapılması ve veri toplanması konusunda oldukça kolaylık sağlamıştır.

### **3.5. VERİLERİN İŞLENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

Verilerin analizini yapılmadan önce araştırmacı tarafından bütün derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilerin transkripti gerçekleştirilerek metin formatına dönüştürülmüş olup bütün gruplarla yapılan görüşmeler bir araya getirilerek görüşmelerin bir bütün halinde görülmesi sağlanmıştır.

Buna ek olarak defalarca kez okumaların ardından; çıktılarının yanına kodlar eklenmiştir. Ardından söz konusu kodun hangi kategorilere dâhil edilebileceği araştırılarak kategoriler oluşturulmuştur.

Bu bağlamda çalışmanın analizini kolaylaştırmak ve çalışmada hiçbir noktayı kaçırmamak amacıyla MAXQDA programı kullanılmıştır. Deşifresi yapılan görüşmeler MAXQDA programına aktarılmış olup tema ve alt temalar oluşturularak analiz edilmiştir.

### **3.6. SÜRE VE OLANAKLAR**

Verilerin toplanma süreci 2020 yılı içerisinde gerçekleştirilmiştir. Veri analizleri araştırmacı tarafından yapılmış olup tez danışmanı tarafından da kontrolleri sağlanmıştır. Ayrıca araştırmann bütün giderleri araştırmacı tarafından karşılanmıştır.

## 4. BÖLÜM: BULGULAR

Bu bölümde araştırma kapsamında Türkiye’de risk altında olan ailelerin psikososyal destek hizmetlerine ilişkin; aileler, alanda çalışanlar ve uzman gruptan elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

### 4.1. RİSK ALTINDA OLDUĞU DÜŞÜNÜLEN AİLELERİN DENEYİMLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Bu çalışmada öncelikle riskli ailelerin yaşadığı risk faktörleri ele alınmıştır. Bu bağlamda görüşülen katılımcıların mahremiyeti ve bilgilerinin gizli kalması amacıyla gerçek isimlerine yer verilmemiş, bunun yerine temsili olarak isimler kullanılmıştır.

**Tablo 12.** *Ailelere İlişkin Demografik Bilgiler*

Görüşmeci	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Medeni Durum	Sosyal Güvence	Gelir Durumu
Meryem	Kadın	29	İlkokul	Evli	Yeşil Kart	Asgari Ücret Altı
Gül	Kadın	48	Okur-Yazar Değil	Eşi Vefat Etmiş	Yok	Asgari Ücret Altı
Mehmet	Erkek	50	Üniversite	Evli	Emekli Sandığı	Asgari Ücretin 2 Katı
Derya	Kadın	47	İlkokul	Evli	Yok	Asgari Ücret Altı
Emin	Erkek	26	Ortaokul	Evli	Yok	Asgari Ücret Altı
Selma	Kadın	34	İlkokul	Evli	SGK	Asgari Ücret
Asiye	Kadın	43	Üniversite	Eşinden Ayrılmış	SGK (Babasının Üzerine)	Asgari Ücret Altı
Ayşe	Kadın	33	İlkokul	Evli	Yeşil Kart	Asgari Ücret Altı
Songül	Kadın	43	İlkokul	Evli	SGK	Asgari Ücret
Fatma	Kadın	30	Ortaokul	Evli	Yok	Asgari Ücret Altı
Gizem	Kadın	21	Ortaokul	Eşinden Ayrılmış	Yok	Asgari Ücret Altı
Nazlı	Kadın	36	Okur-Yazar	Evli	Yok	Asgari Ücret Altı
Sevgi	Kadın	22	Ortaokul	Eşinden Ayrılmış	Yok	Asgari Ücret Altı
Esra	Kadın	25	Üniversite	Bekâr	SGK (Babasının Üzerine)	Asgari Ücret Altı
Ali	Erkek	40	Okur-Yazar Değil	Evli	Yok	Asgari Ücret Altı

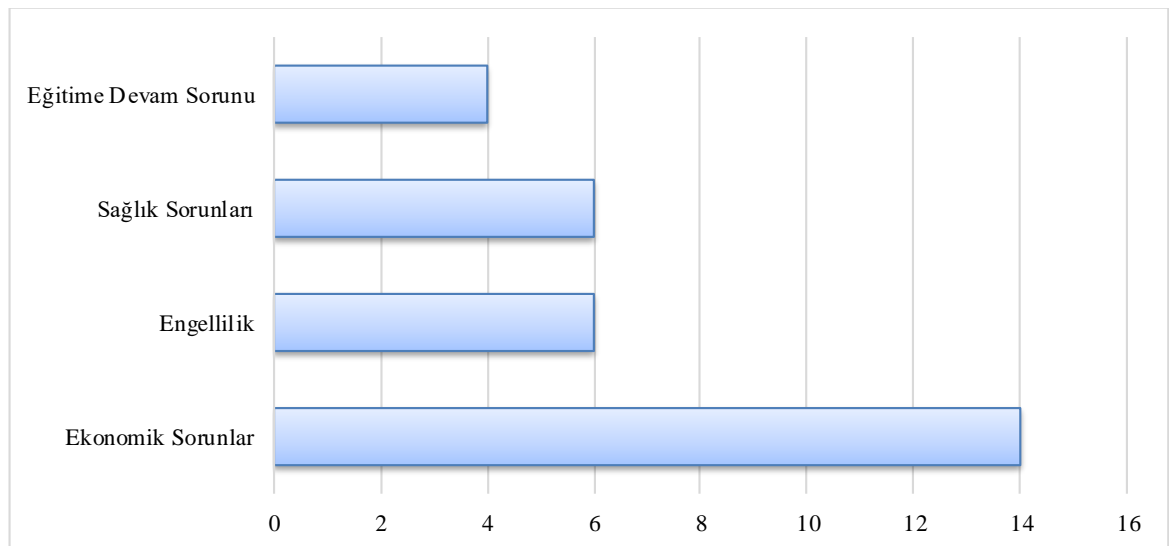
Ailelerin genel özelliklerini incelediğimiz zaman genellikle düşük eğitim seviyesi, sosyal güvenliklerinin olmaması ya da yetersiz kalması, gelirlerinin görece düşük olması gibi





**Şekil 12.** Ailelerle Görüşmede Kullanılan Kod Bulutu

Bu tabloya göre en çok veri bulunan kodlar en büyük, en az veri bulunan kodlar da en küçük olacak şekilde hiyerarşik olarak sıralanmıştır. Kod bulutundan da görüldüğü üzere ailelerin genel olarak yaşadıkları riskler değerlendirildiğinde ilk sırada ekonomik sorunların ve işsizliğin geldiği görülmektedir.



**Şekil 13.** Ailelerin En Fazla Yaşadıkları Sorunlar

#### 4.1.1. Ailelerin Genel Özellikleri

Bu araştırmada ailelerin genel olarak evli, çok çocuklu, dar gelirlili, eğitim düzeyi düşük, genel nüfusa oranlandığında bakmakla yükümlü olduğu hasta ve engelli sayısı yüksek, sosyal güvenceden yoksun, işsiz ve ekonomik durumlarının da oldukça yetersiz olduğu

saptanmıştır. Bununla birlikte bazı sorunların birbirlerini tetikleyerek zincirleme sorun halkaları oluşturduğu görülmüştür. Sistem yaklaşımında da belirtildiği üzere bireyler içinde buldukları toplumun, çevrenin ve ailenin bir parçasıdır. Örneğin aile bireylerinden birisinde yaşanan bir madde bağımlılığı olayı bütün aileyi derinden sarsmakta ve diğer aile fertlerini de olumsuz etkilemektedir. Diğer bir örnek olarak ise çalışan bir babanın işten çıkarılması olabilir. Aile bir anda bütün üyeleriyle birlikte bir yoksulluk durumuna düşmekte ve risklere açık hale gelmektedir.

Risk altında olduğu düşünülen ailelerin genel özelliklerine baktığımız zaman riskli diye tabir edebileceğimiz sorunların yüksek olduğunu görmekteyiz. Bu sorunlar alanyazında da görüldüğü üzere oldukça çeşitlidir. Ailelerle yapılan derinlemesine görüşmelerde de bu durum net bir şekilde anlaşılmıştır.

Ayrıca ailelerle görüşme yapılırken katılımcıların araştırmacıya maddi destek bakımından odaklanarak sosyal yardım alabilme düşüncesi ile yaklaştıkları görülmüştür. Bu konu netleştirilip maddi destek alamayacağını anlayan bazı aileler görüşmeyi yarıda bırakmışlardır.

#### **4.1.2. Ailelerin Psikososyal Destek Hakkındaki Düşünceleri**

Derinlemesine yapılan görüşmeler neticesinde ailelerin genellikle psikososyal terimine yabancı oldukları görülmüştür. Özellikle içerisinde psikososyal kavramı geçen sorularda ekstra açıklama yapılmış ve konu aydınlatılmaya çalışılmıştır. Açıklama yapılmasına rağmen yine de aileler bu kavramı tam olarak idrak edememiş ve çok kısa cevaplar vererek geçiştirmeye çalışmıştır.

*“Evden mi destek oluyorlar? Eviçi huzursuzluk ile ilgili bir şey mi? Böyle bir destek almadık.”* (Songül, 43 yaşında)

*“Yok, yok almadım. Yok bilmiyorum.”* (Sevgi, 22 yaşında)

*“Psikososyal destek nedir bilmiyorum. Öyle bir destek almadık.”* (Ali, 40 yaşında)

*“Yok bilmiyorum. Hiç psikolojik destek almadık.”* (Ayşe, 33 yaşında)

*“Psikososyali duyduğum zaman psikolog ve psikiyatrist anlıyorum, başka da bir şey değil. Budur herhalde.”* (Asiye, 43 yaşında)

Diğer bir önemli husus olarak ise genellikle katılımcıların psikososyal destek deyince psikolojik rahatsızlığı anladıklarını ve kendilerinin psikolojik sorun yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar psikososyal destek kavramını psikolojik destekle sıklıkla karıştırmakta ve psikolojik desteği de delilik/akıl sağlığının bozuk olması şeklinde gördüklerinden etiketlenmemek için savunmaya geçmektedir.

*“Hiç duymadım. Bilmiyorum Vallahi. Psikolojin ne zaman bozulursa o zaman destek verirler (gülerek cevap verdi-utandı).”* (Nazlı, 36 yaşında)

*“Yok abi. Ama ikinci çocuğuma 10 ay önce bir destek verdiler. Başka da yok. Yok, psikososyal destek almadım. Yok abi psikolojim falan yerinde (gülümsedi). Vallahi öyle şeyler olmadı, inşallah da olmaz.”* (Emin, 26 yaşında)

Selma Hanım gibi bazı katılımcılar da psikososyal desteğin açıklanması sonucu kendi içerisinde buldukları durumu düşünerek almaları gerektiği kanaatine varmışlardır.

*“Almadım. Ama ihtiyacım olduğuna artık ben kanaat getiriyorum. Kendi kendine konuşuyorsun anne diyor çocuklar. Uyumuyorum geceleri. Yani öyle işte.”* (Selma, 34 yaşında)

Bazı katılımcılar psikolojik olarak destek alması gerektiğini düşündüklerini ifade etmişlerdir ancak bu konu ile ilgili herhangi bir girişimleri olmadığını belirtmişlerdir.

*“Psikolojik desteğe ihtiyaç duyduğumu hissettim ama gidemedim. Hala ihtiyacım var. Destek almayı düşünüyorum. Bayağıdır düşünüyorum. Çünkü eşimden ayrıldım, çocuklarım var onlara bakamıyorum.”* (Gizem, 21 yaşında)

Esra Hanım ise psikososyal desteği kendi arkadaşlarından aldığını, profesyonel bir desteğe ihtiyaç duymadığını belirtmiştir.

*“Ben kendim doktor aracılığıyla halledebiliyorum, kendi arkadaşlarım var, psikoloji okuyan. Onlarla görüşüyorum, iyi geliyor. Onun haricinde bir problemim yok yani. Profesyonel olarak olmasa da aldım. Birde kendi arkadaşlarım olduğu için çok rahat konuşabiliyorum zaten. Ben çok memnun kalmıştım. Hiçbir problemim yok yani”* (Esra, 25 yaşında)

Psikososyal kavramı hakkında yorum yapabilme kabiliyetinin eğitim düzeyi ile de bağlantılı olduğu görülmüştür. Buna göre üniversite mezunu olan Mehmet Bey bu kavramı şu şekilde açıklamamıştır:

*“Psikososyal destek insanların psikolojik olarak rehabilite edilmesi anlamına geliyor. Ya bu da olması gereken ama bence olması gereken huzur ortamının yaratılması... Aile içinde ve toplumda. Bu da direkt maddiyata giriyor. Öteleştirme var... Başkalaştırma var... Kayırma var. Bunların ortadan kalkması lazım. Toplumda bir huzur ortamı olması lazım. Benim çocukluğumda bizim mahalle gariban bir mahalleydi. Hiçbir hırsızlık, çocuk tecavüzü ya da buna benzer şeyler hiç duymadınız. Şimdi insanların eğitim seviyesi daha gelişti... Bu durum da onların psikolojilerinin bozuk olduğunu ortaya çıkarıyor. Bu neden kaynaklanıyor, ekonomik ve eğitim. Yani biz yapacağımız yatırımları ekonomiye ve eğitime yapsaydık, geçmişte yaptığımız yatırımları... Yani ekonomi derken geliri arttıralım demiyorum. Gelir sabit kalabilir ama insanların huzur olarak yani. Bu nasıl olur, iş kaygısı olmaz, 2000 lira maaş verirsin ama herkese verirsin. E şimdi vermediğin insanlar var. Birine verip öbürüne vermezsen olmuyor. 4 milyon 5 milyon işsiz var.” (Mehmet Bey, 50 yaşında)*

Görüldüğü üzere psikososyal kavramı genel olarak topluma sirayet etmiş ya da hakkında yorum yapılabilecek bir kavram gibi görülmemekte. Katılımcıların tamamına yakınında bu konu ile ilgili yetersiz bilgiler ya da bilgi kirliliği olduğu anlaşılmaktadır.

#### **4.1.3. Aileler İçin Risk Oluşturan Faktörler**

Bilindiği üzere aile sistemi kendi içerisinde bir bütün olarak görüldüğünden sunulacak hizmetler ve psikososyal destek çalışmaları ailenin tamamını içerecek şekilde yapılmalıdır. Bu bağlamda ailelerin yaşadıkları risklerin ortaya koyulması ve ona göre çalışmalar yürütülmesi önemlidir. Bu nedenle araştırma kapsamında katılımcılar ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmesi sonucunda aileleri en fazla etkileyen risk faktörleri ortaya çıkarılmış olup bu sorunlar başlıklar halinde sıralanmıştır.

##### **4.1.3.1. Ekonomik Sorunlar**

Araştırmanın alanyazın kısmından bulguların değerlendirilmesi aşamasına kadar en fazla üzerinde durulan konu ekonomik sorunlar olmuştur. Ayrıca yapılan derinlemesine görüşmeler neticesinde de riskli ailelerin en fazla muzdarip olduğu sorunun ekonomik



nedenler olduğu görülmüştür. Yaşanılan maddi imkânsızlıkları Asiye Hanım şu şekilde ifade etmiştir:

*“Maddi anlamda problemlerimiz var. Şimdi şöyle, bizde elektrikli sofaben var. Elektrik fazla gelmesin diye genelde annelerde banyo yapıyoruz. Ya da işte ben mesela yemek masrafı yapsam, mutfak masrafı yapsam hiç geçinemem. Genelde de ya hani oradan geçiniyorum, ya da orada yiyorum (ebeveynlerinin evinde), o şekilde idare ediyorum. Başka da bir şey yapmıyorum ki zaten. Hiçbir yere gitmiyorum.”* (Asiye, 43 yaşında)

Aileler yaşadıkları ekonomik problemleri o kadar derinden hissetmekte ve bu sorunun çözümünü o kadar hayati görmekteler ki yaşadıkları maddi problemleri direkt görüşmenin başladığı andan bitişine kadar hayatlarındaki bütün sorunların kaynağı olarak ifade etmişlerdir.

*“Vallahi bizim durumumuz şöyle. Bizim ev sahibimiz zaten çok sıkıntılı bir insan. Bizim en büyük derdimiz para. Para olursa çok iyiyiz. Nasıl iyiyiz, mesela en azından eksik olmuyor. Mesela bir şeyimiz eksik olduğumuz zaman hadi alalım diyebiliyoruz. Görüyorsun neyse param olursa alırım şimdi alamam diyorsun. Paran varken bu da çok hoşuma gitti şimdi alayım diyorsun. Bir almak var bir de bekletmek var. Bizim Ailemizdeki tek sıkıntımız eşim çalışmadığı zaman haliyle erkektir onu yap diyecek, bunu yap diyecek, yemek yap diyecek, şunu getir bunu getir diyecek ama olmayan bir şey getirilemez. Ya da tövbe haşa Allah'tan büyük değilim ki yaratayım. Yani yaratan Allah sonuçta. Olmayan bir şeyi yoktan var etmek benim işim değil. Yok, yok olduğu zaman bitti. Tartışmaya dönüyor bu. Bir kelime, bir bardak sudan bile evde tartışma çıkabiliyor.”* (Fatma, 30 yaşında)

Ekonomik problemlerin aileyi bütün olarak etkilediği açık bir şekilde görülmektedir. İnsanları çaresizlik içerisine sürüklemekte ve tehlikelere açık hale getirmektedir. Geçici olarak yapılan yardımlar da aileyi risklerden tamamen kurtarmamaktadır. Örneğin boşanmış ailelerin de toplum içerisinde tutunma konusunda da sıkıntı yaşadıkları Gizem Hanım tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

*“Benim evimde eşyam yok. Evimiz var, zor tuttum zaten. Çocuklarım bir süredir babasında kalıyordu. Ben de dışarıda kalıyordum. Otogarda yatıyordum. En sonunda bir ev tutabildim. Şu an çocuklarım yanımda ama bakamıyorum. İşim yok. İş arıyorum, bulamıyorum. Bir süre daha önceden otobüste hosteslik yaptım. Sonra tabii işler durduğu için otogarda kalmaya başladım. Hava şartları çok soğuk olduğu için otogardaki arkadaşlarım sayesinde bir ev tutabildim. Ama işte kirayı veremeyeceğim için ev sahibi bir*

*şekilde çıkaracak. Yani o evi zar zor tuttum zaten. Bekâra kimse ev vermek istemiyor. Çocuklarıma bakabileceğim hiçbir gücüm yok evimde eşyam yok. Hiçbir şeyim yok yani.*” (Gizem, 21 yaşında).

Ailelerin yaşadıkları sorun sorulduğunda genellikle kısa ve net bir şekilde ekonomik sorunları dile getirdikleri de şu ifadelerde tam olarak görülmektedir:

*“Maddi durum... Başka bir sıkıntı yok. Sağlık sorunu yok. Maddi durum biraz.”* (Ali, 40 yaşında)

Ailede en kırılgan grubu çocuklar oluşturmaktadır. Bu nedenle diğer risk faktörlerinde olduğu gibi ekonomik problemlerden de yine çocuklar en fazla etkilenmektedir. Çocuklar giyim kuşamlarından, yatacakları yatağın durumundan, eğitim durumlarına kadar ekonomik sorunlardan doğrudan etkilenmektedir.

*“Çocuğumun mesela ayakkabısı yok. Ne demek ayakkabı ya? Ne demek! Çocuk spora gidiyor. Bildiğin ıslak yaş ayakkabı ile gidiyor... Ben evlendim evleneli hiç gün yüzü görmedim. Hiç görmedim. Bu şekilde yeni aklıma başıma geliyor. Belki çocuğum olmaması için elimden geleni yapardım. Ne olduğunu bilmiyordum ki ben. Gerçek söyleyeyim. Çocuklarımla yaşananlar arasında hiçbir bağlantı yok. Sanki ben yapmamışım gibi şimdi düşünürsem. Evde halı yok çıplak. Bildiğin savan atmışım. Dolaplar bom boş. İçinde bir yumurta bile yok. Belediyeden alıyoruz sadece 4 tane ekmek günde.”* (Meryem, 29 yaşında)

*“Çay, şeker... Nasıl diyeyim... Kiram 650 lira. Evim çok küçük. Mesela kızımın odası var ama nasıl diyeyim şurada biz yatıyoruz, şurada kızım yatıyor. Çok ayırık sayılmaz. Çok küçük yani aşırı küçük. O da sadece bazası sığıyor. Maddi problemlerimiz var. Eşim şeker hastası olduğu için pek işe alma taraftarı olmuyorlar. Bir de kolunda yağ bezesi var, o çok sıkıntı yapıyor. Ameliyat olsa ağır taşıyamayacak. Nasıl diyeyim böyle şeker olduğu için fazla acıkma ihtiyacı duyuyor, o anda yeme ihtiyacı oluyor ama hani işte mağduriyet olduğu için çıkıp yemiyor. Bende şeker hastasıyım kolay kolay dışarıya çıkamıyorum. Eşim çalışmıyor, o da bizim ailevi sorunumuz oluyor. Defalarca boşanma aşamasına geldik maddi durumdan dolayı. Her şeyin başı maddi durum. Yanlış anlamayın, paran yoksa kimsen yok. Bu böyledir yani. Bu devirde yaşamak istiyorsan, bir yerlerde bir bardak çay içmek istiyorsan, bir dostun olmasını istiyorsan, önce paran olacak. Herkes için geçerli bu, bir benim için geçerli değil. Haftada 5 gün okul var çocuğumu 3 gün okula gönderemiyorum. Çünkü benim çocuğum senin çocuğunun gözüne bakıyor. Ne gereği var? Senin çocuğunun benim çocuğumdan ne üstünlüğü var? Oysaki o da 9 aylık, o da 9 aylık. Farkı ne? O da Allah'ın kulu, o da Allah'ın kulu... Senin çocuğun mesela teneffüste muz yiyor ama benim*

*çocuğum bir kuru ekmek yiyor. Adil bu mu? Adil hayatta miyiz şu an? Değiliz.” (Fatma, 30 yaşında)*

Görüldüğü üzere aile içerisinde yaşanan maddi sorunlar aileyi, aile birliğini bozmaya kadar sürükleyebilmekte ve ailenin bütünlüğünü tehdit etmektedir. Ayrıca çocuklu aileler içinde buldukları durumdan dolayı değil çocuklarına yeterince destek olamadıklarından dolayı da kendilerini çaresiz hissetmektedir. Bu durum da onları daha olumsuz düşüncelere sevk ederek psikolojik olarak da etkilemektedir.

Günümüzde şiddet önlenemez bir olgu olarak geniş kitleler üzerinde etkisini göstermektedir. Bu bağlamda yerel toplumlardan modern toplumlara geçiş sürecinde şiddet çeşitleri çoğalmış ekonomik şiddette şiddet türleri arasında yer almıştır (Durğun, 2018). Örneğin; para kazanan erkeğin evine para harcamaması, kazandığı parayı kötü alışkanlıklarına (alkol, madde kullanımı, kumar vs.) harcaması ve kadını çalışma hayatından uzak tutması gibi durumlar ekonomik şiddetle ilgili olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik şiddet durumunu Meryem Hanım şu şekilde ifade etmiştir:

*“Üç dört gün eve gelmediği oluyor. Geçen bir hafta on gün gelmedi ya. Bir hafta on gün ne demek? Kafası eserse gidiyo, içecek yer buluyo kendine. İçki içiyo bilmem ne yapıyo. Hiç bize faydası yok. Bildiğin gibi değil. Hiç desteği olmadı. Yani benim aldığım hiçbir destek yardım da yok. En azından kiramı verirlerse çocuklarımla yaşamaya çalışacağız.” (Meryem, 29 yaşında)*

Diğer önemli bir husus olarak ise karşımıza bazı temel basmakalıp düşünceler çıkmaktadır. Bir haneye gidildiğinde o hanedeki eşyaların iyi olması o hanenin ekonomik durumunun da iyi olduğunu çoğunlukla göstermeyebilir. Bunun yanı sıra zaman zaman çalışan ailelerin de ekonomik olarak desteklenmeye ihtiyacı olabilmektedir. Bu konuda da ailelerin karşına bir takım mevzuatsal engeller çıkmakta ve aileler yeterince maddi destek alamamaktadır. Diğer yandan ailelerin yaşamış oldukları sorunlara yönelik bilişsel çarpıtmalar yaşadıkları da görülmektedir. Yani yaşanan olumsuzluklarla gerçeği yansıtmayan bağlantılar kurulması durumu yaşanmaktadır. Selma Hanımda da kendi dışındaki bir olguyu kendine mal etme, kendine yöneltme ve kendini suçlamaya yönelme durumu göze çarpmaktadır.

*“Ben size bir şey diyecektim... Ben Kaymakamlığa gittim de evin şeyi görüldüğü için (tapuda üzerlerine kayıtlı ev çıkıyor) yapabileceğiniz bir şey*

*yok dediler. Haklısın dediler, 4 çocuk dedim, eşim asgari ücret dedim. Onlar da bunların hepsi sistemden görünüyor dediler. 10 aydır işsizim, gerçekten gırtlığa kadar borç, ben sizden para istiyorum yani gerçekten... Şu anda hemen acil... Patates, soğan, çocuklara un, kahvaltılık yumurta, peynir... Gerçekten benim psikolojim bozuldu. Rüyamda gördüm, gidiyorum torba alıyorum elime gidiyorum dolduruyorum... Evde hiçbir şey kalmamış... Eve hırsız girmiş... Rüyamda böyle şeyler görüyorum. Büyük oğlum lise 2'ye gidiyor, ta yapracığa gidiyor... Onun ihtiyaçları... Alamıyorum. Bizim maddi problemlerimiz çok fazla. O yüzden eşimle de aramız bozuldu, şiddet başladı, huzursuzluk... Herhalde dedik faiz haram o yüzden böyle oldu... Bize hiç iyi gelmedi, hiç huzurumuz kalmadı... (ağlıyor).” (Selma, 34 yaşında)*

Kendi kendilerine yeter halde olmayan bazı aileler ise kendilerine birtakım geçici çözümler bulabilmektedir.

*“Maddi anlamda problemlerimiz var. Şimdi söyle, bizde elektrikli şofben var. Elektrik fazla gelmesin diye genelde annelerde banyo yapıyoruz. Ya da işte ben mesela yemek masrafı yapsam, mutfak masrafı yapsam hiç geçinemem. Genelde de ya hani oradan geçiniyorum, ya da orada yiyorum (ebeveynlerinin evinde), o şekilde idare ediyorum. Başka da bir şey yapmıyorum ki zaten. Hiçbir yere gitmiyorum.” (Asiye, 43 yaşında)*

Bazı aileler de ekonomik olarak Devlet tarafından desteklenirken bir anda bu desteğin kesilmesi ile ekonomik olarak sıkıntılı bir sürece girebilmektedir.

*“Benim evimin eşyası da var her şeyde var. Çünkü ben çalışıyordum, eşimde çalışıyordu. Büyükşehir Belediyesinden de yardım almadım. İhtiyacı olanlar alsın dedim. Daha sonra Allah razı olsun Sosyal Hizmetler bir sene yardım etti. Çocuktan dolayı işe gidemiyorum yani benim bir mesleğim var aslında. Çocuğum küçük olduğundan dolayı işe gidemiyorum. Bu ay o yardımı almadım (SED yardımı) bayağı bir zorlandım yani.” (Ayşe, 33 yaşında)*

Görüldüğü üzere aileler ekonomik olarak yaşadıkları sorunların üstesinden gelemediklerinde topyekûn sorun yaşar hale gelmektedir. Özellikle aile içerisindeki çocuklar ve kadınların bu sorunu daha derinden yaşadıkları görülmektedir.

#### 4.1.3.2. İşsizlik

Aileleri ekonomik sorun yaşamaya yönelten unsurların başında işsizlik gelmektedir. Aile içerisinde kimi zaman iş bulamama, kimi zamanda engellilik, yaşlılık ve boşanma gibi faktörlerin etkisiyle çalışmaya tercih edilmeme durumu olabilmektedir. Aile içerisinde

çalışan birey bulunmaması ve sosyal yardım sistemleri ile bu ailelerin desteklenmemesi sonucu aile sorun yaşamaya mahkûm hale gelmektedir. Özellikle katılımcı profili değerlendirildiğinde aileler içerisinde işsizliğin had safhada olduğu görülmüştür.

Ailelerin en fazla yakındıkları konuların başında düzenli ve sigortalı iş bulma zorluğu göze çarpmaktadır. Bu iş bulamadıkları zaman diliminde de günübirlik ve geçici işlerde çalışarak ekonomik olarak ayakta durmaya çalışmaktadırlar.

*“Eşim hurdacı, pek bir gelirimiz yok. Asgari ücrete yaklaşmıyor bile. Eşim 3-4 aydır çalışmıyor. İş bulamadığı zamanlarda hurdacılık yapıyor. Allah'ın bildiğini kuldan saklamaya gerek yok.”* (Fatma, 30 yaşında)

*“Geçici işlerde, nakliye işlerinde çalışıyordum. Normalde kaynak yapıyorduk. Geçen sene dolar, euro artınca hepimizi işten çıkardılar. 200 kişiden 50 kişiye düşürdüler. O zamana kadar durumumuz çok iyiydi. Geçen sene çıkardılar, Ondan sonra sürekli geçici işlerde çalıştık. Nakliyede de benim belim sakat ama yapabileceğim bir şey yok. Mecburiyetten.”* (Emin, 26 yaşında)

İşsiz olan aileler geçici bir iş de bulamazlarsa o zaman maddi sorunlar ve beraberinde psikososyal problemler baş göstermeye başlamaktadır:

*“İşsizim. Gelirim yok. 520 lira kiram, 80 lira da aidatım var. Faturalarımı ödeyemiyorum.”* (Gizem, 21 yaşında)

*“Şu an çalışmıyorum. Herhangi bir gelirim yok. Ailemin durumu orta derecede. Normal geçim sağlayabilen her aile gibi. Ucu ucuna dedikleri.”* (Esra, 25 yaşında)

Son dönemde Ülkemizde özellikle lise ve üniversite mezunu sayısının da artması neticesinde çoğu nitelik gerektirmeyen işlerde de artık belirli bir eğitim seviyesinde olma şartları getirilmiş durumda. Bunun sonucu olarak ise eğitim düzeyi düşük olan insanlar çalıştırılmak için tercih edilmeyebilmektedir:

*“Sigortalı çalışıyordum bir yerde, şu anda 2-3 aydır çalışmıyorum. Herhangi bir gelirim yok. Okuryazarlıktan dolayı işe gidemiyorum. Ondan dolayı gidemiyorum. Her yeri arıyorum, en az lise mezunu istiyorlar, en az diyor. İş olsa çalışmayı düşünüyorum.”* (Ali, 40 yaşında)

Çocuk sahibi olan ailelerde çalışmamanın önündeki diğer bir engel olarak ise çocuklarını yalnız bırakamama, kreş maliyetinden dolayı çocukları kreşe gönderememe ve bakacak kimseleri olmadığı için çocuklarına kendilerinin bakmalarından dolayı çalışmamaları durumu da sık karşılaşılan bir husus olarak görülmektedir:

*“Yok. Ben çocuklardan dolayı çalışmadım. Çocuğum küçük zaten. Kime bırakacağım?”* (Meryem, 29 yaşında)

*“Ben önceden çalışıyordum, Çocuğum olunca çıktım. Şu an asgari ücretin altında gelirimiz. Daha önce hiçbir yerden bir yardım almadım. Kendimde çalışıyordum, eşimde çalışıyordu. İkimiz de çalışıyorduk. Ben işte hamile kaldım, 7 aylıkken işten çıktım. 2018 yılına kadar çalışıyordum, sigortam da vardı. Şimdi küçük kızım bir buçuk yaşında O da biraz büyüyünce onu anneme bırakıp işe gitmeyi düşünüyorum. Annemin bakabileceği kadar büyürse.”* (Ayşe, 33 yaşında)

Araştırma kapsamında yalnız bir tane eşi çalışmayıp kendi çalışan kadın ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir:

*“Çalışıyorum. Meslek lisesinde çalışıyorum. Hizmetli olarak. 2 senedir eşim iş bulamadığı için ben girdim çalışıyorum. Asgari ücretle çalışıyorum.”* (Songül, 43 yaşında)

Görüldüğü üzere aileler; düzenli ve sigortalı iş bulamama, kendi niteliklerine uygun koşullarda çalışmama, geçici işlerde çalışmak zorunda kalma ve iş yerlerinin çocuklu ailelere uygun dizayn edilmemiş olması gibi nedenlerden dolayı işsiz kalabilmektedir. Yaşanan işsizlik sonrasında ise aile ekonomik olarak zor duruma düşmekte, bu durum da aileler için risk oluşturmaktadır. Diğer yandan araştırmanın bulgularıyla benzer şekilde ülkemizde işsizlik oranlarının uzun bir süredir sorun olarak belirgin bir şekilde görüldüğü açıktır. Özellikle 1970’li yıllardan itibaren günümüze gelene kadar işsizlik genel olarak %7 ve %10,5 arasında seyretmiştir (Güney, 2010). TÜİK’ in işgücü istatistiklerine göre ise 2020 Nisan ayı itibari ile işsizlik oranı %12,8 olarak ölçülmüştür (TÜİK, 2020).

#### 4.1.3.3. Sosyal Güvence

Bilindiği üzere sosyal güvence için genellikle düzenli bir iş sahibi olmak gerekmektedir. Ancak son yıllarda ülkemizde çıkan Genel Sağlık Sigortası (GSS) ile ülkedeki tüm

vatandaşların sigortalı olması için düzenlemeler getirilmiştir. Buna göre maddi durumu iyi olan ve çalışmayanlar bu sisteme cüzi bir meblağ ödeyerek dâhil olmaktadır. Ödeyecek durumda olamayanlar da bunu belgelenmeleri şartıyla sistemden ücretsiz olarak yararlanabilmektedir.

Buna rağmen bazı sorunlardan kaynaklı olarak sosyal güvenceleri olmayan ve hatta sosyal güvencenin ne olduğunu bilmeyen insanlar olduğu da görülmüştür.

*“Güvencem hiç yok. Hastaneye gidemiyorum. Hiçbir şeyden yararlanamıyorum.”* (Nazlı, 36 yaşında)

*“Yok herhalde. Yeşil kartım da yok.”* (Sevgi, 22 yaşında)

*“Sigortalı çalışıyordum bir yerde, şu anda 2-3 aydır çalışmıyorum. Şu durumda yok”* (Ali, 40 yaşında)

*“Yok. Yatırılmıyor... Yatırılmadığı için.”* (Derya, 47 yaşında)

Bazı maddi imkânsızlıkları olan ve eşinden ayrılmış olan kadınların ise babalarının sigortalarının üzerine geçtikleri anlaşılmıştır.

*“Şimdi ben boşanınca babamın üzerine geçtim. Oğlanı da babasının üzerine aldurdum. Daha önce çalışırken benim üzerimdeydi. Sonra baktım olmuyor, öyle yaptım. Babam emekli onun üzerindeyim.”* (Asiye, 43 yaşında)

*“Evet, var, SSK. Babamın üzerine.”* (Esra, 25 yaşında)

Sosyal güvenceleri olmayan ve aile içerisinde hastalık durumu yaşanan bazı aileler de bu duruma kısa süreli de olsa çözüm bulmaya çalışmaktadır.

*“Sigortamız yok, eşim bir ara benzinlikte çalıştı ilk evlendiğimiz zaman. 8 yıl mı 10 yıl mı bir ara orada çalıştı. Evlendiğimiz zamandan beri. Onun haricinde de bir sigortalı işe girmedi. Daha sonra bir arkadaşı vesilesi ile bir işe girdi. O da hiç kimseye yapmıyordu ama eşime sigorta yaptı. Söylemesi ayıp dişimden ben çok rahatsızdım, Allah razı olsun dolgu yaptırmak için bir kaç ay eşimi sigortalı gösterdi. Ondandır kurtuldum.”* (Fatma, 30 yaşında)

Sonuç olarak genel sağlık sigortası olmasına rağmen bazı insanların bu kapsam dışında kaldıkları görülmektedir. Ayrıca sunulan diğer hizmetlere ilişkin olduğu gibi bu konuda da insanlardaki bilgi eksikliği dikkat çekmektedir.

#### 4.1.3.4. Eğitim Durumu

Eğitim durumu; iş bulma, ocuk yetiştirme konusunda bilgili ve bilinçli olma, hizmetlere nasıl erişeceğini bilme, nitelikli işlerde çalışma ve çocuklarına olumlu rol-model olma bakımından aileler için önemli bir konudur. Bu bağlamda ailenin eğitim durumu ile yaşaması muhtemel riskler arasında bir bağlantı olduğu söylenilebilir.

Eğitime devam konusunda aile içerisinde bazı sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bunlar genel olarak; maddi imkânsızlıklar, ailenin kız çocuklarını okula göndermek istememesi, bölgesel sorunlar, okulun yaşanılan yere uzak olması ve kişilerin kendi isteksizlikleri gibi nedenlerden eğitime devam edilememe durumu ortaya çıkmaktadır.

*“Bir hanımlar lokaline gittim başka da bir Şey yok. Yani kendimi idare ederim ama okuma yazma konusunda çok iyi değilim. Hani yazamıyorum da, zor yazıyorum tersime geliyor. Ailem okula göndermedi. Kars’taydık, orada okul yoktu. Buraya da gelince büyük diye almadılar. O yüzden. Abilerim de okumadı. Kars’ta iken dağ başıydı, okul yoktu.”* (Nazlı, 36 yaşında)

*“Biraz önce dedim ya kız çocuğu okuyamaz düşüncesi var diye. Benim babam yleydi. Erkek çocuğu çalışır, kız çocuğu evde çay demler, yemek yapar, kapı süpürür, çöp döker, bulaşık yıkar ... Bizim ailenin akıl tipi bu. Ben mesela bir kadının evine 1 yıl boyunca gittim bundan 4 sene önce temizliğe. Sırf sana yemin ederim, Şurada yemek yerken atal sesi bile ıkarmıyorlar. Sırf çocukları rahatsız olup dikkati dağılmasın diye. Avukatlığı kazandı Şu an. Şu an avukat. Bizim ailemiz de bunu yapabiliirdi. Benim ailem mesela pancara götürürdü. Okul okutmazdı. Dedim ya belki de fedakârlık yaptık diye bu haldeyiz. Keşke de yapmasaydım (pişman bir Şekilde söyledi). Ama keşkeler Şu anda hiçbir Şey ifade etmiyor. Asla, asla, asla çocuğuma böyle bir Şey yaşatmayacağım!”* (Fatma, 30 yaşında).

Grldğu üzere çocukların eğitime devamı konusunda aileler tarafından engellenme durumları olabilmektedir. Bu nedenle önemli bir konu olarak ailenin çocukların eğitiminde kilit bir rol oynadığını ifade edebiliriz. Burada ocuğun hayatının merkezinde ailenin olduğu ve çocuğun hayatını olumlu ya da olumsuz olarak yönlendirdiği gerçeği söz konusudur (Şahin ve zbey, 2007).



Eğitim konusunda diğer önemli bir nokta ise göç durumu olmuştur. Göç ederek ülke dışından gelen insanlar, özellikle zorunlu göç ile gelmişlerse direkt olarak göç etmesi ile gelen sorunlar dışında hem eğitim hem de dil sorununu yaşayabilmektedir. Bu anlamda Afganistan'dan ülkemize gelen Ali Bey de bu durumu şöyle ifade etmektedir:

*“Okuryazar değilim. Çünkü biz Afganistan'dan geldik. 15-16 sene önce Türkiye'ye geldik.”*

Eğitim durumunu etkileyen en önemli unsurlardan birisi olarak ailelerin tutumu görülürken diğer bir nokta olarak ise göç görülmektedir. Özellikle dış göç sonucunda farklı bir ülkeye giden kişilerin dil ve eğitim konusunda sorun yaşadıkları görülmektedir.

#### 4.1.3.5. Göç

Görüşmeler neticesinde ailelerin içinde buldukları ekonomik sorunlardan ve çevrelerinde yaşadıkları terör ya da şiddet olayları neticesinde can güvenliklerinin tehlikeye girmesinden dolayı daha iyi bir konuma geleceklerini düşünerek ve bunu ümit ederek göç etmeyi planladıkları görülmüştür. Özellikle Ankara'nın Büyükşehir olması ve buradaki imkânların fazla olacağını düşünmeleri de Ankara'yı göç konusunda cazip hale getirmektedir. Ancak göç eden ailelerin çoğu istedikleri değişimi sağlayamamış ve hatta daha da muhtaç duruma düşmüşlerdir. Bu durumu görüşmeciler şöyle ifade etmektedir:

*“Evimiz yok. Biz tarlalara geliyorduk. O zaman çocuklardan biri karnımdaydı. Çocuklarım ufak ufak tarlada bahçede çalışmaya başladı. Ereğli'de çalıştık. Vişne filan toplardık, domates toplardık. Oradan öyle nasıl olduysa buralara kadar geldik. Yok, gidecek yerimiz yok. Bir tane döşek bir tane yorganla bir aile olmuştuk. Bir şey anlamadık, işte böyle buralara kadar gelmişiz. Burada başımızı sokacak bir ev var ama evin derdi çok. Sefalet içinde yaşıyoruz. Hani Allah razı olsun destekleyen herkesten. Büyükşehirdir dedik, barınırız dedik. İşleri düzeltiriz dedik... Açıkçası yardım desteği burada daha fazla alırız dedik... Çocuklarımıza da kendimize de bir faydamız olur dedik... Ben anlamadım hiç bir şey. İki üç senedir buradayız. Ev yok, yer yok... Arapların yanında kiracıydık. Adamlara bir gün kirayı verme pompalıyla üstüne saldırıyorlardı... Babam yok. Annem de şuan çok hasta. Enkaz altında kaldı kalacak. Bildiğin çöp gibi bir evin içinde yaşıyor. Gecekondu diyorsunuz siz, öyle bir yerde yaşıyor. Göç etmeden önce de böyleydi.” (Meryem, 29 yaşında)*

*“Biz uzun bir süredir burada yaşıyoruz. Eşimin ailesi Kars'ta orada bir evde yaşıyorlar. Ben çok küçükken biz Kars'tan dönmüştük. Kars'ta eskiden bizim köyün hepsini boşaltmışlar. Terör olaylarından dolayı. Göç ettiğimiz zaman ben 19 yaşlarımda vardım. Ankara'ya gelmemizin sebebi ise daha önce bizim burada akrabalarımız varmış. Kömür işlerinde falan çalışıyorlarmış. Kendi ailemle çok sıkıntı yaşamadım ama eşimle beraberken çok sıkıntı yaşadım.” (Nazlı, 36 yaşında)*

*“Yozgat'tan geldik biz. Hiçbir şeysiz, ahan böyle bomboş. 13 sene falan oldu. Hala da yatak odam neyim yok yani. Kayınbabam ödeyemediği için, düğünde aldığı eşyaları, eşyalar geri gitti. Altınları aldı borçlular kapıya geliyor diye, düğünde takılanları neyi, hepsini borçlulara verdi. Sonra huzurumuz kalmadı evde yani. Kayınbabamla beraber yaşıyorduk önce, Şimdi ayrıldık.” (Selma, 34 yaşında)*

İç göçün yanı sıra bir de dış göç ile ülkemize gelen ve Türkiye vatandaşlığı alan ve aslen Afganistanlı Ali Bey ile de görüşülmüştür. Bu bağlamda yurtdışında yaşanan zorunlu göçün unsuru olarak can güvenliğinin olmaması ve göç etmekten başka çarenin kalmamış olmasının göç üzerinde etkili olduğu anlaşılmıştır. Ali Bey bu durumu şöyle ifade etmektedir:

*“Savaştan dolayı geldik. Eşimle Afganistan'da evlenmiştik zaten, ailece geldik. Bizim zaten Hatay'da akrabalarımız vardı. İlk oraya gittik. Ondan sonra Konya'ya gittik. En son Ankara'ya geldik. İşten dolayı, nerede iş varsa oraya gittik. Ankara'ya da bir iş oldu, ondan dolayı geldim. İlk geldiğimden yoksulluk problemi yaşadım. Beş kuruş parasız kaldık. Ondan sonra biraz çalışıp kendimizi toparladık. Öyle geçinip gittik işte. Afganistan'da can güvenliği tehlikesi vardı, hala var. İnsanlar hep kaçıyorlar. Kendi kendilerine savaşıyorlar, halk arasında... Buraya geldiğimiz zaman dil konusunda problemler yaşadık. Maddi durumdan dolayı sorunu yaşadık. Sıkıntı yaşadık ama kendi kendimize üstesinden geldik. Vatandaşlığı çalışma izni üzerinden aldık. Önce oturma izni aldık sonra da çalışma izninden vatandaşlığı aldık. 4-5 sene çok problem yaşadık. Dili öğrendikten sonra yavaş yavaş alışmaya başladık. Eşim daha Türk vatandaşı olamadı.” (Ali, 40 yaşında)*

Yapılan araştırmalara göre Afgan mültecilerin göç sonrasındaki durumlarının görece önceki durumlarına oranla olumlu düzeyde değişim göstermiş gibi görünse de hala yaşam koşullarında önemli oranda eksiklikler olduğu ortaya çıkmıştır. Afgan mültecilerin göç sonrası hayatlarında güvenlik sorunu, silah sesleri, savaş, şiddet ve zulüm eksilmiştir ama yoksulluk ve ekonomik problemler hayatlarında hiç değişmemiştir (Geyik, 2018).

Görüldüğü üzere göç konusu aileler için bir risk faktörü olarak ciddi bir önem teşkil etmektedir. Özellikle dış göçe maruz kalan aileler bu süreci daha derinden hissetmektedir.

#### 4.1.3.6. Engellilik ve Yaşlılık

Ailelerin karşı karşıya kaldığı bir diğer unsur da engellilik ve yaşlılıktır. Eğer aile içerisinde engelli ya da yaşlı bir birey varsa bu durum aileyi risk yaşamaya daha açık hale getirebilmektedir. Engelli ya da yaşlı olan bireyler temel düzeyde dışlanmışlığa maruz kalma, aile içerisinde yeterince desteklenememe ve yeterince sosyalleşememe gibi riskleri beraberinde getirmektedir. Bunun yanı sıra bakım verenler kanalımdan baktığımızda da engelliliğin farklı ve derin bir boyutu ortaya çıkmaktadır.

Katılımcılarla yapılan görüşmeler neticesinde katılımcıların genel olarak çekirdek aile içerisinde yaşadıklarından ailede yaşlı bireyler olmadığı, dönem dönem ziyarete geldikleri ve kırsal kesimlerde yaşadıkları görülmüştür.

Engellilik konusunda ise özellikle aile içerisinde engelli bir çocuk varsa orada en fazla sorumluluğu annenin üstlendiği yapılan araştırmalarda ortaya koyulmuştur. Doğru ve Arslan'ın (2008) yaptığı araştırmaya göre engelli çocuğa sahip annelerin sürekli kaygı durumuna rastlanmıştır. Ayrıca engelli çocuğa sahip annelerin çocuğun engelinin kabullenme sorunları olduğu da görülmüştür.

*“1 tane engelli çocuğum var. En büyük kızım engeli. Bakımını ben yapıyorum. Zihinsel engelli. Beyinsel daha çok. Ruhsal mi oluyor... Sadece okula gidip geliyor. Özel eğitime gidip geliyor. Başka da bir şey yok. Okulundan da memnunuz, öyle bir sıkıntımız yok.” (Derya, 47 yaşında)*

Aile içerisinde engelli bireyin olması çocukların da hayatlarını tümünden etkilemektedir. Engellinin yatağa bağımlı ve ağır engelli olması ise şartları daha da zorlaştırmaktadır. Özellikle hem annesi hem de babası bakıma muhtaç olan çocukların hayatları eve bağımlı olarak geçmektedir. Diğer yandan psikolojik baskı ve şiddet durumlarının da olması bakım veren kişileri olumsuz etkilemektedir:

*“Hayır, benim yok. Şimdi şöyle bir durum var. Benim babam 13 sene önce bir trafik kazası geçirmişti. Şu an kendisi yatalak durumda olduğu için emekli. Emekli maaşı var. Bir de annemin bakım parası var, babama baktığı için.”*

*Babam%100 ağır engelli. Babam 59 yaşında, annemde 55 yaşında. Annemin de tansiyon hastalığı var... Yani şimdi şöyle, bu mesela indirme kaldırma işleri, duş aldirması, temizliği, yemesi, içmesi, her şeyi annemle benim üzerimde. Bir de galiba babamın psikolojik sorunları da var. sürekli çok agresif böyle. Bağırma, çağırma, şiddet uygulama vesaire. Onun haricinde annemle ilgili hiçbir problemim yok ama babamdan dolayı annemle bende psikolojik olarak çok etkilenebiliyoruz.” (Esra, 25 yaşında)*

Bilindiği üzere engellilik hem maddi hem de manevi olarak bakım verenlere ciddi yükler getirmektedir. Bu anlamda bu ailelerin hem psikososyal hem de ekonomik olarak desteklenmeleri gerekmektedir. Yeterli desteği alamadıklarından ailenin yaşadığı sorun derinleşmekte ve sorun tüm bireylere sirayet etmektedir:

*“Ben annem için geldim %88 engelli, alzaymır hastası. Sadece yemek yiyebiliyor tek başına. Hiçbir işini kendi başına yapabilecek durumda değil. Aşağı yukarı 5 senedir bu durumda. Şu ana kadar Devletten sağlık hizmetleri haricinde hiçbir destek alamadık.” (Mehmet, 50 yaşında)*

İçerisinde engelli bulunan aileler ekonomik olarak da zor duruma düşmektedir. Örneğin evin geçimini sağlayan aile fertlerinden birisi engelli olursa bu durum daha da karmaşık bir hal alabilir. Genellikle engellilerin istihdamı konusunda da sorunlar yaşandığı düşünülürse bu konunun ne kadar önemli olduğu anlaşılacaktır. Ayrıca engelliliğin sonradan ve beklenmedik bir şekilde olması aileyi kriz durumunda da düşürebilmektedir. Bu tür engellilik durumunda Ayşe Hanımın da ifade ettiği üzere sosyal çevreden ve aileden gelecek destek önemli boyutlarda fayda sağlayabilmektedir:

*“Ben önceden çalışıyordum, Çocuğum olunca çıktım. Şu an asgari ücretin altında gelirimiz. Daha önce hiçbir yerden bir yardım almadım. Kendimde çalışıyordum, eşimde çalışıyordu. İkimiz de çalışıyorduk. Ben işte hamile kaldım, 7 aylıkken işten çıktım. Çocuğum doğdu. 40 günlüktü, eşim iş yerinde kaza geçirdi, elini aspiratöre kaptırdı. Sol elini hiç kullanmayacak düzeyde. Eşimin bundan dolayı aldığı 280-300 lira bir para var. Bir de 1000 lira yardım alıyorduk o da kesildi... En büyük problemi evde durdu iş kazasından dolayı, Tabii ki maddi olarak sıkıntıya düştük. Biraz bizim ailemiz destek çıktı. Birden bir boşluğa düştük. O şekilde oldu. Psikolojik olarak sorunyaşamadık ama tabii ki zorlandık. Psikolojimiz falan öyle etkilenmedi. Ailemizde destek çıktığından dolayı çok etkilenmedik. Psikolojik desteğe ihtiyaç duymadık.” (Ayşe, 33 yaşında)*

Engelliliğin çekirdek aile üzerindeki etkilerini dile getirdik ancak engellilik geniş aile üzerinde de oldukça önemli bir sorun olarak görülebilmektedir. Özellikle çekirdek aile

içerisinde engelli bireye bakım verebilecek kimse yoksa bu sorun daha genele yayılmaktadır. Sistem yaklaşımına göre bir sistemde meydana gelen problem bütün sistemi etkilemektedir. Keza bu durum engelli aileler için de geçerlidir. Ayrıca bakım veren kişiler kendileri de zor durumda olmalarına ve hatta hasta olmalarına rağmen engelliye bırakıp kendi tedavilerini dahi gerçekleştiremeyebilmektedirler.

*“Yeğenim engelli. Annem bakıyor ona da. Konuşma yok, oturma yok, başını tutamıyor, doğar doğmaz böyle oldu. Çiğneme duygusu da yok. Emerek yediyor annem. Mama gibi yapıyor, boğazına bırakıyor. Bununla ilgili engelli evde bakım aylığı alıyoruz, Bir de Altındağ Belediyesinden bez yardımı alıyoruz. Çocuğun banyosunu tek yaptırıyor annem. O yüzden ben gidiyorum yardıma. Çocuk büyük. Çocuğun annesi bir buçuk senedir kayıp. Diğer üç çocuğu da Yozgat’taki ablam koruyucu aile olarak aldı... Annemin dizlerinden ameliyat olması lazım. Engelli çocuğa baktığı için yalvarıyor doktora, iğne vurup tekrar geri gönderiyorlar. Ameliyata giremiyor. Sol dizinde platin var, sağa da atacaklar ama çocuğu bırakmadığından gidemiyor.”* (Songül, 43 yaşında)

Sonuç olarak engelliliğin aileler için önemli derecede büyük bir sorunlar silsilesine dönüştüğü görülmektedir. Bir yandan engellinin bakımı, eğitimi ve rehabilitasyonu önemli bir sorun alanı olarak karşımıza çıkarken diğer yandan da bakım verenlerin yaşadığı sorunlar ayrıyeten aile sistemini topyekûn etkilemektedir.

#### 4.1.3.7. Çocukların Yaşadığı Sorunlar

Aile içerisinde çocuklar en fazla kırılabilir olan grubu oluşturmaktadır. Ailenin yaşadığı en küçük sorundan en büyük soruna kadar etkisi çocuk üzerinde yadsınamaz derecede büyüktür. Ancak ne yazık ki genelde çocuklar aile sistemi içerisinde zaman zaman gerekli hassasiyeti görememekteyiz.

Özellikle çocukların en çok etkilendiği konuların başında eğitim gelmektedir. Her ne kadar ülkemizde eğitim ücretsiz olsa da aileler içinde buldukları durumların etkisiyle çocuklarını eğitmeden mahrum bırakabilmektedirler. Bu nedenle eğitimin farkına varılmaması, çocukların eğitimlerinin geleceğe yatırım olarak görülmemesi önemli problemleri de beraberinde getirerek çocuğun gelecekteki yaşantısına kadar sirayet etmektedir (Saribaş ve Babadağ, 2015). Çocuklarını okula gönderemeyen Meryem Hanım içinde buldukları durumu şöyle ifade ediyor:

*“Benim çocuklarım gerçekten parasızlıktan dolayı eğitimden geriler. Parasızlıktan dolayı ben evde ne kadar sefalet varsa çocuklarım yaşatıyorum. Bir öğün yiyorsak iki öğün yemiyolar. Yeri geldi aç yattığımız günler oldu. Ben bunları onlara yaşattığım için üzgünüm. Elimden bir şey gelmiyor. Adam bitik (eşinden bahsediyor). Adam bitmiş. Yok. Bir buluntudur durmuş yanımızda. Ya sabaha karşı gelir. Ya gece yarıları gelir. Çekilecek gibi de değil... “Yetmiyor hocam, bize para lazım. Gidecek gelecek para lazım. Kantin parası lazım. Su parası lazım. Çocuklar napsın. Zor yani... Üstlerine başlarına doğru düzgün kıyafet yok... Kıyafetleri yok... Her şeyleri eksiktir.” (Meryem, 29 yaşında)*

Eğitimin ücretsiz olmasına rağmen okul dışında da çocuklarının harcamaları olduğunu ve bu harcamaları karşılayamadığını belirten ailelerin de sayısı azımsanmayacak kadar yüksektir. Bu aileler genellikle çocukların giyim-kuşamı, ulaşım masrafları ve harçlıklarından yakınlıkla çocuklarını okula gönderemediklerini ifade etmekte:

*“Dördü de okuyor. Evet, işte büyük oğlum yol parasını karşılamakta... Öbürü sekize gidiyor onun herhangi bir şey yapamıyorum, kitaplarını alamıyorum, çalışma kitaplarını... Ahan şimdi bot yok... Ateşlendi, ayaklarının altı islandığı için... Yemin ederim ki mahvoldum, ne yapacağımı düşünüyorum En son çare Kaymakamlığa gittim, iki kere ret geldi.” (Selma, 34 yaşında)*

*“3 tane çocuğum var. Çocuklarım okula gidemiyor şuan. Maddi imkânsızlıklardan... Çocuklarım ara ara gitmiyor işte. Yeri geliyor 3 gün gitmiyor yeri geliyor 4 gün gitmiyor. 2 gün gidiyor 3 gün üst üste gidiyor. İki hafta üst üste gidiyor, sonra tekrar para bulamazsak o gün gitmiyorlar.” (Meryem, 29 yaşında)*

*“Haftada 5 gün okul var, çocuğumu 3 gün okula gönderemiyorum. Çünkü benim çocuğum senin çocuğunun gözüne bakıyor. Ne gereği var? Senin çocuğunun benim çocuğumdan ne üstünlüğü var? Oysaki o da 9 aylık o da 9 aylık. Farkı ne? O da Allah'ın kulu, o da Allah'ın kulu... Senin çocuğun mesela teneffüste muz yiyor ama benim çocuğum bir kuru ekmek yiyor. Adil bu mu? Adil hayatta miyiz şu an? Değiliz!” (Fatma, 30 yaşında)*

Çocuklarını okula gönderseler bile okulun maddi külfetinin kendi aile bütçeleri üzerinde oldukça yüksek olduğunu belirten aileler de bulunmaktadır.

*“Çocuğun okula 5 milyon götürmese bile 2 milyon, 3 milyon para götürüyor. Çok çok olursa 5 milyon verebiliyorsun. Bizim çok çokumuz da 55-60 milyon.” (Fatma, 30 yaşında)*

Çocuklarının isteksizliği ve okuldan kaytarmasından şikâyet eden Nazlı Hanım bu konuyu şöyle dile getirmektedir:

*“En küçüğü eğitimine devam ediyor. Birinci sınıfta. Ortanca kızım açıktan okuyor. Öbürünü de ben çıkartmak zorunda kaldım. Okuyamıyordu. Gönderemedim. Okuyamıyordu, soytarılık yapıyordu. Beni kandırıyordu, gitmiyordu. Başka yerlere gidip arkadaşlarıyla takılıyordu. O yüzden almak zorunda kaldım. 8’i bitirdi ama. Açıktan yazdıracağım ama onu da bilmiyorum nereden nasıl yazdırabilirim diye. Mesela evlenen kızım liseyi bitirdi evlendi. Ama bu okulu sevmiyordu, istemiyordu. Şu anda da arkadaşlarının yanında oradan oraya. Başka yaptığı bir şey yok.”* (Nazlı, 36 yaşında)

Ailede ebeveynlerin rolü oldukça önemli bir unsur olarak görülmektedir. Ebeveynlerden birinin vefatı halinde de kriz durumları ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca bazı sorunlu aileler içerisinde yaşayan çocuklar da kendi rızaları ile eğitimlerine ara verdikleri de görülmüştür. Özellikle ailelerin yaşadıkları sağlık sorunları ya da aile bireylerinden birisinin vefatı gibi sorunlar çocukların eğitimini de yarıda bırakmalarına neden olabilmektedir.

*“Ben kapı kapı dilencilik yapayım, Eşim o kadar inşaatta çalıştı bırakmadı çocuklarım çalışsın... Dedi çocuklarım okusun... Onun bunun işini yaptı, herkesin... Bazen kızıyordum çok çalışıyorsun geç yattıyorsun diye. O yeter ki benim çocuklarım okusun diyordu. O kadar hastaydı, kanser hastası oldu. Akciğer kanseri bir de. Boynuna atmıştı (kanser) hem de 3 yerden. Bir de beline girmişti. Dedi çocuklarım okusun. Ölene kadar çocuklarım okusun dedi. Okullarını bırakmasın dedi... Oğlanın biri de üniversite sınavına girdi, makine mühendisliği bölümünü kazandı. Antalya Akdeniz Üniversitesini kazandı. Gitti kaydını yaptırdı geldi babası rahatsızlandı, geçen sene. Babası rahatsızlandı, geldi götürdü, geldi götürdü... Şimdi oğlan yine gitmedi mecbur. Ben de çok hastanede kaldım, geçen ay vefat etti. Sonra dönem geçti. Sonra dedi ki bir daha sınava gireyim Ankara’daki bir üniversiteyi kazanayım.”* (Gül, 48 yaşında)

Huzursuz ve sorunlu bir aile yapısı içerisinde yaşayan çocuklar doğal olarak bu durumdan olumsuz etkilenmektedir.

*“Yok. Sadece çocuklarım psikolojikmen bozuklar. Her şeyleri kusursuz. Benle beraber onlar da çekiyor. Ben ağladığımda onlar da ağlıyor.”* (Meryem, 29 yaşında)

*“Hepsi var, hakaret, büyük oğlumla beni evden attı. Dolandık, gezdik parka gittik, geri geldik... Küçük çocuk açtı kapıyı, öyle içeri girdik (ağlayarak anlatıyor).” (Selma, 34 yaşında)*

Bazı ailelerin çocuklarının risk altında olduğunun farkında olmadıkları bazı ailelerin de durumun farkına varmış ancak bu durum karşısında nasıl bir yol izleyecekleri konusunda çaresizlik içerisinde oldukları görülmüştür.

*“Çocuklarımın durumu. Kız çocuğum... Bizim ona yaşattıklarımızı belki dışardan başka bir gözle görüyordur. İster istemez arkadaş ortamları farklı, daha görgülü... Daha başka insanların çocuklarına gerçekten böyle bakıyorum da... Kızım her şeyden eksik. Bilmiyorum yani çocuktur, kız çocuğudur. Ne kadar da olsa o iyisini ister. Giyinmeyi ister, yemeyi ister... Ben bunları uygulayamıyorum ama onun kafasından ne geçer bilemem. Ama ondan çok korkuyorum yalan değil.” (Meryem, 29 yaşında)*

Görüldüğü üzere çocuklar aile içerisinde; ekonomik problemler, şiddet, iletişimsizlik, olumlu rol model olmaması, eğitim sorunları gibi risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle en kırılgan kesimi oluşturan çocuklar bu yaşanan sıkıntılardan dolayı fiziksel, zihinsel ve bilişsel olarak olumsuz etkilenebilmekle beraber çocukları ilerideki hayatlarında iz bırakabilecek risklere de sevk etmektedir.

#### 4.1.3.8. Kadınların Yaşadığı Sorunlar

Aile içerisinde en fazla sorun yaşayan incinebilir gruplarından biri de kadınlardır. Kadınlar içinde buldukları aile, mahalle ve toplum içerisinde belirli görev atfedilmiş bireylerdir. Bu yapının dışına çıkmaya çalıştıklarında ise çok ciddi yaptırımlarla karşı karşıya kalabilmektedirler.

Toplumsal yapı genellikle dengeliliği ve bütünlüğü içerisinde bazen çeşitli zıtlıkları da ortaya çıkarabilmektedir. Buna en önemli örnek olarak toplumsal cinsiyet ayrımı gösterilebilir. Burada biyolojik olarak kadın cinsine yönelik toplumsal olarak üretilmiş olan kadınlık cinsiyetidir. Yani bu kadınlık doğuştan değil, yapay olarak sonradan verilmiştir. Kadın bu anlamda ötekileştirilmeye açık bir yapı içerisinde bulunmaktadır (Bingöl, 2014).



Burada en temel konu kadınların yerinin evleri olduğu ve evlerinden çok fazla çıkmamaları gerektiği düşüncesidir. Bu husus kadının çalışmasındaki ve hatta evden dışarıya çıkmasındaki en büyük engel olarak da ortaya çıkabilmektedir. Bu durumu Meryem Hanım şöyle ifade etmektedir:

*“Ben çalışsam öldürürler beni. Bizde kadın hiç, kesinlikle çalışmaz. Yanlış yola diye anlarlar. Eşimin dayısı zaten üç-dört tane kadın öldürdüler. Ceza evinde yatıyorlar. 2 sene önce... Kadın cinayetinden bir aile komple yatıyor. İşte kadınlar çalışıyor, kötü diye adları çıkınca onlar da temizlediler kadınları. Sen diyorsun ki dışarda bir şey görüyor musun? Sen bakma buraya geldim. Bize evden dışarı çıkmak yasak. Biz kimsenin yüzünü görmüyoruz. Çocukların öğretmenlerinden biri toplantıya niye gelmedin diye sormuş, mektup yazıp gönderiyorum öğretmenlere.” (Meryem, 29)*

Genellikle mahalle baskısı diye tabir edilen durumun kadınlar üzerinde erkeklere oranla daha da yüksek olduğu görülmektedir. Hatta bu baskının boyutunun yükselmesi kadınları intihara kadar sürükleyecek çok tehlikeli bir psikolojik travmaya yöneltebilmektedir:

*“Ben akşam zaten dışarıya çıkamam ki. Dedikodu olur... Her yer öyle, yani balkona çıksan bile öyle bakılıyor. Ben mesela bugün buraya geldim, 40 kişi, nereye gidiyorsun, nereye gidiyorsun... Bak hiç evden çıkmam, Kırk yılın başı bir Kaymakamlığa geliyorum onu bile utanıyorum söylemeye. Yoksa ben giderim akşamları marketin çöpünden alırım gelirim ama millet laf ediyor. O yüzden gidemiyorum.” (Selma, 34 yaşında)*

*“Eşimin üzerime kuma getirdiğini duyduğunda çok ağladım, intihar etmeyi bile düşündüm. Ondan sonra çocuklarıma bağladım kendimi.” (Nazlı, 36 yaşında)*

Türkiye’de kız çocuklarının doğdukları andan itibaren erkek çocukları ile kıyaslandığında daha dezavantajlı oldukları ve bu durumun pek çok alanda kendisini gösterdiği anlaşılmıştır (Özaydınlık, 2014). Bu anlamda kadınların erkeklere oranla daha çok karşı karşıya kaldığı ancak çoğu zaman görmezden gelinen önemli bir hususun da kadınların eğitim durumlarının düşük olması olduğu görülmektedir. Burada genellikle ebeveynlerin kız çocuklarını okula göndermeme tutumları önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca kadınların eğitimleri devam ederken evlilik yapmalarında ise yine eğitimle ilişkilerinin kesilmesi durumları da yaşanabilmektedir.

*“Okutmadılar ki bizi. Kızlar okuyunca affedersin o\*\*\*\*\* oluyormuş. Ama öbürlerini hep okuttular. Ben ilkokul mezunuyum. Ben çok istediğim halde beni göndermediler (annesine yönelip sinirli bir ses tonuyla söyledi). Şurada kaldı ama (kalbini gösterdi). Maddiyattan göndermediler.” (Songül, 43 yaşında)*

*“Biraz önce dedimya kız çocuğu okuyamaz düşüncesi var diye. Benim babam öyleydi. Erkek çocuğu çalışır, kız çocuğu evde; çaydemler, yemek yapar, kapı süpürür, çöp döker, bulaşık yıkar... Bizim ailenin akıl tipi bu. Ben mesela bir kadının evine 1 yıl boyunca gittim bundan 4 sene önce temizliğe. Sırf sana yemin ederim şurada yemek yerken çatal sesi bile çıkarmıyorlar. Sırf çocukları rahatsız olup dikkati dağılmasın diye. Avukatlığı kazandı şu an. Şu an avukat. Bizim ailemiz de bunu yapabiliyordu. Benim ailem mesela pancara götürürdü. Okul okutmazdı. Dedim ya belki de fedakârlık yaptık diye bu haldeyiz. Keşke de yapmasaydım (pişman bir şekilde söyledi). Ama keşkeler şu anda hiçbir şey ifade etmiyor. Asla, asla, asla çocuğuma böyle bir şey yaşatmayacağım!” (Fatma, 30 yaşında).*

*“Evlenmeden önce eşim dışarıdan üniversite okuyordu, evlendikten sonra bıraktı.” (Emin, 26 yaşında)*

Bilindiği üzere günümüzde teknolojik gelişmelerin de hızla artmasıyla cep telefonu bir ihtiyaç olarak herkes de bulunmaktadır. Ancak bazı ailelerde kadınların bu ihtiyaçlarının ellerinden alındığı, iletişimden mahrum bırakıldıkları da tespit edilmiştir.

*“Hayatımda hiç telefon kullanmadım, eşimin var ama.” (Selma, 34 yaşında)*

Bu kısımda kadınları doğrudan ilgilendiren konulara verilmiş olup kadınların yaşadığı sorunlara diğer başlıklar altında da yer verilecektir.

#### 4.1.3.9. Şiddet

Toplumun genelinde olduğu gibi aile içerisinde de şiddetin her türünün yaşandığı görülmektedir. Ancak genelde en bilinen olan fiziksel şiddettir. Bazı durumlarda psikolojik ya da ekonomik şiddete maruz kalan insanlar bunun bir şiddet türü olduğundan habersizlerdir. Katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmeler neticesinde genellikle kadınların ve çocukların şiddete maruz kaldığı görülmüştür.

*“Hepsi var, hakaret, büyük oğlumla beni evden attı. Dolandık, gezdik, parka gittik, geri geldik... Küçük çocuk açtı kapıyı öyle içeri girdik (ağlayarak anlatıyor).” (Selma, 34 yaşında)*

*“Çok yaşadım. Gözlerim morardı, ağzım patladı, dişim kırıldı... Şu anda dolgu yapıyorum ama faydası yok. Kaşım açıldı. Önce çok oldu. Çok... Ben çok şeyler yaşadım. Gidip geleceğim bir yer olmadığından yaşlandım bunla beraber. Biz berdel olduk. Ne diyim sana bir çeşit huy suy diyim sana. Akrabalardan ben eşimle kaçınca abimde onun (eşinin) ablasını kaçırıyor ortalık böyle karışıyor. Yani iyi bir sülale değil sana açıkcasını söylemek gerekirse. Onlar destek olmuyor bana. Herkes kendi yağında kavruluyor ki onlar da kendilerine göre bir şeyler yapmaya çalışıyor... Al birini vur ötekine yani.” (Meryem, 29 yaşında)*

Bu şiddet olaylarının da genelde ekonomik nedenlerden kaynaklandığı, kişilerin öfkelerini şiddet olarak yansıttıkları ifade edilmiştir. Ayrıca çoğu görüşmeci de eskiden şiddete uğradıklarını ancak şimdi şiddetin kalmadığını ifade etmişlerdir.

*“Asla, hayır. Ama ben yıllar önce, 4-5 sene önce eşimden şiddet görüyordum.” (Fatma, 30 yaşında)*

Şiddet geçmişten beridir tüm toplumlarda olduğu gibi Türk toplumu içerisinde de yaygın bir şekilde görülmüştür. Katılımcılar arasında ise şiddetin genel olarak erkekten kadına olduğu üzerinde durulmuştur. Bu anlamda kadına yönelik şiddetle etkin bir şekilde mücadele etmek için geliştirilecek politikalarda şiddetin bütün boyutlarının ele alınarak analiz edilmesi gerekmektedir (Büyükyılmaz ve Demir, 2016).

#### 4.1.3.10. Erken Yaşta Evlilik

Erken yaşta evlilikler günümüzde de maalesef hala varlığını devam ettirmektedir. Türkiye genelinde farklı bölgeler ve kültürel yapıların da gözetilmesi ile yapılan erken yaşta evliliklerin incelenmesine yönelik bir araştırmanın sonuçlarına göre erken yaşta yapılan evlilikler üzerinde geleneksel yapıların çok güçlü olduğu görülmüştür. Bir araştırmaya göre kadınlar farkında olsalar ya da olmasalar da evliliğe hazırlanmaktadır. Erken yaşta evlilikler; kadının ekonomik yükünün devredilmesi, namusunun korunması ve kadının evlilik ile bir prestije kavuşması mantığına dayanmaktadır (Burcu ve ark., 2015). Buna göre ailelerin çocuk yetiştirme aşamasında evliliği küçük yaşlardan itibaren düşündürmeye başladığı ve bunu da doğal karşıladıkları görülmektedir.

*“Mesela dörde giden oğlan astronot olmak istiyor. Küçük kızıma diyor ki; Sude ben astronot olmak istiyorum sen ne olacaksın? Kız da ben evleneceğim diyor (gülerek anlatıyor). Tekrar soruyor aynı soruyu Kadir. Sude bu sefer: Kadir yoksa sen benim evlenmemi istemiyor musun diyor.” (Songül, 43 yaşında)*

Erken yaşta evliliklerin de ayrıca kadınlarda erkeklere oranla çok daha fazla olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu sorun direkt kadınları ilgilendiren temel bir sorun olarak görülebilmektedir. Aile olmanın ne demek olduğunu dahi idrak edemeyecek düzeyde küçük olan kız çocuklarının evlendirilmesi ile baştan yanlış bir ailenin temeli atılmış olunmakta ve çocuklarda ileriki hayatlarında kalıcı psikolojik sıkıntılar yaşamalarına yol açılabilmektedir.

*“16 yaşındayken evlendim. Mesela ben babamın evinde ekmek nasıl alınır bilmezdim. Bakkal nedir bilmezdim. Bakkala ben sadece çikolata almak için babamla beraber giderdim. Yoksa ben şunu al bunu al şunu şöyle yap bunu böyle yap hiç öyle bir hayatım olmadı. Görücü usulü evlendik.”*

Görüldüğü üzere erken yaşta yapılan evlilikler kişilerin daha çocukluklarını yaşayamadan yetişkinliğe adım atmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda araştırma kapsamında görüşme yapılan 12 kadından 5’inde erken yaşta evlilik olduğu görülmüştür.

#### 4.1.3.11. Boşanma ve Tek Ebeveynli Aileler

Boşanma olgusu son yıllarda Dünyada olduğu gibi ülkemizde de artış göstermektedir. Aile birliğinin ortadan kaldırılması durumunu ortaya çıkaran boşanma olayı hem çiftler arasında hem de çocuklar ile ebeveynler arasında sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır. Tek ebeveynli aileler özellikle sorunların derinden hissedilerek yaşandığı bir sistem olmaya müsait yapılardır.

Tek ebeveynli aileler genelde işsizlik, maddi yetersizlik, işe girmede tercih edilmeme (özellikle kadınlar) gibi zorluklar yaşamaktadır.

*“Benim tek sorunum şu... 43 yaşındayım ya. İş görüşmesine gidiyorsun, 43 yaşındasın, boşanmışsın, 5 yaşında çocuğun var... Sırf bu yüzden beni işe almadılar organize sanayide. Adam direkt olumsuz yazdı çıkardı. O kadar yol gidiyorsun bir de. O da masraf. Oradan oraya gidiyorsun, oradan oraya gidiyorsun... Genelde çok kimsenin gitmediği İvedik Organize falan var,*

*oralara da ben gitmiyorum. Çünkü oralarda gerçekten adamı kesseniz kimsenin ruhu duymaz. Öyle kötü yerler. Hani ben yol parası vermeyeyim, çocuk var, eve yakın olsun, gider gelirim, çocuğa da zaman kalsın diye bakıyorum. Parasında falan da değilim. Alacağım ücret zaten asgari ücret. Artısını beklemiyorum zaten. Çocuk büyüyene kadar para biriktirsem eğer ileride toplu konutlar filan açılıyor ya oraya başvurabilirim. Hatta bir kere açıldı da, hala boşanmadığım için başvuramadım.” (Asiye, 43 yaşında)*

Boşanma noktasına gelinmesinde ise en önemli kırılma noktaları olarak aldatmalar, şiddetli geçimsizlik, terk edilme ve ekonomik problemler yer almaktadır:

*“Biz anlaşmalı olarak ayrıldık eşimden. Aldattı beni. Ondan dolayı boşandık.” (Gizem, 21 yaşında)*

*“Birbirimizi istemiyorduk. Birbirimize çok bağıryorduk, ediyorduk. Hayatında başka bir kadın vardı. Ben de bunu duyunca bağırma çağırmaya başladım. Ben senden boşanacağım dedim. Öyle işte. Büyüdü büyüdü boşanmaya kadar gitti. Boşandık. Aile büyükleri de, babam da dâhil kızım barış dediler. Ben de bilmiyordum karnımda çocuk olduğunu. Ondan sonra 4 aylık hamileyim dedim, hastaneye gittim. Ben bakamam dedi, ben istemiyorum aldırayım dedim. Öyle tartışık ettik. Attı gitti beni ya. İstemedi. Bende çocuklarıma baktım. Kayın babamın yanına sığındım. Kendi öz babam istemedi. Bypass hastası sonuçta, nasıl isteyecekti ki beni. Kendine zor bakıyor sonuçta.” (Sevgi, 22 yaşında)*

Görüldüğü üzere ailelerde boşanma ve tek ebeveyn olma durumları da çeşitli sorunlar yaşanmasına neden olabilmektedir. Boşanmalar sonucunda özellikle çocuk sahibi olan annelerin bu süreçte yoğun bir şekilde endişe ve çaresizlik yaşadıkları anlaşılmaktadır. Benzer şekilde Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu'nun (2011) yapmış olduğu bir araştırma sonucuna göre de annelerin tek ebeveyn oldukları ailelerde genel olarak çocuk yetiştirme konusunda endişe duydukları, maddi zorluk yaşadıkları ve sosyal hayatta zorluklar ile karşı karşıya kaldıkları sonucu elde edilmiştir.

#### 4.1.3.12. Çok Eşlilik

Çok eşlilik tarihin ilk çağlarından günümüze gelene kadar varlığını devam ettirmiştir. Dünyada yaşanan sosyal, siyasi ve politik değişimlere rağmen hala da varlığını devam ettirmektedir. Erkeğin ve kadının birden fazla eşe sahip olmasına poligami denir. Çok kadınla evlenme polijini, çok erkekle evlenme de poliandri olarak adlandırılır. Ülkemizde

polijini en fazla görülen çok eşlilik türüdür (Yaşınkaya, 2019). Özellikle doğu toplumlarında nispeten daha sık görülmekte olan çok eşlilik olgusu kadın açısından ve çocuklar açısından aile içerisinde risk olarak görülmektedir.

Çok eşliliğe maruz kalan kadınların genelde eşlerinin evin maddi yükünü karşılamaları nedeniyle kuma getirilmesine sessiz kaldıkları görülmüştür. Ayrıca kadınlar ayrıldıktan sonra ne yapacakları konusunda çaresiz olmaları ve çocuklarının da iyilik hallerini düşünmeleri neticesinde evliliklerini devam ettirme kararı almaktadır. Bu durumu Nazlı Hanım şöyle ifade etmektedir:

*“Eşim üzerime evlendi. Şu anda da dost hayatı yaşıyor zaten. Şimdi çıkarsa yine bana bakmaz. Ama Allah yukarıda; elektriğimi, suyum, kiramı öderdi. Yine idare ederdim. Benim nikâhım resmi. Diğeriyle dost hayatı yaşıyor. O da 6-7 yıldır var ama ondan olan kızda 12-13 yaşında. Dost hayatı yaşadığı eşi de şu anda ölmüş babasının maaşını alıyor. O geçimini yapıyor yine. Eşimin üzerime kuma getirdiğini duyduğunda çok ağladım, intihar etmeyi bile düşündüm. Ondandan sonra çocuklarıma bağladım kendimi. Lanet olsun dedim. Ama eşimi çok seviyordum, halen de işte bırakamıyorum. Seviyorum. Severe evlendik. Ama duyduğumda şoka girmiştım. Sonra ben dedim çocuklarıma bak, kimseye muhtaç ettirme beni, ne yapıyorsan yap. Çünkü muhtaç olmak çok zor bir durum 5 çocukla. Ailem çocuklarını da bırak gel dedi. Biz senin çocuklarına bakmayız dedi. Ben de çocuklarıma bırakıp gitmedim. Annem yok zaten, babamda gel seni evlendireyim dedi. Ben de dedim bir kocadan hayır görmediysem diğerkocayı hiç istemiyorum. Çocuklarıma büyütürüm, perişan olmasınlar, çocuklarıma yurda verirler oraya buraya verirler dedim. Çocuğumun bir tanesini çok şükür evlendirdim. Öyle işte. Çocuklarıma sahip çıktım. O da (eşi) kiramı falan ödüyordu. O yüzden bırakmak istemedim. Vallahi öyle işte... Hikâyem çok uzun.” (Nazlı, 36 yaşında)*

Görüldüğü üzere çok eşlilik yaşayan kadınlar çaresizlik içerisinde olduklarından evliliklerini devam ettirme yönünde eğilim gösterebilmektedirler. Ayrıca bu durumda olan kadınların boşanmayı düşündükleri ancak boşandıktan sonraki sürecin nasıl geçeceğine yönelik kendilerini eksik görmeleri boşanma kararı alamamanın önündeki önemli bir engel olarak göze çarpmaktadır. Bununla birlikte çok eşliliğe maruz bırakılan kadınların aile ve yakın çevrelerinden de yeterince destek görmemeleri de yaşadıkları durumu daha karmaşık bir hale getirebilmektedir.

#### 4.1.3.13. Sağlık Sorunları

Aileyi etkileyen önemli hususlardan bir diğeri ise sağlık sorunlarıdır. Sağlık sorunu aile bireylerini hem madden hem de manen etkilemekte ve aileyi zor duruma düşürebilmektedir. Sevgi hanım bunu şöyle ifade etmektedir:

*“... Kızım epilepsi hastası. Sürekli bayılıyor. Dakikasına hastanede olmamız lazım. Bu ay gidemedim. Hastane ile ilgili bir problem yaşamıyorum ama dolmuş parası verip hastaneye gidemiyorum, Çocuğum sürekli bayılıyor. Yetişemiyorum. Kayınbabam da ne yapsın. Diğer çocuğum birinin de sürekli ateşi çıkıyor onu da bir türlü hastaneye götüremedim.”* (Sevgi, 22 yaşında)

Ekonomik sorunlar sağlık alanında da karşımıza çıkmaktadır. Özellikle herhangi bir sosyal güvenlik sistemine kaydolmayan aileler sağlık hizmetlerine erişim konusunda da sorun yaşamaktadır. Bazı durumlarda da bu aileler hastanenin kapısından dönebilmektedir:

*“Ben de beyincik sarkması var. O da 2 senedir emara (MR) giremiyorum, sağlık güvencem olmadığı için. Baş dönmelerimden dolayı ayakta zor duruyorum. Başka da ailede kimsede sağlık problemi yok. Yeşil karta başvurduğum vermediler. Eşim benim üzerime bir şirket açmış herhalde. O yüzden bana yeşil kart vermiyorlar. Araç alıp satmak için herhalde böyle bir şey yaptı, ben de çok bilmiyorum.”* (Nazlı, 36 yaşında)

*“Yok, problem yaşamıyoruz, sigortamız vardı gidiyorduk. Ama şu anda yok. Hastalık olsa şu an problem yaşayabiliriz.”* (Ali, 40 yaşında)

*“Geçen Belediyenin altındaki hastaneye gittik. Çevirdiler kapıdan, sigortanız yok, yeşil kart bakmıyoruz diye. Yeşil kartlıya bakılmıyormuş. Yani ben genel sağlık sigortası yaptırmıştım oradan da ücret almadılar sağ olsunlar. SGK’da, Kaymakamlıktan gelirim olmadığına dair belge alarak yapalım dediler. Oda günü dolmuş. Oraya gittik bizi kapıdan çevirdiler şok olduk.”* (Emin, 26 yaşında)

Sağlık hizmetlerine erişim sağlayanlar da daha sonrasında alacakları ilaç ya da tıbbi malzemeye alamadıklarından yakınmaktadır.

*“Gidemiyoruz ki. İlaç alamayacağız. Bak şuan ben kendi tedavimi yapamıyorum. Çünkü ilaç almam lazım. İlaç almaya da para lazım. Doktorla iş bitmiyor. Doktorla görüşmekle anlatmakla iş bitmiyor. İş ondan sonrası.”* (Meryem, 29 yaşında)

Ayrıca bazı ailelerde yaşadıkları durumun etkisiyle hasta olduklarını ve hayat koşullarının kendilerine hastalık sürecine taşıdıklarını ifade etmişlerdir.

*“Ben bu yaşadıklarımın dolaylı öksürüyorum. Hastayım. Kronik hastalığım var, astım koah (kronik obstrüktif akciğer hastalığı). Onun tedavisini bile yapamıyorum.”* (Meryem, 29 yaşında)

Ailelerin yaşadıkları hastalık durumları da çalışma hayatlarını etkilemektedir. Çalışma hayatları da sağlığa erişimlerini zorlaştırmaktadır. Bu bir döngü halinde aileleri olumsuz etkileme potansiyeline sahiptir.

*“Düşük şeker hastalığı var. O yüzden ben gidip başka bir yerde çalışmam diyor, onunla (dükkân) uğraşiyor işte. Dükkân üzerime olduğu için işte ben muayene olamıyorum. Bağ-Kur ödemeyince... Ben kendim ücretli oluyorum.”* (Derya, 47 yaşında)

Sağlık durumları yerinde olmayan aile bireylerinin bazı durumlarda ekonomik sorumluluklarını yerine getirmek amacıyla kendi sağlıklarını hiç sayarak çalıştıkları da görülmektedir.

*“Yok, çok şükür onlar da ama dediğim gibi bir benim belim sakat. Mecburen buzdolabı, kanepesi... Onların altına yatıyoruz, giriyoruz”* (Emin, 26 yaşında).

Sağlık konusu içerisinde de yine çocukların olumsuzluklar neticesinde muzdarip olduklarını görmekteyiz.

*“Yok yani... Zaten büyümedi çocuklar vitaminsizlikten.”* (Selma, 34 yaşında)

Sağlık hizmetlerine ulaşma konusunda 112 Acil Servis ve bu servisin çalışanları önemli roller üstlenmektedir. Özellikle engelli ailelerin yetersiz kaldığı noktalarda hastaneye o insanların transferlerini de yine bu personeller gerçekleştirmektedir. Bu nedenle ambulanslarda çalışan sağlık görevlilerinin tavır ve davranışları hasta ve hastanın ailesini olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir.

*“Yani mesela babam rahatsızlandığında onu ambulans çağırıp götürmek zorunda kalıyoruz. Ama geldikleri için insanların davranışları hiç normal değil. Sanki yataklarından kaldırıp getirmişim gibi davranıyorlar. Yani bu insan hasta ve sen o işi yapıyorsan sorumluluğunu yerine getirmen gerekiyor.”*



*Bunu yapmak zorundasın. Bu senin sorumluluğun ve mesleğin sonuçta. Bu tarz şeyler olduğu zaman ben direkt kavga durumuna giriyorum. Hastaneye götürme sürecinde problem yaşıyoruz. Hastanede sorun yok, doktorlarımız gayet ilgililer. Zaten babamın kendi doktorları var Dışkapiya (hastane) gittiği zaman. Orada hemen yardımcı oluyorlar.” (Esra, 25 yaşında)*

Sağlık hizmetlerine ulaşan aileler arasından hizmetlerin çokta yeterli olmadığını düşünenler de bulunmakta. Bu durumu Songül Hanım şöyle ifade etmektedir.

*“Hastaneden memnun kalmadım. Oğlana ilaç verene kadar konuşsalardı daha iyi olurdu (oğlunun psikolojik sorunları var). Hiç konuşulmadı. Sürekli gittiğimiz zaman ilaç yazılıp gönderildi.” (Songül, 43 yaşında)*

Ailelerin üzerinde durduğu diğer bir nokta ise hastanelerdeki randevu sistemlerinin uzunluğu olmuştur. Buradaki sürenin uzaması tedavinin de olumlu sonuç vermesini engelleyebilecek, erken tanı ve tedavi konusunda sorunlara yol açabilecektir. Bu konuyu Mehmet Bey şöyle açıklamaktadır:

*“Muayenedir, randevudur, şudur, budur ufak tefek problemler var ama ben tedavi mi yaptırdım. Annem için de tedaviyi yaptırdım. Ama muayenedir, randevudur, o konuda biraz sıkıntı oluyor. Diyelim ki dişiniz ağrıdı, gidin randevu almaya. 2 ay sonrasına randevu veriyor. 2 ay sonra ne yapıyorsunuz... Özele gidiyorsunuz. Ben gidiyorum, benim için sorun yok ama herkes gidebilir mi... gidemiyor. 20 gün sonrasına ya da 2 ay sonrasına randevu verilir mi ya? Ağrıyor yani... Gibi sıkıntılar var.” (Mehmet, 50 yaşında)*

Bu bağlamda katılımcıların sağlık sistemleri ile ilgili olarak; ilaç ve tıbbi malzemelere ulaşamama, hastanelerdeki randevu sürecinin uzun olması, hizmet sunanların ilgisizliği, sunulan hizmetten memnun kalmama ve sosyal güvenlik sistemine kaydolmama gibi sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Aynı zamanda sağlık sorunlarının beraberinde getirdiği ya da tetiklediği riskler de mevcuttur.

#### 4.1.3.14. Alkol ve Madde Kullanımı

Alkol ve madde kullanımı son yıllarda oldukça artmaya başlayan bir problem olarak tüm Dünyada olduğu gibi ülkemizde de etkili olmaktadır. Alkol bağımlılığın aile üzerindeki etkisini Meryem Hanım şöyle ifade etmektedir:

*“Hastanede yatması lazım (eşinden bahsediyor). Sinir krizleri geçiriyor. Bizi etkiliyor. Tedavide olmuyor. Böyle alkol kullanıyor işte. Varla yok arasında yaşıyor işte. Ben kendi sinir krizi geçirdiği için tedavi yaptıramıyorum. Birkaç kere kendi iyiyken kafaya alıp söyledim. Psikolog doktora gittik. İlaç aldık. İlaçlar iyi geldi. Kendini uyuttu. Kalkınca uyuştu. Çok sessiz sakindi. Sonra baktı onun kendine iyi gelmeyeceğini düşünmüş bir iki gün içmemiş. Sonra yine aynı başladı. Sonra bana neden bunları içiriyon diyo. Bilmiyorum adam hayata küsmüş barışmak istemiyor. Bize de yaşadıklarını yaşıyor. Çalışmıyor, para getirmiyor. Her türlü sorumluluğu o kendince öyle öldürüyor. Kendini batırarak bizi de öldürüyor anlayacağın. 12-13 yıl olacak benim hayatım... Tamam, zaten sefillik ... Getirirse yerdik, getirmezse yoktu. Bu psikolojiyi tam bozmuş.” (Meryem, 29 yaşında)*

Özellikle sosyoekonomik düzeyi düşük olan ve riskli aileler içerisinde uyuşturucu maddeler de yayılımını devam ettirmektedir. Bu konuda en çok karşılaşılan uyuşturucu maddenin esrar olduğu görülmektedir. Ayrıca ulaşılması kolay sentetik uyuşturucular da dönemsel olarak varlıklarını sürdürmektedir.

Yapılan derinlemesine görüşmelerde madde kullanan ve maddi durumu yetersiz olan kişilerin bir süre sonra madde satışına da yönelebildiği görülmüştür. Bununla birlikte madde kullanımını olan sosyal çevre de kişiyi olumsuz etkileyebilmekte, bu kişi de doğrudan aile içerisinde dönülmesi güç problemlere neden olmaktadır.

*“Kardeşimde de uyuşturucu bağımlılığı var, 15 sene ceza aldı, 4 senedir içeride. Arkadaş çevresinden dolayı böyle oldu. Çok saf. Bir paket sigaraya yaptırmayacağınız şey yok. Paket versen oradan oraya götür desene açıp içine bakmaz, alır götürür verir.” (Songül, 43 yaşında)*

*“Sadece eşim arkadaşlarının yanındayken esrar yakalatınca cezaevine girdi. Ama kendisi kullanmıyordu. Şimdi 2 senedir mahkemesi sürüyor. Cezası belli değil. 2 ayda bir, 3 ayda bir mahkemesi görünüyor. Kendisi sigara bile kullanmıyordu. Alkolde yoktu. Namazındaydı. Yalan değil, Allah biliyor. Taksici olan 2-3 arkadaşı eşimin emlakçı dükkânına gidiyor, üzerlerinde mal varmış. Onu da beraber götürüyorlar. Çok şükür çocuklarımda da herhangi bir bağımlılık yok.” (Nazlı, 36 yaşında)*

Görüldüğü üzere çoğunlukla erkeklerde sosyal çevrenin de etkisiyle madde bağımlılığı ve madde satışı olaylarına karışma durumunun olduğu bulgusuna rastlanılmıştır. Bu bağlamda madde kullanımını ile ilgili araştırmamızla benzer şekilde diğer araştırmalarda da yaş, cinsiyet, kişilik, aile durumları ve sosyal çevrenin madde kullanımını üzerinde etkisi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Gökler ve Koçak, 2008).

#### 4.1.3.15. Kumar Bağımlılığı

Kumar ve şans oyunları da toplumda oldukça sık rastlanan riskler olarak karşımıza çıkmaktadır. Genellikle daha çok kazanma isteği ve hırsı neticesinde kişiler ellerinde avuçlarında ne varsa buraya yatırmaktadır. Bu da rehabilite edilmesi gereken bir durumdur. Çünkü hem bireyi hem de ailesini derinden etkilemektedir. Bir de maddi durumu yetersiz olan bir aile içerisinde kumar bağımlılığı varsa ailenin sonunu getirebilecek potansiyelle sahiptir. Bu bağlamda katılımcılardan ailesinde kumar bağımlılığı olduğunu ifade eden bir kişi olmuştur. Bu kişi içinde buldukları durumu şu şekilde ifade etmektedir:

*“Eşimin önceden de kumar bağımlılığı vardı ama çok şey değildi, Nasıl diyeyim... Kredi borcu olmadığı için bizi o kadar yormuyordu. Onu kendi şeyi diyorduk Biz ne yapalım, ne yapabiliirdim ki ben? Şu anda problem olmaya başladı çünkü yok yani (para). Ben ona dedim bizim etimiz ne bulduğumuz ne dedim. 6 nüfuslu aile... Çalışan bir sensin. Onda da bir işsiz kalıyorsun, 10 ay çalışmıyorsun. Ondan sonra 3 ay çalışmıyorsun, 2 ay çalışmıyorsun... Neyse ne. Biz kendi kendimizi idare ediyoruz, bu çocuklar büyüyor dedim hani. Liseye gidecek, okula gidecek, üniversiteye gidecek... Büyüyorlar yani, öyle kalmıyor (ağlayarak anlatıyor). Şimdi büyüdü çocuklar 13-15 yaşma geldiler... Arkadaşları var... Tek bir eşofmanla olmuyor, oda yırtılıyor. Her şey ister istemez... Tabak kırılıyor, kaşık kırılıyor, her şey ister istemez eskiyor, alamıyorsun. Psikolojin bozuluyor.” (Selma, 34 yaşında)*

Görüldüğü üzere kumar bağımlılığı kişiyi hem ailesini ve çocuklarını hem de içinde bulunduğu ekonomik yetersizliği göz ardı etmeye sevk etmektedir. Buna rağmen kumar bağımlısı olan kişi ne kumarı bırakmakta ne de evine yeterince destek olabilmektedir.

#### 4.1.3.16. Suça Sürüklenme

Suça sürüklenme her ne kadar da bireysel olarak düşünülse de aileyi topyekûn etkileyen bir etmendir. Suça sürüklenme neticesinde aile bireylerinden birisi cezaevine girmektedir. Bu durum da aile bireylerinin tamamına sirayet ederek aile içi rol kargaşasına neden olmaktadır. Özellikle suça sürüklenen kişi, ailenin ekonomik gereksinimlerini de karşılayan bir kişi ise durum daha da karmaşık bir hal almaktadır.

*“Biz beş kardeşiz. 2 kardeşim cezaevinde. Engelli çocuğun babası da cezaevinde. Eşiyle tartışmıştı, baldızını dövdü. O yüzden 3 ay aldı. Şimdi*

*denetimli serbestliğe çıkacak. Diğeri de uyuşturucudan dolayı cezaevinde. 15 sene ceza aldı. 4 senedir yatıyor. Ona da para gönderiyor annem.” (Songül, 43 yaşında)*

Görüldüğü üzere aile bireylerinden birinin cezaevine girmesi diğerlerini de etkilemekte, üstüne üstlük aileye ekonomik bir yükte getirmektedir. Ayrıca görüşmecilerin çekirdek ailelerinde suça sürüklenme durumu olan iki kişi olduğu ve ikisinin de uyuşturucudan yargılandıkları görülmüştür:

*“Sadece eşim arkadaşlarının yanındayken esrar yakalatınca cezaevine girdi. Ama kendisi kullanmıyordu. Şimdi 2 senedir mahkemesi sürüyor. Cezası belli değil. 2 ayda bir, 3 ayda bir mahkemesi görüüyor.” (Nazlı, 36 yaşında)*

İçinde suç öyküsü olan ailenin fonksiyonel olarak çözümler yaşadığı görülmektedir. Özellikle aileyi ekonomik olarak zor duruma düşüren ve çocuklar üzerinde negatif etkisi olan suça sürüklenme olumsuz bir rol model olarak çocukları etkilemektedir. Bu bağlamda yapılan araştırmalarda çocukların suça sürüklenmelerinde ailenin ve yakın çevrenin büyük bir etkisi olduğu ortaya koyulmaktadır (Acar ve ark., 2015).

#### 4.1.3.17. Sunulan Hizmetlerden Haberdar Olmama

Yapılan derinlemesine görüşmeler neticesinde ailelerin içinde buldukları durumu anlamlandıramadıkları ve sunulan hizmetler konusunda yeterince haberdar olmadıkları ya da kısmen bilgi sahibi oldukları görülmüştür.

*“Biraz önce eşinden şiddet gördüğün zaman desteğe başvurdu mu diye sordun. Vurmadım. Niye? Çünkü sen söyleyene kadar aklımda bile yoktu. Bilmiyordum. Öğrendim ama buraya yazdım (kafasını gösterdi). Sebeplerin arkasına sığınmamak lazım.” (Fatma, 30 yaşında)*

*“Evet. Sosyal güvencem yok, iş arıyorum bulamıyorum. Bulsam bile çocuğumu bırakabileceğim hiçbir yerim yok. Şu anda devletten yardım istiyorum. Metro altında görmüştüm, dullara yardım ediyorlarmış. Kira desteği, eşya veriyorlarmış.” (Gizem, 21 yaşında)*

*“Araştırmacı: Daha önce psikosoyal destek aldınız mı?”*

*Katılımcı: Yok almadım.*

*Araştırmacı: Gerek mi duymadınız?*

*Katılımcı: Bilemedim ki.” (Meryem, 29 yaşında)*

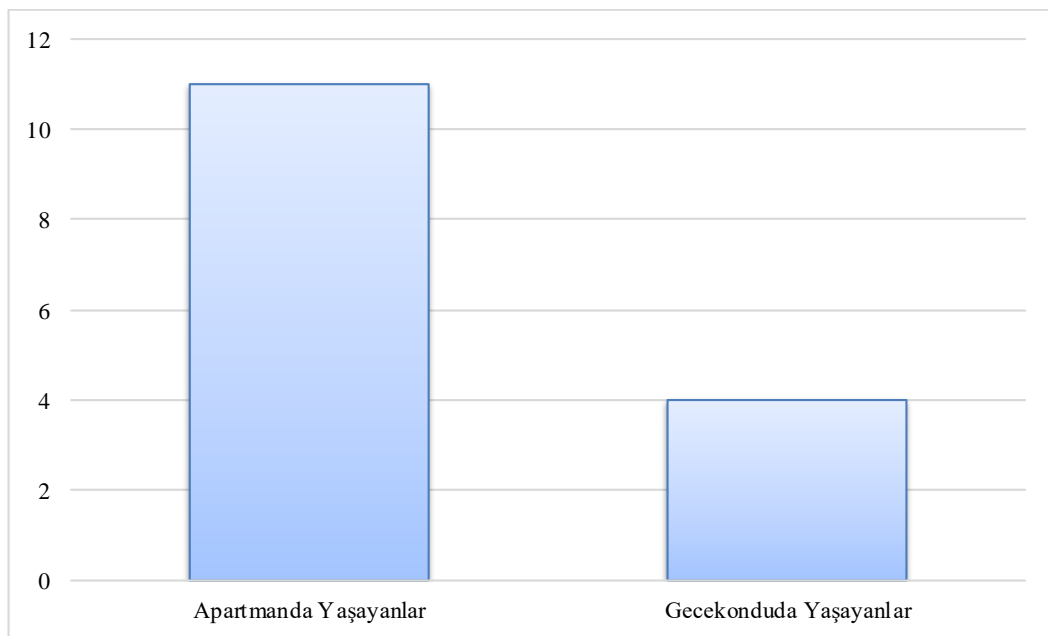
*“Araştırmacı: Peki, riskli aile dediğin zaman ne anlam ifade ediyor sizin için?”*

*Katılımcı: Hiç bilmiyorum inan ki (gülümsedi).” (Derya, 47 yaşında)*

Bu ailelerin sunulan sosyal hizmetler hakkında yeterli ve sağlıklı bilgi sahibi olmamaları, yaşadıkları riskler konusunda nereye başvuracaklarını bilmemeleri ve kendilerini ifade etmekte yaşadıkları sorunlar aile politikaları oluşturulurken üzerinde durulması gereken hususlar olarak görülmektedir.

#### 4.1.3.18. Yaşanılan Konutun Uygunsuzluğu

Ailelerin yaşadıkları semtler ve oturdukları konutların durumu risk faktörleri açısından önemlidir. Bu bağlamda araştırma kapsamında derinlemesine görüşme yapılan ailelerin genel olarak apartman dairesinde yaşadıkları görülmüştür. Apartmanda yaşadıklarını belirtenlerin büyük çoğunluğu ise bahçe katlarda oturmaktadır.



**Şekil 14.** Ailelerin Yaşadığı Konutun Durumu

Gecekonduya oturanların evlerinin durumu ile ilgili değerlendirmeleri genel olarak eski, sorunlu, tapusu olmayan ve tadilata ihtiyacı olan konutlar şeklindedir.

*“Gecekondu da yaşıyoruz. Kayınpederimin evi. Kira vermiyoruz. Ama annemin evinin yıkılma durumu var, kentsel dönüşüme girdiği için. Ev bizim aslında, Tapu tahsis belgelerimiz de var ama tapu yok. Tapu verilmiyor. Hiçbir hakta talep edemiyorsun. Annemin şu an kalacak yer problemi var. Ev zaten 2 oda bir salon ama hep yıkık dökük oldu. Kenardakiler hep yıkılınca yağmur suları falan hep giriyor eve.”* (Songül, 43 yaşında)

Apartman dairesinde yaşayanların çoğunluğu ise ya kirada ya da ev kredisi ödemektedir. Bu durumu Gül Hanım ve Selma Hanım şöyle ifade etmiştir:

*“Bizim ev eşimin üstündedir ama biz onu kredi ile aldık. 10 senedir ödüyoruz. Apartman dairesi ama giriş bizimki. 4-5 katlı bir apartman. Site değil bizimki, giriş.”* (Gül, 48 yaşında)

*“Eşim kredi çekti yeni aldı evi. Apartman dairesinde yaşıyoruz. O yüzden geçim darlığı çekiyoruz. Eşim ve çocuklarımla beraber yaşıyoruz.”* (Selma, 34 yaşında)

Katılımcıların büyük çoğunluğunun olumsuz özelliklere sahip konut içerisinde yaşadıkları görülmektedir. Bu bakımdan oturulan konutun özellikleri ile yaşanan sorunlar arasında bağlantı olduğu söylenilebilir. Çünkü yaşanan konut ailelerin yaşamlarında barınmadan öte; korunma, sosyalleşme ve aidiyet geliştirme gibi hususları da içerisinde barındırmaktadır. Bu nedenle oturulan evleri sadece duvarlarla çevrili mekânlar olarak ifade etmek doğru olmayacaktır (Ören ve Yüksel, 2013).

#### 4.1.3.19. Kısıtlı Sosyal Destek

Son yıllarda özellikle sosyal bilimlerde insan davranışının yalnızca kişisel özelliklere bağlı kalınarak açıklanamayacağı, bu nedenle çevresel faktörlerin de en az diğer kişisel özellikler kadar etkin ve etkili olduğu ekolojik yaklaşımla birlikte ortaya çıkarmıştır. Bu yaklaşım insanı çevresi içinde yer aldığı: aile, komşular, arkadaşlar, iş yaşamı, inanç sistemi, eğitim, sosyal hizmet ve sosyal politikalar gibi sistemler içerisinde etkileşim halinde canlı bir varlık olarak simgeler. Bu yaklaşımın temel dayandığı düşünce ise “çevresi içinde birey” anlayışıdır (Danış, 2006). Geçmişten beridir aileler sürekli diğer aile üyeleri, komşular ve toplum tarafından desteklenmiş ve varsa sorunları bu destek sistemi içerisinde çözülmeye çalışılmıştır. Ancak zaman zaman bu sistemlerde aksama olduğunda kişileri sıkıntılı durumlara sevk etmiştir.

*“Burada akrabalar var. Çok... Akrabadan çok ne var. Hayırsız akraba çok. Soran yok. Düştüğün zaman anca gülüyorlar sana.”* (Meryem, 29 yaşında)

*“Rabbim verdiği boğazı aç koymaz, kimse acından ölmemiştir. Ben 3 gün boyunca aç kaldım. Eşim Marmaris'e çalışmaya gitti. Günlerce kimse benim kapımı çalmadı.”* (Fatma, 30 yaşında)

Ayrıca alanyazın ebeveyn tutumlarının yalnızlık ve sosyal destek seviyesi üzerinde anlamlı bir bağlantı olduğunu ortaya koymaktadır. Anne-babalarını demokratik olarak gören çocukların kendilerini diğerlerine oranla daha az yalnız hissettiklerini ve daha fazla ailelerinden ve çevrelerinden destek aldıklarını göstermektedir (Çeçen, 2008). Diğer yandan ebeveynlerinden destek almadığını belirten ailelerin de bu durumu derinden yaşadıkları ve kendilerini yalnız hissettikleri görülmüştür.

*“Mesela nasıl desem... Kiramı ödeyemiyorum. Kiram 700 lira. Eşim 2 senedir cezaevinde. Önceden ailem destek oluyordu. Eşim ha çıktı ha çıkacak diye. Ama baktılar ki eşim çıkmıyor. Onlar da desteği kestiler. Elektriğim, doğalgazım kesildi. Çok zorlanıyorum.”* (Nazlı, 36 yaşında)

*“Hiç aklıma gelmedi. Bir insanın dağı olmadığı zaman, yaslayabileceği bir yer olmadığı zaman, insanın annesi babası da olabilir, kimseye derdini anlatamıyorsan, hayatta hiç kimseden yoktur. Tek başına derdini anlatıp tek başına derdini dinleyip sadece sen anlayabiliyorsan olmaz... Bu durumu ben aileme de anlattım, Ben ailemin yanına defalarca gittim beni göndermeyin diye. Hem sevmiyorum, hem istemiyorum, hem de artık bitti artık ben onun bana yaptığı her şeye karşı nefret duyuyorum. Ama benim ailem var, yuvam var, kızım var. Ne kadar olursa olsun. Eskileri göz önüne alırsan sen çok çok iyisin kızım, olsun kızım, geçer kızım... Geçti! (öfkeli bir şekilde söyledi). Çok şükür ama yara geçer izi kalır misali. Şu an bile yani aklıma düştü mü düştü. Çok şükür iyi oldu ama (eşi) iyi olsa ne olur ki! Beni benden aldıktan sonra.”* (Fatma, 30 yaşında)

*“Kendi öz ailem de burada gecekonduda oturuyorlar. Babam 3 çocuğumla beni istemedi. Bypass hastası kendisi. Bypass oldu zaten. Gittim yanına, çocuğunu bırak gel dedi. Benim annem öldü, 10 sene oluyor. Bırakamadım evlatlarımı, nasıl bıraksaydım...”* (Sevgi, 22 yaşında)

Diğer önemli sosyal destek unsuru olarak ise devreye komşuluk ilişkilere girmektedir. Komşular da çoğu zaman herhangi bir sorun ya da sıkıntı halinde birbirlerine destek olmaya çalışırlar. Ancak diğer profesyonel destek unsurları olmadan bunun da yetersiz kaldığı görülmektedir.

*“Vallahi biz de kimse çalışmıyor. Komşular oradan buradan biraz yardım ediyor. Eşim vefat ettikten sonra geldim Kaymakamlığa başvurduğum. O da yardım vereceğim diyor ama vermiyor. Bugün gittim gene sordum Bekliyoruz.” (Gül, 48 yaşında)*

*“Ev eşyaları konusunda ben ilk geldiğimde konu komşu eksikliklerimi verdiler. Kimin neyi varsa. Kırık bir dolap, çalışmayan bir makine, elde yıkıyorum, sıkmaya atıyorum. Napiyim. Sabunla çamaşır yıkıyorum. Toz bulamıyorum. Neresinden baksam battıyorum. Hiçbir iyi yanım yok.” (Meryem, 29 yaşında)*

Ailelerinden ve çevrelerinden destek alamayan kişilerin yaşadıkları zorlukların üstesinden gelme durumları, bu desteği alanlara oranla daha yüksek olma eğilimindedir. Sosyal desteği alamayan aileler özellikle dışarıdan herhangi bir profesyonel psikososyal desteği de almıyorsa riskleri yaşama durumları düşünüldüğünden daha da fazla olmaktadır.

#### 4.1.3.20. Gelecek Kaygısı

Aileler içinde buldukları durumların etkisiyle genelde çocuklarını düşünerek bir kaygı durumu içerisine girebilmekte. Bu durum özellikle çocuklu ailelerde daha had safhalara çıkmaktadır. Kendi yaşadıkları sosyal, ekonomik ve psikolojik sıkıntıları çocuklarının yaşamamasını istediklerinden onlara uygun gelecek hazırlayamama endişeleri bulunmaktadır.

*“...Vallahi kaygım korkum hiçbir şeyim yok. Kaygım çocuklarımla okuması... Bir işe girsin onu bende çabalıyorum. Madem bu kadar okumuşsun. Bizim büyük oğlan 12 sene okumuş ben onu üniversiteye gönderdim işte. Bizim kız da liseyi bitirdiği üniversite için çabalıyor. Köroğlu'nda koşuya gidiyor, diyor bende belki bu sene... Geçen sene girdi sınava, 10 puan eksikti beden öğretmenliği için. Bu sene dedim belki o da çalışsa bir daha girse... Bakalım inşallah. Biz bir destek bekliyoruz. Bize bir yerden bir destek gelse iyi olur. Ya bir paraya bir destek ya bir şey, ya bir burs, öyle bir şey. Benim küçük kızım okula gitti. Sabah kalktım bir tost yaptım. Onu çantasına koydum diğer oğlum yine aynı.” (Gül, 48 yaşında)*

*“İki tane kızım var. \*\*\*\* Koleji'ne verdim orada çalışıyor. Gelecek kaygımız var gelecek korkumuz var. Bunun içinde tabii maddiyat da var. Çocuğun para kazanamazsa... Okulu okudu... Mezun oldu... Okula veriyorsun maaş veren yok.” (Mehmet, 50 yaşında)*



“... Akşam yatağa yattıyorum uyuyamıyorum. Nasıl gelecek hazırlayacağız, biz böyle çekiyoruz, çocuklarımız çekmesin. Şöyle böyle maddiyat olsa zaten her şey yapılıyor. Gece bazen yataktan uyanıyorum şunu sırtıma kaldır diyorum eşime. Buzdolabını falan kaldırıyorlar ya arkadan 2 kişi. İpini bağladım şunu sırtıma kaldır diyorum eşime. Sonra bir bakıyorum ki yanımda eşim var, yataktayım.” (Emin, 26 yaşında)

“İleriye yönelik kaygılarım çok. O yüzden ağrılarım oluyor genelde. Doktor da stresten dolayı olabileceğini söyledi. Çocuğum Mayıs'ta hastalandı o zamandan beri çok kötüydüm. Çocuk şimdi küçük olduğu için evi çok şey yapmıyorum. İleride problem olacak diye düşünüyorum. Şimdi köye gittik. Orada bizim ev aşağıda diyor mesela. Bu bile benim zoruma gidiyor. Benim şey isteğim varyani... Yapabileceğim tek şey çalışıp bir ev alabilirsem almak. Başka bir hayalim ya da düşüncem yok. Çocuğu okutayım, büyüteyim, alabilirsem de bir ev almak istiyorum, başka da bir düşüncem yok. Çünkü ileride bu ev konusu çocuk açısından problem olacak gibi.” (Asiye, 43 yaşında)

“Evet öyle. Bu şekilde gidersek belki çocuklarımız ölecek ya da biz öleceğiz. Onlara bir şey yaşatamadığımız için.” (Meryem, 29 yaşında)

Ayrıca çocuklarının ileride okumaları neticesinde kendi hayatlarının da düzeleceği inancını da içlerinde taşıdıkları da görülmektedir. Ayşe Hanım bunu şu şekilde ifade etmektedir:

“Tabii ki oluyor hocam. Çocuklarımız bizim gibi olmasın, okusun bir yere gelsin, en büyük çabam o. kızımın hedefi büyük, inşallah olacak. Cerrah olmayı istiyor. Tüm hayalimiz şuan kurduğumuz... Çocukların üzerine yani. Gelecek kaygımız, İnşallah onları okutabilir miyiz, onları bir yere getirebilir miyiz diye. Gelecek kaygım bu yani, bu şekilde. Çocukları okutursak onları güzel yetiştirirsek aile olarak da iyi bir yere geleceğimizi düşünüyorum.” (Ayşe, 33 yaşında)

Ebeveynleriyle yaşayan tek çocuklu ailelerin çocuklarının ise diğer çocuklardan farklı olarak anne-babaları öldükten sonra sorun yaşayabilecekleri ile ilgili kaygıları olduğu görülmüştür.

“Kendimle ilgili hani tek çocuk olmanın verdiği ileride ne yaparım annem babam vefat ettiği zaman, ne olur... O tarz. Daha önce hiç çalışmadım. İş hayatına girsem nasıl olur? Uyum sağlayabilir miyim? Bunun haricinde başka bir problemim yok.” (Esra, 25 yaşında)

Ayrıca katılımcıların kendi gelecekleri ile ilgili de kaygılı oldukları görülmüştür. Özellikle bireyler; işsizlik, belirsizlik, göçün getirdiği sorunlar ve psikolojik sorunlar neticesinde gelecekte ne olacağını kestirememesi durumu ile karşı karşıya kalmaktadır:

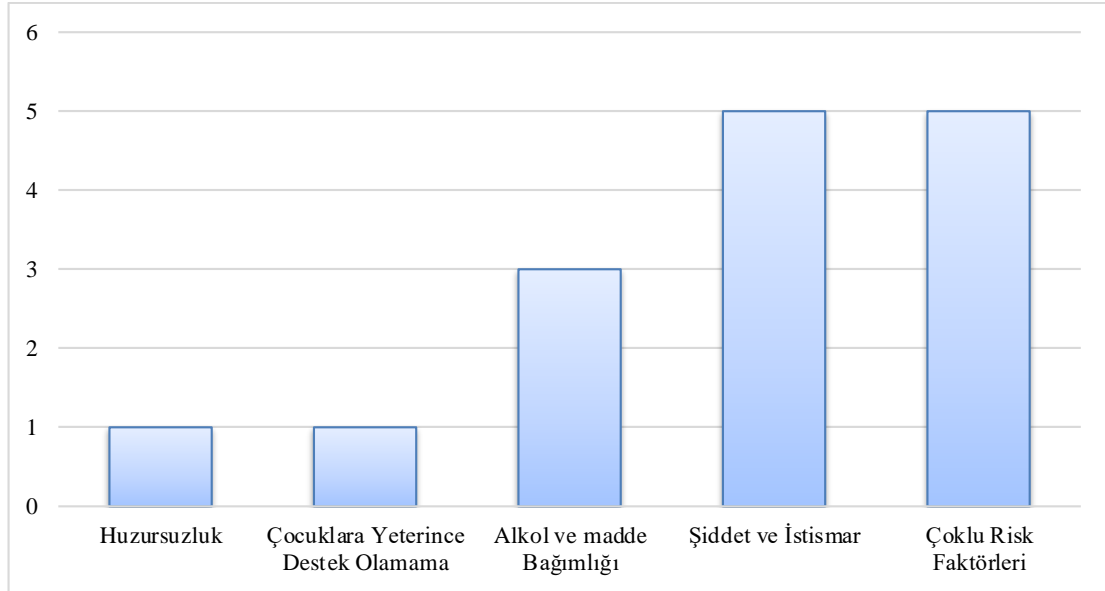
*“Tabii herkesin gelecek kaygısı var. İşsizsin, gelirin yok, Herkes bir şeyler düşünüyor işte. Evimiz yok, şeyimiz yok. Artık dönmeyi düşünmüyoruz, burada yaşayacağız. Buranın vatandaşı olduk zaten. Ankara’da kalmayı düşünüyoruz.”* (Ali, 40 yaşında)

*“Hayatımızın dört dörtlük olmasa da güzel olması için paraya ihtiyacımız var. Bu da senin elinde olmayan bir şey. Çok şükür aç değilim açıkta değilim. Elhamdulillah. Niye ben de senin gibi olmayayım ki? Benden özelliğin ne? Erkek olman mı, ya da 9 aylıktan fazla olman mı?”* (Fatma, 30 yaşında)

Görüldüğü üzere katılımcıların gelecekle ilgili kaygıları genel olarak kendilerinden ziyade çocuklarının gelecekleri üzerine olmaktadır. Onlara iyi bir gelecek hazırlayabilmek, eğitimlerini aksatmamak ve onların ihtiyaçlarını karşılamak aileler için en önemli öncelikleri meydana getirmektedir. Diğer yandan katılımcıların ekonomik nedenlerden ve işsizlikten dolayı da gelecek kaygısı yaşadıkları görülmektedir.

#### **4.1.4. Hangi Konuları Aile İçin Risk Faktörü Olarak Görüyorlar?**

Bu başlık altında katılımcıların neleri kendileri için risk faktörleri olarak gördükleri ele alınmıştır. Buna göre katılımcılar genel olarak şiddet ve istismarı aile için en büyük risk olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Bunu çoklu risk faktörleri, madde bağımlılığı ve aile içi huzursuzluk takip etmektedir.



**Şekil 15.** Ailelerin Hangi Konuları Aile İçin Risk Faktörü Olarak Gördüğü

Katılımcılar aile için risk olabilecek ifadeleri sıralarken kısa cümleler kullanmışlar ve yorum yapma konusunda sorun yaşamışlardır. Bu nedenle kısa ve net ifadeleri daha sıklıkla kullandıkları söylenilebilir.

Aile için şiddet ve istismarın sorun olacağını belirtenler; aile içerisinde kavga, tartışma, şiddet ve istismarın bütünü içerisinde çıkarım yaparak bir kaniya ulaşmışlardır.

*“Kavga edersek sorun olur. Başka da hiçbir şey olmaz yani. Başka da söyleyebileceğim bir şey yok.”* (Sevgi, 22 yaşında)

*“Aklıma aile içi şiddet geliyor. Aile içi istismar geliyor. Onun haricinde aklıma pek bir şey gelmiyor.”* (Esra, 25 yaşında)

*“Şiddette en büyük risktir. Sözlü veya elle temas etmek.”* (Ayşe, 33 yaşında)

Fatma Hanım ailesi için risk oluşturabilecek faktör olarak ebeveynleri işaret etmiştir.

Ayrıca aile içi ilişkiler ve çocuk-ebeveyn ilişkilerinin önemini vurgulamıştır:

*“Baba kötüyse ya da anne kötüyse... Evin kötü olması için eşimin kötü olması lazım. Kızımı eşime emanet edemem öyle olursa. Kötü bir insana nasıl bir şey emanet edebilirsin. Örneğin siz bana canınızı emanet ediyorsunuz ve ben sizin canınıza zarar vereceğim, emanet eder misiniz? Ama çok şükür bizde öyle bir durum yok. Eşim kızımın arkadaş gibiler. Kötü bir aile olması için ya*

*anneninin kötü olması lazım ya babanın kötü olması lazım ya kızın kötü olması lazım ya da evin içinin huzursuz olması lazım.” (Fatma, 30 yaşında)*

Alkol ve madde bağımlılığının aile bütünlüğü ve beraberliğinin devam ettirilebilmesinde önemli bir sorun olduğunu düşünen görüşmeciler bu durumu aşağıdaki gibi ifade etmektedirler:

*“Kötü yollara alışkanlık. Mesela sigara, alkol, kumar... Öyle düşünüyorum. Bence riskler bunlardan kaynaklanıyor.” (Ali, 40 yaşında)*

*“Uyuşturucu kullanan çocuk olursa risk olur, hırsızlık yapan olursa riskli olur.” (Songül, 43 yaşında)*

*“Alkolü devamlı içen, madde bağımlısı olan, eşiyle de kötü olur çevresiyle de kötü olur. Canlı bomba gibi her türlü riski taşır yani. Allah’a şükür bizde öyle bir şey yok. Yaşamadık, Allah’ta yaşatmasın.” (Emin, 26 yaşında)*

Ayşe Hanım ise çocuklarına bakamama durumun aile için en büyük risk olacağını ifade etmiştir:

*“Bir aile için çocuklarına bakmamak risktir. Görevlerini yerine getirmemek... Onları zor durumda bırakmak, bana göre bunlar...” (Ayşe, 33 yaşında)*

Diğer yandan bu risk durumunu kendileri üzerinde düşünüp cevap veren katılımcılar da olmuştur. Bu katılımcılar benim ailemde hangi sorun olmazsa daha iyi olurdu şeklinde düşünüp ona göre cevap vermiştir.

*“Tehlikeli aile olur. Kavga olur, bela olur, sürekli kavga, tartışma, boşanma... Öyle olur herhalde. Bilmiyorum artık. Mesela eşim cezaevine girmese daha iyi olurdu. Düzenli huzurlu bir yuvamız olurdu. Hani nasıl desem ya bilmiyorum ki (gülerek cevap verdi-utandı). O kadını getirmeseydi daha çok huzurumuz olurdu. O pis işlere bulaşmasa (uyuşturucu) daha iyi olurdu.” (Nazlı, 36 yaşında)*

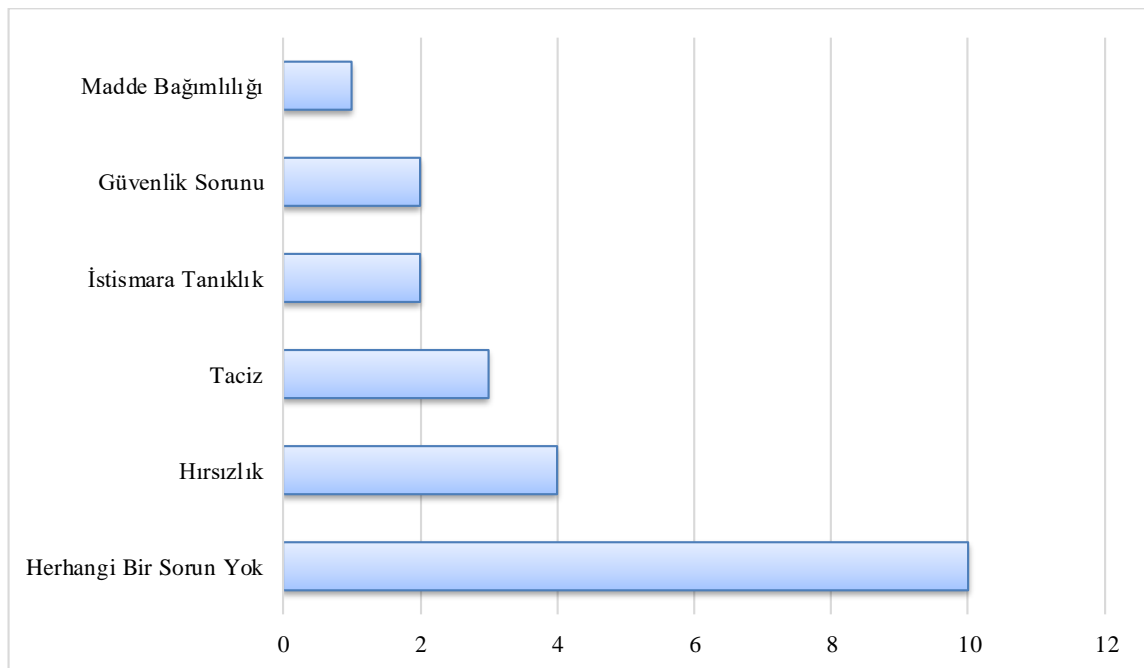
Ayrıca çoklu risk faktörlerini harmanlayan Mehmet Bey aile için risk olabilecek faktörleri şu şekilde ele almaktadır:

*“İçki içen aile, dayak atan aile, geçimini iyi sağlamayan aile, mutsuz, huzursuz aile riskli ailedir yani. Alkol aileye mutsuzluktan başka hiçbir şey getirmez. Huzur çok önemli.” (Mehmet, 50 yaşında)*

Görüldüğü üzere aileler genellikle bu risk tanımlamasına ayrıntılı yanıtlar vermeyerek ya üzerinde düşünmemişler ya da içinde buldukları duruma odaklandıklarından risk ile ilgili çıkarım yapamamışlardır. Katılımcılar bazı temel yaşadıkları sorunları dahi sıralamakta güçlük çekmişlerdir. Örneğin en fazla sıkıntı yaşadıkları konu olan ekonomik nedenleri risk olarak belirtmemişlerdir. Bu durum da dikkat çekici bir husus olarak göze çarpmaktadır.

#### 4.1.5. Ailelerin Yaşadıkları Çevrede Risk Olarak Ortaya Çıkan Faktörler

Yapılan derinlemesine görüşmeler neticesinde ailelerin çevrelerinde risk etmeni olarak en fazla: güvenlik sorunu, hırsızlık, madde bağımlılığı, şiddet, taciz ve istismar gibi durumları gördükleri tespit edilmiştir. Ayrıca çevrelerinde herhangi bir sorun görmediklerini ifade eden katılımcıların sayısı da bir hayli yüksek çıkmıştır.



**Şekil 16.** Ailelerin Çevrelerinde Risk Olarak Ortaya Çıkan Faktörler

Tabloya baktığımız zaman herhangi bir sorun olmadığını belirtenlerin oranı oldukça yüksek çıkmıştır. Katılımcıların bu kanaatte olmalarının altında; çevrelerindeki insanların

tanıdık olması, komşularının sorunsuz olması ya da evden dışarıya çıkmadıklarından sorunlarla pek muhatap olmamaları nedenlerinin yattığı düşünülmektedir.

*“Yaşadığımız yer çok huzurlu, çok temiz insanlar. Mesela kapım açık kalsa bile güveniyorum. Öyle bir sıkıntım yok çok şükür. Komşularımı iyi. Gece dışarıya çıkmıyoruz çocukları da göndermiyorum dışarıya. Ortam bozuk olduğu için.”* (Nazlı, 36 yaşında)

*“... Karapürçek bana daha sakin, daha temiz geliyor. Problemyaşamıyoruz.”* (Ayşe, 33 yaşında)

*“Huzurlu bir bölge, çok iyi. Akşamları ben dışarıya çıkmıyorum. Hani boş, yıkıldı ya. O yüzden çocuklarıma da çıkarmıyorum. Çıkmuş olsam da problem yaşayacağım bir bölge değil. Zaten tanıdık çoğu. Orada oturuyoruz sonuçta, gecekonduda.”* (Sevgi, 22 yaşında)

*“Ben kendim görmedim yalan olmasın. Şu anki oturduğum yerde 10 senedir oturuyorum. Hiçbir şey görmedim.”* (Gül, 48 yaşında)

*“Benim oturduğum apartman şöyle güzel, oturduğum apartmanda güvenlik kamerası var. Apartman temiz, o açıdan rahatım. Mesela oğlum olduğu için daha rahat kalıyorum. Yoksa kapıcı dairesinde şahsen kalamam. Korkarım yani. Çünkü merdiven altına iniyorsun, depolar var, karşı taraf sığınak. Geçen kedi girdi mesela. Kediden falanda çok korkarım, çıkarana kadar öldük. Onun dışında Eryaman sessiz sakin her zaman. Kimsenin kimseyle bir şeyi yok. Apartmandan da fazla kimseyi tanımıyorum zaten. Bir yöneticiyi tanıyorum. Onlar da iyi bir aile. Onun dışında apartman ıssız gibi bir şey. Üst katta da bekârlar oturuyormuş herhalde. Ben hiç görmedim. Eryaman zaten yazın tatil yeri gibidir. Çocuk parkında dururuz her zaman. 1453 ile işgeli park var, oraya gideriz. Hiç bir şey yok, herkes oralarda.”* (Asiye, 43 yaşında)

Yaşadıkları çevrede sorun olduğunu düşünenler ise genel olarak güvenlik problemini sıklıkla dile getirmektedir. Ailelerin özellikle kendileri için değil, daha çok çocukları için endişelendikleri görülmüştür.

*“Toplumda bir huzur ortamı olması lazım. Benim çocukluğumda bizim mahalle gariban bir mahalleydi. Hiçbir hırsızlık, çocuk tecavüzü ya da buna benzer şeyler hiç duymazdınız. Şimdi insanların eğitim seviyesi daha gelişti... Daha iyi... Ama bu tür şeyler o kadar çok ki... 19 yaşındaki çocuğumu markette gönderirken temkinde bulunmak zorunda kalıyorum. Sapığın birisi çıktı kızım gibi, kızım yaşındaki bir çocuğu bıçakladı. Bunlar biraz sıkıntılı.”* (Mehmet, 50 yaşında)

*“Duymadım ama güvensizlik başladı. Ben bile çocuklarımı bırakıp işe gitmek istiyorum ama güvensizlikten dolayı kime emanet edeceğim kız çocuğu diye. Benim şu an 7/24 hiç aklımdan çıkmıyor yani, o şekilde.” (Ayşe, 33 yaşında)*

Hırsızlığın da en fazla gözlemlenen sorunlardan birisi olduğu görülmektedir. Hırsızlık teşebbüsüne tanıklık eden Songül Hanım bu durumu şöyle açıklamaktadır:

*“Şimdilerde sorun yaşamıyorum ama ben bir kere hırsızlık yaşadım. Evde elimde poşetler aşağıya doğru inerken birisi elini cebime, cüzdanıma atıp aşağıya doğru kaçtı. Yere baktı sigara paketi, cüzdanı çekip çıkaramadı, alamadı yani. Ben onu orada yaşadım. 2 kere de hırsız girdi evime. Çevredekilerden birisi girmişti ama kim götürdü bilmiyorum. Şimdi o kadar değil ama temizlendi. Önce daha fazlaydı.” (Songül, 43 yaşında)*

Fatma Hanım ve Ayşe Hanım da çevreden şahit olmasalar bile televizyonlardan, internette ya da farklı mecralardan istismar olaylarını duyduklarından dolayı çocuklarının böyle durumlarla karşılaşmalarından korktuklarını ve çocuklarını sakındıklarını belirtmişlerdir:

*“Şimdi şöyle bir şey var, her ne kadar da olursa olsun kız çocuğu. Ben gözüme güvenmiyorum. Çünkü evladınayapanlar bile var (cinsel istismardan bahsediyor). Allah korusun yani, bu başa bela. Biz neyiz için duruyoruz. Ekmeğimiz için namusumuz için. Bunu da taşıyamıyorsak yaşamayalım. Kızım 11 yaşında. Onu da kimsenin yanına gönderip orada bırakamıyorum. Evde yalnız bırakamıyorum. Okula gidiyor gözüm arkada kalıyor.” (Fatma, 30 yaşında)*

*“Duymadım ama güvensizlik başladı. Ben bile çocuklarımı bırakıp işe gitmek istiyorum ama güvensizlikten dolayı kime emanet edeceğim kız çocuğu diye. Benim şu an 7/24 hiç aklımdan çıkmıyor yani, o şekilde. Yakınımda çevremde duyduğum yok yani. Ama televizyonlarda görüyoruz. 1. derece akrabalarından bile duyuyoruz yani (TV de). Allah göstermesin.” (Ayşe, 33 yaşında)*

Katılımcıların şahit oldukları bir diğer konu ise taciz olayları olmuştur. Taciz olaylarına toplumun geneli tarafından bir hassasiyet gelişmiş olduğundan bu olaylar karşısında linç girişimi gibi toplu tepki verilebilmektedir.

*“Aileme değil de bir iki sefer bana denk geldi. Parkın orada geçiyorduk, bir tane kadın bağırdı. O arada bekçiler çıktı ortaya. Köşede gizleniyorlarmış. Ondan sonra ekipler geldi. Şerefsizin teki küçücük çocuğun arkasından ellemiş. Ondan sonra annesi de bağırınca bekçilerde oradan çökmüş. Ondan sonra bir linç işlemi falan vardı. Polisler havaya ateş açtı götürdüler. Ama*

*ondan başka görmedim. Millet linç etmek istedi polisler havaya ateş açarak adamı kaçırdılar.” (Emin, 26 yaşında)*

Taciz olayları sanıldığı gibi yabancılar tarafından değil yakın çevre içerisinde bulunan hatta tanıdık diye tabir edilebilecek kişilerden de olabilmektedir. Buna göre Selma Hanım görgü tanığı olduğu taciz ile ilgili durumları aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

*“Ona bakarsan \*\*\*\*\* Mahallesi'nin muhtarı bilene yani çok affedersiniz yani şey... Şerefsiz. Tövbe tövbe. Bak bana neler söylettirdin. Yani sarkıntılık... .Dedim işte şerefsiz yani. Her yer öyle, yani balkona çıksan bile öyle bakılıyor. Ben mesela bugün buraya geldim, 40 kişi, nereye gidiyorsun? Nereye gidiyorsun... Bak hiç evden çıkmam, kırk yılın başı bir Kaymakamlığa geliyorum onu bile utaniyorum söylemeye. Yoksa ben giderim akşamları marketin çöpünden alırım gelirim ama millet laf ediyor. O yüzden gidemiyorum.” (Selma, 34 yaşında)*

Madde bağımlılığının toplumda yadsınamayacak düzeyde olması nedeniyle insanlar madde kullanımı ve satışına kendi çevreleri içerisinde de şahit olmaktadır.

*“Yani %50 ye %50 diyebilirim. Ben yaşamıyorum. Çevremde de hiç karşılaşmadım böyle şeylerle. Bizim orada yani biraz hırsızlık, Doğanstepe'ye yakın olduğu için madde satışı ve kavgalar da çok oluyor. Çocuklar birbirini itip kakıyor. Ama ben kendi açımdan bir rahatsızlık yaşamıyorum. Klasik, her mahallede olabilecek şeyler.” (Esra, 25 yaşında)*

*“Her şey orada var zaten (Altındağ'ı kastediyor). Hırsızlık, uyuşturucu... Hepsi o tarafta var.” Songül, 43 yaşında)*

Görüldüğü üzere ailelerin çoğunlukla; güvenlik sorunu, hırsızlık, madde bağımlılığı, şiddet, taciz ve istismar gibi durumları aile için risk faktörü olarak gördükleri anlaşılmaktadır.

#### **4.2. ALANDA ÇALIŞAN AİLE SOSYAL DESTEK PROGRAMI PERSONELLERİNİN DENEYİMLERİNE İLİŞKİN BULGULAR**

Bilindiği üzere riski ailelerle en fazla hane görüşmesi yapan personel sahada ASDEP personeldir. Ayrıca Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının psikososyal destek konusunda arz odaklı hizmetlerini sunan ve bu alanda ülkemizde başka bir benzeri bulunmayan bir sosyal hizmet uygulamasıdır. Bu bağlamda bu programın 2014 yılında



pilot çalışmaları yapılmış, 2017 yılında ise program ülke genelinde uygulamaya koyulmuştur. ASDEP personellerinin çalışma alanları ise ülke genelinde yaygınlaştırma süreci devam eden Sosyal Hizmet Merkezleri (SHM)' ler olmuştur. Bu bağlamda risk altında olduğu düşünülen ailelerle yakından çalışan ve arz odaklı olarak psikososyal destek hizmetlerini yürüten bu çalışanlar araştırma kapsamına alınarak her bölgeyi temsil eden en az bir personel olmak üzere toplamda 11 ASDEP personeli ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Bu görüşmelerde mahremiyetin sağlanabilmesi açısından yalnızca katılımcılarla yapılan görüşme içeriği kullanılmış olup kişi isimleri kodlamalarla değiştirilmiştir.

**Tablo 13.** *Aile Sosyal Destek Programı Kapsamında Görüşülen Katılımcılara İlişkin Bilgiler*

İsim-Soy isim	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Çalıştığı Yer	Kaç Yıldır Çalıştığı	Eğitim Durumu	Mezun Olduğu Bölüm
G-1	Erkek	27	Bekâr	Edirne	3	Lisans	Sosyal Hizmet
G-2	Erkek	28	Bekâr	Diyarbakır	4	Lisans	Sosyal Hizmet
G-3	Kadın	28	Bekâr	İzmir	4	Lisans	Sosyal Hizmet
G-4	Kadın	31	Evli	Manisa	4	Lisans	Sosyoloji
G-5	Kadın	27	Bekâr	İstanbul	3	Yüksek Lisans	Psikoloji
G-6	Erkek	29	Bekâr	Ankara	4	Yüksek Lisans	Sosyal Hizmet
G-7	Kadın	27	Bekâr	Antalya	4	Lisans	Sosyal Hizmet
G-8	Erkek	40	Evli	Kayseri	4	Yüksek Lisans	Sosyoloji
G-9	Kadın	34	Bekâr	Hatay	4	Lisans	Sosyal Hizmet
G-10	Erkek	27	Evli	Trabzon	2	Lisans	Sosyal Hizmet
G-11	Kadın	37	Bekâr	Van	4	Yüksek Lisans	Sosyal Hizmet

Katılımcıların genelde ASDEP programı ile ilk kez çalışma hayatlarına başladıkları görülmüştür. Ayrıca programın ortaya çıkışının tarihi itibarıyla en fazla çalışma yılı olarak dört yıl görülmektedir.



ASDEP görüşmelerinde istatistiki olarak en fazla kullanılan anlamlı kelimeler; sosyal, risk, destek, ASDEP ve aileler olmuştur.

#### 4.2.1. Alanda Çalışanların Aile Sosyal Destek Programına Yönelik Algısı

Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP)'in henüz çok yeni sayılabilecek bir geçmişi olması nedeniyle programın tam olarak istenildiği düzeye gelmemiş olduğu görülmektedir. Bununla birlikte çok boyutlu bir perspektifte psikososyal destek bakımından sunulan bu programın çalışanlarının edindikleri deneyiminin oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle alanda çalışanların aile sosyal destek programına ilişkin algılarına belli temalar altında yer verilecektir.

##### 4.2.1.1. Programı Nasıl Değerlendiriyorlar?

ASDEP personelleri genellikle ASDEP' in ilk çıkış noktası bakımından oldukça iyi düşünülmüş olduğunu ancak daha istenilen düzeye gelineemediğini vurgulamaktadırlar. Genel olarak insanların kamu tarafından sunulan hizmetler konusunda bilgi eksiklikleri olduğu da göze çarpmaktadır.

*“ASDEP'in mantığı güzel kesinlikle. Mesela bu bölgede okuma yazmayı bilmeyen insanların sayısı çok fazla. Nereye gideceğini bilemeyen insanlar var. Hatta hastalandığında hastaneye gitmeyi düşünmeyecek kadar olan insanlar var. Bu durumda olan insanların hanelerine gitmek ve onlara destek olmak çok mantıklı.” (G-1)*

ASDEP'in yeterliliği ile ilgili de bazı karmaşık durumlar olduğu görülmüştür. Psikososyal desteğin verilmesinin bir sürece yayılması gerekliliği, iş yükünün fazlalığı ve personel üzerindeki beklentiler sürecin sağlıklı ilerlemesinin önünde engel olarak görülmektedir.

*“Hem yeterli hem de yeterli değildir diyebilirim. Psikososyal destek sürecinde en önemli konu müdahaleye ihtiyacı olan kişinin tespitini yapmak ve müdahale planına kişiyi dâhil edebilmektir. Biz saha da buna yapıyoruz o kişiyi tespit edebiliyoruz kaynakları ve kurumları harekete geçirebiliyoruz, krizi bir nebze çözebiliyoruz. Ancak psikososyal destek süreci tek bir gün değil, aylarca devam edebilen bir süreç ve psikososyal destek sürecinin izleme ve takip konusu biraz sorunlu ilerliyor. Bakanlığımızın ve çalıştığımız*

*kurumun beklentilerine ve çalıştığımız diğer müracaatçıların taleplerine cevap verirken bu kişilerin izleme ve takip edebilme konusu biraz zorlaşabiliyor.” (G-2)*

G-3, iş yoğunluğunun fazlalığından, güven ilişkisi kurmanın zorluğundan, sorulan bazı soruların gereksiz olduğundan ve arz odaklı hanelere gidilmesinin görüşmenin önündeki engeller olduğundan söz ederek psikososyal desteğin kurumda yapılmasının daha sağlıklı olacağını ifade etmiştir.

*“Kesinlikle değil bence. Sadece ASDEP yapılırsa belki olabilir. ASDEP personeline başka bir iş verilmese. Gittiğimiz zaman hanenin bizi tanınması lazım ki biz onunla güven ilişkisi kurup açık açık konuşabilelim. Kurum olarak gittiğimiz zaman sıkıntı yok ama ASDEP olarak gittiğimiz zaman sıkıntı olabiliyor. Kapı açılmıyor bize, tanınmıyoruz. Mesela aylık geliriniz ne kadar dediğimiz zaman garip karşılanabiliyoruz. Ama kurum olarak talep odaklı sosyal yardım verme konusunda gittiğimiz zaman aileler her şeyi açık açık konuşabiliyor. Bu yüzden bence tanıtım eksik. Ayrıca psikososyal desteğin o ortamda yapılabileceğini düşünmüyorum, kurumda yapılması daha sağlıklı olur.” (G-3)*

G-4, diğer ASDEP kapsamında çalışan personellerin çoğunun üzerinde durduğu gibi personel yetersizliği dolayısıyla iş yükünün fazla olmasından yakınmaktadır. Ayrıca psikososyal desteğin bir görüşmeyle verilmesinin mümkün olmayacağı, bu nedenle tekrarlı ziyaretlerin önemli olduğunu da vurgulamıştır.

*“Sanırım şu anda biraz eksik kalıyor. Biz hem SHM’lere gelen müracaatlara müdahale ediyoruz hem de ASDEP yapmaya çalışıyoruz ve bunun ikisini bir arada yürütmeye uğraşıyoruz. Bir taraftan gelen dosyaları zamanında yapmaya çalışıyoruz, bir taraftan da hane ziyaret hedeflerimiz var. Bu nedenle bence psikososyal destek kapsamında ASDEP çalışmaları tek başına yeterli olmamakta, ASDEP çalışmaları kapsamında gerçekleştirilen rehberlik ve yönlendirme çalışmalarının takibinin yapılamaması, hizmet alanının genişliğinden dolayı aileye tekrarlı ziyaretler ve görüşmeler gerçekleştirilememesi çalışmayı yetersiz kılmaktadır. Bir kez gittiğimiz hanenin psikososyal destek çalışmaları yapabilmek için risklerini tespit etmemiz lazım. Bu ihtiyacı belirleme ve riskleri tespit etme noktasında tek bir ziyaret yapılması ile sağlıklı bir inceleme gerçekleştirilememekte. Ama yine de aile içi şiddet ve kadına yönelik şiddet gibi vakaları tespit ettiğimizde, nerelere başvurabileceklerini, haklarının neler olduğunu aktarmada faydalı oluyor ama tekrarlı ziyaretler yapıp daha derin görüşme yapabilme şansımız olmuyor. (G-4)*

G-5'te yine ASDEP'in ilk başta çıktığı mantıkla devam etmediği düşüncesi üzerinde durarak şu anda programın arzu edildiği seviyeye ulaşamadığını belirtmiştir.

*“Yeterli değil bence ama tabii ki daha fazla şeyler yapılabilir. ASDEP çok güzel bir düşünceyle yola çıkılmış, ancak istenileni yeterince karşılayamamış olan bir çalışma.” (G-5)*

Görüşmelerde katılımcılar ASDEP'in yeterliliğinin tam sağlanamamasının yanı sıra personelin de yaptığı işi tanımlamakta güçlük çektiği üzerinde durmuştur.

*“Ailelere yönelik psikososyal yönden destek sağlama da henüz ASDEP'in yeterli düzeye geldiğini düşünmüyorum. Bu kişilerin eğitim durumuna göre de değişiyor. Mesela psikososyal desteğin kapsamının bilinmeme durumu da olabiliyor. Yaptığı iş o olsa bile tanımlayamayabilir. Yani yönlendirme yapıyordur ama bunun bir psikososyal destek olduğunu bilmiyordur.” (G-6)*

G-7, psikososyal desteği sunma konusunda eksiklikler olduğunu belirterek belirli bir form üzerinden gitmenin doğru olmadığını, bunun yerine gözlemlere önem verilmesinin daha uygun olacağını belirtmiştir.

*“Çok yeterli mi... (ASDEP'i kastediyor) Emin değilim bu konuda. Personel sayısı olarak biraz eksiklik var. Belirli bir formatla gidilmesinden ziyade gözlemlere önem verilmesi daha yerinde olabilir. Format üzerinden ilerlediği için bu konu biraz tartışılabilir.” (G-7)*

G-8, ASDEP'in güzel bir proje olduğunu, güzel bir amaçla hizmet sunduğunu belirterek kapsamının biraz daha arttırılmasının faydalı olacağını dile getirmektedir. Önemli bir nokta olarak ise çoğu katılımcının üzerinde durduğu personel eksikliği hususunu da ifade etmiştir.

*“Genel olarak ASDEP projesinin güzel olduğunu ve bir amaca hizmet ettiğine inanıyorum ancak ASDEP'in yeterli olmadığını ve kapsamının biraz daha genişletilmesinin yararlı olacağını düşünüyorum. Biz sadece olayı tespit etmekle yükümlüüz. Normal şartlarda verileri girdikten sonra onların yönlendirmesini yapıyoruz... SHM'lerde çok fazla yeterli personel olmadığı için bu işlerin yanında SHM'lerin de işlerini biz yapıyoruz. Dolayısıyla burada bizler elimizden geleni yapmaya çalışıyoruz. Bu durumun da aşılması için personel sayısının arttırılması lazım. Arkadaşların eksikliği ile ilgili bir durum değil.” (G-8)*

G-9 ise zaten kendisinin sadece ASDEP işine kanalize olamadığı, yapılan ziyaretlerin amacına ulaşmadığı ve yararlı olmadığını düşündüğünü belirterek hane ziyaretleri yapmaktansa mevcut işlere yönelmenin daha doğru olacağını belirtmiştir.

*“Ben 4 yıldır hem kurumun işlerini hem de ASDEP işini yapıyorum. Benim incelemeye gidip de faydalı olduğuna inandığım ziyaret sayısı yüzde biri geçmez. İnsanlar zaten devletin vermiş olduğu yardımlardan haberdarlar. Fakat kurumda o kadar çok iş var ki... Mesela müracaatçı diyor ki ben başvurduğum üç aydır başvuruma cevap gelmedi. Biz kurumda kalıp da bu kişilerin sorunlarına ve psikososyal ihtiyaçlarına cevap verebilirsek onlar için çok daha iyi olur aslında.” (G-9)*

G-10, ilk amacına uygun olarak işlerin gitmediğini belirterek kendi yaptıkları işin herhangi bir uzmanlık gerektirmediğini, hali hazırda farklı bir alandan gelen personelin de kendi yaptıkları işi yapabileceğine yönelik fikir beyan etmiştir.

*“İlk başlardaki gibi amacına uygun yapılıyorsa bence çok çok iyi bir projeydi. Ben şu anki durumu altyapı yetersizliğine yoruyorum. Çalışmaya başladıktan sonra baktık ki burada meslek elemanının yapacağı bir iş yok, aslında normal üniversite mezunu da bu işi yapabilir... ASDEP e alınırken şu kriterler vardı. Psikoloji, sosyoloji, PDR ve sosyal hizmet gibi bölümler vardı. Bize anlatılanlarla yaptığımız farklıydı. Sonra baktık ki aslında meslek gruplarına çok fazla ihtiyaç yok. Herhangi bir üniversite mezunu da yapabilir bunu. Ama amacına uygun yapılıyorsa Mesela bize bir mahalle verselerdi. O mahalledeki yaptığımız bütün işlemler ve bütün vakalar bizim sorumluluğumuzda olsaydı daha iyi olurdu.” (G-10)*

ASDEP programının zamanla süreç içerisinde kurumsallaşmasına yönelik çalışmayı ise G-10 şu şekilde açıklamaktadır:

*“İlk başlarda kadrolu olmadığımız için raporlara imza atma konusunda bile sorun yaşıyorduk. İlk başta anketörlük gibiydi gittiğiniz haneleri yönlendirin ve bize sayı verin şeklinde bir durum vardı. İlk başta sıkıntı oldu yani. Sonradan Bakanlığın yaptığı eğitimlerle İl Müdürlüğünde de önemsemeye başlandı. Bize kimlik falan bastırılmaya başlandı. Yelek, pantolon, ceket, mont gibi kıyafetlerde verilmeye başlandı. Böyle olunca kabul görmeye başladık yavaş yavaş. Biz önce bir karakolluk olduk sonra iş rayına girmeye başladı işte (gülerek söyledi)” (G-10)*

Bu örnekte görüldüğü üzere ASDEP programı ilk çıktığı zamanlarda çok önemsenmemiş, zaman geçtikte sosyal hizmet uygulamaları içerisinde kendine yer bulmaya başlamıştır. Bu süreçte de en büyük sıkıntıları bu programda çalışan personeller yüklenmiştir.

ASDEP kapsamında istihdam edilen personellerin psikososyal desteği vermeleri konusunda yeterliliklerinin sınırlı olduğunu ve yeterli hale getirilmeleri için kendilerinin desteklenmesini düşünen katılımcılar da bulunmaktadır.

*“ASDEP'in ailelere psikososyal destek kapsamında yeterli olduğunu düşünmüyorum. Çünkü psikososyal destek için özel eğitim ve üst düzey bilgi yeterliliği olmalı, böylece psikososyal destek için deneyim ve tecrübenin olması gerektiğine inanıyorum. Her ne kadar da biz sosyal hizmet ve psikoloji gibi bölümlerden mezun olmuş olsak da bir eğitimden geçerek psikososyal desteği verme konusunda yetkin hale gelmemiz önemli. Ben mesela aile danışmanlığı eğitimi de aldım ama ailenin kendi sorunlarını dile getirmeden ben o ailede ne sorunların olduğunu çıkarma konusunda yetkin olduğumu düşünmüyorum. Bunun için ayrı bir eğitim ya da ayrı bir merkez kurulması gerektiğini düşünüyorum.” (G-11)*

Görüldüğü üzere alanda çalışan görevliler ASDEP' in genel olarak iyi kurgulanmış bir program olduğunu ancak sahada işlerin kurgulandığı gibi gitmediğini dile getirmişlerdir. Ayrıca sahanın iş yükünün ağır olması, personel eksikliği ve eğitim eksikliği gibi sorunların neticesinde ise ASDEP kapsamında sunulan hizmetlerin etkin ve verimli bir şekilde verilemediği sonucu ortaya çıkmıştır.

#### 4.2.1.2. Personelin Psikososyal Destek Konusunda Yetkinliği

ASDEP personelleri Üniversitelerin; Sosyal Hizmet, Psikoloji, Sosyoloji, PDR, Çocuk Gelişimi ve Aile ve Tüketici Bilimleri bölümleri mezunlarından oluşan bir meslek grubudur. Bilindiği üzere bu bölüm mezunları “meslek elemanı” diye tabir edilmektedir.

Bu farklı meslek gruplarının bir araya gelmesi sonucunda psikososyal desteği sunma bakımından bir takım yetersizlikler ortaya çıkabilmektedir. Özellikle farklı bölüm mezunu olma ve farklı eğitim süreçlerinden geçerek aynı görevi ifa etme sahada sağlıklı çalışma konusunda sorunlara yol açmaktadır. Bu noktada ise sahada çalışan personelin hizmet içi eğitimleri önemli bir husus olarak ifade edilmektedir.

*“Ben sosyal hizmet uzmanıyım örneğin. psikososyal destek ile ilgili şeyler gördük, müfredatımızda vardı. Ne kadar alabildik belki orası biraz tartışılır. Baktığımız zaman psikologlar da bu süreçten geçiyor. Sosyologları bilmiyorum, ne tür eğitim aldıklarını. Ancak şöyle bir durum var, sahaya inene kadar edindiğimiz teorik bilgi biraz havada kalıyor. Sahaya indikten sonra bazı şeyleri deneyimleme fırsatınız oluyor. Eksik kaldığımız noktada da hizmet içi eğitimler arttırılabilir. Bizim tüm kamu kurum ve kuruluşun işleyişine ve mevzuatına da hâkim olmamız ve kendimizi güncel tutmamız gerektiği gibi diğer meslek elemanlarından ayrılan bir yönümüz var. Ayrıca sahada çok farklı vakalarla karşılaştığımız durumlar ve müdahale etmekte güçlük çektiğimiz ve süpervizöre ihtiyaç duyduğumuz konularla da karşılaşıyoruz. Gelişime açık çalışanlar tecrübelerimiz bilgimizi artırıyor.”* (G-2)

*“ASDEP personelleri farklı mesleki alanlardan ve eğitimlerden geldikleri için bilgi ve deneyim düzeylerimiz konusunda genelleme yapılabileceğini düşünmüyorum. Örneğin çocuk gelişimi bölümü mezunu bir ASDEP görevlisi ve sosyoloji bölümü mezunu bir ASDEP personelinin eğer ki sosyal hizmet alanında kendisini geliştirmedilerse okulda almış oldukları eğitim nedeniyle bir çocuk görüşmesinde yaklaşımları ve becerileri farklı olacaktır. Ayrıca ASDEP personellerinin içerisinde ilk kez sosyal hizmet alanında çalışanlar da var daha önce bu alanda çalışma yapmış olanlar da. Bu da bizim bilgi ve deneyim düzeylerimizin aynı olmayacağını gösterir. Bu nedenle her ASDEP görevlisinin aynı bilgi ve deneyim düzeye sahip olmadığını düşünerek yeterli bilgi ve deneyim düzeyine sahiptir diyemiyorum.”* (G-4)

G-5, farklı mesleklerden ziyade bilgi birikimi ve deneyimin önemli olduğunu vurgulayarak genelleme yapmanın doğru olmayacağını düşündüğünü belirtmiştir. Diğer önemli bir husus olarak ise gözlem ve görüşme teknikleri konusundaki eksiklikten bahsetmiştir.

*“Nasıl her insan birbirinden farklıysa, her bir meslek elemanının da bilgi ve deneyim düzeyi farklıdır. O nedenle herkesin yeterli bilgi ve deneyime sahip olduğu gibi bir genelle yapmak söz konusu olamaz. Ayrıca deneyim ve gözlemler sonucunda; etkili iletişim, gözlem ve görüşme teknikleri açısından birçok personelin yetersiz kaldığı kanaati oluşmuştur. Mesela görüşme yaparken birden bire kişinin travmasına girebiliyor, bu tarz şeylere dikkat edilmeyebiliyor. Yani bizim faydalı olmadan önce zarar vermememiz gerekiyor Bildiğim kadarıyla gözlem ve görüşme tekniklerine yönelik de herhangi bir eğitim gerçekleştirilmedi daha öncesinde.”* (G-5)

G-10, G-5'in ifade ettiği gibi farklı mesleklerden ziyade bilgi birikimi ve deneyimin önemli olduğunu vurgulayarak genelleme yapmanın uygun olmayacağını düşündüğünü



belirtmiştir. Ayrıca üniversite eğitiminin de hizmet sunulması bakımından önemli olduğunu dile getirmiştir.

*“Yok, Bence değil. İşini gerçekten iyi yapan, kaliteli ve kadrolu meslek elemanı olarak atanarlardan daha iyi olan arkadaşlar da var, vasıfsız olanlar da var... Meslek olarak ayırım yapmam. Sosyal hizmetlerden olmayan, farklı bölümlerden olan arkadaşlardan da kalifiye olanlar var... Hizmet içi eğitimlerle de durum bir yere kadar sağlanır. Örneğin bir sosyal inceleme raporu yazıyoruz. Bazı arkadaşlar günlük kullandıkları cümlelerle raporu yazıyorlar. Bu durum da eğitimle bir yere kadar düzelebilir. Bunun temelde bir eğitimi vardır ve üniversitede alınır. Yani bu eğitimlerin teoride bir yere kadar etkisi olur.” (G-10)*

G-6, personelin kendi çalıştıkları Bakanlık hizmetleri konusunda yeterli olduklarını ancak başka Bakanlıklar ya da kurumlar bakımından eksik kaldıklarını dile getirmiştir. Bunlara ek olarak grup halinde incelemeye gidildiğinde genel olarak iletişimi güçlü olan personelin vaka ile ilgilendiğini, diğerlerinin ise geri planda kaldığını söylemiştir. Aynı zamanda personelin stres altında çalıştığını ve stresle baş edebilme stratejilerinin olmadığını belirtmiştir. Katılımcının bu konuda yüksek lisans tezi çalışması yapması ve bu çalışmasının sonucunu da burada ifade ederek söylediklerini bilimsel olarak da desteklemesi de dikkat çekicidir.

*“Bizim Bakanlığın hizmetleri ve Vakıfların hizmetleri bakımından sahip. Ama bizim sağlıkla ilgili olsun SGK ile ilgili olsun birçok şeyi bilmemiz lazım. Şu an bizim yönlendirmelerimiz genelde bizim Bakanlığın hizmetleri ve Vakıf hizmetleri olarak sınırlı kalıyor... Bu konuda biraz zayıfız yani... Mesela aile ile görüşmeye gidildiğinde görüşmeyi yapan kişilerin aynı kişiler olduğunu gözlemliyorum. Genelde ekip olarak bile görüşmeye gidilse, iletişimi en iyi olan görüşmeyi yapıyor ve diğerleri meslek elemanı olmalarına rağmen bekleyebiliyor. Bunun için daha önce de belirttiğim gibi hizmet içi eğitimlerin artırılması gerekmekte. Şu durumda olabiliyor. Adam sürekli riskli gruplarla çalışıyor ama stresle nasıl başa çıkacağını bilmiyor. Yani bu insanların kendi sağlığını da nasıl koruyacağını bilmeleri lazım. mesela kendin bir travma yaşadın, bununla nasıl başa çıkacağını bilemeye biliyorsun. Mesela ben tezimi yazarken arkadaşlara stresle nasıl başa çıktıklarını sordum. Kimisi evde şarkı söylüyorum diyor, kimisi ailem ile vakit geçiriyorum diyor, kimisi de kitap okuyorum diyor. Bu söyledikleri şeyler etkili olabilir tabii ama stresle başa çıkmanın bir sürü yolu var. Bunlar bilinmiyor ne yazık ki.” (G-6)*

Psikososyal destek konusunda yeterli olduklarını düşünen katılımcılar da yetersiz olduklarını düşünen katılımcılar da genel olarak hizmet içi eğitimlerin artırılması gerektiğini savunmuşlardır.

*“Aslında daha fazla eğitim almamız gerekiyor. Mesleki olarak donanımımızın artırılması gerektiğini düşünüyorum. Şu an için çok yeterli olarak düşünmüyorum.” (G-7)*

*“Sonuçta hepimiz bu işin bir şekilde eğitimini almış durumdayız. Hepimiz üniversite mezunuyuz. Ama hizmet içi eğitimlerle desteklenmemiz daha sağlıklı olabilir. Bilginin zararı olmaz.” (G-8)*

*“ASDEP personelinin yeterli bilgi ve deneyime sahip olduğunu düşünmüyorum. Ben kendi üzerimden örnek vereyim. Ben kendimin yeterli olduğunu düşünmüyorum. Ben hem üniversitede hem de üniversiteden sonra çok eğitim aldım. Yine de sürekli yeni şeylerle karşılaşıyoruz. Çünkü değişen ve dönüşen dünyada hem insanın gereksinimlerinin değişmesi ve artması hem de teknolojinin ilerlemesi ile farklı ihtiyaçların söz konusu olması hasebiyle insanın da değişmesi yeni sorunların doğmasına neden olmaktadır. Teori olarak bilgilerimiz tabii ki var ama uygulamaya gelince bu konuda sorun yaşayabiliyoruz. Eğitimden geçmiş olmamız bence yeterli değil. ASDEP personelinin sosyal hizmetler ilkelerine sahip, mahremiyete önem veren, her insan biriciktir, tektir ilkesi doğrultusunda her vakanın kendi içinde bir özelliğinin olması ayrıca bu şekilde değerlendirmesi gerektiğinden ASDEP personelinin de bu algı ile yeni deneyimler yaşaması, tecrübeler edinerek bilgi güncellemesi yapması, eğitimlerle bunu desteklemesi gerekir.” (G-11)*

G-9, genelleme yaparak bütün personelin eğitim olarak yeterli düzeyde olmadığını ve tecrübe eksikliğinin olduğunu savunmuştur. Bununla birlikte üniversite eğitimlerinin de eksikliklerinden bahsederek alan tecrübesinin önemli olduğunu dile getirmiştir:

*“ASDEP personelleri olarak yeterli bilgi ve deneyime sahip değiliz. Yeterli eğitimimiz yok. Meslek elemanları olarak meslek ile ilgili bilgi donanım ve deneyim açısından tecrübeye sahip olmadan sahaya çıkıldığında uygun yönlendirme gibi konularda yeterince bilgi sahibi olunmaması, karşılaşılan sorunların çözümünde etkisiz kalmamıza neden olmakta. Ben açık öğretim mezunuyum. Evet belki yeterli olmayabilir ama buraya geldiğimiz zaman örgün öğretimden gelen arkadaşlarımı da gördüm. Onların da yeterli olmadığını düşünüyorum, kendileri de bunu söylüyor. Bir sosyal inceleme raporu yazmadan bile mezun olmuş arkadaşlarımız var. Biz bile şok geçirdik. Bu nedenle yeterli bilgi ve deneyim düzeyine sahip olduğumuzu düşünmüyorum. Mesela bir kişiye danışmanlık hizmeti verilecek. Ben bilmiyorum, daha önce yapmadım, nasıl yapılacağını bilmiyorum gibi şeyler duyabiliyoruz. Her ne kadar okulda öğrenmiş olsanız da iş uygulamaya döndüğü zaman siz de*

*biliyorsunuz ki süreç teorideki gibi olmuyor. Ben açık öğretim mezunuydum ama 1 yıllık stajıma haftanın 5 günü hiç aksatmadan gittim. Okulda okumakla işin pratiğini öğrenmek çok farklı. Yani stajyer öğrenci psikolojisi ile çalışan meslek elemanının psikolojisi bile farklı. İşin içine birebir girince sorumluluk sizin üzerinize geliyor. O anlamda eğer deneyiminiz yoksa ister istemez tedirginlik yaşıyorsunuz.” (G-9)*

Görüldüğü üzere ASDEP’in psikososyal olarak yeterli olup olmadığı ile ilgili de görüş birliği bulunmamaktadır. Ancak personelin üzerinde durduğu hizmet içi eğitimler ve iş yükü unsurları öne çıkan başlıklar olarak dikkat çekmektedir.

#### 4.2.1.3. Yönlendirme ve Takip Süreçleri

ASDEP görevlileri ile yapılan derinlemesine görüşmeler neticesinde hane ziyaretlerinde yapılan psikososyal destek ve yönlendirme çalışmalarının üzerinde durulması gerektiği düşünüldükten bu konunun ayrı bir tema olarak ele alınması sağlanmıştır. Burada aslında en önemli nokta müracaatçıların ihtiyaçlarına yönelik olarak doğru bir şekilde yönlendirilip sunulan hizmetlerle buluşturulması ile takip ve izleminin yapılarak vakaların sonlandırılma süreçlerinin gerçekleştirilmesidir.

Bilindiği üzere sosyal hizmette aile ile yapılan çalışmalar planlı değişim süreçleri içerisinde yer almaktadır. Bu bağlamda aile ile temas, güçlü yanlarını tanımlama, ön değerlendirme yapma ve sonrasında uygulanacak süreci aile ile birlikte planlama önemlidir. Planlamada ailenin ihtiyaçlarına cevap verebilecek müdahaleler üzerinde durulması ve amaçlar ile hedeflerin netleştirilmesi gerekir. Uygulamada ise aile ile işbirliği içerisinde birey, aile ve odak kişilerle süreç yürütülür. Bu süreçlerin sonunda da müdahale süreci değerlendirilerek vakanın izlemesi yapılır (Aktaş, 2004). Dolayısıyla aile ile ilgili yapılacak olan çalışmalarda planlı müdahale süreci uygulanmadığı zaman ailelere yönelik etkin ve verimli bir hizmet sunumunun gerçekleştirilmesi pek mümkün olmayacaktır.

G-3, ASDEP ziyaretleri kapsamında yaptıkları yönlendirmeler konusunda kayıt oluşturmadıklarından ve yönlendirmeleri sözlü olarak yapıp takip etmediklerinden bahsetmiştir.

*“Yönlendirmeleri sözlü olarak yapıyoruz, şu anda takip etmek gibi bir şansımız yok. Ancak birebir bizim kuruluşumuzu ilgilendiren, bizim yapabileceğimiz bir durum olan vakaları tespit ettiğimiz zaman kısa bir rapor hazırlıyoruz. Daha ayrıntılı değerlendirmek için bir kaydını alıyoruz. Sonrasında uygun görülürse yardımdan faydalanıyorlar. Yani her görüşmenin kaydını oluşturmuyoruz.” (G-3)*

G-4, hanelere yönlendirme yaptıklarını ancak bunun takibini yapamadıklarını ifade etmiştir. Takibi yapamama ve tekrarlı ziyaretleri gerçekleştirilememenin de ASDEP’in amacına ulaşmasını engellediğini dile getirmiştir.

*“ASDEP çalışmaları tek başına yeterli olmamakta, ASDEP çalışmaları kapsamında gerçekleştirilen rehberlik ve yönlendirme çalışmalarının takibinin yapılamaması, hizmet alanının genişliğinden dolayı aileye tekrarlı ziyaretler ve görüşmeler gerçekleştirilememesi çalışmayı yetersiz kılmaktadır.” (G-4)*

Yönlendirmelerin yapılması ve takip süreçlerinin başlatılması noktasında da yine personel eksikliği konusu dile getirilmektedir.

*“Gerekli yönlendirme görüşme sırasında yapılırsa veya evrak üzerinden halledilse bile takibinin yapılması konusunda aksaklıklar olabiliyor. Bu aksaklıkların ana sebeplerinden biri personel yetersizliği nedeniyle her bir aileye ayrılması gereken zaruri sürenin istenilen düzeyde ayrılabilmesi.” (G-5)*

Yapılan görüşmeler esnasında bazı sorunların ya görülerek ya da görüşme yapılan kişilerce söylenmesi ile yönlendirildiği, bazı sorunların ise net bir şekilde ortaya çıkarılmadığı durumlarla da karşılaşabilmekte olduğu anlaşılmıştır. G-6, ortaya çıkaramadıkları sorunların nedeni olarak ise güven problemini hedef göstererek ailelerin bu nedenle çekingen davranmayı tercih ettikleri üzerinde durmuştur.

*“Mesela şöyle bir şey olabiliyor. Sen görüştüğün zaman anlayabiliyorsun. Mesela şiddet gördüğünü ima ediyorsa, onu ilgili yere yönlendiriyoruz. Benim çocuğum madde bağımlısı diyen biri olursa da aynı şekilde yönlendiriyoruz. Belki bize söylemeyenler de oluyordur sorunlarını ama genel anlamda söylüyorlar. Mesela şiddet oluyor, bu durumda güven duymadığı için çekinip söyleyemeyebiliyor. Geçenlerde bir köye gitmiştik. Kadın bir sene sonra geldi. Bizim köye gelmiştiniz, aile danışmanlığından bahsetmişsiniz diye. Benim eşimle sorunum var çözemedik şimdi geldim diyor. Muhtemelen o zaman da sorunları vardı ama bize söylemedi. Yani*

*dediğim gibi kimi söylüyor kimi söylemeyebiliyor. Çekingen davranıldığı ya da şüphelendiğimiz bir durum olursa da iletişim numaramızı veriyoruz bize dönsünler diye. Kişi destek isterse bize ulaşıyor. Yani kişiyi zorlayamıyoruz, destek isteyip istemediğine kendi karar vermesi lazım.” (G-6)*

Araştırma neticesinde ASDEP kapsamında çalışan katılımcıların aynı zamanda SHM’ler içerisinde farklı birimlerde de çalışıyor oldukları görülmüştür. Bu durum bazı konularda dezavantaj olarak görülürken bazı konularda avantaj olarak da görülebilir. Örneğin çocuk alanında çalışan bir ASDEP görevlisi, bu alanda kendini geliştirdiği için ziyaretler esnasında çocuk ile ilgili konularda daha sonuç odaklı ve sağlıklı psikososyal destek hizmeti sunabilmektedir.

*“Şimdi ben kendim korunmaya muhtaç çocuk biriminde çalıştığım için onunla alakalı bir şey olduğu zaman incelemesini yapıyorum Ama eğer farklı bir sorun varsa da onu diğer arkadaşlara yönlendiriyorum. Bu şekilde oluyor.” (G-7)*

Yönlendirme ve takip konusunda her ne kadar eksiklikler olduğu görülse de bazı bölgelerde bu durumun işbirlikleri ile geliştirilerek sistematik bir şekilde çözüldüğü de görülmüştür.

*“Biz İl Müdürlüğüne de yönlendirmesini yapıyorduk. Sosyal yardımlara da (SYDV) yönlendirmesini yapıyorduk, muhtarlarla da görüşüyorduk, kapsamlı çalışma yapıyorduk. Örneğin ekonomik desteğe mi yönlendirdik. Oradaki meslek elemanına soruyorduk durum nedir diye. Biz tespit edip size yönlendirdik ama herhangi bir şey yapıldı mı? Durumu nedir? Diye soruyoruz. Bilgisini alıp kayıtlarını tutuyorduk.” (G-10)*

Ziyaretler esnasında tespit edilen sorunların çözümü noktasında gerekli yönlendirmeler yapıldığı ancak takip ve izlemenin personelin inisiyatifinde manuel olarak gerçekleştirildiği görülmüştür. Bu durumda da bütün müracaatçıları takip edebilmenin oldukça zor olduğu, bazı durumlarda da bazı hususların gözden kaçırılabilirdiği görülmüştür.

*“Özellikle son günlerde işsizlik sorunu yaşayan bireylerin iş bulma konusunda taleplerinin bu yönde olduğu gözlemlenmiş ailelere bu yönde gerekli rehberlik ve yönlendirmeler yapılmaktadır. Fakat yapılan yönlendirmelerin geri dönüşü yapıp yapılamadığı konusunda ASDEP personeli de yeterli bilgiye sahip değil. Diğer yandan zor durumda olan ya da sıkıntılı durumda olanları not alıp daha sonra onlara tekrardan yardımcı olmaya çalışıyoruz. Mesela evde engelli varsa, bu engellinin nasıl sağlık hizmetlerine ulaşacağı noktasında bilgi veriyoruz, sonradan buna ulaşır*

*ulaşmadığını teyit ediyoruz. Ancak herkesle iletişime geçemiyoruz maalesef.”*  
(G-11)

Görüldüğü üzere yönlendirme ve takip konusunda sorunlar yaşandığı, ülke genelinde standart bir uygulamanın bulunmadığı ve bu durumun hizmetlerin verimli bir şekilde sunulması yönünde engel olduğu görülmüştür. Ayrıca iş yükünün fazla, personel sayısının da az olması katılımcılar tarafından önemli bir sorun olarak görülmektedir.

#### 4.2.1.4. Ailelerin Ziyaretten Beklentileri

ASDEP kapsamında yapılan ziyaretler çat kapı diye tabir edilebilecek habersiz yapılan ziyaretlerdir. Bu nedenle aileler personelin önceden geleceğinden haberdar değildir. Böyle olunca birtakım zorluklar ve yanlış anlaşılmalara ortaya çıkmaktadır.

Aileye personel kendini tanıtırken sosyal hizmetler dediğinde genellikle ailelerde maddi yardım odaklı bir bakış açısı gelişmektedir. Bu durumda sosyoekonomik durumu yüksek olan aileler ihtiyacım yok diye görüşmek istemezken sosyoekonomik durumu düşük olan ailelerde de acaba maddi yardım alabilir miyim düşüncesi ile görüşmeyi kabul etmeye daha meyilli olmaktadır.

*“Ne yazık ki oluyor. Biz mahalle mahalle çalışıyoruz ama genelde riskli mahallelerden başlıyoruz. Genelde sosyoekonomik olarak düşük seviyede olan ailelerle çalışıyoruz. İlk gittiğimizde Bakanlık personeli olduğumuzu söylüyorlar. Onlarda ne için geldiğimizi soruyorlar. Biz de ne için geldiğimizi anlatıyoruz. Biz anlatmaya çalışsak da iş gidip gelip ekonomik olarak bizi destekleyecek misiniz durumuna geliyor. Saha da böyle bir algı var maalesef. Bu da şundan kaynaklı, bu aileler genelde sosyal yardımlaşma vakıflarından maddi destek alan aileler. Sosyal hizmet merkezinden geldiğimizi söyleyince, vatandaşın aklı direk sosyal yardımlaşmaya gidiyor. Bu yüzden böyle bir algı oluşuyor olabilir.”* (G-2)

Ailelerin birçok riskli durumu olmasına rağmen ekonomik sorunlarının giderilmesi neticesinde bütün sorunlarından kurtulacakları düşüncesinde olduklarını G-4 ve G-11 şöyle ifade etmektedir:

*“... Risk altındaki ailelerin birçoğunun kendilerinin sadece maddi açıdan risk altında olduklarını düşündüklerini, maddi sorunlarının çözülmesinin diğer tüm sorunları ortadan kaldıracaklarını düşündüklerini, eğitim, çocukların sağlık takipleri, aile içi şiddet gibi sorunları ikinci plana attıklarını*

*gözlemlemekteyiz. Genelde sosyal hizmetlerle sosyal yardımları birbirine karıştırıyorlar ve genelde tek beklentileri ekonomik destek oluyor. Eğer işin ucunda bir yardım olmadığını anlarılarsa kendilerini çok açmıyorlar. Bir Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü çalışanı olarak, istismar gören bir çocuğun ailesi ile yaptığınız çalışmada ya da Sosyal ve Ekonomik Destek talebinde bulunan ancak durumları bu desteği almaya uygun olmayan bir müracaatçı ile yaptığınız görüşmede vatandaşın yaklaşımı ve beklentisi sadece ekonomik destek açısından olmaktadır. Ekonomik fayda sağlamayacak olan psikososyal destek görüşmeleri müracaatçılar açısından önemsenmemektedir.” (G-4)*

*“Bizi genelde Vakıflarla karıştırıyorlar. Ne için gittiğimizi anlamıyorlar. Maddi problemlerimiz var diyorlar. Aslında şiddette, madde bağımlılığı da bundan kaynaklı olabiliyor. Ailelerde bunu bu şekilde temellendirmeye çalışıyorlar. Aileler yaşadıkları durumlardan, stresten, duygu-durum bozukluklarından değil de daha çok ekonomik nedenlerden bahsediyorlar. Her şey ekonomik nedene bağladıkları için huzurunda mutluluğunda ekonomik olduğunu düşünüyorlar. Psikolojik ihtiyaçlar ekonomik ihtiyaçların gerisinde kalmış gibi oluyor.” (G-11)*

G-6, eğer hanede herhangi bir ihtiyaç durumu varsa bireylerin görüşmeye daha elverişli olduğunu dile getirmiştir. Hatta sosyoekonomik durum ile hanelerin görüşmeyi kabul etmesi arasında da bağlantı olduğunu, ekonomik düzeyi düşük olan hanelerle daha rahat görüşülebildiğini belirtmiştir.

*“Hani aile seninle görüşüyor ama bunlar acaba bana para verecek mi beklentisi ile görüşüyor. Ama görüşmenin sonucunda neden geldiğimizi anlıyor. Bunlardan bir şey çıkmayacak sadece sordu geçti diyorlar. Adamlar ihtiyaçları varsa görüşüyorlar. Mesela evde engellisi var, evde bakım anlatıyorsun. Bakıyor ki işine yarayacak öyle görüşmeyi devam ettirebiliyor. Ama ailenin herhangi bir ihtiyacı yoksa kolaylıkla görüşmeyi reddedebiliyor. Ben o açıdan geçekondur tarzı yerlerde çok daha rahat ediyorum. Çünkü adam seninle görüşüyor. Biraz eğitilmiş ve ekonomik düzeyi de yüksekse onlarla görüşmekte zorlanıyorsun. Ben fakir bir adamın çok ters cevaplar verdiğini duymadım bu zamana kadar.” (G-6)*

Diğer bir katılımcı ise ekonomik düzeyi düşük ailelerin beklentisinin maddi yardım odaklı olduğunu vurgulayarak ekonomik seviyeleri daha yüksek olan mahallelerde ise daha ayrıntılı sorularla ASDEP personelinin neden geldiğini anlamaya çalıştıkları üzerine olmuştur.

*“Tabii ki bölgelere göre değişiyor. Sosyoekonomik düzeyi düşük olan ailelerde genelde beklendi bize para verilecek mi şeklinde oluyor. Bize para*

*verecek misiniz ya da ne kadar vereceksiniz gibi sorular oluyor. Ekonomik olarak durumu daha iyi olan mahallelerde ise bu tarz beklenti daha düşük oluyor. Onların bu konuya yönelik bilinç düzeyinin daha yüksek olduğunu gözlemlerim. Bu aileler genelde ne tür riskler üzerine odaklanıyorsunuz ve bu risklerle ilgili ne tarz çalışmalar yapacaksınız gibi sorular soruyorlar. Diğer yandan ekonomik olarak durumu iyi olmayan mahallelerde tabii ki ilk öncelik bize para verecek misiniz şeklinde oluyor.” (G-7)*

Buna ek olarak G-7, görüşme yapılan hanelerin eğitim düzeyleri ve maddi beklentileri arasında fark olup olmadığı konusunda bir çıkarımda bulunmadığını ancak ekonomik durumları düşük olan ailelerde eğitim durumunun düşük olduğunu gördüğünü dile getirmiştir.

*“Araştırmacı: Hane ziyaretleri esnasında görüşmecilerin eğitim durumları ile maddi beklentiler arasında bir bağlantı olduğunu düşünüyor musunuz?”*

*Katılımcı: Bunu net bir cevap veremeyebilirim ama ekonomik durumları düşük olan ailelerin genelde eğitim durumlarının da düşük olduğunu gözlemlerim. Bunların dışarısında olan ailelerde olabilir Ama genel olarak gözlemlerim bu şekilde.” (G-7)*

G-7’ nin söylediklerini G-8’de şu cümlelerle desteklemektedir:

*“Eğitim seviyesi değil yönlendirmek önemli. Sosyoekonomik düzeyi düşük olan ailelerde genelde eğitim düzeyi yüksek olmuyor. Yani dezavantajlı ailelerde eğitim seviyesi yüksek olmuyor.” (G-10)*

G-8 ise ailelerin maddi beklentilere odaklanmalarının nedeni olarak medyayı sorumlu tuttuğunu belirterek medyanın insanları yanlış yönlendirdiğini ifade etmiştir.

*“Buna ben bizim Bakanlık olarak değil de medya olarak bakıyorum. Medyada Bakanlık ihtiyacı olan ailelere 1000 TL verecektir diye bir haber çıktı. Sayın Bakanımız biz ailelere destek vereceğiz diye açıklamıştı. Ama bunu medya aldı asgari ücretin altındaki ailelere bakanlık 1000 TL destek verecektir diye lanse etti (koronavirüs nedeniyle pandemi sürecinden olumsuz etkilenen ailelere yönelik verilen yardım kastediliyor). Bunu bu şekilde çok dinlendirdiler işin açıkçası. Bakanlık bu yardımı biz herkese vereceğiz şeklinde ifade etmedi. Çok mantıklı ve makul bir şekilde söyledi. Pandemi sürecinden dolayı ortaya çıkan sorunları gidermek için biz bu yardımı yapacağız dedi. Biz Bize Yeteriz Kampanyası başlatıldı. Bu sefer ihtiyacı olan ya da olmayan herkes yardım almak için başvuru yapmaya başladı. Bunun sebebinin de medya olduğunu düşünüyorum. Yani biz medyayı bu kadar çok işimizin içine sokmamalıyız diye düşünüyorum.” (G-8)*



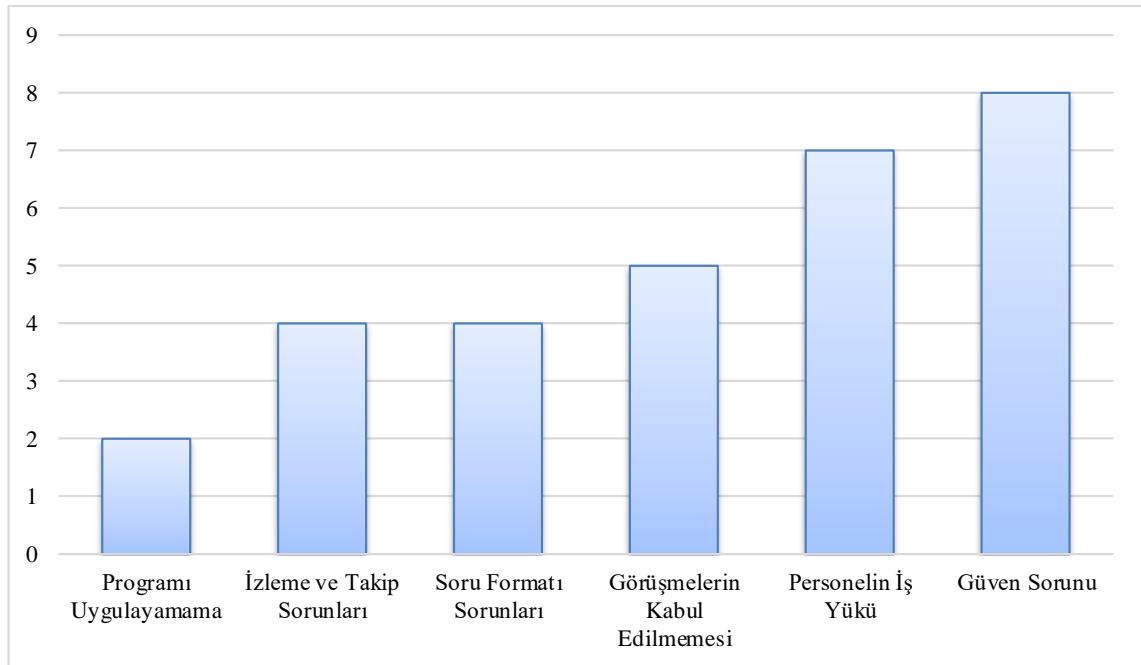
ASDEP'in aileler tarafından sahada genellikle maddi destek sunan SYDV'lerle karıştırıldığı ve insanların ASDEP'in amacını kavrayamadıkları da ifade edilmektedir.

*“Aileler genelde ekonomik desteğe odaklandıkları için psikososyal desteğe ilişkin konuları pek önemsemiyorlar... Ailelerle yapılan görüşmelerde aileler ekonomik yoksunluk yaşadıklarından dolayı ASDEP'in amacını kavramada güçlük yaşamakta ve ASDEP'i ekonomik sorunlara çözüm olduğunu düşüncesine kapılarak özellikle de SYDV ile karıştırılmaktadırlar. ASDEP'in yönlendirmelerinde; personelin ailelerle görüşmelerinde öngörülen uygulamalar yapılmasına rağmen ailelerle yapılan görüşmelerde genel anlamda ailelerin dezavantajlı gruplardan oluşması, sosyoekonomik durumları ve eğitim düzeylerinin düşük olması bilgiye ulaşmada engel teşkil etmektedir. Bundan dolayı aileler ASDEP personelinin yönlendirmesini yanlış anlamakta, özellikle de maddi yoksunluk yaşadıkları için SYDV ile karıştırılmakta, ya da güven duymadıkları için karşıt tepki gösterebilmektedirler.” (G-11)*

Sonuç olarak ASDEP çalışanlarının tamamına yakını yapılan ziyaretlerden ailelerin beklentilerinin maddi yardım ağırlıklı olduğunu ifade etmişlerdir. Risk altındaki semt, mahalle ya da köyleri öncelikleyerek saha ziyareti yapan ASDEP görevlilerinin bu çıkarımları bize ekonomik yoksulluğun oldukça önemli bir boyutta ülkenin her bölgesinde yer aldığını göstermektedir. Bu bağlamda açık bir şekilde görülmektedir ki riskli ailelere psikososyal destek yapılmaya öncelikle onların ekonomik olarak iyilik hallerinin yükseltilmesi ile başlanabilecektir. Çünkü Maslow' un ihtiyaçlar hiyerarşisinde de belirttiği üzere öncelikli olarak insanların temel gereksinimlerinin karşılanması gerekmektedir.

#### 4.2.1.5. Hane Ziyaretleri Kapsamında Yaşanılan Sorunlar

ASDEP kapsamında hane ziyaretleri gerçekleştirilirken bir takım zorlukların yaşanması da kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle programın ilk planlandığı amaç ve hedeflerinin saha gerçekleri ile kesişmemesi programın etkin ve verimli olarak uygulanmaması yönündeki en önemli etken olmuştur. Sosyal hizmet kuruluşlarının iş yoğunluğu, personel sayısının azlığı ve ailelerin görüşmeyi kabul etmemeleri özellikle ASDEP çalışanlarını zor durumda bırakmaktadır. Diğer yandan programın oldukça yakın bir tarih olan 2017 yılından beridir uygulamada olması nedeniyle ASDEP, sahada yeterli bilinirliğe sahip değildir.



**Şekil 19.** ASDEP Kapsamında Sahada En Fazla Yaşanan Sorunlar

Tablodan da anlaşılacağı üzere ASDEP kapsamında en fazla yaşanan sorunun güven olduğu tespit edilmiştir. Personele güven duymayan kişi ya da aile kendisini ifade etmekten kaçınmakta, sorunlarını gizlemekte ve hatta görüşmeyi bile kabul etmek istemeyebilmektedir.

*“İsim, soy isim, adres tespiti, hatta alınabilirse T.C. alınmaya çalışılıyor. Bunlar güven ortamının oluşmasını engelleyici şeyler. Bu bilgileri alırken dolandırıcı muamelesi görebiliyoruz. Kişiler gerçek duygu ve düşüncelerini ifade etme konusunda çekinceler taşıyor ve verdikleri bilgilerin nerelere gideceği, kendilerini nasıl etkileyeceği noktasında endişeler taşıyorlar. İsim neden istiyorsunuz ve nereye gidecek bu bilgiler soruları çok geliyor. Ailelerde güven sorunu var. Genelde inansınlar diye kurumu arattırıyoruz ya da muhtarla iletişime geçmelerini söylüyoruz. Yani insanların kendilerini yeterince açabildiği ve sorunlarını dile getirebileceği bir ortam oluşmuyor.”*  
(G-5)

Ailelerdeki güven sorunu ve görüşmeyi kabul etmemeleri personel üzerinde de motivasyon düşüklüğüne neden olabilmektedir.

*“Ailelerle görüşmeye gitmek çok yorucu bir iş. Sürekli hareket halindesin, merdiven çıkıyorsun, her bir kapıyı çalmadan önce bir öflüyorsun bu aileyi nasıl ikna edeceğim diye... Yani yeterince motive bir şekilde çalışmadığı için konuşurken de yüzeysel konuşuluyor. Kendini ifade etme ve güven oluşturma*

*gibi durumlardan dolayı bazı şeyler kaçırılabilir. Bu kaçırılan şeylerden dolayı da yönlendirme konusunda da eksiklikler oluşuyor. Birçok şey gözden kaçıyordur eminim ki.” (G-5)*

Güven sorunu nedeniyle aileler personeli eve almaya istekli olmamakta, bu nedenle görüşmelerin kapı önünde gerçekleştirilmesi gibi bir sonuç ortaya çıkabilmektedir. Kapıda yapılan görüşmelerde ise yeterli bilgi alınamaması ve kapıda yapılan görüşmelerin mahremiyete uygun olmaması nedeniyle görüşmeler sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilememektedir.

*“Kişi içeri alıyorsa içeride görüşüyoruz, almıyorsa da hiç görüşmemekten iyidir deyip kapıda görüşüyoruz... Ya tabii içeride görüşmek daha iyi. İçerde görüşmen uzun sürebilir, daha fazla bilgi alabilirsin ama kapıda pek uzun sürmez. Kapıda görüşme pek uygun olmuyor açıkçası. Kapının ucundan açıyor öyle görüşmeye çalışıyoruz. Diğer yandan görüştüğümüz şeyler diğer komşuları tarafından duyulabilir. Sen ne kadar da evde görüşelim dersen de kimse güvenip seni eve çağırıyor. Böyle de bir sıkıntı var.” (G-6)*

Genel olarak ailelerde Devlet memurunu kapıya göndermez gibi bir düşünce olduğu ve bu düşünceden dolayı insanların görüşmeyi reddettiği de katılımcılar tarafından ifade edilmektedir. Ayrıca insanlarda bizim bilgilerimiz her yerde var, Devlet bunları öğrenmek için neden tekrar birisini göndersin gibi bir düşünce de oluşabilmekte, bu da görüşmeyi kabul etmemelerine neden olmaktadır.

*“Mesela evin birine gittik. Bir adam kapıyı açtı. Nereden geldiğimizi ve ne için geldiğimizi söyledik Ama adam ben size inanmıyorum, benim tüm bilgilerim Bakanlıkta vardır dedi. Suratımızda kapıyı kapattı. Bu en kötüsü. Nezaketli davranma bile olmayabiliyor. Görüşemiyorsun mesela. Kişi kapının deliğinden bakıp açmak bile istemiyor. O açıdan görüşme oranımız da düşük oluyor.” (G-6)*

*“Şimdi aslında problem oradan kaynaklı. Biz riskli mahalleleri seçtiğimiz zaman direkt evlere gidip tek tek kapıları çalıyoruz. %50'sinden neredeyse ret cevabı alıyoruz. Güven duymuyorlar, yaşanan sıkıntıları anlatmak istemiyorlar. Her ne kadar siz kendinizi devlet personeli olarak tanıtmış olsanız da onlar fişlendiklerini düşünüyorlar. Bilgilerinin zaten devlette olduğunu söyleyip net bilgiler vermek istemiyorlar. O yüzden biz daha yüzeysel bilgiler elde edebiliyoruz. Psikososyal destek neredeyse yok gibi bir şey. Evde kaç kişi yaşıyor? Okuyan çocuklarınız var mı? Geliriniz ne kadar? Bunları bile o kadar zor alıyoruz ki... Kusura bakmayın sadece birkaç dakikalık vaktinizi alacağız diye aileleri ikna ediyoruz. Bu yüzden ASDEP sorularının büyük bir kısmını es geçmek zorunda kalıyoruz. Yoksa*

*görüşmeleri gerçekleştiremiyoruz. Bu bilgiler Bakanlıkta da muhtarlıklarda da her yerde var siz neden bizim kapımıza kadar geldiniz diyorlar. Onlara göre Devlet memurunu kapıya göndermez. Genelde bu cevabı alıyoruz. Bütün bilgilerimiz zaten var, neden siz buradasınız diyorlar. Hatta çoğu fişlendiklerini düşünüyor. Bu konuda özellikle çok tepki alıyoruz. Özellikle siyasi düşünceleri hükümete karşı olan aileler çok tepki gösterebiliyor.” (G-9)*

Diğer önemli bir sorun olarak ise personelin iş yükü belirgin bir şekilde görülmektedir. Personelin bu yoğunluğunun nedeni olarak SHM’lerin farklı birimlerinde de görevlendirilmiş olmaları ve ellerindeki dosyalardan ASDEP’e yeterince ağırlık verememeleri örnek gösterilebilir.

*“Biz biraz yardım odaklı çalıştığımız için psikososyal desteği çok veremiyoruz. Danışmanlık tedbiri olduğu zamanlar da mahkemeden karar geldiği zaman da verebiliyoruz. Kişisel başvuru geldiğinde çok fazla veremeyebiliyoruz çünkü çok fazla yoğunluğumuz var. Konak İzmir'in bir İl kadar olan bir İlçesi. Yıllık 2000 tane dosyamız var. Bunların hepsinin değerlendirilmesi ve gidilmesi gerekiyor. Personel sayımız az. O yüzden çok fazla bilgilendirme ve yönlendirme yapamıyoruz.” (G-3)*

*“Diğer önemli bir husus ise haftanın birkaç günü ASDEP'e çıkıyoruz ve geri kalan günlerde de kurumun işlerini yapıyoruz. Bizlere verilen bir sayı var örneğin haftanın 2 gününde 30 hane ise bize 30 haneye ulaşmaya çalışıyoruz. Böyle olunca biz kendimiz de süreden kısım görüşmeleri çabuk bitirmeye çalışabiliyoruz.” (G-9)*

Katılımcılarla görüşülen zaman diliminin koronavirüs pandemisine denk gelmesinden dolayı iş yüklerinin arttığını belirten katılımcılar da olmuştur. Pandemi döneminde insanların işsiz kalmaları ile sosyal yardım için sosyal hizmet kuruluşlarına yönelmeleri bu yoğunluğun oluşmasında etkili olmuştur.

*“Ama son dönemde yoğunluktan dolayı bir araya gelemedik. Dediğim gibi SHM yoğunluğu da çok fazla. Hele de bu kovid yüzünden tamamen her şey durmuş durumda.” (G-11)*

İllerde çalışan katılımcılardan ASDEP ziyaretlerini askıya aldıklarını belirtenler de olmuştur. Bu durumun nedeni olarak da aşırı dosya, iş yoğunluğu ve personel yetersizliği örnek olarak gösterilmiştir. Bu durumun sonucunda ise haneye gitmeden sisteme kişi

kaydedilmesi şeklinde sağlıklı olmayan uygulamaların olduğu da katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

*“Benim İlim ASDEP’i şu anda yapmıyor, Bununla ilgili de bir yazı yollamıştı Ankara’ya. Çok fazla dosya yoğunluğu var ve başvurulara yetişemiyoruz. Mesela ben tek başıma 7 farklı işle uğraşıyorumşuan. Buna rağmen ASDEP’i hiç yapmamış da değiliz yani. Biz sadece bir iki kere ASDEP yaptık. Kurumun işleri çok yoğun. Ben eğitim ve danışmanlık biriminde çalışıyorum mesela. Genelde gelen dosyaları giriyoruz.” (G-5)*

ASDEP kapsamında sahada yaşanan diğer bir sorunun ise personelin haneye incelemeye gittiğinde sorunu tespit etmesi ancak soruna müdahale etmeyerek müracaatçıyı SHM’ye yönlendirmesi ile ilgili olduğu görülmektedir.

*“Sadece ASDEP yapan bir personel olarak konuşsaydım belki farklı bir cevap verebilirdim ama aynı zamanda meslek elemanı olarak da çalıştığım için zaten ASDEP personeli olarak gittiğim haneyi yönlendireceğim kişi de benim. ASDEP olarak çalışsam tespit yapmam gerekiyor, yaptığım tespiti kuruma yönlendirmem gerekiyor, kurumdaki başka bir meslek elemanının tekrar aile ile görüşmesi gerekiyor.” (G-1)*

ASDEP kapsamında yapılan ziyaretlerde takip ve izlemenin olmamasının sorun olacağı ve tekrarlı ziyaretlerin gerçekleştirilmesi gerekliliği bir ihtiyaç olarak görülmektedir.

*“Ancak psikososyal destek süreci tek bir gün değil, aylarca devam edebilen bir süreç ve psikososyal destek sürecinin izleme ve takip konusu biraz sorunlu ilerliyor. Bakanlığımızın ve çalıştığımız kurumun beklentilerine ve çalıştığımız diğer müracaatçıların taleplerine cevap verirken bu kişilerin izleme ve takip edebilme konusu biraz zorlaşabiliyor.” (G-2)*

*“Bir kez gittiğimiz hanenin psikososyal destek çalışmaları yapabilmek için risklerini tespit etmemiz lazım. Bu ihtiyacı belirleme ve riskleri tespit etme noktasında tek bir ziyaret yapılması ile sağlıklı bir inceleme gerçekleştirilememekte. Tekrarlı ziyaretler yapıp daha derin görüşme yapabilmek şansımız olmuyor. Örnek veriyorum benim mesela 10 tane mahallem var ve ben bu mahallelerin tamamının taramasını gerçekleştirmediğim için 2. görüşmelere geçemedim. İhbar, başvuru, yönlendirme olduysa o haneye tekrar ziyaret gerçekleştirilebiliyor ancak öyle olmadığı zaman ziyaretler gerçekleştirilemiyor. ASDEP kapsamında geriye dönük olarak ziyaretlerimizin kontrollerini sağlamaya yönelik çalışmalarımız çok kısıtlı sayıda oluyor.” (G-4)*

ASDEP ziyaretleri yapılırken personel ikişer kişilik ekiplerle ve kendilerine verilmiş olan tabletler ile ziyaretleri gerçekleştirmektedirler. Bu tabletlerin içerisinde de hane ve bireyler ile ilgili sorular bulunmaktadır. ASDEP personeli de hane görüşmesini temel olarak bu soru formu ile gerçekleştirmek durumundadır. Ancak bu form konusunda da katılımcılar bazı eksiklikler olduğunu düşünmekte. Bu eksiklikler genel olarak T.C. alınması, soruların samimi ve içten bir şekilde yanıtlanmaması ve sorulan bazı soruların yanlış anlaşılması üzerinde yoğunlaşmıştır.

*“Bizim ASDEP soru formatında böyle bir eksiklik var. Biz aileleri sosyal ve ekonomik yönden değerlendiriyoruz ama psikolojik olarak tartabileceğiniz ciddi sorular yok. Görüşme bitmeden önce mesela şunu diyoruz: Sizi son zamanlarda olumsuz etkileyen ve destek almanızı gerektiren bir sorun yaşadınız mı? Burada aileler psikososyal desteğe ihtiyacı olsa bile bence yok diye söylüyorlar.” (G-2)*

*“Biz ASDEP soru formunu aldık ve uygulamaya yapmak için hanelere gittik, onlara sorduğumuz ilk soru T.C. kimlik numaraları. Kapısına ilk kez gittiğimiz bir insan siz de olsanız ben de olsam T.C. kimlik numarası istendiği zaman görüşme yapmak istemez. Bunu cevaplamadığınız zamanda diğer sorulara geçemiyorsunuz. Yani bu teoride oluşturulmuş olan soru formu biz incelemeye gittiğimiz ilk anda tıkanı. Dolayısıyla bir şeyler birbirine uymadı diye düşünüyorum. Daha sonradan T.C. kimlik numarası girmeden de görüşme yapabileceğimizi öğrendik ve bu bizim işimizi kolaylaştırdı. Ya da buna benzer sorular var. Uzun süre evden ayrı kaldığınız oluyor mu? Gibi. Biz hırsız mıyız, onlar evde yokken onların evine mi gireceğiz diye şüpheye düşüyorlar. Bunun gibi bazı sorular çok havada kalıyor görüşmede. Bu örnekte de olduğu gibi bazı teorilerde alana çıkıldığı gibi olumlu sonuçlar alınmayabiliyor. Diğer bir örnek ise resmi nikâh ve dini nikâh. İlk görüşme yapıldığı zaman bu soruların sorulması insanların kendilerini yargılayacağımız düşüncesi ile doğru cevap vermiyor olabilirler. Bu soruları sorduğumuz zaman yadırgıyorlar. Biraz önce söylediğim evde ayrı kaldınız zamanlar oluyor mu sorusu vardı. Çocuklara mesela görüşme yaptığımız zaman çalışıyor musunuz? Neden çalışmıyorsunuz? Gibi sorular geliyordu. Şu an aklımda olan bunlar var.” (G-4)*

*“İsim soy isim, adres tespiti, hatta alınabilirse T.C. alınmaya çalışılıyor. Bunlar güven ortamının oluşmasını engelleyici şeyler. Bu bilgileri alırken dolandırıcı muamelesi görebiliyoruz. Kişiler gerçek duygu ve düşüncelerini ifade etme konusunda çekinceler taşıyor ve verdikleri bilgilerin nerelere gideceği, kendilerini nasıl etkileyeceği noktasında endişeler taşıyorlar. Bu nedenle ASDEP ile doğru bilgileri almak pek mümkün olmuyor. Daha etkili yöntemler yapılabilir. İsim neden istiyorsunuz ve nereye gidecek bu bilgiler soruları çok geliyor. Ailelerde güven sorunu var. Genelde inansınlar diye kurumu arattırıyoruz ya da muhtarla iletişime geçmelerini söylüyoruz. Yani*

*insanların kendilerini yeterince açabildiği ve sorunlarını dile getirebileceği bir ortam oluşmuyor.” (G-5)*

*“İmam nikâhı resmi nikâh konusunu vatandaşa soruyoruz. Onun yerine resmi nikâh var mı yok mu? Diye sorabiliriz. Ben bu sorunun yeterli olacağını düşünüyorum. Resmi nikâh varsa zaten genelde imam nikâhı yapıyor. Bunu tekrar sormanın mantıklı olduğunu düşünmüyorum. Vatandaşa bu soruyu sorduğumuz zamanda imam nikâhı resmi nikâhın önüne geçiyormuş gibi oluyor. Devlette resmi nikâh yerine imam nikâhını kabul ediyor şeklinde algılanabiliyor. Ben öyle düşünüyorum işin açıkçası.” (G-8)*

Ülkemizin farklı kültürel ve etnik yapıları barındırması nedeniyle de bazı sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bunun en belirgin olanı ise dil sorunudur.

*“Yani anladığım kadarıyla uyum sorunu kolaylaşsın diye Suriyeli olup Kürt kökenli olanları Diyarbakır ve çevresine göndermişler. Yani en azından uyum sorununu dil yönüyle çözebilirler diye. Bu şekilde bir şey yapılmış diye gözlemledim. Sahada çalıştığım göçmenler genelde Kürtçe konuşuyor. Bu nedenle mesela ben Kürtçe bilmediğimden yanımda Kürtçe konuşmayı bilen şoför olmadan görüşmeye gidemiyorum.” (G-2)*

Hane ziyaretleri sahada iki şekilde yapılmaktadır. Birincisi müracaatçıların başvuru sonucunda talep odaklı olarak. İkincisi ise herhangi bir başvuru olmadan arz odaklı olarak. Katılımcılardan G-3 talep odaklı gittikleri zaman görüşme konusunda sorun yaşamadıklarını ancak arz odaklı gittiklerinde sorunlarla karşılaştıklarını ifade etmiştir:

*“Kurum olarak gittiğimiz zaman sıkıntı yok ama ASDEP olarak gittiğimiz zaman sıkıntı olabiliyor. Kapı açılmıyor bize, tanınmıyoruz. Mesela aylık gelirin ne kadar dediğimiz zaman garip karşılanabiliyoruz. Ama kurum olarak talep odaklı sosyal yardım verme konusunda gittiğimiz zaman aileler her şeyi açık açık konuşabiliyor. Bu yüzden bence tanıtım eksik. Ayrıca psikososyal desteğin o ortamda yapılabileceğini düşünmüyorum, kurumda yapılması daha sağlıklı olur.” (G-3)*

ASDEP kapsamında çalışan personellerden G-6’ nın yüksek lisans tezi olarak ASDEP sorunlarını çalıştığı ve kendi tezinde ASDEP kapsamında yaşanan en önemli sorunların iş yükü ile vatandaşın görüşmek istememesi olduğunu ifade etmiştir.

*“Kendim bakımından da sorun bu. Görüşemiyorsun yani. Görüştüğün zaman da kapıda görüşüyorsun. Benim yüksek lisans tezim de ASDEP üzerindedir. ASDEP personelinin temelde yaşadığı 2 sorun olduğunu tespit ettik. Biri*

*“içeride yaşadığı iş yükü problemi diğeri de dışarıda vatandaşın görüşmek istememesi ile ilgili yaşanan problemlerdi.” (G-6)*

Güvenlik sorunu da ASDEP personelinin sıklıkla karşılaştığı problemlerden birisi olabiliyor. Çünkü kapısını çaldıkları hane kimdir? Ne iş yapar? Herhangi bir ruhsal rahatsızlığı var mı? Gibi bilgilerin bilinmemesi güvenlik sorununu da ortaya çıkarabilmektedir.

*“Aileler ASDEP’in ne olduğunu bilmediği için onlara bunu biraz açıklamamız gerekiyor. Hiçbir neden yokken evlerine gidiyoruz. Bu nedenle neden diye soruyorlar. Bilgi vermektan çekilmeleri çok karşılaştığımız bir sorun. Güven problemi de yaşayabiliyoruz. Aileler güvenmedikleri için bilgi vermek istemeyebiliyorlar. Bunun yanında güvenlik sorun olabiliyor. Hiçbir bilginizin olmadığı hanelere gidiyoruz. Gittiğimiz hanelerde ruhsal problemi olan kişiler de olabilir ya da bizim güvenliğimiz açısından herhangi bir risk faktörü oluşturabilecek durumlar olabilir.” (G-7)*

Bir katılımcı da sosyal inceleme raporunun herkes tarafından yazılamayacağını belirterek alanda bunun bir standardının olmadığını şöyle ifade etmektedir:

*“Mesela bir psikolog sosyal inceleme raporu yazıyor, Bir sosyolog sosyal inceleme raporu yazıyor, bir öğretmen sosyal inceleme raporu yazıyor... Ama bize öğretilen sosyal inceleme raporunu sosyal çalışmacı yazar şeklindeydi.” (G-7)*

Bilindiği üzere ülkemizin doğu kesimi dağlık ve engeli bir coğrafyaya sahiptir. Bu nedenle kışın bazı aylarda bazı kırsal bölgelerin yolları ya kardan dolayı tamamen kapanır ya da kısmen açık olur. Coğrafi koşullardan dolayı ASDEP personeli de sorun yaşayabilmektedir:

*“Biz bölge olarak sıkıntılı bir bölgedeyiz; engebe, kış mevsiminin ulaşım engel olması... O yüzden genelde köylere yaz mevsiminde gitmeye çalışıyoruz. Yazın merkez köyler ya da merkez mahallelere gitmeye çalışıyoruz.” (G-11)*

Sonuç olarak hane ziyaretleri kapsamında en fazla görülen sorunların; izleme ve takip sorunları, soru formatı sorunları, görüşmelerin kabul edilmemesi, personelin iş yükü, güven sorunu ve programı uygulayamama olduğu anlaşılmaktadır.



#### 4.2.1.6. Ziyaretler Esnasında Yaşanan Olay Örnekleri

Ülkenin genelinde hizmet vermekte olan ASDEP personelleri ziyaretleri esnasında bir takım olaylar yaşamakta ya da yaşanan olaylara şahit olmaktadır. Bu tema altında ise bu yaşanan olay örneklerine yer verilecektir.

ASDEP kapsamında yapılan ziyaretlerde evin içerisinde nasıl bir insan profilinin çıkacağı bilinmemesi sahada çalışan personeli bazen zor durumda bırakabilmekte ve güvenlik açığına neden olabilmektedir.

*“Güvenlikle ilgili benim yaşadım pek bir sorun olmadı. Ama kapıyı çalıyor, içeriden neyin çıkacağını ve ne ile karşılaşacağını bilmiyorsun. Mesela hane ziyareti yaparken davet edilince evin birine girdik. Konuşurken öğrendik ki adamın ciddi anlamda sağlık problemleri var. Adama ne ilaç kullandığını sorunca psikolojik problemleri olduğunu anladık. Öğrenince de hemen soruları hızlıca sorup çıktık. Böyle durumlar da olabiliyor. Mesela Altındağ'da bir evde bundan daha fazlası olabilir. Güvenlik nedeni ile polisle beraber gideyim dersen de bu sefer hane görüşmek istemeyebiliyor. Hatta İlin birinde olumsuz bir olay yaşanmış. Adamın biri personelleri eve kilitlemiş ve polisi aramış. Böyle durumlar olabiliyor.” (G-6)*

ASDEP kapsamında yapılan hane ziyaretlerinin iki kişi olarak yapılması planlanmıştır. Bir kadın ve bir erkek olmak üzere. Ancak iş yoğunluğundan dolayı bazen personel tek başında da ziyaret gerçekleştirebilmektedir. Bunun sonucu olarak ise güvenlik konusu sorun teşkil etmekte, taciz olaylarına kadar büyüyen sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

*“Bir kadın bir erkek deniyor ama personelin bazen tek başına gitme durumu da olabiliyor. Personel yetersizliğinden dolayı bu durumda biraz sorun olabiliyor. Örneğin bir erkek kapıyı açıp gel içeriye vesaire gibi şeyler söyleyebiliyor, başıma da geldi. Yani hiç sağlıklı bir ortam değil.” (G-5)*

Bazı durumlarda da vatandaşlar personele güvenmediği için kendilerini korumak adına bir takım önlemler almaya çalışmakta, bu yaşadıkları güven sorununu kolluk kuvvetlerine kadar yansıtmaktadır.

*“Mesela biz bir eve saha incelemesi yapmak için girdiğimizde önce bilgileri verip daha sonra siz bizim bilgilerimizi neden alıyorsunuz, sizi polise şikâyet edeceğim diyerek kapıyı üzerimize kilitleti. Polis gelmeden kapıyı açmayacağını söyledi. Bu durum biraz bizi korkuttu açıkçası. Yanımda arkadaşım olmasaydı çok daha endişe duyup panik yapabilirdim Ama onun*

*yanımda olması bana biraz güç verdi. Kişinin birazda ruhsal durumu iyi değildi. Çok sağlıklı durmuyordu. Sonra polisi aradı polis ile konuştu. Sonra polis bizle konuştu. Polis kapıyı açmasını söyleyince ancak öyle kapıyı açtı.” (G-7)*

*“Biz ailenin biri ile görüşmeye gittik ama evde bulamayınca bize dediler ki üst katta bir tane teyze var gidin onunla konuşun, onun yardıma ihtiyacı var. Bizde görüşelim dedik, bilgilerini aldık. Sonra oğlunu arayıp telefonu bize verdi. Biz de sosyal hizmetlerden geldiğimizi, yardımcı olmaya çalıştığımızı söyledik ama oğlu sizin benim annemle ne işiniz var neden onun bilgisini aldınız dedi. Sonra ben polisi arayacağım dedi ve polisi aradı. Polis de artık o sokakta mıymış o cadde de miymiş hemen geldi (gülerek anlatıyor). Hırsız diye bizi orada bir yakaladı. O zaman kurum kartımız, yeğemiz falan da yoktu.” (G-10)*

ASDEP görüşmeleri esnasında personelin anlam vermekte zorlandığı bazı durumlar da olduğu ifade edilmiştir. Örneğin G-9 kendi bilmedikleri bazı konuları dahi bilen bazı vatandaşlar gördüklerini aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

*“Bu konuda zaten devletin verdiği yardımdan haberdarlar. Ben yönetmeliklere ve mevzuata çok hâkim olduğumu düşünürdüm ancak sahada bunun öyle olmadığını gördüm. Örneğin aileye vakfın vermiş olduğu şartlı eğitim ve şartlı nakit yardımından bahsediyoruz. Eşiniz işten ayrıldıysa bu yardımdan faydalanabilirsiniz diye söylüyoruz. Müracaatçı pat diye şunu söyleyebiliyor; bunun için 6 aylık bir zamanın geçmesi gerekiyor diye. Buna benzer detayları biz bilmeyebiliyoruz ama gittiğimiz müracaatçı bunları bizden çok daha iyi biliyor. Bu tarz kararlar mevzuatta ve yönetmeliklerde genelde bulunmuyor. Bunlar genellikle İl ve İlçelerdeki Mütevelli Heyetlerinin belirlediği kararlar. Vatandaş bizden bu konuda çok çok daha bilgili. Nasıl olduğunu çok bilmiyorum ama var olan bilgiler kulaktan kulağa inanılmaz şekilde yayılıyor.” (G-9)*

Görüldüğü üzere alanda bu ve bunun gibi yaşanan hadiseler psikososyal destek konusunda yapılacak çalışmalara yönelik yol gösterici olarak ifade edilebilir.

#### 4.2.1.7. Mükerrer Ziyaretler

ASDEP programında ziyaret edilecek hanelerin belirlenmesi konusu Bakanlık merkezinden yapılmamış, bu yetki illere bırakılmıştır. “Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği” nde merkezin görevleri, çalışma alanları ve hizmet ilkeleri açık bir şekilde belirtilmiştir. SHM bünyesinde çalışan ASDEP personellerinin de bu ilkeler

doğrultusunda ve AÇSHB tarafından gönderilen iş akışı, resmi yazı vb. ile yürütmeleri istenilmiştir.

Buna göre ASDEP'in hane taraması yapması amacıyla riskli bölgeler çalıştıkları SHM'lerce belirlenmekte ve alan taraması şeklinde ziyaretler tüm bölgeyi ya da mahalleyi kapsayacak şekilde genişletilmektedir. Böyle olunca da ister istemez daha önce kuruma başvurmuş ancak bir sonuç alamamış ya da başvurusu olumsuz değerlendirilmiş hanelerle de tekrardan bir temas kurulması sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu durum karşısında müracaatçılarda bir tepki ve sitem hali ile de karşılaşılabilir.

*“Mesela bir arkadaşımız birkaç ay önce ekonomik destek bakımından olumsuz olarak değerlendirmiş bir haneyi. Biz o haneye tekrar gitmiş olabiliyoruz. Öyle bir hakkınız var diyoruz ama burada çelişkiye düşmüş oluyoruz. O yüzden gelir düzeyi düşük yerlere çok gitmemeye başladık. Yükseklerle zaten gitmiyoruz. Daha ortalama hanelere gidiyoruz.” (G-3)*

*“Tepkisel davrananlar da olabiliyor. Örneğin bizim hizmetlerimize daha önceden başvurmuş ama bir sonuç alamamış olan kişiler, sürekli geliyorsunuz ama sorunumuzu çözmiyorsunuz diye sitem edebiliyorlar.” (G-7)*

Bu konuda diğer bir nokta ise tespiti yapan ASDEP çalışanlarının müdahaleyi yapma yetkisinin net olarak bulunmamasıdır. Bu nedenle sorun tespitini yapan ASDEP personeli yönlendirmeyi başka bir meslek elemanına yapıyor. Haneye farklı bir kişi ya da ekip gidince de müracaatçılarda sorunun çözülemediğine dair tepki gelişebiliyor.

*“ASDEP olarak çalışsam tespit yapmam gerekiyor, yaptığım tespiti kuruma yönlendirmem gerekiyor, kurumdaki başka bir meslek elemanının tekrar aile ile görüşmesi gerekiyor. Böyle olunca da aile sürekli geliyorsunuz ama bir şey değişmiyor diye sitem edebiliyor. Mesela bunu pandemi döneminde çok yaşadık. E-devlete yönlendirdik biz vatandaşları. Onlar da Vakıfları aramış, Vakıflarda bize yönlendirmiş. O yüzden insanlar biraz tepki gösterdiler. Bu normal zamanda da böyle. 2. veya 3 incelemeye gittiğimiz zaman tepkilerle karşılaşabiliyoruz.” (G-1)*

Görüldüğü üzere talepleri gerçekleştirilmeyen ailelerin evlerine tekrar bir ziyaret gerçekleştirilmesi sorun yaşanmasına neden olmaktadır. Ayrıca haneye giden sosyal hizmet çalışanlarının sürekli farklılaşması da hane üzerinde güvensizliğe, sorunlarının çözülmeyeceği düşüncesine ve karşıt tepki oluşturulmasına neden olmaktadır.

#### 4.2.2. Alanda Çalışan Personele Göre Ailelerin Psikososyal Destek Algısı

Risk altında olduğu düşünülen ailelerin genel olarak ekonomik riskleri de taşıdıkları düşünüldüğünde en fazla gereksinimleri olan ihtiyaçlarının ekonomik destek olduğu görülmüştür. Diğer yandan psikososyal desteği bilip bilmedikleri de katılımcılara sorularak konunun bu tema altında incelenmesi amaçlanmıştır.

Katılımcıların görüşlerine göre yapılan psikososyal desteğe yönelik ailelerin farkındalıklarının olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca G-1 tarafından ekonomik sorunlar halledilmeden diğer sorun alanlarına girilmesinin çok mümkün olmadığı belirtilerek ilk olarak ekonomik desteğin sunulduğu ifade edilmiştir:

*“Uzun uzun görüşmeler yapıyoruz, danışmanlıklar veriyoruz ama bence çoğu hane bunun psikososyal destek olduğunun bile farkında değil. Mesela şunu da görüyoruz, çoğu haneye gittiğimiz zaman sorunun ekonomik olduğunu görünce o noktaya odaklanmamız gerekiyor. Tabii ki bu ailenin ekonomik olarak desteklenmesi gerekiyor. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde olduğu gibi ailenin temel gereksinimlerini karşılamadan bazı şeyleri yapamazsınız. Mesela ekonomik destek yapıp, o ailenin kendisini toparlamasını da bekleyebiliyoruz.” (G-1)*

Diğer yandan bu durumu destekler nitelikte G-2, ailelerin psikososyal desteğe ihtiyacınız var mı? Diye sorulduğunda ailelerin psikososyal desteğin ne olduğunu bilmediklerinden dolayı hayır cevabını verdiklerini dile getirmiştir:

*“... Görüşme bitmeden önce mesela şunu diyoruz: Sizi son zamanlarda olumsuz etkileyen ve destek almanızı gerektiren bir sorun yaşadınız mı? Burada aileler psikososyal desteğe ihtiyacı olsa bile bence yok diye söylüyorlar. Aileler psikososyal olarak desteklenmek istiyorum ifadesini çok kullanmıyorlar. Çevreden aldığımız bilgiler bu konuda önemli oluyor. Ailelerin kendilerini ifade etmediği noktalarda bizimde gözümüze çarpan durumlar olduğu zaman çevre araştırması yapmayı uygun görüyoruz. Yani biz tespit etmeye çalışıyoruz Bu ailenin psikososyal desteğe ihtiyacı var mı yok mu diye. Biz sorular dışında da sürece dâhil olmaya çalışıyoruz.” (G-2)*

Psikososyal desteğin eğitim düzeyi ve geleneksel yapıyla bağlantılı olduğunu G-3 şöyle aktarmaktadır:

*“Yani oluyor ama (psikososyal destek almak isteyen miracaatçı) dediğim gibi daha böyle sonradan yoksullaşmış olanlar da oluyor gibi. Eğitim*

*düzeyle ve geleneksel yapıyla biraz bağlantılı. Tabii ki istisnalar da olabiliyor. Hiç tahmin etmeyeceğimiz birileri de bize bu konuda destek olur musunuz diye soruyor.” (G-3)*

Genel kanının aksine katılımcılar bazı sorun yaşayan ailelerin psikososyal destekten haberdar olduklarını ve bunu da talep ettiklerini ifade etmiştir.

*“Evet, bazen çıkıyor (Psikososyal destek almak isteyen müracaatçı). Mesela eşinden ayrılmış çocuklarıyla beraber kalan kadın denk gelebiliyor ya da engellinin bakımını sağlayan ve bu konuda yıpranmış olan bir kişi karşınıza çıkabiliyor. Hem maddi açıdan hem de psikolojik açıdan desteğe ihtiyacı olan insanlar oluyor. Bunlara yönlendirme yapıyoruz. Bizim aile eğitim programlarına, eğitim birimimize, danışma merkezimize yönlendiriyoruz ama yönlendirmeye uymuşlar mı, herhangi bir danışmanlık hizmeti almışlar mı gibi kontrollerini yapma şansımız olmuyor.” (G-4)*

*“Bazı ailelerimiz kendileri de talepte bulunabiliyor. Şu an bir ihtiyacım yok ama psikososyal olarak destek alsam daha iyi olabilir diyen çıkabiliyor. Birilerinin onlarla ilgilendiğini ve görüşmek istediklerini söyleyenler çıkabiliyor. Herhangi bir sorunu olmasa bile görüşmek istediğini söyleyen Ailelerimiz oluyor bazen. Ama bu sürekli olan, her zaman karşılaştığımız bir şey değil.” (G-7)*

Bazı durumlarda sık karşılaşılmasa da psikososyal desteği çok bilmeyip bunun yerine psikologla görüşmeyi isteyen müracaatçıların da olduğu ifade edilmiştir.

*“Psikososyal destek olarak değil de benim görüşebileceğim bir psikolog var mı diye soruyorlar genelde. Mesela aile danışmanlığını anlatıyoruz, bende almak istiyorum diyen çıkabiliyor. Tabii bu çok sık yaptığımız bir yönlendirme değil.” (G-6)*

G-8 ise ailelerin genel olarak ekonomik desteği talep ettiğini, az da olsa psikososyal desteği talep edenlerin de olduğunu ifade etmiştir:

*“... 100 aileyi geziyorsak bunların 10 tanesi psikososyal destek almak istiyor. Bunların 30 tanesi aman bize karışmayın bir şey çıkmasın diyor. Geri kalan büyük bir çoğunluğu da yardım yapacak mısınız? Diye soruyor.” (G-8)*

G-9, ailelerin güven duymamalarından dolayı psikososyal destek talebinde bulunmadıklarını aktarmıştır:

*“Çok nadir psikososyal destek talebi oluyor. Dediğim gibi daha çok güven sorunu yaşıyoruz bu durumda. Örneğin kadıneşinden şiddet görüyordur ama bunu bize anlattığı zaman daha mı kötü olur diye düşünüp bize bundan bahsetmeyebiliyor. Güven duygusunu kolay bir şekilde oluşturamayabiliyoruz. Şöyle söyleyebilirim abartı olmaz, 500 aileden 1 kişi belki psikososyal olarak yardım almak için talepte bulunmuştur.” (G-9)*

Psikososyal desteği talep edenlerin oldukça nadir karşılarına çıktığını G-11 de şu ifadelerle aktarmaktadır:

*“Benim psikososyal desteği talep eden karşılaştığım sadece 1 kişi oldu. 4 yıldır çalışıyorum ilk defa oldu. Son zamanlarda herhangi bir kayıp yaşadınız mı deyince vatandaş da ben 15 gün önce babamı kaybettim dedi. Bu konuda destek almak ister misiniz dedik biz de. Destek almak istediğini söyledi ama devamı gelmedi maalesef. 2. görüşmeden sonra tamamen istemiyorum dedi. Bu durumda gönüllülük esasına aykırı davranmamak için müracaatçıyı zorlamadık. Onun dışında hiç kimse psikososyal destek konusunda herhangi bir talepte bulunmadı.” (G-11)*

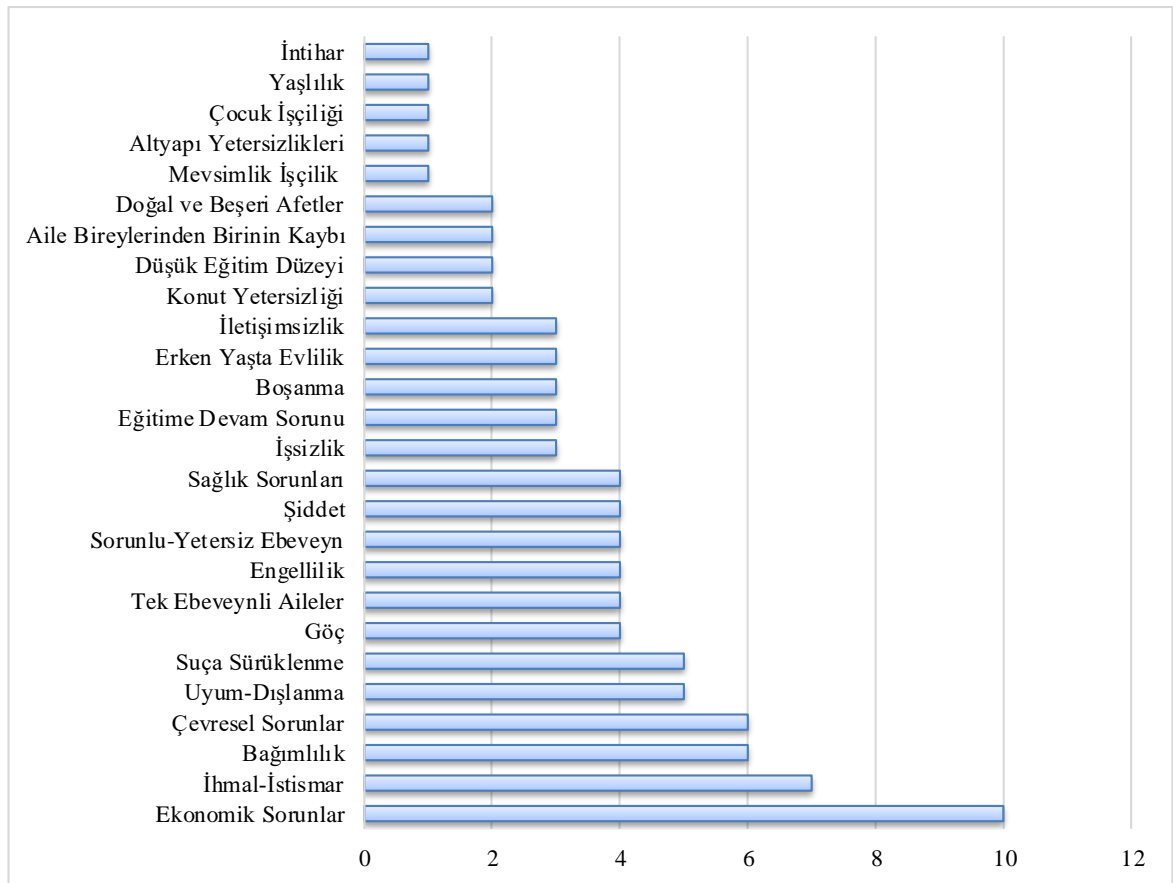
G-11 ise ailelerin psikososyal terimini çok bilmediklerinden kendilerinin açıklama yaparak aileleri yönlendirdiklerini ifade etmiştir.

*“Psikososyal desteği talep eden oldu. Genelde parçalanmış ailelerde oldu. Biz genelde ailelerin özelliklerini öğrendikten sonra hizmet modellerimizi anlatıp yönlendirdik. Boşanmış ailelerin çocukları suça sürüklenme, okulu bırakma, devamsızlık, madde kullanımı gibi nedenlerle yönlendirdiğimiz çok oldu. Çocuk psikiyatrisine, kendi kuruluşumuzda bulunan psikologlara, AMATEM'e yönlendirdiğimiz vakalar çok oldu. Ekonomik olarak olmasa da psikolojik olarak yönlendirdiğimiz vakalar oldu. Bu konuda Akçaabat ilçesinde daha fazla vaka var. O ilçede bu konuda çok daha fazla yönlendirme yaptık. Genel anlamda psikososyal desteği aileler bilmediği için konuyu biraz açınca ve bilgi verip yönlendirme yapınca onlar da kabul ediyorlar.” (G-10)*

Sonuç olarak ailelerin “psikososyal” terimine biraz yabancı oldukları görülmüştür. Ayrıca bu terimi psikolojik destek ile karıştıranlar ya da hiçbir anlam yükleyemeyenlerin oranının yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle de psikososyal destek almayı talep edenlerin azlıkta olduğu görülmektedir.

### 4.2.3. Alanda Çalışan Personellerin Riskli Aile Tanımları

Alanda riskli ailelere psikososyal destek vermek üzere çalışan ASDEP personelleri sürekli olarak hane ziyaretleri yapmaları nedeniyle bu konuda oldukça deneyim kazanmışlardır. Sürekli riskli ailelerle çalışmaları onların riskli aile tanımları üzerinde etkili olmuş ve bu durum görüşmelere olumlu olarak yansımıştır. Özellikle sahada kendi karşılaştıkları durumlarla kıyaslayarak bir anlatım sergilemeleri de araştırmayı zenginleştirmiştir.



**Şekil 20.** Sahada Çalışan Personellerin Aileler İçin Tanımladığı Risklerin İstatistikî Sıralaması

Tabloya göre en fazla karşılaşılan riskler sırasıyla; ekonomik sorunlar, ihmal-istismar bağımlılık, çevresel sorunlar ve uyum-dışlanma sorunları şeklinde gitmektedir. Ailelerle görüşmede olduğu üzere ekonomik sorunların en yüksek oranda çıkması beklendiği bir sonuç olmuştur.

G-1 riskli aile tanımını hem çocuklar üzerinden hem de romanlar üzerinden yapmıştır. Ekonomik sorunlar, işsizlik, iş olanaklarının olmaması, mevsimlik işçilik, konut yetersizliği, tuvalet ve banyoların dışarda olması, çocukların istismara açık olması, eğitime devam, altyapı sorunları, olumlu rol model eksikliği, göç, uyum sorunları, izole yaşam ve dışlanma G-1'in üzerinde durduğu risk faktörleri olmuştur.

*“Çocuklar ve çevre riskleri açık oluyor genelde. Örneğin konut yetersizliği. Romanlar üzerinden gideyim isterseniz. Mesela 5-6 kişilik bir aile tek bir oda içerisinde kalıyor. Bu durum erken ergenliğe de yol açabiliyor. Çocuklar ebeveynlerinin cinsel birlikteliklerine de şahit olabiliyorlar. Tuvalet ve banyolar genelde dışarıda, çocuklar bu nedenle risklere açık olabiliyorlar. Çok sık ve bir arada yaşanan mahallelerde güvenlik problemleri de olabiliyor. Madde bağımlılığı da özellikle. Bu yine ekonominin getirdiği sorunlar. Yeterli konut olmaması, eğitime devam edilmemesi, altyapı sorunları... Dediğim gibi mesela Romanların Keşan'da sigortalı çalışabilecekleri pek bir alan yok. Örnek veriyorum pek bir fabrikayok. Biraz tarım var. Ayçiçek ve buğday gibi. Oralarda da makineleşme olduğundan insan gücüne pek ihtiyaç yok. İnsanların çalışabileceği bir yer yok. Mesela buranın insanı 3 ay Çanakkale'ye zeytin toplamaya gidiyor. Bu üç aylık süreç tam yaz tatiline denk gelmediği için bu durum çocukların eğitimi konusunda da sorunlara neden oluyor. Kişi tüm ailesini alıp gidip orada bir çadırda yaşıyor. Çünkü gitmek zorunda. Öbür türlü geçimini sağlayamaz. Olumlu rol model olabilecek kimsede yok sosyal çevrelerinde. Burada sadece Roman Kültürü de yok. İnşaat için Doğu'dan gelmiş olanlar da var, eskiden Bulgar'dan Yunan'dan göçmüş olan halk da var. Hepsi birbirinin içerisinde diğer gruplardan izole olmuş bir şekilde savunmaya geçtikleri için bize karşı daha da hırçınlar. O yüzden içlerine giremiyorsun, çok fazla destek olamıyorsun... Bu sorunları da yaşıyoruz. Yani iş olanakları çok az. Ben bu durumu biraz ona bağlıyorum. Bu yüzden biz onları yardım odaklı destekliyoruz. Bu yardımlarda onları bağımlı hale getiriyor. Mesela çocuğu okula giden bir aileye nereden baksanız bin lira bir yardım sağlanıyor. Bu büyük bir para değil ama onlar günlük yaşadıkları için zaten çok fazla sosyal ihtiyaçları yok. Kirada ödemiyorlar, elektrik su da pek fazla ödemiyorlar. Haliyle bu bin lira ile tüm ay geçinebiliyorlar. Bu durum onların işe çıkmamasına ya da iş aramalarına da neden olabiliyor.” (G-1)*

G-2, riskli aileler için; baş etme mekanizmaları yetersiz, kendi sorunlarını çözemeyen, profesyonel destek ihtiyacı olan aileler ile içerisinde, göç, boşanma, suç öyküsü, engellilik ve bağımlılık bulunan aileler şeklinde tanımlama yapmıştır.

*“Hayatlarındaki güçlüklerle ve zorlamalara karşı baş etme mekanizması yetersiz kalan, karşılaştıkları güçlükleri kendi iç dinamikleri ile çözemeyen, profesyonel müdahalelere ihtiyacı olan aileleri riskli aileler olarak*



*tanımlayabilirim. Örnek verecek olursak; parçalanmış aileler, köyden kente göç etmiş olan aileler, ciddi suç öyküsü bulunan aileler, içinde engelli vatandaş olan aileler, engellilik, geçim sorunu yaşayan veya uyuşturucu ve sentetik bir maddeye bağımlılık geliştirmiş bireyi bulunan aileler riskli sınıfa girmektedir.” (G-2)*

G-3, riskli aileleri; çevresel sorunları olan, sorun çözme becerileri eksik, suça sürüklenme, erken yaşta evlilik, yoksulluk, madde kullanımı olan aileler şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca roman vatandaşlarda ve doğudan göç eden ailelerde risklerin farklılaşabileceğinin üzerinde durmuştur.

*“Yaşadıkları çevre olarak risk altında olan ve geleneksel yapıları gereği yaşadıkları çevre dışına çıkmayı düşünmeyen ya da beklemediği olumsuz bir olayla karşılaştığında sorun çözme becerisi bulunmayan insanların risk altında olduğunu düşünüyorum. Suça sürüklenme, erken yaşta evlilik, nikâhsız birliktelik, çocuk yetiştirme konusunda bilgisizlik vb. risklerle karşılaşıyorlar. Ben Konak SHM’de çalışıyorum ve bizim burada göçmenlerin ve Roman vatandaşların yaşadığı bölgelerin risk altında olduğunu söyleyebilirim. Doğu kökenli olanlar da erken yaşta evlilik ve beraber yaşama olabiliyor. Tabii ki bence en önemli risk yoksulluk. Yoksul haneden gelenler evlilik yapıyor ve çocukları oluyor. Onlar da ebeveynlerinde gördükleri gibi devam ediyorlar. Yani geleneksel aile yapıları genelde korunuyor ve riskler aynı şekilde devam ediyor. Çevrelerinde o şekilde gördükleri için erken evlilik onlara çok normal çok doğal geliyor. Eşin cezaevine girip çıkması, suç işlemesi, madde kullanması... Bunlar çok olağan geliyor. Garip karşılanmıyor. Geleneksel yapı bir risk faktörü bence.” (G-3)*

G-4, riskli ailelere ulaşmakta güçlük çektiklerini belirterek riskli ailelerin risklerinin temelinde ekonomik yoksunluğun yattığını düşündüklerinden diğer sorunlarını ikinci plana attıklarını ifade etmiştir. Ayrıca riskli aileyi; göç, suça sürüklenme, istismar, boşanma, eğitime devam edememe, yoksulluk, işsizlik, çocuk yetiştirmede sorunlar, madde kullanımı ve tek ebeveynli aileler olarak tanımlamıştır.

*“Sosyoekonomik açıdan yetersiz ya da engelli bireylerden oluşan ya da yaşam kültürüne alışık oldukları bölgeden ayrılıp göçle farklı bir yere yerleşmiş ve yerleştikleri çevrede azınlığı oluşturan aileleri risk altında olan aileler olarak tanımlayabilirim. Yetişkinlerin suça karışması, çocukların suça sürüklenmesi, istismar, boşanma, çocukların eğitime devam edememesi, yoksulluk gibi risklerle karşılaşıyorlar. Bu ailelere istihdam, aile planlaması, sağlık, çocuk yetiştirme gibi konularda düzenli ve takipli bir şekilde rehberlik çalışması yapılması gerektiğini düşünüyorum. ASDEP kapsamında gerçekleştirilen ilk ziyarette risk altındaki ailelerle görüşme sağlanmakta*

*zorluk çekilmektedir. Ancak gerçekleştirilen tekrarlı görüşmelerde ya da bireylerin herhangi bir sebeple Müdürlüğümüze geldikten sonra bizimle daha kolay görüşme sağladığı anlaşılmaktadır. Ayrıca risk altındaki ailelerin birçoğunun kendilerinin sadece maddi açıdan risk altında olduklarını düşündüklerini, maddi sorunlarının çözülmesinin diğer tüm sorunları ortadan kaldıracacağını düşündüklerini, eğitim, çocukların sağlık takipleri, aile içi şiddet gibi sorunları ikinci plana attıklarını gözlemlemekteyiz... Özellikle göç alan belli mahalleler var. Ailelerin içerisinde yine bu bölgelerde eşi cezaevinde olan ya da annesi babası cezaevinde olan aileler yüksek risk altında olabilir. Madde kullanımı olanlar, boşanmış ebeveynlerin olduğu çocuklu aileler, yoksulluk yaşayanlar, işsizlik olanlar, engelli aileler yüksek risk grubunu oluşturuyor olabilir.” (G-4)*

G-5, riskli ailelerin içinde bulunduğu riskleri; tek ebeveynli, göç, eğitim seviyesi düşük, yoksul, suça sürüklenmiş, suç mağduru, ihmal-istismara uğrama, riskli bir çevrede yaşayan ve riskleri aynı anda yaşayan travmatik aileler şeklinde sıralamıştır.

*“Tek ebeveynli, göç etmiş, farklı bir kültürel ortama gitmiş, eğitim seviyesi düşük, yoksul, yüksek suç oranına sahip bölgede yaşayan, genetik psikolojik rahatsızlıkları bulunan, dışlanma (maddi ve manevi), suça sürüklenme veya suç mağduru olma, istismara uğrama, kötüye kullanılma vb. ihtimalleri yüksek aileler. Yani hem içeriden kaynaklı hem dışarıdan kaynaklı sorunlar yaşayabilecek aileler risk altındaki ailerdir... Risk faktörlerindeki özelliklerden birden fazlasına sahip olan aileler, daha önce bir travmatik deneyime maruz kalmış aileler, yüksek risk barındıran bir çevrede yaşayan aileler...” (G-5)*

G-6, riskli aileleri; profesyonel desteğe ihtiyaç, ekonomik yoksulluk, işsizlik, ailede kayıp yaşanması, aile içi şiddet, çevresel sorunlar, uyum sorunları, engellilik, iletişim sorunları, yetersiz ebeveyn desteği, madde bağımlılığı ve aile içi sorunları olan yapıya sahip aileler şeklinde tanımlamıştır.

*“Riskli aileyi sosyal ve psikolojik açıdan kendi ihtiyaçlarını kendi karşılayamayan aile olarak tanımlayabilirim. Tabii en önemli risk olarak ekonomik yoksunluk gösterilebilir. Riskli aileler, ekonomik açıdan yoksunluğa düşebilir, aile üyelerinden birinin kaybı ya da aile içi şiddetin olduğu durumlarda aile fertlerinin iyilik halinin olmaması, sosyal çevresi ve bulunduğu kültürel ortama uyum sağlayamayan aileler, ekonomik, sosyal ve psikolojik açıdan risklerle karşılaşmaktadır. Bu riskler kimi zaman aile üyelerinden birinin işini kaybetmesi, ailede engelli bireyin olması, uyuşturucu madde kullanan bireyin olması, yetersiz anne-baba desteğinin olması, ailede otokontrol mekanizmasının olmaması, aile içi iletişimin yetersiz olması gibi söylenebilir. Örneğin bir ailede madde bağımlılığı varsa*

*tüm aileye etkileyebiliyor. Temelde risk altındaki ailelerin, sosyal destek mekanizmalarının yetersiz olduğunu düşünüyorum. Benim gördüğüm şu an için bunlar. Mesela kaynanası ile beraber oturuyorlardır, geniş ailedir, onunla ilgili de sorun olabiliyor.” (G-6)*

G-7, riskli aileleri; sosyoekonomik seviyesi düşük, parçalanmış, içerisinde istismar durumu olan, sağlık sorunları ve ruh sağlığı problemleri yaşayan aileler şeklinde tanımlamıştır.

*“Ailelerin sosyoekonomik olarak düşük düzeyde olmaları risk oluşturuyor öncelikli olarak. Parçalanmış aileler, istismar durumları, Aile içerisinde fiziksel istismar olsun, cinsel istismar olsun, ruhsal istismar olsun risk oluşturuyor. Bu tarz durumlar aileler için risk oluşturan etmenler... Ekonomik yoksunluk çok büyük bir risk. Parçalanmış aile olması çok büyük bir risk. Sağlık sorunları ve ruh sağlığının yerinde olmaması... Bunlar olabilir.” (G-7)*

G-8, riskli aileleri içerisinde; kültürel-çevresel sorunlar, parçalanmaya müsait, aile içi iletişimsizlik, ekonomik sorunlar, şiddet, uyumsuzluk, yoksulluk kültürü ve yüksek beklenti düzeyi barındıran aileler olarak ifade etmiştir.

*“Risk altındaki aileleri genel olarak ekonomik durumdan ziyade kültürlerarası farklılıkların ortaya çıkmasıyla ya da yaşadıkları yerlerde ortaya çıkan problemlerle kendi içlerinde parçalanmaya müsait aileler olarak tanımlayabilirim. Aileler içerisinde anlaşamama ve uyumsuzluk varsa bu risk oluşturabiliyor. Yani ekonomik olarak ve toplumsal olarak sıkıntı yaşayan aileler genel olarak risk altındaki aileler olarak görülebilir... Şiddet olabiliyor. Bu sadece fiziksel şiddet değil. Aynı zamanda psikolojik şiddetle de karşılaşılabilir. Mesela ataerkil bir ailede yetişmiş olan baba aile içerisinde kendi istediği olsun istiyor. Aynı şekilde demokratik bir aile içerisinde yetişen kadın ile evlendiğinde kadın da ben böyle görmedim deyip aile içerisinde uyumsuzluğa düşebiliyorlar. Burada ister istemez ya psikolojik şiddet ortaya çıkıyor ya da fiziksel şiddet ortaya çıkıyor. Bunlar olduktan sonra çiftler çocuk olsun düzeler diye düşünüp çocuk yapıyorlar. Çocuk olduktan sonra da sıkıntılar daha da çoğalıyor. Maalesef bu durumdan en fazla da çocuklar etkileniyor. Dolayısıyla da ortaya böyle bir yapı çıkıyor. Hem psikolojik hem fiziksel hem de sosyal şiddet ortaya çıkabiliyor... Ben şunu görüyorum ki sosyoekonomik durumu düşük olan ailelerin, ailelerinin de sosyoekonomik düzeyleri düşük. hanımefendiler evlenmeye karar verdiklerini ifade ettiklerinde ben şunu çok duyuyorum ki aileden kurtulmak istediklerini ifade ediyorlar. Yani bu yaşadıkları ekonomik problemlerden kurtulma amaçlı evlenmek istiyorlar. Koca evine gittiklerinde böyle saraylarda yaşayacaklarmış gibi düşünüyorlar. Yani bu kadar yüksek olmasa bile bir beklenti içerisinde. Dolayısıyla sorun yaşıyorlar. Asgari ücretle*

*çalışan bir kişiden daha fazlasını bekleyemezsin. Ben şimdi kendi adıma söyleyeyim. Mesela şu anda memur maaşıyla Audi Q7 ye binmek istesem problemyaşayacağımdır yani. Eşim benden bunu istediği zaman bu ihtiyacı karşılanmadığı durumda ortaya bir sorun çıkar. Dolayısıyla burada bu problemi yaşıyorlar diye düşünüyorum.” (G-8)*

G-9, ise riskli aileleri makro ve mikro sorunlu olan şeklinde iki grupta ile açıklamıştır. Buna göre makrodan mikroya doğru riskli aileleri; nüfus artışı, göç, doğal afetler, tek ebeveynlik, engellilik, yaşlılık, hastalık, ölüm, iletişim problemleri, ekonomik yoksulluk, şiddet, istismar, psikolojik rahatsızlıklar, stres, ayrımcılık, dışlanma, erken yaşta evlilik, madde bağımlılığı, uyum problemi, eğitime devam sorunu, çocuk işçiliği ve nevrotik bozukluk yaşayan aileler şeklinde bir tanımlama yapmıştır.

*“Risk altındaki aileleri tanımlarken makro ve mikro faktörlere bakmaktayız. Örneğin makro sebepler olarak nüfus artışı, göç, işsizlik oranındaki yükseklik, doğal afetler vb. nedenler. Mikro riskler olarak ise tek ebeveynlik, engellilik, yaşlılık, hastalık, ölüm vb. örnek olarak gösterilebilir. Risk altındaki ailelerde karşılaşılan riskler ise aile içinde iletişim problemleri, ekonomik yoksunluk, şiddet, istismar, psikolojik rahatsızlıklar, stres, ayrımcılık, dışlanma, erken yaşta evlilik, madde bağımlılığı vb. olarak belirtilebilir... Risk altındaki aileler bu dönemde hem gelişimsel desteğe, hem yaşadıkları olayları atlatmaya ve eğer göçmen ise yeni geldikleri ülkeye uyum sağlamaya yönelik psikososyal desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Bu ailelerde yaşanan en büyük sorunlardan biri çocukların eğitime devam etmemesi. Risk altındaki ailelerde özellikle ekonomik yoksunluk sebebi ile çocuklarını geçim kaynağı olarak görmekte, bu durumda çocuk işçiliğini ortaya çıkarmakta. Çocuk işçiliğine bağlı olarak madde bağımlılığı, nevrotik bozukluklar vb. sorunlar görünmekte. Milli Eğitim Bakanlığı maalesef bu konuda okula devam etmeyen çocukların tespit etme ve gerekli işlemleri yeterince yapmamakta.” (G-9)*

G-10, kendi çalıştığı birim üzerinden örnek vererek riskli aileleri; barınma ihtiyacı olan, ekonomik yoksunluk içerisinde olan, istismara uğramış olan ve korunmaya muhtaç çocukları olan aileler olarak sıralamıştır.

*“Şu anda ben huzurevi yaşlı bakım ve engelli bakıma bakıyorum, riskli ailelere oradan örnek vereyim. Genelde barınmaya ihtiyacı olan ailelere yönelik çalışmalarımız oluyor. Ama önceden ASDEP olarak alana çıktığımızda dezavantajlı gruplar, cinsel istismar falan oluyordu ama genel olarak ekonomik muhtaçlık vardı. Buna ilk başta ben istismar ve KMÇ derim. Bu gruptaki aileleri ben ilk başa yazarım. Bizi en fazla uğraştıran konular bunlar. 100 tane dosya inceleriz Bunlardan 2 tanesinde belki çıkar ama bizi*

*çok uğraştırır. Burada çok ince dokunuşlar yaparak doğru yönlendirmeler yapmak lazım. Bir de sokakta kalan, sokağa atılan engelli yaşlıyı da buraya yazabiliriz.” (G-10)*

G-11, aileler için riskleri; ekonomik, ihmale açık, problem çözmede yetersiz, uyum sorunu olan, krizi atlatamama, eğitim seviyesi düşük, madde bağımlılığı, suça sürüklenme, engellilik, şiddet eğilimi, sağlık durumu, sorunlu çevre, erken yaşta evlilikler, sorunlu ebeveynler, intihara yönelme, çığ, deprem ve koronavirüs pandemisi şeklinde tanımlamaktadır.

*“Daha çok sosyoekonomik ön planda olmasına rağmen, psikolojik, fizyolojik olarak ya da duygu durum değişikliği yaşadıkları durumlarda psikososyal desteğe ihtiyaç duyduklarını düşünüyorum (risk altındaki ailelerin)... Risk altındaki bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanamaması durumunda yaşadıkları problemler nedeniyle ihmale açık olmaları, karşılaşılan sorunlarda mantıklı, doğru ve hızlı karar vermede güçlük çekmeleri, problem çözmede yetersiz kalabilmektedirler. Bu durum sonucunda ailelerde kendine yetememe, yaşadığı çevre ve topluma uyum sağlayamama, kriz anını atlatamama gibi risklerle karşılaşılabilir... Ailelerin demografik özellikleri bakımından ailenin sosyoekonomik durumları, eğitim seviyeleri, geçmiş yaşantılarının neler olduğu, yaşadıkları travmalar; ebeveynin madde bağımlılığı, sabıklarının olup olmadığı, aileye katılan yeni bireylerin yâda engelli bireyin ailede var olması vb. krizler ve baş etme çabaları, problem çözme ve yöntemleri, aile ilişkileri, şiddet eğiliminin olup olmadığı, aile bireylerinin aileye bakış açısı, sağlık durumları, aile dinamikleri ve yakın çevre ile ilişkilerinin güçlü olup olmadığı gibi özelliklere sahip olması aileler hakkında doğru gözlemin yapılmasını gerektirmektedir... En önemli temel sebep dediğim gibi ekonomik, sonra eğitim, sonra sağlık. Bunların olmaması temel neden oluşturabiliyor. Erken yaşta evlilikler de çok fazla var. Bu konuda eğitimler vermeye de başladık. Olabildiğince ailelere ulaşmaya çalışıyoruz. Ebeveynlerde olan psikolojik problemlerin çocukları da etkileyerek onları da yanlış yönlendirmesi de risk olarak düşünülebilir. Örneğin intihar eğilimi ya da madde bağımlılığı olan ebeveynlerin çocukları da bu konuda risk altında olabilir. Özellikle Van için söylüyorum son dönemde yaşanan çığdır, depremdir, kovitten dolayı yaşananlardır... Bu sorunları yaşayanlar da bu sorunlarla ilgilenenler de çok büyük sıkıntılar yaşıyorlar. Mesela bu kovid pandemisini düşündüğünüz zaman hepimiz risk altındayız.” (G-11)*

Görüldüğü üzere katılımcıların her birisi kendi bölgelerinden ve kendi pencerelerinden sorunları nasıl gördüklerini ifade etmişlerdir. Burada ifadeler birbirleri ile çoğu bakımda benzerlik gösterirken katılımcıların çalıştıkları bölgelerin de deneyimleri üzerinde etkili olduğu, bu yönden de gözlemlerin farklılaştığı görülmektedir.

#### 4.2.4. Riskli Aileler Nasıl Tespit Ediliyor?

Ailelerle görüşmelerin gerçekleştirilmesi için riskli ailelerin tespitinin yapılması ve ona göre ziyaretlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Günümüzde gelişen ve değişen toplumsal koşulların ve teknolojik gelişmelerin de etkisiyle riskler artmakta ve girift bir şekilde birbirlerine kenetlenmektedir. Beck'e göre (2011) risklerin içeriği ve değer frekansının artmasının, risklerin birbirlerini zaman zaman göreceleştirmesi, zaman zaman da tamamlayıp aşırı üretimini meydana getirmesine neden olabilmektedir. Ayrıca Beck'e göre modernleşme sebep olarak düşünülürse yan etki olarak bütün risklerin birbirleri ile bağlantılı olması kaçınılmaz olacaktır.

Bu bağlamda ASDEP personelleri de sahada çalışmalarını yürütürken belli başlı kriterler kullanmaktadırlar. G-2 önce sahayı tanımaya çalıştıklarını belirterek kamu kurum ve kuruluşları ve okullar ile koordineli çalıştıklarını belirtmiştir.

*“Bu tarz ailelerin tespiti tam olarak bizim tarafımızdan yani ASDEP kapsamında istihdam edilmiş meslek elemanlarınca yürütülmektedir. Hem kadın hem erkek ikişerli gruplar halinde mahalle bazlı çalışmalar yürütüyoruz. Öncelikle çalışacağımız sahayı tanımaya çalışıyoruz, mahallenin sosyo-demografik özelliklerinden tutun fiziki yapısına kadar birçok durumu göz önünde bulunduruyoruz. Saha çalışmalarına başlamadan önce de kamu kurum ve kuruluşlarına ve ilgili kişilere kurumsal kimliğimizi, amacımızı hedeflerimizi ve kurumlardan beklentilerimizi anlatıp iletişim numarası bırakıyoruz. Bunu yapmakla risk altında olan hiçbir bireyi gözden kaçırmamayı ve anında müdahale edilmesini kolaylaştırmayı amaçlıyoruz. Yapılan çalışmalara gelirse, ikişerli gruplar halinde sahaya çıkıp vatandaşlarımıza spontane bir şekilde kapı kapı dolaşip ihtiyaç tespiti yapmaya çalışıyoruz. Bu konuda okuldaki hocalarımızdan, okul müdürlerimizden ve mahalle muhtarlarından yardımcı olmalarını istiyoruz. Onlardan bize geri dönüş yapmalarını bekliyoruz. Riskli hanelerin tespiti halinde bize geri dönüş yapmalarını bekliyoruz. Sahada çalışmalarımız bu şekilde yürüyor bizim...” (G-2)*

G-3 ise risk tespitinden ziyade genelde başvuru odaklı çalıştıklarını, daha sonrasında riskli olup olmadıklarını incelediklerini belirtmiştir. Ayrıca ziyaretlerini planlarken mükerrerlik olmaması için düşük sosyoekonomik düzeye sahip olan ailelere gitmediklerini, yüksekler zaten gitmediklerini, orta sayılabilecek kesim üzerinden ziyaretlerini gerçekleştirdiklerini ifade etmiştir.

*“Bize genelde başvuru şeklinde geliyor (müracaatçı). Bizim daha önceki binamız Roman mahallesinin içindeydi. Bizi gayet iyi tanıyorlardı. Bize ulaşmaları çok kolay. Onlar bize geldiğinde adreslerine bakıyoruz kimliğinden. Genelde Romanlar hurda işi ile uğraşabiliyorlar, 4-5 çocukları oluyor, engellilik problemi de olabiliyor... Risk altında olup olmadıklarını yaşam öykülerine, sağlıklı olup olmadıklarına bilgi becerilerine göre değerlendiriyoruz. Her olay farklı olduğu için net bir şey söyleyemiyorum. Mesela 40 yaşlarında bir kadın geliyor yardım talebinde bulunuyor. Biz ona çalışabileceğini söylüyoruz ama o okuma yazması bile olmadığını söylüyor. Yani bu kadının en fazla çalışabileceği gününbirlik temizlik işleri. O da ne kadar gelir getirir, bu çocukları için ne kadar yeterli olur tartışılır. Biz bunlara da destek olmaya çalışıyoruz... Mesela bir arkadaşımız birkaç ay önce ekonomik destek bakımından olumsuz olarak değerlendirmiş bir haneyi. Biz o haneye tekrar gitmiş olabiliyoruz. Öyle bir hakkınız var diyoruz ama burada çelişkiye düşmüş oluyoruz. O yüzden gelir düzeyi düşük yerlere çok gitmemeye başladık. Yükseklerle zaten gitmiyoruz. Daha ortalama hanelere gidiyoruz. (G-3).*

G-4 ise riskli bölgelerin çalıştığı SHM tarafından belirlendiğini bunun haricinde ise ASDEP’in sahada bilinirliğinin olmamasından dolayı ihbarlar ve başvurulara yoğunlaştıklarını belirtmiştir.

*“ASDEP kapsamında gerçekleştirilen hane ziyaretleri ile ailelerin risk altında olup olmadıkları tespit edilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca Sosyal Hizmet Merkezleri gerçekleştirdikleri çalışmalar sonucunda hizmet bölgelerinin ‘Risk Haritalarını’ oluşturmaktadırlar. Ailelere gittiğimiz zaman ASDEP’in çok fazla bilinmemesinden kaynaklı insanlar görüşme yapmaktan kaçınıyor. Daha çok bize gelen ihbarlar olsun, başvurular olsun, bunlar üzerinden bir çalışma yapmaya gayret ediyoruz.” (G-4)*

G-6, riskli aileleri belirleme konusunda yoksulluğu kriter olarak aldıklarını ifade etmiştir. Ayrıca diğer kurum ve kuruluşların da verilerinden faydalandıklarını ve bunu da nüfusa oranlayarak ona göre gittiklerini, çoklu risk faktörlerini göz ardı etmediklerini ve gitmişken de tüm bölgeyi taradıklarını belirtmiştir.

*“Böyle yoksul bölgeler bellidir ya ilk oralara gittik. Verileri Vakıftan ve SHM’den alarak belirlemeleri yapıyoruz. Kaç tane KMÇ var, kaç tane evde bakım var, bunları belirliyoruz, vaka oranlarına göre çıkarım yapıyoruz. Emniyeti ilgilendiren vakalar, aileyi ilgilendiren vakalar vs. sonra bunlara bakıyoruz. Nüfusa oranla en yüksek hangi mahallede ise ilk oraya gidiyoruz. Bunu mahalle bazlı belirliyoruz sokak sokak değil. Biz gitmişken bütün mahalleyi tarıyoruz. Bazı yerler vardır mesela mimlidir, herkes tarafından bilinir, oralara da gidiyoruz. Mesela TOKİ bölgesi vardı, oraya da gittik.*

*Ayrıca risk altındaki ailelerin belirlenmesinde, ailenin ekonomik gelirinin olup olmadığı, ailede engelli veya yaşlı bireyin olup olmadığı, aile üyelerinin sosyal güvenlik hizmetlerinden ne derece yararlandığı, aile üyelerinin bağımlılık yapıcı madde kullanım durumu, kronik sağlık sorunlarına sahip olma durumu ve sağlık hizmetlerinden kolayca yararlanıp yararlanamama durumu ile sosyal yardım ve hizmetlere olan ihtiyacı gibi durumlar ailenin risk altında olup olmadığını belirleyebilir.” (G-6)*

G-7, riskli aileleri belirleyip ziyaret planı oluştururken kurumdan hizmet alan hanelere öncelik verdiklerini, çoklu risk faktörlerine dikkat ettiklerini, başka kurum ve kuruluşlardan destek aldıklarını ifade etmiştir.

*“Biz hane ziyaretleri ve bireysel görüşmeler yapıyoruz hanelerle. Çocuklarla özel olarak görüşmeler yapıyoruz. Çevresinden bilgi alabileceğiniz aileler ise çevre araştırması yapıyoruz. Başka kurumlardan da destek almamız gerekiyorsa onlardan da destek almaya çalışıyoruz. Örneğin çocuklarla ilgili olarak okullardan bize bilgiler geliyor. Ya da hastanede kayıtları varsa ve bizim almamız gereken bilgiler varsa onlara ulaşmaya çalışıyoruz. Bu bilgileri toplayarak değerlendirmeleri yapmaya çalışıyoruz. Zaten şu an ziyaret önceliği olarak belirlediğimiz aileler var. Bizim kurumdan destek alan ailelere hane ziyaretinde öncelik tanıyoruz. Ben şu an Kepez sosyal hizmet merkezinde çalışıyorum ve burada maddi durumu iyi olan aileler pek fazla yok. Zaten ziyaretlerde öncelikli olarak kurumdan hizmet alanlara gittiğimiz için onların da maddi durumları pek iyi değil.” (G-7)*

G-8, riskli ailelerin tespiti noktasında herhangi bir çalışmaları olmadığını ifade etmiştir:

*“Şu anda öyle bir çalışmamız yok” (G-8)*

G-9, gelen başvurular, Bakanlığın hizmet alanına giren konuların yoğun yaşandığı mahalleler, nüfus artışı, göç işsizlik gibi sorunların yoğunlaştığı bölgelerin önceliklendirildiğini belirtmiştir. İlk üç olarak ise nüfusu artışı, göç ve işsizliğin temel alındığını aktarmıştır.

*“Ailelerin risk altında olup olmadığını belirleme noktasında Sosyal Hizmet Merkezine gelen başvurular; sosyal ekonomik destek, engelli-yaşlı evde bakım hizmeti, kadın hizmetleri, çocuk hizmetleri; korunmaya ihtiyacı olan çocuk-suça sürüklenen çocuk, konularında hizmet alan ailelerin yoğun olarak yaşadığı mahalleler öncelikli olarak belirlenmektedir... Aileleri seçerken nüfus artışının, göçün, kurumumuza gelen sorunların, işsizlik oranının yüksek olduğu yerler, engellilik, yaşlılık, hastalık gibi riskler hangi mahallelerde daha yoğunlukta ise o mahallelerin öncelikli olarak ziyaret edilmesi*



*planlanmaktadır. Bu saydıklarım arasından nüfusu artışı, göç ve işsizlik ilk 3 olarak sıralanabilir.” (G-9)*

G-10, meslek elemanı eksikliğinden dolayı birimlere kaydırıldıklarını ancak bu olmadan önce sosyoekonomik durumu temel alarak incelemelere gittiklerini ifade etmiştir. Ayrıca ASDEP’ten bağımsız olarak kendilerinin de proje geliştirerek uyguladıkları projenin detayını açıklamıştır.

*“Birimlerdeki meslek elemanı eksikliğinden dolayı birimlere kaydırıldık. İlk başta kaymakamlıkta kaydı olan engelli aylığı alan aileler, sosyal yardım alan aileler ve böyle ailelere ulaşıyorduk. Psikososyal destek kapsamında olmaz. Biz başta tespit edilen hanelere gidiyoruz. Zaten yardım alan hanelere gidiyoruz. Biz İl olarak da İl müdürümüzün talimatı ile farklı bir proje geliştirelim dedik, okullara yöneldik. Okullardaki sosyoekonomik durumu düşük aileler, boşanmış aileler, suça yüklenmiş aileler... Biz bunlara yöneldik. Burada psikososyal destek anlamında ailelere çok yardımcı olduk. Mesela eşinden ayrılmış sosyoekonomik durumu da iyi olmayan ve çocuklarını da bu yüzden çalıştıran ailelere, gerek ekonomik anlamda, gerekse psikososyal destek anlamında çok yardımcı olduk. Yani bu okullarda yaptığımız çalışma ile psikososyal destek anlamında velilere ve çocuklara çok yardımcı olduk. Vakıftan aldığımız verilerle yola çıktığımız zaman ailelere ekonomik anlamda biraz faydamız oldu ancak psikososyal destek anlamında bu kadar faydamız olmadı.” (G-10)*

Son olarak G-11 ise bir koordinatörleri olduğunu, riskli bölgeleri belirleme konusunda da bu koordinatörden destek aldıklarını aktarmıştır. Ayrıca yaşadıkları bölgenin konumundan dolayı dağlık ve engebeli alanlara yaz mevsiminde gidecek gibi bir düzenleme yaptıklarını belirtmiştir. Bununla birlikte koronavirüs pandemisi olduğu için hâlihazırda ASDEP kapsamında herhangi bir çalışma yürütemediklerini ifade etmiştir.

*“Bizim İl olarak 3 tane SHM’imiz var. Her SHM için belirli bölgeler verilmiş. Bu SHM’lerde de koordinatörlerimiz var. Gidilecek olan yerleri gün içerisinde ya da bir gün öncesinde o belirliyor. Bizde ona göre gruplarla incelemeye çıkıyoruz. Koordinatör de bizim arkadaşlardan birisi. Biz bölge olarak sıkıntılı bir bölgedeyiz; engebe, kış mevsiminin ulaşım engel olması, vs. O yüzden genelde köylere yaz mevsiminde gitmeye çalışıyoruz. Yazın merkez köyler ya da merkez mahallelere gitmeye çalışıyoruz. Risklerle ilgili olarak da arkadaşlarla oturup bir harita oluşturduk aslında. Temel sorunlar nelerdir, ailelerin ihtiyaçları nelerdir, bunları belirledik ama son dönemde yoğunluktan dolayı bir araya gelemedik. Dediğim gibi SHM yoğunluğu da çok fazla. Hele de bu covid yüzünden tamamen her şey durmuş durumda.” (G-11)*

Sonuç olarak riskli aileleri belirleme ve ziyaretleri planlama konusunda farklı illerde farklı yöntemler olduğu görülmüştür. Ayrıca riskli ailelerin tespitinde belirli standart bir uygulama olmadığı görülmüştür. İller ve SHM'ler kendilerine göre risk olarak gördükleri konular üzerinde durmuş, ona göre çalışmalarını yürütmüşlerdir.

Bu başlık altında da ayrıca iş yoğunluğu ve personel eksikliği nedeniyle sorun yaşandığı, risk tespitinin bazı illerde sağlıklı yapılamadığı saptanmıştır. Bu anlamda Balcı'nın da (2019) ASDEP personelleri ile ilgili yaptığı araştırmada ASDEP çalışanlarının iş yoğunluğu ile hem kuruluştaki hem de sahada çalışmaktan dolayı tükenmişlik yaşamaları konusu araştırmamızın bulguları ile örtüşmektedir.

#### 4.2.5. Alanda Personeli En Fazla Zorlayan Konular

Psikososyal desteğin sunumunda zaman zaman personeli zorlayan durumlar da olabilmektedir. Bu zorlayıcı durumlar çalışılan kurum kaynaklı, çalışılan alan kaynaklı, alanın içindeki sorunlardan ya da farklı kurumlardan kaynaklı olarak ortaya çıkabilmektedir.

Alan kaynaklı olarak G-1 en fazla kendisini zorlayan konunun ihmal-istismar olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca diğer kurumların yaşanan sorunlara yeterince önem vermediğini de dile getirmiştir. G-10 ise yine aynı şekilde istismarın kendilerini en fazla zorlayan konuların başında geldiğini ifade etmiştir.

*“İhmal-istismar, cinsel istismar zorluyor. Çünkü bazısını gerçekten aileler kabul etmiyor ya da yakın bir akrabası tarafından olduğu için genelde adli bir boyuta ulaşmasını istemiyor. Bazen danışmanlığı evde uygulayamadığımızda kuruma çağırmanız gerekiyor. Gelmek istemiyorlar, gelmiyorlar. Eğitime devam konusunda ikna edici olamıyoruz maalesef. Çünkü eğitim tedbirini verdiğimiz zaman Milli Eğitim Bakanlığı'nın da aynı hassasiyetle süreci takip etmesi gerekiyor. Ben eğitim tedbirini verdikten sonra, danışmanlığı yaptıktan sonra tıkanıyorum. Tekrar danışmanlık uygulamam bir şey ifade etmeyebiliyor. Ama Milli Eğitim'de sorunlu öğrenci olduğu için okula gelme de olur gibi bir düşünce oluşabiliyor. Diğer kurumları da kötülemeyeyim yanlış anlaşılacak istemiyorum ama yani buradaki olay oradaki idarenin inisiyatifine bırakılmış gibi oluyor. Ama bunun birazcık bence yaptırım gibi olması gerekiyor.” (G-1)*

*“Benim en sıkıntılı karşılaştığım vakalar istismar vakalarıydı. Çok sık rastlamıyorduk ama en sıkıntılı vakalar onlardı. Korunmaya muhtaç aileler, korunmaya muhtaç çocuk, suça sürüklenen çocuk, istismar çok sık olmuyordu. Mesela 100 tane dosya incelediğimizi düşünürsek bir ya da iki tane anca çıkıyordu. Bu vakalarda çok kapsamlı inceleme ve üzerinde durma gerekiyordu. Bizim psikologla da görüşüyorduk. Çocuk normal hayata geçemiyordu. Örseleniyordu çünkü. Ailede bilinçsiz, ailede bilmiyor. Bilmediği için çocuğu daha çok örselıyor. Biz görüşüyorduk olmuyordu, hastanenin psikiyatristi ile görüştürüyorduk olmuyordu... Bu istismar vakaları bizi çok uğraştırıyordu psikososyal destek anlamında. Yani okulda öğretilenler ile sahada karşılaşılanlar çok farklı oluyor.” (G-10)*

G-2 ise en fazla karşılaştıkları problemin koordinasyon, kurumlar arası işbirliği sorunları ve süpervizör eksikliği olduğunu belirterek güvenlik sorununun üzerinde durmuştur.

*“Yani en fazla yaşadığımız problem koordinasyon problemi. Kurumlar arası işbirliği çok nitelikli değil. Yani sizin gittiğiniz yere Kızılay'da gitmiş olabiliyor. Kimin nerede ne yapmasına ilişkin sınırlar yok. Organizasyonsuzluk, kurumlar arasında işbirliğinin olmaması, yerel yönetimlerin sürece dâhil olmaması, meslek elemanları arasında görev dağılımının yapılmaması ve süpervizyon eksikliği olabiliyor. Sizi sahada yönlendirebilecek bir süpervizör ihtiyacınız oluyor. Terör olaylarından yola çıkarsak da, Bağlar patlamasını PKK'nın yaptığı belli. Yaşadığınız coğrafyadan dolayı bazı zorluklar yaşayabiliyorsunuz. Güvenlik bu şekilde sorun olabiliyor. Mesela Elazığ depreminde Suriyeli göçmenler ile Türkiye vatandaşları arasında meslek elemanlarının kaldığı bir durum olmuş. Bu durumda bir güvenlik ihtiyacı olduğunu gösterir.” (G-2)*

Sahada personeli zorlayan en önemli hususlardan biri olarak ise iletişim kurama sorunu katılımcılar tarafından vurgulanmaktadır.

*“İletişim kuramamak... Ulaştığımız zaman anlattıklarınızı anlamamaları. Bazen ne yaparsak yapalım bu zinciri kıramıyoruz. Gelenekselyapı içerisinde olan ve eğitim düzeyleri düşük ya da geleneksel yapılarından dolayı içinde buldukları durumu doğal karşılayan şahıslarla çok ilerleme kaydedemiyoruz.” (G-3)*

G-4 ve G-6, ailelerin görüşme konusundaki ilgisizliklerinden ve hane ziyaretleri üzerindeki bakış açısının olumsuz olmasından bahsetmektedir:

*“Ailelerin psikososyal destek çalışmalarına katılmada isteksiz olmaları (hane ziyaretleri esnasında), çocuklarla ilgili yapılan rehberlik ve yönlendirmelerde ailelerin iş birliğinden uzak olması, kurum personellerinin*

*ailelerin hanelerine yaptığı ziyaretlerden çevrelerince gözlemlenmesi nedeniyle rahatsızlık duyması...” (G-4)*

*“Gittiğin zaman hane seninle görüşmek istemeyebiliyor. En büyük sıkıntı burada yani. Vatandaşa anlatıyorsun ama yok ben görüşmek istemiyorum diyor. Ya da görüşelim ama fazla zaman ayıramam diyor.” (G-6)*

Personeli zorlayan diğer bir husus ise ASDEP’in bilinirliğinin çok olmaması. Bunu da G-9 şu şekilde ifade etmiştir:

*“Bizi tüpçü zannedende var, telefoncu zannedende var, dolandırıcı zannedende var... Kimlik vesaire zaten bunlar her yerde basılıyor. Bizimki nitel verilerden daha çok nicel verilere dönüştü. Yapmak için yapıyoruz gibi bir şey.” (G-9)*

G-11’de bilgili ve deneyim sahibi personel eksikliğini dile getirmiştir:

*“Psikososyal destek özel eğitim ve deneyim gerektirdiği için öncelikle bu konuda yeterli bilgi ve donanıma sahip personel eksikliği var. Mesleki yetersizlik söz konusu olduğunda yerinde ve zamanında vakalara müdahil olunamamakta ve bireylere gerekli rehberlik yapılamamaktadır. Psikososyal süreklilik ile ilgili olduğundan bu konuda yeterli bilgi ve donanıma sahip tecrübeli ve eğitilmiş bireylerin olmaması hizmeti sektöre uğratabilmektedir. Bunun yanında psikososyal destek hizmetini veren kişilerin yetersizliği ya da isteksizliği, psikososyal destek hizmetinin verildiği yerin uygun olup olmaması, bu konuda belli bir yönergenin olmaması, destek verilecek kişilerin ihtiyaçlarına göre gönüllük esasına göz önünde bulundurulup bulundurulmadığı, ayrıca bu ihtiyaçların karşılanıp karşılanmadığının takibi karşılaşılan sorunlardandır.” (G-11)*

Sonuç olarak baktığımız zaman katılımcıları en fazla zorlayan konuların; ihmal-istisna, iletişim kuramama, ailelerin görüşme konusundaki ilgisizlikleri, kurumlar arası işbirliği sorunları, iş yükünün fazla olması, personelin bilgi ve deneyim bakımından eksik olması ile süpervizör eksikliği olduğu görülmektedir.

#### **4.2.6. Kurumlar Arası İş Birliği ve Koordinasyon**

Psikososyal destek hizmeti yalnızca bir Bakanlığın ya da kurumun tek başına altından kalkabileceği bir husus olmadığından kurumlar arası iş birliğinin sağlanması ve bu konuda koordine bir şekilde çalışılması önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ne yazık ki bu konuda da kurum ve kuruluşlar ellerini yeterince taşın altına koymaktan kaçınmakta, sahada psikososyal desteği AÇSHB'nin üzerine atmaktadır.

#### 4.2.6.1. Kurumlar Arası İşbirliği ve Koordinasyon Sorunu

Uygulamada psikososyal destek hizmetleri sunulurken zaman zaman işbirliği sorunları ve koordinasyon eksiklikleri olabilmektedir. Bu yaşanan sorunlar ise müracaatçılara sunulan hizmet kalitesine etki etmektedir.

G-1, kendi üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirdikleri, diğer kurumların getirmedikleri takdirde sağlıklı bir hizmet sunumunun gerçekleştirilemeyeceğini ifade etmektedir.

*“Eğitime devam konusunda ikna edici olamıyoruz maalesef. Çünkü eğitim tedbirini verdiğimiz zaman Milli Eğitim Bakanlığı'nın da aynı hassasiyetle süreci takip etmesi gerekiyor. Ben eğitim tedbirini verdikten sonra, danışmanlığı yaptıktan sonra tıkanıyorum. Tekrar danışmanlık uygulamam bir şey ifade etmeyebiliyor. Ama Milli Eğitim'de sorunlu öğrenci olduğu için okula gelme de olur gibi bir düşünce oluşabiliyor. Diğer kurumları da kötülemeyim yanlış anlaşılma istemiyorum ama yani buradaki olay oradaki idarenin inisiyatifine bırakılmış gibi oluyor. Ama bunun birazcık bence yaptırım gibi olması gerekiyor... Bir özeleştiri olarak şunu da söyleyeyim, bazen psikososyal destek konusunda kurumlarda yetersiz kalabiliyor. Bu durum kurumdaki çalışanların mental olarak yorulmasına, çalışmaların karşılık bulamamasına yol açabiliyor. Mesela psikolog bir arkadaşımız danışmanlık uyguluyor, değişim sağlayamıyor... Bir de madde bağımlılığı konusunda danışmanlık verdiğimiz ve tedaviye yönlendirdiğimiz çok oldu. Şimdi bu rehabilitasyondan sonra kişi tekrardan aynı sosyal çevreye dönüyor, aynı mahalleye dönüyor. Böyle olunca 1-2 ay sonra tekrar başlıyor. Bu durum ister istemez içindeki motivasyonu da kırıyor. Aslında benim o danışmanlığı yapıp rehabilitasyonunu sağlayıp ekonomik destek de verdikten sonra onun tamamen sosyal çevresini değiştirmem gerekiyor. Bu da tek başına bizim yapabileceğimiz bir şey değil maalesef. Bunun içerisine belediyelerin ve diğer kurum ve kuruluşların da girmesi gerekiyor. Gerekirse o kişinin evini de ücretsiz bir şekilde taşıyabilmemiz gerekiyor.” (G-1)*

G-2, afet ve acil durumlarda topyekûn çalışmalar yapıp bütün kurumlar koordine olurken diğer konularda neden bu kadar hassas olunmadığı üzerinde durarak bu durumu şöyle ifade etmektedir:

*“Elazığ depreminde biz vardık, Sağlık Bakanlığının ekipleri vardı, Kızılay’dan arkadaşlar vardı, UMKE’den (Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi) arkadaşlar vardı ve üniversiteden gönüllü arkadaşlar gelmişti. Bu Elazığ depremi için böyleydi, topyekûn destek sağlama çalışması vardı. Ancak Kulp’ta yaşanan patlama ve Bağlar’daki terör saldırısı sonrası vatandaşlarımızın hayatlarını kaybetmesi ile sonuçlanan olaylar ile ilgili sadece bizim İl Müdürlüğü ve Sosyal Yardımlaşma bu konu ile ilgili çalışma yaptı. Aslında psikososyal destek çalışması bizde, Sosyal Yardımlaşma daha çok işin ekonomik boyutu ile ilgileniyor.” (G-2)*

G-9 ise kurumlar arası işbirliklerinin güçlendirilmesinin önemli olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

*“Ayrıca kurumlar arası ortak kullanıma açık ve kurumlar arası işbirliğinin yapılabileceği bir sistem oluşturulabilir. Kurumlar arası işbirliğinin olmaması sebebi ve yapılan yönlendirmelerin takibinin yapılamaması nedeni ile yönlendirmeler yeterince etkili olmamakta. Sosyal Hizmet Merkezlerinde yoğun iş yükü nedeni ile ASDEP kapsamında yapılan çalışmalar nitel bilgilerden ziyade nicel bilgiler olarak sisteme girilmekte. Yani ortak çalışma yapılmasının önemli olduğunu düşünüyorum ki birçok arkadaşım da bu düşüncede.” (G-9)*

Katılımcılar genel olarak kurumlar arası işbirliklerinin beklenen düzeyde olmadığını ifade etmektedir. Bu nedenle de sunulan hizmetlerin kısıtlı kalmakta, müracaatçılarda istenilen olumlu değişimler sağlanamamakta ve ailelere yeterince destek olunamamaktadır.

#### 4.2.6.2. “Psikososyal Desteği Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Yapar” Algısı

Bilindiği üzere psikososyal destek farklı kurum ve kuruluşlarca sunulmaktadır. Ancak psikososyal destek deyince toplumda da kamu kurum ve kuruluşlarında da eski adıyla “Aile Bakanlığı” gelmektedir. Bu algının maalesef sahada iş birliği ve koordinasyon sorunlarına yol açabildiği, psikososyal destek ile ilgili sorunların direkt AÇSHB’ye iletildiği katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Bu durumu G-7 şöyle açıklamaktadır:

*“Aslında bütün kurumlarda var bu algı. Sadece psikososyal destek de değil insan olan her şeye Aile Bakanlığı bakar gibi bir durum var (gülerek söyledi). Diğer kurumların da kendi personelleri var, destek verebilecekleri çalışanları var ancak bize göndermeyi tercih ediyorlar ... Diğer yandan her şeyde Aile*

*Bakanlığı olmalı gibi bir algı oluşmuş gibi. Her şeyin içerisinde olmak zorunda bırakılmış da olabiliriz.” (G-7)*

Bu algının oldukça belirgin olduğunu ifade eden G-8 medyanın da bu algı üzerinde etkisinin yüksek olduğunu ifade etmiştir.

*“... Evet, böyle bir durum var. Örneğin Milli Eğitim Bakanlığı bir sürü çalışmalar yapmasına rağmen bir sorunla karşılaştığında genellikle bizim Bakanlığa yönlendirmeyi tercih ediyor. Daha önce de söylediğim gibi medyada bunu destekleyince Bakanlık insanları sadece parasal olarak destekliyormuş gibi bir algı da ortaya çıkıyor. Yani bizim maddi yardımlarımız daha çok ön plana çıkıyor. Oysa bizim psikososyal destek konusunda, eğitim konusunda ve aile danışmanlığı konusunda yaptığımız çok kıymetli çalışmalarda var.” (G-8)*

Diğer yandan kurumların bazen kendi üzerlerindeki yükü azaltmak için de SHM'lere yönlendirme yaptıkları belirtilmiştir.

*“Bence bu durum tamamen idare inisiyatifinde. Üst düzey bürokratların oturup konuşup müzakere etmesi gereken bir olay. Ruh sağlığı çalışanları içerisinde sosyal hizmet uzmanı var, psikolog var, PDR var, psikiyatrist var... Bu personeller sadece Aile Bakanlığı bünyesinde olan personeller değil. Sağlık Bakanlığı'nda da bu personeller var, okullarda da psikolojik danışmanlar var. Bu personeller psikososyal destek sürecine katılabilecek personeller. Mesela okullardan öğretmenler bizimle irtibata geçip topu bize atabiliyor. Bu durumla karşılaştığım zaman ben kendi tepkimi ortaya koyabilirim, senin de mesleki formasyonunda psikososyal desteği verebilmek var diye. Bu konuda neden sorumluluğu üzerine almadan bizim üzerimize atmak istiyorsun diye tepki gösterdiğim arkadaşlar oldu. Onun dışında bütün bakanlıklar böyle yapıyor. Ayrıca örnek vermem gerekirse Bölge Mahkemelerinden bize inceleme talebi geliyor. Ama onların bünyesinde bu incelemeyi yapabilecek personel zaten var. Psikologlar da var, sosyologlar da var, sosyal hizmet uzmanları da var... Ama her ne hikmetse o dosyaların incelemesi bize geliyor (gülerek söyledi).” (G-2)*

*“Açıkçası ben bu algının olmaması gerektiğini düşünüyorum ama ne yazık ki öyle bir algı var. Mesela ekonomik yardım olarak biz 18 yaşın altındaki çocuğu yoksa aileye yardım yapamıyoruz ama vatandaşı Vakfa gittiği zaman Vakıf bu şartı sağlamamasına ve ailede çocuk olmamasına rağmen bize yönlendirme yapabiliyor. Yani bu algı bizim paylaş kurumumuzda bile var, onlar bile bunu yapabiliyor. Mesela yaşadığımız diğer bir örneği anlatayım. Biz vatandaşı Sağlık Bakanlığı'nın hizmetleri için yönlendiriyoruz. Vatandaş oraya gittiği zaman kendi uzmanları olmasına rağmen görüşmeleri yapmak için tekrar bize yönlendiriyorlar.” (G-11)*

Bu algının olumlu olarak yansıdığı durumların da olabildiği görülmektedir. Özellikle toplum içerisinde sosyal hizmet çalışanlarının “sosyaller” olarak adlandırılmış olması da dikkate değer bir husus olarak ifade edilmektedir.

*“Vatandaşın da her kuruma bakışı ayrı. Mesela halkın dilinde vakıflarla biz "sosyaller" olarak geçiyoruz. Bizim amblemi gördükleri zaman sıkıntı yok, polisin bile giremediği yerlere girebiliyoruz bazı zamanlarda ama diğer kurumlar bunu yapamıyor.” (G-1)*

*“Tabii ki. “Sosyaller” diyorlar bize. Vakıf mı, Kaymakamlık mı, Belediyeler mi bilmiyor direkt bize geliyorlar. Mesela biz kişiyi Kaymakamlığa yönlendiriyoruz, Kaymakamlık sorununu çözmeyince tekrar bize geliyorlar. Ne yapabiliriz diye soruyorlar. Yani burada olduğu gibi her şey bizim üzerimize kalıyor.” (G-3)*

Diğer kurum ve kuruluşların sahada psikososyal destek ile ilgili yaptıkları çalışmalara denk gelip gelmediği sorulan katılımcı denk gelmediğini ifade ederek şu cevabı vermiştir:

*“Açıkçası ben bu zamana kadar denk gelmedim. Yani genelde risk altındaki ailelerle ilk görüşmeyi biz yapıyoruz. Daha sonra yönlendirdiğimiz yerler görüşüyor. Mesela Emniyete falan da ifade almaya bazen diğer kurumlardan da gidilebiliyor. Ama genelde yüzde 80/90 bizden gidiliyor. Genelde hanelere ilk ulaşan biz olduğumuz için süreci de genelde biz takip ediyoruz. Belki büyük illerde farklılık olabilir ama benim ilçemde şu anda bu şekilde. Yani bir vaka varsa ilk müdahil olan biz oluyoruz.” (G-1)*

Görüldüğü üzere hem toplumda hem de kurum ve kuruluşlarda psikososyal desteğin sunulmasında sorumluluğun AÇSHB üzerinde olduğuna yönelik bir algı bulunmaktadır. Ancak bu algının sonucu olarak sağlıklı bir hizmet sunumu gerçekleştirilememekte, alanda işbirliği ve koordinasyon sorunları yaşanmaktadır.

#### **4.2.7. Bölgesel Riskler**

Ülke genelinde yaşanan risklerin yanı sıra bölgesel olarak da sorunlar yaşanabilmektedir. Bu nedenle katılımcıların bu konu ile alakalı olarak katkıları alınmıştır. Bu noktada da bazı sorunların ülke geneli ile benzeştiği, bazı sorunların ise daha sık ya da daha seyrek olduğu görülmüştür. Bölgelere göre yaşanan riskler genel itibari ile şöyledir:



- Doğu Anadolu’ da terör göç ve deprem,
- Güneydoğu Anadolu’da terör ve göç,
- Karadeniz’de göç,
- İç Anadolu’ da karma risk faktörleri (ekonomik nedenler, işsizlik, göç, vs.),
- Ege’ de Romanlar, ihmal ve istismar,
- Marmara’da karma risk faktörleri (ekonomik nedenler, işsizlik, göç, vs.),
- Akdeniz’ de göç, istismar ve seks işçiliği,

Ön plana çıkan bölgesel sorunlar olarak görülmüştür.

#### 4.2.7.1. Göçmen ve Sığınmacı Sorunu

Türkiye özellikle Suriye krizi sonrasında göçmen ve sığınmacı dalgası ile karşı karşıya gelmiştir. Bu sorun özellikle sınıra yakın bölgelerde daha yüksek olmakla birlikte göçmenlerin ülke geneline yayılmasıyla yaşanan sıkıntılar daha belirgin hale gelmiştir.

*“Benim de bildiğim kadarıyla Manisa merkezde sığınmacı aileler çok fazla. Bu bizim kurumun bir çalışması değil ama boşanma oranlarının da çok yüksek olduğunu biliyorum Manisa’da. Bildiğim kadarıyla bölgesel değil genel olarak yapılan çalışmalar var. Örneğin Manisa’da sığınmacı fazla buraya özel bir çalışma yapalım diye bir çalışma yok. Belediyenin sığınmacılara yönelik bir birimi var. Bildiğim kadarıyla onların yürüttüğü bir çalışması var.” (G-4)*

Göçmenlerin göç etmelerindeki temel motivasyonları kendilerine düzenli bir hayat kurarak yaşadıkları olumsuzlukların üstesinden gelmektir. Bunu yapabilmek için de öncelikle çalışabilecekleri bir iş bulmak elzem bir şekilde kendini göstermektedir. Ancak G-7’nin belirttiği üzere işler bazen planlandığı gibi gitmektedir:

*“Antalya çok fazla göç alan bir yer. Aileler iş bulabileceklerini ümit ederek Antalya’ya geliyorlar. Çok kozmopolit bir şehir. Bu yüzden göç ederek gelen aile sayımız çok fazla. Genelde gelen aileler hiçbir şeyleri olmadan, iş bulurum ümidiyle geliyorlar. Bulamayanlar da oluyor. Doğudan geliyorlar mesela, kültürel olarak da zorluklarla karşılaşıyorlar. Adapte olmakta sorun yaşıyorlar, sosyal destek mekanizmaları olmuyor. Bu tarz durumlarda onlar daha fazla dezavantajlı olabiliyorlar. Göç etmeyen ailelerin sosyal destek mekanizmaları olabiliyor en azından. Birbirlerine destek sağlayabiliyorlar*

*ama göç ederek gelen ailelerimiz de bunlar maalesef çok fazla mümkün olmuyor.” (G-7)*

G-8, kendi görev yaptığı ilin doğudan çok göç aldığını belirterek göç ile gelen insanların genel olarak uyum sorunu yaşadıkları ve geldikleri bölgedeki alışkanlıklarını devam ettirmek istediklerini vurgulamıştır.

*“Genelde Kayseri’ye doğudan göç etme çok fazla. Biz Boztepe diye bir mahallede inceleme yapmıştık, orada Ağrılılar çok fazlaydı mesela. Bunun dışında mesela Buğdaylı diye bir yerde inceleme yaptık orada da Maraş’tan gelen aileler çok fazlaydı. Göç olayı var maalesef. Bunlar genel olarak şöyle bir problem yaşıyorlar. Orada yaşamış oldukları bölgelerden edindikleri kültürlerle buraya geliyorlar. Çok basit bir örnek vereceğim. Mesela ekmek yapma olayı vardır, tandır kullanırlar ama Kayseri’de böyle bir imkân yok. Yani buraya geldikleri zaman orada yaşamış oldukları durumu buraya da aktarmaya çalışıyorlar. Orada hayvancılıkla geçiniyorlar örneğin, burada da hayvancılıkla geçinmeye çalışıyorlar. Dediğim gibi insanlar genelde problemlerini kültürel olarak yaşıyorlar, Ama genel olarak bir şekilde hayata uyum sağlıyorlar.” (G-8)*

G-6, hem iç göç hem de dış göçe maruz kalanların yaşam koşullarını, evlerinin durumunu ve birbirlerinden farklı olan yanlarını aşağıdaki şekilde ifade etmiştir. Ayrıca göçmenlerin ötekileştirildiğinden de bahsederek Suriyelilerin çok kolay organize olabildiklerini ifade etmiştir.

*“Şimdi şöyle göç ettiği yer komşuluk ilişkileri bakımından iyi olan bir yere, göç edenler o topluma biraz daha uzak kalabiliyor. Sahaya indiğiniz zaman bir eve girdiğinizde o evin Suriyelinin mi, Afganistanlının mı Türkmenin mi ya da Arabın mı olduğunu gayet iyi anlayabiliyorsunuz. Türkmenlerin evi senin evine benzer. Evi yerleştirme biçimi bile öyle. Türkmenlerden farklı olarak diğerleri yerde oturuyor, eve pek düzen vermiyor. Mesela bu nedenle komşusu bu ailelere pis diyebiliyor ama onun yaşayış tarzının öyle olduğunu bilmiyor. Onun yaşayış tarzı öyle aslında. Bu bizim ülke içerisindeki göçler de de aynı şekilde olabiliyor. Mesela adam doğudan gelmiş, kanepesi olmadan yerde oturabiliyor. Yani genelde kişiler birbirlerinin kültürlerini bilmiyor, birine normal gelen şey diğerine normal gelmeyebiliyor. Bu açıdan bir sıkıntı var... Şimdi göç ile gelenler hiçbir şey yapmasalar bile onlardan biraz uzak durulabiliyor ve ötekileştirilebiliyor. Mesela Suriyelileri falan çok dışarıda görmezsiniz. Çekindiğinden dolayı olabilir ya da başka şekilde olabilir ama genelde evindedir. Ama iç göçten gelen kişi bu konuda daha rahat olabilir... Suriyeliler özelliğinden baktığımız zaman kendi içlerinde çok organize olduklarını görebiliyoruz. Mesela bir WhatsApp grubuna yazarak tüm ilçedeki Suriyelileri bir araya toplayabilirsin. Yani onlardan birinin haberi*

*olursa diğ erleri de geliyor. Ama iç göçle gelenler topluca bir göç yapmadılarsa birbirlerinden çok haberleri olmaz. Böyle farklılıklar var. Bir de iç göçle gelen daha ç abuk uyum sağlayabilirken, dış göçle gelen daha yavaş uyum sağ lar. Bir de mesela Kızılay'ın Suriyelilerle ilgili bir fonu var. O fondan yardımyapabiliyor. Böyle olunca da Türk vatandaşları Suriyelilere yardım yapılıyor. Bize neden yardım yapılmıyor diye sitem edebiliyor.” (G-6)*

Göçün çok belirgin olmasa bile sorun olarak ortaya çıktığı bölgelerin de olduğu görülmektedir:

*“Ülke genelinde olan problemler Trabzon'da da var. Aslında burada göçmen sorunu biraz daha var. Diğ er illeri bilmiyorum ama örneğ in ben Erzurumluyum, bizim oralarda bu kadar yoktu. Burada biraz daha göçmen sıkıntısı var.” (G-10)*

Arıca G-10, göçün yaşanılan riskleri daha da arttırıp derinleştirdiğine dikkat çekmiştir. Bu bağlamda göçmenlerin işsizlik, barınma sorunu, yoksulluk ve suça sürüklenme gibi sorunları sıklıkla yaşadıklarını belirtip Afganlar ve Suriyeliler üzerinden değerlendirmelerde bulunmuştur.

*“Çok farklılık var. Göç öyküsü olan ailelerin ekonomik problemleri diğ er ailelere oranla daha fazla oluyor. Barınma sıkıntısı daha çok oluyor. İşsizlik sıkıntısı daha çok oluyor. Bunlar diğ er ailelerde de vardır ama göç eden aileler bunları daha derinden yaşıyor. Genelde göç eden aileler göç ettikleri yerin en dezavantajlı bölgelerine yerleşiyorlar. Zaten o mahallede olan yoksulluğ u biraz daha tetikliyorlar. Diğ erlerine göre daha vahim durumda oluyorlar. Yani yoksula göre biraz daha yoksul oluyorlar. Mesela suça sürüklenme oranları daha çok oluyor. Trabzon'da aş ırı derecede Afgan ve Suriyeli göçmen var. Bunların çoğ u da zaten ekonomik destek başvurusunda bulunuyor, çoğ usunu da alıyor. Yardım verdiğ imizi duyan birisi diğ erlerine de söylüyor bu sefer topluca geliyorlar. Mahallelere gidince de görüyorsunuz ki toplumun diğ er kalan kesimine göre daha sıkıntılı... Normal şartlarda bizim yoksul vatandaşlarımızın bile oturamayacak yerlerde bunlar kira vererek oturuyor. İnanın bizim yoksul vatandaşlarımıza para verseniz o evlerde oturmaz. Bu durum bile o farkı gösteriyor... Bu sığınmacıların uyruklar arasında bile farklılıklar var. Mesela Afganlar Suriyelilere göre daha az dileniyor ya da daha az yardım talep ediyorlar. Gözlemlediğ im kadarıyla Afganların şöyle bir özelliğ i var ki iş olsa çalışırız diyorlar ama Suriyelilerde öyle bir şey yok. Bize ekonomik yardımda başvuranların çoğ u Suriyeliler. Afganlar genelde iş istemeye geliyor. Eş i vefat eden ya da çalışamayacak durumda olanlar tabii ekonomik destek için geliyorlar ama Suriyeliler sağlam bile olsa sosyal ekonomik destek için geliyorlar. Yani göçmenlerin yaşadığı sorunlar uyruklarına göre bile değ işiyor.” (G-10)*

Hatay'da çalışan G-9, göçmenlerin görev yaptığı bölgede çok yaygın olduğu, uyum sorunları yaşadıkları, dışlanmaya maruz kaldıkları, toplumun tepkisiyle yüzleştikleri, eğitim konusunda sorun yaşadıkları, düşük ücretlerle çalıştırıldıkları, sağlıksız konutlarda yaşadıkları ve bu konutlara gereğinden fazla ödeme yaptıkları ve dil sorunu yaşadıkları gibi konulara değinmiştir. Ayrıca Hatay'ın sınır bölgesinde olmasından kaynaklı olarak Suriyelerin yoğun olarak yaşadığını belirterek diğer illere göre sorunları daha yoğun olarak yaşadıklarını belirtmiştir.

*“Maalesef risk doğuruyor. Şu an her mahallede Suriyeli var. İster istemez kültürleri farklı olduğu için komşularla çatışmalarda çok fazla oluyor. Eğitim olarak zaten gerideler, okuyamıyorlar. Sokakta çalıştırılan çocukların büyük bir kısmı onlara ait. Dışlanmaya belki de en fazla maruz kalan kitle onlar. Toplumunda onlara karşı bir tepkisi var. Onlar yüzünden işsiz kaldıklarını, yardımların en çok onlara yapıldığını, ekonomik olarak onlara çok destek yapıldığı için kendilerine destek verilmediğini düşünüyorlar. Ayrıca çok pasaklı oldukları, sokakları çok kirlettikleri, aşırı gürültü yaptıkları yönünde de şikâyetler oluyor. Genelde en büyük tepki onlar geldiler düşük ücretlerle çalışıyorlar ve bizi işten çıkardılar şeklinde oluyor. Örneğin müracaatçımın biri ile görüştük. Asgari ücretle çalıştığını ama Suriyeliler geldikten sonra patronun 1500 TL ile kendi yerine bir Suriyeli alıp kendisini işten çıkardığını söyledi... Suriyeli göçmenler bakımından da sorunlar var ve onlarda kendi içlerinde sorunlar yaşıyorlar. Genelde bir göz ya da iki göz odada kalıyorlar ve oda içinde dünyanın parasını ödüyorlar. Birçok konuda dışlanıyorlar. Bazen onlarla da görüştüğümüz oluyor. Tek tük Türkçe bilebiliyorlar. Genel olarak görüştüklerimiz pek sevilmediklerini ve dışlandıklarını söylüyorlar... Suriyeli aileler için en büyük risk ekonomik yoksunluk. Bununla birlikte çocuk işçiliği çok fazla. Ayrıca erken yaşta evlilikler de çok fazla. Bizim kültürümüzde de erken yaşta evlilikler var ama Suriyelilerde bu oran daha yüksek. Suriyeliler Hataylı kadınlar tarafından çok sevilmezler. Çünkü burada ikinci evliliklerin geneli Suriyeli kadınlar üzerinden oluyor. Bu yüzden de biraz tepki var... Burada bazı dernekler var Suriyelilerle ilgili çalışmalar yürütüyorlar. Bizim SHM'lerle de bazen iş birliği yaparak çalıştıkları oluyor. Bu sivil toplum örgütlerinin de ASDEP benzeri çalışmaları var bildiğim kadarıyla.” (G-9)*

Ayrıca G-9, hem iç göç hem de dış göç için ortak olarak; ekonomik zorluklar, erken yaşta evlilikler ve dışlanmayı örnek olarak göstermiştir. Buna ek olarak ana akım toplumdan farklı olan etnik unsurların sevilmediklerinden ve dışlanmaya maruz kaldıklarından bahsetmiştir.

*“En büyük sorunlarına baktığımız zaman ekonomik zorluklardan dolayı çocuklarını okula göndermeme olduğunu görebiliriz. 2. olarak da erken yaşta*

*kız çocuklarının evliliği gösterilebilir. 3'üncüsü de dışlanmaya maruz kalıyorlar. Bu üçünü hem iç göç hem dış göç bakımından genel olarak söylüyorum. Örneğin Kürt aileler ve Arap aileler diğerleri tarafından çok sevilmez. Hane incelemesine gittiğimiz zaman da bu şikâyetleri çok duyuyoruz. Göç ederek gelen aile o yörenin insanları tarafından şikâyet ediliyor. Her ne kadar da komşuluk ilişkileri biraz oluşmaya başlasa bile göç eden aileler çok fazla benimsenmemiş durumdadır... Göç öyküsü olan ailelerde hızlı nüfus artışı, gelir dağılımı sorunları, yetersiz eğitim, işsizlik oranlarındaki yükseklik gibi etmenler risk altındaki ailelerin sayısının artmasında başlıca nedenler arasındadır. Bu ailelerin çocuklarında, göç öyküsü olmayan ailelerin çocuklarına nazaran ev ve okul ortamında uyum sorunu yaşanmakta. Bu durum okul başarılarını düşürmekte, çocuk işçiliği, çocuk yaşta evlilik vb. sorunlar ortaya çıkarmakta.” (G-9)*

G-11 ise kırdan kente göçün nedenleri olan; işsizlik, aile içi şiddet, kan davası ve istismarı örnek göstererek yaşadıkları bir olay bağlamında açıklamalarını sürdürmüştür. Diğer yandan göç eden aileler ile yerel halk arasındaki durumu dile getirmiş ve deneyimli-donanımlı personel eksikliği üzerinde durmuştur.

*“Özellikle kentten kente ve kırsaldan kente gelen aileler arasında çok farklılıklar oluyor. Zaten genelde ya işsizlik nedeniyle geliyorlar, ya da kan davası, aile içi şiddet ya da istismar sonucu göç edebiliyorlar. Bir aileyle karşılaşmıştık. Köyün içerisinde bir istismar olayından dolayı göç etmişlerdi. Çocuk istismara uğruyor, aile bunu kabul etmek istemiyor ve o köyde kalamıyorlar. Sonra gittikleri yere uyum sağlayamıyorlar, gittikleri yerde yaşayan kişilerde onları istemiyor. Bu nedenle çok ciddi risklerle karşı karşıya kalabiliyorlar. Aile sorun yaşadığında nereye başvuracağını bilmiyor. Bu konuda en fazla etkilenenler genelde çocuklar oluyor. Sosyalleşmeleri tamamen ellerinden alınıyor. Tanıdıkları ve gidebilecekleri hiçbir yer yok. Bu nedenle dört duvar arasında aile içerisine kapanıp daha büyük problemler yaşayabiliyorlar. Örneğin çocuk; suskunluk, konuşamamazlık, kendini uykuya verme gibi savunma mekanizmaları gösterebiliyor. Tabii bu durum yetişkinler için de geçerli. Yani dediğim gibi göç eden daha çok sıkıntı yaşayabiliyor... Göç eden ailelerle ile yerel halk arasındaki sorunlar çoğu zaman büyük sorunlara neden olabilmektedir. Örneğin göç eden bireyler gittikleri yerin sosyo-kültürel yapısına uyum sağlamakta, kabul edilmekte, sunulan hizmetlere erişebilme noktasında güçlük çekerken, göç alan toplumdaki bireyler de yeni gelen bireyleri benimsemekte, kabul etmekte ve uyum sağlamada güçlük çekmektedirler. Durumdan en çok etkilenen göç etmek zorunda kalan aileler olduğu için sorunlarla baş etmek ve çözümler üretmekte en çok bu aileleri yormaktadır. Travmatik bir boyut alan çoğu göç hikâyeleri psikososyal destek anlamında üzerinde çok büyük çalışmalar yapılamayı gerektirmektedir. Göçten etkilenmeler yaş, cinsiyet vb. faktörlerin etkili olmaktadır. Aynı eylemi gerçekleştiren farklı yaş grupları, çocuklar ve yetişkinler ya da cinsiyetler farklı tepkiler verebilmektedir. Bu durumda bireylerin yaşadıkları ekonomik,*

*sosyal, duygusal, psikolojik olarak etkilenmeleri en az zararla atlatılabilmesi açısından deneyimli ve donanımlı personellerin desteğine ihtiyaç duyulmaktadır.” (G-11)*

Görüldüğü üzere göç ülke genelinde sorun teşkil etmesinin yanı sıra bölgesel risk faktörü olarak da görülebilmektedir.

Göç olgusunda yaşanan sorunlar hem göç eden insanlar hem de göç alan toplumlar açısından farklı şekillerde meydana gelebilmektedir. Bu bağlamda karşılıklı uyum sağlanamaması bu sorunların en başında meydana gelen hususlardan birisidir. Diğer bir deyişle göç sonucunda farklı kültürler bir araya geldiğinden bu durum uyum sorunlarını tetiklemektedir. Özellikle uluslararası göç sonucunda yaşanan kültürlerarası iletişim sorunlarının kaynağında da bu sorunlar yatmaktadır (Görgün, 2018). Buradan hareketle göçün hem göç edenler tarafından sorun olarak görülmekte olduğu hem de yerel halk tarafından da bu sorunun dillendirilmekte olduğunu söyleyebiliriz. Benzer şekilde bu durumu katılımcılar da net bir şekilde ifade etmişlerdir.

#### 4.2.7.2. Romanların Yoğun Yaşadığı Yerlerde Yaşanan Sorunlar

Kendine has bir yapı içerisinde olan Romanların genellikle içinde buldukları ana akım toplumdaki genel hatlarıyla ayrıştıkları ve bir takım farklı sorunlarla yüz yüze kaldıkları görülmektedir. Bu sorunlar nedeniyle de Romanlar ailevi ve çevresel riskleri daha yoğun bir şekilde yaşamaya müsait olabilmektedirler.

G1, Trakya Bölgesinde Romanların yaşadıkları sorunları; iş olanaklarının kısıtlılığı, geçici işlerde çalışma, yardıma bağımlı yaşama, eğitime devam sorunları ile yüz yüze olma, izole yaşam, dışlanma, çocuklarda madde bağımlılığı, suça sürüklenme, olumlu rol model olmaması ve kapalı toplum yapısı şeklinde sıralamaktadır.

*“Bölgemizde maalesef iş olanakları çok yok gibi. Fabrikalar veya sigortalı çalışılabilecek yerler pek yok. Biraz da kültürleri gereği yevmiyeli işler denilen tarım işleri, hamallık, at arabasıyla hurda toplama gibi işlerle uğraşıyorlar. Çoğu problemleri ekonomik bunun aksine çok da çalışmaya istekli insanlar değiller. Daha çok yardım odaklı yaşıyorlar. Bir sigortalı iş bulmaktansa aldıkları yardımla geçirmeyi tercih ediyorlar. Günlük yaşamayı tercih ediyorlar daha doğrusu. Eğitim çok büyük bir sorun. Eğitime devam konusunda çok büyük zorluk yaşıyoruz. Çünkü toplumdan biraz izole olmuş*

*şekiller. Eğitime devam eden olumlu rol modelleri yok pek fazla. Bu yüzden de eğitimin önemli kavrayamıyorlar, kavratamıyoruz. Tabii eğitime devam etmeyince bu beraberinde erken yaşta evlilik, suça sürüklenme ve madde bağımlılığı sorunlarını doğuruyor. Ben açıkçası bu sorunların eğitim eksikliğinden kaynaklandığını düşünüyorum. Çok fazla madde bağımlılığı ve suça sürüklenme var çocuklarda. Sürekli evdeler, sosyal çevrelerinde olumlu örnek yok. Gerek kendi istekleri gerekse diğer taraftan dışlanmaları nedeniyle kapalı bir toplum olarak sorunlar çıkabiliyor... Diğer yandan rutin çalışmaların dışında Türkiye geneli Roman Eylem Planı var. Ben işe başladığım zaman SİROMA projesi sona ermişti. Bunun dışında onlara ulaşmak için çalışmalar yapıyor. Onlara ulaşmakta zorluk çekmiyoruz. Genelde onlar bize ulaşmaya çalışıyorlar. Hayatlarını yardıma dayalı yaşamaya alıştıkları için onlara ulaşmakta ve bilgi almakta zorluk çekmiyoruz. Bir de biz küçük bir ilçeyiz, ben Keşan ilçesinde görev yapıyorum. Muhtarlar aracılığıyla, Emniyet aracılığıyla, Bizim kendi imkânlarımızla onlara ulaşabiliyoruz, sıkıntı yaşamıyoruz.” (G-1)*

Görüldüğü üzere Romanlar arasında en fazla görülen ve diğer riskleri de beraberinde getiren sorun ekonomik problemlerdir. Benzer şekilde Çetin (2017) bunu şöyle ifade etmektedir: Türkiye’ de yaşayan Romanların en büyük problemlerinden birisi yoksulluk ve bu yoksulluğun nesilden nesile aktarılmasıdır. Bu bakımdan Roman vatandaşların en önemli önceliklerinden birisi sosyoekonomik statülerinin geliştirilerek içinde buldukları olumsuz hayat koşullarından çıkmaktır.

Ayrıca G-1, Romanların içinde buldukları risklerin farkında olmadıklarını, bu bilinçsizlik neticesinde ileride daha büyük sorun yaşayabileceklerini, müdahale ettiklerinde de tepkiyle karşılaştıklarını belirtmiştir. Yaşadıkları zorlukları ya da riskleri de suç unsuru olduğu için anlatmak istemediklerini, düzenli bir gelir ve düzenli bir hayat içerisinde olmadıklarından sorunları daha derinden yaşadıklarını ifade ederek Romanların psikososyal desteğe de çok açık olmadıklarını aktarmıştır.

*“Tabii ki desteğe ihtiyaçları var. Açıkçası öncelikle sorunlarının farkına varmaya ihtiyaçları var. Eğitime devam etmenin sorun olduğunu, erken yaşta evliliğin hem sağlık hem de psikolojik açıdan ileride büyük sorunlara neden olabileceği gibi. Ama biz bir danışmanlık uygulamaya çalıştığımızda tepkide koyuyorlar açıkçası. Çünkü onlar için gayet normal bir yaşantı. Mesela 16 yaşında evlenmek onlar için çok normal. Çünkü örnekleri 15 yaşında evlenmiş olan kendi anneleri ve sosyal çevreleri. Biz bununla ilgili bir tedbir uygulamak istersek buna karşı çok tepki koyuyorlar ve kuruma gelmek istemiyorlar. Biz gittiğimiz zaman da görüşmek istemiyorlar. Zaten suç unsuru olduklarını bildikleri için bu konuları da hiç konuşmak istemiyorlar. Ama içlerinde asgari ücretle çalışan ailelerde eğitim oranı yüksek olup*

*madde kullanım oranının düşük olduğunu gözlemliyoruz. Aslında ilk olarak onları düzenli bir hayata kavuşturabilirsek diğer sorunları da ortadan kalkmış oluyor. Maddi sorunları ortadan kaldırılmadığı müddetçe psikososyal desteğe de kapalı oluyorlar, ulaşamıyoruz. Çok uzun vadeli çalışma yapmak gerekiyor ama bu da pek mümkün olmuyor. Diğer taraftan ihtiyacı karşılanamayan aileler olunca oraya kayıyoruz biz de maalesef. Bu şekilde zorlukları yaşıyoruz.” (G-1)*

G-8, Romanlarla ilgili yaşanan sorunların Kayseri İlinde de olduğunu, Romanların belirli bir kültürel yaşantıya sahip olduklarını, suça sürüklenmeye meyilli olduklarını ve bunu da hayat tarzı haline getirdiklerini aktarmıştır.

*“Bizim buraya gelen Roman ailelerde var. Onların belirli bir kültürel yaşayışları var. Mesela yeri geliyor onları ekonomik destek ile desteklemeye çalışıyoruz. Genelde hırsızlık suçundan giriyorlar cezaevine. Hep şöyle bir savunma ile karşılaşıyoruz: oradan geçiyorduk benzetmişler, iftira attılar, kapı açılmış içeriye tesadüfen girdik gibi savunmaları var. Ailenin yaşayış tarzı bu olmuş.” (G-8)*

Sonuç olarak Romanlar kendine has yaşayışları içerisinde çoğu zaman farklı risk faktörleri ile yüz yüze kalabilmektedir. Özellikle yoksulluk, dışlanma, suça sürüklenme, düzenli bir gelir ve düzenli bir hayat içerisinde olamama hususları Romanlar açısından riskli durumları meydana getirebilmektedir.

#### 4.2.7.3. Terör

Yaşanan bölgedeki toplumun tamamına etki eden terör problemine de bölgesel sorunlar içerisinde yer verilmiştir. Bilindiği üzere Ortadoğu coğrafyası içerisinde yer alan ülkemiz maalesef hem ülkemiz sınırları içerisinde hem de ülkemiz sınırları dışında terör örgütleri ile mücadele etmektedir.

Bu bağlamda Diyarbakır İlinde görev yapan G-2, terörün en fazla tehdit ettiği hususun güvenlik olduğunun altını çizmiştir. Ayrıca G-2, can güvenliği tehlikesi ile karşı karşıya olduklarını, kamu personeli olmaları nedeniyle halk tarafından da bazen tepki ile karşılaştıklarını, halk tarafından amaçlarının tam olarak anlaşılmadığını ve yaşanan bu sorunları aşmak adına bir takım çabalar içerisinde olduklarını belirtmiştir.



*“Güvenlik. Şu an ben Lice Sosyal Hizmet Merkezinde çalışıyorum. Lice ’nin namını duymuşsunuzdur büyük ihtimalle. Terör ve esrar yönünden biliniyor maalesef. Ben merkezde yaşıyorum mesela Lice ’ye bir saat. Lice çok dağlık bir bölge. Ne karşıma çıkacağını açıkçası kestiremiyorum. 10 gün öncesinde Kulp kırsalında bir terör saldırısı gerçekleşmiş. Bu durum uygulamalarda bizim de göz önünde bulundurmanız gereken bir durum. Lice ’nin bir köyüne giderken açıkçası tedirgin oluyoruz. Devlet personeli olarak sahada çalışırken bazen sorunlar yaşayabiliyoruz. Siz kimsiniz, nereden geldiniz, amacınız ne, muhbir misiniz diye sorunlar yaşayabiliyoruz. Buranın siyasi ikliminden dolayı devlet personelleri olarak birazcık sorun yaşayabiliyoruz. Yani çok tepkili bir kesimde var, tepkisini göstermeyip içerisinde yaşayan bir kesimde var. Yani devlet personeline karşı bir önyargı olabiliyor ama ortak bir zemin bulmaya çalışıyoruz bunu aşmak için. Ben de Diyarbakırlıyım bu arada. Bunu aşmak için Diyarbakırlı olduğumu söylüyorum, ilçesini soruyorum, annesini-babasını soruyorum. Nerede yaşadınız nereden geldiniz diye soruyorum. Yani ortak bir nokta bulup o algıyı kırmaya ve güven duymalarını sağlamaya çalışıyoruz.” (G-2)*

G-2 kendisinin göreve başlamadan önce de Diyarbakır’da yaşadığını belirtip çalışmaya başlamadan öncesi ve çalışmaya başladıktan sonrası ile ilgili bir değerlendirme yaparak son yaşanan terör olaylarından sonra halkın da terör örgütüne karşı (PKK) daha fazla tepki geliştirmeye başladığını dile getirmiştir.

*“2016 Sur olaylarında yine bir psikososyal destek süreci olmuştu. Ben o zaman henüz çalışmaya başlamamıştım. O zaman halktım ve halk gözüyle bakabiliyordum duruma. Bu olaylarda hani bunlar bizim hakkımızı savunuyorlardı diye bir tepki de oluştu teröre karşı.” (G-2)*

Diğer yandan en kırılgan grup olarak tabir edebileceğimiz çocuklar ve kadınların da ne kadar zorluk yaşayabilecekleri anlatmak amacıyla G-2, yaşamış oldukları olaylar üzerinden örnekler vererek konuyu somutlaştırmıştır.

*“2016’da ben sürece dâhil oldum ve çalışmaya başladım. Bağlar patlamasında bir haneyi ziyaret etmiştik. Patlamalarda yararlananlardan birinin Sur ’dan göç eden ailelerden olduğunu öğrendik. Bu aile ile özellikle görüşmeye çalıştık. Görüştükten sonra öğrendik ki bu ailede 8 yaşında bir çocuk varmış. Çocuk okuluna devam ediyor. Sur olayları gerçekleşirken bu çocuk her şeye şahit olmuş mesela. Silahlı çatışmaya, yanında bombaların patlamasına, her şeye... Çatışmalar devam ederken muhtemelen teröristler tarafından orası abluka altına alındığı için onların etkisinde çok kalmış. Sur olayları zamanında akşam 7’den sonra ışıkların hepsi kapanıyormuş. Çocuğun aklında bu yer etmiş. Saat akşam yedide bütün ışıklar kapanır, herkes yatağa girer. Bu durum Sur olayları bittikten sonra da devam etmiş.*

*Bu çocuk saat 7'den sonra kafasına yorganı çekip uyuma davranışını devam ettirmiş... Bu durumda göz önünde bulundurulması gereken trajik olaylardan birisi. Bu durum çocuklar üzerindeki travmatik etkinin görülmesi açısından önemli bir durum. Mesela böyle bir örnek daha var. Patlamaya maruz kalan vatandaşlardan birisinde anksiyete bozukluğu, travma sonrası stres ve kaygı bozukluğu belirtileri vardı. Şöyle bir şey diyordu mesela. Patlamadan önce hiçbir şey yok normal akışında, patlamadan sonra ailesi davranış değişikliğini fark etmiş. Kadın uyuma güçlüğü çekmeye başlamış, kâbuslar görmeye başlamış, uykuları bölük pörçük olmuş. Bu durumun çözümü için biz destekte bulunarak psikiyatriye yönlendirmiştik.” (G-2)*

Görüldüğü üzere terör; toplumu bir kriz ortamına sürükleyen, halkı olumsuz etkileyen ve travmalara kadar ilerleyen sorunlara neden olan bir risk faktörüdür. Katılımcıların da beyan ettiği üzere terörden en fazla etkilenenler genellikle çocuklar ve kadınlar olmaktadır. Tuncay ve Akçay'da (2018) araştırma bulgularımızla paralel olarak; çocuklar, kadınlar ve engelliler için terör eylemlerinin etkilerinin düşünüldüğünden daha sarsıcı olabileceğini dile getirmişlerdir.

#### 4.2.7.4. Doğal Afetler

Dünyanın genelinde olduğu üzere ülkemizde doğal ve beşeri afetlerin ne zaman olacağı ve insanları nasıl etkileyecekleri tam olarak kestirilememektedir. Aktif fay hatları üzerinde yaşadığımız için depremler son dönemde toplumsal olarak insanları etkilemeye devam etmektedir. Özellikle son dönemlerde Van' da meydana gelen depremler halkı derinden etkilemiştir. Bu etkiyi G-11 şu şekilde ifade etmektedir:

*“2011 depreminde çalışmıyordum ama en son Başkale depremine gittik. Aileler üzerinde çok büyük bir kaygı, korku, stres bozukluğu, uyuyamama, depremsonrasındaki sürece alışamama ve duygudurum değişimleri çok fazla yaşanılıyordu. İncelemelere gittiğimiz zaman ailelerin korkusu şuydu: Bundan sonra ne yapacağız? Evimiz yıkıldı, hayvanlarımız telef oldu... Biz nasıl yaşayacağız dediler. Bu konuda aileleri psikososyal olarak desteklemeye çalışıyorduk ama ne yazık ki yeterli olmuyordu. Çünkü personel eksikliğimiz gerçekten var. (G-11)*

Ayrıca G-11 terör olaylarının göçü de tetiklediğini belirtmektedir:

*“Burada İranlılar var, Suriyeliler var, son depremden dolayı İran sınırındaki Başkale ilçesinden merkeze gelenlerde var. Yerleşme konusunda AFAD'la beraber yardımcı olmaya çalışıyoruz. Ama yeterli olamayabiliyoruz.” (G-11)*

Van bölgesinde son dönemde gerçekleşen ve çok sayıda insanın hayatını kaybetmesine neden olan çığ ve koronavirüs pandemisinin de insanları etkilediği anlaşılmaktadır:

*“Özellikle Van için söylüyorum son dönemde yaşanan çığdır, depremdir, kovitten dolayı yaşananlardır... Bu sorunları yaşayanlar da bu sorunlarla ilgilenenler de çok büyük sıkıntılar yaşıyorlar. Mesela bu kovid pandemisini düşündüğünüz zaman hepimiz risk altındayız.” (G-11)*

Doğal afetlerin ve salgınların getirdiği beşeri sorunlar aileler açısından risk faktörü olarak görülebilmekte ve bölgesel olarak da insanlar üzerinde olumsuz etkiler bırakabilmektedir.

#### 4.2.7.5. Çoklu Sorunlar

Bu başlık altında tek bir sorun ya da problem değil, karma diyebileceğim bölgesel riskler ele alınacaktır.

İzmir’de görev yapan G-3, görev yaptığı bölgede; çocukların risk altında olduğunu ve istismara açık olduklarını, imkânların ve erişilebilirliğin yüksek olmasının her zaman olumlu sonuç getirmediğini ve sosyal kontrol araçlarının olmaması nedeniyle sorunlar yaşandığını çocuklar üzerinden örnekler vererek açıklamıştır.

*“Diğer yandan mahalle baskısı çok olmayan bir kent olması gençlerin belli yerlere ulaşmasını çok daha kolaylaştırıyor, gece kulüplerine girme gibi. Tabii bu gece kulübü dediğime bakmayın daha alt gelir düzeyine sahip kişilerin gidebileceği yerler. Onlara ulaşma daha kolay. Mesela çok affedersiniz 15-16 yaşındaki bir çocuğun geneleve gitmesi çok doğal karşılanabiliyor. Bu belki bir Anadolu şehrinde bu kadar kolay olmaz, çok hoş görülmez ama burada çok doğal karşılanabilir. Çocuk olduğu için bu durum bizi ilgilendiriyor. Tabii ki 18 yaşından büyük olsa bizi ilgilendirmez. Çocuk hamile kaldığında ya da ruhsal ve psikolojik olarak kötü etkilendiğinde çocuk olduğu için biz ilgileniyoruz. Bu bir metropol olmanın da dezavantajı... Mesela gece rahat bir şekilde dışarıya çıkabiliyor olmak çok güzel, çok modern ama bir çocuk için değil. Bunun içinde ebeveynlerin bilinçli olması lazım.” (G-3)*

Antalya’ da görev yapan G-7, görev yaptığı bölgede; istismar, seks işçiliği, yabancı uyrukluların olması, boşanma oranının yüksekliği, parçalanmış ailelerin sorunları ve mevsimsel yaşanan sorunlar üzerinden riskleri dile getirmiştir.

*“Antalya’da Diğer bölgelerden farklı olarak istismar durumu göze çarpıyor olabilir. Seks işçiliği olabilir. Yabancı uyruklu olup da seks işçisi olan kadınlar olabilir. Boşanma oranları burada biraz fazla olabilir. Boşanmadan kaynaklı olarak parçalanmış ailelerin yaşadığı sorunlar risk olabilir. Mesela yazları burada dışarıda rahatça yaşanılabilir bir şehir. Ailelerin sahillere çadırlarını kurarak burada yaşayabileceklerini düşünmeleri gibi bir durum olabiliyor. Bu tarz riskler oluyor... Tabii ki mevsimsel olarak da bu sorunları yaşayabiliyoruz.” (G-7)*

İstanbul İlinde görev yapan G-5, İstanbul’un bölgesel olarak diğer illerden farklı sorunlarından ziyade, ülke genelindeki bütün sorunların İstanbul’da toplandığı üzerinde durmuştur. Hatta G-5, bu sorunların ilçeler üzerinde de farklılaştığını ifade ederek ilçeler hakkında bilgi vermiştir. Diğer yandan dolandırıcılığın çok fazla olduğu, göçmenlerin sayılarının yüksek olduğu, insanların uyum problemi çektiği ve diğer illere göre İstanbul’da yaşayan insanların risklere daha açık olduğunu ifade etmiştir.

*“Mesela İstanbul-Bağcılar var ülke çapında bilinen, siz de duymuşsunuzdur. Bağcılar, Esenyurt, Küçükçekmece ve Sultangazi gibi semtler ekonomik düzeyi daha düşük olan ailelerin yaşadığı, eğitim düzeyinin çok daha düşük olduğu, madde kullanımının çok daha yüksek olduğu, göçün çok daha fazla geldiği ve sorunların daha fazla olduğu yerler. Tabii her yer aynı değil belli başlı çok iyi yerlerde var İstanbul’da. Mesela bir ilçede 15 tane personel bütün işleri halledebilirken bizim ilçede 50 personelle bu işleri halledemeyebiliyoruz. İlçeler arasında farklılıklar çok fazla. İstanbul’da dolandırıcılık da çok fazla. Hani doğu illerinde diyorlar ya kapıyı açık bırak kimse girmez diye, bizde öyle değil her an temkinlisin her an başına bir şey gelebilir. Herkes sana her şeyi yapabilir. Onun dışında Suriyeli çok fazla. Yani diğer illerdeki her sıkıntının bir örneği İstanbul’da da var. İstanbul’da her zaman gözünün açık olması lazım (gülerek söyledi). Yoksulluk da her ilçede aynı olmasa bile çok yoğun bir sorun. İstanbul çok karışık yani... Doğu ve Güneydoğu illerinden daha gelişmiş olan İstanbul’a geldiklerinde bir bocalama durumu olabiliyor. Ne yapacağını bilememe, insanlardan korkma, daha temkinli olma, istismara uğrama ya da dolandırılma riski daha yüksek olarak her türlü riske daha açık olabiliyorlar. İstanbul’da ilçeler arasında bile çok büyük farklılıklar varken farklı illerden gelen aileler daha büyük zorluklarla karşılaşabiliyorlar. Yeni bir ortam ve yeni bir hayata girdikleri için kesinlikle risklere daha açık oluyorlar.” (G-5)*

Diğer bir Büyükşehir olan Ankara’da da durum İstanbul’dan pek farklı çıkmamıştır. Yine Ankara’da görev yapan G-6 da ilçeler hakkında bilgi vererek bölgesel sorunlara değinmiştir. Diğer yandan TOKİ’lerin yapılanmalarını eleştirerek o bölgelerde sorunların

daha yüksek olduğu üzerinde bir çıkarımda bulunmuştur. Ayrıca G-6; işsizlik, ekonomik sorunlar, madde bağımlılığı ve satışı üzerinde durarak değerlendirmelerini aktarmıştır.

*“Mesela Çubuk gibi bir yerde daha çok çevresel faktörler ön planda olabilirken, Altındağ'da yoksulların çoğunlukta olduğu ya da Romanların daha fazla yaşadığı bir bölgeye gittiğin zaman adam direkt senden para isteyecektir. Mesela TOKİ bölgelerine gittin, onlarında birbirleri ile ilgili uyum problemleri var. Farklı farklı yerlerden geldiklerinden dolayı ortak bir paydada buluşamıyorlar. Ben çalışmaya başladıktan sonra bu TOKİ mantığına da sıcak bakmamaya başladım. Genelde oralarda sorunlar bitmiyor. Asayiş olayları çok fazla oluyor. Dediğim gibi yerine göre değişiyor. Mesela yerleşimin az olduğu bölgelerde de madde satışı ve madde kullanımı artabiliyor. Çubuk'ta Fatih Mahallesi, Forum Ankara'nın olduğu yerdeki mahalleler ve Zirvekent madde kullanımı ve satışının olduğu yerler olarak bilinir genelde. Mesela Altındağ'da pavyon bölgesi var. Polis oradan 18 yaşın altındaki kız çocuklarını topladığı zaman vakalar artış gösterebiliyor. Orada bu tarz sorunlar görülebilir... Ankara'ya genel olarak baktığımız zaman da işsizlik büyük bir sorun olarak görülebilir. En genel sorun bu. Ankara'da iş kollarının dengeli dağılımı yok. Mesela salatalık toplamaya çubuğa geliyorlar. Ama bunu Çubuk'taki adam da yapabilir. Ama Çubuk'taki adamda başka bir yere başka bir işte çalışmaya gidiyor. Yani Ankara'ya genelde iş bulmak için insanlar geliyor. Geldikleri zaman da kiraların düşük olduğu yerleri tercih ediyorlar. Mesela iş bulmaya gelen kişi hâlihazırda işi yoksa bir Keçiören'de oturamaz, bir Batıkent'te oturamaz. Çünkü oradaki kirayı ödeyemez. Ankara'ya geldiği zaman aileler nereye gidebilirim diyor ve küçük ilçelere gidiyor. Çubuk'a gidiyor, Altındağ'ın ucuz mahallelerine gidiyor. Yani gelen kişinin sosyoekonomik düzeyine göre de tercih ettiği ilçeler farklılık gösterebiliyor. Mesela hane ziyaretlerinde soruyoruz, neden Çubuk'u tercih ettiniz diye, onlar da biz sorduk kiralar burada ucuz diye söylediler o yüzden gelip buraya yerleştik diyorlar.” (G-6)*

Görüldüğü üzere illerin kendi içlerinde yaşadığı karmaşık sorun örgüleri bulunmaktadır. Özellikle İstanbul ve Ankara gibi Büyükşehirlerin diğerlerinden farklı olarak bütün risk faktörlerini bünyesinde barındırdıkları kayda değer bir çıkarım olarak görülmektedir.

#### **4.2.8. Teori ve Uygulama Arasındaki Farklılık**

Alanda çalışan profesyonellerle derinlemesine görüşmeler yapılırken üzerinde en fazla durulan konulardan birisi olarak katılımcılar, üniversitelerden aldıkları eğitimlerle alana indiklerinde bambaşka bir dünya ile karşılaştıkları üzerinde yoğunlaşmıştır. G-6, teori ile pratiğin arasındaki farklılıkları şu şekilde ifade etmektedir:

*“Teoride hani nasıldır, kişi ile uygun bir ortamda görüşürsün ama uygulamada kapıda görüşüyorsun. Normalde teoriye göre uygun değil. Ama yapacak bir şey yok yani. Öyle bir sıkıntı oluyor. Mesela köylere gidiyorsun, köylerde de aynı şekilde... Diğer yandan mesela kriz ile karşılaştın, nasıl bir yol izlemen lazım, Bunun da teorik bir karşılığı olması lazım. Bunu da birçok kişi bilmiyor. Mesela aile ile görüşmeye gidildiğinde görüşmeyi yapan kişilerin aynı kişiler olduğunu gözlemliyorum. Genelde ekip olarak bile görüşmeye gidilse, iletişimi en iyi olan görüşmeyi yapıyor ve diğerleri meslek elemanı olmalarına rağmen bekleyebiliyor. Bunun için daha önce de belirttiğim gibi hizmet içi eğitimlerin artırılması gerekmekte. Şu durumda olabiliyor. Adam sürekli riskli gruplarla çalışıyor ama stresle nasıl başa çıkacağını bilmiyor. Yani bu insanların kendi sağlığını da nasıl koruyacağını bilmeleri lazım. Mesela kendin bir travma yaşadın, bununla nasıl başa çıkacağını bilemeyebiliyorsun. Mesela ben tezimi yazarken arkadaşlara stresle nasıl başa çıktıklarını sordum. Kimisi evde şarkı söylüyorum diyor, kimisi ailem ile vakit geçiriyorum diyor, kimisi de kitap okuyorum diyor. Bu söyledikleri şeyler etkili olabilir tabii ama stresle başa çıkmanın bir sürü yolu var. Bunlar bilinmiyor ne yazık ki. Aslında üniversitede eğitim alırken teorinin yanında uygulamalarında üzerinde biraz daha durulsa daha iyi olabilirdi. Ya da kamu ile ilgili işlerin nasıl gittiğine yönelik daha detaylı dersler olabilirdi.” (G-6)*

G-7, üniversitede öğrendikleri ile alanda yaşadıkları arasında çelişki olduğundan göreve ilk başladığında durumu garipsediğini belirterek sonradan bu duruma adapte olduğunu, artık yaşananları normal karşıladığını ifade etmiştir.

*“Şimdi biz üniversitede okurken aileler üzerinde çok fazla çalışmalar yapabileceğimize yönelik, çok fazla davranış değişikliği yapabileceğimize yönelik dersler aldık (gülerek anlattı). Toplumla çalışmalar yapabileceğimiz, sosyal incelemeler yaparak ailelerle çalışabileceğimiz ya da İnsanın olduğu her yerde sosyal hizmetin olması gerektiği gibi bir algı ile biz mezun olduk. Çok fazla değişim yaratabilecek insanlarmışız gibi mezun olduk ama teori ile pratik arasındaki farkın çok fazla olduğunu gördüm. Sosyal hizmet alanı multidisipliner bir şekilde diğer bölümlerinde beraber çalışması gerektiği bir alan. Ancak gördüğümüz kadarıyla psikolog da, sosyolog da öğretmen de sosyal çalışmacı da herkes aynı işi yapıyor. Sahada çalışma da gördüğüm farklılıklardan biri buydu. Bu duruma ben çok şaşırılmışım. Mesela bir psikolog sosyal inceleme raporu yazıyor, Bir sosyolog sosyal inceleme raporu yazıyor, bir öğretmen sosyal inceleme raporu yazıyor... Ama bize öğretilen sosyal inceleme raporunu sosyal çalışmacı yazar şeklindeydi. Grup çalışmaları yapılmıyor. Çok fazla da iş yükü de var bu yüzden belki bunlar sağlanamıyor olabilir. Bu tarz şeyleri gördüğüm için tabii biraz şaşırılmışım ilk zamanlar ama tabii sonrasında işlerin bu şekilde yürütüldüğünün farkına vardım.” (G-7)*

G-11, teorinin daha genel olduğu, uygulamanın farklı olduğu ve bölgesel farklılıkların da olduğuna dikkat çekerek Üniversite zamanında her şeye ve herkese yetişebileceğini düşünürken sonrasında kendisinin bir yere kadar faydalı olabileceğini gördüğünü dile getirmiştir. Ayrıca karşılaştığı bir örnek üzerinden içinde bulunduğu durumu açıklamaya çalışmış ve konu ile ilgili önerilerde bulunmuştur.

*“Teori daha genel bilgilerin olduğu bir şekilde daha dar kapsamlı kalıyor. Uygulamada farklı olabiliyor. Bölgesel farklılıklar da olabiliyor. Mesela bir İstanbul’la bir Van çok ayrı. Hem ekonomik, hem sosyal, hem kültürel, hem de görüştüğümüz kişiler açısından farklılık gösterdiği için teori ve uygulama arasında çok farklılıklar var. Tabii ki yine de yaptığımız çalışmaları teorinin genel bilgisine temellendireceğiz... Ben bu işe başlarken herkese yetebileceğimi ve herkesin sorununa müdahale edebileceğimi düşünüyordum. Ama öyle olmadığını fark ettim. Mesela alanda eğitimin, sağlığın, ekonomik nedenlerin ve bunun gibi birçok etkenin birbirini etkilediğini gördüm. Karşılaştığım bir vakayı anlatayım. Bir gün bir aileye ulaşamadık ve ben de bunun üzerine okula gidip çocukla görüşmek durumunda kaldım. Çocukla rehber öğretmenin odasında görüşmemize rağmen çocuk bu durumdan çok kötü etkilendi ve keşke buraya gelmeseydiniz, arkadaşlarımız destek aldığımızı bilmiyor dedi. Ben de arkadaşlarına herhangi bir şey söylenmeyeceğini ve rehber öğretmenin dahi olayı bilmediğini söyledim. Çocukla görüşmek isterken böyle düşüneneği aklıma gelmemiştir. Yani çocuklar en küçük şeyde bile psikolojik olarak daha çok örselenenbiliyorlar. Her incelemede farklı şeylerle karşılaştığımız için de yetersiz kaldığımızı da bazen hissedebiliyorum. Üniversitedeyken bir staj eğitimimiz vardı. Orada da zaten incelemeye biz çok gitmiyorduk. Belki üniversitedeyken üçüncü sınıftan itibaren staj başlatılabilir. Teorik bilgiyi biz 3. sınıfa kadar görüyoruz ancak buna çok gerek yok. Bunun yerine uygulamaya yönelik olarak eğitimlerin verilmesi daha doğru olur diye düşünüyorum.” (G-11)*

Bu bağlamda görüldüğü üzere teori ve uygulama arasında bir boşluk olduğu, anlatılanlar ile uygulananların birbirini tam anlamıyla desteklemediği görülmüştür. Bu nedenle bu konu da üzerinde durulması ve çalışılması gereken bir nokta olarak katılımcılar tarafından belirtilmiştir.

#### **4.2.9. Alanda Çalışan Katılımcı Grubunun Görüşleri ve Çözüm Önerileri**

Alanda çalışan profesyoneller tüm bu değerlendirmelerden sonra riskli aileler yönelik sunulan psikososyal destek çalışmaları ile ilgili bir takım öneriler geliştirmişlerdir. Bu öneriler genel olarak sistem revizyonu, personel reformu ya da tamamen farklı bir sistem oluşturma üzerinde yoğunlaşmıştır.

Aşağıdaki şekilde alanda çalışan personelin psikososyal destek hizmetlerine ilişkin önerilerine yer verilmiştir. Bu şekilde koyu renkte olanlar daha sık karşılaşılan önerileri ifade ederken daha açık renkli olanlar daha az sıklıkla karşılaşılan önerileri ifade etmektedir.



**Şekil 21.** Alanda Çalışan Personelin Psikososyal Destek Hizmetlerine İlişkin Önerileri

G-1, roman eylem planından örnek vererek birçok disiplinin bir araya geldiği bir ekibin oluşturulmasını önermiştir. Ayrıca hanelerin %70 sorunlarını çözebiliyorlarsa da hanelerin %30 sorunlarını çözemiyor olduklarını belirterek %30'un sorunlarının da çözülebilmesi için yeterli sayıda personel ve yeterli sayıda ekiple beraber odaklanılarak çalışılması gerektiğini ifade etmiştir.

*“Ben bu sorunun cevabına Roman Eylem Planından bir örnekle başlayayım. Biz böyle eğitime devam etmeyen haneleri tespit edip gittiğimizde hiçbir*



*değişim alamıyorduk. Ama bu Roman Eylem Planında merkezde Emniyet Müdürlüğü, köylerde Jandarmalar, İlçe Sağlıkta sağlık personeli de geldi. O insanların kapısına 4-5 kurumdan üniformalı birilerinin gitmesinin gerçekten büyük bir etkisi oldu. Bu bir korku da olabilir ama ertesi gün eğitime devam etmeyen o çocuklar okula gitmeye başladılar. Bundan sonraki süreçte tabii okuldaki öğretmenlerin destek olması lazım. O çocukların adaptasyonu sağlayamazsan bizim ziyaretimiz bir ay sonra hiçbir şey ifade etmeyecek. Yani söylemek istediğim, birkaç kurumun bir araya gelmesi değişimi fark ettiriyor. Olayın ciddiyetinin anlaşılmasınayardımcı olabiliyor. Biraz ütöpik olabilir ama birçok disiplinin bir araya geldiği bir ekibin olması gerektiğini düşünüyorum. Bunun da organizasyonu Bakanlığımız yapabilir tabii ki. Mesela bizim ilçemizde kurumların temsilcilerinin olduğu 5-6 kişilik bir ekibin yapamayacağı bir şey olduğunu düşünmüyorum. Tabii ki imkânlarla göre o ekibin içerisinde bir sosyal hizmet uzmanı da olacaktır, bir psikolog da olacaktır, bir pedagoğ da olacaktır. Ailenin bu ekiple görüşme yapması olayın ciddiyetinin farkına varmasında büyük rol oynayacaktır. Bizim yardımlarımızı genelde vatandaşlar ekonomik olarak görebiliyor. Söylemlerimizi ekonomik olarak algılayabiliyor. Mesela eğitime devam etmesini söylememizi bir psikososyal destek olarak değil de maaş almanın bir yolu olarak görebiliyor. Bizde çok var sırf yardım alabilmek için çocuğunu okula yazdırıp da göndermeyen. Öğrenci belgesi alıp getiren, kendisini eşiyile boşanmış olarak gösteren ama birlikteliğine devam eden... Bunu yardım alabilmek için yapabiliyorlar. Maddi destek sunan bir durumda gibi algılanıyoruz. Bu algının kırılması da biraz güç olabilir. O yüzden yukarıda belirttiğim ekip halinde bir çalışma yapılmasının gerekliliğini düşünüyorum. Alanlara bölünmenin de önemli olduğunu düşünüyorum. Mesela çocuk alanı ayrı bir alan, engelli alanı ayrı bir alan, kadın alanı ayrı bir alan... Ekibin uzmanlaşması için biraz zaman gerekiyor. Biz şu an bütün alanlarla ilgili çalışıyoruz. Şu an mesela sayımız çok az. Biraz sayımız yüksek olsa daha iyi olabilir. Biz doğrudan insanların hayatlarına dokunuyoruz ve değişim sağladığımız da çok aile var. Hanelerin %70 sorunlarını çözebiliyorsak da hanelerin %30 çözülmemiş sorunları kalabiliyor. Bu %30 un sorunlarının da çözülebilmesi için yeterli sayıda personel ve yeterli sayıda ekiple beraber odaklanarak çalışılması gerekmektedir. Aslında önemli olan bu yüzde otuza ulaşmaktır.” (G-1)*

G-2 ise diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği içerisinde çalışılmasının önemini vurgulayarak disiplinler arası bir uygulamanın gerekliliğinden ve burada idareye önemli görevler düştüğünden bahsetmiştir.

*“Bence bu durum tamamen idare inisiyatifinde. Üst düzey bürokratların oturup konuşup müzakere etmesi gereken bir olay. Ruh sağlığı çalışanları içerisinde sosyal hizmet uzmanı var, psikolog var, PDR var, psikiyatrist var... Bu personeller sadece Aile Bakanlığı bünyesinde olan personeller değil. Sağlık Bakanlığı'nda da bu personeller var, okullarda da psikolojik*

*danışmanlar var. Bu personeller psikososyal destek sürecine katılabilecek personeller.” (G-2)*

G-3, içinde bulunduğu sistemin iyileştirilmesi, SHM sayısının artırılması, risk önceliklerinin belirlenmesi, ulaşılabilirliğin olması, personellerin yetkilerinin artırılması, bürokrasinin azaltılması, iş yoğunluğunun azaltılması, yeterli personel istihdam edilmesi ve diğer kurum ve kuruluşlarca bilinirliğin sağlanması üzerinde durmuştur.

*“Sosyal hizmet merkezlerinin sayısının artırılması ve ulaşılabilir olması gerekiyor. Kesinlikle personel sayısı artırılmalı. Çok az personelle çok iş bekleniyor, Bu da sıkıntı oluyor... Varsa maddi sıkıntıları öncelikli olarak o giderilmeli. Maddi durumu iyi olmayan bir ailede psikososyal destek bir teselli olabilir ancak ... Riskli bölgeler olarak tanımlanan yaşamsal alanlarda personelin hizmet vermesi gerekir. Şahıslar personele her istediği zaman ulaşabilmeli. Personellerin yetkilerinin daha fazla artırılmasıyla bürokrasiye gerek duyulmadan insanların ihtiyaçları karşılanabilmeli... Örneğin kuruluş olarak gittiğim zaman hiç bir problem yaşamıyorum. Çünkü çocuğunu koruma altına alma yetkim olduğunu onlar biliyor. Bir şekilde iletişim kurmak ve çocukları ile ilgilendiğinedair beni ikna etmek zorundalar. Bir de zamanın ve iş yoğunluğunun da düzenlenmesi gerekiyor. Ben 3-5 aile ile 1 ayda çok büyük bir yol kat edebilirim ama bana haftada 10 tane aile gelirse ben bununla ilgili işlem yapamıyorum. Bu durumun düzeltilmesini isterdim... Diğer kurumların beni tanıyor olabilmesi de önemli. Örneğin ben bir okulu aradığımsızaman o okuldaki rehber öğretmenin bana bilgi vermesi gerekir.” (G-3)*

G-4, toplumun içerisine daha yakın olmanın önemini vurgulayarak ASDEP sistemi içerisinde önerilerini sıralamıştır. Buna göre; tanıtım çalışmaları yapılması, mahallelere birimler kurulması, ziyaretlerin yüksek riskli mahallelerde yoğunlaşması, tanıtım ve eğitim çalışmalarının yapılması önemli hususlar olarak görülmüştür.

*“Bu soruyu ASDEP özelinde cevaplamak istiyorum. Mahallelere yakın ya da muhtarlıkların yakınlarında bir yerde olsaydı ASDEP personeli, mahallelinin bunu benimsemesi daha kolay olabilirdi. İnsanların bunu görme ve bilme şansı daha yüksek olabilirdi. Çalışmaya başladığımızdan bu yana ASDEP'e yönelik belirli bir tanıtım çalışması yapılmadı. Ancak kuruma gelenler ve hane ziyareti yaptığımız kişiler biliyor. Şuan mesela sadece kurumumuzun olduğu mahalle bizim kurumu biliyor, ya da ASDEP'i hiç bilmiyorlar veya psikososyal desteği hiç bilmiyorlar. Psikososyal destek çalışması bakımından mahallelerde birer birim kurulsaydı ve bunların tanıtım çalışması yapılırsa ilk aşamada daha kolay olurdu diye düşünüyorum. Orada alan taraması yapmak ve aile ile ilgili riskleri tespit etmek muhtarların ve öğretmenlerin desteği ile daha kolay olurdu. Özellikle küçük yerlerde öğretmenler de aileler hakkında*

*bilgi sahibi. Belki birimler halinde mahallelere yakın çalışabilseydik daha verimli bir psikososyal destek yapabilirdik diye düşünüyorum. Kurumlarımızca oluşturulmuş risk haritalarında yüksek riskli olan mahallelerde çalışmaya başlanmasının amaca uygun olacağını düşünüyorum. Psikososyal destek sağlayacak birimler kurulmasını ve personelin ihtiyaca yakın bir alanda hizmet veriyor olmasının, birimlerin mahalle sakinlerine tanıtımının yapılmasının gerektiğini, sonrasında bu mahallelerde öncelikle bir alan taraması gerçekleştirerek tespit yapılmasını, sonrasında gerçekleştirilecek psikososyal destek çalışmalarının yanı sıra bu birimlerde sağlık, çocuk gelişimi, ev ekonomisi, istihdam, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Konulu yasa gibi konularda da bireysel ve grup çalışmaları yapılmasının verimli olabileceğini düşünüyorum.” (G-4)*

G-5, eğitimlerinin takibi ve ASDEP personeline başka görevler verilmemesini önermiştir. Ayrıca ASDEP programı dışında başka bir program olarak ise; okul sosyal hizmetinin hayata geçirilmesi proje önerisini örneklerle dile getirmiştir.

*“Öncelikle gerekli sosyal ve ekonomik destek modellerinden faydalanılması sağlanıp, peşinden bu ailelere yönelik grup çalışmaları, düzenli aile eğitimleri, bireysel görüşmeler, düzenli ev ziyaretleri, çocukların eğitim ve öğrenim hayatının takibi ve risk ortamından uzaklaşabilmeleri adına etkinlikler ve rehberlik ve danışmanlık çalışmaları tek bir program halinde yürütülebilir. Şu andan bunların bir kısmı danışmanlık tedbiri olarak, bir kısmı Okul Destek Projesi, bir kısmı bireysel psikolojik danışmanlık vs. şeklinde ayrı ayrı yürütülmekte. Ancak yalnızca risk altındaki ailelerin, hatta benzer riskler taşıyan ailelerin ayrı ayrı gruplar oluşturularak takibinin yapılması, ailelerin bahsedilen tüm süreçlerinin takibinin ve sürecin yürütülmesinin aynı kişiler tarafından gerçekleştirilmesi, ekipteki kişilerin yalnızca bu işle ilgilenmelerinin sağlanması... Farklı bir model olarak ise okullarda sosyal hizmet uygulamasına geçilebilir. Çocuklar riskli ailelerin tespit edilmesi noktasında en net bilginin elde edilebileceği kişiler. Çocukların hal ve hareketlerinden, sınıf içerisindeki tutumlarından, öğretmenlerinden çıkarımlarda bulunabilir. Her bir çocuğun dosyası olur. Aileler ile görüşmeler gerçekleştirilir. Çocuktan al haberi derler ya bu yüzden bu durumun önemli olduğunu düşünüyorum. Hazırlanacak bu yeni programdaki personellerin, okullarda istihdam edilmeleri durumunda çocuklarla görüşmeler yaparak, yakından gözlemler gerçekleştirilebilir; daha etkili bir sosyal hizmet çalışması yürütülmüş olur. Her bir çocukla tek tek görüşmeler yapıp, okul içerisindeki tutum ve davranışları yakından gözlemlenerek, notları takip edilip, ciddi bir değişim olması durumunda hızlı tespit edilerek, öğretmenlerle her bir çocuk hakkında düzenli görüşmeler yaparak, ailelerle görüşülerek, hanelerine gidilip sosyal incelemeler yaparak, her bir çocukla ilgili dosyalar oluşturulup, çocuklar ve aileleri daha yakından takip edilebilir. Madde bağımlılığı, suça sürüklenme, aile içi şiddet*

*ve istismar vs. tespiti veya olası risklerin fark edilerek, ortadan kaldırılması süreci kolaylaştırabilir.” (G-5)*

G-6, koronavirüs pandemi sürecinden dolayı oluşturulmuş olan Vefa Sosyal Destek Grubu çalışmalarından bahsederek bu modelin kalıcı hale getirilmesinin mantıklı olacağını belirtmiştir. Diğer yandan kargo sistemindeki süreç aşamasının da uygulanabileceğini belirterek başvurunun ne aşamada olduğunu vatandaş tarafından izlenmesini sağlayacak bir öneri de getirmiştir. Ayrıca psikososyal kavramı denilince farklı çıkarımların da akla gelmesinden dolayı bu konuya bir netlik getirilmesini önermiştir. Hizmet sunma aşamasını ise üç boyutta açıklamıştır. Bunları; ailenin ihtiyacının ne olduğunu ortaya koyulması, yönlendirmelerin belirlenmesi ve takibinin yapılması, son olarak ise riskli aileler ile görüşen personele nasıl destek olunabilir ona odaklanılması şeklinde açıklamıştır.

*“Yönlendirmeler konusunda ben şimdi vefa sosyal destek grubundayım. 112 güzel bir altyapı çalışması yapmış. Mesela şimdi 65 yaşındaki biri 112'yi arıyor ve gıda ihtiyacı olduğunu söylüyor. O sisteme işleniyor. Çubuk'taysa Çubuk sistemine Etimesgut'taysa Etimesgut'taki sisteme düşüyor. Burada sen sisteme girip görevi üstüne alıyorsun. ASDEP'te de böyle bir şey olabilir. Mesela verdiğimiz örnek üzerinden yola çıkalım. Kişinin belediye ile ilgili bir problemi varsa ben buradan sisteme girdiğim anda belediyenin de bunu görmesi gerekir. Bu durum gerçekleşirse, işlemin sonucunda da uygun görüldüğü, yapıldığı ya da yapılmadığı gibi ibarelerin de koyularak sistemin işler hale getirilmesi ve takibinin sağlanması yönünden güzel olur. Bunun kargodaki gibi bir sistem olması lazım aslında. Mesela sen kargonu takip ediyorsun ya şu an nerede ne aşamada diye, aynı sistem olması lazım. Diğer türlü aileyi takip edemezsin yani. Hele de bu iş yükü içerisinde mümkün değil. Mesela kişi intihar etmeyi düşünüyor, psikiyatri den 1 ay sonraya randevu alabilmiş. Senin bu 1 aylık süreçte de bu kişiyi takip ediyor olabilmem lazım. Ama söylediğim gibi bir sistem olduğu zaman, sistem üzerinden kişinin durumunun ne olduğunu görebilirsin. Bunun için ASDEP'in diğer kurumlara da açılması ve her kurumdan bir görevli belirlenmesi lazım... Psikososyal destek kavramının içeriği de netleştirilebilir. Belki Bakanlıkta bunu yapabilir. 3-4 sayfalık bir yazı gönderip psikososyal desteğin ne olduğunu açıklayabilir. Ben bunu temelde iki-üç aşama olarak düşünürüm. İlk aşamam ailenin ihtiyacının ne olduğunu ortaya koyulması olur. Daha sonra yönlendirmeleri belirlerim. Yönlendirmelerden sonra bunların takibini yaparım. Daha sonra bu riskli aileler ile görüşen personele nasıl destek olunabilir, ona odaklanırım. Bence böyle bir şey yapılabilir.” (G-6)*

G-7 ise G-6' yı destekler nitelikte vefa sosyal destek grubunun normal zamanda da devam ettirilmesini önermiştir. Ayrıca görüşmelerde anket formu yerine gözlemlere önem

verilmesi ve yönlendirmelerin sadece AÇSHB'ye değil, tüm kurum ve kuruluşları kapsayacak şekilde yapılabilmesinin gerekliliği üzerinde durmuştur.

*“Vefa sosyal destek grubunun ilk oluşturulduğu andan itibaren içerisindeydim. Bizim Bakanlığımızın personeli vardı, Belediyelerin personeli vardı, Emniyetin ve Jandarmanın da personeli vardı. Bir birim oluşturuldu ve hangi kurumdan ne kadar personel gelmesi gerekiyorsa onlar geldi. Vefa sosyal destek grubunun çalışmaları 65 yaş ve üzeri ile ihtiyacı olan kişiler olduğu için normal zamanda da devam ettirilebilir. Herkese uygulanabilir ve faydalı olabilir... Diğer bir öneri olarak ise görüşmeleri anket tarzında değil de daha çok görüşme formu olarak tercih ederdim. Anketler çok fazla gözleme dayalı olmuyor. Bu görüşmeler sonucunda da neye ihtiyaç duyuyorsa o ihtiyacı yönelik olarak yönlendirmesini yapardım. Tabii bu yönlendirmelerin sadece bizim Bakanlığın sistemine değil diğer kurum ve kuruluşlarında sistemine düşebilecek şekilde olmasını isterdim.”*  
(G-7)

G-8 ise öncelikle riskli ailelerin tespit edilmesi ve bu ailelerin sorunlarının ortaya çıkarılarak müracaatçıların desteklenmesi gerektiği üzerinde durmuştur.

*“Öncelikle riskli aileyi bulmak lazım. Ailede psikososyal, ekonomik herhangi bir sorun varsa onu ortaya çıkartmak lazım. Sorunu bulduğumuz zaman muhtemelen çözüme yönelik bir şeyler yapılabilir. Atıyorum bir aile soruna karşılaşıyor. Mesela şiddet problemi var, ekonomik sorunlar var ya da inanç çatışması var. Yeri geliyor böyle ailelerle de karşılaştığımız oluyor. Dolayısıyla bu sorunlara yönelik bir çalışma yapardım. Bu sorunlara yönelik bireysel destek verebilirdim diye düşünüyorum.”* (G-8)

G-9, ziyaretler sonrası ihtiyaca yönelik yapılan yönlendirmelerin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi amacıyla diğer kurumlarla yapılması gereken iş birlikleri üzerinde durmuştur. Ayrıca psikososyal destek ihtiyaçlarına yönelik programa neden ihtiyaç duyulduğuna baktığımızda; ekonomik nedenler, göç sonrası yaşanan sorunlar, sosyokültürel etmenler, sağlık vb. gibi nedenlerin görülmekte olduğunu belirterek risk altındaki ailelerde yaşanan bu sorunlar en az seviyeye indirilmeden yapılacak psikososyal destek faaliyetlerinin yeterli olmayacağını ifade etmiştir.

*“Bu yönlendirmeleri biz birebir söylüyoruz ama örneğin İŞKUR'la birebir herhangi bir bağlantımız yok. Bazı iller bunu yapmış ama biz bunu yapamadık. Yapan illerin sayısı da çok az, 10 ili bulmaz. Bizim yaptığımız yönlendirmelerde örneğin vatandaş İŞKUR'a, SYDV'ye gittik ama ve herhangi bir geri dönüş alamadık diye bize tekrar gelebiliyorlar. Bu yüzden*

*yönlendirmelerde çok fazla işe yaramıyor. Bu yönlendirmeler konusunda da güzel bir program oluşturulabilir. Bunu örnek olarak söylüyorum, PTT'ye benzer bir yapılanma olabilir. Bu sağlık ocaklarının İçerisi de olabilir. Birkaç mahallede yer alan, muhtarla iletişimi olan, SHM'ler ile bağlantılı bir yapılanma olabilir. Buralarda çok fazla personel olmasına da gerek yok. Böylelikle ailelerinde daha yakın iletişim içerisine girilebilir ve aileler içerisindeki riskleri daha sağlıklı tespit edebiliriz. Ama böyle kapı kapı gezerek devam edersek ASDEP'in başarılı bir program olmayacağını düşünüyorum... Risk altındaki ailelerin psikosozal destek ihtiyaçlarına yönelik programa neden ihtiyaç duyulduğuna baktığımızda; ekonomik nedenler, göç sonrası yaşanan sorunlar, sosyokültürel etmenler, sağlık vb. nedenler görülmekte. Risk altındaki ailelerde yaşanan bu sorunlar en az seviyeye indirilmeden yapılacak psikosozal destek yeterli olmayacağını düşünüyorum. Bu nedenle öncelikle bu sorunları ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Yani öncelikli olarak sorunu bulup, o sorunu çözüp, ondan sonrasında psikosozal destek yapmamız gerekiyor. Yapılacak bu çalışmalar için ise paydaş kurumlarla ortak oluşturulacak kurumlar arası ortak kullanıma açık ve kurumlar arası işbirliğinin yapılabileceği bir sistem oluşturulmalıdır. Örneğin temelde yerel yönetimlerle birlikte maddi destek imkânlarının oluşturulması, ekonomik yoksunluk sorunu ortadan kalktığında Milli Eğitim Bakanlığı ile çocukların okula devamı sağlanması gibi.” (G-9)*

G-10, yeni bir program hazırlamayı kastederek; önce aşama aşama planların oluşturulup sonrasında müdahale planlarının belirlenmesinin uygun olacağını ifade etmiştir. Diğer yandan koordineli çalışılması, izleme, denetleme ve takip mekanizmalarının geliştirilmesini önermiştir.

*“Önce bu programı belli aşamalara bölerdim. Önce doğru aile tespiti yapardım. Sonra müdahale planını belirlerdim. Hangi konularda, hangi sıkıntılarda öncelik varsa ortadan kaldırmaya çalışırdım. Müdahaleden sonra hangi alanlarla koordineli çalışılması gerekiyorsa onu belirlerdim. Ondan sonra bir müddet beklerdim, izleme ve denetleme aşamasına geçerdim. Sonrasında da takip ederdim, yararlı olmuş mu, olmamış mı? Böyle bir program uygulamaya çalışırdım şahsen.” (G-10)*

Son olarak G-11 ise sadece AÇSHB'nin değil Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Adalet Bakanlığının her birinden yetkin kişilerin bir merkez oluşturularak bu merkezde bir araya getirilmesinin uygun olacağını ifade etmiştir. Bu yeni birimi de aile hekimliğine benzetmiştir. Diğer yandan paydaş kurumlarla protokol yapılması, multidisipliner bir program oluşturulması, her mahalle ya da semtte merkezler kurulması ve bu merkezlerde sorunların etkili çözümlerinin tek elden yürütülmesi önerileri arasında yer almıştır.

“ASDEP için ayrı bir merkez kurulabilir. ASDEP’in sadece Aile Bakanlığı bünyesinde değil Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Adalet Bakanlığının her birinden yetkin kişilerin bu merkezde bir araya gelerek ailelere müdahale etmesi mantıklı olabilir. Mesela aile hekimliği gibi düşünün. Aile hekimliğinde mahallelerin belirli bir aile hekimi oluyor ve bu aile hekimi onların bütün kontrollerini sağlıyor. Ben ASDEP’in de böyle olması gerektiğini düşünüyorum açıkçası. Mesela 3 kişilik bir aile düşünün. O ailenin hem sağlık, hem eğitim, hem psikososyal anlamdaki tüm bilgilerini ASDEP personeli dâhil, Milli Eğitim’den 1 personel, Sağlık Bakanlığından 1 personel olarak ortak çalışabilir. Mesela ailede çocuk devamsızlık yapıyordur. Bunun altında yatan nedenlerini araştırmak için Milli Eğitim’den, Aile Bakanlığı’ndan ve Sağlık Bakanlığından birer görevli bir araya gelerek çocuğun neden devamsızlık yaptığını ortaya koyabilir. Çocuk aile içerisinde şiddete mi maruz kalıyor, akran zorbalığı mı yaşıyor... Bunu tek başına Aile Bakanlığı olarak biz yapamayız... Öncelikli olarak paydaş kurumlarla sürdürülebilir ulusal bir protokol oluşturulmalıdır. Bu protokol kapsamında sistemli programlarla risk altındaki bireylerin ortak problemleri ve ihtiyaçları dâhilinde küçük gruplara ayırarak her alanla ilgili sorunların belirlenmesi, çözülmesi ile sorunlarla ilgili daha güvenilir ve geçerli testler oluşturulmalıdır. Geleneksel aile yapısı olup olmadığı, ekonomik sorunu olanların bir arada olmasının sağlanması, psikolojik, fiziksel, zihinsel vb. sorunlara sahip bireylerin bir arada olması sağlanmalı... Multidisipliner bir programla ASDEP’in sadece Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı kapsamında değil öğrenci-okul-aile işbirliği kapsamında; MEB, ailede bulunan bireylerin sağlık problemlerinin teşhis ve tedavisinde Sağlık Bakanlığı ve gerekirse aile içi şiddet, boşanma, mahkemelere yansıyan ihmal/istismar vakalarında Adalet Bakanlığı ile ortak yapılacak çalışmaların risk altındaki ailelere gerekli hizmetlerin daha hızlı, etkili ve güvenilir şekilde ulaştırılabileceği kanaatindeyim. Örneğin ASDEP ile ilgili bağımsız bir merkezin oluşturulması, bu merkezde AÇSHB, MEB, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve gerekirse kaymakamlıklar ve belediyelerden de psikologlar, sosyologlar ve sosyal çalışmacılar gibi meslek elemanlarının bir arada ortak hedefler doğrultusunda işbirliği içerisinde hareket etmesi sağlanmalıdır. Her mahalle ya da semtte kurulan merkezlerde ailelerin sorunlarıyla ilgili bilgi alabilecek şekilde tanıtımlarının yapılması, ulaşılamayan ailelerin de saha taramalarıyla hizmetlere ulaşması sağlanabilir. Böylece her mahalle ya da semtte kurulan merkezlerde kendi risk haritalarını oluşturarak risk altındaki ailelere daha hızlı, daha güvenilir ve sağlıklı sonuç alınmasına yönelik ana merkezde sorunlara etkili çözümlerin tek elden yürütülmesi sağlanabilir. Böylece risk altındaki ailelere ihtiyaçları doğrultusunda gerekli olan ucuz, sağlıklı, güvenli hizmetlerin sunularak ailelerin yardıma bağımlı durumdan üretime katkıda bulunan daha aktif bireyler haline getirilmesi sağlanabilir.” (G-11)

Görüldüğü üzere sahada çalışan katılımcıların hepsinin çalıştıkları alan olan psikososyal destek hizmetlerine ve riskli aileler üzerinden sisteme yönelik önerileri olmuştur. Ayrıca

bazı katılımcılar mevcut yapıdaki bir takım değişikliklerle sorunların çözüleceğini düşünürken bazı katılımcılar ise yeni sistem önerileri geliştirmişlerdir.

#### 4.3. UZMAN GRUBUN DENEYİMLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Araştırma kapsamında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı uzmanları ve aile alanında çalışmalar yürüten akademisyenlerle görüşülmüş olup bu grup uzman grup olarak adlandırılmıştır. Bu bağlamda 5 Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Uzmanı, 6 Akademisyen ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

**Tablo 14.** *Uzman Gruba İlişkin Bilgiler*

Görüşmeci	Cinsiyet	Medeni Durum	Uzmanlık Alanı	Eğitim Düzeyi
A-1	Kadın	Bekâr	Sosyal Hizmet	Profesör Doktor
A-2	Erkek	Evli	Sosyoloji	Doçent Doktor
A-3	Erkek	Evli	Psikiyatri	Uzman Doktor
A-4	Erkek	Evli	Sosyal Hizmet	Profesör Doktor
A-5	Kadın	Evli	Sosyal Hizmet	Profesör Doktor
B-1	Erkek	Evli	Kamu Yönetimi	Doktora (Devam Ediyor)
B-2	Erkek	Bekâr	Kamu Yönetimi	Doktora (Devam Ediyor)
B-3	Kadın	Evli	Sosyoloji	Yüksek Lisans
B-4	Kadın	Bekâr	Sosyoloji	Yüksek Lisans
B-5	Kadın	Evli	Psikoloji	Yüksek Lisans

Mahremiyetin sağlanabilmesi açısından yalnızca katılımcılarla yapılan görüşme içeriği kullanılmış olup kişi isimleri kodlamalarla değiştirilmiştir. Yukarıdaki tabloda “A” ile temsil edilenler akademisyenleri, “B” ile temsil edilenler ise Bakanlık uzmanlarını ifade etmektedir. Ayrıca katılımcıların tamamı lisansüstü düzeyde eğitim almış kişilerden oluşmaktadır. Bu bağlamda ilerleyen kısımlarda uzman grubumuzun görüş, düşünce ve önerileri birlikte sunulacaktır.





*söyleyecektir. Öncelikle yapmamız gereken bu psikososyal destek kavramına bir tanımlamak ve standardize etmek.” (B-2)*

B-5, psikososyal desteğin tanımını yaparak örnekler üzerinden açıklama yapmıştır. Ayrıca konuyla ilgili olarak işbirliği çalışmalarının gerçekleştirilmesi ve psikososyal destek ile danışmanlığı da ayırmak gerektiği üzerinde durmuştur.

*“Yani bunu psikososyal derken belki yeniden tanımlamak da gerekiyor. Maddi yardımda psikososyal destek, cenazesine gidip ihtiyacı olup olmadığını sormak da bir psikososyal destek. Bu konular biraz yönetilmesi zor konular. Madde bağımlısı bir gencin ailesine psikososyal destek yaparken bireye de maddeden uzak durması için sağlık anlamında bir katkı yapılması lazım. Yine dediğim gibi birkaç Bakanlığın işi. Diyanet İşleri Başkanlığınca ve Müftülerce de ailelerle çalışma yapılması gerekiyor ki yapılıyor da. Ailelerin dini ihtiyaçlarını karşılamak da bir psikososyal destektir... Burada psikososyal destek ile danışmanlığı da ayırmak lazım. Danışmanlık insanların daha da özeline girmek olur. Bu da kişi talep ederse olur, talep etmezse olmaz. Ama psikososyal desteği bazen talep etmeyenlere ve bilmeyenlere de ihtiyaç duyduğunda vermek gerekiyor. İnsanlara balık tutmayı öğretmektir Aslında biraz da psikososyal destek. Sürekli bağımlı kalmasını engellemek lazım. Bazen biz maddi yardım yapıyoruz. Ama bazen bu ters tepe biliyor. İnsanları tembelleğe yönetebiliyor. Bu nedenle sosyal konularda ailelere götürülen hizmetlerin çok iyi koordine edilmesi gerekiyor. Şimdi dezavantajlı aile diyoruz.” (B-5)*

A-1, psikososyal desteğin çok geniş bir kavram olduğunu, bu kavram içerisinde; insanların problem çözme desteklerinin geliştirilmesinin, kriz çözme becerilerinin güçlendirilmesinin, iletişim becerileri ve empati yeteneklerinin artırılmasının, bütünleştirmenin artırılmasının ve kişinin kendini keşfetmek için ona fırsat sunulmasının önemli olduğunu ifade etmiştir.

*“Psikososyal destek aslında çok geniş kapsamlı. Bunun içerisinde insanların problem çözme desteklerinin geliştirilmesi var, kriz çözme becerilerinin güçlendirilmesi var, iletişim becerileri ve empati yeteneklerinin artırılması var, bireylerin yetkinliklerini ve yeterliliklerini güçlendirme var. Kişinin kendisini tanıma ve yeteneklerini ortaya çıkarma ve bunu kaynaklarla karşılaştırma var. Dolayısıyla olaya biraz çok boyutlu bakmak gerekiyor. Sadece psikolojik olarak depresyondaım, ben kötüyüm hadi beni iyileştirden ziyade biraz daha kaynaklarla bütünleştirme ve güçlenme önemli. Biraz daha birisinin yapma gibi edilgen durumundan çıkararak kendini keşfetmek için ona fırsat sunma gerekiyor. Benim okuduğum makalelerde genelde buna doğru bir yönelme var. Edilgenlik yerine kişinin kendisini tanıması noktasında ona bakış açısı sunmak önemli. Ona çözüm yollarını bulmak için*

*pencere açma ve çözüm yolları konusundaki farkındalığını kendisinin geliştirmesini sağlamak önemli. Biraz burada tabii nüans farklılıkları var. Psikososyal destek bana bu anlamda bunu çağrıştırıyor.” (A-1)*

Diğer yandan A-1, psikososyal desteğin içeriği ile ilgili bilgiler vererek; sosyal yardımlar, aynı ve nakdi yardımlar, akraba ya da yakın arkadaş gruplarının desteği, kurumsal sosyal destekler ve dijital kaynaklara erişimin psikososyal destek üzerindeki öneminden bahsetmiştir.

*“Psikososyal destek deyince ilk aklımıza gelen sosyal yardımlar var, aynı ve nakdi yardımlar var. Genellikle bunlar üzerinden de gidiliyor. Akraba ya da yakın arkadaş gruplarının kullanılması, özel kişilerle olan ilişkilerinin güçlendirilmesi de düşünülebilir. Yine pandemiye atıfta bulunacağım. Yine benim yaptığım çalışmada sorduğum sorulardan bir tanesiydi. Yakın arkadaş çevrenizle ne kadar sıklıkla görüşüyorsunuz? Akrabalarınıza ne kadar sık görüşüyorsunuz? Kendinizi özel hissettiren biriyle ne kadar sıklıkta görüşürsünüz? Diye sorduk. Bunun çok önemli olduğunu düşünüyorum. Akraba ya da arkadaş dışında insanın kendisini özel hissettirdiği biriyle, bu romantik ilişkiler olabilir ya da eş olabilir, kardeşten daha yakın dostluklar olabilir. Böyle biri var mı hayatında? Bu da çok önemli. Bu soruların ailelere özellikle sorulması gerektiğine inanıyorum. Ailelere size kendinizi özel hissettiren kişiler var mı dediğiniz zaman genelde cevap vermeden kalıyorlar. Kişisel olarak bu soruyu kendimize sorduğumuz zaman aklımıza birileri geliyorsa bu bir başarıdır ama gelmiyorsa orada bir problem ya da sosyal destek eksikliği vardır... Dijitalleşme sürecindeyiz ama dijital kaynaklara erişim problemi var. Bu insanları teknolojiyle birleştirmek de aslında bir psikososyal destek hizmetidir.” (A-1)*

A-2, sosyal hizmetler bir bütün olarak düşünüldüğünde psikososyal desteğin vatandaşla bütünleşilen yer olduğunu ifade etmektedir.

*“... Arkada kocaman bir bünye var onun parmakla danişana dokunduğu nokta, ya da eliyle kavradığı yer önemli. Geride bütün organlar olmasına rağmen bütün işi o dokunan parmak yapıyor...” (A-2)*

A-4, ailelere sunulan psikososyal hizmetleri konusunda sosyal hizmetinin 4 tane bileşeni olarak; ihtiyaç, rutin, beceri ve etkileşimler başlıkları altında açıklamalarda bulunmuştur. Buna göre ilk olarak ailenin temel ihtiyaçlarının değerlendirilmesi, ikinci olarak aile rutinlerini yönetimi, üçüncü olarak ise aile becerilerini arttırmak üzerinde değerlendirmelerini yapmıştır. Son olarak da ülkemizde özellikle koruyucu ruh sağlığı hizmetleri çatısı altında konumlandırabileceğimiz aile danışmanlığı hizmetleri, aile ve

bileşenlerinin sağlıklı ve sosyal normlara uygun, ailenin olabildiğince sürdürülebilirliğini mümkün kılmak için sunulan psikososyal, doğrudan destek, eskiden aile tedavisi denilen hizmetleri içerdiğini aktarmıştır.

*“Aile sosyal hizmetinin 4 tane bileşeni aileye yönelik psikososyal hizmet programlarının çerçevesini oluşturuyor. Bunlar; ihtiyaçlar, rutinler, beceriler ve etkileşimlerle ilgili. Yani siz bir aileye psikososyal koruma, destek hizmeti sunmak istiyorsanız öncelikle ev tabanlı olarak ailenin temel ihtiyaçlarına bakıyorsunuz. Yani aileye giderek, aileyi yerinde ziyaret ederek, sistem olarak bakarak, sadece ailenin bir üyesine odaklanmaksızın önce temel enstrümantal ve diğer ihtiyaçlara bakıyorsunuz. Diğer bir husus olarak da aile rutinlerini yönetiyorlar. Ailede ebeveynlerin çalışma hayatını sürdürmesi, ev içi rollerini dengelemesi, çocukların okula devam etmesi, ebeveyn-çocuk ilişkilerinin uygun bir biçimde yapılandırılmış olması, çocukların ebeveynleşmemiş olması, ebeveynin çocuklaşmamış olması... Anlatabiliyor muyum? Herkesin sınırlarını ve rollerini biliyor olması çok önemli. Üçüncü olarak aile becerilerini çalışmamız gerekiyor. Şimdi bizim mevcut Aile Bakanlığı toplum hizmetleri modelleri buradan nereye oturuyor bakılabilir. Üçüncü olarak da aile becerilerini arttırmak gerekiyor. Çünkü anne baba olmak, bir aile yaşamını sürdürmek, Tanrı vergisi doğuştan gelen özelliklerimiz ile sürdürmek mümkün değil. Çünkü üst kuşaktan alınan bilgiler anne babadan öğrenilen bebek bakımı, çocuk bakımı, yaşam yönetimi... Bunlar artık üst kuşağın bilgisinin yeterli olmadığı konular oluyor. Çünkü toplumsal yaşamın belirleyicileri değişti. Teknoloji var. Üst kuşak çocuklarının nasıl olacağını kestiremiyor. Çocuklar artık ekran bağımlısı. Yetişkinlerin önceden bu konuyla ilgili bir bilgisi yok ki aktarsın. Yani sonuç olarak ailenin ebeveynlik becerileri başta olmak üzere birtakım uygun becerilerle desteklenmesi gerekiyor. Bizim Aile Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğünün AEP programları da çok geniş bir ölçekte. Aile becerilerinin geliştirilmesini mümkün kılacak çok güzel alt metinleri, müfredatı oluşturulmuştur. Bunu da takdirle karşılıyorum. Demek ki bir mantık var ve o mantığı uyguluyor... İhtiyaç, rutin ve beceri dedim. Dördüncü olarakta şimdi etkileşimler diyorum. Türkiye’de özellikle koruyucu ruh sağlığı hizmetleri çatısı altında konumlandırabileceğimiz aile danışmanlığı hizmetleri. Aile ve bileşenlerinin sağlıklı ve tırnak içerisinde sosyal normlara uygun, ailenin olabildiğince sürdürülebilirliğini mümkün kılmak için sunulan psikososyal, doğrudan destek, eskiden aile tedavisi denilen hizmetleri içeriyor. Sanıyorum bu yönde de Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğünün bir girişimi var. Örneğin Mesleki Yeterlilik Kurumu tarafından aile danışmanlıklarının Türkiye’de meslekleşmesi, bir uzmanlık alanına dönüşmesi ve ailelere yönelik psikososyal destek hizmetlerinin danışmanlık işlevi bağlamında çabalar var.” (A-4)*

A-3, ise diğer katılımcıların aksine farklı bir bakış açısı getirerek psikososyal destek kavramının kullanımının hatalı olduğunu, bu kavram yerine insanların bildiği ve aşına

olduğu bir kavramın getirilmesinin daha doğru olacağını aktarmıştır. Bunu aktarırken de konuyu kendi yaşadıklarından ve deneyimlerinden örneklerle güçlendirmiştir.

*“Psikososyal kavramının kullanılması hatalı aslında. Bizim kültürümüzde böyle bir kavram yok yani. Benim Anadolu'daki insanım bu kavramı bilmiyorsa Devletin bunu kullanmaması lazım. Anadolu'da o yaptığımız işin karşılığı var. Anadolu'da neyse onu söylemek lazım, anlatabiliyor muyum? Yani şu anda bir şeyler uydurmak istemiyorum ama mutlaka psikososyal destek dediğin andan itibaren bir kere sen ölüyorsun. O seni dinlemez. Dinlemez seni! Ama halleşelim dersin, helalleşelim dersin, gardaş gardaşa ihtiyaç duyuyor dersin, gardaşı destekleme projesi dersin, komşu komşuya muhtaçtır projesi dersin. İnsanları aşağılamayacak, ötekileştirmeyecek bir hizmet birimi şeklinde isimlendirebilirsin bunu yani.*

*Hepimiz dara düştük, hepimiz zor güne düştük, Devletimiz var olsun gibi insanların genelinin kabullendiği bir bilim ismini koymak buradan başlıyor aslında. Türkçe olacak. Birisi “psişik” ten geliyor birisi “social” dan geliyor. Bu psikososyal terimi bizim temel probleminizi açıklamıyor. Dolayısıyla birimin isminden başlayarak halkla iç içe geçmesi lazım. Yani vatandaş o cümleyi duyduğu anda senin neden geldiğini anlayacak, anlatabildim mi? Yani bununla ilgili bizim kültürümüzde çok zengin kaynaklar var. Ben biraz kültüre çok atıf yaptım ama psikososyal anlamda kültürün gerçekten önemli olduğunu düşünüyorum.*

*Ben 1986 yılında mecburi hizmet için bir ilçeye görevli olarak gittim. Köylerde çalıştım, fakir köylerde, mezralarda çalıştım. Yani bir yamalığını çeksen kırk yamalığı düşecek yerlerde. Tek doktorsun, aşılama yapıyorsun, evlere gidiyorsun, Çat kapı giriyorsun. Utanırlar mesela. Tahta kaşıktan kuru fasulye yerler. Ben tak otururum sofraya. Yav hele bir kaşık da bana verin şuradan derim. Ne olur o? Sen oraya gidip, bağdaş kurup, onun sofrasına oturduğunda onun yemeğine kaşık çaldığın zaman sen ondansın. Ama ben psikososyal biriminden geldim, kapının ağzından duruyorum böyle, güzel güzel bayanlar şık şık beyefendiler... Ayşe abla sana neden baksın ya! Sen ötekisin ya! Bakmaz sana ya! Aşağılanma hisseder. Ona bir yardım yapacaksın onu incitmeden yapacaksın. Ona destek verirken incitmeden yapacaksın, kırmadan yapacaksın, gönlünü alarak yapacaksın. Senden yüksünmeyecek, sana minnet duymayacak, aşağılanmış hissetmeyecek. Bunlar çok ince politikalar.*

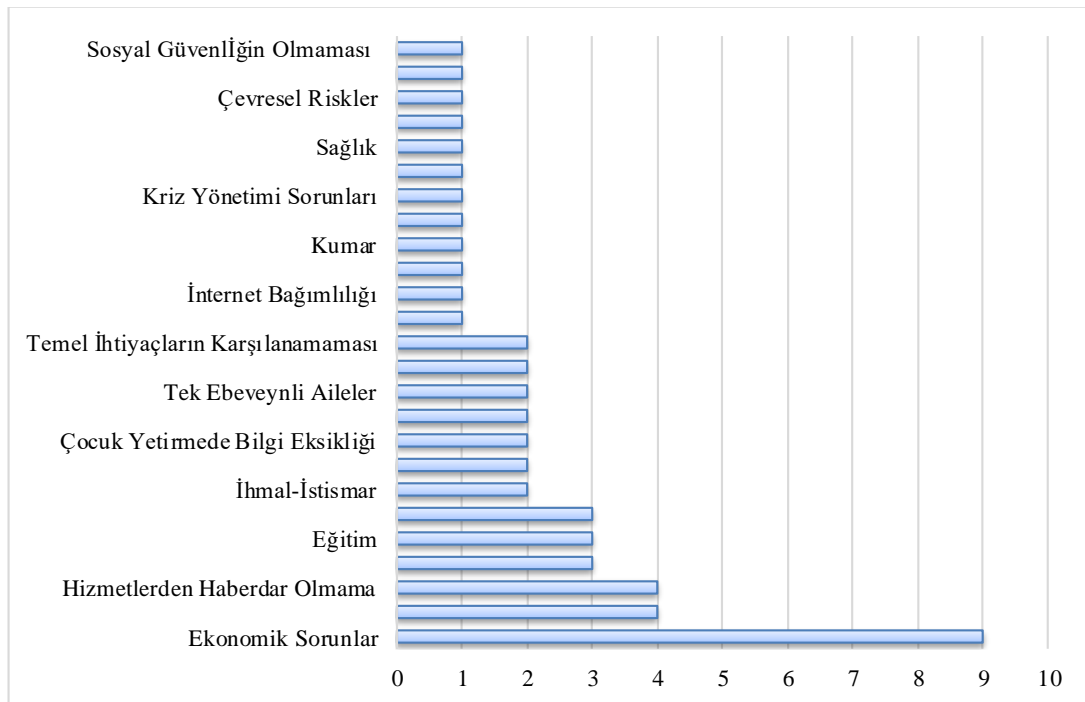
*Eskiden sadaka taşları varmış biliyorsun, camilerin önlerine konurmuş. Gece vakti insanlar ihtiyacı kadar olan parayı oradan alırmış. Ne kadar ince bir düşünce. Tabi bu kadar ince düşünceyi şimdi yapamayız da (gülerek söyledi). Ama bununla ilgili en azından bu psikososyal terimini değiştirip insanlara destek olarak bunun aşağılanacak bir şey olmadığını ve Devletin bir desteği olduğunu bildirmek lazım. Ahmet'e, Mehmet'e muhtaç değil Devlet sana destek oluyor. Bu ülkenin hür vatandaşısın. Bu toprakta yaşıyorsun. Bu*

*toprak üzerinde olan her şeyde senin de hakkın var. Sen bu ülkenin vatandaşısın. Çünkü senin deden, dedenin dedesi kan dökmüş, bedel ödemiş. İlla senin ödemen gerekmiyor. Dolayısıyla sen muhtaçsan bu devlet seni beslemek, bakmak, desteklemek zorunda. O zaman devlet olmanın başka anlamı yok ki zaten. Zengin zaten zengin.” (A-3)*

Görüldüğü üzere uzman grup psikososyal desteği, psikososyal desteğin kapsamını, yaşanan zorlukları, kavramsal geri planı ve kavramın hatalı kullanımını ele almışlardır. Buradan anlaşılacağı üzere psikososyal desteğin netleştirilmesi, bilinirliğinin artırılması ve alana etki edecek düzeye getirilmesi gerekmektedir.

#### 4.3.2. Uzman Grubun Aileler İçin Risk Tanımları

Uzman grup içerisinde yer alan katılımcıların aileler için hangi durumları risk olarak gördüklerine bu başlık altında yer verilecektir. Bu başlık altında ailelerle görüşme ve alanda çalışan ASDEP görevlileri ile görüşmede de ortaya çıkmış olan benzer riskler üzerinde durulmuştur. Özellikle ekonomik sorunlar gözle görülür bir şekilde tüm gruplar içerisinde en fazla risk olarak görülen konu olmuştur.



**Şekil 23.** Uzman Grubun Aileler İçin Tanımladığı Risk Faktörleri

Yukarıdaki tabloda uzman grupta yer alan katılımcıların hangi konuları aileler için risk faktörü olarak gördüklerinin istatistiki olarak sıralamasına yer verilmiştir. Buna göre risk olarak en fazla görülen konunun ekonomik sorunlar olduğu, bunu da sırasıyla şiddet, hizmetlerden haberdar olmama, işsizlik ve eğitimin takip ettiği görülmektedir.

B-1, en önemli gördüğü riskin ekonomik risk olduğunu belirterek; işsizlik, olumsuz örnekleri rol model olarak alma, medya, internet ve sosyal medya bağımlılığının aileler için önemli riskler olduğunu kendi hayatından örneklerle destekleyerek anlatmıştır.

*“Ailelerin karşı karşıya kaldığı farklı riskler vardır diye düşünüyorum. En önemli gördüğüm risk faktörü de bence ekonomik risk. Günümüzde ailelerin ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya kaldığını çok görüyoruz. Ekonomik risk altında ailelerin sosyal ve kendi içlerinde yaşadıkları sorunların temel nedeni oluyor diye düşünüyorum. Bütün boşanmaların, ayrılmaların arka planında da ekonomik sıkıntının olduğu görülüyor. O yüzden ailelerin en fazla karşılaştığı risklerin başında işsizlik, ekonomik anlamda sıkıntı yaşamaları geliyor... Bir de günümüzde biliyorsun herkes internete erişebiliyor ve televizyonda çok modern diye tabir edilen aileleri görüyor. Televizyonda gördüklerinden kötü durumda olanları örnek almıyorlar, ekonomik olarak daha iyi durumda olanları kendilerine örnek alıyorlar. Dolayısıyla bu gördüklerine ulaşamadıkları zamanda bu durum ailenin içerisinde sıkıntılara sebebiyet veriyor... Ayrıca son dönemlerde yaşadığımız internet bağımlılığı ve sosyal medya bağımlılığı ailelerin karşılaştığı en önemli risklerden bir tanesi. Aileleri sadece internet değil, televizyondaki programlarda çok ciddi etkiliyor. Bu zamana kadar hiçbir kötü aile yaşantısı görmemiş, insanlar televizyondaki kadın programlarından çok ciddi şekilde etkilenerek yaşanan olayları normal bir davranışmış gibi, normal aile hayatı gibi algılıyorlar ve bu da aslında aileyi temelden sarsıyor. Bence en önemli şeylerden bir tanesi de bu. Mesela ben kendi babamdan örnek vereyim. Normalde muhafazakâr bir insandır. Önceden çok fazla tepki vereceği şeyleri şu anda normal karşılıyor. Televizyonlardan gördüğü, televizyonlardan izlediği programlarda olanları normalmiş gibi karşılamaya başladı. Bundan 20 yıl önce olsaydı babam öyle bir programı ne izlerdi, ne izletirdi, ne de oradaki tavri ve davranışı olumlu olarak bulurdu... Ekonomik riskin aileleri ciddi olarak sarstığını ve onları etkilediğini düşünüyorum. Kaçamadığımız bu internet bağımlılığının da çok ciddi bir risk olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla bu iki hususun önemli olduğunu ben söyleyebilirim.” (B-1)*

B-2, en önemli gördüğü riskin yoksulluk olduğunu belirterek ailelerin karşı karşıya kaldığı önemli sorunları; eğitimsizlik, çocuk ihmal ve istismarı, aile içi şiddet, yaşlıya şiddet ve hizmetlerden haberdar olmama olarak ifade etmiştir. Ayrıca eğitim ile yoksulluk arasında sıkı bir bağ olduğunu da dile getirmiştir.

*“Ben şu an ailelerin karşılaştığı en büyük riskin yoksulluk olduğunu görüyorum. Bu ikisini aştığımız zaman diğer birçok hususu da aşacağımızı düşünüyorum. Bu sadece Türkiye’de değil Dünyada da böyle. Birçok şeyin temelinde yoksulluk yatıyor. Diğer gördüğüm en büyük risklerden biri ise eğitimsizlik. Yoksulluk döngüsünü kırabilmek için eğitim çok önemli bir faktör. Yoksulluğun sonucunda mı eğitimsizlik oluyor yoksa eğitimsizliğin sonucunda mı yoksulluk oluyor, burada bir döngü var. Bu döngüyü bir şekilde kırmamız gerekiyor. Çocuk ihmal ve istismarı olsun, aile içi şiddet olsun yaşlıya şiddet olsun... Ya ekonomik nedenlerden kaynaklanıyor ya da eğitimsizlikten dolayı kaynaklanıyor. Yani bu ikisini ailelerin karşılaştığı risklerin en temeli olarak görüyorum... Eğitim konusunda aileleri daha çok yönlendirmek lazım. Diğer bir hususta doğru bilgilendirme. Hala bizim Bakanlığın hizmetlerinden haberdar olmayan aileler var. Risk altında ama karşılaştığı riski nasıl gidileceği konusunda bilgisi yok.” (B-2)*

B-3 ise B-1 ve B-2’de olduğu gibi en önemli sorun olarak yoksulluğu ifade ederek ailelerin barınma problemlerini vurgulamıştır. Ayrıca aileler için şiddetin bütün türleri ve ensesti sorun olarak gördüğünü, ihtiyaçların ailelerin algısına göre farklılaşabileceğini ve risk ile problem kavramları arasındaki ayrımın yapılması gerektiğini ifade etmiştir.

*“Şimdi şöyle bir şey var, en alt grubu düşünürsek... Karnını doyurma ve başını bir yere sokma, ailenin devamlılığını sağlama... Bunlar başlı başına bir problem. Bir de risk nedir, problem nedir? Bir de bunları ayırt etmek lazım. Ailelerin bir şekilde varlıklarını devam ettirme ihtiyacı var. Ekonomik ve sosyal olarak seviyeleri yükseldikçe, örneğin ayağına bir ayakkabı geçirme ihtiyacı, ayağına bir Adidas geçirmekten, ayağına bir Gucci geçirmeye kadar ihtiyaç olarak algılanabilir. Aslında bugünlerde aile olabilmek bile büyük bir şey. (koronavirüsten dolayı bunu söylüyor). Şiddet yani şiddetin her türlü de büyük bir risk. Onun içine enseste girebilir, cinsel şiddette olabilir, ekonomik şiddet, psikolojik şiddette olabilir... Şiddet ve şiddetin doğurduğu tablolarda bu Bakanlığın çalışmalarını oluşturuyor zaten.” (B-3)*

B-4’te katılımcıların genelinde olduğu üzere ekonomik düzeyi düşük olan ailelerin daha fazla risk altında olduğunu belirterek bu riskin eğitim, boşanma, şiddet ve madde bağımlılığı gibi riskleri de tetiklediğini dile getirmiştir. Bunlara ek olarak; iletişim eksikliği, eğitim seviyesinin düşük olması ve çocuk yetiştirmenin bilinmemesini de risk olarak ifade etmiştir.

*“Sosyoekonomik düzeyi düşük olan ailelerin daha fazla risk altında olduğunu düşünüyorum. Bence en büyük risk ekonomik yoksunluk. Bu durum çoğunlukla; eğitimi, boşanmayı, çoğu zaman şiddeti ve belki madde bağımlılığını dahi tetiklemektedir. Yani ekonomik problemler başlı başına*



*risk olduğu için beraberinde diğer risk faktörleri de getirmektedir. Diğer önemli bir sorun olarak ise iletişim eksikliği gösterilebilir. Eğitim seviyesinin düşük olması da bir risktir. Çocukların ihmal edilmesi de risk olabilir. Toplumumuzda çocuk yetiştirme ve çocuğa nasıl davranılması gerektiğinin tam olarak oturduğunu düşünmüyorum. Ayrıca temelde yoksulluğun ve eğitimin diğer sorunlara da neden olduğunu düşünüyorum.”*  
(B-4)

B-5, normal hayat sürecinde her zaman aileler için riskler bulunduğunu ifade etmiştir. Bu risklere; kayıpları, doğal afetleri, boşanmaları, şiddeti, kumarı, alkol ve madde bağımlılığını örnek olarak göstermiştir.

*“Normal hayat sürecinde her zaman risklerde var. Trafik kazasında ölümden, boşanmadan, şiddetten... Bunların hepsi toplumsal alanda olan şeyler. Doğal afetler mesela en önemli risk. Çünkü bu kontrol edilemeyen bir risk. Benim aklıma bunlar geliyor. Bunlara ek olarak çocukların zararlı alışkanlıklara bulaşması da önemli bir risk. Özellikle büyük şehirlerde. Yani bence madde bağımlılığı çok büyük bir risk. Gerek gençlerin gerekse diğer aile bireylerinin alkol kullanımı, kumar... Bunların hepsi bizim çalışma alanlarımız. Şimdi de eylem planı hazırlanıyor Sağlık Bakanlığı ile ilgili. Kumar derken hep eskiden kahvehanelerde oynanan kumar aklımıza gelirdi ama artık yeni dönemde internet üzerinden oynanan kumarlar var. Bence bunların hepsi. Aileyi tehdit eden her şey aile için risk.”* (B-5)

A-1, yoksulluk ve işsizliğin en önemli görülebilecek risk faktörleri olduğunu ifade ederek ailelerin yaşadığı riskleri makro ve mikro olarak ayırmıştır. Buna göre makro riskleri; güvenlikle ilgili sorunlar, ekonomik sorunlar, sunulan hizmetlere-kaynaklara ulaşamama, tek ebeveynli aileler ve sosyal desteği alamama şeklinde sıralamıştır. Diğer riskler ise; ailelerin krizi yönetebilme sorunları, sosyal izolasyon ve sosyalleşme ile ilgili sıkıntılar, koronavirüs pandemisinin neden olduğu ailevi sorunlar, kriz yönetimi ve problem çözme becerilerinin yetersiz olması, finansal-ekonomik sorunlar, eğitim, sağlık, işsizlik, borçlanma, tüketimcilik, bilgi eksikliği, çevresel riskler, göç ve doğal afetler olarak sıralanmıştır. Ayrıca katılımcı konuyu kendi araştırmaları ile de destekleyerek aktarmıştır.

*“Ben istersen madde madde söylemeye çalışayım. Bunların her birinin İçerisi dolu olacaktır. Fırsat olursa ayrıntıya da girebiliriz. Ailelerin makro boyutta en büyük risk kaynakları olarak güvenlikle ilgili problemleri var. Yaşanılan bölge, oturlan konutlar, mahallenin durumu güvenlik olarak risk faktörü oluşturabiliyor. Bunun dışında ekonomi ile ilgili riskler var. Özellikle*

*pandemi döneminde yoksulluk ile ilgili artışlar oldu. Özellikle de sosyoekonomik düzeyleri düşük olan ailelerde ailelerin eğitime ve sağlık hizmetlerine ulaşma riskleri de var. Bu iki faktörü sağlık ve eğitim olarak düşündüğümüz zaman bunlar ülkenin politikasında en etkili olan faktörler olarak görülebilir. Özellikle engelli ve yaşlı bireylerin kaynaklara ulaşma konusunda sorun yaşadıklarını görüyoruz. Tek ebeveynli aileler de, özellikle kadının evin reisi olduğu tek ebeveynli aileler, üzerinde durulması gereken önemli bir olgu. Tek ebeveynli ailelerde hem yoksullaşmanın çok fazla olduğunu görüyoruz hem de kadının aileyi ve çalışma hayatını bir arada yürütmeye çalışması nedeniyle hizmetlere erişim noktasında da sıkıntılar yaşadığını... Bunun dışında da yeteri kadar sosyal desteği alamama söz konusu. Bu riskler özellikle özel gereksinimi olan ailelerde daha ağırlıklı. Bir de çevresindeki mikro ve mezo desteklerin azlığı bu noktada devreye giriyor. Yoksulluk ve işsizlik de en önemli görülebilecek risk faktörleri... Sosyal destekleri mikro düzey olarak algılayabiliriz aslında. Mikro olarak da ailelerin krizi yönetebilme sorunları var. Özellikle son dönemde pandemiden dolayı sosyal izolasyon ve sosyalleşme ile ilgili sıkıntılar olduğunu gördük. Bunlar benim kendi özel çalışmamda tespit ettiğim ve literatür taramasında gördüğüm şeyler. Özellikle son dönemi düşündüğümüz zaman ailelerin bir arada yaşıyor olması ve sosyal iletişimden uzaklaşıyor olması da aile ilişkilerini bir boyutta zedeledi. Bununla ilgili de bir araştırma yapıyorum ama daha sonuçlandırmadım. O yüzden literatür üzerinden konuşuyorum. Özellikle okuduğum yabancı gazete kupürlerinde çocukların ve yaşlıların daha çoğunlukta olduğu, geniş ailelerde sorunların daha yüksek olduğu ortaya çıktı. Birbirlerini tolere etme, birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılama, bireysel alanlarını koruma sıkıntısı yaşıyorlar. Bu durumda hem aile bireyleri ile olan ilişkileri hem de eşlerin ilişkilerini ve iletişimlerini olumsuz yönde etkiliyor. Bu nedenle özellikle pandemiden dolayı son dönemde böyle riskler de var. Aslında etkili iletişim olmaması da önemli bir risk faktörü... Temel başlıklar; kriz yönetimi ve problem çözme becerilerinin yetersiz olması. Bunlar genelde ailelerle yaptığımız çalışmalar da karşımıza çıkan şeyler. Bununla ilgili çalışmalar yapıyoruz ama müdahale kısmında maalesef çok sonuç alamıyoruz. Çünkü herkese ulaşamıyoruz. Dolayısıyla olaylar daha pilot şekilde ilerliyor. Bu noktada öneriler getiriyor ama önerilerin uygulamaya dönük olan kısmı yetersiz kalıyor. İlk etapta gözüme çarpan şeyler bunlar. Bu noktada daha çok uygulamaya dönük müdahalelere ihtiyaç var... Ekonomi, eğitim, sağlık, yoksulluk ve bunun alt boyutu işsizlik risklerinin yanı sıra finansal kaynakların yönetimi de var. Bu işsizlik ve yoksulluktan farklı bir boyut. Finansal kaynakların yönetiminde de sıkıntılar var. Dolayısıyla bilindiği üzere günümüzde borçlanma oldukça yüksek. Yetersiz bir gelir mevcut Ama bu gelinde harcanması konusu biraz sorunlu olabiliyor. Yani tüketicilik ön planda. Yine literatüre dayanarak söylüyorum ki yoksul olan bireylerin tüketim alışkanlıkları daha yüksektir. Çünkü geleceğe yönelik bir davranışta bulunmazlar. O nedenle bir yatırım düşünmezler. Yarını düşünmezler... Genelde özellikle dikkat edin yoksul kesimde lüks tüketim daha fazladır. Ayın sonu nasıl getireceğini bilemez ama elinde son model telefon ya da elektronik alet olabilir. Bu da aslında direk finansal kaynak yönetimi ile ilgilidir... Özellikle bilgi eksikliği önemli bir risk.*

*Bunun dışında çevresel riskler de var, Bunu da göz ardı etmemek gerekiyor. Çevresel riskler bütüncül bir kavram. Çevre dengesi ile alakalı olan risklerde var. Aileler şu anda mesela iç göç yaşıyorlar. Bu olaylar terör ya da savaş kaynaklı olmayabilir. Doğal afetler, iklim değişiklikleri, sel, baskın, sera gazı etkisiyle o bölgenin sıcak olması, kuraklık, toprağın verimsizliği... Bunlar çevresel faktörler ve ekolojik riskler olarak düşünülebilir. Çok genel bir kavram. (A-1)*

A-2, tek tip bir aile olmayacağı gibi tek bir koşul altında yaşayan ailede olmayacağını, her tip ailenin karşılaşılabileceği riskler olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca dirençlilik kavramından bahsederek dirençliliği yüksek olan ailelerin risklerden daha az etkilendiğini dile getirmektedir. Bu dirençlilik kavramını da hâlihazırda devam eden pandemi durumundan örnekler vererek; insanların işsiz kalması, ekonomik sıkıntılar, fiyatların yükselmesi, yaşamın zorlaşması gibi durumlar özelinde açıklamıştır.

*“Burada aileleri farklı birimler olarak ele almak gerekir diye düşünüyorum. Tek tip bir aile olmayacağı gibi tek bir koşul altında yaşayan ailede olamaz. Aslında çeşitlenmeler artmakta. Dolayısıyla her tip ailenin karşılaşılabileceği riskler ortaya çıkabiliyor. Veyahut aileler bu genel risk alanlarını farklı şekilde deneyimleyebiliyorlar... Burada kentler içinde söylenen dirençlilik (resilience) diye bir kavram var. Yani ailelerin bu dirençliliği risk faktörlerini ortaya çıkarıyor. Pandemi sürecinde (koronavirüs pandemisi) özellikle direnci yüksek olan aileler bunu daha farklı şekilde yansıtacaklardır. Dirençlilik derken varlığımızı ve bütünlüğümüzü devam ettirebilme olarak bunu algılayabiliriz. Dirençlilikleri düşük olan aileler bu durum karşısında olumsuz etkilenebiliyor ve varlıklarını, birliklerini tehlikeye atarak desteğe ihtiyaç duyar bir hale gelebiliyorlar... Somutlaştırarak olursak şu anda yaşadığımız pandemi durumunda; insanların işsiz kalması, ekonomik sıkıntılar, fiyatların yükselmesi, yaşamın zorlaşması gibi durumlar ile karşı karşıyayız. Biraz daha sosyal dayanışma ağları güçlü olan, öncesinde birikim yapabilmiş, ailede birkaç kişinin çalışma hayatında olduğu ailelerin dayanma kapasitesi daha yüksek. Birisi işten çıksa mesela bir diğeri işe devam ediyor olabilir veya ailenin çalışma geliri dışında irat geliri vardır ya da bankadaki parasından, köydeki tarlasından elde ettiği başka gelirler ve imkânlar vardır. Bunları devreye koyar. Veyahut da daha geniş aile içerisindeki dayanışmadan faydalanabilir. Yani dolayısıyla riskleri karşılayabilme ve bunlara karşı dayanabilme önemli. Yani aslında burada farklı sermaye türlerine göre bakmak lazım. Ailenin sahip olduğu mal mülk unsurları dışında ailenin sosyal sermayesi, kendini ifade edebildiği sosyal, sembolik sermayesi yüksek olan aileler bu anlamda daha az etkilenebiliyorlar. Bu anlamda bu tür sermayesi zayıflamış gruplar bunu daha ağır yaşıyorlar.” (A-2)*

Diğer yandan A-2 ana akım toplumdaki uzak kalmış grupların da yaşadığı risklere değinerek onların riskler konusunda daha kırılgan olduklarını ifade etmiştir. Aynı zamanda bu grupların kamu sistemi içerisinde entegre edilemediklerini ve bu gruplara karşı kamu tarafından da toplum tarafından da farkındalığın gelişmediğini aktarmaktadır.

*“Ana akım unsurlara uzak kalmış olan gruplar da bu riskleri daha ağır bir şekilde yaşayabilirler. Bunu etnisite olarak düşünebiliriz, yaşam tarzı olarak düşünebiliriz. Bunlar da dolayısıyla riski daha yüksek olan kırılgan grubu oluşturuyor. Burada daha da somutlaştıracak olursak mesela romanlardan bahsedelim. Bunlar dil olarak dayışam tarzı olarak da belli ölçüde ana akıma uzaklar. Devletten olsun ya da yardım kuruluşlarından olsun bir destek aradıkları zaman bunu daha kolay bulabiliyorlar. Kamu olarak da sosyal kesim olarak da bu insanların çok farkında olunamayabiliyor. Daha küçük gruplar halinde kalıyorlar. Bizim onlardan haberimiz olmadığı gibi onlar da kendi içlerindeki dünyalarında yaşıyorlar. Bence en büyük risk faktörü bunlar... Getto falan diyoruz. Bu çok doğru bir tabir değil ama bu Avrupalı ve Yahudi etnisitesinin Avrupa’da bir dönem ki yaşantısını tabir etmek için kullanılıyor. Türkiye’de gettolaşıma diye bir şey söz konusu değil ama birtakım alanlar var ve bu alanlara sirayet edilememesi söz konusu. Buna kamu otoritesinin de polis kuvveti olarak olsun başka şekilde olsun bence girişı çok yok. Bu da ayrı bir sosyal düzen teşkil ediyor. Bunlar ana akım sosyal kesimin oluşturduğu kesime daha uzak olan bir şekilde gelişiyor. Yani biz dolayısıyla onların varlıklarında çok göremiyoruz, bilemiyoruz. Onlar da kendi temsililerini çok yapamıyorlar. En çok risk alanı da burada ortaya çıkıyor diye düşünüyorum... Yine somutlaştıracak olursak ben Ankara’da iyi bir semtte yaşıyorum. Orta ve ortanın üstü denilebilecek bir çevrede. Burada mesela kâğıt toplayıcı gruplar var. Buraya çoluk çocuk geliyorlar ve belirli düzenleri var. Belli yerleri belli kişiler alıyor herhalde bir paylaşım yapmışlar. Sonra belirli bir yerde toplanıp kamyonetlerle bu topladıklarını götürüyorlar. Mesela bu insanlar nerelerde yaşıyor? Çok sayıda çocuk var, mesela kendi içlerinde bir hiyerarşileri var. Çöplerin içerisine yetişkinler giremiyor. Bu nedenle çöplere çocukları atıyorlar ve çocuklar o çöpleri ayrıştırıyor. Plastik, kâğıt, camdır bunları çocuklar çıkarıyorlar. İnsanlarda tabi onlara belirli yardımlar yapabiliyorlar, çocuklara özellikle. Marketten alışveriş yapma olsun, para verme olsun, bu tarz yardımlar. Bu insanlar genelde cumalardan sonra da dışarıda destek arayışındalar. Bu insanların burada yaşamadıkları, burada kalmadıkları belli ama buranın da aslında bir parçasıdır. Buradaki kamu otoritelerinin de onların varlığı ya da yaşantıları ile ilgili bir çalışması yok. Temasları yok gerçek anlamda. Sembolik sermaye olmadığı için onlarda diyaloga giremiyorlar. Buradaki insanlar da onlarla iletişim kurmaya çok yanaşmıyorlar... Kamuyu da ben şöyle biliyorum, ALO 183’ü çok sık kullanılan birisiyim. Sürekli arıyorum. Burada şöyle bir vaka var, gelin müdahale edin diye. Aradan zaman geçiyor durum yine aynı. Çok fazla değişiklik olmuyor. Dolayısıyla kamusal olarak kullanılabilecek mekanizmalarında orada çok çalışmadığını anlıyoruz. Bazen bu insanlarla iletişim kurmaya çalışıyorum. Ne yapıyorlar, nece konuşuyorlar*

*diye. Gördüğüm kadarıyla bir kısmı Suriyeli ve bir kısmı Kürt ama Suriyeli Kürt de olabilir, bilemiyorum. Kenarda köşede kalmış ve risk altında olarak ben bu kesimleri görüyorum. Bunlar modern kentlerin görünmeyen insanları aslında. Onların görünür hale gelmesi, sisteme dâhil olması, sistemin unsurlarıyla buluşmasını sağlamak önemli. Özellikle ASDEP üzerinden baktığımız zaman şu anki yapıların bunu sağlayabildiğini düşünmüyorum.” (A-2)*

A-3, riskli ailelerle ilgili bilgisinin kendisine gelen danışanlar ve yetiştirmiş olduğu terapistler aracılığıyla olduğunu belirterek deneyimleri üzerinden riskli aileleri tanımlamıştır. Buna göre en önemli riski fakirlik olarak tanımlayan A-3; yoksulluk, barınma ihtiyacı ve hizmetlerden habersiz olan ailelerin riskli olduğunu ifade etmiştir.

*“Riskli ailelerle ilgili bilgim bana gelen danışanlarla sınırlı. İkinci olarak da çok miktarda terapist yetiştirdim ben. Onların süpervizörü oldum. Onların bir kısmı adli psikologdu. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığında çıkan sorunlarla ilgili rapor yazan arkadaşlardı. Onlar vakalarını getirerek vakaları üzerinden tartışmalarımız oldu. Psikolojik rehberlik ve danışmanlık yapan çok sayıda terapistte yetiştirdim. Bu arkadaşlar varoşlardaki okullarda rehberlik yapan kişilerdi. Oradaki arkadaşlar sayesinde çocukların aile içerisinde sömürülmeleri, kullanılmaları ve ailelerine o varoşlarda ki durumu ile ilgili çok sayıda bilgi aldım. Hem onların anlattıkları hem de kendi deneyimlerimden yola çıkacak olursak psikososyal desteğe ihtiyaç duyan en önemli şey fakirlik, çok önemli bir konu. İnsanların açlıklarının, barınma ihtiyaçlarının ve ısınma ihtiyaçlarının giderilmesi lazım. Ülkemiz her ne kadar gelişmekte olan ve gelişmiş bir ülke olmasına rağmen gelir konusunda adaletsiz ve dengesiz bir dağılım olduğu için fakir insanların, yoksul insanların, bir de böyle yırtıcı olmayan, nereden ne isteyeceğini bilemeyen insanların hizmetlerle buluşturulması lazım. Ancak sosyal hizmet alanında görev yapan ekibin çok iyi bir şekilde bunları bulup hizmetleri götürmesi lazım. Zaten yüzüstü olan insanlar, çalışma gücü olup da çalışmayan insanlar devletin birtakım imkânlarını sömürebiliyor.” (A-3)*

A-4, Ailede risk konusunun her zaman sosyal hizmet alanının ilgisine girmiş olduğunu ve sosyal hizmetin aile ölçekli müdahaleleri her zaman öncelikle olduğunu ifade ederek hiçbir problemin sadece kişi üzerinden üstesinden gelinilecek bir problem olmadığını üzerinde durmuştur. Ayrıca ailenin muhtelif ihtiyaçlarının karşılanması ve temel ihtiyaçlar olarak görülen; ayni-nakdi ihtiyaçları, konut ihtiyacı ve ailenin temel sosyal güvencesinin karşılanmaması halinde ailenin riskli duruma düşebileceğini ifade etmiştir. Ailenin devamlılığı için ise temel ihtiyaçların karşılanmasından sonra işlevselliğin gerçekleştirilmesi gerekliliğini aktarmıştır.

*“Ailede risk konusu her zaman sosyal hizmet alanının ilgisine girmiştir. Sosyal hizmet mesleğinin de disipliner kimliğini şekillendiren çok önemli bir özelliği aile ölçekli müdahaleleri her zaman öncelikle olmuştur. Çünkü kişiyi şekillendiren en önemli unsur aile olduğu için birey odaklı çalışmalar yeterli değildir. Zaten hiçbir problem de sadece kişi üzerinden üstesinden gelinebilecek bir problem değil. Bir defa burada müdahalenin ölçeğinin aile olması kaçınılmaz olarak sosyal hizmet kurumlarını ilgilendiriyor... İkincisi de ailenin muhtelif ihtiyaçları; sosyal, kültürel, daha geniş sosyal, politik ölçekteki riskler üzerinden değerlendirdiğimizde aile sürecinin kendi doğal gelişimi sürecinde karşılaşılabileceği risklere bir yönden bakabilirsiniz. Diğer taraftan yaptığımız iş planlı sosyal hizmetler olduğu için öncelikle ailenin en temel ihtiyaçlarını, enstrümantal yani aynı-nakdi ihtiyaçlarının, konut ihtiyacının, ailenin temel sosyal güvencesinin dikkate alınması kaçınılmaz oluyor. Tüm bunların karşılanması durumunda aileyi ilgilendiren ve ailenin kendi yaşam döngüsü içerisindeki soruna ve görece risklerine bakabiliyorsunuz... Ailenin kendini devam ettirebilmesi sağlamak için eğer ailenin beslenme, barınma, diğer temel ihtiyaçları ve enstrümantal ihtiyaçlarını karşılıyorsanız evlilik kurumunun aile içerisinde ne kadar işlevsel olduğunu takip etmeniz gerekiyor. Aile içi rollerin, ebeveyn rollerinin, karı-koca rollerinin, anne-baba-çocuk ilişkilerinin bir bütün olarak izlenmesi gerekiyor... Dolayısıyla aile riskleri dediğimiz zaman ikinci cephede de aile sistemini ilgilendiren ihtiyaçlar ve muhtemel riskler geliyor. Buna göre aile risklerini tasnif etmek gerekirse aileyi kuşatan daha geniş toplumsal ve politik sistem içerisindeki riskler ve ihtiyaçlar okunmalıdır. İkinci aşamada ise kendi içerisinde daha küçük ölçekte aile sisteminin içindeki anne-baba-çocuk etkileşimleri, karı koca etkileşimleri ile bağlantılı ihtiyaçlar ve riskler okunmalıdır.” (A-4)*

Diğer yandan A-4, ülkemizde ailenin uzun yıllar boyunca kendi sorunlarını çözebilecek bir yapı olarak görüldüğünü ancak kuşaklararası iletişim ve etkileşimin işlevsel olmadığını açıklamıştır. Buna ek olarak ailenin içerisine girmenin doğru olmadığı düşüncesinin yanlış bir algı olduğunu ve ailenin ekonomik yardımlarla desteklenmesinin tek başına yeterli olmadığını dile getirmiştir. A-4’ e göre aile dışarıdan yardım almaya ihtiyaç duyan ve bunu da hak eden bir sistemdir. Ayrıca son yıllarda ekonomik desteklerde, boşanmış, dul veyahut evlenmemiş yani resmi nikâhı olmayan tek ebeveynli ailelerde ve kurum bakına giren çocuk sayılarında artmalar meydana geldiğini ifade ederek bu risklere dikkat çekmiştir.

*“Bu yönüyle baktığımız zaman tabii Türk ailesi ülkemizde çok uzun zamandır konveksiyonel, geleneksel, muhafazakâr araçlarla korunması ve güçlendirilmesi gereken bir sistem olarak görüldü. Zaten bir defa aile kutsal bir yapı olarak okundu ve kol kırılır yen içinde kalır diye bir düşünce vardı. Yani aile kendi sorunlarını çözmeye muktedir bir yapı olarak görüldü. Fakat*

*aileyi inşa eden 3 kuşaklı, büyük anne-baba, dede-nine, yetişkin kişiler, üyeler ve onların çocukları. Üç kuşak sisteminde kuşaklar arası etkileşimin işlevsel olduğunu ve var olduğunu söylemek mümkün değil. Çünkü Türkiye 1950'lerden sonra çok hızlı bir kentleşme ve iç göçe maruz kaldığı için kuşaklar arasındaki doğrudan ilişkiler büyük oranda zarar gördü. Yani şunu demek istiyorum; eğer siz ailelerin kutsal dinamiklerine atıfta bulunuyorsanız kendi içerisinde sorun çözme kapasitesine sahiptir, fazla da müdahale edilmemesi gereken mahrem bir yapıdır gibi görüyorsanız genelde aileyi dışarıdan ekonomik yardımlarla destekliyorsunuzdur. Bütün muhafazakâr toplumlarda ailenin iç işlerine karışılmaz, aile sistemini etkileyen daha geniş ekonomik parametreler ile ilgili alanı olur. Ama baktık ki Türk ailesi yalnızca ekonomik destekle korunması mümkün olan bir sistem olmaktan çıkmış. Çünkü turnak içerisinde o ailenin içerisinde istismar durumları, hep dışarıdaki birinden beklenen tehlikeli ihmal-istismar-kötü muamele ve şiddetin farklı formları aile üyeleri arasında olmuş. Güçlüden güçsüze doğru; erkekten kadına, yetişkinden çocuğa yönelik birtakım zarar verici davranışların sıklığı çok artmış... Bugün bu konu ile ilgili verileri görme fırsatımız olsaydı fark edebilecektik ki gerçekten aile sistemi Türkiye'de çözülüyor. Family dissolution... Demek ki kutsal aile miti, ailenin iç işlerine karışılmaması gereken kutsal aile miti büyük oranda geçerliliğini kaybediyor. Bunu göz ardı etmememiz gerekiyor. Türkiye'de sosyal hizmetler ailenin kaybedilmiş bir ünite olmasını görmek de çok geç kaldı. Çünkü bizim ekonomi politikamız aileyi kendi problemlerini çözen bir sistem olarak görmenin de ötesinde sadece ekonomik refah pratikleri üzerinden aileyi destekleyebileceğine inanan kapalı aile politikalarını daha çok benimsedi.*

*Yani sonuç olarak burada çok denklemlili ve karmaşık bir süreç var ama bilmemiz gereken şey aile dışarıdan yardım almaya ihtiyaç duyan ve bunu da hak eden bir sistemdir. Bizim anne-babalara profesyonel yardımın gerekli olduğunu anlatmamız gerekiyor. Ve yalnızca ekonomik enstrümanlarla değil aynı zamanda nitelikli bir sosyal hizmet uzmanını ve ilişkili mesleklerin sermayesini kullanarak, zihinsel, entelektüel sermayeyi kullanarak bizim aile sistemini onların da aktif katılımı ve onayıyla güçlendirmeye çalışmamız gerekiyor. Aksi durumda aile kademeli olarak güçsüzleşiyor ve çözülüyor... Bugün Türkiye'de çocuk koruma sistemine giren çocuklara baktığımız zaman bunun hâlihazırda artış halinde olduğunu görüyoruz. Yani sosyal ve ekonomik destekler de artıyor. Kuruluş bakıma da hiç azalmıyor, kademeli olarak artıyor. Bu yalnızca ülkemizdeki çocuk nüfusunun artışı ile açıklanamaz. Çünkü çocuk nüfusunun özel bir artışı yok. Bunu açıklayan çok önemli bir faktör Türkiye'de bekâr ebeveynler. İsterseniz siz buna "single parent"ın karşılığı olarak tek ebeveynli aileler de diyebilirsiniz. Yani boşalmış, dul veyahut evlenmemiş yani resmi nikâhı olmayan... Yani sonuçta tek ebeveynli aile formu aile biçimi olarak artış halinde ama bu formda çocuğu tek başına yetiştirme görevini yürütmekte zorlanıyor." (A-4)*

A-5, riskli aileleri; temel ihtiyaçlarını karşılayamayan, hizmetlere-kaynaklara ulaşamayan, kötü muamele ve istismara açık olan, kendilerini koruyacak kadar güçlü

olmayıp korunma ihtiyacı olan, madde bağımlılığı olan, barınma-giyinme-beslenme ihtiyacı olan, göçmen ve sığınmacı olan aileler şeklinde açıklamıştır. Ayrıca ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılamadan psikososyal destek sunulamayacağını ifade etmiştir.

*“Riskler derken incinebilir gruplar ve aileleri anlıyoruz. Bence en başta temel ihtiyaçlarını karşılama bakımından güçlükleri var. Hizmetlere erişim ile ilgili güçlükleri var. Bir yandan da kötü muamele ve istismara açık olma durumları var. Risklere açıklar ve kendilerini koruyacak güçleri yok mu diyelim... Kendilerini koruyabilecek kadar güçlü değiller belki. Dolayısıyla korunma ihtiyaçları var gibi görünüyor. Onun dışında bağımlılık söz konusu. Bu da belki güçsüzlükle birlikte ele alınacak bir durum olabilir. Dolayısıyla bu temel hizmetlere erişim konusunda güçlükleri olduğunu düşünüyorum. Kurumlarla, hizmetlerle ilgili bilgiye erişim ile ilgili sorunları olabilir. İlk aklıma gelenler bunlar... Ben bunu mültecilerle çalışmada çok gördüm. Psikososyal destek projesinde bir dönem danışmanlık yapmışım. Örneğin mülteci ailenin başını sokabileceği bir yeri yok. Destek için yönlendirilmiş ama barınma ihtiyacı çok temel. O gün için barınabileceği bir yer yok mesela. Öncelikle bu temel ihtiyaçlar; barınma, mevsimine göre belki giyinme, özellikle çocuklar falan varsa beslenme... Onları karşılamadan psikososyal destek çok mümkün olamıyor.” (A-5)*

Sonuç olarak ailelerin yaşadıkları risklerin neler olduğu, riskli aile kavramının değerlendirilmesi ve riskli ailelere psikososyal destek sunulması bakımından katılımcıların aktarmış olduğu hususlar önem arz etmektedir. Bu başlık altında yer alan risklerle ilgili olarak katılımcılardan Bakanlıkta çalışanlar daha çok alana dönük ifadeler kullanırken, akademisyenlerin ise kavramlar ve alanyazın üzerinden destekli açıklamalarda buldukları görülmüştür.

#### **4.3.3. Riskli Aileler Nasıl Belirlenmeli?**

Aileler için hangi konuların risk olduğunun belirlenmesi sonrasında riskli ailelerin tespit edilmesi de ayrı bir tema olarak ele alınması gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü aileler için hangi konuların risk olduğunun belirlenmesinin yanı sıra onlara ulaşılması da önem arz etmektedir.

B-1, AÇSHB’de 2014 yılından beridir talep odaklı hizmetlerin yanı sıra arz odaklı hizmetlere daha fazla ağırlık verildiğini, doğru bir yaklaşım içerisinde yanlış yöntemlerle çalışıldığını, bu nedenle sağlıklı bir risk analizine yönelik bir çalışmanın olmadığını ifade etmiştir. Bu bakımdan risk analizini; farklı kuruluşlardan alınan farklı verileri



değerlendirerek nokta atışı yapmak şeklinde belirterek risk analizinin önemini dile getirmiştir. Diğer yandan ASDEP’te uygulama yöntemlerinden birisi olan saha taramasının hatalı olduğunu, bunun yerine belirli veriler ışığında hareket etmenin daha doğru olacağını örnekler vererek izah etmiştir.

*“Bizim Bakanlığımızda 2014 yılından beridir talep odaklı değil arz odaklı yaklaşımla hizmetler sunulmaya çalışılıyor. Şu anda bunun ASDEP programı olarak doğru bir yaklaşım içerisinde olduğunu söyleyebilirim. Ancak ASDEP personellerinin yanlış yöntemlerle çalıştığını düşünüyorum. Ben mesela bizzat kendim Altındağ’daki ASDEP personellerini ziyarete gittim. Bir günümüz sahada ASDEP formlarının doldurulması ile geçti. Bir apartmana girdik ve o apartmandaki bütün haneler ile görüşme yaptık. Normal şartlarda bu risk analizine dayalı bir çalışma değildir... Risk analizi demek şu demektir; farklı kuruluşlardan aldığın farklı verileri değerlendirerek nokta atışı yapmaktır. Mesela Sağlık Bakanlığı’na, aile hekimine bir vaka gelmiş ya da Adalet Bakanlığı’nda müdahale oluyor veya okullarda PDR öğretmenleri tarafından tespit edilmiş bir çocuk olabilir. Dolayısıyla okullardan, aile hekimlerinden, adliyelerden, farklı kurum ve kuruluşlardan aldığımız verileri risk olarak sayacağız ve ilk önce buralardan gelen verilerle o hanelere gideceğiz. Yoksa biz bütün ülkedeki haneleri ziyaret etmeye kalksak bu çok mantıklı olmayacaktır. Bu durum E-5 yoluna çıkıp da bütün trafiği durdurup araçların hepsinin trafik kontrolünü yapmaya benzer. Burada yapılması gereken belli başlı noktalara trafik polisi koyarsınız. Örneğin hız sınırı aşmış bir araç varsa o size bildirilir veya başka birisi alkollü olan bir aracı ihbar etmiş olabilir. İşte o plakaları durdurmaktır doğru olan. Bunun gibi bizim de sağdan, soldan, bütün kurumlardan gelen verileri değerlendirip risk analizi yapıp belirli hanelere ve belirli mahallelere odaklanmamız lazım. Bütün şehri değil belirli mahalleleri, belirli mahalleler içinde de belirli insanları belirlememiz lazım... Bizim sosyal hizmet merkezleri yönetmeliğinin ilgili maddesinde sosyal hizmet müdahalelerinin risk odaklı olarak yapılması gerektiği açık açık ifade ediliyor. Bunu derken de aslında bizim söylediğimizi kastediyor. Riskli ailelere odaklanın diye açık açık ifade ettiğine göre bizim de ASDEP olarak öncelikle riskli hanelere ve riskli ailelere hane ziyaretleri yapmamız gerekir diye düşünüyorum.” (B-1)*

B-2, öncelikli olarak risk tanımının yapılmasının önemini vurgulayıp aile ile ilgili topyekûn bir risk tanımının yapılmadığını ifade ederek yapılan araştırmanın önemine dikkat çekmiştir. Ayrıca illerin hâlihazırda kendi risklerini kendilerinin belirlediğini ve bu durumun da objektif olmadığını açıklamıştır. Buna göre risklerin önceliklendirilmesi ile bölgesel farklılıkların dikkate alınması gerektiğinin altı çizmiştir. Bu anlamda ASDEP sisteminin pilot uygulamalarında da yer aldığını belirterek gidilen hanelere “Çevrenizde durumu iyi olmayan, sosyal hizmet ve sosyal yardımlara ihtiyacı olan birileri var mı?”

sorusunun sorulmasının riskli ailelere ulaşmakta anahtar bir rol oynayacağını belirtmiştir. Aynı zamanda kapı kapı bütün hanelere gitmektense sosyal yardımın yoğunlaştığı mahallelerden ziyaretlere başlanması ile riskli ailelere daha kolay ulaşılacağını aktarmıştır.

*“Şimdi bu çalışmayı yapabilmek için öncelikle risk tanımını yapmak lazım. Sosyolojideki riskle, kamu yönetimindeki riskle, sosyal hizmetteki risk bir değil. Bu konuda bir çalışma yapıldı mı, ben çok denk gelmedim. Çocuktaki risk belli, kadındaki risk belli ama ailedeki riskin ne olduğuna dair bir çalışmaya denk gelmedim. Böyle bir çalışmaya denk gelmemiş olmamız bu çalışmanın ne kadar değerli olduğunu da gösteriyor. Bugün hane ziyareti yapıyorsun, bu hane ziyaretlerini neye göre belirliyorsun, örneğin sosyal yardımlardan aldığın verilere göre belirliyorsun. İller kendileri belirliyor genelde. Bu durum objektif değil. Bu konuda önemli olan risklerin belirlenmesi ve risklerin de kendi aralarında hiyerarşisinin olması. Örneğin bir hanede 5 tane risk varken diğer hanede de aynı 5 tane risk olabilir. Burada risklerin önceliklendirilmesi durumu ortaya çıkıyor. Bu konuda da psikoloji ile sosyoloji ile hatta tıp ile multidisipliner bir çalışma yapılması mantıklı olabilir. Ayrıca bu konuda kültürel, etnik ve dini durumların da dikkate alınması çok önemli. Evrensel risk diye bir şey yok. Afrika'nın bir kabilesinde yaşanan bir risk dünyanın diğer geri kalanında risk olarak görülmeyebilir... Sosyal yardımlar bir çıkış kapısı olabilir ama sadece oradan değil de mahalledeki diğer hanelere de ulaşmak gerekir. 2015'te pilot uygulamaları yaparken biz Kırıkkale'de şöyle güzel bir sistem uyguluyorduk. Bir eve gidiyorduk. Evden çıkarken şöyle bir soru soruluyordu: Çevrenizde durumu iyi olmayan, sosyal hizmet ve sosyal yardımlara ihtiyacı olan birileri var mı? Adam üst komşu diyor mesela. Söylediği kişi hiçbir yerde kayıtlı değil. Bir gidiyorsun içler acısı durum. Direk sosyal yardımlardan yola çıkmakta mantıklı değil, kapı kapı dolaşmak da. Demin söylediğim gibi sosyal yardımlar bir çıkış noktası olabilir. Bir mahalleye giderken elinde 10 tane dosya varsa o mahallenin geri kalanı da çok farklı değildir. Bir mahalleye elinde 10 tane dosya alarak gidiyorsan o mahallenin geri kalanı da o dosyalardan çok farklı değildir. Bir mahallede 100 tane hane varsa ve 5 tane riskli olan hane varsa diğer hanelerin tamamını gezmek çok mantıklı değil. O riskli olan 5 hane ile görüşüp çıkarken de demin söylediğim soruyu sorarsak daha mantıklı olabilir. Yani bu durum seni kartopu örneklem de olduğu gibi ihtiyacı olan ailelere götürür. Yani bir binada 1 tane ihtiyacı olan varsa o binadaki 30 kapıyı çalmak mantıklı değil.” (B-2)*

B-3, riskli ailelerin belirlenmesi noktasında SHM'lerin yetkin olduklarını ve ihtiyacı olan haneleri rahatlıkla belirleyebildiklerini ifade ederek risk altındaki hanelere yönelik merkezden bir çalışma yapılmasından ziyade risk altındaki aileleri illerin belirlemesinin daha doğru olacağını ifade etmiştir.

*“Şimdi baktığımız zaman vakalar sosyal hizmet merkezleri aracılığıyla koordine ediliyor. Hizmet sundukları bölgelerdeki ihtiyacı olan aileleri çok iyi biliyorlar. Bizde sahada çalışan personelin o sokaklardan ya da o hanelerden başladığını varsayıyoruz. En azından bunu planlıyoruz... Risk altındaki aileleri İllerin belirlemesi daha doğru olur. Çünkü benim merkezden 81 ilin ne durumda olduğunu bilme imkânım yok zaten. Bunları İle bırakmak, illerden de rapor beklemek daha doğru olabilir. Yani yerele güvenmek ve yerele devretmek gerekir.” (B-3)*

B-4, risk altındaki hanelerin ASDEP ile kolaylıkla belirlenebileceğini düşündüğünü ifade etmiştir. Bununla birlikte ziyaretlerin kapıda görüşme şeklinde değil de hanenin içerisine girilerek yapılmasının önemini vurgulamıştır.

*“... Bir kere hane ziyareti yapıyoruz yani. Hane ile ilgili çok fazla şeyi bir anda görebiliyoruz. Çocukların ayrı bir odasının olup olmadığını görmek bile önemli bir durumdur. Hanelerin temizliği, çocukların giyimi... Bazen aileler kendi ihtiyaçlarının bile farkında olmayabilir. Böyle ailelerde ASDEP ile riskler görülebilir ve önlemler alınabilir. ASDEP’in tam ve işlevsel bir şekilde yürütüldüğünü düşündüğümüz durumda psikososyal destek sağlıklı bir şekilde verilebilir. Ayrıca bence ASDEP görevlisi kesinlikle haneye girmeli. Tabii ki izinle girmeli o başka. Çünkü hane bize çok şey verir.” (B-4)*

A-2, farklı kurumların verilerinin bir araya getirilmesi ve bu verilerle çalışılmasının riskli ailelere ulaşmak noktasında etkili bir yol olacağını belirtmektedir. Bu açıklamasını ise Bankalarda kullanılan risk sistemi üzerinden destekleyerek riskli hanelerin tespitini hanelere gitmeden önce yapmanın gerekliliği üzerinden açıklamaktadır. Ayrıca yapılan bu risk analizleri neticesinde toplum içerisinde görünür olmayan; kâğıt toplayıcılar, Romanlar, Suriyeli göçmenlerden kimliği olmayanlar, Türkmen olmayan göçmenler gibi grupların üzerinde çalışmaların yoğunlaşacağını ve bu gruplar için özel çalışma yapmak gerektiğini ifade etmiştir.

*“Yani aslında farklı araçları burada kullanabilmek gerekiyor. Günümüzde farklı düzeylerde bir şeyler yapılabilir diye düşünüyorum. Biraz daha büyük veri analizleri ile yapılabilir bunlar. Çok sayıda kurumun verileri var. Çalışma Bakanlığı tarafının, Sağlık Bakanlığı tarafının, Milli Eğitim Bakanlığının vs. Ailelerin bir şekilde temas kurduğu birimlerin verileri var. Bunların verilerinin bir kısmının bir araya gelmesiyle veri havuzu oluştuğunu hayal edelim. Aslında bu büyük veriyi inceleme yöntemleri var artık. Buradan tipolojiler üretme ve bu tipolojilerin risklerini önceden tahmin etme yöntemleri var... Yani bu şuna benziyor; bir bankaya gidip kredi*

*başvurusunda bulunsak bilgilerimizi alıyorlar, bu aldıkları bilgileri ellerindeki tipolojiler ile karşılaştırıyorlar ve diyorlar ki bu adamın bu krediyi ödeyememe riski var. O zaman kredi miktarına göre diyor ki sen çok riskli bir kişisin veya sen az riskli bir kişisin. Buna benzer şeyler bu alanda da yapılabilir. Yani bizde farklı kurum ve kuruluşlardan gelen verilerle çalışıp büyük dataların analizini yaparak belirli ölçüde çıkarımlarda bulunabiliriz. Haneleri ziyaret edip haneler ile temas etmek aslında bundan sonra başlamalı. Biz bunu Türkiye'de yapamıyoruz... Böyle bir yapı kuramadığımız için bunu öyle gidelim bir dolaşalım bakalım şeklinde yapıyoruz. Yani bir anket yapalım anlamaya çalışalım diyoruz. Yani aslında bizim temas kuracağımız yerleri bu dediğim veri tabanında daha önceden belirlememiz lazım. Bu anketi yaparken de daha az riskli veya daha çok riskli diye tipolojiler çıkarmış olacağız. Burada daha belirgin alanlar çıkarken daha gri alanlarda çıkacaktır, daha bilgimizin olmadığı alanlarda çıkacaktır. Muhtemelen kâğıt toplayıcılar, Romanlar, Suriyeli göçmenlerden kimliği olmayanlar, Türkmen olmayan kesimler mesela... Bunlar görünür değildir. Bunlar için özel çalışma yapmak lazım. Kendi içlerinden çalışma yapmak lazım. Onları kendi yerlerinde, ayaklarına giderek bulabiliriz. Bunu da veri tabanımızı güçlendirerek yapabiliriz. Bu durum üç beş sene içinde değil de belki 5-10 yıl içerisinde olacaktır ama nihayetinde bir yerinden yakalayarak temas kurabiliyorsak veri elde edebiliriz.” (A-2)*

A-3, kendi deneyimleri üzerinden örneklerle risk altındaki ailelerin nasıl belirlenebileceğini değerlendirmiştir. Buna göre gerçek muhtaç diye tabir edilen insanların kaynaklara ulaşmak konusunda sorun yaşadıklarını belirterek sosyal yardımların cüzi miktarlarda yapılması gerektiğini, aksi takdirde insanların yardıma bağımlı hale gelebileceklerini ifade etmiştir. A-3'ün ifadeleri ile benzer olarak genellikle yoksulların para kazanma konusunda vazgeçirilmedikleri müddetçe fazla çalışma konusunda istekli oldukları kabul edilir. Milton Friedman'ın dediği gibi, “İnsanlara fakir olmaları için ödeme yaptığımızda, çok sayıda fakir insan olacaktır.” (Gamson ve Lasch, 1981).

*“Bu çalışmayı ben 25 yıl önce kendi bulunduğum bölgede yaptım aslında, benzer bir çalışmayı. Onu örnek verebilirim. Gördüğüm şey şuydu: gerçek muhtaç olan insanlar devlete ulaşmayı bilmiyorlar. Devlet de onları bulamıyor. Biraz bu yönde Devleti sömüren ve kullanan aileler ve gruplar da var. Çalışmak yerine bu sosyal güvencelere yaslanarak, Fak -Fuk-Fon' un (Fakir Fukara Fonu) kapısında bekleyerek, odununu-kömürünü oradan alarak, belirli bir maaş edinerek, yan gelip yat diyebileceğimiz şekilde olan ailelerde var. Gelişmiş ülkelerde Avrupa ülkelerinde de aynı sorun var. İnsanlar verdiğiniz parayla geçiniyorlarsa çalışmayı artık istemiyorlar. Parayı az vermelisiniz ki yardım almayı çalışmaya tercih etmesin. Bu anlamda sosyal politikalar üzerine çalışmalar olduğunu biliyorum.” (A-3)*

Diğer yandan A-3, yıllar önce ASDEP benzeri bir sistemle çalıştıklarını, bu çalışmayı yaparken mahallelerde bulunan muhtarlar, imamlar ve mahalle sakinleri ile birlikte koordineli olarak çalıştıklarını ifade etmiştir. Bununla birlikte geçmiş yıllarda yapmış oldukları bu sistemin Devlet kanalıyla, diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla işbirliği içerisinde, bir komisyon marifetiyle yapılabileceğini belirtmiştir. Bu sistem ile belirlenip yardım götürülen ailelerin de belirli periyotlarla izlenmesini önererek sadece maddi yardım odaklı değil psikososyal destek odaklı olunması gerektiğini savunmuştur.

*“Yıllar önce biz Kayseri’deyken özel bir vakıfla beraber Kayseri’de varoşlarda bulunan fakir aileleri tespit etmek üzere bir ekip kurduk, Tim kurduk yani. Önce varoş mahalleleri tespit ettik, oradan muhtarlara gittik. Dedik ki bu mahallede kim sakat, kim yetim, kim yoksul, bunlar kimlerdir? Muhtarlar bir liste verdiler. Sonra o mahallede bulunan imama gittik, imama sorduk ondan da bir liste aldık. Daha sonra çat kapı birkaç tane eve uğradık dedik ki bu mahallede bildiğiniz fakir muhtaç insanlar kimlerdir dedik. Bunların ortak karmasından bir liste oluşturduk ve 2 kişilik, 3 kişilik bir ekiple incitmeden ve kırmadan bahsedilen isimlerin evlerine gittik ve evlerini bizzat inceledik. Evlerindeki eşyalara baktık. Tabi bu söylediğim 1993’lü yıllardı ki, çok eski yıllardı. Evinde televizyon varsa mesela biz ona yardım yapmıyorduk. İnsanlar bize paralar veriyorlardı bunları gerçek ihtiyaç sahibine ulaştırın diye. Biz de mümkün olduğunca nakdi yardım yapmak yerine onlara bulgurunu, nohudunu, mercimeğini, ekmeğini vermek, firma abone yapmak gibi ihtiyaçlarını karşılıyorduk... Bu manada Devlet birkaç kanaldan fakirlerinin tespit etmeli ve bir komisyon kurmalı ki bu çok basit yani. Bu komisyon ev eşyalarına bakarak örneğin hangi eşyalar var? O ailenin fakir ya da muhtaç olduğunu gösteren eşyalar mı? Yoksa lüks bir eşya var evde ve bunu parayla almışlarsa o zaman bu aile şu anda çok da muhtaç gözüküyor şeklinde kanaat sahibi olması lazım. Böyle ekiplerin ve timlerin Türkiye’nin dört bir yanında oluşturulması lazım. Valilikler ve kaymakamlıklar bunu rahatlıkla yapar. Hem Fak-Fuk-Fon’dayken yapmıştık bunu. Bu timler 6 ayda bir, yılda bir tekrardan teftiş yapılarak bir zenginlik artışı var mı? Bir değişiklik var mı? Kontrol etmesi lazım. Şu anda T.C. numarası üzerinden yapıldığı için bu çok daha kolaylaştı. Tapuda kaydı var mı? Herhangi bir zenginliği var mı? Herhangi bir şirketi var mı? Ortaya çıkabilir. Öyle insanlar yardım talep ediyor ki! Multimilyoner olanlar bile talep edebiliyor. Buraya başvurduğu zaman maaş bağlanıyor, çeşitli yardımlar alabiliyor. Bunların da önüne geçmek açısından da bu tip şeylerin yapılması gerektiğini düşünüyorum. Kavgalı, gürültülü aileler içerisinde de psikososyal destek konusunda sosyal hizmet uzmanları önemli görevler yürütecek ve evleri bizzat devletin özel yasaları ile inceleyecekler, gerekirse çocukları oradan alacaklar. Bununla ilgili kriterler ve ölçekler geliştirilmesi lazım. Bunu önemli buluyorum.” (A-3)*

A-5, riskli ailelerin belirlenmesi için rutin taramaların yapılması gerekliliği üzerinde durmuştur. Bu rutin taramalarda ise yaş, cinsiyet, etnik kimlik ve göç gibi unsurların dikkate alınması gerekliliğini savunmuştur. Bu noktada sorun ortaya çıkmadan müdahale edilmesinin önemini vurgulayarak koruyucu ve önleyici hizmetlere de dikkat çekmiştir. Ayrıca koruyucu ruh sağlığı hizmetlerinden bahsederek bu hizmetlerin koruyucu ve önleyici hizmetler içerisinde önemli bir yer tuttuğunu dile getirmiştir. Diğer yandan bu konuda ASDEP'in de önemli bir rol üstlenebileceğini ancak sahadan gelen verilerin bunu desteklemediğini aktarmıştır.

*"... Yani sanki bunun için (riskli ailelerin belirlenmesi) rutin taramalar gerekiyor gibi. Aileler için risk oluşturan etkenler az çok belli. Yaş, cinsiyet çok önemli. Azınlık birisi iseniz kaynaklara ve fırsatlara daha az erişiyorsunuz. Örneğin ailede mental bir rahatsızlık varsa, genetik bir geçiş varsa falan gibi. Bu durumları az çok biliyoruz. Mülteciler, göç edenler o ülke ile ilgili çok az bir bilgi sahibi olanlar falan. Dolayısıyla risk taramaları yapmak gerekiyor aslında. Az-çok örneklemeler belli ama izleme kısmı biraz eksik gibi. Riskleri az çok tahmin ediyoruz fakat insanlar sorun ortaya çıktıktan sonra hizmet sistemleri ile bulaşabiliyor. Sorun ortaya çıkmadan desteklenmesi konusunda koruyucu önleyici hizmetler konusunda yeterince tarama yapmamak ile ilgili bir şey... Mesela aklıma Toplum Ruh Sağlığı Merkezleri geliyor. Dünyada da toplum temelli ruh sağlığı yaklaşımı var. Şimdi baktığın zaman her 100.000 kişiden şu kadar kişiye, şu kadar profesyonel risk taraması yapıyor diyebilmemiz lazım. Ruh sağlığı hakkında bilinçlendirme, varsa ailede madde bağımlılığı, bu konu hakkında bilinçlendirme yapılabilir ama çoğunlukla personel yetersizliğinden, donanım eksikliğinden bunun hiç yapılmadığını görüyoruz... Koruyucu, önleyici ve tarama kısmında çok eksikiz. Bunu belki sağlıklı yapabilesek sonraki aşamalarda sorunun kronikleşmeden önlenmesini sağlamak aşamasında belki daha başarılı olacağız. Böyle çok daha fazla maliyetli, çok daha fazla kayıplar söz konusu. Sanki bu koruyucu önleyici hizmetler meselesinde çok eksikiz... ASDEP projesi vardı mesela o bu anlamda riskli ailelere yönelik büyük bir umuttu bence. Aslında buradaki mantıkta tarama üzerineydi. Aileyi destekleme, bir şekilde ailede sorun ortaya çıkmadan koruyucu önleyici faaliyetleri yapma ASDEP içerisinde vardı. Ama sahadan gelen bilgiler ışığında onun da çok işlemediğini düşünüyorum. Dolayısıyla modeller var ama başarı konusunda eksikimiz var gibi geliyor." (A-5)*

Görüldüğü üzere uzman grubun riskli ailelerin belirlenmesi konusunda çeşitli tavsiyeleri bulunmaktadır. Ancak burada riskli ailelerin belirlenmesinde belirli kaynak noktalardan başlayarak taramalar yapılmasına yönelik ortak bir fikir birliği olduğu söylenebilir.

#### 4.3.4. Aileler Yeterince Destekleniyor Mu?

Bilindiği üzere ülkemizde son yıllarda aile ile ilgili sunulan hizmetler çeşitlenerek ve geliştirilerek artmaya devam etmektedir. Ancak sunulan hizmetlerin artmasıyla eş zamanlı olarak yaşanan sorunlarda da artış gerçekleşmiş, geçmişte görülmemiş olan yeni ihtiyaçlar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda ailelere sunulan hizmetlere ilişkin olarak uzman grubun da görüşleri alınarak katılımcıların konuya bakışı değerlendirilmiştir.

B-1, gözle görülür nitelikli iyileştirmeler ve yeterli kuruluşların olduğunu ancak hizmetlerin etkili ve işbirliği içerisinde sunulamadığını dile getirmiştir.

*“... Bizim kendi Bakanlığımızın aile eğitimi programları var. Aile danışmanlık hizmetlerimiz var. Şu anda hâlihazırda 344 tane Sosyal Hizmet Merkezimiz var. Bütün Türkiye’de çok etkin bir ağ kurmuşuz ama bu hizmetleri etkili bir şekilde ya yerine getiremiyoruz ya da attığımız taş-ürküttüğümüz kurbağaya değmiyor. Bunları çok yaygın olarak askeriyede, camilerde, belediye lokallerinde, sağlık ocaklarında, okullarda, her tarafta yapıyor olmamız lazım. Mesela okullarda veli toplantıları oluyor. Bizim bir arkadaşlarımızın, ASDEP personelimizin de o toplantılarda olması lazım.”*

(B-1)

B-2, iki nedenden dolayı sunulan hizmetlerin istenilen düzeyde olmadığını ifade etmiştir. Bunlardan birincisi psikososyal desteği sunacak kurumların yeterli personelinin olmaması. İkincisi de ailelerin psikososyal desteği kurumlardan talep edecek olgunluğa ulaşamamış olması. Ayrıca diğer bir husus olarak ise hizmetlerin ulaşılabilirliği noktasında yeterli imkânların olmadığı üzerinde yoğunlaşmıştır.

*“İki nedenden dolayı yeterli olmadığını düşünüyorum. Birincisi psikososyal desteği sunacak kurumların yeterli personelinin olmaması. İkincisi de ailelerin psikososyal desteği kurumlardan talep edecek olgunluğa ulaşamamış olması. Bu nedenle ailelerin psikososyal ihtiyaçlarının yeterince giderildiğini düşünmüyorum. Her anlamda öyle. Sosyal hizmet ve sosyal yardım alanında böyle ama diğer alanlarda da böyle. Mesela ailede kriz çıktığı zaman, örneğin ailede biri öldüğü zaman aileler gidip psikososyal destek talep etmiyor. Ta ki patolojik bir hal alana kadar. Böyle olunca da direkt psikiyatrik destek alıyor. Toplum psikososyal desteğin çok farkında değil. Diğer bir hususta psikososyal desteği verebilecek mekanizmaların yaygın olmaması. Örneğin Divriği de bu hizmet alabileceği en yakın uzaklıkta 150 kilometre uzaklıkta. Bu birde Divriği’nin merkezindeysen böyle. Köylerinde olsan bu mesafe daha da uzak olacak.”* (B-2)

B-3, psikososyal destek vermek için öncelikli olarak insanların ekonomik olarak desteklenmesi gerektiğini, aksi takdirde başarıya ulaşamayacağını belirtmiştir. Ancak bu durumun istisnası olarak doğal afetleri göstermiş olup o afeti yaşayan insanlar üzerinde etkili olabileceğini dile getirmiştir. Ayrıca ekonomik sorunların diğer risklere de kapı aralayacağını bir örnek üzerinden açıklamıştır.

*“Ben daha psikososyal destek aşamasına gelebildiğimizi düşünmüyorum. Bir ailenin maddi yoksunluğu varsa sen ona psikososyal destek versen ne vermesen ne... Faturalarını, yiyeceği ekmeği düşünen bir aileye psikososyal destek versen neye yarar vermesen neye yarar... Eğer sen bir kadının ya da bir adamın eve gelirken çocuğuna da bir şeyler almasını sağlıyorsan bu onun için psikososyal destektir zaten. En alt tabaka için öyle bir şey yok yani. Örneğin bir deprem olur bir doğal afet olur o zaman psikososyal destek işe yarayabilir. Yani İnsanlara ne yapacağını bilmediği konularda destek olabilirsin. Yoksa ekonomik olarak zorluk çeken bir aileye psikososyal destek veremezsin. Mesela şimdi şiddet falan diyoruz ama bunlar çok havada kalan şeyler. Örneğin bir çocuğun babasından çikolata istemesi ve babasının o çocuğa çikolatayı almayıp ona bir tokat atmasının asıl nedeni çikolata değil, babanın o çikolatayı alamayacak durumda olması. Adam belki o çikolatayı almış olsa o tokadı atmayacak. Yani tabii şiddetin başka nedenleri de olabilir ama bu da bir neden olarak değerlendirilebilir.” (B-3)*

Katılımcılar genel olarak ailelere sunulan hizmetlerin maddi yardım ağırlıklı olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca B-3'e benzer olarak A-5'te ailelerin temel ihtiyaçlarının karşılanmaması halinde psikososyal desteğin tam olarak gerçekleştirilemeyeceğini vurgulamaktadır.

*“Açıkçası çok düşünmüyorum (ailelerin yeterince desteklendiğini). Hizmetler biraz sosyal yardım odaklı gidiyor sanki. Bir sosyal inceleme yapıyor gördüğüm kadarıyla ama daha çok ekonomik yardımla aslında aileyi destekleyerek sorunları çözmek gibi temel bir bakış açısı var. Örneğin ailedeki bireylerle çalışma ve farklı bireylerin farklı gereksinimlerine yönelik bence hizmet yok Türkiye'de. Yani mesela ergenlik çağında bir çocuğu olan aile için danışmanlık alabileceğin merkezler yok. Hizmet modelleri aslında yok. Yani daha çok aile yanında evet SED ile destekleme var ama psikososyal destek ve aile yanında destekleme ile ilgili sorunlar var gibi geliyor açıkçası. Buna ilişkin hizmetlerin geliştirilmesi gerekiyor... Ben bunu mültecilerle çalışmada çok gördüm. Psikososyal destek projesinde bir dönem danışmanlık yapmışım. Örneğin mülteci ailenin başını sokabileceği bir yeri yok. Destek için yönlendirilmiş ama barınma ihtiyacı çok temel. O gün için barınabileceği bir yer yok mesela. Öncelikle bu temel ihtiyaçlar; barınma, mevsimine göre belki giyinme, özellikle çocuklar falan varsa beslenme... Onları karşılamadan psikososyal destek çok mümkün olamıyor. Bir yandan eleştiriyoruz evet*



*ihtiyaçlar bu kadar hiyerarşik değil ama bir yandan da temel ihtiyaçlarını karşılamadan kendini gerçekleştirme falan çok mümkün olamıyor açıkçası. Dolayısıyla ekonomik durum çok kilit bir konu. Mesela yapabilirlik yaklaşımı burada devreye girebilir. Nasıl bir hayatı arzu ediyor? Ne tür fırsatlara ihtiyacı var? Ne tür kaynaklara ihtiyacı var? Onu düşünmek daha kolaylaşıyor sanki.” (A-5)*

Sosyal hizmet anlayışımızın sosyal yardım ağırlıklı gittiğini belirten katılımcı uygulanan hizmetlerin risk bazlı değil de anlık vaka bazlı geliştiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda psikososyal kavramına hem kamunun hem de toplumun tam anlamıyla adapte olmadığını da vurgulamıştır.

*“Bizim sosyal hizmet anlayışımız biraz sosyal yardım ağırlıklı gidiyor. Para veriyoruz ve gerisi ile çok fazla ilgilenmiyoruz. Örneğin bir kişinin Sağlık Bakanlığı'nın hizmetinden faydalanırken bile sosyal hizmet ihtiyacı belirlense daha sağlıklı veri elde etmiş olabiliriz. Yani genel olarak sosyal politika anlayışımızda bir problem var. Sosyal risk bazlı ve önlenabilir risk bazlı düşünmüyoruz. Daha çok anlık vaka, acil durum... Mesela göç ya da afet-acil durum oldu öyle. Daha önceden belirlenmiş ve planlanmış bir sosyal politika anlayışımız yok. Bu yüzden çok eksik ve yetersiz kaldığımızı düşünüyorum. Plansızlık büyük bir sorunumuz yani... Kurum olarak sunulan hizmetlerde daha çok maddi yardıma yönelme olduğunu düşünüyorum. O yüzden psikososyal destek hizmetinin sağlıklı ilerlediğini düşünmüyorum. Belki de toplumsal olarak bunu bilmiyoruz ya da öğrenemedik. Bu usulü daha belki geliştirmedik. Psikososyal destek gibi bir algımız ya da böyle bir yönetim tarzımız yok. İşin nitelik kısmını anlamaya çalışmıyoruz, genellikle niceliğe odaklanıyoruz.” (B-4)*

Diğer yandan akademisyenler uygulamaya dönük sorular sorulduğunda uygulamaya çok hâkim olmadıklarını ifade ederek kendi çalışmalarını üzerinden değerlendirmeler yapmışlardır.

*“Uygulamaya siz daha çok hâkimsiniz, ben olayın akademik tarafındayım yaptığım literatür çalışmaları ile bunu yanıtlayabilirim. Uygulama noktasında da sizin bu konuda yaptığınız faaliyetler vardır ben çok hâkim değilim. Bu bağlamda hedef kitle farklı olduğu için uygulamalarda farklılaşacaktır. Ben engelli aileler ile çalıştığım için sağlık erişimine baktığımız zaman engelli ve yaşlıların sağlık hizmetlerine erişebilmesi açısından güzel kolaylıklar var. Literatürde de, elimizdeki kaynaklarda da bunu görüyoruz. Ailelere yönelik iyi hizmetler sunuluyor, bu konuda öncelikler var. Bu konuda hizmetlerin sunulması bir taraf, kullanıcılarında bunları bilmesi bir taraf. Kullanıcılar genelde haklarını bilmiyor.” (A-1)*

Bazı katılımcılar ise kendi yaşadıkları olaylar üzerinden ailelerin yeterince desteklenip desteklenmediklerine yönelik çıkarımlarda bulunarak somut örneklerle ailelere sunulan hizmetleri değerlendirmişlerdir.

*“Biz bunu da kendi içimizde test ettik. Bizim bir yakınımız vardı. Aynen bu dediğim türde bir desteğe ihtiyacı vardı. Bir boşanma süreci oldu, bir de çocuk var. Boşanan kadının da kendine göre problemleri var. Ben de Bakanlığa yakın olduğum için oradan bir kaç kişiyi arayarak böyle bir durum var bize yardımcı olabilir misiniz diye iletişime geçtim. Buradan, Ankara'dan da aramamıza, ilgili birime gitmemize rağmen o dediğim süreç bir türlü çalışmadı. Bir psikolog ile görüştü mü? Evet görüştü. O sorumluyu bulmak bir sürü zamanımızı almıştı ama o sorumluyu bulduktan sonra bile bir sonlandırma olmadı. Birtakım genel tavsiyeler, hafif depresyon ilaçları falan verildi. Çocuğa da olur böyle şeyler, hayatına böyle devam edeceksin gibi genel geçer şeyler söylenmiş. Benim beklentim daha farklıydı açıkçası. Bir de ben kendim yakınımı oraya gitmesi için ikna ettim. Türk insanının oraya gidebilmesi, o yapıya girebilmesi bildiğin üzere kolay değil. Devlet öyle bir sistem kurmuş, bu senin düşündüğün gibi bir şey değil, olumsuz düşünme diye ikna ettim. Özellikle orta kesim oraya girdiği zaman statüsünü kaybettiğini, muhtaç, pejmürde gibi görüldüğünü düşünüyor. Böyle bir algı var. Önce o algıyı yıkmak gerekiyor zaten. Uğraştık ee sonuç olarak ne oldu? Bir temas kurduk ve orada bitti yani... Biz bunu ücretli yapsaydık her bir görüşmede 500-600 lira verip belki 8 oturum, 6 oturum, 10 oturum, her neyse özel hizmet alarak yapmamız gerekecekti. Onu da yapacak mali imkânımız yok. O sırada zaten ayrılmak mali bir yük. Evin dağılması vesaire bir sürü mali problem çıkıyor. Bunu karşılamak da zor. Bunu yapsan yapsan birkaç sefer yapabilirsin. İşte biz çocuğu alıp burada bir yerlere götürdük birkaç sefer ama öyle bir süreç takibi gibi bir şey söz konusu olmadı. Neden olmadı? Çünkü orası küçük bir yerleşim yeriydi. Ankara gibi büyük bir yerleşim yeri değildi. Oradaki görevli olan arkadaşa sordum kim bu nasıl biridir diye. Genç yaşta falan işte bir şekilde atanmış olduğunu öğrendim. Belki onun ne yapması gerekiyordu? Çocuğun okuluyla bir işbirliğinin, bir temasının olması, bir etki yapabiliyor olması lazımdı. Aile Hekimliği ile bir temasının olması lazımdı. Kadının çalıştığı yerle ilgili bir teması olması lazımdı. Böyle sistemli hiçbir şey olmadı. O da karşısına gelen kişiyle bakıyor görüşüyor. Belki de düşündüğümüzden çok daha farklı alanlara yönlendirip, fazla iş veriyor olabilirler. O yüzden o anın çözümü için bir şey ortaya koyuyor olabilir. Yoksa bu bir vakadır ben bu vakayı alayım, bu da örneğin 3 ay sürer, biz bu 3 ayı planlayalım, 15 günde bir görüşme yapalım, ben kalkayım bunların evine gideyim, çalıştığı yere gideyim, orada destek olayım falan diye bir şey yok. Ben uğraştığım halde, bu kadar tanıdığım ettiğim insan olmasına rağmen başaramadık, olmadı.” (A-2)*

Görüldüğü üzere sunulan hizmetlerde vaka yönetim sürecinin uygulanmadığı anlaşılmaktadır. Müracaatçılarla planlama yapılması, ekolojik yaklaşımda olduğu gibi

“çevresi içerisinde birey” kavramından yola çıkılmadığı için istenilen düzeyde değişimler gerçekleştirilmediği ve vaka izleme, takip ve sonlandırmanın yapılmadığı bu örnek üzerinden anlaşılmaktadır.

Devletin ruh sağlığı hizmetlerindeki eksikliğini dile getiren diğer bir katılımcı Devletin yetiştirmiş olduğu terapistler üzerinden hizmet götürülmesinin önemine değinmiştir. Çünkü eğer vatandaş bu hizmeti dışardan almaya kalkarsa altından kalkamayacağı kadar yüksek meblağlar ödemek zorunda kalabilir. Ancak diğer yandan bu hizmeti sunabilecek terapist azlığının göze çarptığı da ifade edilmektedir.

*“... Bu manada iyi gelişmeler var ama gönlümüzden geçen Devletin bu sosyal alandaki psikişik eksikliğini her bir riskli aileyi tespit ederek anneye ayrı, babaya ayrı, çocuğa ayrı bir program dâhilinde devletin yetiştirmiş olduğu terapistler üzerinden onlara hizmet götürülsün, onların psikişik sorunlarına müdahale edilsin. Gerekirse çift terapileri, aile terapileri, sistemik terapiler yapılsın... Parası olan, imkânı olan kişiler bunlara bir şekilde ulaşabiliyorlar. Ama oradaki fakir ve muhtaç olan riskli aile dediğimiz en temelde hizmet almayan bunlar var. Ancak maalesef ülkemizde bu alanda hizmet verebilecek kadar yetiştirilmiş eleman da yok. PDR’ci ve sosyal hizmet uzmanı var ama bu çok özel beceri ve hizmet içi eğitim gerektiren, doğrudan müdahaleyi gerektiren bir alan.” (A-3)*

Sonuç olarak uzman gruptan Bakanlıkta görev yapanlar kendi çalışmış oldukları sistem içerisinde değerlendirme yapmışlar, akademisyenler ise dışarıdan bakan bir göz ile konuyu değerlendirmişlerdir. Genel kanı sunulan hizmetlerin maddi ağırlıklı olması, psikososyal olarak tam anlamıyla ailelerin desteklenmemesi üzerine yoğunlaşmaktadır. Diğer yandan ailelerin temel ihtiyaçlarının karşılanmaması halinde psikososyal desteğin sağlıklı bir şekilde sunulamayacağı da katılımcılar tarafından dile getirilmiştir.

#### **4.3.5. “Aile Bakanlığı” Algısı**

Alanda çalışanların ifade ettikleri bilgiler doğrultusunda kamu kurum ve kuruluşları ile vatandaşlar üzerinde psikososyal destek hizmetlerinin yalnızca AÇSHB tarafından sunulduğu ya da sunulması gerektiği algısı olduğu görülmüştür. Bu bağlamda bu konu ile ilgili uzmanlar, böyle bir algı olduğunu ancak psikososyal desteğin sadece bir kurum özelinde verilemeyeceğini, bu algının değiştirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir:

*“Bizim Bakanlığının adı önceden Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığıydı şimdi Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı oldu. Yani aile ile ilgili konuları üstlenmesi gereken bir Bakanlık olduğumuz için böyle bir algı olabilir. Dolayısıyla insanların böyle bir algıya sahip olmaları normal, böyle bir algı var da. Ben de olsam ben de aynı şeyi düşünürüm. Ancak bu konu ile ilgili aslında 2009 yılına bakarsan Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurumu tarafından hazırlanan sosyal hizmetlerin dönüşümü ile ilgili bir rapor var, 600 sayfalık bir rapor. Bu raporun sonlarında derki; sosyal hizmet alanı, sosyal sorunlar sadece bir kurumun sorumluluğunda ve uhdesinde olan bir şey değildir. Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Emniyet Teşkilatı, vesaire vesaire. Bütün kurumların sorumluluğunda olan bir şeydir. Dolayısıyla meseleye sadece tek bir kurumun sorumluluğunda olan bir şey olarak bakmadan Bakanlıkları bir bütün olarak ele almak bu meseleyi daha da çok çözülebilir hale getirir diye bir ifade var. Çok doğru bir tespittir bu. Ama maalesef bizim Bakanlığın sadece adında aile geçtiği için bu konu bizim üzerimize kalmış durumda.” (B-1)*

Diğer yandan psikososyal desteğin ve sosyal hizmetin sosyal yardımla özdeşleştiği ve bu nedenle toplumun her kesiminde psikososyal desteğin daha doğrusu sosyal yardımın AÇSHB tarafından verilmesi gerektiği algısı olduğu da savunulmaktadır.

*“Burada senin psikososyal destek olarak belirttiğin şey sosyal yardımla özdeşleşmiş veya sosyal hizmet dediğin şey sosyal yardımla özdeşleşmiş. Bugün mesela taşrada hala sosyal hizmetler diyorlar. İnsanlarda da sosyal hizmet deyince akla gelen ilk şey sosyal yardımlar. bu durum çok da absürt karşılanmaması gereken bir şey. Çünkü insanların en fazla ihtiyacı olan şey sosyal yardım. Adamın tek derdi para. Haklıda yani haksız olduğumu söyleyemem. Bu algı şu aşamada kolay kolay kırılabilir bir şey değil. Bu ancak bir sonraki nesilde falan kırılır. Sosyoekonomik düzeyi yüksek olan ve eğitilmiş olan insanlarda da bu algı var. Adam benim paraya ihtiyacım yok deyip kapıyı kapatabiliyor. Mesela adam hâkim ya da savcı. Eşiyle sürekli kavga ediyor. Görüşmeye gidildiği zaman benim bir şeye ihtiyacım yok deyip görüşmek istemeye biliyor. Daha sonra bu sorun ile ilgili olarak gidip aile danışmanlığına bir sürü para verebiliyor. Aile danışmanlığını bizimde yaptığımızı bilmiyor. Demek ki burada bir problem var. Toplumun zengini de fakiri de eğitilmiş de eğitimsizi de aynı şeyi algılıyor. O zaman kavramları tekrardan tartışmamız gerekiyor. Eğer adam hâkim olmuş ve benim ne iş yaptığımı bilmiyorsa burada birazda benim kabahatim var demektir. Bugün hala sosyal hizmetler derler ama sosyal hizmetler diye bir şey yok.” (B-2)*

Ayrıca AÇSHB'nin her ne kadar diğer kamu kurum ve kuruluşlarını da işin içine katmaya çalışmış olsa da bu konuda başarılı olamadığı, işin dönüp dolaşıp tekrardan kendilerine geldiği anlaşılmaktadır. Bu konuda görev ve sorumlulukların net olarak ortaya koyulmasının önemli olduğu görülmektedir.

*“Kesinlikle var... Psikososyal destek konusu kesinlikle üzerimize yapışmış durumda. Sen istediğin kadar psikososyal destek ilgili paydaşları dâhil ederek yola çık, o iş günün sonunda Aile Bakanlığına kalıyor. Bu da şu anki psikososyal destek algısından kaynaklı bir durum. O insanlarda psikososyal destek deyince para vermeyi algılıyor. Eğer kurgulamayı iyi yaparsak diğer kurumlarda üzerine düşen rolleri yerine getirmek durumunda kalır. Eğer biz psikososyal desteği iyi bir şekilde açıklayabilirsek, örneğin Milli Eğitim de diyecek ki ha bu da benim sorumluluğum. Psikososyal destek kavramı çok flu. Öncelikle bunu netleştirmemiz lazım. Tanımlamaları yaparken de kurumların sürece en başından dâhil edilmesi gerekiyor. Eğer böyle olursa bundan sonraki süreçte bütün kurumların birbirine destek olarak süreci yönlendirebileceğini düşünüyorum.” (B-2)*

Görüldüğü üzere psikososyal desteğin ve sosyal hizmet çalışmalarının yalnızca AÇSHB tarafından verildiği üzerine algının sadece kurum ve kuruluşlarda değil, toplumun genelinde olduğu görülmektedir. Bu nedenle eğer konu ile ilgili çalışmalar başlatılmazsa bu algının kırılmasının biraz zaman alacağı anlaşılmaktadır.

#### **4.3.6. Aile Sosyal Destek Programının Değerlendirilmesi**

Aile Sosyal Destek programı (ASDEP) birey ve ailelerin sosyal hizmet ve ekonomik destek hizmetlerine olan ihtiyaçlarının tespit edilmesi, ihtiyaca göre sosyal sosyal hizmet modellerin planlanması ve uygulanması, gerek görülmesi halinde diğer kamu hizmetlerinden yararlanılmasının sağlanması amacıyla rehberlik, yönlendirme ve danışmanlık hizmetlerini de içeren bir program olarak faaliyet göstermektedir. Bu bağlamda 2017 yılından beridir sunulan bu hizmetin hem Bakanlık uzmanları tarafından hem de akademisyenler tarafından değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Katılımcılar genellikle ASDEP’in ilk kurgulandığı gibi olmadığını, bu yüzden de amacına ulaşamadığını ifade etmişlerdir. Ayrıca programın çalışma usullerindeki belirsizliklerin de giderilmemesinin ASDEP’in başarısı üzerinde engel olduğu katılımcılar tarafından dile getirilmektedir.

*“Bence ASDEP programının çıkış amacı olarak başarılı bir hedefi olduğunu ve başarılı bir çıkış yaşadığını ama şu an itibariyle ASDEP programının çok başarılı bir şekilde yürütülemediğini düşünüyorum. Bunun da temel sebebi ASDEP olarak aldığımız personelin tam olarak ne iş yapacağını, Ne iş yapması gerektiğini insanlara tam olarak anlatamıyoruz. Bu durumun da sosyal hizmet merkezlerimizin yanlış kurgulanmasından kaynaklandığını*

*düşünüyorum. Şu anda mesela gündemde bu insanlar hane ziyareti yaptığı zaman direkt müdahale edebileceği bir sosyal inceleme yapabileceği husus varsa orada hane ziyareti esnasında yapabilmesi gibi bir durum var. Sosyal inceleme raporu o anda yazabilecekler mi? Yazamayacaklar mı? Gibi bir durum var. Yoksa biz bu insanlara sen git oraya tespitini yap gel, biz ikinci bir iş olarak tekrar oraya gideriz mi diyeceğiz. Bu hususlar net değil. Bu nedenle ASDEP programının başarılı bir şekilde uygulandığını düşünmüyorum.” (B-1)*

Genel kanı olarak ASDEP’in güzel bir amaçla kurgulanmış olduğunu ifade eden B-3, iş yoğunluğu ve personel sayısının azlığı ile ilgili problemler olduğunu belirtirken programın başarılı olması için hane ziyaretlerinin hane içerisine girilerek yapılması gerektiğini ifade etmektedir.

*“ASDEP kurgu ve niyet olarak iyi olabilir ama bu niyetin ötesinde, işler durumda olduğunu düşünmüyorum. Eğer çalışan haneye girebilir, hanenin kokusunu alabilirse ASDEP başarılı olur. Ama orada yetiştirmesi gereken bir sayı sıkıntısı var. SHM müdürünün yetiştirmesi gereken dosyalar var. Yine aynı şeye geliyor, Bizim de bu tarafta personel sıkıntımız var. Kaç ASDEP görevlisine kaç vatandaş düşüyor? Çalışan personel sayısı artırılabilirse koruyucu önleyici faaliyetler de verimli bir şekilde gerçekleştirilir. Hani mesela psikososyal desteği verecek olan vaka sayısı 10 dan 3 e düşerse daha sağlıklı bir çalışma gerçekleşir. Koruyucu önleyici faaliyetlerde de, iyileştirici faaliyetlerde de personel sayısı oldukça önemli.” (B-3)*

Diğer yandan bazı Bakanlık katılımcıları ise ASDEP’in olumlu anlamda yol katettiğini ancak SHM’lerin iş yükü, hizmet standardizasyonun olmaması ve personel eksikliğinin programın amacına ulaşmasına engel olduğunu aktarmaktadır.

*“ASDEP in ilk çıktığı nokta ile geldiği nokta arasında çok ciddi farklar var. Olumlu anlamda bir kurumsallık kazanmaya başladı. SHM’nin iş yükü ve personel eksikliği gibi yapısal problemleri bir kenara bırakıyorum. Onun haricinde mesela personel çok nitelikli. Bence personelin aldığı eğitimler de iyi. Spesifik ve tematik eğitimler de aldılar ve almaya da devam ediyorlar. Nitelik konusunda hiçbir sıkıntımız yok. Mevzuat alt yapısının biraz daha güçlü olması, çalışma usul ve esaslarını netleşmesi ve ülke genelinde birlik olunmasına yönelik sıkıntılarımız var. Yani ben çalışanlardan ya da personelden yana değil, kurumsal bir takım sorunlar olduğunu düşünüyorum. Kurumsal sıkıntıların da hukuk boyutu, iş tanımlaması ve bilişim altyapısı, iş akış şemalarının daha fonksiyonel olması gerektiğini düşünüyorum. Aslında ben başarılı olduğunu ve birçok açıdan da insanların hayatlarını olumlu yönden etkilediğini düşünüyorum. İnaniyorum ki birçok insanın ASDEP ile karşılaştıktan sonra hayatı değişmiştir.” (B-2)*

A-4, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün son zamanlarda zihniyet dönüşümü yaşadığını ve aile sistemini korumaya ve güçlendirmeye yönelik çalışmalar içerisinde olduğunu belirterek iyi bir uygulama örneği olarak ASDEP'in gösterilebileceğini ifade etmiştir.

*“Aile Bakanlığı'nda da daha doğrusu Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nde, son 7-8 yıl içerisinde bir zihniyet dönüşümü yaşandığını gördük. Bir Ar-Ge kurumu olarak yapılandırılmış olan bu kurum aile sistemini korumayı ve güçlendirmeyi misyon edinmiş bir kuruma dönüştü. Tabii bunun çok önemli bir uzantısı ve zannediyorum Bakanlığın kimliğini ifade ederken övündüğü ve çok önemseydiği yapı Aile Sosyal Destek Programı ve bunun uzantısı olan fasıllar oldu... Demek ki Türkiye'de ASDEP olarak kısaltılan bu sistem Türk ailesini korumak ve güçlendirmek için çok ümit veren, ümit vadeden koruyucu-önleyici bir hizmet modeli. Bu model üzerinde çalışmanın ve Türk ailesinin geleceğini yapılandırırken bu çerçeveyi temel almanın doğru olduğunu düşünüyorum. Batıda family social work, family social services denilen Aile Sosyal Destek Hizmetleri çocuk refah alanından bağımsız bir alan olarak tanımlanıyor. Yine aile sosyal hizmeti, Türkiye'de adı Aile Sosyal Destek Programı olsa da Batı kurumlarında aile sosyal hizmeti ev tabanlı sosyal hizmetler olarak yapılandırılıyor.” (A-4)*

ASDEP'in ilk kurgulandığı gibi işleyememesi, programla ilgili planlanan hususların hayata geçirilmemiş olması ve verilerin elde edilmesi konusunda sorunlar yaşandığı da anlaşılmaktadır.

*“İlk başlarda risk haritaları çıkarılsın diye konuşuldu ancak bu durum şimdiye kadar gerçekleşmedi. İlk başlangıçta özellikle Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nden alınan veriler doğrultusunda hane ziyaretleri gerçekleştirildi. İlk başlarda soru formu da zaten riskleri ölçebilecek bir soru formu da değildi. Hanelere gidip temel bazı ihtiyaçları belirleme düşüncesi vardı. Bunun takibi de yok. Sonra bir dönem riskleri tanımlayalım diye bir çalışma yaptık, Yani bir hanede hangi vakaları görürsek bu bir risktir ve önlem alınması gerekir diye planlama yaptık ama bunu da maalesef hayata geçiremedik. Şu anda da soru formu ve gözlem üzerinden gidiyoruz. Yani vaka modeli yürütme şeklinde gittiğini söyleyemeyiz. Şu an zaten sağlıklı veri toplayamıyoruz.” (B-4)*

Diğer yandan katılımcıların beyanlarından anlaşıldığı üzere ASDEP tam anlamıyla amacına yönelik çalışmamaktadır. Ayrıca katılımcıların belirttikleri üzere personel eksikliğinin yanı sıra personelin özlük hakları ile ilgili de sorunlar yaşanmaktadır. Diğer yandan Bakanlık katılımcılarının ASDEP'e önemli misyonlar yüklediklerini ve bu

nedenle ASDEP'in istenilen düzeye getirilmesini psikososyal destek hizmetlerinin yaygınlaştırılması bakımından önemsediklerini ifade etmişlerdir.

*“ASDEP personelinin o işte sabit kalmasını sağlamak önemli. Personelinin sayısını arttırıp özlük hakları verirsek... ASDEP'i amacına uygun olarak kullanabilirsek... Gerçekten ben bu programı önemsiyorum. Mesela KSGM'nin 10-11 Bakanlığın bir arada olduğu bir çalışması var. Dün biz online olarak katıldık. Orada bile ASDEP'e atıf var. Biz zaten personelimizi üniversite mezunu olan meslek elemanlarından seçiyoruz. Meslek elemanlarımızı sınavla ve mülakatla alıyoruz. Personelimiz mutlaka o ailedeki sıkıntıları hissedebilecek yetenekler. Aileyi açmaya da çalışacaklar, varsa sıkıntınız biz buradayız diye. Bu nedenle gerçekten önemli bir program. ASDEP bugüne kadar vizyonuna uygun çalışmaları personel azlığı nedeniyle yapamadı. Ama bundan sonra inşallah yapacak. Mesela ASDEP görevlilerimizin pandemi sürecinde Valilik kararıyla Vefa Sosyal Destek Guruplarında çalıştığını biliyoruz. Biz vatandaşa dokunmak diyoruz ya, bu bizim ASDEP görevlilerimizin ve meslek elemanlarımızın işi. Onun için ben ASDEP'i çok önemsiyorum. Ama sadece o işi yaparsa arkadaşlarımızın daha da bilinçleneceğine inanıyorum. Biz kültür olarak da insan ilişkilerine önem veriyoruz. Biraz önce söylediğim gibi hizmetlerimizi broşürler ile duyurmak, oda bir yol ama ASDEP daha da rahat duyuracak. ASDEP personeli diyecek ki Bakanlığımızın böyle bir programı, böyle bir hizmeti var. Diğer kurumlarla da ilişki geliştirecek. Nasıl geliştirecek? Kendimize düşen görevleri yaparken ASDEP aracılığıyla da hizmetlerimizi duyuracağız. Okula gitmeyen bir çocuk varsa, sağlıkla ilgili problem yaşayan bir yaşlı varsa ASDEP en azından haber verme konusunda ve yönlendirme konusunda onlara destek olacak.” (B-5)*

A-2, farklı bir bakış açısı olarak ASDEP'in en alt grup diye tabir edilen gruba değil de daha çok orta ve alt gruba hitap ettiğini belirtmiştir. Aynı zamanda merkezi bir yapı ve merkezden gönderilen personelle psikososyal desteğin yürütülmesinin sağlıklı olmayacağını ifade etmiştir.

*“Bence ASDEP orta ve alt gruba hitap ediyor. Bunu çok bildiğim için ya da verilerim var ve bu verilere bakarak konuşuyorum diye söylemiyorum. Bu benim sadece gözlemim. En alt gruba inen ve çalışmayı oradan başlatan bir program olduğunu düşünmüyorum. Bir anlamda daha temas kurulabilir, kırılabilirliği var fakat Türkiye'de ana akım unsurların bir parçası olan insanlara ulaştığını düşünüyorum. En önemli eksikliği bence bu. O da biraz yapılanma tarzından kaynaklanıyor belki. Çok merkezi ve bürokratik bir yapı ile kurgulanan bir yapısı var. Aşağıdan yukarıya olan bir şey değil de merkezden görevlendirilen memurların faaliyeti şeklinde bir yapısı var. Bu da önemli bir sınırlılık getiriyor. O düzeyde bir sosyalleşme ile işe gelen kişiler görev alanları bile olsa en alt gruba pek inmeyeceklerdir diye*



*düşünüyorum. Oraya inebilmek, orada çalışma yapabilmek, oradaki toplumsallığı anlamak memurluk olabilir evet ama memurluk özelliklerinde olabilecek bir şey değil.” (A-2)*

Diğer yandan ASDEP ile ilgili olarak akademisyenlerin bir kısmının bilgi sahibi olmadığı, bir kısmının ise sınırlı bilgi sahibi olduğu görülmüştür.

*“ASDEP çalışmasının boyutlarına çok hâkim değilim.” (A-1)*

*“ASDEP ile ilgili bilgim yok.” (A-3)*

*“Çok emin değilim açıkçası... Ama çalışan mezunlarımız var onlardan da duyuyoruz. Biraz sanki tuhaf bir yorum olacak ama istihdam alanı gibi oldu. Yeni kadrolar genç arkadaşlar için bir istihdam alanı oldu ama işlevsellik ve o murat edilen şeye ulaşıldı mı kısmından çok emin değilim.” (A-5)*

Görüldüğü üzere genel kanı ASDEP’in ilk kurgulandığı gibi olmadığı şeklindedir. Aynı zamanda personel sayısının yetersiz olması, iş yükünün ağır olması ve ASDEP personelinin görev alanı dışında SHM’lerin diğer iş ve işlemlerini yapmalarının programın başarısının önündeki engeller olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan akademisyenlerin ASDEP ile ilgili uygulamaya çok hâkim olmamaları da dikkat çekici bir unsur olarak göze çarpmaktadır.

#### 4.3.6.1. Aile Sosyal Destek Programı Öncesi ve Sonrası

Bilindiği üzere ASDEP 2011 yılında pilot uygulamaları gerçekleştirilen, 2017 yılında ise uygulamaya koyulan bir programdır. Bu bakımdan daha önceki yıllarda böyle bir program olmaması hasebiyle ASDEP’in uygulamaya koyulması sonrasında psikososyal destek hizmetleri ve sosyal hizmet alanında ne gibi farklılıklar getirdiğinin anlaşılabilmesi açısından ASDEP öncesi ve sonrası olarak bakılmasının önemli bir nüans olduğu düşünülmektedir.

Bu konuda katılımcılar, her ne kadar eksiklikleri olsa da psikososyal destek hizmetleri bakımından kamunun sunduğu hizmetlerin vatandaş nezdinde bilinmesi noktasında ASDEP’in etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

*“Yani programın öncesi ve sonrası arasında tabii ki fark olmuştur. ASDEP programı 2011’lerde hükümet programına alınmış, 2014’lerde pilot çalışma olarak başlatılmış, kalkınma planlarına-programlarına girmiş bir program. Dolayısıyla aşağı yukarı 10 yıllık bir süreç olduğu için tabii ki etkisi olmuştur. Şu anda totalde iki milyon yüz elli bin hane ziyaret edildi. O insanlar en azından devletin böyle bir faaliyeti olduğunu öğrendiler. Ben mesela Altındağ Sosyal Hizmet Merkezinde ASDEP’li arkadaşlarla sahaya çıktığım zaman arkadaşlarımız biz Aile Bakanlığı’nın bir kurumu olan Altındağ Sosyal Hizmet Merkezinden geliyoruz dediklerinde o insanlarda öyle beklediğim gibi bir etki olmadı. Sadece elinde formlarla birileri gelmiş kapılarına. Acaba bu insanlar paramı isteyecekler? Bu insanlar hırsızlar mı? Diye bir gözle baktılar. Dolayısıyla bizim tanınırlıkla ilgili sıkıntılarımız olduğu kesin. Ama görüşme sonlanırken arkadaşlar Sosyal Hizmet Merkezinin broşürünü verdikleri zaman bazı noktalarda bazı ailelere ciddi yönlendirmeler olabilir. Arkadaşlar bunu yapıyorlar da. Vatandaş Devletin böyle bir hizmeti varmış, bizimle ilgileniyorlar dediği anda ASDEP amacına ulaşmaya başlıyor demektir. Ama bunu doğru yolla yapmadığınız zaman bu çok etkili olmayacaktır. Evet, ASDEP başladığı yıldan bugüne gelene kadar bir etki oluşturmuştur toplumda, ilgili kurum ve kuruluşlarda. Ama benim gözümde hala çok ciddi eksiklikler var. İstenilen etkiyi tam olarak uyandırmadığımı düşünüyorum ben. Yani attığımız taş ürküttüğümüz kurbağaya değmiyor şu an itibariyle.” (B-1)*

*“Bence fark yaratıldı. İnsanlar bizim hizmetlerimiz konusunda fikir sahibi değildi. Bu sayede insanlar bizim hizmetlerimiz hakkında bilgi sahibi oldular. Hatta bu çarpan etkisi oluşturdu. Görüşülen hane diğerine söyledi, diğeri diğerine söyledi derken hizmetlerin bilinirliği arttırıldı. Bunu ben kesinlikle çevremden gözlemliyorum. Böyle bir farklılık oluşturduk. Bu hizmetin psikososyal desteğe katkısı da bence kesinlikle paha biçilemez. Ben de mesela bu saha ziyaretlerine katılmıştım. Hane bilmiyor evde bakım nedir, SED nedir, diğer hizmetlerimiz nelerdir. Bu anlamda bence ASDEP’in ciddi bir katkısı oldu.” (B-2)*

Diğer yandan bazı katılımcılar; ASDEP öncesi ve sonrası ile ilgili bir değerlendirme yapabilecek kadar yerelde deneyimlerinin olmadığını, ellerince yeterince veri bulunmadığını ya da konuya çok hâkim olmadıklarını dile getirmişlerdir.

*“Bunu sahada gözlemleyecek kadar deneyimim yok açıkçası.” (B-3)*

*“Tabii elimizde veri olmadan ASDEP uygulamasının ne kadar başarılı olduğu, tırnak içerisinde başarı bizim literatürümüze uygun değil, ne kadar etkili veya verimli de tam karşılamayabilir, etkili olduğunu gösteren bazı gözlemsel göstergelere sahibiz... Bir defa kamu otoritesini temsil eden profesyonel bir kimlik ailenin evine kadar gidiyor. Bu çok önemli bir şey. Bu durumda bu konuda çalışan bütün bürokratları çok heyecanlandırıyor, bunun*

*da farkındayım. Eve kadar gitmek, kapıya kadar gitmek ve sormak; ne yapıyorsunuz? Nasılsınız? Neye ihtiyacınız var? Diye.” (A-4)*

B-5 ise psikososyal destek hizmetlerindeki değişimin başarısının yalnızca ASDEP’e yüklemenin doğru olmayacağını ifade ederek insanları bilinçlendirmenin ve insanlara ulaşmanın önemi üzerinde durmuştur.

*“Zamansal bir değerlendirme yaparsak sadece ASDEP’e yüklemek de yanlış olur. İnsanlarda bu devletin bu alanda çalıştığı öğrenilmeye başladı. Burada ASDEP’in payı mutlaka var ama insanların da medya aracılığıyla bilinçlenmeleri de giderek artıyor. Ama tabii ki burada ASDEP’in de payı var. 2700 küsur personelimiz var ve bunlar sürekli aile ziyaretleri yapıyorlar. Bunun yanı sıra insanlar televizyonlardan ve bizim kurumsal kimliğimiz den de bu konuları görüyorlar. Yeterli mi, değil. Hala ulaşamayan aileler vardır diye düşünüyorum. İllerin özelliğine göre de bu durumun değiştiğini düşünüyorum. Mesela İstanbul’da psikososyal desteğin bilinirliği ve faydalanma oranı ile diğer illerimizin oranı farklıdır. Küçük illerimizin bu konuda daha rahat çalışıldığını düşünüyorum. Bilemiyorum ama doğru mudur? Hani arz odaklı diyoruz ya bu konuda. Ayrıca eğer illerin sosyoekonomik düzeyi düşük olan yerlerinden başlarsak daha da yerinde olacağını ve daha çok ihtiyaç sahiplerine ulaşacağımızı düşünüyorum. Sosyoekonomik düzeyi düşük olan yerlerde bilinçlenme daha önemli. Çünkü onlar medyaya da ulaşamıyor.” (B-5)*

Sonuç olarak ASDEP’in psikososyal destek hizmetleri ile ilgili olarak kendisinden önceye göre fark oluşturduğunu belirtmemiz doğru olacaktır. Bunun yanı sıra programın önündeki engeller kaldırılıp sistematik olarak hizmetlerin sunulması sağlanabilirse bu başarının daha da artacağı söylenilebilir.

#### **4.3.7. Yurtdışında Yapılan Çalışmalar**

Ailelere yönelik psikososyal destek hizmetlerinin sunumu ile ilgili ülkemizde yapılan hizmetlerin değerlendirilmesinin yanı sıra ülkemiz dışında ne tür uygulamaların olduğunu da araştırılması, orada uygulanan olumlu örneklerin ülkemizde aileye yönelik sunulan sosyal hizmet çalışmalarında göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir.

Katılımcılar; özellikle Avrupa ve ABD’de sosyal çalışmacıların etkin olduğu ve sistemli, bir şekilde çalıştıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca sosyal çalışmacıların karar alma noktasında daha inisiyatif sahibi olduklarını ve eğitim ile denetim mekanizmalarının daha

sıkı olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcılardan Bakanlıkta görev yapmakta olanların yurtdışı ile ilgili sahip oldukları bilgileri yurtdışı deneyimi olan üniversite öğretim görevlilerinden edindikleri görülmektedir.

*“Yani şöyle söyleyeyim sosyal hizmetlerin temellerinin atıldığı Avrupa’da, Amerika’da sosyal çalışmacılar oldukça etkinler, çok faaller. Her kurumda sosyal çalışmacı var. Dolayısıyla onlar sadece sosyal çalışma, sosyal hizmet yapmıyorlar. Birkaç branşta aile danışmanı olabiliyorlar aynı zamanda. O alanda eğitim alıyorlar. Farklı alanlarda kendilerini geliştiriyorlar ve sosyal hizmeti çok daha etkin bir şekilde yürütüyorlar... Bizim üniversitede bir hocamız vardı. 1982 yılında İngiltere’de Londra’ya araştırma görevlisi olarak gittiğinde daha mahalleye geldiğinin ilk haftasında sosyal çalışmacı hemen evine gelmiş, siz yeni geldiniz, bakın burada okulumuz var, burada kreşler var çocuğunuzu buraya gönderebilirsiniz, hastanemiz burada diye görüşme yapmışlar. Daha ülkeye gelmesinin ilk haftasında sosyal çalışmacı gelerek bilgilendirme ve rehberlik yapmış. Bu çok güzel bir şey. Biz daha buralara gelemedik. Dolayısıyla orada oturmuş bir sistem var. Sosyal çalışmacılar her kurumda. Yurtdışında sosyal çalışmacıların yerel kurum ve kuruluşlarda çok fazla çalıştığını görüyoruz. Çünkü sosyal hizmet oralarda biraz daha yerleşmiş. Bizde maalesef bu aşamaya gelemedik. Avrupa’daki ve Amerika’daki çalışmalar bu şekilde... Bir de meselenin şu boyutu var: Orada bireysel şekilde çalışan sosyal çalışmacılar da var. Onların çok ciddi ve sıkı denetimleri ve eğitimleri ile alması gereken sertifikalar var. Onların da devlet bir şekilde denetimini ve takibini yapıyor.” (B-1)*

*“Çok inceleme fırsatım olmadı ama şöyle bir diyaloga şahit oldum. Profesör Dr. \*\*\*\*\* şöyle bir şey anlattı. 1998 yılında eşi ile beraber Amerika’ya eğitime gitmişler, Ohio eyaletine. Eyaletin bir kasabasına mı artık mahallesine mi bir yerine yerleşmişler. O zaman Türkiye’den çocuklarını da götürmüşler, 3 aylık bir çocuklar var. Orada sosyal hizmetleri yerel yönetimler takip ediyor. Adamlarda öyle bir mekanizma var ki, gittiğiniz yerin bütün veri tabanlarına sizin isminiz düşüyor. Bir gün kapıya bir hemşire geldi ve çocuğumuzun aşı olması gerektiğini söyledi diyor, hiçbir yere müracaat etmeden. Sonra biraz zaman geçince göçmen bürosundan geldiler, şehrin oryantasyonuna kadar her şeye yardımcı oldular, 2 ay içerisinde bütün ihtiyaçlarımızı giderdiler diyor. Adamlar bunu tamamen bilişim sistemleri ile yapıyor. Bunu 1998 yılında yapmışlar. Bunu çok iyi yapmalarının nedeni veri tabanlarının çok gelişmiş olması ve bunu yaparken veri tabanlarının birbirleri ile konuşuyor olması diyor.” (B-2)*

Diğer yandan yurtdışına gitmiş ve orada bir dönem yaşamış olan katılımcıların olduğu da görülmüştür. Bu anlamda kendi tecrübeleri ve gözlemleri üzerinden yurtdışındaki sistemi aktarmışlardır.

*“Yurtdışındaki örnekleri tam bilmiyorum. O yüzden çok net bir şey söyleyemem. Ama ben bir dönem Almanya’da kalmıştım. Doktora döneminde İsveç’te bulunduğum zamandan bazı kişisel tecrübelerim var. Oradan benim bildiğim, sosyal çalışmacıların Türkiye’ye nazaran daha etkin olduklarını gördüğümü söyleyebilirim. Bu çıkarım Türkiye’dekiler daha tembel Avrupa’dakiler daha çalışkan anlamında değil. Onlar daha fazla inisiyatif kullanabiliyorlardı. Daha fazla kendi bölgelerindeki çalışmalarını planlamak, icra etmek şeklinde. Daha çok proje tasarlamak, Avrupa Birliği’ne fon kaynaklarına başvurmamak, yerel kanallarla, yerel gönüllülerle çalışmalar yürütmek şeklindeydi. Çalışanların kıyafetleri normal vatandaş gibi mobil halde hareket edebiliyorlardı.” (A-2)*

Bazı katılımcılar ise yurtdışı ile ilgili çalışmalarının yoğun olduğunu ancak psikososyal destek ile ilgili çalışmalarını olmadığını belirterek genel kültür düzeyinde bildiklerini aktarmışlardır.

*“Yurtdışıyla benim çok yoğun temasın var ama psikososyal destek alanında bugüne kadar pek bir iletişimimiz olmadı. Daha çok psikoterapi alanlarını akademik anlamda inceledik. Sosyal Hizmetler açısından riskli ailelere nasıl bir hizmet verdiklerine, onları nasıl desteklediklerine dair fazla bilgim yok... Ama Amerika’nın genel sağlık programları açısından baktığımızda her koyun kendi bacağında asılır şeklinde kimse size müdahale yapmıyor. Çok cüzi harcamalar yapılıyor. Avrupa’nın bu konuda Amerika’dan çok daha ileride olduğunu biliyorum. Almanya’nın, İskandinavya ülkelerinin bu konuda çok ileride olduğunu biliyorum. Sosyal hizmetler bakımından riskli gruplara yönelik olarak özel hizmetler verildiğini biliyorum. Ama bunlar bilimsel bilgiye araştırmaya ya da deneyime dayanmıyor. Genel kültür olarak fazla bir şey söyleyemeyeceğim bununla ilgili olarak. Ama Amerika’nın çok bireyci olduğunu, sosyal devlet ilkelerinin olmadığını, Avrupa’nın ve İskandinav Ülkelerinin çok daha yüksek olduğunu biliyorum.” (A-3)*

Yurtdışında kurumlar arası entegrasyon, güçlü bilişim altyapıları ve vaka yönetim döngüsü modelinin uygulandığını belirten B-4, üç konu üzerinde durmuştur. Bunlar; farklı kurumların işbirliği halinde olması, ziyaretlerin önceden belirlenmesi ve sonuç odaklı çalışmalar yapılmasıdır. Bu bakımdan katılımcı; Şili, Filistin, İngiltere, Almanya ve Romanya’yı incelediğini, o ülkelerden örnekler vererek aktarmıştır.

*“ASDEP benzeri psikososyal destek uygulamalarına bakmıştım. Dikkatimi çeken birkaç tane konu vardı. mesela kurumlar arası entegrasyon çok önemliydi. Güçlü bir bilişim altyapısı kuruyorlar ve vaka yönetim döngü modelini uyguluyorlar. Bu incelemeler yaparken üç konu dikkatimi çekti. Bunlardan ilki kurumlar arası iletişim. Farklı Bakanlıklar ya da kurumlar beraber çalışıyor, bölgeler önceden belirleniyor, bu bölgeler genellikle*

*ekonomik düzeyi düşük olan bölgeler. Doğrudan bu bölgelere yönelik öncelikli olarak çalışılıyor. Ekonomik yoksunlukları giderilmeye çalışılıyor. Bazen doğrudan nakit transferi yapılan durumlar bile olabiliyor. Filistin ya da Şili böyleydi yanlış hatırlamıyorsam. Ayrıca birbirleri ile konuşan, Entegre edilmiş ve sağlam bir bilişim altyapısı kuruyorlar. Vaka bazıları gidiyorlar. Haneye ilk ziyaretten, o dosyanın kapanana kadar ki sürecinde hanenin takibini yapıyorlar. Sosyal çalışmacı gidip hanenin bilgisini alıyor ve gerekli kuruluşlarla irtibata geçerek plan yapıyor. Bizdeki gibi yönlendirdim ve bitti değil. Yani sorun çözülüp bitine ne kadar süreç takip ediliyor. Psikososyal destek bağlamında düşünürsek süreci kesinlikle daha etkin bir şekilde yürütüyorlar. Bir de ölçeklendirme var orada. Önceliklendirilmiş bölgeler üzerinden gidiyorlar. Önceliklendirmeler genellikle ekonomik yoksunluğa göre yapılıyor. Bir de yerel hizmetlerle, özellikle belediyeler ve muhtarlıklar ile de entegre bir şekilde gidiyor. Şili, Filistin, İngiltere, Almanya ve Romanya'yı inceledim. Tabii birbirinden farklılaşan noktaları da vardı. Mesela Şile'de ekonomik olarak en alt seviyede olan %5'lik kesimden inceleme yapmaya başlamışlardı. Filistin'de daha çok yerel düzeyde muhtarlıklarla işbirliği yapıldığını gördüm. Yine Filistin'de doğrudan nakit yardımı yapıldığını söyleyebilirim. Yani hemen inceleme sonrasında doğrudan sosyal çalışmacı nakit transferini belirlenen limit çerçevesinde gerçekleştirebiliyor. Ama genellikle ülke örnekleri birbirine benzerdi.” (B-4)*

A-1, ailelerle ilgili olarak yurtdışı örnekleri bakımından özel bir çalışması olmadığını ancak engellilik-yaşlılık alanıyla ilgili çalışmaları olduğunu belirterek yurt dışında yapılan çalışmaları bu bakımdan değerlendirmiştir. Diğer yandan madde bağımlılığı ile ilgili Almanya'da yapılan çalışmalar hakkında açıklamalar yapıp okul sosyal hizmeti ile ilgili olarak Endonezya ve Venezüella hakkında örnekler vermiştir.

*“Spesifik bir çalışmam yok ama engelliler ve yaşlılarla ilgili yazdığım makalelerde yurtdışı örneklerini mutlaka inceliyorum. Yurtdışında kurumsal olarak bize göre daha farklı yapılanmalar var. Risk altındaki ailelere yönelik olarak hizmetler çok çeşitli. Bizim ülkemizdeki yapılanma onlardan model oluyor ama hepsini oradan almıyor. Yurtdışında hemen aklıma gelen palyatif ve hospis bakım. Evde bakım hizmetleri müthiş profesyonel bir düzeyde. Evde bakımda bizim ülkemizde son bir kaç senedir dillenen bir şey ben çalıştığım kadarıyla bunu gördüm. Yurtdışında palyatif bakımla ilgili olarak daha özel çalışmalar var ve bununla ilgili meslek elemanları var. Sadece palyatif bakım ile ilgileniyor ama bizde evde bakım hizmetleri içerisinde bir dal olarak geçiyor. Mesela yaşlı köyleri var. Bu Türkiye'de yok bildiğim kadarıyla. Bir Tekirdağ'da yapılacak pilot uygulama olarak ama şu anda ne oldu bilmiyorum. Ama yurtdışında mesela yaşlı köyleri denen bir kavram var... Almanya'da mesela madde bağımlılığı ile ilgili doğa terapisi denen bir şey var. Doğada kamplar kurarak onlar teşvik ediliyor. Biz de bunlar ne kadar aktif kullanılıyor, var mı? Mevzuat olarak belki vardır ama uygulama olarak*

*ne kadar var? Bunları incelemeye de demografik yapısı bizimkine benzeyen ülkeler arasından başlamak gerekiyor. Bildiğim kadarıyla Kuzey Avrupa Ülkelerinde bu konu ile ilgili güzel çalışmalar var. Onların çalışmaları alınabilir Ama onların çalışmalarının da dönüştürülmesi gerekiyor. Yani bizlere uyarlanması gerekiyor. Bu noktada da biraz düşünülmesi gerekiyor... Özel gruplar içerisinde yer alanların da kendi içlerinde farklı ihtiyaçları olabiliyor. Bu noktada meslek elemanlarına yine büyük iş düşüyor. Mesela biliyorsun okul sosyal hizmeti diye bir kavram var ama bizde maalesef çok konuşulmuyor. Riskli gruplarla okul sosyal hizmetinin olmaması büyük bir eksiklik. Bizde de bunun mutlaka uygulanması gerekiyor... Mesela bu konuda Endonezya ve Venezüella örneklerini incelemiştim. Okula gitmeyen 1400 engelli çocuk tespit edilmiş, projelendirme ile bu çocuklardan 1000 tanesinin okula gitmesi sağlanmış. Bu tür projelerle destek yapılabilir. Yurt dışında yapılan proje örneklerini sıralamak ve ortaya çıkarmak, elimizde böyle bir literatür kaynağı oluşturmak ve onlar üzerinden konuşmak gerekiyor.” (A-1)*

A-4, yurtdışı ile ilgili detaylı bir bilgi sunmuştur. Buna göre; etkili erken uyarı sistemlerinin daha çok çocuklar üzerinden gitmesi, ailenin sosyal hizmet kurumu tarafından belirli periyotlarla izlenmesi ve Batı refah kurumlarının büyük oranda çocuk merkezli olarak inşa edilmesi şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca bu açıklamalarını ABD üzerinden örnekler ile desteklemiştir.

*“Bir defa (yurtdışında) aileyi izleyen erken uyarı sistemleri çok etkili bir biçimde çalışıyor. Şimdi biliyorsunuz belirli risk faktörleri var şüphesiz ve bunlar daha çok çocuklar üzerinden okul sisteminde tespit edilebiliyor ailede bazı riskli davranışlar. Ailenin iş kaybına maruz kalması, aynı zamanda göç yapmak zorunda kalması, belirli travmatik yaşam olaylarına maruz kalması ailenin sosyal hizmet kurumu tarafından zaten belirli periyotlarla izlenmesini gerekli kılıyor. Bunu da başarabiliyorlar birçok kurumlarıyla. Özellikle Batı refah kurumları büyük oranda çocuk merkezli olarak inşa edilmiştir ve çocuklar üzerinden aile sistemleri incelenmekte... Örneğin Amerika Birleşik Devletleri’ne baktığımız zaman ortalama 400.000 ailenin çocuk üzerinden yıllık olarak takiplerinin yapıldığını bu konuda güncel veriler bize söylüyor. Bu oldukça yüksek bir orandır. Her yıl yarım milyona yakın ailenin izlemeye, erken uyarı sistemleri ile takip altında tutulduğunu UNICEF’ in uluslararası raporlarına bakarsanız görebilirsiniz. Burada çocuk yine değişimin merkezinde duruyor. Tabi bizde böyle bir erken uyarı sisteminin olduğunu söylemek pek de mümkün değil ama biz yine de aile tabanlı olarak özellikle 129.000 zannediyorum, çocuğumuzu ama genelde ihbar yoluyla değil, başvuru yoluyla gelen aileleri biz sosyal ekonomik desteklerle çocuk koruma sisteminin bir bileşeni olarak SED uygulamaları ile destekliyoruz.” (A-4)*

A-5 ise ailelere sunulan hizmetleri göçmenlik özelinde yanıtlamıştır. Buna göre özellikle Almanya üzerinde durarak Suriyelilerin entegrasyonu konusunda çok başarılı olduğunu

ifade etmektedir. Diğer yandan “Sosyal Avrupa” tabirinden bahsederek vatandaşlık geliri uygulamasını değerlendirmiştir.

*“Almanya örneğinin bir milyona yakın Suriyeli aldı ve entegrasyon konusunda çok başarılı olduğu söyleniyor. Ama ne yaptı? Eğitime çok önem verdi. Örneğin çocukların ve gençlerin kendi ülkelerindeki kalifikasyonlarını kullanabilmeleri amacıyla dil eğitimleri verdi. Çok sistematik ve yoğun bir eğitim bileşeni ve bir yandan da travma ve psikososyal desteği sunarak toplu bileşenli bir yapıyla çalışıyorlar. İstihdam piyasasına, işgücü piyasasına erişmek önemli evet ama literatür bize şunu söylüyor; travmatik geçmişi olan bir mülteci bireyin, travmaları ile baş etmesi, psikososyal destek alması, dil sorununu çözmesi, işgücü piyasasında yer alması yaklaşık 20 yılı buluyor. Yani bir kuşaktan bahsediyoruz. Bu o kadar uzun bir süre ki aslında iyilik halini sağlayabilmek için çoklu bileşenli müdahale etmen gerekiyor. Eğitime çok fazla yatırım yapmak gerekiyor hakikaten. Kayıp nesil olmaması gerekiyor mesela. Bir de şu çok önemli aslında: Ülkesinde istediği kadar kalifikasyonu yüksek olsun dille ilgili problemi olduğu zaman kendi akredite işlerini yapamıyor. Daha düşük ücretli, kendi sektörünün dışındaki işlerde çalışıyor. O zaman da gelir azlığı söz konusu oluyor. Orada da aslında şu var; vatandaşlık geliri, gelir transferleri yapılıyor. Mutlak yoksulluğa gelmeden örneğin aileleri destekliyorlar. Gelir transferleri yapıyorlar. Çünkü “Sosyal Avrupa” diye bir kavram var. Dolayısıyla sosyal içerme orada çok önemli. Yani aslında sorun yaşamadan yakalıyor olma meselesi çok önemli.”*  
(A-5)

Sonuç olarak yurtdışında yapılan çalışma örneklerinin daha çok ABD ve Avrupa üzerinden örneklendirildiği görülmektedir. Aynı zamanda ABD ve Avrupa’nın sosyal hizmetler anlamında iyi uygulamaları olduğu ve bu uygulamaların ülkemize örnek olarak alınabileceği üzerinde durulmuştur. Ayrıca katılımcılardan Bakanlık uzmanı olanların yurtdışı deneyimlerinin genellikle kendilerine anlatılanlarla sınırlı olduğu görülürken diğer yandan akademisyenlerin ise yurtdışı ile ilgili kendi çalışmaları özelinde ya da kişisel deneyimleri ile bilgi sahibi oldukları anlaşılmıştır.

#### **4.3.8. Teori ve Uygulama Arasındaki Fark Nasıl Kapatılabilir?**

Bir önceki araştırma grubumuz olan saha personelleri ile yapılan derinlemesine görüşmede genel olarak katılımcılar üniversitede öğrendikleri ile alanda karşılaştıklarının farklı olduğu aktarmıştır. Bu nedenle bu farklılığın nedeninin ortaya koyularak nasıl çözülebileceğinin de değerlendirilmesi önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.



Katılımcılar genel olarak bu farklılığın farkında olduklarını ve alan ile uygulama arasında önemli sayılabilecek bir boşluk olduğunu ifade etmişlerdir. Aynı zamanda uygulama yönü daha güçlü olduğu için sosyal hizmet bölümünden mezun olanların bu konuda daha avantajlı oldukları da dile getirilmiştir. Bu bağlamda B-1, bunlara ek olarak sosyal hizmette her vakanın kendine has olduğunu, alanda çalışanların her ne kadar eğitim almış olsalar dahi hiç görmedikleri bir vaka ile de karşılaşmalarının kaçınılmaz olduğunu ifade etmiştir.

*“Tabii ki de teori ile pratik tamamen farklı. Okuduğumuz şeyle gerçekleşen şey arasında dağlar kadar fark var. Bu farklılığı en aza indirecek bazı hususlar var bence. Sosyal hizmet bölümünde mesela bazı dersler var, kurum ziyaretleri yapıyorsunuz. Farklı kurumlarda staj yapıyorsunuz. Dolayısıyla bu edindiğiniz tecrübeleri alanda kullanabiliyorsunuz. Bu şekilde teoride böyle diyor ama gerçekte uygulamada bu farklı diye görüp kendinize göre bir çıkarımda bulunabiliyorsunuz... Bu noktada farklı okulların, farklı üniversitelerin farklı sistemleri olabilir. Sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve sosyoloğun saha çalışmaları yapıyor olması lazım. Bütünleşmiş entegre edilmiş bir şekilde çalışmalarını yapıyor olması lazım. Sosyal hizmet uzmanları bence bu anlamda daha tecrübeli. Diğer bölümlere kıyasla daha iyi durumdadır. Farklı kurumlarda bir şekilde staj yapma zorunluluğu var. O staj yaptıkları dönemde teori ve pratik arasındaki farkı kapatıyorlar diye düşünüyorum. Ama öyle ya da böyle sahaya indiğiniz zaman stajda görmediğiniz vakalarla da karşı karşıya kalabilirsiniz. Daha önce hiç görmediğiniz duymadığınız vakaları da tecrübe edebilirsiniz. Sosyal Hizmetin olmazsa olmazı her insan, her vakakendi şahsına münhasırdır. Onu başka birisi görmemiş olabilir ama siz onu kendi bilgi, deneyim ve tecrübelerinizle çözmek durumundasınız. Bunu bu şekilde analiz edebiliriz diye düşünüyorum... Özellikle Altındağ Sosyal Hizmet Merkezinde arkadaşlar çocuk istismarı ile çok ciddi bir şekilde karşı karşıya kaldıklarını belirttiler. Hiç böyle şeyler duymadıklarını, böyle bir şeyle karşılaşabilecekleri dahi tahmin etmediklerini, evde kapının içerisinde kitli kaldıklarını, çok ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kaldıklarını anlattılar. O arkadaşlara bu sorunlarla karşı karşıya kalacaklarını en başta söyleselerdi belki bu bölümleri okumazlardı bile. Ama bu biraz da sevme meselesi. Sevdikleri zaman arkadaşlar bir şekilde bu işlerin üstesinden gelirler diye düşünüyorum.” (B-1)*

Akademisyenler ise alan ile uygulama arasında fark olduğunu açıklayarak hem alanla ilgili hem de akademi ile ilgili eleştiri getirmiştir. Akademinin işin olması gerektiği tarafı ile ilgilendiğini, alanyazın üzerinden gittiğini ve bunun da doğru bir yaklaşım olduğunu belirtmişlerdir. A-1, aradaki farkın temeli olarak ise uzlaşmazlığı, eşgüdüm ve koordinasyon eksikliğini ve yetersiz işbirliklerini sorun olarak göstermektedir.

*“Çok doğru bir tespit, Biz de bunu yaşıyoruz. Burada iki taraflı bir eleştiri yapılabilir. Akademi olarak biz işin olması gereken tarafı ile ilgileniyoruz. Yani akademinin özü bu olduğu için bizim yaptığımız şey yanlış değil, sen akademide olması gerekeni öğretirsin. Bu bütün meslekler için geçerli. Dolayısıyla biz literatür üzerinden hareket ederiz. Biz ülke örneklerini alırsak bu ülke örneklerini uygulamaya çalışırız ve olması gereken idealleri biz öğretiriz. Dediğim gibi bütün mesleklerde geçerli. Hiçbir akademi alana yönelik, uygulamaya yönelik bir eğitim hedefi ile gitmez. Uygulamayı alanda öğrenirsin. Oradaki dinamikler daha farklıdır. Buna akademinin müdahale etmesi söz konusu olamaz, bu akademinin işi değil. Bu sorun akademi ile alan arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi ile biraz giderilebilir. Burada hem akademinin hem de alanın kendi içerisinde bir uzlaşmaya gitmesi gerekiyor. Birinci sebep bu. Bu uzlaşmazlık genelde alana yansıyor. Bir de eşgüdüm ve koordinasyon eksikliği önemli bir sorun. Bu ne demek. Şöyle ki işbirliği yapıyorsun ama işbirliği yaptığın insanlarda koordinasyon sorunu var. Örneğin sen bir yerde bir çalışma başlattın, aynı Bakanlığın farklı birimi de aynı çalışmayı başlatmış olabiliyor. Bu bir enerji ve ekonomik gelir kaybıdır. Yani burada işbirliği ile birlikte koordinasyonsuzluk söz konusu. Koordinasyon olabilmesi için de bu grupların yaptıklarından haberdar olmaları gerekiyor. Bu hem alandaki uygulamalar için hem de akademi için geçerli. Belki akademiye burada bir kenara koyabilirim çünkü akademinin görev tanımı farklı ama alanda meslekler arasında koordinasyon eksikliği var. Bir de işbirliğinin çok daha profesyonel şekilde yürütülmesi gerekiyor. At gözlüğü ile bakmak yerine iş odaklı olmak lazım. Bu aileleri bütüncül olarak birleştirmekse bütünün içerisinde girecek bütün meslek elemanlarını senin dâhil etmen lazım. O onun görevi, bu bunun görevi, sen buna karışma, sen bunu bilemezsin... Bu tür çalışmalar eyleme geçemiyor. Bu tür tartışmalardan dolayı süre uzuyor ve eyleme geçilemiyor.” (A-1)*

Diğer yandan A-1, alanla uygulamanın birleştirilebilmesi amacıyla; daha çok projelerin oluşturulması, projelendirmelere toplum örgütlerinin de dâhil edilmesi, hizmet içi eğitim sayılarının artırılması, alandan gelen profesyonellerin derslere konuk olarak alınması, alan-uygulama işbirliklerinin devam ettirilmesi, gönüllü çalışmaların desteklenmesi, uygulama-staj imkânlarının geliştirilmesi ve çalışan profesyonellerin de öğrencilerle beraber çalışmasını teşvik edecek düzenlemelerin yapılması üzerinde durarak çözüm önerileri geliştirmiştir.

*“Peki, alanla uygulama nasıl birleştirilebilir dersiniz burada projeler devreye giriyor. İlk başta aklıma gelen şey daha çok projelerin oluşturulması. Bunun bir kısmı maddiyatla, finansal destek ile ilgili bir şey. Bu bir politika meselesi. Kaynaklarını ne düzeyde nereye ayırdığı ile ilgili. Projelendirmeye tekrar dönersek bu projelendirmeye toplum örgütlerinin de dâhil edilmesi gerekir. Buda yapıyordur tabi ama yeterli seviyede değil. Belki hizmet içi eğitimde üniversitelerden daha fazla yararlanılabilir ve daha çok hizmet içi*

*eğitim yapılabilir. Tabii bunlar da finansal kaynaklarla ilintili. Ne kadar bütçe ayrıldı ile ilgili ayrıntıyı bilemem ama bu birleşmeyi sağlayabilecek en önemli noktanın hizmet içi eğitimler ya da projeler olduğunu düşünüyorum. Diğer bir nokta da biliyorsun biz alandan gelen profesyonelleri, yetkilileri ya da idari görevdekileri derslere konuk olarak alıyoruz. Konuşmacı olarak getiriyoruz ve öğrencilerimizle tanıştıyoruz. Bu işbirliklerinin devam ettirilmesi, sürdürülmesi ve bu insanların bu noktada teşvik edilmesi önemli. Sadece maddiyat da değil, bu bir ödüllendirme, bir terfi de olabilir. Ödüllendirme neyse o takdirde yapmak gerekiyor. Yoksa bu gönüllülük esası ile giderse bu bir süre devam ediyor, sonra sürdürülemiyor. Bu gönüllülüğün sürdürülebilirliğini sağlayabilmek için de kişileri desteklemek gerekiyor... Tabii bizim hepimizin en büyük sıkıntısı uygulamalar. Biz öğrencilerimizi mümkün olduğunca uygulamalara göndermeye çalışıyoruz. Bu akademi ve uygulama arasındaki en temel taşlardan birisi ama sayımız o kadar çok kurumlarda o kadar kısıtlı ki uygulamalar kısmında öğrencilerimiz yeterli verimi alamıyor. Biraz da bunun üzerinde çalışılması gerekir diye düşünüyorum. Çalışanların tükenmişliği de var, bu da diğer önemli bir konu bence. Burada öğrencilere yaklaşım çok önemli. Onları da anlıyorum, onlar da gönüllülük esasına göre çalışıyorlar. Bu çalışan profesyonellerin de öğrencilerle beraber çalışmasını teşvik edecek önlemler de alınması gerekebilir. Onun için insanlar teşvik edilmeli ki heveslendirecek bir yanı olsun. İnsanlar da bunu isteyerek yapsın. Tükenmişlik yaşayan meslek elemanları açısından bu bir zulme dönüşüyor ve çatışmalar ortaya çıkıyor. Bu çatışmalarda öğrenciler üzerinden akademiye yansıyor. Sonra iş farklı boyutlara gidiyor. Ama yine de uygulamada biraz daha aktif olmak gerekiyor. Yine de akademinin görevi olması gerekeni öğretmektir. Literatürden gider.”*

(A-1)

A-2, daha çok öğrencilere staj yaptırılması hususu üzerinde durmuştur. Öğrencilerin maliyetsiz iş gücü olarak sunulan hizmetlere yardımcı olmasının hem alana hem de öğrencilere yararı olacağını dile getirerek alan-uygulama arasındaki boşluğun bu şekilde kapanabileceğini aktarmaktadır.

*“Türkiye'nin her yerinde üniversiteler var, bu üniversitelerinde kapasitelerinin kullanılması faydalı olabilir. Buralarda sosyal hizmet bölümleri var, sosyoloji bölümleri var, psikoloji bölümleri var buralarda okuyan onlarca, yüzlerce öğrenci var. Bunlarla ilgili de bir şeyler yapılabilir. Mesela biz öğrencilere staj yaptırmakta bile zorluk çekiyoruz. Staj yaptıracağımız kurum bulmakta zorlanıyoruz. Sizde mesela sahada çalışacak adam bulmakta güçlük çekiyorsunuz. Niye şöyle bir şey yapmıyoruz ki? Bizim sosyoloji bölümünde mezun olma aşamasına gelmiş 60-70 tane öğrenci var. Bir yaz çalışması şeklinde Altındağ'da, benim bulunduğum üniversiteye yakın olduğu için orayı söylüyorum, ASDEP ile beraber Kızılay Toplum Merkezini ve başka bir takım unsurları da kullanarak saha çalışmalarını yapalım mesela. Bu da o öğrencinin stajı olsun. Bu sayede siz de çok bir maliyet olmadan belki sadece öğrencilerin öğlen yemeklerini karşılayarak ya da çay-kahve vererek,*

*hocalarının gelip faaliyet yapabileceği bir ortam ayarladığınız küçük bütçelerle birçok avantaj sağlamış olursunuz. Bizim üniversite olarak bundan faydamız ne? Bizde öğrencilerimize siz toplum çalışmalarında bulunacaksınız, işte toplum burada, deyip onları alanın içerisine sokmuş olacağız. Bu işbirliğini kuramıyoruz bir türlü.” (A-2)*

Sosyal hizmet eğitimi genel olarak; bilgi, beceri ve değer temeli üzerine kurulmuş, etik ilke ve değerlere sahip bir meslek olarak uygulamaya dönük çalışmalara da dikkat çekmektedir. Eğitim sürecinde kazanılan bilgilerin uygulamaya dökülmesi de uygulama dersleri ile mümkün olabilmektedir (Erbay, Adıgüzel ve Akçay 2013). Buna göre A-4’ün de belirttiği üzere uygulamalar sosyal hizmetin eğitim sürecinde en önemli kaynaklardan birisidir.

A-3, akademik olarak yazılan eserlerin ya tercüme eserler ya da bizim kültürümüzden uzak eserler olduğunu belirterek bu konuda eleştiri getirmektedir. Bu bağlamda üniversitelerdeki mevcut müfredatın bizim toplumumuza hitap edecek hale getirilmesinin önemli olduğunu ifade etmektedir.

*“... Bu ciddi bir sorun. Akademik ayağımız bizim Amerika’ya bağlı, Amerika kültürüne bağlı. Alevi kültürü, Sünni kültürü, Türk kültürü, Kürt kültürü vesaire bizim kültürümüz tamamen farklıdır. Psikososyal anlamda sosyal hizmet vermek isteyen insanların kültürlerini çok iyi tanımaları, o kültüre uygun şekilde çalışmaları önemli... Dolayısıyla bizde akademik alanda yazılan eserler ya tercüme eserler ya da bizim kültürümüzden uzak eserlerdir. Dolayısıyla müfredatta direkt olarak Amerikan müfredatıdır. Bu müfredatın değiştirilmesi lazım. Bizim toplumumuza hitap edecek hale getirilmesi lazım. Bizim problemimiz Amerika’daki Avrupa’daki sosyal problemler değildir. Bizim probleminiz gelin-kaynana problemidir, sülale problemidir, bireyselleşme de aşiretin bize engel olmasıdır, mahalle baskısından dolayı kendimizi ortaya koyamamaktır... Bunlar çok farklı şeyler yani. Dolayısıyla esas hikâyeye bir bireyin önünü açacak, onu destekleyecek, inanç ve değerlerine saygı duyacak bir yaklaşım tarzının ortaya koyulması lazım. Henüz kitaplarımız ve hocalarımız bu konuda azimli değiller... Hocalarımızı bu konuda eleştirecek olursak kariyer için akademisyenlik yapılıyor Türkiye’de. Gerçekten bilim ve hizmet için yapılmıyor. Bakıyorsunuz doçentliğini alana kadar çok yoğun yayınlar var sonrasında bıçak gibi pat diye kesiliyor. Bilim böyle bir şey değil. Bilim gönülden gelen, içten gelen, sevgiyle ve aşkla yapılan bir şeydir. O zaman Türkiye’nin gerçek problemlerine eğilirsiniz, çalışmalar yaparsınız, ona uygun telif kitaplar üretirsiniz. Türkçe yazılmış tercüman olmayan sosyal hizmet alanında kaç tane kitap var? Bugüne kadar pek rastlamadım. Genellikle tercüme kitaplar var. Bizim içimizden, bizden olan insanların yazdığı kitaplar olması lazım. Bunların müfredat olarak işlenmesi lazım. Bu geniş bir konu yani... Orada bir açık var ve o açık ciddi*

*bir açık. Onun için psikososyal alanında diplomalarını alan arkadaşlarım bu alana yönelik kendilerini tekrardan bir gözden ve eğitimden geçirmesi gerekiyor. Yani deneyimden mezun olmaları lazım, okuldan değil. O da diplomayı aldıktan sonra mümkün olabilecek bir şey.” (A-3)*

A-4, Türkiye'deki sosyal hizmet eğitiminin ideal olana yönelik olarak özellikle kanıta dayalı uygulamalarla desteklenmiş bilimsel bilgileri öğrencilere verdiği üzerinde durarak teori ve pratik arasındaki boşluğun çok kadim bir sorun olduğunu ifade etmiştir. Ancak bu durumun aksine Türkiye'deki sosyal hizmet anlayışının ise sorun çözmeci ve bürokratik bir modele dayandığını, sosyal hizmetlerin yoğun bir şekilde bürokratize olduğunu ifade etmiştir.

*“Teori ve pratik arasındaki boşluk her zaman sorundur ve bu kadim bir sorundur. Yani bu düne özgü bir sorun değildir. Olması gerekenlerle fiili durum arasındaki açık uçurum olarak dahi ifade edilir yani. Teori pratiğe nasıl köprü kurabilir? Pratik teoriden nasıl beslenebilir? Burada bir köprü kurma problemi vardır. Eğer Türkiye'deki sosyal hizmet eğitimi kastederek soruyorsan bana Türkiye'deki sosyal hizmet eğitimi ideal olana yönelik olarak özellikle kanıta dayalı uygulamalarla desteklenmiş bilimsel bilgileri öğrencilere verir. Ne varki Türkiye'deki sosyal hizmet anlayışı doğrusunu istersen sorun çözmeci ve bürokratik bir modele dayanılır. Yani güçlendirme, ayırışma ve toplum tabanlı, sivil toplumun çok etkin bir şekilde kullandığı sosyal hizmet modelinden ziyade oldukça muhafazakâr fakat ilerleyici, koruyucu ve de sorun çözücü bir sosyal hizmet bürokrasisi vardır. Sosyal Hizmetler bir alan olarak Türkiye'de hayli yoğun bir biçimde bürokratize olmuştur. Bu gerçeği göz ardı edemezsiniz. O yüzden bir defa sosyal hizmetler yalnızca kamunun değil aynı zamanda sivil toplumun da çok etkin olduğu bir alandır. Daha doğrusu merkezi değil âdemi merkezîyetçi bir anlayışa muhtaç bir hizmet alanıdır. Batı refah kurumları olarak size anlattığım o kurumlar, belki de daha sonra başka bir gün konuşuruz, 1950'lerden sonra batı demokrasileri çok güçlü bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Seçilmiş yerel yöneticiler tarafından bütün sosyal refah hizmetleri yerinden ve özellikle o yerel sermayeyi, taban örgütlerini çok iyi kullanarak çalışmaktadır. Türkiye bu konuda çok güçlü bir Devletçi geleneğe sahip böyle olduğu için pratikte karşımıza çıkan şey her şeyi merkeze sormak zorunda kaldığımız ve oldukça yönetmeliklerle de zapturapt altına alınmış sistematik, standart uygulamalarıdır.” (A-4)*

Çözüm yolu olarak ise A-4, pratiğin teoriyi beslemesini ve pratikte edinilen verilerin teori ile yaygınlaştırılmasını önemli bir husus olarak dile getirerek mesleki süpervizyon kültürünün oluşmasını önermektedir. Sonuç olarak ise fiili durum ile ideal durum arasında

her zaman bir boşluk olacağını ve bunun da tam anlamıyla ortadan kaldırılmasının pek mümkün olmayacağını ifade etmektedir.

*“Ama yine de bütün suç pratiğin ve bürokrasinin olamaz. Burada pratikte aslında sosyal hizmetlere nasıl sunulması gerektiği ve sosyal hizmet mesleğinin aile hizmetlerinde nasıl yapılanması gerektiği ile ilgili çok önemli bir şey inşa ediyor. Ne diyelim? Bilimsel birikim inşa ediyor yani. Pratik teoriyi de aslında besliyor. Burada sadece batı tipi teorilerin, Eurocentric Dünya görüşünün kısıtlamalarından da ötesine geçip yerel bilgiyi uygulamadan, sahadaki arkadaşlarımızın edindiği bilgiyi de olabildiğince yaymaya çalışmak zorundayız... Bu konuda da hizmet içi eğitimlerin, mesleki deneyimlerin olabildiğince yaygınlaşmasını teşvik eden bir süpervizyon kültürüne de ihtiyacımız var. Ama bizim hiçbir mevzuat hükmü nasıl bir mesleki süpervizyon sistemine sahip olacağımızı, pratikten doğan bilgi birikiminin örgüte nasıl yaygınlaşabileceğine ilişkin bir adres, bir yol göstermiyor. Yok... Benim gözümde kaçan bir şey varsa da siz söyleyin. Dediğim gibi bürokrasi mesleki süpervizyon konusunda bir esneklik oluşturmamış. Demek ki teori ve pratik arasında uçurum yok. Bir boşluk olacak çünkü fiili durumla ideal durum arasında her zaman bir boşluk olur. Bu durumda dediğim gibi her iki tarafın birbirine köprü kurması zorunludur.” (A-4)*

A-5, konuya geniş bir perspektiften bakarak alan ve uygulama arasında çok kadim bir boşluk olduğunu dile getirmiştir. Teorik olarak ideal olanın üniversitelerde anlatıldığını ancak alanın gerçeklerinin daha başka olduğunu ifade etmektedir. Eleştiri olarak ise farklılıkların çok fazla verilmeyerek göz ardı edildiği, müracaatçıların homojen sayıldığı, farklılaşan ihtiyaçların genel olarak görülmediği, niceliksel ölçümler ve standart formlarla gereksinimlerin tespit edilmeye çalışıldığı, toplumsal cinsiyet bakış açısıyla bakılmadığı, çoklu problem durumlarının göz ardı edildiği, her sosyal problemin aslında birbiriyle ilişkili olduğu, sosyal yardım odaklı gidildiği ve takip-izlemenin yapılmadığı hususlarını ifade ederek bu konuların tekrar gözden geçirilmesini önermektedir.

*“... Bu çok kadim bir tartışma. Yani tabii ki haklılık payı var. Teorik olarak ideal olan okulda anlatılıyor. Ama ülkenin refah sistemi, refah rejimi daha doğrusu nasıl bir yapı. Türkiye’de aile dayanışması merkezli bir refah rejimi olduğu söyleniyor. Yani daha çok ailenin dayanıştığı, kamunun burada çok fazla sorumluluk almadığı, piyasanın, cemaatin, akrabalık bağına, kan bağına bağlı sosyal sermaye yapısının olduğu bir ülkeden bahsediyoruz. Dolayısıyla ideal bir kurumsallaşmış refah Devleti yapısı olmadığı için tabii ki alan bambaşka... Dolayısıyla teori ile uygulama arasındaki boşluğun olması alanda çalışanlar bakımından çok doğru bir yakınma. Eğitime geri dönüp baktığımızda neyi nasıl verebiliriz? Bir defa hakikaten farklılıklar*

*konusu çok fazla verilmiyor bence. Yani bu riskli gruplar, incinebilir gruplar, hassas gruplar farklı dersler de belki veriliyor ama ihtiyaçları nasıl farklılaşır? Her bir farklılaşmaya ilişkin nasıl yaklaşım geliştirilir? Bunu vermek gerekir. Teorik düzeyde belki bunlar anlatılıyor ama pratik düzeyinde bunlarla uygulamada karşılaşıyorlar... Biraz daha müracaatçıların homojen varsayma, herkesin ihtiyaçları yaklaşık aynıdır gibi bir yaklaşımla hareket ediliyor. Sosyal hizmet bence somut, elle tutulur, gözle görülür yakınmaları dikkate alan ona göre bireylerin iyilik halini geliştirmeye çaba sarf eden bir meslek. Dolayısıyla somut elle tutulur şeylere baktığımızda da bir yandan da niceliksel ölçümler var, standart formlarla gereksinimleri tespit etmek gerekiyor... Dolayısıyla farklılıklar meselesi çok göz ardı edilebiliyor. Aile derken aile değerlendiriliyor ama kadının gereksinimlerine baktığında daha gender perspektif dediğimiz toplumsal cinsiyet bakış açısıyla bakmamız gerekiyor. Bizim mezunlarımız bile ne kadar biliyor ki bunu? Toplumsal cinsiyet ne canım falan diyebiliyorlar. Çünkü öyle bir lensle bakmadığın zaman fark edemezsin kadının ihtiyacının ne olduğunu. Aile içerisinde kaybolur... Bence orada şu bakış açısının da eksikliği var, çoklu problem durumları var aslında. Bu kesişimsellik kavramı ile ifade ediliyor. Yoksul hanelere baktığımız zaman sadece yoksulluğu değil, birçok şeyi görüyoruz aslında. Ekonomik olarak gelirin az olması çok temel bir şey ama o yalıtılmışlık var, kaynaklara, hizmetlere erişemiyor, ailedeki çocuklar iyi eğitim alamıyor, şiddet söz konusu olabiliyor... Her sosyal problem aslında birbirleriyle ilişkili. Yoksulluğun olduğu yerde dışlanma, ayrımcılık olmaması mümkün değil. Bunlara şiddet mutlaka eşlik ediyor. İstismar söz konusu olabiliyor falan. Biraz hani o bakış açımızı genişletmek gerekiyor... Bakış açımız genişse de hizmetler yeterli değil. Olması gereken çoklu hizmet modellerimiz yok ki bizim. Yardımı bağıyoruz, çoğunlukla izleme sistemimizde yetersiz. Alanda profesyonel sayısı da çok az. Aileleri de çok fazla izleyemiyoruz. Bazı durumlarda yardımı bağlayıp geçebiliyoruz. Yani bunun farkında olmak gerekiyor. Bunu yaparken de bence temel şeyler belli, akılda tutmak lazım. Yine yoksulluk literatürü üzerinden söyleyeceğim. Mesela kırdakiler daha yoksul, etnik azınlıklar, göçmenler, mülteciler daha yoksul. Yani bunları biliyor olmak ve bu gruplarla çalışırken, yani bu yoksullukla baş etme stratejilerini, dezavantajların arttığını düşünerek bir müdahale sistemi geliştirmek gerekiyor. (A-5)*

Görüldüğü üzere katılımcıların tamamındaki genel kanı teori ve pratik arasında boşluk olduğu yönünde olmuştur. Bir taraftan alan gerçekleri varken diğer yanda da akademinin üzerinde durduğu ideal-olması gereken konusu bulunmaktadır. Dolayısıyla böyle olunca aradaki fark giderek açılarak alınan bilgi ile sahada yapılan çalışmalar bambaşka olabilmektedir. Bu durum sonucunda ise genellikle üniversitede edinilen bilgiler bir nebze göz ardı edilip uygulamanın içerisinde var olan sisteme adapte olunarak çalışmalar yürütülmek durumunda kalmaktadır. Diğer yandan bu farkın akademisyenler tarafından

da biliniyor olması bu sorunun üstesinden gelinmesi noktasında bir motivasyon kaynağı olacaktır.

#### 4.3.9. Uzman Katılımcı Grubunun Görüşleri ve Çözüm Önerileri

Bu başlık altında riskli ailelere yönelik psikososyal destek sunulması kapsamında uzman grubun yapmış olduğu önerilere yer verilecektir. Bu öneriler genel olarak sistem, personel, eğitim, koruyucu önleyici faaliyetler, bilinirliğin olmaması ve bölgesel sorunlar üzerinde yoğunlaşmıştır.

##### 4.3.9.1. Mevcut Hizmetlere İlişkin Öneriler

Katılımcılar genel olarak ailelere sunulan psikososyal destek çalışmalarını üzerinden sosyal hizmetlere yönelik önerilerde bulunmuşlardır.

Bu bağlamda en fazla öneri ASDEP programına yönelik olmuştur. B-1, ASDEP personelinin alım usulünün yanlış olduğunu dile getirerek alımların bölüm bazlı ve ayrı olarak gerçekleştirilmesini, personelin özlük haklarının iyileştirilmesini, ASDEP'in de program olarak değil SHM içerisinde başvuru tespit ve izleme birimi altında bir şube olmasını önermiştir.

*“Bana göre ASDEP personeli, personel olarak da ASDEP olarak alınmamalı. Bence biz olacaksak sosyolog, psikolog, sosyal çalışmacı ve farklı diğer ASDEP kapsamında alınan meslek elemanlarından alabiliriz. O adlarla ve o kadroyla alabiliriz. Bilindiği üzere SHM içerisinde başvuru tespit ve izleme birimi var. O birimin altında da bu arkadaşlarımızı bir şube olarak değerlendirebiliriz. Yani ASDEP'i Sosyal Hizmet Merkezi içerisinde bir birimin bir şubesi olarak görmemiz gerekebilir. ASDEP personeli demek suretiyle ve bunları farklı bir statüde almak suretiyle mevcut diğer birimde çalışan arkadaşlarımıza karşı farklı bir sınıflandırmaya da sebebiyet veriyoruz. İkincisi maaş farklılıklarını oluşturuyoruz, farklı bir statü, farklı bir zihniyet oluşturuyoruz. Kendi elimizle farklı bir yapı oluşturuyoruz. Dolayısıyla buna sebebiyet vermemek gerekir diye düşünüyorum... Ama gün geçtikçe biz sorunu daha da derinleştiriyoruz açıkçası. Önce 4-D'liydi şimdi 4-B'liye çevirdik. Yarın öbür gün 4-D'lilerle 4-B'liler arasında çatışmalar olacak. Alacağımız personel ve mevcut SHM personeli arasında da bir çatışma olacak. Dolayısıyla maaş farklılıkları da olacak.” (B-1)*



Aynı zamanda B-1, yöneticilerden çalışanlarına kadar nitelikli personelin olması üzerinde durarak alana hâkim olan insanların yönetici kadrolarına ince eleyip sık dokuyarak atanması gerektiğini ifade etmiştir.

*“Temel sağlam olduktan sonra, kurguyu iyi yaptıktan sonra daha az sorun yaşayacağımızı düşünüyorum. Bakanlıktaki yöneticiler iyi olacak, daire başkanları iyi olacak, uzmanlar kaliteli olacak. Sahadaki Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlerini de onun yakını bunun yakını diye değil liyakata göre seçmemiz gerekir. Mesela Sosyal Hizmet Merkezi müdürlerini seçerken belki 6 ayımızı ayıracağız. Gerçekten o işe gönül veren, normal mesaisinin haricinde tatil zamanlarında bile o meseleleri gündemine alan insanları seçeceğiz oraya. Yani yaptığı işi dert edinmesi lazım. Eğer dert edilmezse biz orada başarılı olamayız. Çünkü bizim hitap ettiğimiz kesim mağdur kesim. Mağdur kesimle aynı seste olup aynı soluğu hissetmediğimiz zaman, onlarla oturup konuşmadığımız zaman, biz bu işin altından kalkamayız. Dolayısıyla psikososyal destek hizmetlerini de bu şekilde düşünüyorum. Önce biz kendimizi bir kere gözden geçireceğiz. Kendimiz tamam biz tamam dediğimiz zaman bunu yapmamız kolay olacak... Bence Bakanlık yapılanmasının ve Sosyal Hizmet Merkezi yapılanmasının tamamen değişmesi gerekiyor diye düşünüyorum. Bütün kurumları ile baştan ayağa değişmesi gerektiğini düşünüyorum. Bir kültürün oluşması gerekiyor. Öncelikle bu Bakanlık her meslekten insanların görev yapabileceği bir yer değil. Siz mesela Sağlık Bakanlığı'nda doktorlar haricinde yönetici olduğunu gördünüz mü? Sağlık Bakanlığı'nda bir mühendis gelip de, bir mimar gelip de orada yöneticilik yapabilir mi? Biz burada insanla uğraşyoruz. Sosyal hizmet, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimcisi... Bu arkadaşları bu Bakanlıkta Genel Müdür, Genel Müdür Yardımcısı, Daire Başkanı olarak görüyor olmamız lazım. Bunu yapmadığımız, Sosyal Hizmet Merkezi müdürlerini cimbızla seçmediğimiz takdirde buralarda başarı sağlamamız mümkün değil. Burada baştan ayağa hem zihniyet dönüşümü hem de kurumsal dönüşümden bahsediyorum.” (B-1)*

B-1'i destekler nitelikte A-4, illerde çalışan yöneticilerin de mesleklerine yönelik olarak değil idari yetkinlik olarak bakılarak çalıştıklarından mütevellit bürokrasinin standart protokollerine uyma konusunun ön plana çıktığını belirtmektedir.

*“Siz bir hekimin mesleki kararını sorgulayabilir misiniz? Bu benim mesleki kararımdır, ben size bu tanıyı koydum der. Sosyal hizmet profesyonelleri amirinin onayına muhtaçtır. Bir de kamu hizmetleri ile ilgili yasal düzenlemeler çerçevesinde çok farklı bir eğitime ve nosyona sahip olabilir. Bu açıktır yani. İl müdürlerinin mesleki profillerine baktığınızda bir mesleki yetkinlikten ziyade bir idari yetkinlik vardır. Her kamu çalışanına verilen yöneticilik hakından yararlanmıştı. Dolayısıyla burada bir memurlaşma ve bürokrasinin standart protokollerine uyma stresi vardır.” (A-4)*

Katılımcılarının genel olarak üzerinde durduğu iş yoğunluğu konusuna B-3 farklı bir bakış açısı getirmiş, ASDEP'in kaldırılarak burada çalışan mevcut personelin meslek elemanı olarak SHM'lerde çalışmasını önermiştir.

*“Hani şöyle düşünüyoruz ya, sosyal hizmetleri sosyal yardımlardan ayrı düşünemeyiz. Ekonomik olarak desteklenen bir ailenin sosyal hizmet ile de desteklenmesi gerekliliği açıktır. Yani bu ailelerle sosyal yardıma ek olarak nasıl çalışabilirsiniz. Daha önce söylediğim şeye tekrar geliyorum. Personel işlerini yetiştirmek için bazı şeyleri göz ardı edebilir, ya da yoğunlaşamayabilir. SHM'lerin bu anlamda iş yükü çok fazla. Bizim mevcut 2700 personelimiz varsa bunları normal SHM personeli yapıp SHM'nin işlerini yaptırmak şu an için daha mantıklı olabilir. Bizim amacımız zaten haneye gitmek. Meslek elemanı sayımız az olduğu için sahada sürekli dosyalar birikiyor. Bir de bu insanların kariyer olarak ve iş olarak doyuma ulaşmaları bakımından da meslek elemanı olmaları avantaj olacaktır. Daha önce belirtmiş olduğum bizim hizmetlerimizi bilmeyen ve ulaşamayanlarda muhtarlar aracılığı ile ulaşmak mantıklı olabilir. Bu şekilde o kitleye ulaşılabilir. Yani bizim hizmetlerimizden haberdar olmayanlara ulaşmak güzel bir şey. Ancak bize ulaşmış olanların işlemlerini de hızlı bir şekilde gerçekleştirip takiplerini yapmak da aynı oranda elzem bir şey.” (B-3)*

B-5, personel sayısının yetersizliği ve iş yoğunluğunun fazlalığından dolayı mevcut ASDEP sisteminin yeterli hale getirilebilmesi amacıyla yeterli personel istihdam edilmesini önermektedir. Diğer yandan B-5, B-1'in de vurguladığı personelin özlük haklarının iyileştirilmesini de önermektedir. Aksi takdirde personelin daha iyi bir iş imkânı elde etmesiyle istifa ederek alan değiştirdiğini dile getirmektedir.

*“Meslek elemanlarımızın sayıca az olmasının sorun olduğunu düşünüyorum. Bizim Bakanlığa mutlaka ve mutlaka 3000 meslek elemanınının alması gerekiyor. Risk altındaki ailelerle daha çok psikososyal destek çalışmaları yapıyoruz. Göç var, Suriyeliler var. O nedenle psikososyal destek verecek meslek elemanlarımızın sayıca artırılması gerekiyor. Hem ASDEP personeli olarak hem de meslek elemanı olarak iki yönlü bir şekilde personel sayımızın artırılması gerekiyor. İnşallah bu yıl 1000 kişi daha alacağız. O da yetmiyor çünkü sen de biliyorsun evlere görüşmeye gidiyoruz. Yani her ailede mutlaka bir sıkıntı olabilir. Mesela ergeni ile problem yaşayan da bizim aile eğitimini bilmiyor, ASDEP'liler sayesinde onu öğrenmiş olacak. Maddi durumu ne olursa olsun biraz önce saydığım riskleri taşımaması mümkün değil. Benim maddi durumum çok iyi ergenimle problem yaşamam ya da maddi durumum çok iyi benim madde bağımlılığı ile ilgili bir problemim olmaz ya da maddi durumum çok iyi boşanmam. Böyle bir gerçek olmadığı için bizim ASDEP personelimizin de meslek elemanımızın da sayısını arttırmamız lazım... Bakanlık kurulduğundan beri 10.000 meslek elemanına ihtiyaç vardı. Bu*

*personel ihtiyacı büyük oranda hala devam ediyor. Diğer bir önemli konu ise eğitim verilen ve deneyimli personelin istifa edip farklı kurumlara ya da farklı alanlara geçmesi olabiliyor. Bu durumun da azaltılması gerekmekte. Özellikle personelin özlük haklarının iyileştirilmesi ve onların haklarının geliştirilmesi de önemli. Biz bu hizmetlerimizin tamamını personellerimiz aracılığıyla veriyoruz. Tüm bunları sağlarken altyapıyı kurmayı da ihmal etmemeliyiz.” (B-5)*

Diğer bir husus olarak katılımcılar, birbirleri ile konuşan bilişim sistemlerinin oluşturulması gerektiğinden bahsederek bilgi gizliliği ve çalışma usülleri ile ilgili hukuki altyapının oluşturulmasını önermektedir.

*“Kurumlar arasındaki veri tabanları uyumlaştırılması yapılırsa biz bunu onlardan daha iyi yaparız aslında. Muhtarlıklar, belediyeler, kaymakamlıklar var. Amerika’da bir kurumun yaptığını biz bu 3 kurumla beraber yapıyoruz... Biz de veri gizliliği de tartışmalı bir konu. Bilişim sistemini iyi kurgularsan, bunun da hukuki alt yapısını oluşturursan veri gizliliği konusunda hiçbir problem yaşanmaz. Ama bu adımları katı ve öngörülebilir yapmamız lazım. Kim girecek, hangi şifre ile girecek, nerelerden bilgi edinilecek ve bu bilgileri aleyhte kullanırsa hangi cezayı alacak, bunların belirlenmesi lazım. Böyle bir şey yapılırsa veri gizliliği konusunda herhangi bir problem yaşanmayacağını düşünüyorum... Mevzuat alt yapısının biraz daha güçlü olması, çalışma usul ve esaslarının netleşmesi ve ülke genelinde birlik olunmasına yönelik sıkıntılarımız var. Yani ben çalışanlardan ya da personelden yana değil, kurumsal bir takım sorunlar olduğunu düşünüyorum. Kurumsal sıkıntıların da hukuk boyutu, iş tanımlaması ve bilişim altyapısı, iş akış şemalarının daha fonksiyonel olması gerektiğini düşünüyorum.” (B-2)*

Katılımcılar teknolojik gelişmelerin de günümüzde artmakta olduğunu ifade ederek mevcut sistemlerde de teknolojiden yararlanarak yapay zekâ üzerinden riski ailelerin tespit edilmesine yönelik çalışmalar yapılmasını önermektedir.

*“Çağımızda dijitalleşme arttığı için çok daha kolay yapılıyor. Bunun bir adım sonrasında yapay zekâyâ devredilmesi bile düşünülüyor. Belki 15 sene sonrasında bu sistemler üzerinden çalışan yapay zekâlar olacak, bize bile gerek kalmayacak. Örneğin sistem falan yerde filan özelliklerden dolayı bir kişi şu riske girdi diyecek. Temel yönelim üst yapıda bu olmalı. Şu andan itibaren veri altyapısını nasıl oluşturabiliriz, Bu altyapıyı hangi unsurlarda hangi kalitede, nasıl geliştirebiliriz? Ona odaklanmalıyız. Bence bunu düşünmek lazım diye düşünüyorum ve o bize hedef grupları gösterecek. Gri alanlara ve verisi olmayan alanlara da fiziksel olarak ulaşmayı sağlayacak. Bu fiziksel olarak ulaşmayı da memur kadrosuyla değil bunun yanı sıra yerel dinamikleri, unsurları, gönüllüleri, yarı zamanlı çalışanları, öğrencileri,*

*belediye çalışanlarını vesaire harekete geçirebilecek mekanizmalarla bunu yapmamız lazım.” (A-2)*

Ayrıca A-2, ASDEP programını bir vaka yönetimi sistemine dönüştürülmesini de öneri olarak getirmektedir:

*“Dolayısıyla biz eğer ASDEP programımızın ekonomik hizmetler, temel hizmetlere erişim konusunun dışındaki bağlamını ve asıl vurucu olan kısım aile krizlerindeki travmatik yaşantıları yakalayıp en başından itibaren mümkünse onarmak yoksa da doğrudan müdahaleyle hem adli hem de rehabilitasyon süreçlerini başlatmaksa hedefimiz bence burada yapılması gereken şey ASDEP programını bir vaka yönetimi sistemine dönüştürmektir. Aile Sosyal destek programı vakayönetimi ilkelerine ve metodolojisine uygun olarak yapılandırılmamıştır. Bu çok önemli bir eksiktir. Dolayısıyla burada bu konu üzerinde bir birikim oluşması gerektiği düşüncesindeyim.” (A-2)*

Sonuç olarak mevcut sistemin iyileştirilmesine yönelik öneriler aktarılmıştır. Bu önerilerin çoğunluğunun ASDEP özelinde olduğu görülürken Sosyal Hizmet merkezleri ile ilgili de öneriler geliştirilmiştir.

#### 4.3.9.2. Hizmetlerin Bilinirliği

Katılımcılar hizmetlerin bilinirliği konusunda da sorun olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle toplumun bazı kesimlerine ulaşamadığı ifade edilerek bu insanlara ulaşılmasının gerektiği vurgulanmıştır.

*“... Bir yandan ciddi anlamda kaynak ihtiyaçları da olduğu söylenebilir. Bu kaynaklarla nasıl buluşuyorlar? Ne kadar erişebiliyorlar kaynaklara? Ama tabii riskli ailelerde daha fazla yalıtılmışlık var galiba. Bu yalıtılmışlık meselesi ciddi anlamda bilgiye erişimi, var olan yapılarla ilgili bilgilerinin çok sınırlı olmasına yol açıyor. Çoğunluğu da hiç bilgi sahibi olamıyorlar. Aklıma şu an yoksul aileler geldi. yoksulluk literatürüne baktığımız zaman yoksullar yalıtılmış değil hiper yalıtılmışlardır diyor literatür. Gerçekten bu sosyal yardım sistemine erişenlerde görece daha iyi durumda olan ve bilgi sahibi olan aileler aslında. En dezavantajlı en incebilir ailelerin bu hizmetlerden haberleri dahi yok. Onun adına komşusu falan başvuruyor. Hani burada böyle biri var böyle ihtiyaçları var diye. Dolayısıyla bu bilgi meselesi nedeniyle de çok dezavantajlılar gibi görünüyor.” (A-5)*

*“... İşin başından beridir ASDEP’te olan insanlarla konuştuğumuz zaman ve önceki raporları okuduğumuz zaman şunu görüyoruz ki eğer bir insanın ya da bir ailenin ekonomik durumu kötüyse nereye başvuracağını biliyor. En*

*altın en altı diyebileceğimiz tabaka nereye başvuracağını bile bilmiyor. ASDEP'in amacı insanlar bana gelmeden ben insanlara gideyimdir. Dolayısıyla ben burada şunu görüyorum, önemli olan en altın en altına erişebilmek. Ben ASDEP'i böyle düşünüyorum. Benim Kafamdaki ASDEP bu. Yoksa rastgele bir sokağa girip de çat çat kapıları çalmak değil.” (B-3)*

*“... Bilgi eksikliği önemli. Yaptığımız bütün çalışmalarda bilgi eksikliği ortaya çıktı. Hangi konu olursa olsun. Ben genelde engellilerle çalıştığım için engelli ailelerde en önemli konu bilgi. Bir sorun var evet ortada ama aile kime başvuracağını ve bu süreci nasıl yöneteceğini bilmiyor. Yoksul aileler genelde bir şekilde bu sosyal desteklere bir şekilde ulaşabiliyorlar ama hastası olan aileler olabilir, özel gereksinimi olan bireyler olabilir, böyle aileler durumları ile ilgili bilgi eksikliğine sahipler... Kullanıcılar genelde haklarını bilmiyor. Örneğin hasta hakları. Hastalara birtakım haklar ve güzel öncelikler verilmiş. 10-15 tane hasta hakları var, bunlar güzel vurgulanmış. Ancak genellikle hastalar bu haklarını bilmiyor. Mevzuat çalışmaları ve uygulamalar güzel bir şekilde kurgulanmış ama bilgilendirme noktasında sıkıntılar var.” (A-1)*

Katılımcılar ASDEP konusunda da bilinirliğin olmadığını, insanların kapılarına gelen personelin ne için geldiğine çoğu zaman anlam veremediklerini ifade etmişlerdir. Bu nedenle de sunulan hizmetlerin bilinirliğinin artırılmasını önermişlerdir.

*“Dediğim gibi ben bir hafta Altındağ Sosyal Hizmet Merkezinde nasıl çalışmalar yapılıyor diye gittim gördüm. Bir gün evde bakımcı arkadaşlarla hane ziyareti, denetim ve inceleme yaptık. Bir gün SED, Bir gün ASDEP'li arkadaşlarla ASDEP işi yaptık, hane ziyareti gerçekleştirdik. Arkadaşların elinde formlar ile hanelerin belli başlı bilgilerini topladıklarını gördüm ama bazen de belli kurumlara yönlendirme yapıyorlar. Bir kere insanların ASDEP'i ve bizim yaptığımız işi biliyor olmaları lazım. ASDEP'in çok ciddi bir şekilde reklamını yapılıyor olmamız lazım. ASDEP denildiği zaman ASDEP'in ne olduğunu herkesin biliyor olması lazım. Ama insanlar ASDEP personelinin genellikle Belediyeden gelen, Devletten gelen, Cumhurbaşkanlığından gelen insanlar olarak değerlendiriyorlar. Biz sosyal hizmet yapıyoruz, biz sosyal hizmet müdahalesi gerçekleştiriyoruz, sorun tespitinde bulunuyoruz... İnsanlar bunun farkında olmadığı için farklı taleplerde bulunuyorlar. Bizim yolumuz yok, çevre düzenlememiz kötü, etrafta çim yok, akşamları gençler burada içki içiyorlar tarzında çevreye ve adli vakalara ilişkin talepte bulunuyorlar... Psikososyal destek konusunda alanda çalışan 344 tane sosyal hizmet merkezimiz var. Bizim psikolog arkadaşlarımız bu desteği veriyorlar. Aile danışmanlığı hizmeti veriyoruz, aile eğitimleri veriyoruz, madde bağımlılığı eğitimleri veriyoruz, farklı farklı her alanda eğitimlerimiz var. Bir kere insanların bunu biliyor olması lazım. Böyle bir hizmete ücretsiz bir şekilde ulaşacağını biliyor olması lazım. Siz bilmediğiniz bir şeyin düşmanısınız. Ondan istifade edemezsiniz. Onur*

*reklamını iyi yapıyor olmamız lazım. Ailevi sorunlar yaşayan ya da çocukları ile ilgili problemi olan ailelere biz buradayız dememiz lazım.” (B-1)*

Katılımcılar hizmetlerin bilinirliğine yönelik tanıtım çalışmalarını yapılmasını önermektedir.

*“Günümüzde hane hane görüşüp koruyucu önleyici faaliyetler ile ilgili tespit yapmaktan ziyade sen koruyucu önleyici faaliyetlerinin neler olduğunu insanlara farklı mecralarda anlatsın. İnternete girer bir şey görür, billboarda bakar bir şey görür, filmde bir şey görür, kamu spotundan bir şey görür vs. Demek istiyorum ki insanlara koruyucu ve önleyici faaliyetlerin bilincinin verilmesi gerekiyor. Bence kurumlar bu hizmetlerini vatandaşlara çok iyi bir şekilde anlatmalı ve insanlarda bu konuda bilinç geliştirmeli. Dünyada da Türkiye’de de bu çok kabul edilebilir bir şey. Bunun önüne geçebilmek için yaptığın işin tanıtımını çok iyi yapman gerekiyor. Bunun için mesela güvenilir insanlara tanıtımı yaptırabilirsin. Bence ailelerin görüşmelerindeki temel neden güvenlik kaygısı. Kendiyle ve ailesi ile ilgili bilgi vermek istemiyor. Ulusal düzeyde farklı kampanyalarla insanları bu konuda ikna edebilirsin. Çok zor değil yani iki üç tane kamu spotu falan bir şey yapsan, tanıtımını yapsan, reklamını yapsan daha rahat olabilir. Bizim insanımız konuşur, konuşmayı sever. Almanlar öyle değildir mesela. Bunu aşmak için de insanlardaki o güven problemini yıkmak lazım.” (B-2)*

*“Bazen vatandaşımız nereye başvurması gerektiğini bilmiyor. Risk var ama bazen riski bilmeyebiliyor ya da riski bilse bile ne yapacağını bilmeyebiliyor. Bu nedenle gerek bizim gerekse diğer Bakanlıkların web sayfaları dışında da duyurularını yapmaları gerekiyor. Vatandaşlara bilinirliklerini göstermeleri gerekmekte. Kamu spotları mesela bu konuda çok önemli. Broşürler ile afişlerde öyle. Mesela bizim aile danışmanlığı hizmetinizi bilmeyen o kadar çok kişi var ki... Bu hizmeti e-devlete açınca burada da bir hizmet sapması gördük. Mesela sosyal yardım ihtiyacı olanlar da e-devlet üzerinden aile danışmanlığından maddi yardım alabileceklerini düşünerek başvuru yaptılar. Başvuranlar arasından çok az bir kısmı aile danışmanlığı almak için başvuru yapmışlardı, yüzde altısı falan. O nedenle bizim hizmetlerimizi iyi durmamız lazım. Burada da yine personel sıkıntısı ortaya çıkıyor. Yeterli personel olmadan bu hizmetleri sağlıklı bir şekilde yapamayız. O zaman da doğru duyurmamızın bir anlamı yok. Yani aslında hepsi birbirine bağlı. Personel açığı en önemlisi, personelimiz görev aldıktan sonra da gerek kamu spotları ile gerek broşürlerle, gerek internet sayfamızla duyurularımızı yaptığımız zaman halkın alacağını düşünüyorum... Tanıtım konusunda ASDEP’e de çok görevler düşüyor.” (B-5)*

Diğer yandan katılımcılar kamu kurum ve kuruluşlarının birbirlerinin yaptığı işler konusunda dahi bilgi sahibi olmadıklarını belirterek hizmetlere yönelik bilinirliğin

sağlanmasının beklenen durumun aksine olumsuz etki de meydana getirebileceğini ifade etmişlerdir.

*“ASDEP’i vatandaş bilmiyor, kurumlar da bilmiyor. Bilmemesi ortadaki bir sorun. Aslında sahada bu bilinirliğinin artması da bir sorun olabilir. Kamu kuruluşları da genelde ASDEP’i deneyimleri ile öğreniyorlar. Bir de genelde kurumlarda iş birliği değil, işi birbirine paslama durumu daha çok ortaya çıkabilecek bir durum. O yüzden bilinirliğin artması beklediğimiz gibi olumlu sonuçlar doğurmayabilir. Yani böyle bir durumda bütün psikososyal destek hizmeti bizim üzerimize kalabilir.” (B-3)*

A-5 ise diğerlerinden farklı olarak göçmen ve sığınmacı ailelere dikkat çekmiş, onların sunulan hizmetlere yönelik farkındalığının oldukça düşük olduğunu ifade etmiştir.

*“Aslında risk açısından düşündüğümüz zaman bize çok benziyorlar. Sonuçta daha ataerkil aileler. Kadınların daha ikinci konumda olduğu, kadınların evde olduğu, Türkçe bilmediği bir aile yapısı var. Dil problemi çok başat olarak araştırmalarda ortaya çıkıyor. Kadınların yüzde 85’i çalışmıyor, evde. Dil bilmiyorlar ama eşlerinin ve babalarının izni olmadığı için kurslara da gidemiyorlar. Mesela aile içinde kadınlar daha fazla dezavantajlı. Şiddete ve kötü muameleye maruz kaldığında ek olarak Türkiye’deki adli hizmetleri bilmiyor. ŞÖNİM’i bilmiyor, ALO 183’ü bilmiyor. Dolayısıyla mekanizmaları bilmediği için onlara erişim şansı hiç yok.” (A-5)*

Burada iki öneri ön plana çıkmaktadır. Birinci öneri risk altındaki ailelere ulaşılması, ikinci öneri ise hizmetlerin bilinirliğinin artırılmasıdır.

#### 4.3.9.3. İş Birliği ve Koordinasyon

Kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör ve Sivil Toplum Örgütlerinin çoğu noktada birbirlerinden ayrı düştüğü görülmektedir. Hatta çoğu konuda kurumlar birbirlerinden habersiz olarak aynı işleri yapmakta, koordine bir şekilde çalışmadıkları için de bunun farkında dahi olamamaktadırlar. Diğer yandan bu durum gereksiz emek ve kaynak israfına da ayrıca neden olmaktadır. Bu anlamda katılımcılar bu konuya kayıtsız kalmamış, sistem yaklaşımı çerçevesinde bütün hizmetlerin birbirleriyle bağlantılı olması gerektiğini ifade ederek önerilerinde bu hususa da yer vermişlerdir. Bu bakımdan diğer kurum ve kuruluşlar ile işbirliği yapılmasını önermişlerdir:

“... Yönlendirme ile ilgili kısımda ise şimdi siz bir sistem kurduğunuzda sadece kendi başınıza sosyal hizmetteki sistem yaklaşımı ile ilgili sadece kendi başına, sadece kendi işini düşürürsen bunun altından kalkamayabilirsin. Bizim sistemimizin, bizim yapımızın aynı zamanda diğer kurumlarda da oluşturulması lazım. Yani ben bir insanı bir kuruma yönlendirdiğim zaman oradaki arkadaşların eğer o aileye yönelik olarak Sağlık Bakanlığı ise sağlıkçıların, Milli Eğitim Bakanlığı ise öğretmenlerin, kısa bir süre içerisinde olaya müdahale etmeleri gerekiyor. Çok uzun bir süre alıyorsa bu iş yaptığımız çalışmaların bir manası kalmıyor. İnsanlar senin geldiğini de unutuyor nereye yönlendirdiğini de unutuyor. Dolayısıyla sisteme bir bütün olarak bakmak gerektiğini düşünüyorum. Onun tanıtımını yaparken de bütün kurumlarla işbirliği ve eşgüdüm içerisinde olmak gerekiyor. Biz ASDEP’te yapabildiğimiz kadar kendi hizmetlerimiz noktasında müdahale ediyoruz. Ama yönlendirmeler noktasında onun takibini yapmadığımız zaman bu işinde çok bir faydası olduğunu düşünmüyorum.” (B-1)

“Diyanet İşleri Başkanlığınca ve Müftülerce de ailelerle çalışma yapılması gerekiyor ki yapılıyor. Ailelerin dini ihtiyaçlarını karşılamak da bir psikososyal destektir. Sağlık Bakanlığın psikologlarının da sosyal çalışmacılarının da sahada çalışması gerekiyor. Yine aynı şekilde bütün bakanlıkların il müdürlükleri var. Rehber öğretmenlerinde psikososyal destek konusunda verimli olacağını düşünüyorum. Bu yüzden sadece bizim Bakanlık psikososyal destek verir gibi bir durumundan bahsetmemek lazım, işbirliği yapmak lazım. İşte yine burada da işbirliği gerekiyor. Yönlendirilen kuruluşların çalıştığı birimlerin işbirliği çok önemli. Personelimiz kuruluşa gelip şu kadar okula gitmeyen, ailesi ile problem yaşayan gencimiz var dediğinde MEB işbirliği yapmazsa zaten sorunu çözemeyiz. O yüzden ASDEP’in kamuda da duyurulması gerekiyor. Hala çok bilindiğini düşünmüyorum. Biliyorlar ama böyle bir personelimiz olduğunu bilmeyen birimler de var. Yani kurumlar arası ve işbirliği ve koordinasyon çok önemli. Bu sağlandığı zaman psikososyal destek açısından vatandaşlarımıza daha fazla hizmet götürülür.” (B-5)

“... Belki kanaat liderlerini daha aktif kullanma gerekebilir. Bunlar okul öğretmeni olabilir, din görevlisi olabilir, muhtar olabilir. Bu anlamda sivil toplum örgütlerini ve kanaat liderliğini daha aktif kullanmak gerekebilir. Belki bu noktada biraz eksiklikler olabilir. Mevzuatta çok güzel kanunlarımız var ama bunları uygulama konusunda problem yaşıyoruz. Burada eksiklik hizmetlerin ulaşımı ve insanları bilgilendirme. Bir de tabii uluslararası işbirliği çok önemli. Bunları mutlaka kurumlar yapıyordur, biliyorum tabii. Bunlar mutlaka çoğaltılabilir. Sadece bizimkilerin yurtdışına çıkmış olması önemli değil, yurtdışındakilerin de buraya gelmesinin desteklenmesi, özendirilmesi önemli.” (A-1)

“... Bu kişilerin orada sosyal yardım görevlileriyle, öğretmenlerle, imamlarla, kaymakamlarla çok yakın işbirliği yapabilecek bir yapıda



*olmaları lazım. Burada çalışmalar, yönlendirmeler daha yerel faktörlerle yapılmalı. Merkezinde bu yapıları denetleyici bir yapısı olmalı diye düşünüyorum. Bu alttan yukarıya doğru örgütlenme ve işleme dediğimiz gibi çok da göz önüne gelmeyen konuşmanın başında dediğim toplumdaki ana akım unsurların faydası olmayan, onlarla temasını kaybetmiş kesimlerin daha kolay fark edilmesini, onlarla daha kolay bütünleşme kurulmasını sağlayacaktır.” (A-2)*

*“... Tabii aileye yönelik hizmetler ve desteklerin en önemli faslını şüphesiz bizim 2011 yılından beri, 9 yılını geride bırakan icracı bir Bakanlık ve ilgili kuruluşları olarak Aile Bakanlığı üstleniyor. Bunun dışındaki kurum ve kuruluşların aileyi merkeze alan, İngilizce tabiriyle family-centered, aile merkezli bir hizmet sistemi olduğunu söylemek mümkün değil. Yani ne Adalet Bakanlığı'nda ne Milli Eğitim Bakanlığında ne de Sağlık Bakanlığında hizmet alan profili aile merkezli değil. Dolayısıyla aslında bireysel bağlamdan bireyler arası bağlama, bireyden aileye geçiş yapmak bizim refah kurumlarımızın, refah sistemimizin çok önemli bir görevi.” (A-4)*

AÇSHB'nin kendi içerisinde dahi tam anlamıyla koordine olamadığını ifade eden B-4, diğer kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği yapabilmeleri için ASDEP'in çalışmalarında netlik kazanması gerekliliğinin üzerini çizmiştir.

*“Kurumlar arası işbirliğinin de iyi olduğumuz söylenemez. Bununla ilgili çalışmalar yürütüyoruz. Sosyal yardım ihtiyacı tespit edilen ve aynı zamanda sosyal hizmet ihtiyacı da olan vakaların ASDEP'e yönlendirilmesi, ihtiyacı olanların da ASDEP görevlileri tarafından vakıflara yönlendirme yapması şeklinde. Bu hedefin ismine sosyal yardımlar artı hedefi deniliyor. Diğer kuruluşlar konusunda şu anda bir entegrasyon yok. Şu an o aşamaya gelemedik. Ashına diğer kurumlarla beraber toplantılarda yaptık ancak ASDEP personelinin SHM'nin diğer işlerini mi yapsın ASDEP'i mi yapsın konusuna çok takılı kaldık. Daha bu durumdan bile çıkamadığımız için diğer kurumlarla çalışma kısmına gelme noktasında bir adım atamadık. Diğer kurumlar kendi verilerini paylaşabilir mi paylaşamaz mı bunları da tam bilmiyoruz.” (B-4)*

Diğer yandan işbirliği ve koordinasyonun sağlanması ile ihtiyacı olan insanların kaynaklarla buluşmalarının daha kolay sağlanacağı anlaşılmaktadır. Ayrıca aynı amaç doğrultusunda aynı yöntemle bilgi toplayıp veri tabanları oluşturan farklı kurum ve kuruluşlar olduğu, bunlar arasında bir koordine bulunmadığı da görülmektedir.

*“... Farklı aktörlerle işbirliği yapmak, görev paylaşımı yapmak, eşgüdüm ortaya koyabilmek, takım çalışması yapabilme, bunlarla ortaklaşa hedef belirleme ve hedefi gerçekleştirmek gibi bir tarza geçmek lazım. Benim*

UNICEF ile de bu anlamda çalışmalarım oldu. MEB olsun Gençlik Bakanlığı olsun proje danışmanlığı yaptım. Buralarda ihtiyacı olan hanelere yönlendirmeler yapmak ile ilgili projeler içerisinde de yer aldım. Bu çalışmalar genelde Ankara dışında sığınmacılarla yapılan çalışmalardı. Ondan sonra Kızılay'da da başka çalışmalar içerisinde yer aldım. Onlarda hane ziyaretleri yapıyorlar. Göçmen ve sığınmacılarla bu tarz çalışmaları yapıyorlar. İhtiyaçlarına göre profesyonel destek verebiliyorlar. Mesela onların Altındağ'da Toplum Merkezleri var. Birkaç kez oraya gitmiştim. İnsanları o merkeze çağırıyorlar gelin diye. Belediyeler konusunda gençlik hizmetleri ile ilgili çalışmalar da yapıyorum. Bazı belediyelerle gençlik merkezlerinin kurulacağı yerlerde saha ziyaretleri ve anketler yapıyoruz. Evleri dolaşıyoruz. İnsanlar ne durumda diye bakıyoruz. Şöyle bir baktığımız zaman bu kapsamda veri toplayan birçok birim olduğunu görüyoruz. Bunların ASDEP ile bir bağlantıları var mı diye bakıyorum ama hiçbir bağlantıları yok. Hiçbir iletişimleri de yok bunların mesela. Yani dolayısıyla bu kapasiteler kullanılmamış oluyor. Bunun getirdiği bir mükerrerlik var, insanlarda bunun getirdiği bir yorgunluk var. Çünkü birileri gelip sürekli bir şeyler soruyor ama sonuç alınacak bir şey yapmıyor, yapılamıyor. Bu nedenle bence mevcut durumdaki ASDEP'in yapısal olarak beklentisi yüksek değil. Bu örgütlenme modeli ile bu personelyapısıyla, bu çalışma tarzıyla çok zor... Mesela ben Uluslararası İşgücü ile ilgili çalışmıştım. Türkiye İş Kurumu, Kızılay, ILO çalışma ile ilgili çeşitli bilgiler topluyor ama bu bilgileri birleştirmiyorlar mesela. Adam gitmiş bir yerden mesela bir kursu almış, o aldığı kursla ilgili başka bir yerde iş fırsatı var, oraya belki başvurabilir ama kurumlar bunu bilmediği için o adama örneğin sen kuaförlük kursu almıştın falan yerde de kuaför arıyorlar, git başvur diyemiyorlar. Kursu veren kurum kayıtları tutmuş ama o tuttuğu kayıt kendisinde kalmış. Kızılay'ın Toplum Merkezindeki o birimde kalıyor mesela. ILO sanatkârlara bir fon vermiş ama bu alandaki sanatkârlara ulaşamıyorlar. Birimler birbirleri ile bağlantılı olmadığı için kişiler gidip bu fona başvuramıyor. Öncelikle bu birlikteliği sağlayacak şeyler kurmak gerekiyor." (A-2)

Ayrıca risk altındaki ailelerin risklerinin minimize edilmesinin sağlanması noktasında bunun yalnızca AÇSHB tarafından yapılmasının mümkün olmayacağı da açık bir şekilde ifade edilmektedir.

"Tabii tek başınıza Aile Bakanlığı olarak bunu yürütmeniz mümkün değil. Bu farklı kurumlar arasında eşgüdümü gerektiriyor. Bunu fark etmiş olmanız lazım bir defa. Sağlık Bakanlığı'nda çok önemli unsurlar olarak bizim mesleğimizin uzmanlarının acil servislerde, krize müdahale merkezlerinde, çocuk koruma birimlerinde olduğunu biliyorsunuz, olmaları da gerekiyor. Kurumlar arası liyezon birimleri olmak zorunda. Sağlık Bakanlığı'nda da Adalet Bakanlığı'nda da eşgüdüm için çalışacak bireysel uzmanlara ihtiyacımız var bizim. Bu ofisleri güçlendirmek ile başlamak lazım." (A-4)

Sonuç olarak sosyal hizmetlerin sunumunda ve riskli ailelerle çalışma yaparken iş birliği ve koordinasyon çalışmalarının yapılması elzem bir konu olarak katılımcılar tarafından dile getirilmiştir.

#### 4.3.9.4. Personele İlişkin Öneriler

Araştırmanın bütününe bakıldığı zaman en fazla üzerinde durulan konulardan birisi personele ilişkin hususlar olmuştur. Bu bağlamda personele ilişkin konular üzerinden en fazla karşılaşılan ve öneri getirilen sorunun ise kurum ve kuruluşlarda yeterli personel olmaması olduğu görülmektedir. Ayrıca personel azlığı sunulan hizmetlerin etkin ve verimli bir şekilde sunulamamasına neden olmaktadır:

*“...Çok önemli olan noktalardan bir tanesi de bu. Hem Altındağ Sosyal Hizmet Merkezinde hem de Etimesgut Sosyal Hizmet Merkezinde benim gördüğüm bir ya da iki tane psikoloğumuz psikososyal destek hizmetlerine yoğunlaşıyor. Bir iki tane arkadaşımız bu nedenle yetemiyor. Tüm Türkiye’de 82 milyon nüfusa yönelik her SHM’deki 1-2 tane arkadaş bu hizmeti layığı ile yerine getiremez. Dolayısıyla bu alanda çalışan personelin de çok ciddi bir şekilde eğitilmesi ve alana indirilmesi lazım diye düşünüyorum. Bu mesele önemli bence.” (B-1)*

*“... Yeterince desteklediklerini düşünmüyorum (risk altındaki ailelerin). İki nedenden dolayı yeterli olmadığını düşünüyorum. Birincisi psikososyal desteği sunacak kurumların yeterli personelinin olmaması. İkincisi de ailelerin psikososyal desteği kurumlardan talep edecek olgunluğa ulaşamamış olması. Bu nedenle ailelerin psikososyal ihtiyaçlarının yeterince giderildiğini düşünmüyorum.” (B-2)*

*“... Daha önce söylediğim şeye tekrar geliyorum. Personel, işlerini yetiştirmek için bazı şeyleri göz ardı edebilir, ya da yoğunlaşamayabilir. SHM’lerin bu anlamda iş yükü çok fazla.” (B-3)*

*“... Arz odaklı olarak gidip bunun farkına vardırabilmek önemli. Ama bence bizim kaynağımız buna çok yetersiz. Çünkü talep o kadar yüksek ki, personelimiz yetersiz, kaynaklarımız yetersiz, kurumsal kapasitemiz yetersiz... Kapasite derken altyapı, bilişim sistemi gibi durumları kastediyorum.” (B-4)*

*“Meslek elemanlarımızın sayıca az olmasının sorun olduğunu düşünüyorum. Bizim Bakanlığa mutlaka ve mutlaka 3000 meslek elemanının alması gerekiyor. Risk altındaki ailelerle daha çok psikososyal destek çalışmalarını yapıyoruz. Göç var, Suriyeliler var. O nedenle psikososyal destek verecek*

*meslek elemanlarımızın sayıca arttırılması gerekiyor. Hem ASDEP personeli olarak hem de meslek elemanı olarak iki yönlü bir şekilde personel sayımızın arttırılması gerekiyor. İnşallah bu yıl 1000 kişi daha alacağız. O da yetmiyor çünkü sen de biliyorsun evlere görüşmeye gidiyoruz. Yani her ailede mutlaka bir sıkıntı olabilir. Mesela ergeni ile problem yaşayan da bizim aile eğitimini bilmiyor, ASDEP'liler sayesinde onu öğrenmiş olacak. Maddi durumu ne olursa olsun biraz önce saydığım riskleri taşımaması mümkün değil. Benim maddi durumum çok iyi ergenimle problem yaşamam ya da maddi durumum çok iyi benim madde bağımlılığı ile ilgili bir problemim olmaz ya da maddi durumum çok iyi boşanmam. Böyle bir gerçek olmadığı için bizim ASDEP personelimizin de meslek elemanımızın da sayısını arttırmamız lazım. Bakanlık kurulduğundan beri 10.000 meslek elemanına ihtiyaç vardı. Bu personel ihtiyacı büyük oranda hala devam ediyor.” (B-5)*

Personele ilişkin diğer bir önemli konu ise eğitim verilen ve deneyimli personelin istifa edip farklı kurumlara ya da farklı alanlara geçmesi olarak görülmektedir. Bunun önüne geçilmesi için de personelin özlük haklarında iyileştirmeler yapılması önerilmektedir.

*“Diğer bir önemli konu ise eğitim verilen ve deneyimli personelin istifa edip farklı kurumlara ya da farklı alanlara geçmesi olabiliyor. Bu durumun da azaltılması gerekmekte. Özellikle personelin özlük haklarının iyileştirilmesi ve onların haklarının geliştirilmesi de önemli. Biz bu hizmetlerimizin tamamını personellerimiz aracılığıyla veriyoruz. Tüm bunları sağlarken altyapıyı kurmayı da ihmal etmemeliyiz.” (B-5)*

*“... Ben yine buradan çalışanlara geliyorum. Burada önemli olan çalışanların tatmin edilerek kendilerini işlerine vermelerinin sağlanması. Maddi olarak da manevi olarak da onların desteklenmesi ile bu durum sağlanabilir. Aynı zamanda yöneticilerin de liyakatli olması gerekmektedir. Yani yöneticilerinin çalışanlarına süpervizyon sağlayabilecek durumda olması gerekmektedir. Hatta bu çalışanların ileride o yönetici koltuğuna da oturabilecek potansiyelde olduklarının farkında olmaları gerekmektedir. Eğer personele tayin hakkı tanımazsanız, özlük haklarını iyileştirmezseniz, kariyer hedeflerini belirlemeye fırsat yaratmazsanız orada o personeli tutamazsınız. Çünkü personel ben bu kazandığım parayı başka bir yerde bir şekilde kazanırım düşüncesi içerisine girebilir. Hele de psikologsa hiç durmaz. En fazla bulunan personeller sosyologlar, onlar da başka bir iş bulamadıklarından dolayı çalışıyorlar. Alternatifleri olmadığı için bırakmak isteseler bile bırakamıyorlar. Yani ailelere ulaşan bu personellerin tatmin edilmesi ile hizmetlerin kalitesinin arttırılması doğru orantılıdır.” (B-3)*

Aile sosyal hizmeti alanının özel bir alan olduğu, bu alanda çalışan personelin de nitelikli hizmet sunulması noktasında lisanslarının ya da lisansüstü çalışmalarının aile alanında

çalışmaya uygun olması noktasında bir standardizasyonun yapılması gerektiği ifade edilmektedir.

*“... İkinci olarak bir sosyal hizmet uzmanı özellikle aile toplum alanı bir uzmanlık alanıdır. Ama tekrar ediyorum sosyal hizmet uzmanları veyahut lisansının sosyoloji ya da psikolojiden almış olsa da 3 yıllık yüksek lisans programını bitirmek suretiyle Aile Sosyal Hizmetleri alanında çalışma hakkına sahip olan diğer mesleklerin uzmanları da bu işi vaka yöneticisi, Case manager olarak yapıyorlar.” (A-4)*

Sonuç olarak uzman grup genellikle personel eksikliğini ve iş yoğunluğunu dile getirmiştir. Diğer yandan personelin nitelikli olması ve özlük haklarının geliştirilmesi de ayrıca katılımcılar tarafından vurgulanmıştır.

#### 4.3.9.5. Hizmet İçi Eğitim

Bu başlık altında personelin eğitim ihtiyacına yönelik hususlar ele alınacaktır. Belirli bir özel ya da tüzel kişilere ait iş yerlerinde belirli bir ücret karşılığı çalışanlara, çalıştıkları alan ile ilgili bilgi, tutum ve beceri kazandırmak için sunulan eğitim faaliyetleri hizmet içi eğitim olarak adlandırılmaktadır. Zamanla alınan eğitimlerin yetersiz kalması ve gelişen-değişen koşullar ile verimlilik esas alınarak hizmet içi eğitimler sunulmaktadır. Hizmet içi eğitimler kaynakların ve emeğin etkin kullanılmasının yanı sıra ülkenin kaynaklarındaki israfın da önüne geçmektedir (Öztürk ve Sancak, 2007). Bu bağlamda hizmetiçi eğitimlerin öneminin farkında olan katılımcılar bu konu ile ilgili öneriler geliştirmişlerdir.

*“Çok ciddi bir eğitim seferberliği oluşturmamız gerekiyor ama Bakanlığımızın yaptığı Bu çalışmaların yeterli olmadığını düşünüyorum.” (B-1)*

*“...Sen önce psikososyal desteği tanımayacaksın ve alt başlıklarını oluşturacaksın, sonra ona yönelik politikalarını belirleyeceksin. Bir sonraki boyut olarak bunu saha da uygulayan personeline anlatacağın...” (B-2)*

*“Sahadaki personelin nitelikli olduğunu düşünüyorum ben. Ancak personelin moral ve motivasyonu çok önemli. Hizmetlerin daha profesyonel bir bakış açısı ile sunulması gerekiyor. Yapılan iş sosyal hizmetse bunun sosyal hizmet mantığı ile yapılması gerekiyor. Personelin iş doyumunun sağlanması da önemli. Zaten personel okulda eğitimler alıyor ancak bu konuyla alakalı*

*olarak personele yönelik özelleştirilmiş eğitim silsilesi oluşturulması da mantıklı olabilir diye düşünüyorum.” (B-4)*

*“Her yıl aslında personelin düzenli olarak eğitimlerden geçmeleri lazım. Önce bir hizmet içi eğitim ki yapıyoruz onu. Bakanlığımızı tanıtıcı, işlerimizi tanıtıcı, il müdürlüğümüzü tanıtan, yapması gerekenleri öğreten yeterli bir eğitimden geçtiklerini düşünüyorum. Bir de mutlaka işin üzerindeyken de iş öğrenilir ama en az senede bir eğitimlerden geçmeleri lazım. Hatta 6 ayda bir mümkünse, ki biz bunu Genel Müdürlük olarak da kurguluyoruz. Bizim aile eğitim programlarına da katılıyor. Bu eğitimleri almaları hem kendi açılarından hem de ailelere sağlıklı bir yönlendirme yapabilmek açısından önemli. ASDEP hakkında 1 saatlik bir eğitim verildiği zaman belki bu yeterli olmayabilir ama eğitici eğitimi verilip daha uzun süre bir eğitimden geçirilirse ailelere daha fazla yardımcı olabilirler. Bizim bir aile eğitim programımız var her şeyi kapsıyor. Medya alanında da eğitimlerimiz var, iktisat alanında da... Yani bu personelin 6 ayda bir eğitimden geçirilmesi gerekiyor. Bu zaman zaman UNICEF ile birlikte de yapılıyor ya da destek alınıyor. Bu destekler de değerlendirilmeli.” (B-5)*

Hizmet içi eğitim konusunun öneminin vurgulanmasının yanı sıra alanda çalışan profesyonellerin lisansüstü çalışmalarda yer alması ve değişen şartlara uyum sağlayabilmek amacıyla dil öğrenilmesi de öneriler arasında yer almıştır.

*“Ben burada meslek elemanlarına yönelik hizmet içi eğitimleri de çok önemsiyorum. Bu onların ufuklarını açan bir şey. Mümkünse sertifika programları, yüksek lisans doktora çalışmalarına yönlendirilmeleri de önemli. Bu sayede daha analitik düşünme ve yorumlama kazanılabilir. Böylece akademik çalışmalar yapılması sağlandıkça ve bu sayı arttıkça nitelikte artacaktır doğal olarak. Dolayısıyla insan kaynakları profilinin donanımlı hale getirilmesi gerekiyor. Bir de benim önemseydiğim bir şey, dil bilgisi. Dil bilgisi (yabancı dil) yeterli düzeyde değil. Dil bilen arkadaşların sayısı sınırlı... Bir de dünyanın konjonktürünü takip etmek lazım, Dünya nereye gidiyor. Yükselen değerler var. 50 sene sonra yok olacak meslekler var. Biraz bunların üzerinden konuşmak lazım. Bu nedenle sadece İngilizce üzerinden gitmek de mantıklı değil. Bir süre sonra Arapça olabilir. Bir süre sonra Çince devreye girecek deniliyor. Bir süre sonra Arapça, İngilizce, Çince devreye girecek. Anlatabiliyor muyum? Yani meslek elemanlarının biraz daha donanımlı yetiştirilmesi gerekiyor. Bu hizmet içi eğitimlerle de giderilebilir ya da ilk defa kuruma alınırken bunlar şart olarak istenebilir.” (A-1)*

A-2, beceri setleri belirlenerek bu beceri setlerine göre personel yetiştirilmesini önermiştir. Bu beceri setlerinin içerisinde ise diyalog kurabilen, ekip çalışması yapabilen, toplumsal kırılmalıkların farkına varabilen, insanlarla empati yapabilen, Devlet sistemi

içerisindeki sosyal hizmetlerin yapısını çok iyi bilen aktörlere ihtiyaç duyulduğu belirtmiştir.

*“Personelin entelektüel düzeyinin çok yüksek olmasına gerek yok ama bir takım becerilerinin gelişmiş olması önemli. Bu beceri setlerinin belirlenerek bu beceri setlerine göre personel yetiştirilmesi gerekli. Bu beceri setlerinin neler olduğunu konuşacak olursak genel olarak diyalog kurabilen, ekip çalışması yapabilen, toplumsal kırılmalıkların farkına varabilen, insanlarla empati yapabilen, Devlet sistemi içerisindeki sosyal hizmetlerin yapısını çok iyi bilebilen aktörlere ihtiyaç var. Bunlar daha çok dinamik çalışan, resmi polis olarak değil de sivil polis gibi çalışan, çokta talimat beklemeden aracı atlayıp alanına gidip orada çalışma yapıp çıkabilen, oradaki unsurları organize edebilecek, kimi zaman yerel aktörleri gönüllü olarak, kimi zamanda belirli ücretler karşılığında çalıştırabilecek gücü ve yetkisi olabilen aktörlere ihtiyaç var. Belki o bölgenin insanı olan, o bölgeyi de bilen, bölgeye tarihsel anlamda da bir bağlantısı olan, tayin olarak oraya giden birisinden ziyade orada yaşayan insanlar lazım bence.” (A-2)*

Ayrıca mesleki deneyimlerin olabildiğince yaygınlaşmasını teşvik eden bir süpervizyon kültürüne de ihtiyacımız olduğu ifade edilmektedir. Bunun için de mevzuat düzenlemesi gerekmektedir.

*“Bu konuda da hizmet içi eğitimlerin, mesleki deneyimlerin olabildiğince yaygınlaşmasını teşvik eden bir süpervizyon kültürüne de ihtiyacımız var. Ama bizim hiçbir mevzuat hükmü nasıl bir mesleki süpervizyon sistemine sahip olacağımızı, pratikten doğan bilgi birikiminin örgüte nasıl yaygınlaşabileceğine ilişkin bir adres, bir yol göstermiyor. Yok. Benim gözümünden kaçan bir şey varsa da siz söyleyin. Dediğim gibi bürokrasi mesleki süpervizyon konusunda bir esneklik oluşturmamış.” (A-4)*

Katılımcılar hizmet içi eğitimlerin verilmesinin yanı sıra bu eğitimlerin niteliğinin de ölçülerek personelden gelen geri dönüşlere göre eğitimlerin revize edilmesini de önermiştir.

*“Bunlarla ilgili mesela eğitim konusuna değinecek olursak, Örneğin toplumsal cinsiyet eğitimi veriliyor. Bir salon dolusu insan o eğitimi alıyor ama eğitimin etkili olup olmadığına dair etki analizi yapılmıyor. Örneğin bu eğitimler vermeye başladığından beridir toplumdaki şiddet sayısı azaldı mı, boşanma vakalarında bir değişiklik oldu mu? Yani bir etki değerlendirmesi yapıldı mı? Eğitimin sonunda katılımcılara kısa bir değerlendirme yapmaları istenebilir ya da öntest-sontest yapılarak eğitimin verimliliği konusunda somut veriler elde edilebilir. Belki bununla ilgili ölçeklerde vardır, onlar da kullanılabilir. Böylece bizim eğitimlerimizin ne*

*kadar kaliteli olduğunu anlarız ve eğitimlerin amacına ulaşmış ulaşmadığını anlarız. Belki eğitim modülleri bile buna göre değiştirilebilir.” (B-4)*

Görüldüğü üzere katılımcılar tarafında hizmet içi eğitimlerin planlanması, eğitimlerin içeriği ve eğitim sonunda yapılacaklara ilişkin öneriler geliştirilmiştir.

#### 4.3.9.6. Sosyal Hizmetlerin Yerelliği

Sosyal hizmet; bireylere, ailelere ve grupların iyilik hallerini arzulayan başlı başına bilgi, beceri ve değer temeli olan etik ilke ve değerlere sahip bir bilim ve meslek dalıdır. Bu bağlamda müracaatçılara sunulacak hizmetlerde her zaman yerellik ve yerindelik ilkelerine uygun hareket eder. Ancak sosyal hizmetlerin sunumunda çoğu zaman merkezi otorite devreye girerek yerel yönetimleri ekarte edebilmektedir.

Bu bağlamda sosyal hizmette bölgesel farklılıkların gözetilebilmesi için merkezi yönetimin yerel yönetimlerle bir bütünlük arz edecek şekilde çalışması önemlidir. Ancak;

- Yerel yönetimlerin kaynak yetersizlikleri,
- Sistemleri arasındaki koordinasyon sorunu,
- Yerel yönetimlerde yeterince sosyal hizmet profesyonellerinin olmaması,
- Hizmetler arasındaki standardizasyon sorunu ve uygulama birliğinin olmaması,

Gibi nedenler sunulacak hizmetlerde uygulamada sorunlara yol açmaktadır (Aydın, 2009). Bu sorunların ortadan kaldırılması, bölgesel farklılıklara yönelik yerel politikaların üretilmesi önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Katılımcılar da merkezden yapılan politikaların yerele uygulanmasının soruna neden olabileceğini savunarak ailelere sunulacak hizmetlerde bölgesel farklılıkların da gözetilmesi gerektiğini aktarmışlardır.

*“Şimdi Ankara bölgesini düşündüğümüz zaman bile Sincan’daki insanlarla, Altındağ’daki, Etimesgut’taki, Çankaya’da ki insanların yaşadığı sorunlar arasında farklılıklar olabilir. Dolayısıyla bu yüzden bölgesel olarak farklılıkların düşünülmesi gerekiyor. Şehirler içerisinde de farklı sosyal ve*



*kültürel ihtiyaçları olan grupların olduğunun da göz ardı edilmemesi gerekiyor.” (B-1)*

*“...Ayrıca bu konuda kültürel, etnik ve dini durumların da dikkate alınması çok önemli. Evrensel risk diye bir şey yok. Afrika'nın bir kabilesinde yaşanan bir risk dünyanın diğer geri kalanında risk olarak görülmebilir...” (B-2)*

*“Tabii yapılacak olan psikososyal destek çalışmalarının biraz da olarak yerel olarak düşünmesi gerekiyor. Her zaman söylediğimiz şey nedir bütüncül düşüneceksin ama yerel olarak hareket edeceksin. Dolayısıyla Biz koruyucu önleyici faaliyetleri kime vereceğiz bunun tespit edilmesi lazım. Bu grupların demokratik özellikleri ortaya çıkarılacak ki ona göre planlama yapılabilir...” (A-1)*

*“Bu kişilerin orada sosyal yardım görevlileriyle, öğretmenlerle, imamlarla, kaymakamlarla çok yakın işbirliği yapabilecek bir yapıda olmaları lazım. Burada çalışmalar, yönlendirmeler daha yerel faktörlerle yapılmalı. Sosyal Hizmet Merkezlerinin bu yapıları denetleyici bir yapısı olmalı diye düşünüyorum. Bu alttan yukarıya doğru örgütlenme ve işleme dediğimiz gibi çok da göz önüne gelmeyen konuşmanın başında dediğim toplumdaki ana akım unsurların faydası olmayan, onlarla temasını kaybetmiş kesimlerin daha kolay fark edilmesini, onlarla daha kolay bütünleşme kurulmasını sağlayacaktır.” (A-2)*

*“Bir genele yönelik politikalar vardır, bir de spesifik alanlara yönelik politikalar vardır. Genele yönelik politikaları başardıktan sonra yerelde bölgesel politikalar uygulamadığınız müddetçe başarısız olursunuz. Bir Alevi köyü farklıdır, Sünni köyü farklıdır, Türk toplumu farklıdır, Kürt toplumu farklıdır, Arnavutlar farklıdır, birçok etnik yapı farklıdır, şehirler farklıdır, kentler farklıdır, çekirdek aile farklıdır... Dolayısıyla bölgesel olarak ayrı politikaların oluşturulması lazım. Her bir kültür kıymetli bileşenlere sahiptir fakat her kültürün hassasiyetleri vardır. Her etnisitenin, her bölgenin hassasiyetleri vardır. Genel merkezden yapılacak olan politikaları eğer bölgesel olarak yapmıyorsanız kıymetli olduğunu düşünmüyorum. Onun için mutlaka bölgesel programlar yapılması lazım.” (A-3)*

*“... Özellikle insani hizmetlerde kültürel duyarlılık, inançlara, yönelimlere, insanların kültürel özelliklerine duyarlılık kaçınılmaz ama merkezi yön etim perspektifi ile merkezi hükümetler tarafından güçlü bir biçimde regüle edilen hizmetlerin yerelleşmesi ve otantikleşmesi pek de mümkün olmuyor.” (A-4)*

Diğer yandan merkez tarafından görevlendirilen personelin bölgesel sorunları anlayıp oradaki vatandaşlarla iletişim kurmasının güç olacağından bahsedilerek bu insanlar için özel eğitim planları önerilmiş, buna ek olarak bölgesel çalışmayı yapacak olan personelin çalışacağı bölgeyi bilmesinin önemi üzerinde durulmuştur.

“... İşin doğası gereği merkez tarafından görevlendirilen maaşlı, memurluk yapan, birkaç yıl içerisinde belki başka bir pozisyona atanmayı uman kişilerse oraya gidip bu çalışmalarını yapmayacaklardır. Bu aldığımız kişilerle alakalı. Üniversite mezunu olup çeşitli sosyalleşme aşamalarından gelen kişilerin bu çevrelere gidip bu kişilerle bağlantı kurması kolay bir şey değil. Bunun için özel çalışma yapması lazım, özel eğitim alması lazım. Kendisinin psikososyal destek alması lazım. Bunlar sadece oraya gidip belli ölçüde tespit yapabilirler. Hemen oradan uzaklaşırlar orayla ilgili çalışma yapmayı düşünmezler. Adam çöpün içine girdiği için kokuyor doğal olarak ve sen de onun yanına yaklaşmak bile istemiyorsun. Bu işin doğasında olan bir şey. Bunu aşabilmenin yolu da dediğim gibi yerel bazı mekanizmaları da harekete geçirmek ve resmi yapıların işbirliği yaptığı başka tür istihdam anlayışıyla da çalışarak sürekli bizim buraya memur almamızdan ziyade kimini gönüllü olarak çalıştırabilirsiniz, kimini sözleşmeli olarak kısa süreli çalıştırabilirsiniz. Bu kişinin memur olmasına gerek yoktur ama o muhitte yaşayan genç, akıllı, güvenilir kişiler sözleşmeli olarak 1-2 yıl çalıştırılabilir hem bilgiyi sağlar hemde orayla ilgili penetrasyon yapar, alan sağlar. Bence bu tür bir yapılanmaya girmek gerekiyor. Şu anki yapının bundan hayli uzak olduğunu görüyorum.” (A-2)

Ayrıca katılımcılar sosyal hizmetlerin yerel yönetimlere devri ile ilgili de değerlendirmeler yaparak siyasi nedenlerden dolayı bu konunun henüz tartışma aşamasından ileri geçemediğini belirtmişlerdir. Burada oy kaygısıyla da yardımların götürülebileceği düşüncesinin yerel yönetimlere devir konusunda handikap oluşturduğu savunulmaktadır. Ancak katılımcılar tarafından merkezi yönetimle yerel yönetim arasında irtibat olması gerektiğini de dile getirmektedir.

“Burada bence belediyeler çok önemli. Günümüzde Belediyecilik Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de Sosyal Belediyeciliğe doğru kayıyor. Burada aslında Türkiye 2014-2015’lerde sosyal çalışmaların belediyelere devredilmesi gibi fikirlerle çalışmıştı. Onlarda da ben biraz yer almıştım. Tabii bunlardan sonra siyasi nedenlerle vazgeçildi ve benzer nedenlerle uzak duruluyor. Mevcut koşullarda da uzak durulacağı anlaşılıyor. Tabii uzak durmak belirli şeyi çözümsüz hale getiriyor. Çünkü nihayetinde belediye dediğimiz zaman ilçe düzeyine kadar yapılan bir oluşumdan bahsediyoruz. Bunlar hem oranın çöpüyle, hem oranın su şebekesi ile hem de başka işleriyle uğraştığı gibi toplumla daha fazla irtibatları olan kamu organizasyonlarıdır. Dolayısıyla o örgütlenmenin de yaptığı çalışmalar var. Tabii bu çalışmalar büyük oranda sosyal yardımla ilgili olan çalışmalar. Belirli ihtiyaçların karşılanması anlamında yapılan çalışmalar. Bir ailedeki bireylerin kalıcı olarak iyileştirilmesi, olumsuz durumdan olumlu hale getirmek konusunda çok da fazla faaliyet gösteremiyorlar. Onların da böyle bir eksiklikleri var. Sürekliliği olmadığı için, kapasite yeterlilikleri olmadığı için, bilgi ve teknik eksiklikleri olduğu için bu daha çok Bakanlık unsurları ile olabilecek bir şey.

*Bu belediyelerle Bakanlık birimlerinin birbirleri ile irtibat haline geçmediği içinde sorunlar yaşandığını düşünüyorum.” (A-2)*

*“Bölgesel farklılıklar bence mutlaka gözetilmeli. Öbür türlü tepeden inme olursa çok başarılı olması mümkün değil. Yerelleşme önemli bir konu olarak karşımıza çıkabilir ama yerelde de bu hizmetleri kimler verecek? Aslında yerel yönetimlerin çok aktif veriyor olması lazım ama Türkiye’de yerel yönetimler her şeyi siyasi götürüyor. Orada da hizmetlere erişim konusunda Romanları ya da Suriyelileri ne kadar gözetiyor? Birçok belediye Örneğin Suriyelilere hizmet vermek istemiyor. Çünkü seçmeni değil, vatandaşı değil (gülerek söyledi). Dolayısıyla ona vereceği hizmet kendisinde oy olarak dönmeyecek. Çok pragmatik düşünüyor. Diyor ki zaten benim tonla borcum var kaynağı da sınırlı bir de bunlara kaynak ayıramam... Mesela mültecilik alanında bu çok tartışılıyor. Hemşerilik hukuku üzerinden tartışılıyor artık. Bırakın seçmen olup olmamasını, orada yaşayan kişi oranın hemşerisidir ve oradaki hizmetlerden yararlanması lazım, yerleşikliğe bakalım, hizmete erişimin ölçüsü yerleşiklik olsun diye. Dolayısıyla kimlere nasıl hizmet verecekler? Hakikaten ihtiyacı olanları tespit edip onlara nesnel olarak yaklaşacaklar mı? Nasıl izlenecekler denetlenecekler? Meseleleri çok tartışmalı duruyor. Yani bu koşullarda onu başarabilmek çok mümkün değil gibi.” (A-5)*

A-4, bölgesellik konusunda somut örneklerle öneri geliştirmiş ve evlat edindirilecek çocuğun içinde bulunduğu kültüre göre evlat edindirilmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Ayrıca evrenselliği reddederek milli değerlerin önemine de vurgu yapmıştır.

*“... Evet özellikle insani hizmetlerde kültürel duyarlılık, inançlara, yönelimlere, insanların kültürel özelliklerine duyarlılık kaçınılmaz ama merkezi yönetim perspektifi ile merkezi hükümetler tarafından güçlü bir biçimde regüle edilen hizmetlerin yerelleşmesi ve otantikleşmesi pek de mümkün olmuyor. Örneğin koruyucu aile sistemine baktığımızda, bugün mesela koruyucu aile sistemine girmek isteyen, girmesi gereken Hakkâri bir çocuğumuzun İzmirli bir aileye verilmesi aslında uygun değildir. Çünkü çocuk er ya da geç yeniden belki kök ailesine dönecektir ama o kültürel farklılıklar çocuğun hem uyumunu zorlaştırabilir Hem de kendi değerlerine ve kültürel kimliğine onu yabancılaştırma gibi bir zorluğu yaratabilir. Bizim insanları bu kadar çok dönüştürmeye, biçimlendirmeye hakkımız var mı? Bu bir defa çok önemli bir soru. Biz tabii ki çok temel noktalarda ülkemizin milli unsurlarını göz ardı edemeyiz bir defa. Nasıl ki sosyal refah hizmetlerinde yerelin kendi özelliklerine dikkat etmek zorundaysak ülkemizin kendi milli değerlerine de uyan bir sisteme ihtiyacımız var... Kimse hiçbir ülkeden kendi milli değerlerini çıkartamaz. Üniversalite diye bir şey yoktur, bir defa ben onu reddediyorum. Mutlaka herkesin bir milli tasarımı vardır yani. Fransa’daki Amerika’daki bir sistemde de çocuk koruma aile sisteminde de Fransız Amerikan modelleri milli değerlere yansır uygulamalara. Bunu eleştiremezsiniz. Olmaz yani. Globalite bir palavradır. Eğer siz milli kimliği,*

*milli yapıyı ulusal sisteminizde görmek istiyorsanız onun kendi içindeki kültürel çeşitliliğini de göreceksiniz. Yani üst kimlik, Türkiye Cumhuriyeti'nin refah kurumu kimliği çatısı altında sapsamak şartıyla kendi alt kültürel zenginliklerimizin de refah pratik derimizde yansıtacağı bir bilince ve çeşitliliğe de ihtiyacımız var. Yani öyle katı, nasyonalist bir zihniyeti de benimsemiyorum ama diğer taraftan üst kimliğimiz altında refah kurumlarımızın kendi Akdeniz, Karadeniz, Güneydoğu Anadolu'ya özgü yapıları da koruyacak bir çerçeveyi kullanmamız gerekir. Bunun için de dediğim gibi tabanın öncelikle soruna verdiği yanıt olduğu gibi halkın sosyal hizmetlere katılımını olabildiğince teşvik etmek zorundayız. Çocukların, insanların keyfi bir şekilde kurumlardan kurumlara kaydırılması hoş değil.”*  
(A-4)

Sonuç olarak katılımcılar çoğunlukla sosyal hizmetlerin bölgesel farklılıkları gözetmesi gerektiği üzerinde durarak psikososyal destek hizmetlerinin sunumu noktasında yerel yönetimlerle merkezi yönetimin arasında bir koordine ve yakın çalışma sisteminin oluşturulmasının önemi üzerinde durmuştur.

#### 4.3.9.7. Yeni Bir Sistem Önerisi

Katılımcılar bu tema altında mevcut hizmetler hariç, olması gerekene yönelik yeni öneriler geliştirmişlerdir. Burada katılımcılara “Kendiniz bir sistem kurgulayacak olsanız bu sistem nasıl olurdu?” sorusu yöneltilmiş yeni bir sistem önerisi getiren katılımcıların görüş ve önerilerine bu kısımda yer verilmiştir.

B-1, konuyu çok geniş bir perspektifte ele alarak konunun sadece psikososyal destek olarak değil, sunulan sosyal hizmetlerin tamamına yönelik çok ciddi bir zihinsel ve kurumsal dönüşüme ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Bu bakımdan özellikle personellerin ehil olan insanlar arasından seçilmesini önermiştir. Bu önerisini de bir örnekle desteklemiştir.

*“Meseleye sadece psikososyal destek olarak bakmamak lazım. Çünkü siz sorun alanları içerisinden bir tanesini düzeltmediğiniz zaman bu sorun ilerde de sorun olmaya devam edecektir. Bence çok ciddi bir dönüşüme ihtiyacımız var. Yani sadece bu alan için değil bizim faaliyet yürüttüğümüz bütün alanları kapsayan çok ciddi bir dönüşüme ihtiyaç var. Bir model değişikliğine ihtiyaç var. Konuşmanın başından beridir söylediğim gibi bu alanda ehil olan insanları biz istihdam etmeliyiz. En üstünden en altına kadar bu işin ehli olan insanları seçmeliyiz. Bu işi hakkıyla yerine getirebilecek insanları seçmeliyiz. Yorganı kafasına çekip gözünü kapattığında rahatça uyuyabilen, kurumda*

yaşadığı sıkıntuları dert etmeyen, burada dosyayı kapattıktan sonra eve giderken arkasına dönüp bakmayan, Bayram ziyaretine giderken heybesindeki dosyaları beraberinde götürmeyen insanlarla bu iş olmaz... Bir örnek vermişlerdi. Biliyorsun bizim sevgi evlerimiz var. Bu sevgi evlerinde bakıcı olarak çalışan bir tane hanımefendi varmış. O evin annesi. Ona ilgilenmesi için 4 tane çocuk vermişler. O hanımefendinin ilgilendiği çocukların hepsi Fen Lisesini kazanmış. Neden? Çünkü kadın varını yoğunu her şeyini o çocuklara vermiş ve dert edinmiş yani. Kendi evlenmemiş, belki evlenecek durumu yoktu onu bilmiyoruz, evlenmek istememişte olabilir. Bütün derdi, işi, gücü o çocuklar olmuş. Böyle yapmayan anneler var mı? Var tabii ki. Hiç ilgilenmeyen, öğretmeni ile gidip görüşmeyen, annesi varsa annesi ile gidip görüşmeyen anneler var. Dolayısıyla o insanlar da bizim çalışanımız, bu bahsettiğim hanımefendi de bizim çalışanımız. Bizim bu bahsettiğim anneyi bulmamız lazım. Biz bu anneyi bulamazsak çok ciddi vebal altında kalırız. Yaptığımız işi de layıkıyla yapmamış oluruz. O yüzden dönüşüm derken ben bu dönüşümü kastediyorum. Yani bir zihinsel dönüşüm, kurumsal anlamda dönüşüm ve de personele ilişkin bir zihniyet dönüşümünü sağlıyor olmamız lazım. Yoksa buraya bizim Bakanlığımıza çok yönetici gelir, bizim Bakanlığımıza çok genel müdür gelir. Her gelen kendi deneyimlediği, kendi görüşü doğrultusunda bir çıkarımda bulunursa kendine göre bir müdahale gerçekleştirir. O dönem o uygulanır. Ondan sonraki dönem gelene göre başka bir şey uygulanır. Bu böyle olunca da işler çorba olur. Bize doğru alanından, doğru yerden gelmiş olan doğru insan, doğru iş ve doğru müdahale gerekir. Bu da ancak ve ancak dönüşüm ile sağlanır... Yani ben meseleye sadece ailelerle ilgili psikososyal destek olarak bakmıyorum. Ben meseleye biraz daha yukarıdan bakıyorum. Biz Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı iken bunu Bakan Hanıma bizzat söyledim. Bana sıkıntı ne sence, nasıl görüyorsun? Diye bir soru sormuştu o dönemki bakanımız. Ben de şunu söylemiştim, Biz Bakanlıkta ilk önce kurum ve kuruluşlarımızla bir kere aile olmamız lazım demiştim. Bütün Genel Müdürlüklerimiz ve kurum kuruluşlarımız olarak aynı dili konuşuyor olmamız lazım. Aynı söylem birliğinde olmamız lazım. Bunu yaptığımız zaman sosyal politika oluşturmaya ancak o zaman geçebiliriz. Bizim temel sıkıntımız bu. Aynı eğitimi almış olan, aynı alandan gelen insanlar eğer bir araya gelirse evet o insanlar yeri geldiği zaman çatışurlar, fikir çatışması olur ama koltuk kaygısı gütmmezler. Amaçlarının tamamen hizmet ettiğimiz sosyal kesimler olduğunu düşünürler. Böylelikle sosyal politika oluşturma aşamasına da geçebilirler. Yani meseleye ben böyle bir perspektiften bakıyorum. Bu düzeldiği zaman diğer konularda yavaş yavaş kendiliğinden düzelmiş olacak.” (B-1)

B-2, kendisine göre bir sistem önerisi geliştirerek bu oluşturacağı sistemde; risklerin belirlenmesi, koruyucu önleyici faaliyetlerin düzenlenmesi, mevzuat altyapısının oluşturulması, kimlerle çalışılacağı, nasıl çalışacağı, ne kadar sürede çalışacağı konularının düzenlenerek çalışılması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca son olarak da izleme ve geri bildirim önemine değinmiştir.

“... Dediğim gibi öncelikle riskleri çok iyi bir şekilde belirlerdim. Riskleri belirledikten sonra o risklere yönelik faaliyetleri çok iyi bir şekilde belirlerdim. Koruyucu önleyici faaliyetleri de düzenlerdim. Bunu nerede yapacağım, kimle yapacağım, hangi hukuki dayanağa göre yapacağım, uygulamayı yapacağım insanların özellikleri nasıl olacak, nerede çalışacaklar... Bunları belirlerdim. Ben bu çalışmalarını hangi teknolojik altyapıyı kullanarak yapacağım. Bunu da belirlerdim öncelikli olarak. Şimdi diğer bir boyuta geldiğim zaman da bunu hangi iş akış şemaları ile yapacağım onu belirlerim. Diğer bir boyutta ben hanelere nasıl ulaşacağım? Hanelere ulaştıktan sonra karşılaştığım problemleri nasıl çözeceğim? Paydaşlardan nasıl destek alacağım? Bu problemleri ne kadar süre içerisinde çözeceğim? Uygulamaya geçtikten sonra da geri bildirim aşamasına geçerim? Nerede noksanlıklar var, nerede eksiklikler var? Önce masa başında, sonra teşkilat şeması ve en son uygulama. Uygulamadan sonra da geri bildirimleri alma şeklinde bir kurgu yapardım.” (B-2)

B-3, psikososyal desteği sunan kişilerin sürekli değişen kişiler olmaması gerektiğini belirterek psikososyal desteğin aile hekimliği ile beraber yürütülmesini önermektedir.

“Biz ailelerden bahsediyoruz ama ailelere hizmet götürecek ekiplerde var. Burada ekiplerin sağlam olması gerekiyor. Psikologların kamudan istifa oranı daha yüksektir. Çünkü daha iyi bu iş bulur çıkarlar. Bunların önlenmesi için iş tatminlerinin sağlanması ve özlük haklarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Ben mesela bir vatandaş olarak bana psikososyal destek veren kişinin sürekli değişmesini istemem. Bu anlamda devamlılık konusu gündeme geliyor. Örneğin aile hekimliğinde; evleniyorsunuz, hamile kalıyorsunuz, çocuk sahibi oluyorsunuz ya, bu aşamalarda sürekli olarak Aile Hekimliği tarafından aranıyorsunuz. Evlendiğiniz zaman çocuk sahibi olmayı düşünüyor musunuz diye arıyorlar, hamileyken rutin kontrolleriniz için arıyorlar, çocuk doğduğu zaman aşı için arıyorlar... Ya da belli aralıklarla hiçbir şeyiniz olmasa bile sizin kilonuzu yazmak için bile arıyorlar. Sağlık olarak sürekli kontrol ediliyorken bu kontrollerin psikososyal olarak da yapılmasının doğru olacağını düşünüyorum. Mesela lohusa depresyonu denen bir şey var. Depresyonun büyük bir çoğunluğunun nedeni vitaminlerin eksik kalmasıdır. Bunların takibinde Aile Hekimliği ile psikososyal desteğin bir arada gitmesi gerekmektedir. Birisinin böyle arayıp da nasılsınız diye bir cümle kurması bile insanı bazen rahatlatıyor. O yüzden hanede bir sorun olmasını beklemeye gerek yok. Şu an baktığımız zaman aslında aile kurumunun kendisi başlı başına bir risk altında. İnsanların evlilik yaşı öteleniyor. Evlilik yaşı ötelendikçe de insanların aile kurması güçleşiyor. Bu yüzden aile kuranların da desteklenmesi gerekmektedir.” (B-3)

B-5, koruyucu ve önleyici faaliyetlerin geliştirilmesi ile diğer kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği içerisinde çalışmanın önemini vurgulamaktadır. Ayrıca insanlardaki farkındalığın ve bilgi düzeyinin yükseltilmesi gerektiğini de ifade etmektedir.

*“Bütün gücümü ve bütün emeklerimi koruyucu önleyici faaliyetlere verirdim. Ama tabi bu sırada hâlihazırda ihtiyacı olan ve maddi yardım isteyen, hapiste olan, madde bağımlılığı olan aileler hep olacak. Ben %100 herkese en iyi şekilde psikososyal desteği veriyorum demek yanlış olur. En başından söylediğim gibi bunun bütün bakanlıkların işbirliği ile gerçekleşmesi gerekir. Biz görevimizi yaparken diğerleri yapmazsa problem olur. Bu nedenle kurguda öncelikle İkisi birden yürümeli. Hem koruyucu önleyici faaliyetleri yaparken hem de hâlihazırda yürüyen işleri bir arada götürebilmek önemli. Aslında zor bir iş. Ekonomide ihtiyaçlar sınırsızdır. Herkes aslında devletten maddi katkı bekler. Bu nedenle dengeyi çok iyi korumak lazım. İstihdam oranını arttırırken, ihtiyacı olanlara maddi yardımda yapacaksınız. Personel anlamında desteklemek çok önemli. Psikososyal destekte bence en önemlisi farkındalığı arttırmak. Yani diyorum ya bazen kısır döngü oluyor. Örneğin maddi durumdan dolayı aile çocuğunu okula gönderemiyor ama Devletin kendisine maddi olarak destek olabileceğini bilmiyor. İşte burada da ASDEP yine önemli. Bu nedenle psikososyal destek çalışmalarında ASDEP ve meslek elemanları sayımızın arttırılması koruyucu önleyici hizmetlere de çok yoğun bir önem verilmesi lazım... Tüm bunları sağlarken altyapıyı kurmayı da ihmal etmemeliyiz.” (B-5)*

A-1, kendi yeni bir sistem oluşturacak olsa; medya, sivil toplum, üniversiteler ve yerel yönetimleri işin içine katacağını belirterek medyayı ve sosyal medyayı daha etkin kullanarak gençlere de ulaşmaya çalışacağını ifade etmiştir. Diğer yandan katılımcı teknolojinin imkânlarından yararlanarak yazılım oluşturmanın gerekliliğine de değinmiş ekip çalışması ve erişilebilirlik üzerinde durmuştur.

*“Bu biraz zaman alabilecek ve üzerinde düşünülmesi gereken bir konu. Şu anda sesli düşünüyorum. Burada medyayı da işin içine katmak gerekebilir. Bir kere işin içerisine sivil toplumu kesin katardım herhalde. Üniversiteler ve yerel yönetimler mutlaka olurdu. Kamusal mekanizmalarında devreye girmesini mutlaka sağlardım. Sosyal medyayı ya da medya kuruluşlarını da devreye sokardım herhalde. Çünkü bunların hem kaynak hem de insanlara ulaşma noktasında ciddi etkileri var. Mesela kamu spotları son yıllarda kullanılıyor ama daha fazla kamu spotu kullanılması sağlanabilir. Belirli meslek gruplarını da burada devreye sokmak gerekebilir. Bu noktada din görevlileri özellikle çok önemli. Muhtarlar çok önemli. Zaten öğretmenleri genelde çalışmalarımızda kullanıyoruz. Risk altındaki ailelere yönelik olarak aile hekimleri bir kaynak olabilir... Bunları yaparken komşuluk ilişkilerini güçlendirecek çalışmalarda yapardım... Kişisel olarak ekip çalışmalarını seven biri olduğum için farklı meslek gruplarından da yararlanırdım. Bu çalışmanın içerisinde alakasız gibi görülse de bir mühendise bile ihtiyaç olabilir. Çünkü analitik bakış açısı sosyal bilimler çok olmuyor ama temel birimlerde var mesela. Bunun için daha geniş kapsamda bir ekip oluşturmaya dikkat ederdim... Ayrıca gençlerin aktif olduğu alanlarda da aktif olmamız gerektiğini düşünüyorum. Bu noktada sosyal medyayı söylememin nedeni*

*oydu. Instagram, Twitter, Facebook gibi platformlar daha profesyonel şekilde kullanılırsa çok kişiye hızlı bir şekilde ulaşılabilir. Dijitalleşmekte olan dünyada dijitalleşmeyi ön plana koymak gerekiyor. Bunda da yazılım programlarının geliştirilmesi lazım bence. Yazılımlar olmadan geniş kitlelere hizmet götürmek çok zor. Bu nedenle yazılım oluşturulması ve Kit oluşturulması pratiklik kazandırır diye düşünüyorum... Örneğin Engelli bireylerin ulaşım araçlarını kullanmak ile ilgili kısıtlılıkları var. Bu nedenle ulaşılabilir şehirler oluşturulmalıdır. Bunun içinde tüm kesimlere hizmetlerin ulaşılabilir olması gerekiyor... Bir de psikososyal destek ile ilgili olarak riskli ailelerle çalışırken sadece anket tekniği ile hareket etmek doğru değil. Nitel çalışmalar, derinlemesine görüşmelerde önemli.” (A-1)*

A-4, sosyal sorunların bir zincirin halkaları gibi olduğunu ifade ederek özellikle ülkemizin sosyal yardım ve sosyal koruma sisteminin en önemli bileşeni olan aynı nakdi yardımların sunulduğu ve ülkemizdeki ilçe teşkilatlanmasında binin üzerinde sosyal yardım birimlerinin aile koruma hizmetleri ile olan entegrasyonunun nasıl arttırabileceği sorusu üzerine yoğunlaşılması gerektiğini açıklamıştır.

*“Şimdi tabii sosyal sorunlar bir zincirin halkaları gibidir. Ekonomik ihtiyaçlar ve taleplerle başlayabilir ama zaten o onunla, o onunla birbiriyle ilintilidir. Ben özellikle ülkemizin sosyal yardım, sosyal koruma sisteminin en önemli bileşeni olan aynı nakdi yardımların sunulduğu ve Türkiye’deki ilçe teşkilatlanmasında binin üzerinde sosyal yardım biriminin aile koruma hizmetleri ile olan entegrasyonunu nasıl arttırabiliriz sorusu üzerine yoğunlaştırdım. Zannediyorum ki burası çok kritik bir başlangıç noktası olurdu. Tabii biz bu ofislerden bağımsız olarak hızlı bir biçimde çok sayıda yani, eskiye nazaran çok daha fazla sayıda Sosyal Hizmet Merkezleri açıyoruz şimdi değil mi? Ben tabii biraz önce zikrettiğim gibi sosyal yardım tabanlı hizmetleri Aile Sosyal Destek Programı hizmetleri ile ilişkilendirerek bir çerçeve çizmeyi tercih ederdim. Böylelikle kendi çerçevemi hâlihazırda bir yapıyı kullanarak güçlendirirdim. Ayrıca mevcut bürokratik yapıyı daha etkin bir şekilde kullanmanın yollarını arardım.” (A-4)*

A-5 ise ailedeki bütün bireylerin ihtiyaçlarının farklı olduğunu ifade ederek bu farklılaşan ihtiyaçlara odaklanılmasını önermektedir. Aynı zamanda ruh sağlığı profesyonellerinin sayısının azlığından ve onlara ulaşmanın zorluğundan bahsederek bu hizmetlere ulaşımın kolaylaştırılması ve kapasitelerinin arttırılmasını önermektedir.

*“Ailedeki her bir bireyin öncelikle gereksinimlerinin tespit edilmesi gerekiyor. Çünkü farklılaşıyor. Çocuklar varsa ailede onların yaşlara göre alabileceği destek türü farklılaşıyor. Dolayısıyla aile bazlı değerlendirme evet olmalı ama aile içinde birey bazlı da bence değerlendirme yapmak*



*gerekıyor. Ardından bu aile sisteminin daha işlevsel olarak işliyor olabilmesi için belki daha bütüncül bir değerlendirme yapılabilir. Çünkü çoğunlukla ailedeki bireyler sanki o değerlendirmede kayboluyor. Şimdi 0-3 yaş bir çocuk varsa ailede onun gereksinimi bambaşka, ergenlik döneminde ya da engelli bir çocuk varsa bambaşka. Kadında belli güçlükler varsa, mental bir gerilik varsa bambaşka. Dolayısıyla hane bazlı, aile bazlı ama kişi önceliklerini bence dikkate almak gerekiyor. Çünkü çok farklılaşıyor diye düşünüyorum. Sonra da bu gereksinimlerinin karşılanmasına ilişkin hizmet modelleri varsa bunlarla buluşturmak gerekiyor. Hani şu hizmetten yararlanan gibi değil de gerçekten o hizmete erişmesi için kolaylaştırıcı olmak, ulaşmasını sağlamak, takip edebilmek, gerçekten gitti mi? Ne yaptı? Oradaki süreç nasıl izlenecek? Yani vaka yöneticiliğini aile bazı da düşünüp bu şekilde aileyi izlemek, süreci yönetmek gerekiyor bence... Zaten çok fazla hizmet yok, ailenin ödeme gücüne dayalı bir şey belki bir psikiyatristten randevu alıp gitmek. O hizmetlere de aslında erişilebiliyor olması lazım. Yani ekonomik olarak da bireylerin ona erişiyor olabilmesi lazım. İyi bir isim yapmış bir psikiyatristin yarım saati 800 lira falan şu an. Yarım saati! 15 dakika çocukla görüşüyor, 15 dakika aile ile görüşüyor. Hangi aile 800 lira verebilir? Orta gelir grubu için bile çok zor, üst gelir grubu için daha erişilebilir bir şey belki bu. Devlet hastanesi, üniversite hastanesi dersin aylarca randevu beklemen gerekiyor. Ben çocuğum okula başladığımda okulla ilgili uyum sorunları olduğu için 4 aya yakın randevu bekledim. Yine şey dediler, mümkün değil doktor çok yoğun. Dedim ki bakın dönem bitti ben hiçbir danışmanlık alamadım, benim desteğe ihtiyacım var. Dolayısıyla Hacettepe'de, Ankara'da olan bir hoca olarak ben kendi üniversitemin iyi bir doktoruna ulaşmakta sorun yaşıyorum ki 81 İli düşündüğümüzde profesyonel sayısı az olduğu için ruh sağlığı profesyonellerine erişim çok daha sınırlı oluyor. Ya da çocuk psikiyatristi sayısı çok az Türkiye'de. Ne kadar destek alabilir? Bu kapasitelere falan da o açıdan bakmak ve arttırmak gerekiyor açıkçası.” (A-5)*

Görüldüğü üzere katılımcılar genellikle mevcut sistem üzerinden değil yeni bir sistem oluşturulması üzerinden de öneriler getirmişlerdir. Bu öneriler; iş birlikleri, personel ile ilgili konular, yönetim ile ilgili konular ve medyanın-sosyal medyanın etkin bir şekilde kullanılması hususlarını içermektedir.

#### 4.3.9.8. Uzman Katılımcı Grubunun Diğer Önerileri

En sık tekrarlanan önerilere üst başlıklarda yer verilmiştir. Burada ise yukarıda yer alan katagorilere girmeyen önerilere yer verilecektir.

Bu bağlamda en önemli hususlardan birisi olarak ailelerin güvenlerinin kazanılması karşımıza çıkmaktadır. Özellikle ASDEP ziyaretleri esnasında aileler ziyaret konusu

hakkında önceden bilgileri olmadığından görüşme konusunda ve güven duyma konusunda problem yaşamaktadırlar. Bu nedenle katılımcılar güven duygusunu geliştirecek çalışmalar yapılmasını önermektedir.

“... Bunun iki yolu var. Ya güven kazanacaksınız ya da zorla gireceksiniz (gülerek söyledi). Zor kullanmak şaka tabii ki de. Güven kazanılması gerek. Neden reddediliyor? Belki de önce onu anlamak lazım. Mesela *insanlar sürekli birilerinin kapısını çalmasından ve ihtiyaçlarının giderilmemiş olmasından bıkmış olabilirler. Bu nedenle öncelikle hizmetlerimizi güçlendirmemiz gerekiyor. Vatandaşa o güveni vermemiz gerekiyor. Sizin için geldik, sizin için buradayız diye. Devlet adına geliyoruz, sizi önemsiyoruz ve toplumun daha iyi bir duruma gelmesi için çabalıyoruz denilebilir. Bunun iyi bir şekilde reklamının yapılması gerekiyor. Yani güven ilişkisinin kurulması önemli. Yoksa görüşmeyi kabul etmek istemezse de buna yapabilecek bir şey yok.*” (B-4)

“*Yoksul aileler genelde bir şekilde bu sosyal desteklere bir şekilde ulaşabiliyorlar ama hastası olan aileler olabilir, özel gereksinimi olan bireyler olabilir... Böyle aileler durumları ile ilgili bilgi eksikliğine sahipler. Dolayısıyla kimlerle iletişime geçeceklerine, bu süreci nasıl yürüteceklerine, bu sürecin ne kadar devam edeceğine yönelik akademik bilgileri yok. Bu onların baş etme becerilerini olumsuz hale getiriyor. Aileler bu süreçte dirençle karşılaşıyorlar ve kendilerine yardım etmek isten profesyonellerle çatışma halinde olabiliyorlar. Bu nedenle burada da güven duygusu çok önemli. Bu güven duygusunu kurduğunuz zaman domino taşları arka arkaya gelebiliyor.*” (A-1)

A-1, insanların ne bildiğini ortaya koymayı ve ihtiyaç analizini çok iyi kurgulamayı önermektedir.

“*Biz akademisyenler bir konuda bir şey hazırlayacaksak ve bir çalışma yapacaksak öncelikli olarak insanların bu konuda neler düşündüğüne odaklanırsınız. Mesela ben sana psikososyal destek yapayım diyorum ama senin bu konuda ihtiyacın olup olmadığını bilmiyorum. Yani senin ihtiyaç olarak düşündüğün şey toplumun ihtiyacı mı bunu bir gözden geçirmek lazım. O yüzden önden bu ihtiyaç analizini çok iyi kurgulamak ve insanların ne bildiğini ortaya koymak önemli. Yani bir tane çalışmada bu konuda yeterli olmayabilir. 6 ay ya da 1 sene bu ihtiyaçları belirleme ile geçirilmeli. İhtiyaç stabil değildir değişebilir ama temel ihtiyaçlar değişmez. Temel ihtiyaçlar çok fazla değişmez. Bu nedenle ben bilgilerin ulaştırılması konusunda eksiklikler olduğunu düşünüyorum.*” (A-1)

Diğer bir husus olarak katılımcılar hane ziyaretleri gerçekleştirirken ziyaret önceliklerine göre bu ziyaretlerin planlanmasını önermektedir. Yani hane ziyaretlerinin rastgele ziyaretler yerine planlı ziyaretler şeklinde yapılması gerektiğini vurgulamışlardır.

*“Tabii ki daha önce belirlenmiş verilerle gitmek daha mantıklı olur, daha az kaynak gerektirir, daha nokta atışı olabilir. Önceden veri elde edilerek ziyaret gerçekleştirmek daha mantıklı... Daha önce de söylediğim gibi ekonomik yoksunluk diğer riskleri de tetikleyebilir. Bu yüzden Vakıftan yardım alanlardan başlanabilir ancak sadece onlarla sınırlı kalması doğru olmaz. Onlar başlangıç noktası olabilir. Sosyal yardım almış bir haneye gidiliyorsa artık orada bakılması gereken maddi yardım değil diğer sosyal hizmet modelleridir. Böyle olursa çok etkin bir şey olur. Zaten maddi yardım veriliyor, buraya psikososyal olarak nasıl destek olunabilir gözüyle gidilirse o zaman daha mantıklı olur. O zaman psikososyal destekten bahsedebiliriz. Hiç tespit edilmemiş hanelere gidilmesi de önemli bir durumdur tabii.”*  
(B-4)

Katılımcılar yönlendirmelerin sağlıklı yapılması ve hane takibinin gerçekleştirilmesinin önemini de vurgulamışlardır.

*“Yönlendirmeler konusundaki en büyük problemimiz, yönlendirildi diye tablete işliyoruz ama hizmet sunuldu mu, yönlendirme amacına ulaştı mı, vatandaş bu hizmeti alıp memnun kaldı mı? Bu konularda yaptığımız bir çalışma yok.”* (B-4)

Katılımcıların önerdiği diğer bir nokta ise riskli bölgelerin tespit edilmesi ile sistemler ve verilerin entegrasyonu hususunda olmuştur.

*“Bu riskten riske göre değişebilir. En basit ve en işe yarar şey bence sağlıklı veri elde edebilmemiz ve saha araştırması yapmamız. Belki bütün verileri kullanmak mantıklı olur. İŞKUR'un verilerini kullanmak, TÜİK'in verilerini kullanmak... Ya kendi verilerimizi tutacağız ya da başka verilerden yararlanacağız. Burada riskli bölgeleri bilmek önemli. Yeniden kurgulama ihtiyacımız olmayan risk alanlarda da var tabii ki. Bunlar şiddet olabilir, erken yaşta evlilikler olabilir... Bu konuda da bölgesel bazı çalışmalar yapılabilir. Riskin ne olduğuna bakılarak eğitimler verilebilir. Entegre, konuşan ve birbirleri ile veri akışı sağlayan sistemlerin olması da önemli.”* (B-4)

*“...Diğer bir hususta kurumların birbirleriyle bilgi paylaşması. Mesela okula gitmeyen bir çocuk tespit edildiği zaman bu bir risk olarak görülüp çalışılması gerekebilir. Bu riskler sisteme yazılıp o sistem üzerinden kurumlara yönelik bir bilgilendirme giderse o zaman al sana erken tanı sistemi.”* (B-2)

B-2, bir insanın maddi olarak yoksunluğunu anlayabilirsin ama bir insanın psikososyal desteğe ihtiyacı olup olmadığını anlamak için ayrıntılı bakman ya da kişinin bunu dile getirmesi gerekir diyerek psikososyal destek için tekrarlı ziyaretlerin yapılması gerektiğini ifade etmiştir.

*“... Mesela bir vatandaşa sorduğun zaman psikososyal desteğin ne olduğunu, sosyal yardım der. Psikososyal destek şu anda sosyal yardımla özdeşleştirilmiş durumda. Bu konuda sosyal yardım her zaman bir adım önde ve sosyal hizmet onun çok arkasında geliyor. Bir insanın maddi olarak yoksunluğunu anlayabilirsin ama bir insanın psikososyal desteğe ihtiyacı olup olmadığını anlamak için ayrıntılı bakman ya da kişinin bunu dile getirmesi gerekir. Bir evin içerisine girdiğin zaman maddi olarak desteğe ihtiyacının olup olmadığını anlarsın ama sosyal hizmet uygulamalarına ihtiyacı olup olmadığını hemen kestiremeyebilirsin. Bunun için haneyi devamlı olarak ziyaret etmem lazım.” (B-2)*

Son olarak katılımcılar çocuklar üzerinden bir erken tanı ve uyarı sistemi geliştirilmesini önermektedir. Bu sistem ile Devletin de büyük yükten kurtulacağı dile getirilmiştir.

*“Çocuklar üzerinden erken uyarı sistemi geliştirilebilir. İlkokulda 1. sınıftan itibaren çocuklar taranabilir. Mümkündür bu. Aynı ağız sağlığı gibi, diş sağlığı gibi, beden sağlığı gibi, aşılama programı gibi... Psikolojik olarak çocuklar tarandığında ve konuyu uzman olan kişi o sınıftaki hangi çocukların travmatik olduğunu, hangisinin içine kapanık olduğunu, hangisinde sıkıntı olduğunu anlar ve onlara da ilgili yapılandırılacak olan basit ölçekler ve resimlendirilmiş hikâyeler üzerinden rahatlıkla genel taramalar yapabilir. Bunu da riskli bölgelerde yaparsınız. Varoşlarda yaparsınız. Kültürün karmaşık olduğu, arabesk olduğu yerlerde yapabilirsiniz. Bu gayet uygun olabilir... Koruyucu hizmetler çok önemlidir. Koruyucu hizmetler Devleti çok yükten kurtarır. Çünkü bir insanın psikolojik destek alamayıp travma yaşadığında ömür boyu hem kendi kendine beladır, hem de bu Vatana ve Millete beladır. Hep problem üretir ve Devlet onu yatıştırmak için hep para öder. Jandarmasına para öder, polisine para öder, bağımlılık tedavisine para öder, hastanesine, doktoruna, her şeyine para öder. Cezaevine, gardiyanına, hâkimine, savcısına... Hâlbuki onun psikiyatrik olarak koruyucu hizmetlere yöneltilmesi çok cüzi ücretlere mal olur. Riskli ailelere ve onların çocuklarına aile terapileri ve sistemik terapiler uygulayabilirsek... Devletin imkânı da var, parası da var, personeli de var fakat helva yapacak adam yok. Henüz böyle bir hizmetin dahi olacağını Devlette bildiklerini zannetmiyorum... Bağımlı olan çocuklar, cezaevine düşen çocuklar, enseste muhatap olarak kötü yola düşenler, intihara sürüklenenler vs. kritik ailelerden gelir ve bu kritik aileleri en baştan tespit etmek mümkündür. Psikoloğunu, rehber öğretmenini göndereceksin sadece tarama yapacaklar çocuklar üzerinden. Aileler ve*

*çocuklar terapiye alınacak, onları izole ettiğinde vatana millete büyük bir hizmet vermiş olacaksın.” (A-3)*

Bu bağlamda diğer öneriler içerisinde; ailelerin güveninin kazanılması, ihtiyaç analizi yapılması, tekrarlı-planlı ziyaretler yapılması, erken tanı ve uyarı sistemi geliştirilmesi, nitelikli yönlendirmeler yapılması, riskli bölgelerin tespit edilmesi ile sistemler ve verilerin entegrasyonu konuları yer almaktadır.

## 5. BÖLÜM: TARTIŞMA

Bu bölümde araştırmaya ilişkin sonuçlar ve önerilere yer verilmiştir. Ayrıca “Türkiye’de Risk Altındaki Ailelerin Psikososyal Destek İhtiyaçlarının Analizine Yönelik Bir Model Önerisi” araştırmamıza yönelik olarak nitel çalışmamızın bulguları, deneyim-tecrübe aktarımı ve alanyazından yola çıkılarak bir aktarım yapılacaktır.

Bu bölüme ilk olarak araştırmanın önemini belirterek başlanması uygun olacaktır. Gerek alanyazın incelemesi yapıldığında gerekse de mevcut politika, uygulama ve hizmetler değerlendirildiğinde direkt aileye yönelik psikososyal destek çalışmalarının bulunmadığı görülmüştür. Bununla birlikte özellikle politika uygulayıcılarının yaptığı çalışmalarda da psikososyal desteğin ve bu destek süreçlerinin üzerinde durularak çalışmalar yürütülmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Nitekim tüm bu eksikliğe ve ihtiyaca rağmen yapılan çalışmalar incelendiğinde sistematik, tam anlamıyla aileleri kapsayan çalışmaların bulunmadığı görülmektedir. Bu nedenle ailelere yönelik yapılan psikososyal destek hizmetleri konusunda mevcut durum ortaya koyularak öneriler geliştirilmiştir. Araştırma yapılırken hem risk altında olduğu düşünülen aileler hem de sahada çalışan uzmanlar, Bakanlık uzmanları ve aile alanında çalışan akademisyenler araştırmaya dâhil edilmiş ve görüşleri alınmıştır. Böylece ailelere daha iyi bir hizmet modeli nasıl geliştirilebilir daha net bir şekilde ortaya koyulabilmektedir.

Araştırma verileri 20 Ocak 2020-20 Temmuz 2020 arasında toplanmıştır. Nitel araştırma deseninde fenomenolojik araştırma modeliyle gerçekleştirilen bu araştırmada; 15 aile, 11saha personeli (ASDEP çalışanları), 5 Bakanlık uzmanı ve 5 akademisyen ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Yapılan bu derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler, yorumsamacı fenomenolojik analiz yaklaşımı ile çözümlenmiştir. Bu bağlamda 3 ana tema etrafında bulgular ele alınmıştır.

Sonuç olarak bu bölümde araştırmanın katılımcıları olan aileler, saha çalışanları, Bakanlık uzmanları ve akademisyenlerin sosyal yardım, sosyal hizmet ve psikososyal destek konusuna ilişkin deneyimlerinden ortaya çıkan bulgular tartışılmış ve alanyazında yer alan benzer bir takım çalışmalara da yer verilmiştir.

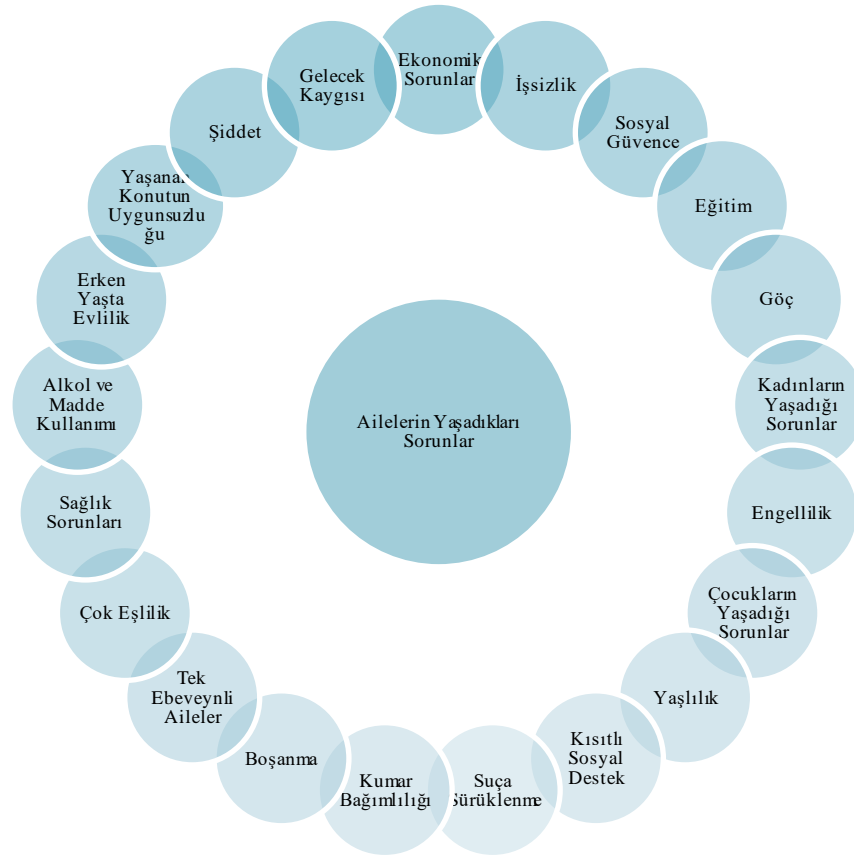
### 5.1. AİLELERİN DENEYİMLERİ

Bu araştırmada sistem bağlamında baktığımız zaman ailelerin genel olarak evli, çok çocuklu, dar gelirlili, eğitim düzeyi düşük, genel nüfusa oranlandığında bakmakla yükümlü olduğu hasta ve engelli sayısı yüksek, sosyal güvenceden yoksun, işsiz ve ekonomik durumlarının da oldukça yetersiz olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte bazı sorunların birbirlerini tetikleyerek zincirleme sorun halkaları oluşturduğu görülmüştür. Özellikle ekonomik sorun diğer riskleri tetiklemektedir. Sistem yaklaşımında da belirtildiği üzere bireyler içinde buldukları toplumun, çevrenin, ailenin bir parçasıdır. Örneğin aile bireylerinden birisinde yaşanan bir madde bağımlılığı olayı bütün aileyi derinden sarsmakta ve diğer aile fertlerini de olumsuz etkilemektedir. Diğer bir örnek olarak ise çalışan bir babanın işten çıkarılması olabilir. Aile bir anda bütün üyeleriyle birlikte bir yoksulluk durumuna düşmekte ve risklere açık hale gelmektedir.

Araştırmamız kapsamında görüşülen ailelerin özelliklerine baktığımız zaman riskli diye tabir edebileceğimiz sorunların fazlaca olduğunu görmekteyiz. Bu sorunlar alanyazında da görüldüğü üzere oldukça çeşitlidir. Ailelerle yapılan derinlemesine görüşmelerde de bu durum net bir şekilde anlaşılmıştır.

Ailelerle yapılan görüşmelerde; aileler için nelerin risk olduğu, ihtiyaçlarının neler olduğu, eğitim ve sağlık ile ilgili sorun yaşayıp yaşamadıkları, aile içerisinde göç öyküsü, suç öyküsü, herhangi bir bağımlılık (madde, kumar vb.) olup olmadığı, engellilik ve yaşlılık durumları, çevresel koşullar, şiddet ve istismar konularına ilişkin hususlarda yarı yapılandırılmış form aracılığıyla açık uçlu sorular sorulmuş psikososyal desteğe ve psiko sosyal desteğin ne olduğuna ilişkin değerlendirmeleri alınmıştır. Bu bakımdan ailelerin hangi riskleri daha çok yaşadıkları ve yaşadıkları risklerin hangilerini kendileri için sorun olarak gördükleri üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda risk öncelikleri ya da içinde buldukları risklere yönelik farkındalık düzeyleri noktasında da ayrıntılı olarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Aşağıdaki şekilde ailelerin en sık yaşadıkları sorunlara yer verilmiştir. Şekilde koyu renkte olanlar daha sık karşılaşılan sorunları ifade ederken daha açık renkli olanlar daha az sıklıkla karşılaşılan sorunları ifade etmektedir.



#### **Şekil 24.** Ailelerin Yaşadığı Sorunlar

Bilindiği üzere aile sistemi kendi içerisinde bir bütün olarak görülmektedir ve sunulacak hizmetler ile psikososyal destek çalışmaları ailenin tamamını içerecek şekilde yapılmaktadır. Bu bağlamda ailelerin karşılaştıkları risklerin ortaya konulması ve buna göre çalışmalar yürütülmesi önemlidir. Ailelerin yaşadıkları sorunlar; ekonomik sorunlar, işsizlik, sosyal güvence, eğitim, göç, engellilik, yaşlılık, çocukların yaşadığı sorunlar, kadınların yaşadığı sorunlar, şiddet, suça sürüklenme, erken yaşta evlilik, boşanma ve tek ebeveynli olma, çok eşlilik, sağlık sorunları, alkol ve madde kullanımı, kumar bağımlılığı, yaşanılan konutun uygunsuzluğu, kısıtlı sosyal destek ve gelecek kaygısı olarak sıralanabilir. Ayrıca bazı sorunların birbirlerini tetikleyerek zincirleme sorun halkaları oluşturduğu da saptanmıştır.

Aile destek hizmetleri ailenin her bir bireyinin yaşadığı toplumdan ve çevreden bağımsız olarak kabul edilemeyeceği fikrini benimsemiş olan ekolojik yaklaşım temeline dayanmaktadır. Ekolojik sistemde aileyi çepeçevre sarmış olan; arkadaşlık-komşuluk ilişkileri, okul çevresi ve iş hayatı gibi mikro, mezzo ve makro çevreler ailenin



devamlılığında önemli bir yere sahiptir (Özkan ve Kılıç, 2013). Bu yaklaşımın temel dayandığı düşünce ise “çevresi içinde birey” anlayışıdır (Danış, 2006). Geçmişten beridir aileler sürekli diğer aile üyeleri, komşular ve toplum tarafından desteklenmiş ve varsa sorunları bu destek sistemi içerisinde çözülmeye çalışılmıştır. Ancak zaman zaman bu sistemlerde aksama olduğunda kişileri sıkıntılı durumlara sevk etmiştir. Ayrıca alanyazın ebeveyn tutumlarının yalnızlık ve sosyal destek seviyesi üzerinde anlamlı bir bağlantı olduğunu ortaya koymaktadır. Yapılan araştırmalar ebeveynlerinden destek almadığını belirten ailelerin bu eksikliği derinden yaşadıklarını ve kendilerini yalnız hissettiklerini ortaya koymaktadır (Çeçen, 2008). Bu durumu Fatma Hanım şöyle ifade etmektedir: *“Rabbim verdiği boğazı aç koymaz, kimse acından ölmemiştir. Ben 3 gün boyunca aç kaldım. Eşim Marmaris'e çalışmaya gitti günlerce kimse benim kapımı çalmadı.”* (Fatma, 30 yaşında). Burada bireylerin ve ailelerin sosyal işlevselliklerini arttırmak önemli bir husus olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda sunulan hizmetlerde ekolojik yaklaşımda olduğu gibi “çevresi içerisinde birey” kavramından yola çıkılması, ekolojik faktörlere önem verilmesi ve bireyin çevresinden aldığı desteğin artırılması sonucunda müracaatçıların istenilen düzeyde değişim ve gelişim göstermeleri ile mevcut sorun kaynaklarının aşılabileceği açık bir şekilde görülmektedir.

Araştırmamızda ailelerin en fazla sorun yaşadığı alanın yoksulluk olduğu görülmüştür. Dünyada yoksulluk olgusu her geçen gün artmaktadır. Gelir ile ilgili göstergeler Dünya nüfusunun %20'si ile %25'inin yoksul olduğuna işaret etmektedir. Bu yoksulluk durumu ise ailelerin en temel fonksiyonlarından olan ekonomik fonksiyonu derinden etkileyerek aileleri riskleri yaşamaya daha açık hale getirmiştir (Ersöz, 2003). Görüşme yapılan ailelerin genel olarak yaşadıkları riskler değerlendirildiğinde ilk sırada ekonomik sorunların ve işsizliğin geldiği görülmektedir. Araştırma kapsamında görüşülen katılımcılardan yalnızca bir tanesi ekonomik olarak sorun yaşamadığını belirtmiş olup geriye kalanların tamamı yoksulluğun etkilerini derinden hissettiklerini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda yoksulluğun varoluşunun bir eşitsizlik ortaya çıkardığı sonucundan hareketle ayrımcılık karşıtı uygulama yaklaşımına göre hak temelli hizmetlerin sunumu önem arz etmektedir. Baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulama eşitsizliklerin tamamına karşı çıkar ve her tür yapısal baskı ve ayrımcılığın sonlandırılmasını savunarak baskı ve ayrımcılığa maruz kalan birey, aile ve grupların özgürleşmesini amaçlar (Tuncay ve İl, 2006).

Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizinde ve TÜİK verilerinde araştırmamızla benzer minvalde sonuçlar çıkmıştır. Örneğin; hanehalkı aylık ortalama geliri 400 liradan az olanların oranı ortalama %24,4 olarak belirlenmiştir. Bu oran kadınlarda daha yüksek bir düzeyde (%28,4) ortaya çıkmaktadır. Yine bu rapora göre bütçenin hane ihtiyaçlarını karşılama durumuna güçlük diyenlerin oranı %31,6, idare eder diyenlerin oranı ise %36,8 olarak ortaya çıkmıştır (Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi, 2018). 2019 yılında yapılan İstatistiklerle Aile Raporuna göre ise ortalama hanehalkı büyüklüğü 3,35 olarak belirlenmiştir. Bu anlamda geniş aileden oluşan hanehalkı oranı azalırken tek kişilik hanehalkı oranı artmıştır. Diğer yandan hanehalklarının %9,2'si tek ebeveyn ve çocuklardan oluşmaktadır. Hanehalklarının bütçelerinden en fazla payı ise konut ve kira harcamalarına ayırdığı görülmüştür (TÜİK, 2020).

Aile yardımlarına yapılan kamu harcamaları incelendiğinde; Fransa, İsveç, Macaristan ve İngiltere'de GSYİH'in %3,5'inin üzerindeyken, ülkemizin de aralarında bulunduğu Yunanistan, Meksika, Kore, İspanya ve ABD'deki GSYİH' in %1,5' inin altında olduğu görülmektedir (OECD, 2016).

Bu bağlamda Dünya genelinde ailelerin yaşamış oldukları yoksulluğu önlemeye yönelik olarak gelişmiş ülkelerde çeşitli uygulamalar bulunmaktadır. Örneğin Almanya'da ekonomik yetersizlik içerisinde olan ailelere yönelik olarak; bakıma muhtaç aile bireylerine ve onların bakımını sağlayan aile fertlerine sosyal güvence imkânı, çocuk parası (Kindergeld), çocuk bakımı parası, sosyal konut ve kira yardımı (çok çocuklu aileler için), aile dostu bakım güvencesi, aile danışmanlığı gibi hizmetler sunulmaktadır (Wordpress, 2020). İngiltere'de ise 2002 yılından beri baby bond sistemi uygulanmaktadır. Bu sisteme göre bireyler eğer işsizlik ödeneği alan veya tam vergi kredisi almaya uygun bir aileden geliyorsa hesaplarına 500 £, gelirleri daha yüksek olan haneden geliyorsa 250 £ aktarılmaktadır (Finch, 2008). ABD'de ise özel vakıflar, hem aile koruma hem de aile destek programlarının geliştirilmesinde önemli rol oynamaktadır (McCroskey ve Meezan, 1998).

Ailelerin en fazla yakındıkları konuların başında düzenli ve sigortalı iş bulma zorluğu göze çarpmaktadır. Aileler; düzenli ve sigortalı iş bulamama, kendi niteliklerine uygun koşullarda çalışmama, geçici işlerde çalışmak zorunda kalma ve iş yerlerinin çocuklu ailelere uygun dizayn edilmemiş olması gibi nedenlerden dolayı işsiz kalabilmektedir.

Yaşanan işsizlik sonrasında ise aile ekonomik olarak zor duruma düşmekte, bu durum da risk oluşturmaktadır. Diğer yandan araştırmanın bulgularıyla benzer şekilde ülkemizde işsizlik oranlarının uzun bir süredir belirgin bir sorun olduğu açıktır. Özellikle 1970’li yıllardan günümüze gelene kadar işsizlik genel olarak %7 ve %10,5 arasında seyretmiştir (Güney, 2010). TÜİK’in işgücü istatistiklerine göre ise 2020 Nisan ayı itibari ile işsizlik oranı ülkemizde %12,8 olarak ölçülmüştür (TÜİK, 2020). Diğer yandan yoksulluğun temel nedenlerinin en başında da işsizliğin yer aldığı belirtilmektedir (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012).

Bir ülkede bir senede gelir vergisi sonrası vatandaşların eline geçen paraya harcanabilir gelir denir. Ailelerle yapılan görüşmelerde katılımcıların yaşadıkları ev, kullandıkları eşya ve araba gibi taşınır ve taşınmazlara sahip olmalarına rağmen harcanabilir gelirlerinin ya olmadığı ya da çok az olduğu görülmüştür. Bu bağlamda ülkemizde nüfusun en yoksul %20’lik kısmı harcanabilir gelirin %6,1’i ile yetinmekte iken, en zengin %20’lik kısmının harcanabilir gelirin %44,4’üne sahip olduğu görülmektedir (Çalışkan, 2010).

Ekonomik olarak yaşanan zorluklar en fazla çocukları etkilemektedir. Dünya geneline baktığımız zaman gelişmekte olan ülkelerde yaşayan çocukların yaklaşık %40’ının geliri günde 1 doların altındadır (Hatun, Etiler ve Gönüllü, 2003). Araştırmalar aile yoksulluğunun çocuk gelişimi üzerinde olumsuz etkileri olduğunu da göstermektedir. Bunlardan en önemlisi erken çocukluk dönemindeki derin veya kalıcı yoksulluğun çocukların yeteneklerini ve başarısını olumsuz etkilemesidir (Duncan ve Brooks-Gunn, 2000). ABD’de yapılan bir araştırmaya göre ise özellikle, en yoksul mahallelerdeki çocuklar, akademik becerileri açısından daha az yoksul mahallelerdeki çocukların neredeyse bir yıl gerisinden gelerek okula başlamaktadırlar (Wolf, Magnuson ve Kimbro, 2017). Ayrıca yoksulluğun olumsuz etkisi; çocukların fiziksel, duygusal, psiko-sosyal gelişimleri ve toplumda kişilerarası kabul ya da reddedilme üzerine yapılan çeşitli araştırmalar ile belgelenmiştir. Yoksulluk içerisinde yaşayan çocukların, kişilerarası kabullerini kolaylaştıran şeylerin eksikliğinden ötürü ekonomik açıdan daha varlıklı çocuklara nazaran daha yüksek düzeyde depresyon ve sıkıntı yaşadıkları bilinmektedir (Özkan, Purutçuoğlu ve Hablemitoğlu, 2010).

Yoksulluk içinde olan çocuk konusu bugün çocuk yoksulluğu adı altında yeni bir kavramın ortaya çıkışına sebep olmuştur. Çocuk yoksulluğu kavramının oluşması ve yoksulluk sorununun çocukluk dönemi özelinde değerlendirilmesinin, çocukluk anlayışında meydana gelen değişimden kaynaklandığı düşünülmektedir. Benzer şekilde çocuk yoksulluğu tanımı, genel olarak yoksulluk kavramından bağımsız düşünülmemelidir. Ailenin yoksulluğuna dâhil olan çocuk yoksulluğu kavramı toplumdaki bölüşüm mekanizmalarının düzenlenişi ve sosyal refah hizmetleriyle doğrudan doğruya bağlantılıdır. Diğer yandan fiziksel, zihinsel, duygusal ve cinsel yönden gelişimlerini tamamlayamadıkları için her türlü ihmal ve istismara açık olan çocukların kötü muamelelerden korunması ile ilgili tüm çocukları ve özellikle yoksulluk gibi güç koşullarda yaşayan çocukları desteklemek ve korumak çağdaş toplumların ideali haline gelmiştir. Bu nedendir ki bütün ülkeler çocuk ihmal ve istismarının önüne geçmek ve çocukları korumak için yasalar oluşturmuştur. Ancak bu yasaların sadece uygulanması değil yasaların uzmanlar ile doğru bir şekilde yorumlanması gerekmektedir. Şüphesiz sosyal çalışmacıların bu konudaki yerinin, öneminin ve gerekliliğinin benimsenmesi veya kabul görerek dikkate alınması temel bir çocuk hakkı olan çocuk koruma politikaları için önemli bir araç olacaktır (Özkan ve Puruçuoğlu, 2011).

Risk altındaki ailelerin en fazla karşılaştığı sorunlar arasında engellilik ve genel sağlık sorunları da önemli bir yer tutmaktadır. Katılımcıların beyanına göre ailelerin ya bakmak zorunda oldukları hasta ya engelli yakınları bulunmakta ya da kendilerinin kronik hastalıkları bulunmaktadır. Bu durum da aileleri sorun yaşamaya açık bir hale getirmektedir. Konya İl merkezinde ikamet eden 0-18 yaş zihinsel ve bedensel engelli 258 çocuk ile benzer sosyokültürel ve demografik özelliklere sahip 258 engelli olmayan kontrol grubu çocuk ile yapılan nicel bir araştırmada engelli çocuğa sahip ailelerin sağlık hizmeti alımında günlük yaşama sıklığının üç kat daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Durduran ve Bodur, 2009).

1 Ocak 2018 tarihi itibarıyla Avrupa Birliği (AB) nüfusunun 512.4 milyon olduğu tahmin edilmektedir. Gençler (0-14 yaş) AB nüfusunun %15,6'sını oluşturmakta, çalışmaya elverişli (15-64 yaş arası) insanlar ise nüfusun %64,7'sini oluşturmaktadır. 65 yaş ve üstü yaşlıların payının da %19,7 olduğu hesaplanmaktadır. Yaşlı nüfus oranı; bir önceki seneye göre 0,3 puanlık, 10 yıl öncesine göre ise 2,6 puanlık bir artış göstermiştir

(Eurostat, Temmuz 2019). Buradan hareketle Avrupa'da nüfus içindeki yaşlı oranlarının artmakta olduğu ve yaşlılığın modern dünyanın bir parçası haline geldiği görülmektedir.

Ailelerle yapılan görüşmeler neticesinde katılımcıların genel olarak çekirdek ailede yaşamalarından dolayı ailelerinde yaşlı bireyler olmadığı, yaşlı yakınlarının kırsal kesimlerde yaşadıkları ve dönem dönem kendilerini ziyarete geldikleri katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Ancak ailelerin aktardığı bilgilere göre yaşlıların yoksulluk içerisinde oldukları, sağlık problemleri yaşadıkları, uygunsuz konutta ikamet ettikleri belirtilmiş ve yaşlılara çevrelerinde eşlerinden ve çocuklarından başka bakacak kimselerinin olmadığı anlaşılmıştır. Benzer şekilde, yapılan araştırmalar genellikle yaşlıların sosyal ilişkilerini aileleri ile sınırlı tuttıklarını ortaya koymuştur (Kalaycı ve Özkul, 2017). Bu sebeple yaşlıların yakın çevresindeki insanlarla görüşme sıklığı onların sosyal ilişkilerini sürdürebilmelerinde etkili olmaktadır (Ünsal ve Demir, 2010). Diğer yandan Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi (2018)'nin sonuçları da araştırmamızın bulgularını destekler niteliktedir. Buna göre farklı yaş aralıklarında yer alan yaşlıların büyük çoğunluğunun bütçelerinin hane ihtiyaçlarını güçlüklerle karşıladığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca yaşlılar arasında yaş arttıkça gelir-gider dengesizliğinin de ortaya çıktığı görülmektedir.

Yapılan görüşmelerde çalışan ya da bir dönem çalışmış olan kadınların çocuklarını hiç kreşe göndermedikleri görülmüştür. Ancak araştırmamızın bu bulgusunun aksine ABD'de içerisinde çalışan anne olan hanelerin üçte birinin, beş yaşın altındaki çocukları için aile çocuk bakımını (family child care) seçtiği görülmüştür (Edie, Adams, Riley ve Roach, 2003).

İngiltere'de hali hazırda 1 milyonun üzerinde tek ebeveynli aile bulunmaktadır ve bu sayı giderek artmaya devam etmektedir. Koruma ve bakım gerektiren çocukların bulunduğu her beş ailenin birisinin de böyle bir aileden meydana geldiği bilinmektedir (Demir ve Çelebi, 2017). Dünyada özellikle tek ebeveynli aile olanların payında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Letonya ve Yeni Zelanda'da, örneğin, hanelerin %11'inden fazlası tek ebeveynli iken, Japonya'da bu oran %3'ten daha az olarak görülmektedir. Tek kişilik haneler ise Finlandiya, Estonya ve Norveç'teki hanelerin yaklaşık %40'ını oluşturmaktadır (OECD, 2016).

Kanadalı çocukların yaklaşık %65'i evli biyolojik ebeveynlerle; çocukların yaklaşık %15'i ise birlikte yaşayan ebeveynleriyle ve %18'i tek ebeveynli ailelerde yaşamaktadır. Tek ebeveynli ailelerde yaşayan çocukların yaklaşık yarısı boşanma ya da ayrılık yoluyla bu duruma girmiş ve üçte biri hiç evlenmemiş tek ebeveynli ailelerde ikamet etmektedir. Tek ebeveynli hanelerin çoğunluğunu (%80) kadınlar oluşturmaktadır (Wu, Hou, ve Schimmele, 2008). Araştırmamızda da benzer şekilde boşanma öyküsü olan katılımcılarımızın tamamının çocuklarının velayetlerinin annelerinde olduğu görülmüştür.

Araştırmamızda eşinden boşanmış olan kadınların ekonomik durumlarının yetersiz olduğu belirlenmiştir. Bu durum ABD'de araştırmalar bekâr annelerin diğer tüm gruplardan daha yoksul olma eğiliminde olduğu sonucuyla örtüşmektedir (Misra, Moller ve Budig, 2007). Diğer yandan tek ebeveynli ailelerde büyüyen çocukların eğitime erişim ve devam sorunlarının olduğu da araştırmamız kapsamında ortaya koyulmuştur. Yine araştırmamızı destekler nitelikte, ABD'de yapılan araştırma ve bulgulara göre tek ebeveynli ailelerde yetişmiş olan bireylerin liseyi bitirmeleri ve üniversiteye gitmeleri daha az olasıdır (Björklund, Ginther ve Sundström, 2007).

Aile grubunda yer alan kadın katılımcılarımızın genellikle şiddete maruz kaldıkları ancak gidecek başka yerleri olmaması, çocuk sahibi olmaları, gelirlerinin bulunmaması ve ailelerinden yeterince destek görememelerinden dolayı şiddeti içselleştirdikleri görülmüştür. Ülkemizde şiddetin yaygınlık sıklığına göre sıralaması; sözlü, fiziksel, duygusal, ekonomik ve cinsel şiddet şeklindedir. Ayrıca kumar alışkanlığı, düşük eğitim düzeyi, alkol ve madde bağımlılığı gibi olumsuz özellikleri olan eşlerin şiddete daha çok başvurduğu hususu da araştırmamızın bulgularıyla benzerlik göstermektedir (Özcan, Günaydın ve Çitil, 2016). Benzer şekilde Denizli İlinde 593 kadınla nicel araştırma yöntemi kullanılarak yapılan bir araştırmanın sonucuna göre örnekleme dâhil edilen kadınların yarıdan biraz fazlası aile içinde şiddet gördüklerini ifade etmişlerdir (Kocacık ve Çağlayandereli, 2009).

Aile içi şiddet olaylarına baktığımız zaman ister kamusal alanda isterse de özel hayatta olsun bu sorunun bütün Dünya ülkelerinde az ya da çok sayıda ortaya çıktığını görmekteyiz. Hindistan'da genel olarak, 15-49 yaş aralığında bulunan kadınların üçte biri fiziksel şiddet yaşamıştır. Benzer şekilde yaklaşık 10 kadından biri ise cinsel şiddet

mağduru olmuştur. Ayrıca her yıl 1,3 milyon kadının aile içi istismar mağduru olduğu da bilinmektedir (Kadam ve Chaudhari, 2011). ABD'ye baktığımız zaman erkeklerin kadınlara yönelik şiddet uygulamasının, kadınların erkeklere yönelik şiddet uygulamasına oranla daha fazla olduğunu görmekteyiz. Arap ülkelerinin çoğunda ise aile içi şiddet bir sorun olarak dahi görülmemektedir (Page ve İnce, 2008).

Aile içi şiddet, mağdurun benlik saygısını azaltmakta ve kişinin yaşam kalitesini ciddi bir şekilde düşürmektedir. Ayrıca şiddet öyküsü olan ailede çocuklar da bu durumdan olumsuz etkilenerek şiddet kültürünü devralıp ileriki hayatlarında kullanabilmektedirler (Acus, Aciené ve Puidokiené, 2018). Aileler ile yapılan görüşmelerimizde benzer şekilde aile içi şiddetten kadınların yanı sıra çocukların da oldukça yüksek bir oranda etkilendikleri görülmüştür. Bazen de şiddet hem kadını hem de çocukları hedef alabilmektedir. Örneğin Selma hanımın (34 yaşında) ifadeleri bu durumu daha net bir şekilde ortaya koymaktadır: *“Hepsi var, hakaret, büyük oğlumla beni evden attı. Dolandık, gezdik parka gittik, geri geldik... Küçük çocuk açtı kapıyı öyle içeri girdik (ağlayarak anlatıyor).”*

Yapılan araştırmalar aile içi şiddetin küçük çocukların ruh sağlığı üzerinde önemli etkisi olduğunu göstermektedir. Ayrıca şiddet olan bir ailede çocukların zihinsel sağlıklarında ve strese karşı fizyolojik ve nöro-endokrin tepkilerinde olumsuz etkiye maruz kalma gibi bir takım sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Afolabi, 2015).

Erken yaşta evlilikler geçmişte olduğu gibi günümüzde de hala varlığını devam ettirmektedir. Türkiye genelinde farklı bölgeler ve kültürel yapıların da gözetilmesi ile yapılan erken yaşta evliliklerin incelenmesine yönelik bir araştırmanın sonuçlarına göre erken yaşta yapılan evlilikler üzerinde geleneksel yapıların çok güçlü olduğu görülmüştür. Bu araştırmaya göre kadınlar farkında olsalar da olmasalar da evliliğe hazırlanmaktadır. Erken yaşta evlilikler; kadının ekonomik yükünün devredilmesi, namusunun korunması ve kadının evlilik ile bir prestije kavuşması mantığına dayanmaktadır (Burcu ve ark., 2015).

Erken yaşta yapılan evliliklerin kadınlarda erkeklere oranla çok daha fazla olduğu görülmektedir. Bu bağlamda araştırma kapsamında görüşme yapılan kadınların neredeyse yarısında (12 kadından 5'inde) erken yaşta evlilik olduğu görülmüştür. Dolayısıyla bu

sorun direkt kadınları ilgilendiren temel bir sorun olarak değerlendirilebilir. Aile olmanın ne demek olduğunu dahi idrak edemeyecek düzeyde küçük olan kız çocuklarının evlendirilmesi ile baştan yanlış bir ailenin temeli atılmış olmakta ve çocukların ileriki hayatlarında da kalıcı psikolojik sıkıntılar yaşamalarına yol açılabilmektedir.

Çok eşlilik konusu da önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde genellikle erkeklerin çok eşli olduğu polijini en fazla görülen çok eşlilik türüdür (Yaşınkaya, 2019). Özellikle doğu toplumlarında nispeten daha sık görülmekte olan çok eşlilik olgusu kadın açısından ve çocuklar açısından aile içerisinde risk etmeni olarak görülmektedir. Ülkemizde Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan Van ilindeki çok eşlilik oranını ve bu oranı etkileyen faktörleri incelemek amacıyla 15-49 yaş arası 462 kadınla yapılan bir araştırmada tek eşli kadın sayısı 410 (%88,7) iken, çok eşli kadın sayısı 52 (%11,3) olarak saptanmıştır. Tek eşlilerde ortalama çocuk sayısı 3,7 iken, çok eşlilerde 4,4 çıkmıştır. Çok eşlilerin %78,2'sinin de okuryazar olmadığı, çok eşliliğin eğitimle anlamlı düzeyde azaldığı saptanmıştır (Gücük ve ark., 2010). Bu veriler araştırmamızın bulgularıyla örtüştüğünden önemlidir.

Derinlemesine yapılan görüşmeler neticesinde ailelerin genellikle “psikososyal” terimine yabancı oldukları görülmüştür. Özellikle içerisinde psikososyal kavramı geçen sorularda ekstra açıklama yapılmış ve konu aydınlatılmaya çalışılmıştır. Açıklama yapılmasına rağmen yine de aileler bu kavramı tam idrak edememiş ve çok kısa cevaplar vererek geçiştirmeye çalışmışlardır. Katılımcıların tamamına yakınında bu konu ile ilgili yetersiz bilgi ya da bilgi kirliliği olduğu da görülmüştür. Diğer yandan aile grubunda yer alan katılımcılar psikososyal destekte psikolojik yardımı, psikolojik müdahale ile karıştırdıklarından ve toplumsal olarak bu konudaki yanlış inanışlarından dolayı bu kavram üzerinde çok fazla konuşmak istememişlerdir. Bu bağlamda genellikle katılımcıların psikososyal destek deyince psikolojik rahatsızlığı anlamaları nedeniyle psikolojik sorun yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar psikososyal destek kavramını delilik/akıl sağlığının bozuk olması şeklinde gördüklerinden etiketlenmek için savunmaya geçmişlerdir. Bu nedenle aileler genellikle ihtiyaçları olan yardımı bilmeden reddetmektedirler. Dolayısıyla bu kavramın ne olduğunu anlatılarak kendi ihtiyaçlarını kendilerinin ifade edebilmelerini sağlamak için eğitimler ve farkındalık



çalışmaları yürütülmelidir. Konunun daha iyi anlaşılması için aşağıda katılımcıların kendi ifadelerine yer verilmiştir;

*“Hiç duymadım. Bilmiyorum Vallahi. Psikolojin ne zaman bozulursa o zaman destek verirler (gülerek cevap verdi- utandı).”* (Nazlı, 36 yaşında)

*“Yok abi... Yok, psikososyal destek almadım. Yok abi psikolojim falan yerinde (gülümsedi). Vallahi öyle şeyler olmadı, inşallah da olmaz.”* (Emin, 26 yaşında)

Katılımcılar aile için risk olabilecek ifadeleri sıralarken kısa cümleler kullanmışlar ve yorum yapma konusunda sorun yaşamışlardır. Bu nedenle kısa ve net ifadeleri daha sıklıkla kullandıkları söylenilebilir. Katılımcılar genel olarak şiddet ve istismarı en büyük risk olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Bunu çoklu risk faktörleri, madde bağımlılığı ve aile içi huzursuzluk takip etmektedir. Ayrıca bu konular konuşulurken tedirgin oldukları ve konuyu kapatmak istedikleri de gözlenmiştir. Örnek olması açısından katılımcıların ifadeleri aşağıda verilmiştir:

*“Kavga edersek sorun olur. Başka da hiçbir şey olmaz yani. Başka da söyleyebileceğim bir şey yok.”* (Sevgi, 22 yaşında)

*“Aklıma aile içi şiddet geliyor. Aile içi istismar geliyor. Onun haricinde aklıma pek bir şey gelmiyor.”* (Esra, 25 yaşında)

Ailelerle yapılan görüşmelerde bazen duygusal anlar yaşanırken bazen de yaşanan sorunlar karşısında araştırmacının kendini çaresiz hissettiği anlar da olmuştur. Örneğin; katılımcılardan Fatma hanımın (30 yaşında) bu ifadesi araştırmacıya oldukça tesir etmiştir: “ ... Benim çocuğum senin çocuğunun gözüne bakıyor. Ne gereği var, senin çocuğunun benim çocuğumdan ne üstünlüğü var. Oysaki o da 9 aylık o da 9 aylık. Farkı ne, o da Allah'ın kulu o da Allah'ın kulu... Senin çocuğun mesela teneffüste muz yiyor ama benim çocuğum bir kuru ekmek yiyor. Adil bu mu? Adil hayatta miyiz şu an?”

Diğer yandan ailelerin çevrelerinde risk etmeni olarak en fazla: güvenlik sorunu, hırsızlık, madde bağımlılığı, şiddet, taciz ve istismar gibi durumları gördükleri tespit edilmiştir. Ayrıca çevrelerinde herhangi bir sorun görmediklerini ifade eden katılımcıların oranı da bir hayli yüksek çıkmıştır.

Alkol ve madde kullanım sorunu son yıllarda oldukça artmaya başlayan bir problem olup hem dünyayı hem de ülkemizi etkilemektedir. Yaptığımız derinlemesine görüşmelerde madde kullanan ve maddi durumu yetersiz olan kişilerin bir süre sonra madde satışına da yönelebildiği görülmüştür. ABD’de 8 eyalette uyuşturucu madde ticareti yapan 1531 kolej öğrencisi üzerinde yapılan bir çalışmada uyuşturucu madde kullananların uyuşturucu madde satıcısı olma ihtimallerinin daha yüksek olduğu görülmüştür (Tewksbury ve Mustaine, 1998). Ayrıca ülkemizde Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (TUBİM) tarafından uyuşturucuya başlamada aile içi sorunların etkisinin %11,3 seviyesinde çıkması araştırma bulgularımızla benzerlik göstermektedir (Türkiye Uyuşturucu Raporu, 2019).

Kumar ve şans oyunları da toplumda oldukça sık rastlanan riskler olarak karşımıza çıkmaktadır. Genellikle daha çok kazanma isteği ve hırsı neticesinde kişiler ellerinde avuçlarında ne varsa buraya yatırmaktadır. Araştırmamızın bulgularına göre kumar bağımlılığı kişiyi hem aile ve çocuklarını hem de içinde bulunduğu ekonomik yetersizliği göz ardı etmeye sevk etmektedir.

Ailelerle yapılan görüşmeler neticesinde ortaya çıkan önemli hususlardan birisi de göç konusudur. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre kırdan kente göç her geçen sene artarak devam etmiştir. 2007’de 70 milyon olan kent nüfusu 2019 yılına gelindiğinde 83 milyona kadar yükselmiştir (TÜİK, 2020). Araştırmamızın bulgularına göre katılımcılar son çare olarak göç etmeyi tercih etmişlerdir. Özellikle maddi imkânsızlıklar, borçlanma, daha iyi imkânlarla sahip olma düşüncesi, iş bulma arzusu, kan davası ve göç etmekten başka çarelerinin kalmaması göç sonucunu ortaya çıkarmıştır. Yapılan araştırmalara göre ise göçler daha çok siyasi gelişmeler, doğal afetler, savaşlar, güvenlik sorunları, terör ve sosyoekonomik sebeplerle gerçekleşmektedir. Türkiye’de geçim zorlukları, ekonomik nedenler, yaşam standartlarına bağlı sorunlar, tarımsal değişimler, terör olayları ve yaşanan güvenlik sorunları gibi hususlar iç göçleri hızlandırmıştır (Genç ve Kara, 2016).

Göç sonucunda şehirlere gelen insanlar; gecekondu yaşamı, kimlik bunalımı tehlikesi, işsizlik ve çocuk işçiliği gibi sorunlarla karşılaşmaktadırlar (Sevinç, Davran ve Sevinç, 2018). Kentlerde yaşayan insanlar gelirlerinden; sağlık, ulaşım, enerji ve kira gibi giderlere kırsal alana göre daha fazla pay ayırmak zorunda kalmışlardır. Kentlerde meydana gelen eşitsizlikler, kayıt dışı çalışma, yoksulluk, düşük statü sorunları, artan suç

oranları, sosyal ve psikolojik sorunlar toplumun refahını düşüren, aynı zamanda tam olarak da ölçümü gerçekleştirilemeyen olgular olmuşlardır (Alemdar, Demirdöğen ve Ören, 2012).

Diğer yandan dış göç ile gelen ve Türkiye vatandaşı olan bir Afganistan kökenli katılımcı ile de görüşülmüştür. Ali Bey (40 yaşında) kendi yaşadığı sorunlarını; *“Savaştan dolayı geldik. Eşimle Afganistan'dan evlenmiştik zaten, ailece geldik. İlk geldiğimizde yoksulluk problemi yaşadım. Beş kuruş parasız kaldık... Afganistan'da can güvenliği tehlikesi vardı, hala var, insanlar hep kaçıyorlar. Kendi kendilerine savaşıyorlar, halk arasında ... Buraya geldiğimiz zaman dil konusunda problem yaşadık. Maddi durumdan dolayı sorun yaşadık ... Önce oturma izni aldık sonra da çalışma izninden vatandaşlığı aldık. 4-5 sene çok problem yaşadık.”* şeklinde ifade etmektedir. Ali Bey'in ifadeleriyle benzer şekilde Kars İlinde yaşayan Afganlarla nitel araştırma deseninde yapılan bir araştırmanın bulgularına göre ise ülkeler için “endişe kaynağı; ülkelerin işverenleri açısından “ucuz emek kaynağı” haline gelen Afgan mültecilerin bazılarının yaşamlarından silah sesleri, terör, güvenlik tehdidi, zulüm ve şiddet eksilmiştir; fakat yoksul yaşamları hiç değişmemiştir (Geyik, 2018).

Ailelerin yaşadıkları semtler ve oturdukları konutların durumu risk faktörleri açısından önemlidir. Bu bağlamda araştırma kapsamında derinlemesine görüşme yapılan ailelerin genel olarak apartman dairesinde yaşadıkları görülmüştür. Apartmanda yaşadıklarını belirtenlerin büyük çoğunluğu ise bahçe katlarda oturmaktadır. Gecekonuda oturanların evlerinin durumu ile ilgili değerlendirmeleri genel olarak eski, sorunlu, tapusu olmayan ve tadilata ihtiyacı olan konutlar şeklindedir. Bu bakımdan oturan konutun özellikleri ile yaşanan sorunlar arasında bağlantı olduğu söylenilebilir. Çünkü yaşanan konut ailelerin yaşamlarında barınmadan öte; korunma, sosyalleşme ve aidiyet geliştirme gibi hususları da içerisinde barındırmaktadır. Bu nedenle oturan evleri sadece duvarlarla çevrili mekânlar olarak ifade etmek doğru olmayacaktır (Ören ve Yüksel, 2013).

## **5.2. ALANDA ÇALIŞAN AİLE SOSYAL DESTEK PROGRAMI PERSONELLERİNİN DENEYİMLERİ**

Günümüz Türkiye'sinde riskli ailelerle en fazla hane görüşmesi yapan personel sahada çalışmalar yürüten ASDEP personeldir. Ayrıca ASDEP; Aile, Çalışma ve Sosyal

Hizmetler Bakanlığının psikososyal destek konusunda arz odaklı hizmetlerini sunan ve bu alanda ülkemizde başka bir benzeri bulunmayan bir sosyal hizmet uygulamasıdır.

ASDEP programının 2012 ve 2014 yılında pilot çalışmaları yapılmış, 2017 yılında ise program ülke genelinde uygulamaya koyulmuştur. ASDEP personellerinin çalıştığı kuruluş ise ülke genelinde yaygınlaştırma süreci devam eden Sosyal Hizmet Merkezleri (SHM) olmuştur. Bu bağlamda risk altında olduğu düşünülen ailelerle yakından çalışan ve arz odaklı olarak psikososyal destek hizmetlerini yürüten bu çalışanlar araştırma kapsamına alınarak her bölgeyi temsil eden en az bir personel olmak üzere toplamda 11 ASDEP personeli ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

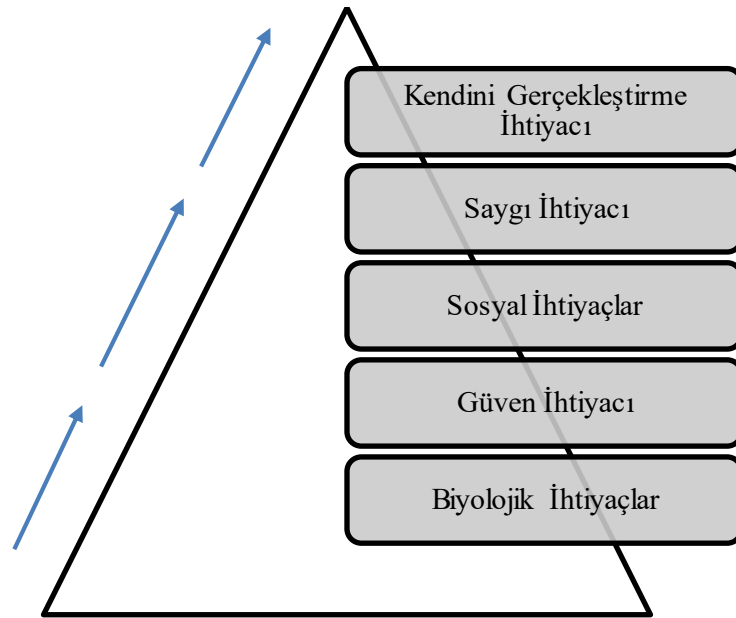
Araştırmanın katılımcıları olan 11 saha personeline; risk altındaki ailelerin psikososyal destek ihtiyaçları, aileler için nelerin risk olduğu, ailelere yönelik mevcut uygulamaların yeterli olup olmadığı, risklerin minimize edilmesi için neler yapılması gerektiği ve Aile Sosyal Destek Programını değerlendirmeleri konularında sorular sorulmuştur.

Alanda çalışanlar genellikle ASDEP'in ilk çıkış noktası bakımından oldukça iyi düşünülmüş olduğunu ancak daha istenilen düzeye gelineemediğini vurgulamaktadırlar. Genel olarak insanların kamu tarafından sunulan hizmetler konusunda bilgi eksiklikleri olduğu da göze çarpmaktadır. Manisa'da 18 yaş üzeri 500 kişi üzerinde yapılan nicel araştırmada katılımcıların sosyal hizmete ilişkin bilgileri ile tutumlarını ölçmeye yönelik olarak sorular sorulmuştur. Buna göre araştırmaya katılanların %53'ünün daha önce sosyal hizmet mesleğini duymamış olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Bolgün, Şahin ve Baydur, 2017). Bireylerin sosyal hizmeti tanımamaları sosyal hizmet sunumu açısından büyük bir handikap olarak karşımıza çıkmaktadır.

Alanda çalışan katılımcılara göre risk altındaki ailelerin genel olarak ekonomik riskleri de taşıdıkları düşünüldüğünde en fazla gereksinimleri olan ihtiyaçlarının ekonomik destek olduğu görülmüştür. Göstergeler incelendiğinde Dünya üzerinde yaşayanların %20-25'nin yoksul olduğu görülmektedir (Ersöz, 2003). Ülkemizde ise TAYA verilerine göre son bir sene içerisinde aynı veya nakdi olarak yardım almış olan hanelerin oranı %12 olarak belirlenmiştir (Taya, 2016).

ASDEP çalışanlarıyla yapılan görüşmeler neticesinde ekonomik yoksunluğun etkilerini en fazla çocuklar ve kadınların hissettiği sonucu elde edilmiştir. Yoksulluk arttıkça sağlıklı ve yeterli besine ulaşmada sorun yaşanmakta ve bu durumdan en fazla anneler ve onların küçük çocukları etkilenmektedir (Hatun, Etiler ve Gönüllü, 2003). Ailede gelirin artmasıyla gelir yönetiminde söz sahibi olan erkek olmaktadır, gelirin azalması söz konusu olduğunda sorumluluğun kadına yöneltildiği görülmektedir (Bradshaw ve Linneker, 2003). Ailelerle gerçekleştirilen görüşmelerde yapılan gözlemler sonucunda genellikle maddi durumun yetersizliğinde kadının devreye girdiği ve ailenin sosyal yardım almaya kadın aracılığıyla yöneldiği görülmüştür. Araştırmamızda ASDEP çalışanları ekonomik sorunların çocukların eğitimleri üzerinde de olumsuz etkiye sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Yani çocukluk çağının başlarında şiddetli ya da sürekli yoksulluk çocukların yeteneklerini ve başarılarını olumsuz yönde etkilemektedir demek yerinde olacaktır (Duncan ve Brooks-Gunn, 2000).

Diğer yandan ASDEP çalışanlarının görüşlerine göre ailelere yapılan psikososyal desteğe yönelik ailelerin farkındalıklarının olmadığı anlaşılmaktadır. Bunun nedeni de yine ekonomik sorunlara çıkmaktadır.



**Şekil 25.** Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisine Göre Yaşam Doyumunun İnsan Gelişimi Perspektifi

**Kaynak:** Sirgy, 1986

Yukarıda yer alan Abraham Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinden uyarlanan şekile göre insanların en temel ihtiyaçları hava, su ve besin gibi biyolojik ihtiyaçlardır. İnsanların temelde olmazsa olmaz olan bu ihtiyaçları giderilmeden bir üst seviyeye çıkabilmeleri pek mümkün olamamaktadır. Benzer şekilde insanların psikososyal destek hakkındaki farkındalıkları ve onu talep etmeleri de yine bu temel ihtiyaçlarının karşılanmasına bağlıdır. Yani insanlar kendilerini güçlendirme potansiyeline sahiptir. Güçlendirmede aile üyelerinin her birinin kendinin özneliği içerisinde değerlendirilmesi gerekir. Her bireyin yapabilirlik potansiyeline sahip olup olmadıklarını ortaya çıkarmada ve hak temelli uygulamalarda sosyal hizmet uzmanının yapması gereken bu potansiyeli ortaya çıkarmaktır (Tuncay ve Erbay, 2006). Bu nedenle güçlendirme yapılacak müracaatçının uygulamaya katılarak sosyal hizmet uzmanı ile beraber hareket etmesi önemlidir. Aile ile ilgili örnek verecek olursak; güçlendirme aile yerine değil, aile için aile ile birlikte yapılmalıdır (Yıldırım, 2014).

Belirli bir toplumda çoğunluğun ihtiyaç tatmini ne kadar yüksekse, o toplumun yaşam kalitesi o kadar yüksek olur. Gelişmiş toplumların, daha çok üst düzey ihtiyaçları (sosyal, saygınlık ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçları) ortaya çıkarken daha az gelişmiş

toplumların ise çoğunlukla daha düşük düzeydeki ihtiyaçları (biyolojik ve güvenlik ile ilgili ihtiyaçlar) ortaya çıkmaktadır (Sirgy, 1986).

ASDEP çalışanlarına göre ailelerle görüşmelerin gerçekleştirilmesi için riskli ailelerin tespitinin yapılması ve ona göre ziyaretlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ancak bu ziyaretlerin belirli bir kritere göre yapılmadığı, her ilde farklı yaklaşımlar olduğu görülmektedir. Bu durum ise alanda birbirinden farklı uygulama olmasına neden olmaktadır.

Ayrıca ASDEP çalışanlarının iş yoğunluğu, personel eksikliği ve özlük haklarının yetersizliği gibi nedenlerle sorunlar yaşadıkları ve bu yaşanan sorunların da çalışanları olumsuz etkilediği görülmüştür. Buna paralel olarak ASDEP çalışanları ile ilgili yapılan bir diğer araştırmaya göre söz konusu program çalışanlarının iş yoğunluğu ile hem kuruluştaki hem de sahada çalışmaktan dolayı tükenmişlik yaşamaları konusu araştırmamızın bulguları ile örtüşmektedir (Balcı, 2019).

ASDEP çalışanlarını sahada zorlayan diğer bir husus olarak süpervizör eksikliği ön plana çıkmıştır. Sosyal hizmet uzmanları ile yapılan bir araştırmaya göre mesleğe yeni başlayan sosyal hizmet uzmanları; vaka yönetiminde yaşanan zorluklar, mesleki yeterlilik, etik ikilemler, düzenli-profesyonel mesleki danışma imkanı bulamama gibi konularda sorunlar yaşadıklarından dolayı süpervizyon desteğine ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir (Artan ve ark., 2018).

Psikososyal destek hizmeti yalnızca bir Bakanlığın ya da kurumun tek başına altından kalkabileceği bir husus olmadığından kurumlar arası iş birliği hususu da ASDEP çalışanlarınca üzerinde durulan konulardan birisi olmuştur. ASDEP çalışanlarına göre diğer kamu kurum ve kuruluşlarında “Psikososyal desteği Aile Bakanlığı yapar” algısı bulunmaktadır. Eğer biz sosyal hizmeti bir bütün olarak düşünürsek AÇSHB bu bütünün bir parçası olur ancak bu bütünün tamamını temsil edemez. Bu anlamda sistem yaklaşımına göre sorunun çözümü için neler yapılacağı, sistemler arası ilişkilerin probleme etkisi ve sorun üzerinde hangi iç-dış unsurların etkin olduğu gibi değişkenleri değerlendirerek sorunların çözümüne yönelik bir bakış açısı geliştirilmesi gerekmektedir (Tecim, 2004). Bu çözüm aşamasında ise sosyal hizmet sisteminin içerisinde kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ile STK’ların bir bütün halinde çalışması elzemdir.

Alanda çalışan profesyonellerle yapılan derinlemesine görüşmelerde üzerinde durulan konulardan bir diğeri olarak katılımcılar, üniversitelerden aldıkları eğitimlerle çalışma hayatına başladıklarında, öğrendiklerinden farklı olan uygulamalarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Yani teori ve uygulama arasında farklılıklar olduğunu belirtmişlerdir. Bu konuda sosyal hizmette olmazsa olmaz denilebilecek kanıta dayalı uygulama konusu devreye girmektedir. Erbay'ın yaptığı bir araştırmaya göre sosyal hizmet uzmanlarının %93,7'sinin mesleki uygulamalarını yaparken araştırma yapmaya ihtiyaç duyduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Erbay, 2016). Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanları kanıta dayalı uygulamayı takip ederek toplumun değişken yapısına uyum sağlayıp dinamik bir uygulama potansiyeline sahip olarak teori ve uygulama arasında işlevsellik kazanma görevini yürütebilecektir (Soyhanoğlu, 2020). Benzer şekilde sosyal hizmet uzmanlarının çalışmaya başladıklarında salt sahadaki uygulamalarla değil, okumalar ve araştırmalar da yaparak kendilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Böylece alan ile uygulama arasındaki boşluk kapanacak ve ikisi arasındaki denge kurulabilecektir.

ASDEP çalışanları, ziyaret ettikleri hanelerde yaşayan birey ve aileleri içinde buldukları risklerden ve eşitsizliklerden arındırılmaları noktasında yaptıkları çalışmaların önemli olduğunu dile getirmişlerdir. Bu husus sosyal hizmetlerde sıklıkla başvuru baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulamayı çağrıştırmaktadır. Baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulama toplumsal sınıfları ve yapısal faktörleri görmezden gelen, sosyal sorunları kişiselleştirerek yetersizlik ve eksiklik olarak açıklayan ve yalnızca bireyin kendisine odaklanan sosyal hizmet yaklaşımlarına tepki olarak ortaya çıkmıştır (Güldalı, 2018). Sosyal hizmette baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulama, eşitsizliklerin tamamına karşı çıkmaktadır ve her tür yapısal baskı ve ayrımcılığın sonlandırılmasını savunarak baskı ve ayrımcılığa maruz kalan birey, aile ve grupların özgürleşmesini amaçlamaktadır (Tuncay ve İl, 2006).

Araştırma kapsamında görüşmeler gerçekleştirilirken özellikle güven ve güvenilirlik konularının konuşulduğu esnada bazı ASDEP çalışanlarının araştırmacıya dert yandıkları, araştırmacıyla oldukça içten bir şekilde görüşmeyi gerçekleştirdikleri gözlenmiştir. Bu durumun nedeni olarak araştırmacı ile ASDEP katılımcılarının aynı Bakanlık bünyesinde çalışıyor olma durumlarının etkili olduğu düşünülmektedir. Bazı katılımcılar da yaşadıkları sorunları araştırmacıya aktarırken deneyimleri üzerinden



örneklendirmiş, yaşadıklarını mizahi bir şekilde ifade etmişlerdir. Örneğin bir ASDEP çalışanı müracaatçı ile yaşadığı güven problemini şu şekilde dile getirmiştir; *“Biz ailenin biri ile görüşmeye gittik ama evde bulamayınca bize dediler ki üst katta bir tane teyze var gidin onunla konuşun, onun yardımı ihtiyacı var. Bizde görüşelim dedik, bilgilerini aldık. Sonra oğlunu arayıp telefonu bize verdi. Biz de sosyal hizmetlerden geldiğimizi, yardımcı olmaya çalıştığımızı söyledik ama oğlu sizin benim annemle ne işiniz var neden onun bilgisini aldınız dedi. Sonra ben polisi arayacağım dedi ve polisi aradı. Polis de artık o sokakta mıymış o cadde de miymiş neymiş, hemen geldi (gülerek anlatıyor). Hırsız diye bizi orada yakaladı.”*

Bazı ASDEP çalışanları ise görüşmenin kendilerine iyi geldiğini, yaşadıklarını anlatma fırsatları olduğu için rahatladıklarını belirtmişlerdir. Bu duruma da genel olarak sosyal hizmet çalışanlarının genellikle sorunları dinleyici pozisyonunda olmaları, iş yükleri ve sorumluluklarının fazla olması neticesinde yaşadıkları tükenmişlik sendromunun neden olduğu düşünülmektedir. Benzer şekilde ASDEP çalışanları ile ilgili yapılan bir araştırmada ASDEP çalışanlarının tükenmişlik yaşadıkları sonucu ortaya koyulmuştur (Balcı, 2019). Sosyal çalışmacılarla yapılan diğer bir araştırmaya göre ise sosyal çalışmacıların örgütsel faktörlere bağlı olarak, yoğun iş yükü ve yeterli sayıda sosyal çalışmacı istihdam edilmemesi neticesinde düşük iş doyumunu ve yüksek tükenmişlik duygusu yaşadıkları anlaşılmaktadır (Ceylan, Gül ve Öksüz, 2016).

### 5.3. UZMAN GRUBUN DENEYİMLERİ

Araştırma kapsamında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı uzmanları ve aile alanında çalışmalar yürüten akademisyenlerle görüşülmüş olup bu grup uzman grup olarak adlandırılmıştır. Bu bağlamda 5 Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Uzmanı, 5 Akademisyen ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Uzman grup psikososyal desteği, psikososyal desteğin kapsamını, yaşanan zorlukları, kavramsal geri planı ve kavramın hatalı kullanımını ele almışlardır. Buradan anlaşılacağı üzere psikososyal desteğin netleştirilmesi, bilinirliğinin artırılması ve alana etki edecek düzeye getirilmesi gerekmektedir. Görüldüğü üzere önemli konulardan birisi olarak “psikososyal destek” kavramının ve içeriğinin netleştirilmesi önemli bir husus olarak

karşımıza çıkmaktadır. Yapılan literatür incelemesi neticesinde psikososyal destek hizmeti üzerine yapılan çalışmaların sınırlı olduğu, bunun yerine spesifik alanlara yönelik psikososyal destek hizmetlerine ilişkin çalışmaların yoğunlukta olduğu görülmüştür.

Uzman grupta yer alan katılımcılar aileler için en fazla risk faktörü olarak görülen konunun ekonomik sorunlar olduğunu belirtmektedir. Bu sonuç hem ailelerle hem de alanda çalışan personelle örtüşmektedir. Yoksulluğun temel nedenleri olarak ise; işsizlik, ekonomik krizler, eğitimsizlik, göç, yoksulluk kültürü ve kapasite yoksunluğu gibi nedenler karşımıza çıkmaktadır (Açıköz ve Yusufoglu, 2012). TAYA verilerine göre son bir sene içerisinde aynı veya nakdi olarak yardım almış olan hanelerin oranı %12 olarak belirlenmiştir. Yardım alanların ortalamasına bakıldığında ülke genelinde en fazla yardım %39 ile Devlet kuruluşlarından alınmıştır (TAYA, 2016). Görüldüğü üzere sosyal yardım alanların oranı oldukça yüksek sayılabilecek düzeydedir.

Uzman gruba göre diğer risk faktörleri olarak; şiddet, hizmetlerden haberdar olmama, işsizlik ve eğitimin ön planda olduğu ifade edilmektedir. Yapılan derinlemesine görüşmeler neticesinde tüm bu sorunların birbirleriyle iç içe bir şekilde ortaya çıktığı görülmüştür. Örneğin işsizlik ve eğitimin direkt olarak ekonomik problemlerle ilintili olduğu görülürken diğer yandan şiddet ile eğitimin de benzer şekilde birbirleriyle bağlantılı olduğu görülmektedir.

İşsizlik sadece bir birey ve aileler için zararlı değil, aynı zamanda bir bütün olarak toplum üzerinde de büyük bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda fiziksel ve mental sağlık sorunları, sosyal izolasyon ve sağlıksız şartlarda çalışma durumları işsizlikle bağlantılı sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır (Shah ve Khuhawar, 2019). Riskli ailelerin yaşadıkları ghetto, banliyö ve gecekondu gibi mekânlarda yapılan analizler sonucunda araştırmamızın bulgularıyla örtüşen başlıca sorunların; kentsel yoksulluk, temel ihtiyaçların karşılanamaması, altyapı ve barınma hizmetlerinden mahrumiyet olduğu görülmüştür (Gündüz ve Sağlam, 2020).

Aileler için hangi konuların risk olduğunun belirlenmesi sonrasında riskli ailelerin tespit edilmesi de ayrı bir tema olarak ele alınması gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Uzman grubun da riskli ailelerin belirlenmesi noktasında çeşitli tavsiyeleri

bulunmaktadır. Bunlardan en belirgin olarak ise belirli kaynak noktalarından başlayarak taramalar yapılması hususunda ortak bir fikir birliği ortaya çıkmıştır.

Araştırmalar yüksek riskli ailelerin belirlenmesi noktasında bazı konuların dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bunlara örnek olarak; özellikle sosyal risk altındaki aileler, çok belirtili ve tekrarlayan kriz durumları, düzensizlik, ebeveyn işlevlerinin yerine getirilmemesi ve sosyal izolasyon gösterilebilir (Gómez, Muñoz ve Haz, 2007).

Matos ve Souza'nın (2004) yapmış olduğu araştırmaya göre sosyal risk altında olan aileleri sosyal hizmetlerle ilişkisi bakımından yedi aile kategorisine ayırmıştır;

- Sorunların varlığını reddeden, bu yüzden asla destek bulmaya çalışmayan aileler,
- İlk reddeden, sonra resmi destek aramaktan vazgeçen ve kendi başlarına başa çıkmaya devam eden aileler,
- Çeşitli sosyal kurumlardan destek almakta ısrar eden aileler,
- Aşırı muhtaç aileler,
- Resmi desteğe yalnızca sorunlarla başa çıkmada zorluk yaşadıklarında başvuran aileler (Bunlar sosyal kurumlardan yalnızca sorunlar sürdürülemez bir düzeye ulaştığında destek isterler),
- Destek almaya çalışmayan ve kendilerine hiçbir resmi yardım ulaşmayan aileler.

Araştırmamızın bulgularını Matos ve Souza'nın yapmış olduğu araştırma desteklemektedir. Müracaatçı kitlesi hem yaşadıkları sorunlara hem de içinde yaşadıkları bölgelere göre farklılık gösterebilmektedir. Bazen hizmetlerden haberdar olmamaktan dolayı sosyal hizmetlere ulaşamazken bazen de hizmete uygun olmamasına rağmen hizmeti almak konusunda ısrarcı olan müracaatçılar olabilmektedir.

Sunulan hizmetlerin maddi ağırlıklı olması, psikososyal olarak tam anlamıyla ailelerin desteklenmemesi hususu da üzerinde sıklıkla durulan bir konu olmuştur. Diğer yandan 19. yüzyılın ikinci yarısından beri ruh sağlığı ile maddi eşitsizlikler arasındaki ilişki ortaya koyulduğundan maddi yetersizlikler ortadan kaldırılmadan psikososyal desteğin sağlıklı sunulamayacağı da görülmektedir. Yani insanların temel ihtiyaçları giderilmeden farklı konulara odaklanması mümkün olamamaktadır. Bunun için ülkemizde sosyal hizmette Devlet kurumsallaşması talebi çok yavaş artarak psikososyal destek

hizmetlerinde ve özel olarak psikiyatri hizmetlerinde sosyal hizmetin gelişimi konusunda bir yavaşlık görülmüştür (Kuşgözoğlu ve Akbıyık, 2007).

Uzman grupta yer alan katılımcılar ailelerin içerisinde en fazla dezavantajlı konumda olanların çocuklar ve kadınlar olduğunu da belirtmişlerdir. Özellikle bu dezavantajlı grup içerisinde yer alan çocuklar ailenin içinde bulunduğu durumdan oldukça etkilenmekte ve bu etki neticesinde sorunlar yaşayabilmektedir. Ankara'da lise son sınıfa devam eden öğrenciler ile yapılan bir araştırmaya göre ebeveynlerin çocuk yetiştirme biçimleri, aile içi ilişkileri, ailedeki kötü alışkanlıklar, çocuklara karşı ilgisizlik ve ailenin ekonomik durumunun kötü olmasının çocuklar üzerinde olumsuz etkilerinin olduğunu ortaya koymuştur (Ulusoy, Demir ve Baran, 2005).

Psikososyal desteğin ve sosyal hizmet çalışmalarının yalnızca AÇSHB tarafından verildiği üzerine algının sadece kurum ve kuruluşlarda değil, toplumun genelinde olduğu da görülmektedir. Ancak sosyal hizmetin tarihi, mesleğin içinde yer alan becerilerin çeşitliliği ve profesyonel sosyal hizmet uzmanlarının karşılaştığı sosyal sorunların doğası, multidisipliner çalışmanın hem mevcut bir sosyal hizmet becerisi hem de geleceği için gerekli olduğu anlamına gelir (Frost, 2017). Sağlık çalışanları ile yapılan bir araştırmaya göre çok disiplinli uygulama dünyasında sosyal hizmetin değerinin açık bir şekilde kabul edildiği ve çok disiplinli bir ekibe getirebileceği benzersiz katkıların takdir edildiği görülmektedir (Herod ve Lymbery, 2002). Bu bağlamda multidisipliner yapı içerisinde farklı kurum ve kuruluşlar ile sosyal hizmet uzmanlarının beraber ve koordineli çalışması sosyal hizmet ve yardım hizmetlerin verimli sunumu bakımından elzemdir.

Alanda çalışanlarda olduğu gibi uzman grupta da teori ve uygulama arasında bir boşluğun olduğu dile getirilmiştir. Teori ve uygulama arasındaki boşluğun temelde üç nedenden kaynaklandığı kabul edilmektedir. İlk olarak, sosyal hizmet müfredatının mevcut tasarımından kaynaklı sorunlar, ikincisi, meslekte pek çok kişinin teoriye karşı olumsuz tutumları ve üçüncü olarak ise sağlıklı bir saha çalışması değerlendirme prosedürünün olmaması (Sheldon, 1978). Benzer şekilde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (Mülga) çalışanları ile yapılan bir araştırmaya göre ülkemizde sosyal hizmet alanındaki mevzuatının teorik olarak bazı eksiklikleri olmasına rağmen yeterli olduğu, ancak uygulama bakımından önemli derecede eksikliklerin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır (Reçber, 2018).

Diğer yandan ASDEP'in ilk kurgulandığı gibi olmadığı düşüncesi ön plana çıkmış ve bunun önünde bir takım engeller olduğu ifade edilmiştir. Bu engellerin başlıcaları olarak; personel sayısının yetersizliği, iş yükünün ağır olması ve ASDEP personelinin görev alanı dışında çalıştırılmaları hususları görülmektedir. ASDEP 2017 yılında uygulamaya koyulan bir hizmet modeli olduğundan konu ile ilgili yapılan kısıtlı sayıda araştırmaya rastlanmaktadır. Bu bağlamda yapılan araştırmaların kısıtlı olması bir handikap olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak yapılan sınırlı araştırmalardan birisi olarak Laçın'ın 2019 yılında ASDEP personelleri ile yaptığı araştırmaya göre ASDEP modelindeki eksikliklerin tespit edilmesine yönelik alınan bilgilerde, katılımcıların %76,3'ü güvenlik, %75,6'sı iş yükü, %64,6'sı personel eksikliği, % 63,3'ü fiziki mekân yetersizliği ve kötü çalışma koşulları, %57,8'i yönetsel sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir (Laçın, 2019).

Genel olarak uzman katılımcı grubu ASDEP'in daha iyi bir duruma getirilmesine yönelik önerilerde bulunmuşlardır. Bunlardan en fazla üzerinde durulanlar; personelin özlük haklarının iyileştirilmesi, ASDEP'in SHM içerisinde birim haline getirilmesi, personele eğitim verilmesi, vaka yönetim modeli oluşturulması ve teknolojinin imkânlarından daha fazla yararlanması olarak belirlenmiştir.

Aynı zamanda uzman gruba göre yapılan ziyaretlerin düzenli ve risk odaklı olarak planlanması gerekmektedir. Farklı kurum ve kuruluşların sürece dâhil edilerek çalışmaların yürütülmesi de önemli bir noktadır. Benzer şekilde Özkan (2013) ASDEP'e benzer bir uygulama örneği olarak aileye daha kaliteli ve yeterli hizmet sunumu için aile sağlığı merkezlerinde aile psikososyal destek birimi modelini önermektedir.

## 6. BÖLÜM: SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde, tez çalışmasına ilişkin olarak sonuçlar ve önerilere yer verilmiştir. Çalışmaya ilişkin önemli sonuçlar aileler, alanda çalışanlar ve uzman grup açısından ele alınmıştır. Öneriler kısmı ise uygulamaya ilişkin öneriler, sosyal politikaya ilişkin öneriler ve araştırmacılar için öneriler olarak üç boyutta tasarlanmıştır.

Bu araştırma çalışmasında Türkiye’de risk altında olan ailelerin psikososyal destek hizmetlerine yönelik olarak; aileler, alanda çalışanlar ve uzman grubun deneyimlerine yer verilmiştir. Risk altındaki aileler ve psikososyal destek süreçlerinde; aile, alanda çalışanlar ve uzman grubun deneyimleri ve bu deneyimlerinin özü ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Araştırma verileri 20 Ocak 2020- 20 Temmuz 2020 arasında toplanmıştır. Nitel araştırma deseninde fenomenolojik araştırma modeliyle gerçekleştirilen bu çalışmada; 15 aile, 11saha personeli (ASDEP), 5 Bakanlık uzmanı ve 5 akademisyen ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Bu görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, yorumsamacı fenomenolojik analiz yaklaşımı ile çözümlenmiştir. Yapılan bu çalışma neticesinde elde edilen bulgularda ulaşılan sonuçlar ailelerin deneyimleri, alanda çalışan Aile Sosyal Destek Programı personellerinin deneyimi ve uzman grubun deneyimleri olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır. Bu bağlamda çalışmamızın bu bölümünde sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

### 6.1. SONUÇLAR

Aile, sahip olduğu işlevler nedeniyle her toplum için önemli bir kurumdur ancak küresel ekonomik politikaların da etkisiyle derinleşen ekonomik ve sosyal sorunlar aile kurumu üzerinde olumsuz etkiler meydana getirmektedir.

Yapılan gözlemler sonucunda ailelerin psikososyal destek ihtiyaçlarının karşılanmasında doğrudan olmasa da dolaylı çalışmalar bulunduğu görülmüştür. Bu çalışmaların en temelinde ise ASDEP yer almaktadır. Ancak ASDEP’in ailelerin psikososyal desteğini karşılamaktan ziyade sosyal yardım temelinde algılandığı, bununla politika analizleri sonucunda ortaya çıktığı saptanmıştır. Buradan hareketle psikososyal destek ihtiyacı

belirlenirken refah alanında öncü olduğu düşünülen ülke ve programlar incelenmiş, diğer taraftan Türkiye'deki AÇSHB'nin programları ve sonuçları izlenmiş ve bu programlardan psikososyal destek ihtiyacını en önemli temsil ettiği düşünülen Aile ve Sosyal Destek Programı ve bu programda çalışan personelin alanda bu ihtiyacı belirlemeye dönük mevcut sorunları, personelin algı ve görüşleri, aile alanında çalışan akademisyenlerin deneyim ve bilgi birikimleri ile ailelerin psikososyal desteğe bakış açıları nitel araştırma modeli ile belirlenmeye çalışılmıştır.

Gerçekleştirilen araştırma kapsamında aileler, alanda çalışanlar ve uzman grubun deneyimleri göstermektedir ki psikososyal destek hizmetleri etkin ve verimli bir şekilde sunulamamaktadır. Risk altındaki ailelere yönelik sunulan hizmetler çoğunlukla maddi ölçekte kalmaktadır. Ayrıca mevcut sunulan hizmetler ihtiyacı karşılamakta yetersiz kalmaktadır ve köklü değişimler yapmak gerekmektedir.

Aileler, alanda çalışanlar ve uzman gruptan toplanan verilerden hareketle psikososyal destek konusunda öne çıkan sorunların çok çeşitli olduğu ifade edilebilir. Bu bölümde Türkiye'de risk altında olan ailelerin psikososyal destek hizmetlerine ilişkin olarak; aileler, alanda çalışanlar ve uzman grubun deneyimlerine ilişkin sonuçlar ele alınmıştır. Bu çalışmada; 15 aile, 11saha personeli (ASDEP), 5 Bakanlık uzmanı ve 5 akademisyen ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

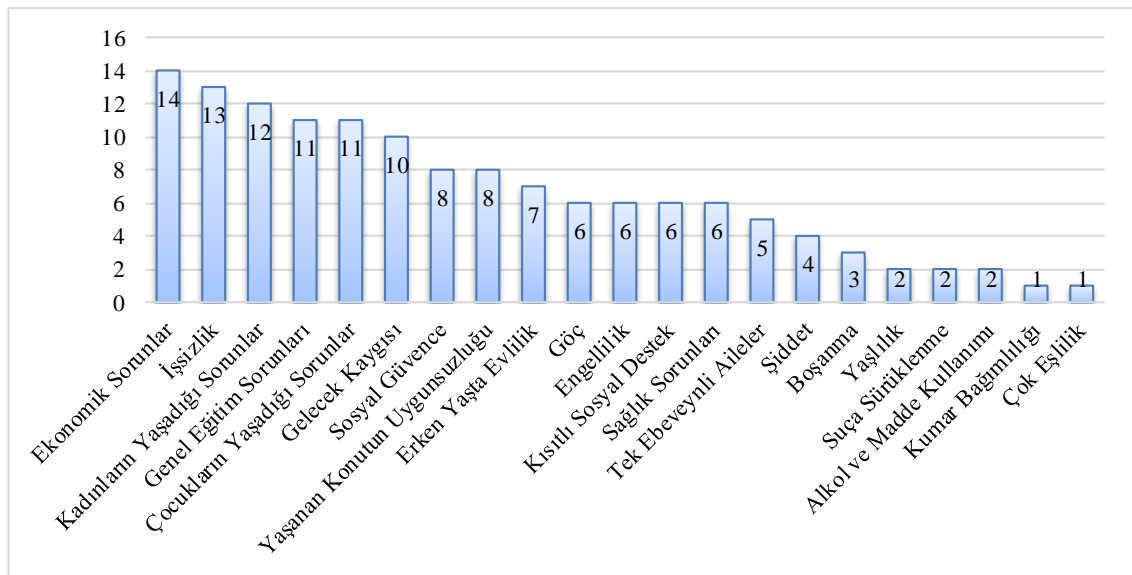
Derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler araştırmacı tarafından dikkatli bir şekilde okunmuştur ve ailelere yönelik psikososyal destek hizmetlerine ilişkin önemli ifadeler MAXQDA nitel veri analiz programıyla işaretlenmiştir. Ayrı ayrı olarak ise her bir görüşmenin içerisindeki önemli ifadeler, tanımsal ve yorumsamacı ifadelerle kodlanmıştır. Sonraki süreçte ise bu kodlar gruplandırılarak temalar oluşturulmuştur. Oluşturulan bu temalara ana temalar altında yer verilip gruplandırılarak analiz süreci tamamlanmıştır

“Aileler, alanda çalışanlar ve uzman grubun Türkiye'de risk altında olan ailelerin psikososyal destek hizmetlerine ilişkin deneyimlerindeki anlamın özünü ortaya koymaya yönelik bu araştırma kapsamında çalışmanın amacına uygun olarak sonuçlar üç başlık altında ele alınmıştır: (1) ailelerin deneyimlerine ilişkin sonuçlar, (2) alanda çalışan Aile

Sosyal Destek Programı personellerinin deneyimlerine ilişkin sonuçlar, (3) uzman grubun deneyimlerine ilişkin sonuçlar.

### 6.1.1. Ailelere İlişkin Sonuçlar

Araştırmada öncelikle riskli ailelerin yaşadığı risk faktörleri ele alınmıştır. Katılımcıların genel özellikleri incelendiğinde genellikle düşük eğitim seviyesi, sosyal güvenliklerinin olmaması ya da yetersiz kalması, gelirlerinin görece düşük olması gibi hususlar göze çarpmaktadır.



**Şekil 26.** Ailelerin En Fazla Yaşadıkları Sorunlar

Görüşme yapılan ailelerin genel olarak yaşadıkları riskler değerlendirildiğinde ilk sırada ekonomik sorunların ve işsizliğin geldiği görülmektedir.

Ailelerle yapılan görüşmelerde; aileler için nelerin risk olduğu, ihtiyaçlarının neler olduğu, eğitim ve sağlık ile ilgili sorun yaşayıp yaşamadıkları, aile içerisinde göç öyküsü, suç öyküsü, bağımlılık olup olmadığı, engellilik ve yaşlılık durumları, çevresel koşullar, şiddet ve istismar konularına ilişkin hususlarda yarı yapılandırılmış form aracılığıyla açık uçlu sorular sorulmuş psikososyal destek ve psiko sosyal desteğin ne olduğuna ilişkin değerlendirmeleri alınmıştır.

Risk altında olduğu düşünülen ailelerin genel özelliklerine bakıldığı zaman riskli diye tabir edilebilecek sorunların yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sorunlar



alanyazından da görüldüğü üzere oldukça çeşitlidir. Ailelerle yapılan derinlemesine görüşmelerde de bu durum net bir şekilde anlaşılmıştır.

Ayrıca ailelerle görüşme yapılırken katılımcıların araştırmacıya maddi destek beklentisiyle odaklanarak sosyal yardım alabilme düşüncesi ile yaklaştıkları görülmüştür. Bu konu netleştirilip maddi destek alamayacağını anlayan bazı aileler görüşmeyi yarıda bırakmışlardır. Ailelerin genel olarak evli, çok çocuklu ve ekonomik durumlarının oldukça yetersiz olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte bazı sorunların birbirlerini tetikleyerek zincirleme sorun halkaları oluşturduğu da görülmüştür.

Derinlemesine yapılan görüşmeler neticesinde ailelerin genel olarak psikososyal desteği bilmedikleri ve ilk duyduklarında detaylı bir açıklama bekledikleri görülmüştür. Buna rağmen yine de tam olarak anlam verememişlerdir. Diğer yandan psikososyalın ne olduğu ifade edilen bazı katılımcılar kendi içinde buldukları durumları değerlendirerek psikososyal desteğe ihtiyaçları olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bazı katılımcılar ise psikososyal deyince psikolojik sorunları algılayarak ona göre cevap vermişlerdir. Aynı zamanda eğitim durumları ile psikososyal desteğin ne olduğunu bilme noktasında paralellik olduğu saptanmıştır ancak katılımcıların tamamına yakınında bu konu ile ilgili yetersiz bilgi ya da bilgi kirliliği olduğu görülmüştür.

Ailelerin yaşadıkları risklerin ortaya konulması ve ona göre çalışmalar yürütülmesi önemlidir. Bu nedenle araştırma kapsamında katılımcılar ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmesi sonucunda aileleri en fazla etkileyen risk faktörleri ortaya çıkarılmıştır. Bunlar; ekonomik sorunlar, işsizlik, sosyal güvencenin olmaması, genel eğitim sorunları, göç, engellilik, yaşlılık, çocukların yaşadığı sorunlar, kadınların yaşadığı sorunlar, şiddet, suça sürüklenme, erken yaşta evlilik, boşanma, tek ebeveynli aileler, çok eşlilik, sağlık sorunları, alkol ve madde kullanımı, kumar bağımlılığı, yaşanan konutun uygunsuzluğu, kısıtlı sosyal destek ve gelecek kaygısı olarak ortaya çıkmıştır.

Araştırmanın alanyazın kısmından bulguların değerlendirilmesi aşamasına kadar en fazla üzerinde durulan konu ekonomik sorunlar olmuştur. Ayrıca yapılan derinlemesine görüşmeler neticesinde de riskli ailelerin en fazla muzdarip olduğu sorunun ekonomik nedenler olduğu görülmüştür.

Yoksulluk insanları çaresizlik içerisine sürüklemekte ve tehlikelere açık hale getirmektedir. Geçici olarak yapılan yardımlar da aileyi risklerden tamamen kurtarmamaktadır. Ayrıca çocuklu aileler ve tek ebeveynli ailelerin bu durumdan daha derin etkilendikleri görülmüştür. Özellikle çocuklar; giyim kuşamlarından, yatacakları yatağın durumundan, eğitim durumlarına kadar ekonomik sorunlardan doğrudan etkilenmektedir.

Aileleri ekonomik sorun yaşamaya yönelten unsurların başında işsizlik gelmektedir. Aile içerisinde kimi zaman iş bulamama, kimi zamanda engellilik, yaşlılık ve boşanma gibi faktörlerin etkisiyle çalışmaya tercih edilmeme durumu olabilmektedir. Özellikle katılımcı profili değerlendirildiğinde aileler içerisinde işsizliğin had safhada olduğu görülmüştür.

Ailelerin en fazla yakındıkları konuların başında düzenli ve sigortalı iş bulma zorluğu göze çarpmaktadır. Aileler iş bulamadıkları zaman diliminde ise güdübirlik ve geçici işlerde çalışarak ekonomik olarak ayakta durmaya çabalamaktadırlar. İşsiz olan aileler geçici bir iş de bulamazlarsa o zaman maddi sorunlar ve psikososyal problemler baş göstermeye başlamaktadır.

Genellikle ailelerde eşlerden erkeğin çalıştığı, kadının çocuk yetiştirmek ile ilgilendiği görülmüştür. Çocuk sahibi olan ailelerde ise çalışmamanın önündeki diğer bir engel olarak çocuklarını yalnız bırakamama, kreş maliyetinden dolayı çocukları kreşe gönderememe ve bakacak kimseleri olmadığı için çocuklarına kendilerinin bakmasından dolayı çalışamamaları durumu da sık karşılaşılan diğer bir husus olarak görülmektedir. Bu bağlamda görüldüğü üzere aileler; düzenli ve sigortalı iş bulamama, kendi niteliklerine uygun koşullarda çalışamama, geçici işlerde çalışmak zorunda kalma ve iş yerlerinin çocuklu ailelere uygun dizayn edilmemiş olması gibi nedenlerden dolayı işsiz kalabilmektedir. Yaşanan işsizlik sonrasında ise aile ekonomik olarak zor duruma düşmekte, bu durum da aileler için risk oluşturmaktadır.

Görüşmeler neticesinde ailelerin içinde buldukları ekonomik sorunlardan ve çevrelerinde yaşadıkları terör ya da şiddet olayları neticesinde can güvenliklerinin tehlikeye girmesinden dolayı daha iyi hayat yaşama ümidiyle göç etmeyi planladıkları görülmüştür. Özellikle Ankara'nın Büyükşehir olması ve buradaki imkânların göç

ettikleri yere göre daha fazla olacağını düşünmeleri Ankara'yı göç konusunda cazip hale getirmektedir. Ancak göç eden ailelerin çoğu istedikleri değişimi sağlayamamış ve hatta daha da muhtaç duruma düşmüşlerdir. İç göçün yanı sıra bir de dış göçün unsuru olarak can güvenliğinin olmaması ve göç etmekten başka çarenin kalmamış olmasının göç üzerinde etkili olduğu anlaşılmıştır.

Eğer aile içerisinde engelli ya da yaşlı bir birey varsa bu durum aileyi risk yaşamaya daha açık hale getirebilmektedir. Engelli ya da yaşlı olan bireyler temel düzeyde dışlanmışlığa maruz kalma, aile içerisinde yeterince desteklenememe ve yeterince sosyalleşememe gibi riskleri beraberinde getirmektedir. Bunun yanı sıra bakım verenler kanalımdan baktığımızda da bu durumun farklı ve derin bir boyutu ortaya çıkmaktadır. Bir yandan engellinin bakımı, eğitimi ve rehabilitasyonu önemli bir sorun alanı olarak karşımıza çıkarken diğer yandan da bakım verenlerin yaşadığı sorunlar ayrıyeten aile sistemini topyekûn etkilemektedir.

Çocuklar aile içerisinde en fazla kırılğan olan grubu oluşturmaktadır. Ailenin yaşadığı en küçük sorundan en büyük soruna kadar her problemin etkisi çocuk üzerinde yadsınamaz derecede büyüktür. Ancak ne yazık ki genelde çocuklar aile sistemi içerisinde zaman zaman gerekli hassasiyeti görememekteyken. Özellikle çocukların en çok etkilendiği konuların başında eğitim gelmektedir. Eğitimin ücretsiz olmasına rağmen okul dışında da çocuklarının harcamaları olduğunu ve bu harcamaları karşılayamadığını belirten ailelerin de sayısı azımsanmayacak kadar yüksektir. Bu aileler genellikle çocukların giyim-kuşamı, ulaşım masrafları ve harçlıklarından yakınarak çocuklarını okula gönderemediklerini ifade etmektedirler. Diğer yandan bazı aileler kendi çocuklarının risk altında olduklarını bilmemekteyken bazı aileler de durumun farkına varmış ancak bu durum karşısında nasıl bir yol izleyecekleri konusunda çaresizlik yaşamışlardır. Görüldüğü üzere çocuklar aile içerisinde; ekonomik problemler, şiddet, iletişimsizlik, olumlu rol model olmaması, eğitim sorunları gibi risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle en kırılğan kesimi oluşturan çocuklar bu yaşanan sıkıntılardan dolayı fiziksel, zihinsel ve bilişsel olarak olumsuz etkilenebilmekle beraber çocukları ilerideki hayatlarında iz bırakabilecek risklere de sevk etmektedir.

Aile içerisinde en fazla sorun yaşayan incinebilir gruplarından biri de kadınlardır. Burada en temel konu olarak ise kadınların yerinin evleri olduğu ve evlerinden çok fazla

çıkılmaları gerektiği düşüncesidir. Genellikle mahalle baskısı diye tabir edilen durumun kadınlar üzerinde erkeklere oranla daha da yüksek olduğu görülmektedir. Aynı zamanda genellikle ebeveynlerin kız çocuklarını okula göndermeme tutumları önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca eğitimleri devam ederken evlilik yapan kadınların ise yine eğitimle ilişkilerinin kesilmesi durumları yaşanabilmektedir. Erken yaşta evliliklerin de ayrıca kadınlarda erkeklere oranla çok daha fazla olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu sorun direkt kadınları ilgilendiren temel bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Toplumun genelinde olduğu gibi aile içerisinde de şiddetin her türünün yaşandığı görülmektedir. Ancak genelde en bilinir olan fiziksel şiddettir. Bazı durumlarda psikolojik ya da ekonomik şiddete maruz kalan insanlar bunun bir şiddet türü olduğundan habersizlerdir. Katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmeler neticesinde genellikle kadınların ve çocukların şiddete maruz kaldığı görülmüştür.

Erken yaşta yapılan evlilikler kişilerin daha çocukluklarını yaşayamadan yetişkinliğe adım atmalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda araştırma kapsamında görüşme yapılan 12 kadından 5'inde erken yaşta evlilik olduğu görülmüştür. Diğer bir husus olarak ise çok eşlilik yaygın bir sosyal risk olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmaya göre çok eşlilik yaşayan kadınlar çaresizlik içerisinde olduklarından evliliklerini devam ettirme yönünde eğilim gösterebilmektedirler. Bununla birlikte çok eşliliğe maruz bırakılan kadınların aile ve yakın çevrelerinden de yeterince destek görmemeleri de yaşadıkları durumu daha karmaşık bir hale getirebilmektedir. Ayrıca boşanmayı düşünen kadınların boşandıktan sonra nasıl bir yol izleyeceklerini bilmediklerinden bu durum boşanma kararı alamamanın önündeki önemli bir engel olarak göze çarpmaktadır.

Aileyi etkileyen önemli hususlardan bir diğeri ise sağlık sorunlarıdır. Bu bağlamda katılımcıların sağlık sistemleri ile ilgili olarak; ilaç ve tıbbi malzemelere ulaşamama, hastanelerdeki randevu sürecinin uzun olması, hizmet sunanların ilgisizliği, sunulan hizmetten memnun kalmama ve sosyal güvenlik sistemine kaydolmama gibi sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Aynı zamanda sağlık sorunlarının beraberinde getirdiği ya da tetiklediği riskler de mevcuttur.

Alkol, madde ve kumar bağımlılığı son yıllarda oldukça artmaya başlayan bir problem olarak tüm Dünyada olduğu gibi ülkemizde de etkili olmaktadır. Çoğunlukla erkeklerde sosyal çevrenin de etkisiyle madde bağımlılığı ve madde satışı olaylarına karışma durumunun olduğu bulgusuna rastlanılmıştır. Özellikle sosyoekonomik düzeyi düşük olan ve riskli aileler içerisinde uyuşturucu maddeler de yayılımını devam ettirmektedir. Madde bağımlılığı içerisinde en fazla kullanılan maddenin esrar olduğu, ulaşılması kolay sentetik maddelerin de önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Aynı zamanda madde kullanan ve maddi durumu yetersiz olan kişilerin bir süre sonra madde satışına da yönelebildiği görülmüştür. Diğer yandan kumar ve şans oyunları bağımlılığı ise bireyi hem ailesini ve çocuklarını hem de içinde bulunduğu ekonomik yetersizliği göz ardı etmeye sevk etmektedir.

Sosyal hizmetlerin temel amaçlarından birisi kaynaklarla müracaatçıları buluşturmadır. Bu nedenle sunulan hizmetlerin müracaatçılar tarafından biliniyor olması önemlidir. Araştırmamızın sonuçlarına göre ise ailelerin içinde buldukları durumu anlamlandıramadıkları ve sunulan hizmetler konusunda yeterince bilgi sahibi olmadıkları ya da kısmen haberdar oldukları görülmüştür.

Ailelerin yaşadıkları semtler ve oturdukları konutların durumu da yaşadıkları risk faktörleri açısından önemlidir. Ailelerin 11'inin apartman dairesinde 4'ünün ise gecekonduda yaşadıkları tespit edilmiştir. Ailelerin büyük çoğunluğunun olumsuz özelliklere sahip konut içerisinde yaşadıkları görülmektedir. Apartmanda yaşadıklarını belirtenlerin büyük çoğunluğu bahçe katlarda oturmaktadır. Gecekonduda oturanların evlerinin durumu ise eski, sorunlu, tapusu olmayan ya da tadilata ihtiyacı olan konutlar şeklindedir.

Günümüze kadar aileler sürekli diğer aile üyeleri, komşular ve toplum tarafından desteklenmiş ve varsa sorunları bu destek sistemi içerisinde çözülmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda ailelerinden ve çevrelerinden destek alamayan kişilerin yaşadıkları zorlukların üstesinden gelebilme durumları, bu desteği alanlara oranla daha yüksek olma eğilimindedir.

Çocuklu aileler de içinde buldukları durumdan dolayı değil çocuklarına yeterince destek olamadıklarından dolayı kendilerini çaresiz hissetmektedir. Bu durum da onları

daha olumsuz düşüncelere sevk ederek psikolojik olarak da aileyi olumsuz etkilemektedir. Özellikle çok çocuklu ailelerde bu sorun daha fazla görülmektedir. Kendi yaşadıkları sosyal, ekonomik ve psikolojik sıkıntıları da çocuklarının yaşamamasını istediklerinden onlara uygun gelecek hazırlayamama endişeleri bulunmaktadır. Ayrıca çocuklarının ileride okumaları neticesinde kendi hayatlarının da düzeleceği inancını içlerinde taşıdıkları görülmektedir. Diğer yandan katılımcıların ekonomik nedenlerden ve işsizlikten dolayı da gelecek kaygısı yaşadıkları anlaşılmaktadır.

Aileler, aile bütünlüğü açısından genel olarak şiddet ve istismarı en büyük risk olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Bunu çoklu risk faktörleri, madde bağımlılığı ve aile içi huzursuzluk takip etmektedir.

Bazı katılımcılar temel yaşadıkları sorunları dahi sıralamakta güçlük çekmişlerdir. Örneğin en fazla sıkıntı yaşadıkları konu olan ekonomik nedenleri risk olarak belirtmemişlerdir. Bu durum da dikkat çekici bir husus olarak göze çarpmaktadır.

Yapılan derinlemesine görüşmeler neticesinde ailelerin çevrelerinde risk etmeni olarak en fazla: güvenlik sorunu, hırsızlık, madde bağımlılığı, şiddet, taciz ve istismar gibi durumları gördükleri tespit edilmiştir. Ayrıca çevrelerinde herhangi bir sorun görmediklerini ifade eden katılımcıların sayısı da bir hayli yüksek çıkmıştır.

### **6.1.2. Alanda Çalışan Aile Sosyal Destek Programı Çalışanlarına İlişkin Sonuçlar**

Alanda riski ailelerle birebir ve en fazla hane görüşmesi yapan saha çalışanlarından birisi olarak ASDEP çalışanları ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda AÇSHB'nin psikososyal destek konusunda arz odaklı hizmetlerini yürüten ve bu alanda Türkiye'de benzeri bulunmayan bir sosyal hizmet uygulamasıdır. Bu bağlamda risk altında olduğu düşünülen ailelerle yakından çalışan ve arz odaklı olarak psikososyal destek hizmetlerini yürüten bu çalışanlar araştırma kapsamına alınarak her bölgeyi temsil eden en az bir kişi olacak şekilde 6 kadın ve 5 erkek ASDEP personeli ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların görev yaptıkları iller; İstanbul, Edirne, Trabzon, İzmir, Muğla, Ankara, Kayseri, Van, Diyarbakır, Hatay ve Antalya olarak sıralanmaktadır.

ASDEP'in henüz çok yeni sayılabilecek bir geçmişi olması nedeniyle tam olarak istenilen düzeye gelmemiş olduğu görülmektedir. Bununla birlikte çok boyutlu bir perspektifte psikososyal destek bakımından ASDEP çalışanlarının edindikleri deneyimler oldukça önemlidir.

Genellikle çalışanlar; personel yetersizliğinden, iş tanımlarının net olmamasından, iş yoğunluğunun fazlalığından, ASDEP harici işlerde çalıştırıldıklarından, müracaatçı ile güven ilişkisi kurmanın zorluğundan, hizmet içi eğitim yetersizliğinden, sorulan bazı soruların gereksiz olduğundan, oturmuş bir yapı olmadığından ve arz odaklı hanelere gidilmesinin görüşmenin önündeki engeller olduğundan şikâyet etmektedir. Ayrıca psikososyal desteğin bir görüşmeyle verilmesinin mümkün olmayacağı düşüncesinden hareketle tekrarlı ziyaretlerin önemli olduğu da katılımcılar tarafından vurgulanmıştır.

ASDEP personelleri Üniversitelerin; Sosyal Hizmet, Sosyoloji, Psikoloji, PDR, Çocuk Gelişimi ve Aile ve Tüketici Bilimleri bölümleri mezunlarından oluşan bir meslek grubudur. Bu farklı meslek gruplarının bir araya gelmesi sonucunda psikososyal desteği sunma bakımından bir takım yetersizlikler ortaya çıkmaktadır. Özellikle farklı bölüm mezunu olma ve farklı eğitim süreçlerinden geçerek aynı görevi ifa etme sahada sağlıklı çalışma konusunda sorunlara yol açmaktadır. Psikososyal destek konusunda yeterli olduklarını düşünen katılımcılar da yetersiz olduklarını düşünen katılımcılar da genel olarak hizmet içi eğitimlerin artırılması gerektiğini savunmuşlardır.

Sosyal hizmette aile ile yapılan çalışmalar planlı değişim süreçleri içerisinde yer almaktadır. Bu bağlamda aile ile temas, güçlü yanlarını tanımlama, ön değerlendirme yapma ve sonrasında uygulanacak süreci aile ile birlikte planlama önemlidir. Ancak yönlendirme ve takip konusunda sorunlar yaşandığı, ülke genelinde standart bir uygulamanın bulunmadığı ve bu durumun hizmetlerin verimli bir şekilde sunulmasının önünde engel olduğu görülmüştür.

ASDEP kapsamında yapılan ziyaretler habersiz yapılan ziyaretlerdir. Bu nedenle aileler personelin önceden geleceğinden haberdar değildir. Böyle olunca birtakım zorluklar ve yanlış anlaşılmalara ortaya çıkmaktadır. Aileler ASDEP görevlisinin neden geldiğini anlamlandıramadıklarından görüşmeyi reddedebilmektedir. Diğer yandan personel kendini tanıtırken sosyal hizmetler dediğinde genellikle ailelerde maddi yardım odaklı bir

bakış açısı gelişmektedir. Eğer hanede ihtiyaç durumu varsa bireylerin görüşmeye daha elverişli olduğu görülmektedir. Risk altındaki semt, mahalle ya da köyleri öncelikleyerek saha ziyareti yapan ASDEP görevlilerinin bu çıkarımları bize yoksulluğun önemli bir boyutta ülkenin her bölgesinde yer aldığını göstermektedir.

ASDEP kapsamında hane ziyaretleri gerçekleştirilirken bir takım zorlukların yaşanması da kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle programın ilk planlandığı amaç ve hedeflerinin saha gerçekleri ile kesişmemesi programın etkin ve verimli olarak uygulanması yönündeki en önemli etken olmuştur. Sosyal hizmet kuruluşlarının iş yoğunluğu, personel sayısının azlığı ve ailelerin görüşmeyi kabul etmemeleri özellikle ASDEP çalışanlarını zor durumda bırakmaktadır. Diğer yandan programın oldukça yakın bir tarih olan 2017 yılından beridir uygulamada olması nedeniyle ASDEP'in sahada yeterli bilinirliğe sahip olmadığı sonucuna varılmıştır.

ASDEP kapsamında en fazla yaşanan sorunun güven olduğu tespit edilmiştir. Personele güven duymayan kişi ya da aile kendisini ifade etmekten kaçınmakta, sorunlarını gizlemekte ve hatta görüşmeyi bile kabul etmemektedir. Hane ziyaretleri kapsamında en fazla görülen diğer sorunların ise; izleme ve takip sorunları, soru formatı sorunları, görüşmelerin kabul edilmemesi, personelin iş yükü ve programın tam olarak uygulanamaması olduğu anlaşılmaktadır.

ASDEP programında ziyaret edilecek hanelerin belirlenmesi konusu Bakanlık merkezinden yapılmamış, bu yetki illere bırakılmıştır. Bu bağlamda ASDEP hane ziyaretleri sonucunda sosyal hizmet modellerinden birisine ihtiyaç duyan bir hane tespit edilmesi sonrasında direkt müdahale edilmediği, bunun yerine farklı bir meslek elemanına yönlendirme yaptığı görülmüştür. Yani ASDEP çalışanlarının müdahale yapma yetkisi net olarak bulunmamaktadır. Bunun sonucu olarak ise haneye farklı bir kişi ya da ekip gidince müracaatçılarda sorunun çözülemediğine dair tepki gelişmektedir. Ayrıca haneye giden sosyal hizmet çalışanlarının sürekli farklılaşması da hane üzerinde güvensizliğe, sorunlarının çözülmeyeceği düşüncesine ve karşıt tepki oluşturulmasına neden olmaktadır.

Risk altında olduğu düşünülen ailelerin genel olarak ekonomik riskleri de taşıdıkları düşünüldüğünde en fazla gereksinimleri olan ihtiyaçlarının ekonomik destek olduğu



sonucuna varılmıştır. ASDEP çalışanlarına göre genellikle psikososyal desteğe yönelik ailelerin farkındalıklarının olmadığı, “psikososyal” terimine yabancı oldukları anlaşılmaktadır. Bu nedenle de psikososyal destek almayı talep edenler azınlıktadır.

Alanda riskli ailelere psikososyal destek vermek üzere çalışan ASDEP personelleri sürekli olarak hane ziyaretleri yapmaları nedeniyle bu konuda oldukça deneyim kazanmışlardır. Sürekli riskli ailelerle çalışmalarını onların riskli aile tanımları üzerinde de etkili olmuş ve bu durum görüşmelere olumlu olarak yansımıştır. ASDEP çalışanlarının sahada en fazla karşılaştıkları riskler sırasıyla; ekonomik sorunlar, ihmal-istismar bağımlılık, çevresel sorunlar ve uyum-dışlanma sorunları şeklinde gitmektedir. Ailelerle görüşmede olduğu üzere ekonomik sorunların en yüksek oranda çıkması kayda değer bir sonuç olmuştur.

Riskli aileleri belirleme ve ziyaretleri planlama konusunda farklı İllerde farklı yöntemler olduğu görülmüştür. Aynı zamanda riskli ailelerin tespitinde belirli standart bir uygulama olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda İl Müdürlükleri ve SHM’ler kendilerine göre risk olarak gördükleri konular üzerinde durmuş ve ona göre çalışmalarını yürütmüşlerdir. Ayrıca ASDEP çalışanlarını en fazla zorlayan konuların; ihmal-istismar, iletişim kuramama, ailelerin görüşme konusundaki ilgisizlikleri, kurumlar arası işbirliği sorunları, iş yükünün fazla olması, personelin bilgi ve deneyim bakımından eksik olması ile süpervizör eksikliği olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Psikososyal destek hizmeti yalnızca bir bakanlığın ya da kurumun tek başına altından kalkabileceği bir husus olmadığından kurumlar arası iş birliğinin sağlanması ve bu konuda koordine bir şekilde çalışılması önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Ne yazık ki bu konuda da kurum ve kuruluşlar ellerini yeterince taşın altına koymaktan kaçınmakta, sahada psikososyal desteği AÇSHB’nin üzerine atmaktadır. Bilindiği üzere psikososyal destek farklı kurum ve kuruluşlarca da sunulmaktadır. Ancak psikososyal destek deyince ilk olarak akla toplumda da kamu kurum ve kuruluşlarında da eski adıyla bilinen “Aile Bakanlığı” gelmektedir. Ayrıca psikososyal desteğin sunulmasında sorumluluğun AÇSHB üzerinde olduğuna yönelik bir algı bulunmaktadır. Bu nedenle de sunulan hizmetler kısıtlı kalmakta, müracaatçılarda istenilen olumlu değişimler sağlanamamakta ve ailelere yeterince destek olunamamaktadır.

Ülke genelinde yaşanan risklerin yanı sıra bölgesel olarak da sorunlar yaşanabilmektedir. Bu konuda bazı sorunların ülke geneli ile benzeştiği, bazı sorunların ise daha sık ya da daha seyrek olduğu görülmüştür. Bölgelere göre yaşanan riskler genel itibari ile şöyledir: Doğu Anadolu’da terör göç ve deprem, Güneydoğu Anadolu’da terör ve göç, Karadeniz’de göç, İç Anadolu’da karma risk faktörleri (ekonomik nedenler, işsizlik, göç, vs.), Ege’de Romanların yaşadıkları sorunlar, ihmal ve istismar, Marmara’da karma risk faktörleri, Akdeniz’de göç, istismar ve seks işçiliği ön plana çıkan bölgesel sorunlar olarak görülmüştür.

ASDEP çalışanlarının üniversitelerden aldıkları eğitimlerle çalışmaya başladıklarında bambaşka bir uygulama ile karşılaştıkları sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda teori ve uygulama arasında bir boşluk olduğu, anlatılanlar ile uygulananların birbirini tam anlamıyla desteklemediği görülmüştür.

### **6.1.3. Uzman Gruba İlişkin Sonuçlar**

Araştırma kapsamında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı uzmanları ve aile alanında çalışmalar yürüten Akademisyenlerle görüşülmüş olup bu grup uzman grup olarak adlandırılmıştır. Bu bağlamda 5 Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Uzmanı ve 6 Akademisyen ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Araştırma kapsamında ailelerle ve alanda çalışan profesyonellerle görüşmeler neticesinde psikososyal destek algısı üzerinde bir belirsizlik olduğu görülmüştür. Uzman grup ise psikososyal desteği, psikososyal desteğin kapsamını, yaşanan zorlukları, kavramsal geri planı ve kavramın hatalı kullanımını ele almışlardır. Uzman gruptan elde edilen verilere göre psikososyal desteğin netleştirilmesi, bilinirliğinin artırılması ve alana etki edecek düzeye getirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Aileler için özellikle ekonomik sorunlar gözle görülür bir şekilde tüm gruplar içerisinde en fazla risk olarak görülen konu olmuştur. Bunu da sırasıyla şiddet, hizmetlerden haberdar olmama, işsizlik ve eğitimin takip ettiği sonucuna varılmıştır. Ancak risklerle ilgili olarak katılımcılardan Bakanlıkta çalışanlar daha çok alana dönük ifadeler kullanırken, akademisyenler ise kavramlar ve alanyazın üzerinden destekli açıklamalarda bulunmuşlardır.

Aileler için hangi konuların risk olduğunun belirlenmesi sonrasında riskli ailelerin tespit edilmesi de önem arz etmektedir. Bu konuda; sağlıklı bir risk analizine yönelik bir çalışmanın yapılması gerektiği, belirli veriler ışığında hareket etmenin daha doğru olacağı, risk tanımının yapılmasını gerekliliği, bölgesel farklılıkların dikkate alınması, farklı kurumlarla koordine halinde olarak iş birliği yapılması, göçmenler ve özel gereksinimi olan insanlara öncelik verilerek özel çalışmalar yapılması, insanların yardıma bağımlı hale getirilmemesi ve riskli ailelerin belirlenmesi için rutin taramaların yapılması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Ayrıca burada riskli ailelerin belirlenmesi noktasında belirli kaynak noktalarından başlayarak taramalar yapılması konusunda ortak bir fikir birliği olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bilindiği üzere ülkemizde son yıllarda aile ile ilgili sunulan hizmetler çeşitlenerek ve geliştirilerek artmaya devam etmektedir. Ancak sunulan hizmetlerin artmasıyla eş zamanlı olarak yaşanan sorunlarda da artış gerçekleşmiş, geçmişte görülmemiş olan yeni ihtiyaçlar da ortaya çıkmaya başlamıştır.

Uzman gruptan Bakanlıkta görev yapanlar kendi çalışmış oldukları sistem içerisinde değerlendirme yapmışlar, akademisyenler ise dışarıdan bakan bir göz olarak konuyu değerlendirmişlerdir. Genel kanı sunulan hizmetlerin maddi ağırlıklı olması, psikososyal olarak tam anlamıyla ailelerin desteklenmemesi üzerine yoğunlaşmaktadır. Diğer yandan ailelerin temel ihtiyaçlarının karşılanmaması halinde psikososyal desteğin sağlıklı bir şekilde sunulamayacağı sonucuna varılmıştır.

Uzman grup sunulan hizmetlerin istenilen düzeyde olmadığını ifade etmiştir. Bunların nedeni olarak; psikososyal desteği sunacak kurumların yeterli ve nitelikli personelinin olmaması, ailelerin psikososyal desteği kurumlardan talep edecek olgunluğa ulaşamamış olması, hizmetlerin ulaşılabilirliği noktasında yeterli imkânların olmaması ve uygulanan hizmetlerin risk bazlı değil de anlık vaka bazlı olması görülmektedir.

Diğer yandan psikososyal desteğin ve sosyal hizmet çalışmalarının yalnızca AÇSHB tarafından verildiği üzerine algının sadece kurum ve kuruluşlarda değil, toplumun genelinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ASDEP konusunda ise programın ilk kurgulandığı gibi ilerlememesinden dolayı başarıya ulaşamadığı hususu üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda ASDEP'in ilk kurgulandığı gibi olmadığı, çalışma usullerinde belirsizliklerin olduğu, standardizasyonun olmadığı, iş yoğunluğu ve personel sayısının azlığı, verilerin elde edilmesi konusunda sorunlar yaşandığı, personelin özlük hakları ile ilgili de sorunlar yaşandığı, merkezden gönderilen personelle psikososyal desteğin yürütülmesinin sağlıklı olmayacağı, programın bilinirliğinin olmadığı ve personelin iş yükünün ağır olduğu sonuçları elde edilmiştir. Bu sorunlara rağmen yine de ASDEP'in kendisinden önceye göre psikososyal destek hizmetleri ile ilgili olarak olumlu bir değişim oluşturduğu ifade edilmiştir.

Teori ve pratik arasında fark olması da kayda değer bir konu olmuştur. Katılımcıların tamamındaki genel kanı teori ve pratik arasında boşluk olduğu yönünde olmuştur. Bir taraftan alan uygulamaları varken diğer taraftan akademinin üzerinde durduğu ideal olması gereken konusu bulunmaktadır. Dolayısıyla böyle olunca aradaki fark giderek açıldığından alınan bilgi ile sahada yapılan çalışmalar farklılaşmaktadır. Bu durum sonucunda ise genellikle üniversitede edinilen bilgiler değil de daha çok uygulamanın içerisinde var olan sisteme adapte olunarak çalışmalar yürütülmek durumunda kaldığı görülmektedir.

Riskli ailelere yönelik psikososyal destek sunulması kapsamında uzman grubun önerileri genel olarak sistem, personel, eğitim, koruyucu önleyici faaliyetler, hizmetlerde bilinirliğin olmaması ve bölgesel sorunlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Sonuç olarak ise mevcut hizmetlerin ailelere psikososyal destek hizmeti sunulması bağlamında yeterli olmadığı, bu nedenle sistem iyileştirilme çalışmaları yapılması, bu durumun mümkün olmaması halinde ise yeni bir sistem geliştirilmesi gerekliliği sonucu ortaya çıkmıştır.

## 6.2. ÖNERİLER

Bu bölümde tez çalışmasına ilişkin önerilere yer verilmiştir. Bu kısım üç boyutta tasarlanmış olup uygulama ilişkin öneriler, sosyal politikaya ilişkin öneriler ve araştırmaya ilişkin öneriler olarak ele alınmıştır.

### 6.2.1. Uygulamaya İlişkin Öneriler

Türkiye’de risk altındaki ailelerin psikososyal destek ihtiyaçlarının analizine yönelik çalışmanın amacına uygun olarak: ailelerin deneyimleri, alanda çalışan Aile Sosyal Destek Programı personellerinin deneyimleri ve uzman grubun deneyimlerine yer verilen bu çalışmada uygulamaya yönelik olarak ortaya çıkan öneriler şu şekilde sıralanabilir;

- Alanda çalışan uzmanların hane ziyaretlerini planlamaları noktasında rastgele veya üzerinde düşünülmemiş bir planlama yapmak yerine risk odaklı ve hane merkezli ziyaret planı çıkarmaları sosyal hizmet uygulamalarının etkin ve verimli bir şekilde sunulması bakımından önceliklendirilmelidir.
- Görüşme yapılan ailelerin genel olarak yaşadıkları riskler değerlendirildiğinde ilk sırada ekonomik sorunların ve işsizliğin geldiği görülmektedir. Bu bağlamda psikososyal destek hizmetinin sunulabilmesi açısından yardıma muhtaç insanların temel ihtiyaçları karşılanmalıdır. Aksi takdirde yapılan sosyal hizmet çalışmalarının tam olarak yerini bulması sağlanamayacaktır.
- Ailelerle görüşmeye gidildiğinde sosyal çalışmacıların neden geldiklerini net bir şekilde belirtmeleri, ailelerin durumlarını net bir şekilde analiz etmeleri gerekmektedir. Bununla birlikte aynı müracaatçılara farklı zamanlarda farklı sosyal çalışmacıların gitmemesi faydalı olacaktır. Müracaatçı ile uzman arasında profesyonel bir ilişki kurularak güven ortamı oluşturulması bakımından bu konu elzem bir şekilde ortaya çıkmaktadır.
- Araştırmamız sonucunda bazı sorunların birbirlerini tetikleyerek zincirleme sorun halkaları oluşturduğu görülmüştür. Sistem yaklaşımında da belirtildiği üzere bireyler içinde buldukları toplumun, çevrenin, ailenin bir parçasıdır. Bu parçaların herhangi birinde bir aksama meydana gelirse sistemin tamamını etkileyebilme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle alanda çalışan sosyal çalışmacıların herhangi bir küçük sorunu fark etmeleri ve buna yönelik önlemler alması oldukça önem arz etmektedir.
- Ailelerin genellikle sosyal yardım ve sosyal hizmet modellerini bilmedikleri, “psikososyal” terimine de oldukça yabancı oldukları görülmüştür. Aileler çoğunlukla yapılacak sosyal hizmet çalışmalarını anlamlandıramamaktadırlar. Bu nedenle birey, aile ve toplum nezdinde farkındalık ve bilgilendirme çalışmaları

yapılması faydalı olacaktır. Özellikle basın ve yayın kuruluşları, kamu spotları, gazeteler, billboardlar bu konuda kullanılabilir kaynaklardır. Bununla birlikte internet kullanımının da artmış olması nedeniyle artık “sosyal medya” da toplumun büyük kesimi tarafından kullanılmaktadır. Bu mecraların da bilgi ve haber akışı için kullanılması daha geniş kitlelere ulaşılmasını sağlayacaktır.

- Sosyal hizmet geçmişten beridir sürekli değişim ve gelişim göstererek günümüze gelmiştir. Özellikle ilk zamanlarda medikal model etkin olmuş, müracaatçıların sorunlarının yine müracaatçılar içerisinde aramıştır. Ancak günümüzde bu model geçerliliğini kaybetmiştir. Buna rağmen alanda yine bu modele benzer uygulamaların olduğu görülmektedir. Bu bağlamda müracaatçılara yönelik planlı müdahale sürecinde aile, akraba, arkadaş ve okul çevresi gibi bağlantıların da dikkate alınması gerekmektedir.
- Hane içerisinde; çocuk, kadın, engelli ve yaşlı varsa sosyal inceleme yaparken bu bireylerin tek tek durumlarının değerlendirilmesi ve özellikle dikkate alınması gerekmektedir. Çünkü araştırmamızın sonucuna göre en dezavantajlı olan gruplar yukarıdaki gibi ortaya çıkmıştır.
- Ailelerin yaşadıkları semtler ve oturdukları konutların durumu risk faktörleri açısından önemlidir. Bu bakımdan oturlan konutun özellikleri ile yaşanan sorunlar arasında bağlantı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle ailelerin yaşadığı meskenler oturmaya müsait değilse ailelerin ilk olarak sağlıklı koşullar içerisinde olan bir haneye taşınması noktasında çalışmalar yürütülmelidir.
- Ailelere psikososyal destek sunulması aşamasında sosyal inceleme yapılmaktadır ve sosyal incelemenin sonucunda ise sosyal inceleme raporu yazılmaktadır. Bilindiği üzere sosyal inceleme raporu müracaatçılara yönelik müdahale süreçlerini içeren bir mesleki rapordur. Bu nedenle bu raporun yalnızca sosyal çalışmacılarca yazılması önem arz etmektedir.
- Ülkemizin doğu kesimi dağlık ve engeli bir coğrafyaya sahiptir. Kışın bazı aylarda bazı kırsal bölgelerin yolları ya kardan dolayı tamamen kapanır ya da kısmen açık olur. Bu tür durumlarda sosyal hizmet kuruluşlarının mevcut araçları ile bu tarz yerlere gitmek pek mümkün olamamaktadır. Bu nedenle personele coğrafi durum ve arazi şartlarına uygun araç-gereçlerin temin edilmesi (dört çeker arazi aracı, giyecek ve ekipman desteği vs.) hizmette aksamanın önüne geçecektir.

- Ülke genelinde yaşanan risklerin yanı sıra bölgesel olarak da yoğunlaşan sorunlar yaşanabilmektedir. Bunlara göç, terör ve doğal afetler örnek olarak gösterilebilir. Bu nedenle sosyal politikalar oluşturulurken yerel faktörler de dikkate alınmalıdır. Aynı zamanda sosyal hizmetlerin yerel yönetimlerle de koordineli çalışması hizmetlerin daha geniş bir tabana yayılmasını sağlayabilecektir.
- Araştırmamızda üzerinde en fazla durulan konulardan birisi olarak Üniversitelerden alınan eğitimlerle alana inildiğinde karşılaşılan durumlar arasında oldukça farklılık olduğu konusu olmuştur. Genellikle göreve ilk başladığı zaman bu durumun farkına varıldığı ancak zaman geçtikçe alanda yapılan uygulamaların ağır basarak teorik bilgilerin bir kenara bırakıldığı görülmüştür. Bu bağlamda teori ve uygulama arasında bir boşluk olduğu, anlatılanlar ile uygulananların birbirini tam örtüşmediği görüldüğünden konuyla ilgili teori ve uygulama arasındaki köprünün bir an önce kurulması gerekmektedir.
- Sosyal hizmet çalışmalarında yerinde ve doğru kararlar alabilmek için bireysel çalışmanın yanında ekip çalışması içerisinde yer alınması da gerekmektedir. Özellikle karmaşık ve hassas olan konular üzerinde çalışılırken disiplinlerarası görüş alınmasına ve farklı mesleklerden olan profesyoneller ile işbirliği içerisinde çalışılmasına ağırlık verilerek koordine bir şekilde süreç ilerletilmelidir.
- Genel olarak ailelere sunulan hizmetlerin maddi yardım ağırlıklı olduğunu görülmektedir. Ancak ailelerin içinde buldukları durumlar değerlendirildiğinde sosyal yardıma ihtiyacı olan bireylerin ve ailelerin genellikle yaşadıkları tek sorunun ekonomik olmadığı, yoksulluğa ek olarak çeşitli sosyal riskleri de bir arada taşıdıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle ekonomik yardımlarla desteklenen ailelerin düzenli olarak ziyaret edilmesi, diğer sosyal hizmet modellerinin değerlendirilmesi ve aileye sürekli bir danışmanlık sürecinin sağlanması faydalı olacaktır.
- Sahada çalışmaların sevk-idare ve koordinesi sosyal hizmet kuruluşlarındaki idareciler tarafından yürütülmektedir. Bu nedenle yönetici her ne kadar alanı bilen, deneyimli ve sosyal hizmet eğitimi almış birisi olursa o denli işler sağlıklı ve sorunsuz bir şekilde yürüyebilecektir. İşlerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi, etkin ve verimli bir şekilde hizmetlerin sunulması açısından idareci kadrolarında da sosyal

hizmet eğitimi almış, sosyal hizmeti bilen, alanında kendini geliştirmiş ve alanının ehli olan profesyonellerin tercih edilmesi önem arz etmektedir.

- Araştırmamıza göre riskli olan ailelerin genellikle içerisinde buldukları durumu içselleştirdikleri ve bu risklerden kurtulmak yerine onlarla yaşamaya alışmaya çalıştıkları görülmüştür. Örneğin erken yaşta evlilikler, eğitime devam etmeme ve şiddet bunlardan bir kaçısı olarak belirtilebilir. Bu nedenle ailelere yönelik hane ziyaretleri, eğitim programları, konferanslar ve çeşitli çalışmalarla bu olumsuz kabulün önüne geçilmesi gerekmektedir. Bilindiği üzere sosyal hizmet müdahalesi belirli bir süreci kapsamaktadır. Yani tek sefere mahsus sunulup bitirilecek bir hizmet söz konusu değildir. Aynı şekilde psikososyal destek hizmeti de belirli ve planlı bir şekilde sunulmalı, oldubittiye getirilmemelidir. Bu nedenle psikososyal desteğin verilmesinin bir sürece yayılması önem arz etmektedir. Ayrıca tekrarlı ziyaretlerin yapılması da faydalı olacaktır.

#### ***Personele ilişkin öneriler:***

- Psikososyal desteği vermekle yükümlü olan personellerin bu hizmeti vermeye yetkin olması gerekmektedir. Bu aşamada sahada hizmet sunan profesyonellerin sahayı en iyi bilen ve buna yönelik eğitim almış olan sosyal çalışmacılardan oluşması sunulan hizmetin kalitesini arttıracak, doğru ve yerinde müdahalelerle müracaatçılar için en iyi hizmet modellerinin belirlenmesinde kilit rol üstlenecektir.
- Sosyal hizmetin temeli sahada görev yapan profesyonellerin çalışmasına bağlıdır. Bu nedenle çalışanların iş yükü ve personel üzerindeki beklentiler çalışanların yapabileceğinden fazla olmamalıdır. Böyle olması durumunda işlerin yetişebilmesi açısından personel hızlı çalışmakta ve çoğu önemli ayrıntıyı gözardı etmektedir. Bu durum da sosyal hizmet sürecinin sağlıklı ilerlemesinin önünde engel olarak görülmektedir.
- Sahada en fazla yaşanan sorunun güven olduğu tespit edilmiştir. Personele güven duymayan kişi ya da aile kendisini ifade etmekten kaçınmakta, sorunlarını paylaşmamakta ve bazen de görüşmek istemeyebilmektedir. Bu nedenle öncelikli olarak personelin müracaatçılarla güven ilişkisi kurması gerekmektedir.
- Sosyal hizmet alanı ve yaşanan sosyal sorunlar sürekli olarak artış gösterdiğinden dolayı sosyal çalışmacılar zaman zaman zor kararlar almak durumunda kalmakta,



bazen de etik ikilemler yaşayabilmektedir. Bu nedenle süpervizyon sistemi oluşturulması ve ihtiyaca yönelik merkezi ve bölgesel eğitim faaliyetleri gerçekleştirilmesi faydalı olacaktır. Özellikle mesleğe yeni başlayanların altı ay boyunca yapacakları işe, alana ve uygulamaya dönük olarak bir hizmetiçi eğitim sürecinden geçirilmeleri hususu sunulan hizmetin kalitesi açısından önem arz etmektedir.

- Ülkemizde sosyal hizmetlerin gelişmesinde ve daha geniş alanlara yayılmasında bir dönüm noktası olarak 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının (mülga) kurulmasının rolü yadsınamaz bir gerçektir. Bakanlık kurulduktan sonra sosyal hizmet kuruluşu ve sosyal hizmet modelleri artış göstermiştir. Ancak bu artışlara paralel olarak yeterli sosyal çalışmacı istihdamı gerçekleştirilmemiştir. Bu nedenle hizmetlerin sağlıklı bir şekilde sunulabilmesi amacıyla yeterli ve nitelikli personel istihdamı gerekmektedir.
- Sahada en sık sorun yaşanan alanlardan birisi de personelin kendi güvenliğinin sağlanmasıdır. Bu konuda sorun yaşanma durumunu en aza indirebilmek açısından ikişer kişilik ekiplerle ziyaretler gerçekleştirilmesi güvenlik riskini bir nebze de olsa azaltabilecektir. Ayrıca güvenlik problemi yaşanma riski yüksek olan vakalarda ise kolluk kuvvetleri eşliğinde gidilmesi sağlanmalıdır.
- AÇSHB'nin taşra teşkilatlanması içerisinde meslekler ve unvanlar bakımından bir takım belirsizlikler ve farklı uygulamalar bulunmaktadır. Örneğin bir sosyal çalışmacı; sözleşmeli, 4-d'li, 4-b' li, kadrolu (657 Devlet Memurları Kanununa tabii), ASDEP görevlisi ve ek ders karşılığı olarak istihdam edilebilmektedir. Bu istihdam usullerinin herhangi birine göre çalışan sosyal çalışmacılara ise unvan fark etmeksizin aynı işler yaptırılabilir. Ancak hem statüleri ve maaşları hem de özlük hakları birbirlerinden farklılık göstermektedir. Bu durum da iş barışını bozmakta, idare ve personel arasında sorunlara yol açabilmektedir. Bu nedenle söz konusu karışıklığın önüne geçilmesi önemli bir husus olarak görülmektedir.
- Bakanlık merkezden çıkarılan mevzuatlar ve resmi yazışmalarla taşra ile bağlantı kurmaktadır. Ancak bazı zamanlarda bu bağ oldukça azalmakta, bu durum da taşranın gerçekleri ile uyuşmayan politikalar üretilmesine neden olabilmektedir. Bunun önüne geçilebilmesi için bölgesel toplantılar düzenlenerek Bakanlık merkez

ve taşra personelleri arasındaki bağın kuvvetlendirilmesi, sahanın sorunlarının dinlenerek yerinde çözümler bulunması gerekmektedir.

- Psikososyal desteğin sunumunda zaman zaman personeli zorlayan durumlar da olabilmektedir. Bu zorlayıcı durumlar çalışılan kurum kaynaklı, çalışılan alan kaynaklı, alanın içindeki sorunlardan ya da farklı kurumlardan kaynaklı olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu durum neticesinde de saha çalışanları tükenmişlik sendromu yaşayabilmektedir. Bunun önüne geçilebilmesi açısından düzenli olarak birimler arası ya da mümkünse kuruluşlar arası isteğe bağlı olarak rotasyon yapılması sağlanmalıdır.

#### *ASDEP'e ilişkin öneriler:*

- Genel olarak ASDEP'in güzel bir amaçla kurgulanmış olan bir hizmet modeli olduğu, ancak sahada işlerin kurgulandığı gibi gitmediği mütalaa edilmektedir. ASDEP konusunda da bir takım aksaklıklar olduğu görülmüştür. Belirli bir form üzerinden gidip sadece o form üzerinden bilgi alınmasından ziyade gözlem ve değerlendirmelere önem verilmesinin daha faydalı olacağı düşünülmektedir.
- Alanda genellikle ASDEP çalışanlarının “joker eleman” olarak görüldüğü tespit edilmiştir. Çoğunlukla kadrolu diğer sosyal hizmet çalışanlarının yapmadığı işlerin ASDEP görevlileri üzerinden yürütüldüğü görülmüştür. Hatta çoğu ASDEP görevlileri hiç sahaya bile çıkmamıştır. Söz konusu programın başarılı olması ve istenilen verimliliğin alınması açısından ASDEP görevlilerinin sadece ASDEP kapsamında çalışmalarını gerekmektedir.
- ASDEP programı ilk çıktığı zamanlarda çok önemsenmemiş, zaman geçtikçe sosyal hizmet uygulamaları içerisinde kendine yer bulmaya başlamıştır. Bu süreçte de en büyük sıkıntıları bu programda çalışan personeller yüklenmiştir. Bu nedenle personelin maddi ve manevi olarak desteklenmesi önem arz etmektedir. Ayrıca bu program kapsamında çalışan personellerden en fazla çalışanlar 4 yıldır çalışmaktadır. Bu nedenle personelin bilgi, beceri ve tecrübe konusunda desteklenmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda hizmet içi eğitimler, konferanslar ve süpervizyon sistemi geliştirilmesi faydalı olacaktır.

- ASDEP personelleri Üniversitelerin; Sosyal Hizmet, Sosyoloji, Psikoloji, PDR, Çocuk Gelişimi ve Aile ve Tüketici Bilimleri bölümleri mezunlarından oluşan bir meslek grubudur. Bu farklı meslek gruplarının bir araya gelmesi sonucunda psikososyal desteği sunma bakımından bir takım yetersizlikler ortaya çıkabilmektedir. Özellikle farklı bölüm mezunu olma ve farklı eğitim süreçlerinden geçerek aynı görevi ifa etme sahada sağlıklı çalışma konusunda sorunlara yol açmaktadır. Bu sorunların ortadan kaldırılması için eğitim programlarının yanı sıra disiplinler arası çalışma bağlamında hane ziyaretleri esnasında farklı disiplinden olan çalışanların beraber ziyaret gerçekleştirmesi faydalı olacaktır.
- ASDEP ziyaretleri kapsamında arz odaklı olarak müracaatçıların hanesine giden ASDEP görevlileri ihtiyaç görülmesi halinde yönlendirmeler yapmaktadır. Ancak yaptıkları yönlendirmeleri şifahi yaptıklarından bu yönlendirmelerin takibini gerçekleştirememektedirler. Bu nedenle bilişim sistemleri üzerinden yönlendirme yapabilecek düzenlemelerin geliştirilmesi, diğer kurum ve kuruluşlarla koordineli bir şekilde çalışmalar yürütülmesi gerekmektedir. Böylece kurum ve kuruluşlar arasında veri akışı olacağından müracaatçılara daha sağlıklı hizmet sunulabilecektir.
- Riskli hanelerin belirlenmesi, personelin çalışma alanlarının farklı olması, takip ve yönlendirmeler konusunda belirli bir yöntemin bulunmaması, ziyaretlerin hangi riskler önceliklendirilerek yapılacağı gibi konularda Türkiye genelinde farklılıklar bulunmaktadır. Bu anlamda ASDEP konusunda ülke genelinde standart bir uygulamanın bulunmadığı ve bu durumun hizmetlerin verimli bir şekilde sunulması önünde engel olduğu görüldüğünden bu mevcut farklılıkların ortadan kaldıracak belirli mevzuat düzenlemesi yapılması faydalı olacaktır.
- ASDEP kapsamında yapılan ziyaretler çat kapı diye tabir edilebilecek habersiz yapılan ziyaretlerdir. Sosyal çalışmacıyı bir anda karşısında gören kişi içerisinde sosyal hizmet geçen bir cümle duyduğunda direkt sosyal yardımla ilişkilendirmektedir. Bu nedenle diğer risk faktörleri anlaşılmadan konu maddi yardıma getirilmektedir. Buna engel olunabilmesi açısından bireylerin, ailelerin ve toplumun genelinin ASDEP konusunda bilinçlendirilmesi faydalı olacaktır.
- Programın ilk planlandığı amaç ve hedeflerinin saha gerçekleri ile kesişmemesi programın etkin ve verimli olarak uygulanması yönündeki en önemli etken olmuştur. Bunlardan en önemlilerinden birisi de ailelerin görüşmeyi kabul etmemeleridir. Daha

önceden hiçbir bilgilendirme yapılmadan gidildiğinden aileler genellikle görüşmeyi reddetmektedir, kabul etseler bile evlerinin içerisine almamaktadır. Bunun önlenmesi açısından aile hekimliğinde olduğu gibi her aileye bir ASDEP görevlisi verilmesi ve bu personelin ismini müracaatçıların e-devlet sistemi üzerinden görebilmeleri faydalı olacaktır. Böylece hem güven ilişkisi kurulması hem de hane ziyaretlerinin istenildiği gibi yapılması sağlanmış olacaktır.

- ASDEP görevlisi incelemeye gittiğinde sorunu tespit etmekte ancak soruna müdahale etmeyerek müracaatçıyı SHM'ye yönlendirmektedir. Bu anlamda hem bir zaman ve emek kaybı yaşanmakta, hem de vakaya geç müdahale edilmesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle ASDEP görevlilerine müdahale edebilme yetkisinin mevzuat dâhilinde verilmesi faydalı olacaktır.
- ASDEP ziyaretleri yapılırken personel ikişer kişilik ekiplerle ve kendilerine verilmiş olan tabletler ile ziyaretleri gerçekleştirmektedirler. Bu tabletlerin içerisinde de hane ve bireyler ile ilgili sorular bulunmaktadır. ASDEP personeli de hane görüşmesini temel olarak bu soru formu ile gerçekleştirmek durumundadır. Ancak bu form konusunda da bazı eksiklikler olduğunu görülmektedir. ASDEP soru formunun ihtiyaçlar dahilinde revize edilmesi, gereksiz soruların çıkarılması, sosyal çalışmacıya daha çok inisiyatif verecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda ülkemizin farklı kültürel ve yöresel yapıları barındırması nedeniyle de bölgesel bazlı olarak üzerinde değişiklik yapılabilir bir soru formu daha sağlıklı olacaktır. Ayrıca sahada yaşanan bilişim sistemine bağlanma sorunu, tabletlerin çekmemesi ve yavaş veri girişi yapılması sorunlarının ortadan kaldırılması önemli konular olarak karşımıza çıkmaktadır.
- ASDEP'in hane taraması yapması amacıyla riskli bölgeler çalıştıkları SHM'lerce belirlenmekte ve alan taraması şeklinde ziyaretler tüm bölgeyi ya da mahalleyi kapsayacak şekilde genişletilmektedir. Böyle olunca da ister istemez daha önce kuruma başvurmuş ancak bir sonuç alamamış ya da başvurusu olumsuz değerlendirilmiş hanelerle de tekrardan bir temas kurulması sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bu alan taramalarının komple bütün mahalle ya da bölgeyi tarama şeklinde değil, farklı kurum ve kuruluşlardan gelen bilgiler ışında risk odaklı olarak nokta atışı gerçekleştirilmesi faydalı olacaktır. Örneğin aile içerisinde suça

sürüklenme ya da madde bağımlılığı olduğunda bu durum ASDEP görevlisinin sistemine bir risk göstergesi olarak düşecek ve ASDEP görevlisi de en kısa zamanda müdahale ve danışmanlık için bu vakalara ziyaret gerçekleştirecektir.

- ASDEP bir program olarak başlamıştır ve hali hazırda öyle de devam etmektedir. Bu nedenle de SHM'lerin diğer birimleri ile kaynaşması ve uyum içerisinde devam etmesi bu hali ile pek mümkün olmamaktadır. Bunun önüne geçilebilmesi amacıyla SHM'ler bünyesinde bir "Sosyal Destek Birimi" kurulması hizmetlerin daha koordine bir şekilde sunulmasını sağlayacaktır.
- ASDEP düşünce alt yapısı 2008 yılına dayanan, 81 ilde eş zamanlı olarak başlatılması da 2017 yılında sağlanan bir programdır. Ancak 2017 yılından günümüze kadar ASDEP'in etki analizi henüz yapılmamıştır. Bu nedenle etki analizi çalışmalarının en kısa zamanda yapılarak bu analizler doğrultusunda gerekli çalışmalar yürütülmesi fayda sağlayacaktır.
- ASDEP kapsamında istihdam edilen çalışanlar hali hazırda 4-d statüsünde çalışmaktadır. Ancak 2020 yılı içerisinde istihdam edilen ASDEP görevlileri 4-b statüsünde çalışmaktadır. Bu nedenle ASDEP'in kendi içerisinde farklı statülerde çalışılıyor olması da standardizasyon bakımından sorunlara yol açmaktadır. Çünkü 4-d ile 4-b arasında maaş ve özlük hakları bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Bu nedenle bu farklı istihdam şeklinin ortadan kaldırılması önemlidir. Diğer yandan ASDEP görevlilerinin kariyer yapma ve görevde yükselme gibi hakları bulunmamaktadır. Bu durum da motivasyon eksikliğine neden olduğundan çalışma performanslarını olumsuz olarak etkilemektedir. Ayrıca eş durumu da dâhil olmak üzere tayin hakları bulunmadığından çeşitli nedenlerle işlerinden ayrılmak durumunda da kalmaktadırlar. Bu sorunların ortadan kaldırılması için ASDEP görevlilerine tayin, becayiş, maaş ve diğer özlük hakları bakımından iyileştirmeler yapılması durumlarının gözden geçirilmesi uygun olacaktır.
- ASDEP sahada uygulanırken haneye gidildiğinde görüşmeler bazen hanenin içerisinde gerçekleştirilirken bazen de kapı önünde gerçekleştirilmektedir. Kapı önünde yapılan ziyaretler tahmin edileceği üzere sosyal hizmet bakış açısına ters bir durum oluşturmaktadır. Bu durum; gizliliğin ihlali (konuşulanların diğer komşular tarafından duyulma ihtimali), yeterli gözlem ve değerlendirme yapılamaması, aile bireylerinin tamamına ulaşamaması, sağlıklı danışmanlık ve yönlendirme

yapılamaması ve bunlara benzer birçok soruna da yol açabilmektedir. Bu nedenle programın başarılı olabilmesi için hane görüşmelerinin hane içerisine girilerek yapılması daha sağlıklı olacaktır.

### 6.2.2. Sosyal Politikaya İlişkin Öneriler

Türkiye’de risk altındaki ailelerin psikososyal destek ihtiyaçlarının analizine yönelik çalışmanın amacına uygun olarak: ailelerin, alanda çalışan Aile Sosyal Destek Programı personellerinin ve uzman grubun deneyimlerine yer verilen bu çalışmada sosyal politikalara ilişkin olarak ortaya çıkan öneriler aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır;

- Bilindiği üzere psikososyal destek farklı kurum ve kuruluşlarca sunulmaktadır. Ancak psikososyal destek deyince toplumda da kamu kurum ve kuruluşlarında da eski adıyla bilinen mülga “Aile Bakanlığı” gelmektedir. Bu algının maalesef sahada iş birliği ve koordinasyon sorunlarına yol açtığı, diğer kamu kurum ve kuruluşlarının bazı zamanlarda kendi üzerlerindeki yükü azaltmak amacıyla AÇSHB’ye yönlendirme yaptıkları bilinmektedir. Unutulmamalıdır ki sosyal hizmetler ve özelde psikososyal destek hizmetleri yalnızca bir kurum tarafından yürütülebilecek düzeyde hizmetler değildir. Diğer yandan kamu kurum ve kuruluşlar, üniversiteler, özel sektör ve Sivil Toplum Örgütlerinin çoğu noktada birbirlerinden ayrı düştüğü görülmektedir. Hatta çoğu konuda kurumlar birbirlerinden habersiz olarak aynı işleri yapmakta, koordine bir şekilde çalışmadıkları için de bunun farkında dahi olamamaktadırlar. Bu nedenle; kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, STK’lar, üniversiteler, özel sektör ve gönüllü çalışanların hep bir arada ve koordine çalışmalar yapması hizmetlerin sağlıklı ve kaliteli bir şekilde sunulmasını sağlayarak sosyal yardım ve hizmetlerin toplumun geneline yayılabilmesini tesis edebilecektir. Ayrıca gereksiz emek ve kaynak israfının da önüne geçilerek aynı amaç doğrultusunda farklı yöntemlerle bilgi toplayıp veri tabanları oluşturan farklı kurum ve kuruluşların sistemleri de entegre edilebilecektir.
- Sosyal hizmete ilişkin olarak bazı politika ve uygulamaların zaman içerisinde çeşitli sorunları beraberinde getirdiği görülmektedir. Politika ve uygulamaların üzerinde gerekli ve yeteri kadar çalışılmaması, ileriye dönük çıkarımlarda bulunulmaması ve pilot uygulamaların kapsamlı bir şekilde yapılmaması bu durumun en büyük

nedenleri arasında gösterilebilir. Bu olumsuz durumların yaşanmaması açısından bir sosyal hizmet uygulaması yürürlüğe koyulmadan önce; mevcut ve yaşanabilecek risklerin belirlenmesi, koruyucu-önleyici faaliyetlerin düzenlenmesi, mevzuat altyapısının oluşturulması, kimlerle çalışılacağı, nasıl çalışacağı, ne kadar sürede çalışacağı, hangi sorunlara çözüm olacağı, hangi sonuca ulaşılmak istendiği gibi hususların net olarak belirlenmesi faydalı olacaktır.

- Ülkemizin her bölgesinde yaşayan riskli ailelerin genellikle maddi yardım ihtiyacı içerisinde olduklarından temel ihtiyaçları giderilmeden diğer risklerine yönelik müdahaleye odaklanılamamaktadır. Bu bağlamda açık bir şekilde görülmektedir ki riskli ailelere psikososyal destek yapılmaya öncelikle onların ekonomik olarak iyilik hallerinin yükseltilmesi ile başlanabilecektir. Bu nedenle sosyal hizmet ve sosyal yardımların daha entegre bir şekilde sunulduğu çoklu bir hizmet modeline geçilmesi yararlı olacaktır.
- Çocuk sahibi olan ailelerde çalışmamanın önündeki bir engel olarak çocuklarını yalnız bırakamama, kreş maliyetinden dolayı çocukları kreşe gönderememe ve bakacak kimseleri olmadığı için çocuklarına kendilerinin bakmalarından dolayı çalışamamaları durumu da sık karşılaşılan bir sorun olarak görülmektedir. Bu nedenle kamu ve özel sektör için zorunlu kreş uygulamasının hayata geçirilmesi ve bu konuda denetimlerin sıklaştırılması faydalı olacaktır.
- Aile içerisinde en fazla sorun yaşayan incinebilir grupları; çocuklar, kadınlar, yaşlılar ve özel gereksinimi olan bireyler oluşturmaktadır. Bu grup içerisinde yer alan kişiler ailenin yaşadığı en küçük sorundan en büyük soruna kadar bütün sorunları daha derinden hissetmektedirler. Bu nedenle politika ve uygulamalar oluşturulurken bu incinebilir gruplara hassasiyet gösterilmesi uygun olacaktır.
- Toplumun genelinde olduğu gibi aile içerisinde de şiddetin her türüsünün yaşandığı görülmektedir. Bu olgu Dünya genelinde olduğu gibi ülkemiz genelinde de büyük bir sosyal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle şiddet olaylarının önüne geçilebilecek caydırıcı kanuni düzenlemelerin yapılması, eğitim ve farkındalık çalışmalarının artırılarak devam ettirilmesi yararlı olacaktır.
- Dış göç ile gelen insanlar, özellikle mücbir nedenlerle göç ederek gelmişlerse direkt olarak göçün getirdiği sorunların dışında; dil sorunu, eğitimleri olmaması ya da denkliği bulunmaması, ekonomik sorunlar, işsizlik ve barınma sorunları gibi çoklu

problemleri bir arada yaşayabilmektedir. Bu nedenle ülkemize dış göç ile gelen insanların yaşadıkları bu sorunları azaltacak ve toplumumuza entegre edecek politikaların artırılması faydalı olacaktır.

- Ailelerin genel olarak kamunun sunduğu hizmetler konusunda yeterince haberdar olmadıkları ya da kısmen bilgi sahibi oldukları bilinmektedir. Bu ailelerin sunulan hizmetler hakkında yeterli ve sağlıklı bilgi sahibi olmamaları, yaşadıkları riskler konusunda nereye başvuracaklarını bilmemeleri üzerinde çalışılması gereken konulardır. Bu nedenle; kamu spotları, reklam ve tanıtım faaliyetleri, billboardlar ve sosyal hizmet kuruluşları aracılığıyla bu konudaki bilgi eksiklikleri giderilmelidir.
- Sosyal hizmet alanında faaliyet gösteren birçok kurum ve kuruluş bulunmaktadır. Ancak bu kurum ve kuruluşların sosyal riskleri ve psikososyal desteği net bir şekilde belirlemedikleri, her kurumun kendine göre bir takım çalışmaları olduğu, ancak kavramlar konusunda belirli bir ortak kanının olmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle AÇSHB koordinesinde bir heyet oluşturularak sosyal riskler ve kavramlar üzerinde çalışması yararlı olacaktır.
- Sosyal hizmet; bireylerin, ailelerin ve grupların iyilik hallerini arzulayan; bilgi, beceri ve değer temeli olan etik ilke ve değerlere sahip bir bilim ve meslek dalıdır. Bu bağlamda müracaatçılara sunulacak hizmetlerde her zaman yerellik ve yerindelik ilkelerine uygun hareket eder. Ancak sosyal hizmetlerin sunumunda çoğu zaman merkezi yönetim devreye girerek yerel yönetimleri ekarte edebilmektedir. Bu olumsuzluğun yaşanmaması için sunulacak hizmetlerde bölgesel farklılıkların da gözetilmesi ve yerel yönetimlerle merkezi yönetimin arasında bir koordine ile yakın çalışma sisteminin oluşturulması sağlanmalıdır.
- Üniversitede alınan teorik dersler ile çalışmaya başlandığı zaman karşılaşılan uygulamalar genellikle birbirleriyle tam olarak örtüşmemektedir. Bir taraftan alan gerçekleri varken diğer yanda da akademinin üzerinde durduğu ideal-olması gereken konusu bulunmaktadır. Dolayısıyla böyle olunca aradaki fark giderek açılarak alınan bilgi ile sahada yapılan çalışmalar farklı olabilmektedir. Bu farklılıkların ortadan kaldırılması için; üniversitelerdeki mevcut müfredatın bizim toplumumuza hitap edecek şekilde gözden geçirilmesi, kamu-üniversite işbirliğinin güçlendirilmesi, araştırma ve proje çalışmalarının artırılması, hizmetiçi eğitimlerle personelin desteklenmesi bu boşluğun kapanmasına yönelik faydalı olacaktır. Bunun yanı sıra



pratiğin teoriyi beslemesi ve pratikte edinilen verilerin teori ile yaygınlaştırılması önemli bir husus olarak dile getirilebilir.

- Ülkemizde son yıllarda aile ile ilgili sunulan hizmetler çeşitlenerek ve geliştirilerek çoğalmaya devam etmektedir. Ancak sunulan hizmetlerin artmasıyla eş zamanlı olarak yaşanan sorunlarda da artış gerçekleşmiş, geçmişte görülmemiş olan yeni ihtiyaçlar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Hâlihazırda hizmet veren kuruluşlar bazı noktalarda yetersiz kalabilmektedir. Bu nedenle sosyal hizmet kuruluşlarının sayılarının, kontenjanlarının, personellerinin ve kapasitelerinin artırılması hizmetlerin daha geniş bir yelpazede sunulması konusunda faydalı olacaktır.
- Ülkemizde ruh sağlığı hizmetlerinde nitelikli personel bakımından bir takım sorunlar yaşanmaktadır. Genellikle özel sektör bu alanda daha fazla faaliyet yürütmektedir. Müracaatçılar bu hizmeti dışardan almaya kalktıklarında altından kalkamayacakları kadar yüksek meblağlar ödemek zorunda kalabilmektedirler. Bu nedenle kamunun ruh sağlığı profesyonelleri bakımından zenginleştirilmesi ve bu hizmeti vatandaşlar için daha ulaşılabilir kılması sağlanmalıdır.
- Dünyada sürekli bir değişim ve gelişim içerisinde olan sosyal hizmet alanı farklı ülkelerde farklı şekillerde ele alınmaktadır. Bazı hizmet modellerinin oldukça yerinde ve etkili olduğu değerlendirilirken bazılarının ise işe yaramadığı ya da çok az yaradığı yabancı literatürde sıklıkla ele alınmaktadır. Bu nedenle sosyal hizmet çalışanlarının bu literatürdeki çalışmaları okuması ve buna göre çıkarımlarda bulunması gerekmektedir. Benzer şekilde sosyal hizmet çalışanlarının görev alanları ile ilgili olarak yabancı ülke örneklerini görmeleri sağlanmalı, bir politika olarak dil öğrenmeleri için teşvikler verilmeli, gerekirse ücretsiz olarak dil kurslarına gidebilmelerinin yolu açılmalıdır. Aynı zamanda bir okuma ve araştırma süreci olan lisansüstü çalışmalara da destek olunmalı, bu konuda mevzuatsal düzenlemeler yapılarak personel desteklenmelidir. Unutulmamalıdır ki personel ne kadar nitelikli olursa çıkardığı işler de o denli nitelikli olur.
- Politika ve uygulamaların sorumlusu olan kamu kurum ve kuruluşları hazırlayıp yürürlüğe koydukları bazı, plan, program, hizmet ve çalışmaları belirli zaman aralıklarında denetlemeli ve etki analizlerini yapmalıdır. Buna göre yürürlüğe koyulan düzenlemenin alanda nasıl sonuçları olduğu görülecek ve ona göre uygulamalar ya devam ettirilecek, ya revize edilecek ya da uygulamalar tekrardan

yürürlükten kaldırılabilir. Böylece kamu gereksiz yere kaynak ve emek israf etmemiş olacak, sunulan hizmetler daha kaliteli bir şekilde yararlanıcılarla buluşturulabilir.

### 6.2.3. Araştırmacılar İçin Öneriler

Bu araştırma her ne kadar nitel bir araştırma deseninde gerçekleştirilmiş olsa da görüşmede yer alan sorular kullanılarak Türkiye’de risk altındaki ailelerin psikososyal destek ihtiyaçlarının analizine yönelik daha ileri araştırmalar yapılabilir. Bu araştırmanın bulgularından yola çıkılarak aşağıda belirtilen konularda araştırmalar gerçekleştirilebilir:

- Bu araştırma, nitel desende gerçekleştirildiği için katılımcıların içinde bulunduğu evrene genellenemez. Bu araştırmadaki bulgular her ne kadar geçerlilik sürecinden geçmiş olsa da bu konuda farklı katılımcı gruplarıyla bir araştırma gerçekleştirilerek benzer sonuçlar geçerli hale getirilebilir ya da farklı uygulama modelleri önerilerek risk altındaki ailelerin psikososyal destek ihtiyaçlarının analizine yönelik araştırma temeline katkı sağlanabilir.
- Bu araştırmada sonucundan hareketle nicel, nitel veya karma desende söz konusu önerilerin etkililiğine ilişkin ileri araştırma gerçekleştirilebilir.
- Bu araştırmaya katılan katılımcılardan risk altındaki ailelerin sosyal hizmet modelleri hakkındaki farkındalığı düşüktür ve bu konuda literatürde bir çalışma bulunmamaktadır. Bu bağlamda söz konusu alana yönelik nicel veya karma desende bir analiz çalışması yapılabilir.
- Sosyal hizmet konusunda alınan eğitimlerle alandaki fiili durumun farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu konu ile ilgili olarak nedenlerin neler olduğu ve nasıl çözülebileceğine yönelik ayrıntılı bir araştırmanın yapılması faydalı olacaktır.
- Ailelerin yaşadıkları ekonomik sorunlarla diğer sosyal riskler arasında güçlü bir bağlantı olduğu görülmüştür. Ancak bu konunun detaylı bir şekilde kapsamlı bir araştırma ile ortaya koyulması uygun olacaktır.
- AÇSHB tarafından uygulanan ASDEP üzerine yapılan araştırmalar incelenmiştir ancak literatürde çok az araştırmaya rastlanmıştır ve bu araştırmalardan hiçbirisinin programın etkililiği ile ilgili olmadığı görülmüştür. Bu nedenle bu programın etki analizine ilişkin araştırmalar yapılmalıdır.

## 7. BÖLÜM: MODEL ÖNERİSİ

Bu bölümde Türkiye’de risk altındaki ailelerin psikososyal destek ihtiyaçlarının analizine yönelik bir model önerisi geliştirmesi amaçlanmıştır. Model geliştirilirken;

- Ülkelerin refah modelleri, evrensel ihtiyaçların ailelere götürülme şekli ve risk altındaki ailelere yönelik hizmetleri incelenmiştir. Ancak sadece ülkelerin refah rejimleri dikkate alınmamış her ülkenin kendine özgü kültürel kodları, değer sistemleri, farklılıkları, siyasi ve coğrafi özellikleri olduğu da göz önünde bulundurulmuştur.
- Evrensel ihtiyaçların yerel olarak kültürel kodlara ve değer sistemine uygun bir şekilde aktarılması sağlanmıştır. Ayrıca kültürel değerler ve toplum yapısı da dikkate alınmıştır.
- Son dönemde var olan hizmetler, eksiklikler ve olması gerekenler derlenmiştir.
- Gerçek ihtiyaçların belirlenerek gerçek ihtiyaç sahiplerine hak temelli bir şekilde ulaştırılması amaçlanmıştır.
- Araştırma bulguları ve araştırmacının deneyimleri yol gösterici olmuştur.

### 7.1. MODELİN AMACI

Literatür incelemesi ve araştırmamız kapsamında görüşülen katılımcıların ifadeleri neticesinde riskli ailelere yönelik psikososyal destek hizmetleri konusunda ayrıntılı çalışmaların yapılmadığı görülmüştür. Diğer yandan ülkemizde genel olarak riskli ailelere yönelik “yardım odaklı” bir bakış açısı bulunduğu hususu da tespit edilmiştir. Bu bakış açısı ile yoksul aileler, hayatlarını bir şekilde idame ettirebilmekte ancak içinde buldukları durumun bir adım ötesine geçememektedir.

Araştırmamızın bulgularından da görüldüğü üzere risk altındaki ailelerin ihtiyaçlarını karşılama noktasında sunulan yardım hizmetlerinde bir bütünlük olmadığı da görülmüştür. Alınan yardımlar AÇSHB İl Müdürlükleri, SYDV’ler, Belediyeler, Valilikler, Kaymakamlıklar ve STK’lar tarafından birbirlerinden habersiz bir şekilde verildiğinden bütüncül bir sosyal hizmet ve sosyal yardım sistemine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu bağlamda araştırmamızın nihai hedefi ülkemizde risk altında olan ailelerin sorun ve ihtiyaçlarını tespit etmek ve bu kapsamda sunulan hizmetlerin geliştirilmesi, güçlendirilmesine ve gereken revizelerin yapılmasına yönelik bir model önerisi geliştirmektir.

## 7.2. MODELİN TEMEL İLKELERİ

Araştırmamız kapsamında model oluşturulurken aşağıdaki hususlar temel ilkeler olarak ortaya çıkmıştır;

- İhtiyaçların doğru tespit edilmesinin sağlanması,
- Risk odaklı ve psikososyal destek temelli sosyal hizmet müdahale sürecinin geliştirilmesi,
- Hak temelli ve çözüm odaklı bir şekilde kapsayıcı ve bütüncül sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin sunulması,
- Risk altındaki ailelerin güçlendirilmesi ile kendilerine yeter hale getirilmelerinin sağlanması,
- Koruyucu ve önleyici hizmet ve faaliyetlere öncelik verilmesi,
- Sosyal hizmetlerin kurgulanmasında ve sosyal politikaların oluşturulmasında toplumun tüm kesiminin göz önünde bulundurulması ile politikaların şekillendirilmesinin sağlanması,
- İhtiyaçların karşılanması ve hizmetin verilme şeklinin müracaatçı sistemine sorulması, onların kültürel kodlarına ve değerlerine uygun hizmetlerin sunulması,
- Hizmet modellerinin dayatılmaması, müracaatçılara göre uyarlanması,
- Sistem ve ekolojik sistem yaklaşımı çerçevesinde müracaatçıların bireysel olarak değil çevresi içerisinde ele alınması,
- Etkisiz ve ötekileştirici uygulamalardan arınmış, bireyin ve ailelerin desteklenmesi, rehabilitasyonu ve sosyal içerilmesine dayalı uygulamalara yer verilmesi,
- Dezavantajlı bireyleri de gözetilen hizmetlerin sunulması,
- Hiçbir grubun (dil, din, mezhep, ırk, etnisite ve yoksulluk gibi nedenlerle), damgalanmaması, insanların eşit bir biçimde hizmetlerden yararlanılmasına özen gösterilmesi,

olarak belirlenmiştir.

### 7.3. MODELİN DAYANAĞI

Araştırma bulgularından hareketle, ailelere sunulan psikososyal destek ile ilgili bir model önerisinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmuştur. İlerleyen kısımlarda, araştırma kapsamında geliştirilen modelin içeriği, temel dayanakları ve riskli ailelere ilişkin koruyucu ve önleyici temelli önerilere yer verilmiştir.

Esping–Andersen, kitabında 3 çeşit refah rejiminin ayrımını yapmıştır. Bunlar, muhafazakâr ya da Kıta Avrupası Refah Devlet Modeli (Almanya, Belçika, Fransa), Liberal Refah Devlet Modeli (İngiltere, ABD), Sosyal–Demokratik ya da İskandinav Refah Devlet Modeli (Danimarka, İsveç) şeklinde sıralanmaktadır. Esping–Andersen tarafından belirlenmiş olan 3'lü refah sistemine dördüncüyü ekleme girişimi ilk olarak 1992 yılında Leibfried tarafından gerçekleştirildiği bilinmektedir. Leibfried “Latin Kuşağı Ülkeleri” olarak tabir ettiği bir refah devlet modelini ileri sürmüştür. Bu modelde bir taraftan emeklilik sistemi benzeri hamleler ile işgücünün cömertçe korunması sağlanırken diğer taraftan ise düzensiz olarak formel olmayan meslek ve sektörlerinin çok az desteğe sahip olmasına dayalı kutuplaşmış bir yapı söz konusudur. Bu modelin diğer bir özelliği sağlık sisteminin tüm vatandaşlara bir hak olarak sunulmasıdır. Bu sunulan hakkın finansmanı vergiler ile karşılanmaktadır. Ayrıca Güney Avrupa Refah Devleti Modelinde dinin güçlü etkisi ön plana çıkmaktadır. Bu refah devletlerinde riskler aile ve akrabalık bağı üzerine kuruludur ve aile dayanışması güçlüdür. Bu bağlamda Türkiye’de birçok bakımdan Güney Avrupa Refah Modeli içinde konumlandırılmaktadır (Taşçı, 2013).

Dünyada son yıllarda aile odaklı sunulan hizmetlerde bir artış olduğu görülmektedir. Sosyal yardımların geçici olduğu, insanı tembelleştiren ve insan onuruna aykırı olarak yalnızca yardım odaklı olunmasının doğru olmadığı düşüncesi günümüzde daha hâkim bir şekilde devam etmektedir. Ailelerin yaşam tarzlarındaki değişiklikler, değişen toplum yapıları, teknolojik gelişmeler ve risklerin çeşitlenerek artış seyrinde olması özellikle Avrupa’da aile destek politikalarının modernizasyonunu hızlandırmıştır. Bu sayede daha girift ve psikososyal destek ağırlıklı sosyal politikalar ortaya çıkmıştır.

OECD ülkelerinin geneline bakıldığında ise aile destek politikalarının altı ana amacı olduğu görülmüştür (Thévenon, 2011):

1. Yoksulluğun azaltılması ve gelirin sürdürülmesi
2. Çocukların ekonomik maliyeti için doğrudan tazminat
3. İstihdamı teşvik etmek
4. Cinsiyet eşitliğinin iyileştirilmesi
5. Erken çocukluk gelişimi için destek
6. Doğum oranlarının yükseltilmesi

Dünya’da aile politikalarını ülkelerin kendi içlerinde yaşadıkları sorun ya da gereksinimler de etkilemiştir. Örneğin Almanya’da yaşlı nüfusun artış içerisinde olması Almanya’yı spesifik olarak bu alanla ilgilenmeye yöneltmiştir. Çünkü Almanya’da 55 yaşın üzerinde olanlar toplam nüfusun %35’ini oluşturmaktadır (Eurosat, 2018). Diğer yandan İngiltere’de hali hazırda 1 milyonun üzerinde tek ebeveynli aile bulunmaktadır (Demir ve Çelebi, 2017). Aynı zamanda tek kişilik haneler Finlandiya, Estonya ve Norveç’teki hanelerin yaklaşık %40’ını oluşturmaktadır (OECD, 2019). Bu nedenle bu ülkeler tek ebeveynli ailelere yönelik hizmetlere ağırlık verilmiştir ABD’de ise birlikte yaşamaların yaygınlaşarak artmasının sonucu olarak ise evliliğin bir aile statüsü olarak öneminin azalması konusu oldukça yaygındır (Bumpass ve Lu, 2000). Bunun sonucu olarak Amerika’da birçok kilise nişanlı çiftlere evlenmeden önce evlilik öncesi çift danışmanlığını gerekli kılmaktadır (Canavan ve ark., 2000). Diğer yandan Kanada’daki çocukların refahıyla ilgili son raporlar önceki nesle kıyasla, bugünün çocuklarının daha fazla alkol ve uyuşturucu tüketmekte ve intihar etme olasılıklarının daha yüksek seyretmekte olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca Kanada’da suç işleyen çocuk olgusu ile çocuk ihmal ve istismarı da artmaktadır (Lefebvre, ve Merrigan, 2003). Kanadalı yetişkinler arasında ise alkol kullanımı yüzde 90’a kadar yükselmiştir (Marquis, 2004). Bu nedenle Kanada aileler ile çalışmalar yaparken bu sorunları öncelmiştir.

Görüldüğü üzere Dünya üzerinde bulunan ülkelerin uyguladığı tek ve geçerli bir model bulunmamaktadır. Bu nedenle Türkiye’nin dinamikleri ve toplum yapısı düşünülerek yeni

bir model önerisi geliştirilmiştir. Ülkemiz’de özellikle yoksulluğun önemli bir boyutta olması nedeniyle öncelikli olarak yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik politika ve uygulamaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte; çocuk işçiliği, ihmal-istismar, eğitim, göç, kadına ve çocuğa yönelik şiddet, bağımlılığın her türü, engellilik, yaşlılık, boşanma, sağlık sorunları ve psikolojik sorunlar gibi öncelikli sorun alanlarına yönelmesi gerekmektedir. Bunun için de iyi kurgulanmış bir sosyal hizmet sistemine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu bağlamda modern çağın gereklerine göre değişen toplumsal yapı ve ihtiyaçların gözetilmesi ile ortaya çıkan model önerimizde; Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisine uygun sosyal destek hizmetleri, koordineli ve multidisipliner çalışmalar, etkin bilgi sistemlerinin oluşturulması ve risk odaklı koruyucu-önleyici hizmetler üzerinde önemle durulmuştur.

#### 7.4. SÜRECİ

Araştırma kapsamında önerilen model ile sunulan hizmetlerin sadece ayni-nakdi yardım ağırlıklı olmasından ziyade psikososyal destek ağırlıklı olması planlanmaktadır. Ayrıca sistem yaklaşımı, ekolojik yaklaşım, güçlendirme yaklaşımı ve baskı ve ayrımcılık karşıtı yaklaşımlar temelinde ihtiyaç duyulan pek çok konudaki hizmetlere erişimin kolaylaştırılması öngörülmektedir.

Türkiye’de sosyal hizmet ve sosyal yardımların sunulduğu hizmet mekanizmaları temelde kamu kurum ve kuruluşlarınca koordine edilmektedir. Bu nedenle bu araştırma kapsamında model ortaya çıkarılırken bu kamu kurum ve kuruluşlarınca sunulan sosyal hizmetlerinin düzenlenmesi ve yenilenerek geliştirilmesi temel alınmıştır. Bu anlamda AÇSHB sosyal hizmetlerin sunumunda en önde gelen kurum olduğundan dolayı model oluştururken üzerinde en fazla durulması gereken Bakanlık olmuştur.

Ayrıca sunulan hizmetlerin hakkaniyetli olması için psikososyal destek hizmeti sunulurken ihtiyaç tespiti yapılması ve müracaatçının değer sistemine uygun ve ayrımcılık yapmadan hizmetlerle buluşturulması gerekmektedir. Sonraki aşamada hem sunulan yardımların gerekli olup olmadığını, sunulan hizmetlerin işe yarayıp yaramadığını, müracaatçıların ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığını anlamak için hem de ailede değişen bir profil varsa buna ivedilikle cevap vermek için belirli periyotlarla

izleme ve değerlendirme yapılması gerekmektedir. Tüm bu süreç boyunca profesyoneller belirli bir koordine ve işbirliği içerisinde çalışmalıdır. Bu koordinenin kurulması noktasında ise sürece sosyal hizmet uzmanlarının liderlik etmesinin uygun olacağı düşünülmektedir.

Diğer yandan teori ve uygulama arasındaki boşluğun kapatılması için sosyal hizmet eğitiminde ailelerin risklerini değerlendirebilmelerini sağlayacak daha fazla ve daha kapsamlı derslerin olması da önem arz etmektedir. Bunlara ek olarak sosyal hizmet öğrencilerinin birey ve aile psikolojisi ile aile sosyolojisi alanlarında da aydınlatılmaları, sosyal politikalar konusunda ise güncel donanıma sahip olmalarının sağlanması gerekmektedir.

### **7.5. UYGULAMA ESASLARI**

Sosyal hizmetlerin sunumunda maddi yardım odaklı bir anlayış olduğu görülmektedir. Öncelikle sosyal hizmetlerin sunumunda bu anlayışın ortadan kaldırılması, bunun yerine daha kapsayıcı, koordineli, psikososyal desteği içerecek ve hak temelli bir yapılanmanın ortaya çıkarılması gerekmektedir. Bu bağlamda sürecin daha iyi anlaşılması ve geliştirilen model ve uygulama esaslarının belirlenmesi önem arz etmektedir.

#### ***Mahalle Sosyal Hizmeti Modeli***

Sosyal hizmet çalışmalarında müracaatçı ile uzman arasında profesyonel bir ilişki kurulması önemlidir. Bununla birlikte sosyal çalışmacı ile müracaatçı arasında güven bağı kurulması da olmazsa olmaz bir durumdur. Diğer yandan sosyal çalışmacının da bireyin kendisini ve yaşadığı çevreyi bilmesi, ona göre rehberlik yapması gerekmektedir.

Bu nedenle sosyal hizmetlerin sunumunda yeni bir uygulama olarak her mahalleden sorumlu bir sosyal çalışmacının olması uygun olacaktır. Örneğin mahalleye yeni taşınan birisi olduğunda sosyal çalışmacı gidip aile ile görüşme yapacak ona gerekli danışmanlığı verecektir. Benzer şekilde sosyal çalışmacının sorumlu olduğu mahallenin bir hanesinde sosyal sorun ya da risk faktörü olduğunda ya da olma ihtimali ortaya çıktığında sosyal çalışmacı direkt vakaya müdahale edebilecek ve mahalle ile ilgili bütün süreçlerde yer alması mümkün hale gelecektir. O mahallede yaşayanlar da kendilerinden sorumlu sosyal



çalışmacılarını tanıdıklarından sosyal hizmetlere daha hızlı ve daha kolay bir şekilde ulaşabileceklerdir. Vatandaşın aynı aile hekimliğinde olduğu gibi kendi sosyal hizmet uzmanını e-Devlet üzerinden görebiliyor olması da güven ilişkisi kurulmasını kolaylaştıracaktır.



**Şekil 27.** Mahalleye Yeni Taşınan Ailelere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulaması

### ***E-Sosyal Hizmet Modeli***

Müracaatçılarla yapılan görüşmeler ve sosyal incelemeler konusunda takip ve izlem hususunun da önemli olduğu görülmüştür. Planlı müdahale sürecinde aslında en önemli nokta müracaatçıların ihtiyaçlarına yönelik olarak doğru bir şekilde yönlendirilip sunulan hizmetlerle buluşturulması ile takip ve izleminin yapılarak vakaların sonlandırılma süreçlerinin gerçekleştirilmesidir. Bu bağlamda aile ile temas, güçlü yanlarını tanımlama, ön değerlendirme yapma ve sonrasında uygulanacak süreci aile ile birlikte planlama önemlidir.

Araştırma kapsamında düşünülen kurumsal hizmet mekanizmalarının yapılandırılmasına ilişkin model önerisi ile ülkemizde bulunan bütün sosyal yardım ve sosyal hizmetlerinin tüm kamu kurum-kuruluşlarının ve STK'ların hizmet sundukları alana ilişkin veri girişi yapabildikleri, sorumlulukları ve hizmet alanlarına ilişkin veri çekebilecekleri bir “e-sosyal hizmet uygulaması”nın hayata geçirilmesi sağlanacaktır. Bu uygulama AÇSHB, MEB, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Üniversiteler, Yerel Yönetimler ve STK'lar gibi kurum ve kuruluşların bir ağ içerisinde olmalarını sağlayacaktır. Aynı zamanda bu

uygulama; Kişisel Verilerin Korunması Kanunu çerçevesinde salt aileye yardımcı olabilmek, riskleri saptayıp önleyebilmek ve bilgi paylaşarak birbirlerini desteklemek amacıyla nihai refahı hedefleyerek psikosyal destek ihtiyaçların karşılanması için kullanılacaktır.

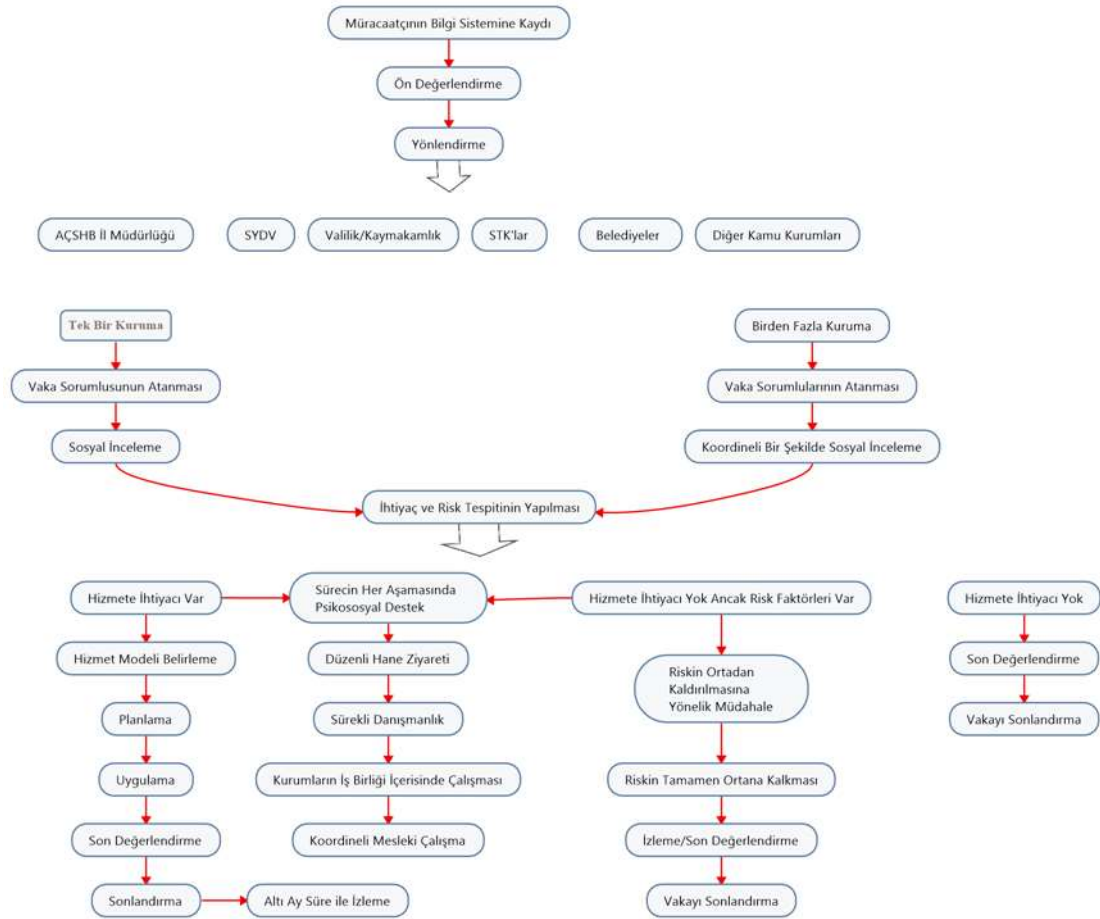
Bu sayede müracaatçı ile çalışan sosyal çalışmacı hangi kurum-kuruluşlarca hangi hizmetler sunulmuş ya da müracaatçıya yönelik hangi çalışmalar yapılmış, bunları sistem üzerinden görebilecektir. Bu durum da hem vakit tasarrufu hem de kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanılmasını sağlayarak müracaatçılar için daha hızlı ve hak temelli bir sosyal hizmet süreci meydana getirecektir.

Bu e-sosyal hizmet uygulaması risk odaklı olacak ve koruyucu-önleyici faaliyetleri destekleyecektir. Örneğin bir ailede madde bağımlılığı tespit edilince aile risk grubuna alınıp düzenli ziyaret edilecektir. Ya da aile içerisinde göç, hastalık, engellilik, kronik rahatsızlıklar, şiddet ve işsiz kalma gibi diğer olumsuzluklar da risk olarak görülecek ve bu söz konusu bilgi sistemi üzerinden takipleri yapılacaktır. Böylece yaşanan ya da yaşanılacak sorunlar önceden tespit edilerek bu sorunlara müdahale edilmiş olacaktır.

### ***Psikososyal Destek Merkezli Sosyal Hizmet Uygulama Modeli***

Bu modele göre yukarıda oluşturmayı planladığımız bilgi sistemi üzerinden müracaatçının sisteme kaydı sonrasında ilk değerlendirmeyi ve yönlendirmeyi sisteme kaydeden sosyal hizmet profesyonelinin gerçekleştirmesi gerekmektedir. Burada yönlendirmenin yapıldığı kurum ya da kuruluşlar sonrasındaki süreci müracaatçının yaşadığı mahalleden sorumlu sosyal çalışmacı ile koordineli bir şekilde yürütmelidir.

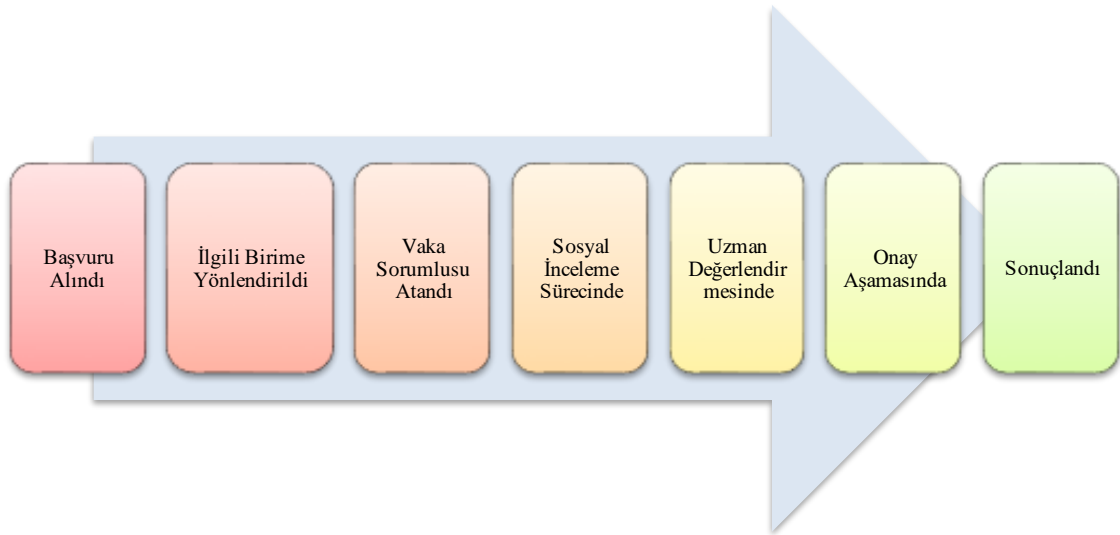
Öncelikli olarak sosyal inceleme yapılarak ihtiyaç ve risk tespiti yapılması önem arz etmektedir. Daha sonra müracaatçının durumuna uygun olan kategoriye göre sınıflandırılmalıdır. Burada üzerinde durulması gereken iki husus bulunmaktadır. Birincisi hizmete ihtiyacı olmayıp riskli olma durumu. İkincisi ise sosyal hizmet müdahalesinin her aşamasında sunulacak psikososyal destek çalışmasıdır. Böylelikle müracaatçılara sunulan yardımlar maddi boyutun ötesine geçmiş olacaktır. Diğer yandan sürecin sonuna gelinip vaka kapatıldıktan sonra bile altı ay boyunca hanenin takibi yapılacak, yaşanan sorunların tekrarlanmasının önüne geçilecektir.



**Şekil 28.** Psikososyal Destek Merkezli Sosyal Hizmet Uygulama Döngüsü

### ***Kullanıcı Dostu Müracaatçı Takip Modeli***

Risk altındaki ailelerle çalışırken yukarıda kurgulanan döngünün hayata geçirilmesi önem arz etmektedir. Bununla birlikte hizmete başvuran müracaatçıların da başvurularının hangi aşamada olduğunu görmeleri faydalı olacaktır. Müracaatçıların ya T.C. kimlik numaralarıyla ya da müracaatçılara verilecek bir takip numarasıyla sisteme girip durumunlarını takip etmeleri hem kaynak hem de zaman tasarrufu açısından hizmet alanlara kolaylık sağlayacaktır.



**Şekil 29.** Müracaatçı Bilgi Sistemi

### **ASDEP Modeli**

Arz odaklı bir hizmet modeli olan ASDEP ise hali hazırda sosyal hizmetlerde yürürlükte olan en büyük programlardan biridir. Ancak 2017 yılından beridir uygulamada olmasına rağmen hala bir proje olarak devam etmiş ve hala yaşanan sorunlar tam anlamıyla giderilememiştir. Bunun nedeni olarak ise birçok faktör karşımıza çıkmaktadır. Alanda çalışan personeller ve uzman grupla yapılan derinlemesine görüşmeler neticesinde ASDEP'e ilişkin olarak aşağıdaki öneriler oluşturulmuş, model belirlenmesi noktasında bu önerilerden yola çıkılarak planlama yapılmıştır. Bunlar;

- ASDEP kapsamında tüm mahalle ya da bölge taranmamalı, haneler risk odaklı bir şekilde belirlenmeli,
- Diğer kamu kurum-kuruluşları ile STK'lar ile ortak kullanılması önerilen bilgi sistemi üzerinden veriler çekilebilmeli, aynı zamanda ASDEP kapsamında toplanan veriler bu sistem üzerinden paylaşılmalı,
- Özellikle hane ziyaretleri planlanırken farklı kurum-kuruluşlardan gelen verilerin de değerlendirilmesi sağlanmalı,
- Riskli bölgeler belirlenmeli, bu bölgeler ziyaret planında önceliklendirilmeli,
- Ziyaretler sonucunda risk haritaları oluşturulmalı ve ona göre ulusal ve bölgesel çalışmalara ağırlık verilmeli,

- Ziyaret sayıları makul seviyelere çekilmeli, nicelikten ziyade niteliğe önem verilmeli,
- Ziyaretlerin habersiz bir şekilde yapılmasından dolayı yaşanan güven problemini ortadan kaldırmak üzere mahallelerde muhtar, öğretmen, cami imamı gibi mahalle sakinleri tarafından tanınan kişilerden destek alınmalı,
- Can güvenliği tehlikesi olabilecek ziyaretlerde kolluk kuvvetlerinden destek alınmalı,
- E-devlet üzerinden ASDEP görevlilerinin vatandaş tarafından görülebilmesi sağlanmalı,
- ASDEP çalışanlarının iş yükü azaltılmalı ve adil iş dağıtımı gerçekleştirilmeli,
- Standart formlarla ihtiyacın belirlenmesinin zor olduğu göz önünde bulundurularak soru formuna bağlı kalınmamalı, bölgesel olarak da müdahale edilebilecek bir kurgu hazırlanmalı, personelin kişisel gözlemleri, deneyimleri ve incelemeleri önceliklendirilmeli,
- Yeterli personel istihdamı gerçekleştirilmeli,
- Personel istihdam edilirken sosyal çalışmacılar başta olmak üzere mikro, mezzo ve makro çalışmalar yapabilecek mesleklere ağırlık verilmeli,
- ASDEP için istihdam edilen personelin yalnızca ASDEP için yoğunlaşması, diğer birimlerde görevlendirilmemesi,
- Personelin düzenli hizmetiçi eğitime alınması sağlanmalı, ASDEP personelinin farklı meslek gruplarından oluşması nedeniyle mesleki bilgi ve becerileri güçlendirilmeli,
- ASDEP personelinin işe alındıktan sonra Bakanlığın, meslek örgütleri ile birlikte koordineli çalışması ile belirli periyotlarda ve belirli konularda, ihtiyaca yönelik olarak eğitim sertifikaları almaları sağlanmalı,
- Personelin etkin ve verimli bir şekilde çalıştırılması için süpervizyon sistemi geliştirilmeli,
- İş barışı ve motivasyon açısından aynı işi yapan personelin eşit kadro ve özlük şartlarına sahip olması sağlanmalı (Bazı ASDEP personeli 4-d bazı personel ise 4-b pozisyonunda çalışmaktadır),
- ASDEP'in bir program olarak değil SHM'de bir birim olarak yapılması sağlanmalı,

- AÇSHB haricinde de diğer kamu kurum ve kuruluşları ile koordineli çalışmalar yürütülmeli,
- ASDEP'in hem kurum ve kuruluşlar nezdinde hem de vatandaş nezdinde bilinirliği sağlanmalı,
- ASDEP'in yasal dayanağı oluşturularak mevzuatsal bir temele dayandırılmalı,
- ASDEP bilgi sistemi kullanıcı dostu bir hale getirilmeli,
- Personelin kullandığı tablet bilgisayarların tam ve verimli olarak kullanılmamasına yönelik teknik iyileştirmeler yapılmalı,
- Merkez ve taşra personelleri arasındaki iş birliği ve koordinasyon kuvvetlendirilmeli,
- Düzenli saha ziyaretleri gerçekleştirilerek yaşanan sorunlar yerinde denetlenmeli, deneyim ve bilgi paylaşımı yapılmalı,
- ASDEP personelinin kariyer planlaması yapabilmesi için idareci olmalarını sağlayacak yasal alt yapı oluşturulmalı,
- ASDEP'in şu ana kadarki sürecini değerlendirecek etki analizi yapılmalı,
- Üniversiteler ile koordineli çalıştaylar düzenlenerek alanında uzman olan akademisyenlerin görüşleri düzenli olarak alınmalı,
- ASDEP kapsamında incelemeye iki kişilik takımlar halinde gidilmektedir. Bu nedenle incelemeye giden personel mümkünse bir kadın ve bir erkek personelden oluşmalı ve farklı alanlardan olan personelin disiplinler arası iş birliği sağlayabilmelerine yönelik aynı takımda görevlendirilmelerine dikkat edilmeli,
- Mümkünse hane ziyaretine gidildiğinde evde bulunanların tamamıyla görüşülmeli,
- Hane ziyaretleri kapı önlerinde değil, haneye girilerek yapılmalı,
- SHM'lerin ASDEP'e yeterli ilgiyi göstererek sunulan hizmetlerde ASDEP'e ağırlık vermeleri sağlanmalı,
- ASDEP kapsamında hane ziyaretlerinden sonra hizmetlere yönlendirmeler manuel olarak değil bilgi sistemi üzerinden gerçekleştirilmeli,
- Bütün kurum ve kuruluşların yer aldığı entegre bir bilgi sistemi oluşturulmalı,
- Personelin araç, gereç ve kullanacakları ekipmanları Bakanlık tarafından temin edilmeli,
- Saha ziyareti yapılmaksızın dosya üzerinden veri girişlerinin önüne geçilmeli,

- ASDEP sisteminin hatalı veri girişini en aza indireceği bir hale getirilmesi sağlanmalı,

şeklinde sıralanmaktadır.



### Şekil 30. ASDEP Süreci Modeli

Yukarıda yer alan şekilde ASDEP'in hane ziyaretlerinde izlemesi gereken yola yer verilmiştir. Bu döngü sosyal hizmet müdahale süreci ve ASDEP'in dinamikleri örnek alınarak oluşturulmuştur. Burada önemli olan psikososyal desteğin sunumu noktasına önem verilmesidir.

### Sosyal Destek Merkezli SHM Modeli

Bilindiği üzere ASDEP SHM'lerin bünyesinde yürütülmektedir ancak bir birim olarak değil bir program olarak devam etmektedir. Bu bağlamda ASDEP'in Sosyal Destek Birimi şeklinde SHM bünyesinde yer alması hem ASDEP'in sahiplenilmesinde hem de daha etkin ve verimli bir şekilde hizmet sunulmasında önemli bir rol oynayacaktır. Bu

sayede personel rotasyonu, birimler arası koordinasyon ve farklı unvanda personel çalıştırılmasının da önüne geçilmiş olacaktır.



**Şekil 31.** SHM Teşkilatlanma Modeli



## KAYNAKÇA

- Acus, A., Aciené, E., & Puidokiené, D. (2018). Domestic violence against women: discourse of reality. *Tiltai*, 78(3), 115-128.
- Açıkgöz, R., & Yusufoglu, Ö. Ş. (2012). Türkiye’de yoksulluk olgusu ve toplumsal yansımaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 76-117.
- Afolabi, O. E. (2015). Domestic Violence, risky family environment and children: a bio-psychology perspective. *International Journal of Special Education*, 30(2), 44-56.
- Akm, M. (2013). Aile içi şiddet. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71(1), 27-41.
- Aktaş, A. M. (2004). Aile terapisinde sosyal hizmet yaklaşımı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(7).
- Akyüz, F. (2008). Sosyal yardımdan sosyal sigortaya: Bismarckyan ve İngiltere sosyal güvenlik sistemlerinin tarihsel dönüşümü. *Journal of International Social Research*, 1(5).
- Albayrak, E. T., & Birinci, M. (2017). Sosyal Devlet Modelleri: Sosyal Demokrat Model, İsveç-Norveç Örneği. *Journal Of Social Work*, 1(1), 64-100.
- Alemdar, T., Demirdögen, A., & Ören, M. N. (2012). Kırsal Yoksulluk Ölçüm Sorunu ve Türkiye. *Şu kitapta: Cennet Oğuz, Zeki Bayramoğlu, Zuhal Karakayacı (Ed.)*, 10, 322-329.
- Alptekin, K. (2011). Sokakta çalışan çocuklar ve aileleri: Düzce örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22(1), 25-48.
- Altındağ, Ö., Ege, A. (2018, Kasım). Güncel sorunlara sosyal hizmet bakış açısı: ekolojik yaklaşım. 2. Uluslararası Ekonomi, Siyaset ve Yönetim Sempozyumunda sunulan bildiri. Diyarbakır, s. 645-651.
- Aluş, Y. (2015). Kültürel ve toplumsal gerçekliğimiz açısından aile anlayışlarının ve türk ailesinin değerlendirmesi. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 15-24.
- Alver, B., & Kincal, R. (2018). İlkokul öğrencilerinin psikososyal destek ihtiyaçlarının incelenmesi. *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, 3(7), 219-225.
- Apak, H. (2018). Güçlendirme ve maneviyata duyarlı sosyal hizmet. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (67), 399-411.
- Arifoğlu, B., & Öz, F. (2008). Boşanmış aile çocuklarına hemşirelik yaklaşımı. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 15(1), 76-84.

- Arpa, A. T., & Kolçak, M. (2017). Türkiye ve OECD ülkelerinde sosyal güvenlik harcamaları. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(3), 651-677.
- Arslan, D. A., & Arslan, G. (2015). Kırsal Türkiye’de, geçmişten geleceğe kadın, evlilik ve aile. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(37), 629-684.
- Artan, T., Özkan, A. O., Açıkgöz, N., & Salduz, Ç. (2018). Göç alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının süpervizyon gereksinimine bakış açılarının değerlendirilmesi. *Atlas International Refereed Journal On Social Sciences*, 13(4), 1099-1109.
- Ataca, B., Kağıtcıbaşı, C., & Diri, A. (2005). The Turkish family and the value of children: Trends over time. *The value of children in cross-cultural perspective. Case studies from eight societies*, 91-119.
- Aykut, A. S. (2004). *İbn Battuta Seyahatnamesi*. Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Aysan, M. F. (2014). *Türkiye’nin Demografik Dönüşümü ve Yeni Meydan Okumalar. Türkiye’de Toplumsal Değişim, Lütfi Sunar ed., Nobel Yayınevi, İstanbul*, 67-87.
- Barker, R. L. (1995). *The social work dictionary*. United States: NASW Press.
- Barlow, A., & Probert, R. (2004). Regulating marriage and cohabitation: Changing family values and policies in Europe and North America-an introductory critique. *Law & Policy*, 26(1), 1-11.
- Basten, S., & Jiang, Q. (2014). China's family planning policies: Recent reforms and future prospects. *Studies in Family Planning*, 45(4), 493-509.
- Başar, M. A. (t.y.). Aile ve Ebeveynlikle İlgili Kuramları. Erişim, 13.12.2019, <http://www.mabasar.com/ABE-Kuram-1.pdf>
- Başkurt, İ. (2003). Gençlik, madde bağımlılığı ve korunma yolları (psiko-sosyal bir yaklaşım). *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (8).
- Bayer, A. (2013). Değişen toplumsal yapıda aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(4), 102-129.
- Bayındır, N. (2010). Aile içinde yaşanan şiddete karşı çocuğun gösterdiği tepkiler. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2), 1-9.
- Beck, U. (2011). *Risk toplumu başka bir modernliğe doğru*. (K. Özdoğan ve B. Doğan, Çev.) İstanbul. İthaki Yayınları.
- Berg, B. (2001). *Qualitative research methods for the social sciences*. USA: Allyn&Bacon.

- Bıçkı, D. (2011). Türkiye kırsalında yoksulluk sorunu: Çanakkale Kocalar köyü örneği. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30 (1), 161-180.
- Björklund, A., Ginther, D. K., & Sundström, M. (2007). Family structure and child outcomes in the USA and Sweden. *Journal of population economics*, 20(1), 183-201.
- Blau, J., & Abramovitz, M. (2010). *The dynamics of social welfare policy*. Oxford University Press, USA.
- Bolgün, C., Şahin, F., & Baydur, H. (2017). Manisa'da toplumun sosyal hizmet mesleğine ilişkin farkındalığı ve tutumu: karşılaştırmalı bir araştırma. *Journal of Society & Social Work*, 28(2).
- Bradshaw, S., & Linneker, B. (2003). Challenging women's poverty: perspectives on gender and poverty reduction strategies from Nicaragua and Honduras.
- Bumpass, L., & Lu, H. H. (2000). Trends in cohabitation and implications for children's family contexts in the United States. *Population studies*, 54(1), 29-41.
- Burkhardt, C., Martin, R., Mau, S., & Taylor-Gooby, P. (2011). Differing notions of social welfare? Britain and Germany compared. *Converging worlds of welfare*, 15-32.
- Bussemaker, J. (1997). *Recent changes in european welfare state services: A comparison of child care politics in the United Kingdom, Sweden, Germany and the Netherlands*. Minda de Gunzburg Center for European Studies, Harvard University.
- Can, İ. (2013). Ailenin tarihsel gelişimi: Dünü, bugünü ve yarını. *Sistemik Aile Sosyolojisi*, 65-91.
- Can, Y., & Aslan, F. (2017). Geçmişten günümüze Türk aile yapısı: Sobider. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(11), 87-101.
- Canavan, J., Dolan, P., & Pinkerton, J. (2000). *Family support: Direction from diversity*. Jessica Kingsley Publishers.
- Cankurtaran, Ö., & Beydili, E. (2016). Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasının gerekliliği üzerine. *Journal of Society & Social Work*, 27(1), 145-160.
- Ceylan, H., Gül., & Öksüz, M. (2016). Sosyal çalışmacılarda iş doyumunu ve tükenmişliğe etki eden faktörlerin sosyal hizmet alanlarına göre karşılaştırmalı incelenmesi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 43-69.
- Chapple, S., & Ladaique, M. (2009). *Society at a Glance 2009: OECD social indicators*. Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Clasen, J., & Taylor-Gooby, P. (2002). Unemployment and unemployment policy in the UK: increasing employability and redefining citizenship. *Andersen, JG; Clasen, J.; van Oorschot, W*, 59-73.

- Creswell, J. (2013). Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni. (M. Bütün, & S. B. Demir, Çev.) Ankara: Sage Publications.
- Çağlar, T. (2015). Refah devleti bağlamında Almanya’da yaşlılara ilişkin temel haklar. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39(2), 225-243.
- Çalışkan, H., & Çevik, E. İ. (2018). Kadına yönelik şiddetin belirleyicileri: Türkiye örneği. 7(14), 218-233.
- Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye’de gelir eşitsizliği ve yoksulluk. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (59), 89-132.
- Çelik, C. (2010). Değişim sürecinde Türk aile yapısı ve din. *Karadeniz-Blacksea-Черное море*, (08), 25-35.
- Çevik, Y. (2020). Türkiye’de Aileye Yönelik Sosyal Hizmet ve Aile Danışmanlığı Uygulamaları (Yüksek Lisan Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Çiftçi, C., & Çağlar, A. (2014). Ailelerin sosyo ekonomik özelliklerinin öğrenci başarısı üzerindeki etkisi Fakirlik kader midir?. *International Journal Of Social Science*, 11(2), 155-175.
- Çoban, A. İ., & Özbesler, C. (2009). Türkiye’de aileye yönelik sosyal politika ve hizmetler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(18), 31-42.
- Demir, O. (2016). Nüfus politikaları ve Çin, Fransa ve Türkiye örneklerinin değerlendirilmesi. *Social Sciences*, 11(1), 41-61.
- Demir, S. A., & Çelebi, Ş. G. (2017). Tek ebeveynli ailelerin sorunları: Nitel bir araştırma. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 111-128.
- Develi, E. S. (2017). 21. Yüzyılda göç olgusu: uluslararası göç teorilerinin ekonomi politikası. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(Göç Özel Sayısı), 1343-1353.
- Duncan, G. J., & Brooks-Gunn, J. (2000). Family poverty, welfare reform, and child development. *Child development*, 71(1), 188-196.
- Durdu, Z. (2012). Modern devletin dönüşümünde bir ara dönem: sosyal refah devleti. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(22).
- Durduran, Y., & Bodur, S. (2009). Engellilerin engellilikleri dışındaki sağlık sorunları: Karşılaştırmalı bir çalışma. *Selçuk Tıp Dergisi*, 25(2), 69-77.
- Duyan, V. (2003). Aileye yönelik planlı müdahale sürecinin aşamaları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14(1), 41-61.

- Dykstra, P. A., & Hagestad, G. O. (2016). How demographic patterns and social policies shape interdependence among lives in the family realm. *Population Horizons*, 13(2), 54-62.
- Edie, D., Adams, D., Riley, D., & Roach, M. (2003). Improving child care quality. *Public Policy Series on Alternative Policy Options*. Madison, WI: Wisconsin Child Care Research Partnership. Retrieved July, 20, 2004.
- Efe, Ş. Y., & Ayaz, S. (2010). Kadına yönelik aile içi şiddet ve kadınların aile içi şiddete bakışı. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11(1), 23-29.
- Ekinci, C. E. (2011). Bazı sosyoekonomik etmenlerin Türkiye’de yükseköğretime katılım üzerindeki etkileri. *Eğitim ve Bilim*, 36(160).
- Elibol, N. (2007). Osmanlı İmparatorluğu'nda nüfus meselesi ve demografi araştırmaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(2), 135-160.
- Erbay, E. (2016). Importance of research in social work practice: a pilot study from Turkey. *Journal of Social Service Research*, 395-403.
- Erbay, E. (2019). Güç ve güçlendirme kavramları bağlamında sosyal hizmet uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(42), 41-64.
- Erdem, I. (2006). *Avrupa'da asgari gelir uygulamaları (Araştırma Raporu)*. Boğaziçi University. İstanbul.
- Erdim, L. (2019). Alkolizmin aile ve çocuk üzerine etkisi. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 6(1), 193-200.
- Erdoğan, Ç., & Demirkasımoğlu, N. (2010). Ailelerin eğitim sürecine katılımına ilişkin öğretmen ve yönetici görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 16(3), 399-431.
- Erkuş, A. (2009). Davranış bilimleri için bilimsel araştırma süreci. Seçkin Yayıncılık.
- Ersöz, A. G. (2003). Dünya konferansları belgelerinde aile ve yoksulluk: Saptamalar ve öneriler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 6(6).
- Esenay, F. I., & Yiğit, R. (2018). Riskli Aile ve Risk Durumlarının Değerlendirilmesi. *Türkiye Klinikleri Journal of Pediatric Nursing-Special Topics*, 4(2), 97-101.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. New Jersey: Princeton University Press.
- Eurostat, (2019). Looking at the lives of older people in the EU. Erişim, 13.05.2020, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/10166544/KS-02-19%E2%80%91EN-N.pdf/c701972f-6b4e-b432-57d2-91898ca94893>

- Eurostat, (Temmuz 2019). Population structure and ageing. Erişim, 09.05.2020, <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/pdfscache/1271.pdf>
- Finch, N. (2008). Family Policy in the UK. *Social Policy Research Unit, University of York*.
- Frost, N. (2017). From “silo” to “network” profession – a multi-professional future for social work. *Journal of Children’s Services, 12(2/3)*, 174–183.
- Gamson, W. A., & Lasch, K. E. (1981). The political culture of social welfare policy.
- Gao, Q., & Zhai, F. (2012). Anti-Poverty Family Policies in China: A Critical Evaluation. *Asian Social Work and Policy Review, 6(2)*, 122-135.
- Gauthier, A. H. (2002). Family policies in industrialized countries: Is there convergence?. *Population, 57(3)*, 447-474.
- Gedik, M. (2019). Federal Almanya sosyal hizmet uygulamalarında Müslüman göçmenlere yönelik palyatif destek/bakım hizmetlerine eleştirel yaklaşım. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 9(18)*, 17-40.
- Genç, Y., & Kara, H. Z. (2016). İç göç sürecinde birey rollerinin toplumsal cinsiyet açısından değerlendirilmesi. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2(3)*, 31-40.
- Geyik, S. (2018). Göç ve Afganlar: “İstikrarlı Mülteciler”. *Göç Araştırmaları Dergisi, 4(2)*, 128-159.
- Gómez, E., Muñoz, M. M., & Haz, A. M. (2007). Familias multiproblemáticas y en riesgo social: características e intervención. *Psyche (Santiago), 16(2)*, 43-54.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (t.y.). Geçici koruma kapsamındaki Suriyelerin yıllara göre değişimi. Erişim tarihi: 23.05.2020, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- Gücük, S., Arıca, S. G., Akan, Z., Arıca, V., & Alkan, S. (2010). Van ilindeki çok eşlilik oranları ve etkileyen faktörler: kesitsel çalışma. *Kartal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Tıp Dergisi, 127-133*.
- Güldalı, O. (2018). Baskı karşıtı sosyal hizmet: modern dünya-sistemi açısından eleştirel bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 29(1)*, 229-245.
- Güleç, C. (2015). Avrupa Birliği’nin göç politikaları ve Türkiye’ye yansımaları. *Tesam Akademi Dergisi, 2(2)*, 81-100.
- Günay, E., Atılğan, D., & Serin, E. (2017). Dünya’da ve Türkiye’de göç yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(2)*, 37-60.

- Gündüz, D. U., & Sağlam, E. (2020). Öteki mekânlarda sosyal sorunlar: bir literatür taraması. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(29), 125-161.
- Güngör, M. (2013). Risk altındaki çocukların aile yapıları ve suça yönelimleri (Mersin ili örneği). *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 421-434.
- Güvendi, M. A. (2018). Karşılaştırmalı Bir Perspektiften Türkiye’de Aile Politikaları. *İlke Politika Notu*, 3-26.
- H Hendvari, F. (2019). Türkiye’de Aile Sosyal Politikası: Bir Değerlendirme Çalışması. (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Harris, J. (2003). *The social work business*. London: Psychology Press.
- Hatun, Ş., Etiler, N., & Gönüllü, E. (2003). Yoksulluk ve çocuklar üzerine etkileri. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 46(4), 251-260.
- Herod, J., & Lymbery, M. (2002). The social work role in multi-disciplinary teams. *Practice*, 14(4), 17-27.
- Hick, S. (2006). *Social work in Canada*. Toronto: Thompson Educational Publishing. <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33730>
- Holmes, T. H., & Rahe, R. H. (1967). The social readjustment rating scale. *Journal of Psychosomatic Research*. (11), 213-218.
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30756>
- <https://copes.tedu.edu.tr/tr/copes/psiko-sosyal-destek-calismalarimiz>
- <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33730>
- [https://www.oecd.org/els/family/SF\\_1\\_1\\_Family\\_size\\_and\\_composition.pdf](https://www.oecd.org/els/family/SF_1_1_Family_size_and_composition.pdf)
- [https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/resimler/activity\\_reports/2015-faaliyet-raporu.pdf](https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/resimler/activity_reports/2015-faaliyet-raporu.pdf)
- Kabaş, T. (2010). Türkiye’de en yoksul % 20'nin yoksulluk profili, gelir dağılımı ve tüketim harcaması. *Journal of the Cukurova University Institute of Social Sciences*, 19(2).
- Kadam, S. S., & Chaudhari, V. A. (2011). Domestic Violence against Woman: Past, Present, Future. *Journal of Indian Academy of Forensic Medicine*, 33(3), 261-266.
- Kalaycı, I., & Özkul, M. (2017). Geleneksel kalabilsem modern olabilsem: Modernleşme sürecinde yaşlılık deneyimleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 8(18), 90-110.
- Kaptan, S. (1980). *Bilimsel Araştırma Teknikleri ve İstatistik Yöntemleri*. Bilim Yayınları.

- Karagöz, L. (2015). Türkiye’de Aile Politikalarında Bütünlük İhtiyacı. *İlmi Etüdler Derneği Politika Notu*, (s 6).
- Karasar, N. (2012). Bilimsel Araştırma Yöntemi, Nobel Yayınları.
- Kaya, E., & Özcan, R. (2009). *Yoksullukla mücadelede Avrupa'nın ve Türkiye'nin sosyal yardım modeli*. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Keskin, E. B. (2014). Kentleşme sürecinde ailenin değişimi: Bursa'da bir alan araştırması. Yayınlanmamış doktora tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kızılaslan, N. (2012). Kente uzaklığın kırsal aile yapısına etkileri. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 2(3), 141-162.
- Kingsbury, M. A. (2019). Expanding Understanding of Motherhood Penalty: How Gaps in Family Policies Contribute to Gaps in Old-Age Earnings in Russia. *Frontiers in Sociology*, 4, 67.
- Kocacık, F., & Çağlayandereli, M. (2009). Ailede kadına yönelik şiddet: Denizli ili örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 25-43.
- Koçer, Ş. Ö. (2014). Almanya Federal Cumhuriyeti sosyal güvenlik sistemi ve sistem içerisinde sosyal sigorta uygulamaları. *TC Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Uzmanlık Tezi, Ankara*, 3-5.
- Korkut, F., & Yaşar, M. E. (2018). Comparison of social welfare policy of Turkey and Germany; "an investigation on children in need of protection". *Atlas International Referred Journal On Social Sciences*. 4(9), 274-289.
- Kuşçozoğlu, T., & Akbıyık, D. I. (2007). Development of social services and psychiatric social work in Turkey. *International Journal of Mental Health*, 36(3), 29-37.
- Laçın, A. (2019). ASDEP görevlilerinin aile sosyal destek programının uygulama sürecine ilişkin değerlendirmeleri ve iş tatminlerinin ölçülmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lefebvre, P., & Merrigan, P. (2003). *Assessing family policy in Canada: A new deal for families and children*. IRPP.
- Leisering, L. (2005). The welfare state in postwar Germany. In *Welfare states and the future* (pp. 113-130). Palgrave Macmillan, London.
- Lök, N., Başoğul, C., & Öncel, S. (2016). Aile içi şiddetin çocuk üzerindeki etkileri ve psikososyal desteğin önemi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(2), 155-161.
- MacDonald, D., & McInturff, K. (2015). Family policies for the way we live now. *Our Schools/Our Selves, Summer*, 39-51.
- Marquis, G. (2004). Alcohol and the family in Canada. *Journal of Family History*, 29(3), 308-327.



- Marshall, G., Akınhay, O., & Kömürcü, D. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Matos, A. R., & Sousa, L. M. (2004). How multiproblem families try to find support in social services. *Journal of Social Work Practice*, 18(1), 65-80.
- Mau, S. (2004). *The moral economy of welfare states: Britain and Germany compared* (Vol. 5). Routledge.
- McCroskey, J., & Meezan, W. (1998). Family-centered services: Approaches and effectiveness. *The Future of Children*, 54-71.
- Merriam, S. (2013). *Nitel Araştırma; Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. (S. Turan, Çev) Ankara: Nobel.
- Metin, O., & Koyuncu, Ö. (2013). Sarp Sınır Kapısının Hopa'da Yaşayan Ailelere Etkileri. *Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences*, 15(1).
- Michalopoulos, C., & Robins, P. K. (2002). Employment and child-care choices of single-parent families in Canada and the United States. *Journal of population Economics*, 15(3), 465-493.
- Misra, J., Moller, S., & Budig, M. J. (2007). Work-family policies and poverty for partnered and single women in Europe and North America. *Gender & Society*, 21(6), 804-827.
- Moltman, J., & Çiftçi, H. A. (2011). Almanya'da din ve Devlet: Batı ve Doğu. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (27), 153-161.
- National Family Support Network. (t.y.). Family Support Overview. Erişim, 22.02.2020, <https://www.nationalfamilysupportnetwork.org/family-support>
- Neuman, L. (2011). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. (S. Özgen, Çev.) Yayın Odası Yayınları.
- OECD, (2016). Hanehalkı türüne göre ortalama hanehalkı büyüklüğü, 2015. Erişim tarihi: 17.05.2020,
- OECD, (2019). Evlenme ve boşanma oranları. Erişim tarihi: 13.02.2020, [http://www.oecd.org/els/family/SF\\_3\\_1\\_Marriage\\_and\\_divorce\\_rates.pdf](http://www.oecd.org/els/family/SF_3_1_Marriage_and_divorce_rates.pdf)
- OECD, (2019). Hanehalkı istihdam durumuna göre çocuklar (0-14 yaş). Erişim tarihi: 18.05.2020,
- OECD, (2019). OECD sosyal harcama veri tabanı; ailenin sosyal yardımlarına yapılan kamu harcamaları. Erişim tarihi: 21.10.2019, [http://www.oecd.org/els/soc/PF1\\_1\\_Public\\_spending\\_on\\_family\\_benefits.pdf](http://www.oecd.org/els/soc/PF1_1_Public_spending_on_family_benefits.pdf)

- OECD, (2020). Hanedeki ebeveynlerin varlığına ve medeni durumuna göre (0-17 yaş arası) çocukların (%) dağılımı. Erişim tarihi: 18.05.2020 [https://www.oecd.org/els/soc/SF\\_1\\_2\\_Children\\_in\\_families.pdf](https://www.oecd.org/els/soc/SF_1_2_Children_in_families.pdf)
- OECD, (2020). Toplam doğurganlık hızı, 1970, 1995 ve 2017. Erişim tarihi: 18.05.2020, [https://www.oecd.org/els/family/SF\\_2\\_1\\_Fertility\\_rates.pdf](https://www.oecd.org/els/family/SF_2_1_Fertility_rates.pdf)
- OECD, (t.y.). Member Countries. Erişim tarihi: 18.05.2020, [https://www.oecd.org/about/members-and-partners/oecd.org/els/family/LMF\\_1\\_1\\_Children\\_in\\_households\\_employment\\_status.pdf](https://www.oecd.org/about/members-and-partners/oecd.org/els/family/LMF_1_1_Children_in_households_employment_status.pdf)
- Olsen, G. M. (1994). Locating the Canadian welfare state: Family policy and health care in Canada, Sweden, and the United States. *Canadian Journal of Sociology/Cahiers canadiens de sociologie*, 1-20.
- Omay, (2011). *Geleneksel Türk Ailesindeki Dönüşümün Sosyal Politikaya Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Onay, İ. (2012). Eski Türk toplumunda aile düzeni ve bunun dini, siyasi hayata yansımaları. *International Journal of Social Science*. 5(6). 347-357.
- Orhan, O., & Gündoğar, S. S. (Eds.). (2015). *Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye etkileri*. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Öğülmüş, S. (2011). Sosyal yardım algısı ve yoksulluk kültürü. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 26(26), 83-96.
- Özcan, N. K., Günaydın, S., & Çitil, E. T. (2016). Domestic violence against women in Turkey: a systematic review and meta analysis. *Archives of psychiatric nursing*, 30(5), 620-629.
- Özdemir, S. (2005). Sosyal gelişim düzeyleri farklı refah devletlerinin sınıflandırılması üzerine bir inceleme. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (49).
- Özdoğan, F. (2010). Yoksulluk Kültürü Yaklaşımı Üzerine Bir Değerlendirme. *Hakem Heyeti*, 97.
- Özkan, P., & Kılıç, E. (2013). Ailenin psiko-sosyal destek ihtiyacını karşılamada yeni bir model önerisi: Aile sağlığı merkezlerinde aile psiko-sosyal destek birimi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi; Sayı: 30*.
- Özkan, Y., & Purutçuoğlu, E. (2010). Interpersonal impact of the poverty on children. *International Journal of Academic Research*, 2(6), 172-179.
- Özkan, Y., Purutçuoğlu, E., & Hablemitoğlu, Ş. (2011). Çocuk hakları: Haklarla çelişen çocuk yoksulluğu. *Social Sciences*, 6(2), 218-228.

- Özkiraz, A., & İşçi Baş, G. (2016). Osmanlıdan günümüze Türk toplumunda aile yapısı ve boşanma. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(30), 87 – 95.
- Özmen, S. K. (2004). Aile içinde öfke ve saldırganlığın yansımaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(2), 27-39.
- Özsoy, S. A., Özkahraman, Ş., & Çallı, F. (2006). Zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin yaşadıkları güçlüklerin incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 9(9), 69-78.
- Öztürk, Y. E., Kırloğlu, M., & Kıraç, R. (2016). Alkol ve madde bağımlılığında risk faktörleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 18(2), 97-118.
- Özyurt, B. C., & Deveci, A. (2010). Manisa’da kırsal bir bölgedeki 15-49 yaş evli kadınlarda depresif belirti yaygınlığı ve aile içi şiddetle ilişkisi. *Türk psikiyatri dergisi*, 21(1), 1-7.
- Page, A. Z., & İnce, M. (2008). Aile içi şiddet konusunda bir derleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(22), 81-94.
- Polat, G. (2014). Madde bağımlılığı tedavisinde sosyal hizmet mesleği. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 30(2), 143-148.
- Reçber, B. (2018). İnsan hakları ve sosyal adalet açısından devletin çocuklara ve kadınlara yönelik sunduğu hizmetler: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı çalışanları örneği. Yayınlanmış doktora tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sandwell, R. (2003). The limits of liberalism: The liberal reconnaissance and the history of the family in Canada. *Canadian Historical Review*, 84(3), 423-450.
- Schlesinger, B. (1982). Children's viewpoints of living in a one-parent family. *Journal of Divorce*, 5(4), 1-23.
- Sevinç, G., Davran, M. K., & Sevinç, M. R. (2018). Türkiye’de kırdan kente göç ve göçün aile üzerindeki etkileri. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 3(6), 70-82.
- Shah, H., & Khuhawar, K. H. (2019). Social problems due to unemployment. *Journal of Markeing and Information Systems*, 1(2), 8-9.
- Sheldon, B. (1978). Theory and practice in social work: a re-examination of a tenuous relationship. *The British Journal of Social Work*, 8(1), 1-22.
- Sirgy, M. J. (1986). A Quality-of-Life Theory Derived from Maslow's Developmental Perspective: ‘Quality’Is Related to Progressive Satisfaction of a Hierarchy of Needs, Lower Order and Higher. *American journal of Economics and Sociology*, 45(3), 329-342.

- Smith, J. A., Jarman, M., & Osborn, M. (1999). Doing interpretative phenomenological analysis. *Qualitative health psychology: Theories and methods*, 218-240.
- Soyhanoğlu, S. (2020). Sosyal hizmetin doğasında kanıta dayalı uygulama. *Sosyal alışma Dergisi*, 4(1), 39-43.
- Spencer-Carver, E. (2008). Social support for children who had a parent killed by intimate partner violence: Interviews with mental health workers. *Humanities ve Social Sciences*, 69 (6-A), 2456.
- Stefan, G. M. (2015). European Welfare State in a Historical Perspective. A Critical Review. *European Journal of Interdisciplinary Studies*, 7(1), 25.
- Studin, I. (Ed.). (2017). *Russia: Strategy, Policy and Administration*. Springer. Toronto, Canada.
- Süleymanov, A. (2009). Çağdaş Türk toplumlarında aile ve evlilik ilişkileri. *Sosyal Politika alışmaları Dergisi*, 17(17), 7-17.
- şener, Ü. (2010). Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları. *TEPAV Politika Notu*, 2-22.
- şener, Ü. (2012). Kadın yoksulluğu. *Mülkiye Dergisi*, 36(4), 51-67.
- şenkal, A., & Saripek, B. D. (2007). Avrupa Birliği'nin karşılaştırmalı refah modelleri ve sosyal politikada devletin değişen rolü. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2(14), 146-175
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2016). *Aile Danışmanlığı ve Boşanma Süreci Danışmanlığı Hizmeti Raporu*. Ankara.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2016). *Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması*. Ankara.
- T.C. Aile, alışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2018). *Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi*. Ankara.
- T.C. İç İşleri Bakanlığı. (2019). *Türkiye Uyuşturucu Raporu*. Emniyet Genel Müdürlüğu Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, Ankara.
- Tamer, A., & Bozbeyoğlu, A. . (2004). 1927 Nüfus sayımının Türkiye'de ulus devlet inşasındaki yeri: basında yansımalar. *Nüfusbilim*, 26(1), 73-88.
- Taşçı, F. (2010). Yaşlılara yönelik sosyal politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya örnekleri. *alışma ve Toplum*, 1, 175-202.
- Taşçı, F. (2013). Refah devleti modelleri içinde Türkiye'nin pozisyonu: "yaşlı algısı" üzerinden değerlendirmeler. *İnsan & Toplum Dergisi*, 3(5), 5-35.

- T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı Faaliyet Raporu (2015). Erişim, 15.05.2020,
- Tecim, V. (2004). Sistem yaklaşımı ve soft sistem düşüncesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi*, 19(2), 75-100.
- Ted Üniversitesi (t.y.). Psiko-Sosyal Destek Çalışmalarımız. Erişim, 15.08.2020,
- Tewksbury, R., & Mustaine E. E. (1998). Lifestyles of the wheelers and dealers: Drug dealing among American college students, *Journal of Crime and Justice*, 21 (2), 37-56.
- Thévenon, O. (2011). Family policies in OECD countries: A comparative analysis. *Population and development review*, 37(1), 57-87.
- TOÇEV, (2019). Türkiye'deki Risk Altındaki Çocuklar Raporu. Erişim, 08.06.2020, <https://www.tocev.org.tr/Uploads/Documents/TOCEV%20Rapor%5B2%5D.pdf?fp=2608929755>
- Toprak, D. (2015). Uygulamada ortaya çıkan farklı refah devleti modelleri üzerine bir inceleme. *Journal Of Suleyman Demirel University Institute Of Social Sciences*, 21(1).
- Trotter, R. T. (2012). Qualitative Research sample design and sample size: Resolving and unresolved issues and inferential imperatives. *Preventive Medicine*, 55(5), 398-400.
- Tuncay, T., & İl, S. (2006). Sosyal hizmette baskı karşıtı uygulama, sosyal adalet paradigması temelinde bir özgürleştirme pratiği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 17(2), 59-71.
- Tuncay, T., & Erbay, E. (2006). Sosyal hizmetin temel hedefi: Sosyal adalet güçlendirmeye retorikten pratiğe. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 17(1), 53-70.
- Turğut, F. (2016), Türk siyasetinde son dönem aile politikaları. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (35), 411-426.
- Tuzcu, A., & Bademli, K. (2014). Göçün psikososyal boyutu/psychosocial aspects of migration. *Psikiyatride Guncel Yaklasimlar*, 6(1), 56.
- TÜİK, (2017). Avrupa ülkelerinde cinsiyete göre doğuştan beklenen yaşam süreleri. Erişim, 09.05.2020, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>
- TÜİK, (2017). Ortalama yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri, İBBS 2. düzey, 2018. Erişim tarihi: 21.05.2020,
- TÜİK, (2019). Evlenme Sayısı, Kaba Evlenme Hızı, Boşanma Sayısı ve Kaba Boşanma Hızı. Erişim, 08.05.2020, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>
- TÜİK, (2019). İstatistiklerle Aile. Erişim tarihi: 22.08.2020,

<https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33730>

- Tümeğ, D. (2018). Türk halkının Suriyeli sığınmacı/mülteci algısı. *Ankara: TÜRKSAM*.
- Ulusoy, A., & Akdemir, T. (2009). Yerel yönetimler ve mali özerklik: Türkiye ve OECD ülkelerinin karşılaştırmalı analizi. *Balıkesir University Journal Of Social Sciences Institute*, 12(21).
- Ulusoy, M. D., Demir, N. Ö., & Baran, A. G. (2005). Ebeveynin çocuk yetiştirme biçimi ve ergen problemleri: Ankara ili örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(3), 367-386.
- Ünsal, A., & Demir, G. (2010). The prevalence of chronic disease and drug use in the elderly in central Kırşehir. *Turkish Journal of Geriatrics*, 13(4), 244-251.
- Wallace, E. (1950). The origin of the social welfare state in Canada, 1867-1900. *Canadian Journal of Economics and Political Science/Revue canadienne de economiques et science politique*, 16(3), 383-393.
- Whiteside, N. (1996). Creating the welfare state in Britain, 1945–1960. *Journal of social policy*, 25(1), 83-103.
- Wolf, S., Magnuson, K. A., & Kimbro, R. T. (2017). Family poverty and neighborhood poverty: Links with children's school readiness before and after the Great Recession. *Children and Youth Services Review*, 79, 368-384.
- Wordpress.com (2020). Karşılaştırmalı Sosyal Hizmet Politikaları Ve Uygulamaları: Almanya Örneği. Erişim, 16.05.2020, <https://sosyalcalismaci.wordpress.com/sosyal-hizmet-politikaları-almanya-orneği/>
- Wu, Z., Hou, F., & Schimmele, C. M. (2008). Family structure and children's psychosocial outcomes. *Journal of Family Issues*, 29(12), 1600-1624.
- Xia, Y. R., Wang, H., Do, A., & Qin, S. (2014). Family policy in China: A snapshot of 1950–2010. In *Handbook of family policies across the globe*. Springer, New York, NY. 257-272.
- Yaşar Ekici, F. (2014). Türk aile yapısının değişim ve dönüşümü ve bu değişim ve dönüşüme etki eden unsurların değerlendirilmesi. *International Journal of Social Science*, (30), 209-224.
- Yavuz, S., & Yüceşahin, M. M. (2012). Türkiye'de hanehalkı kompozisyonlarında değişimler ve bölgesel farklılıklar. *Sosyoloji araştırmaları dergisi*, 15(1), 75-118.
- Yazır, E. H. (1996). Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli. *Huzur Yayınevi, İstanbul*.
- Yıldırım, B. (2014). Bir yaklaşımın anatomisi: Güçlendirme. İçinde: V. Işıksan (Ed.), Prof. Dr. Gönül Erkan'a Armağan: Sosyal Hizmet ve Mülakat. (ss. 183-191). Ankara: Sosyal Hizmet Araştırma, Uygulama ve Geliştirme Derneği.

- Yolcuoğlu, İ. G. (2010). Çocukların ihmal-istismara uğramasında aile ve çocuklara yönelik risk faktörleri ve sosyal hizmet müdahalesi. *Journal of Society & Social Work*, 21(1).
- Yüceşahin, M. M. (2011). Küresel Bir Süreç Olarak Demografik Dönüşüm: Mekânsal Bir Değerlendirme (Demographic Transition as a Global Process: A Spatial Assessment). *Coğrafi Bilimler Dergisi/Turkish Journal of Geographical Sciences* (2011), 9(1), 11-27.
- Zafer, A. B. (2013). Cumhuriyet ile birlikte değişen Türk aile yapısı ve kadının durumu. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakóltesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(24), 121-134.

## EK 1. ORIJİNALLIK RAPORU

	<b>HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES Ph.D. DISSERTATION ORIGINALITY REPORT</b>
<b>HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES DEPARTMENT</b>	
Date: 16/12/2020	
Thesis Title : A MODEL PROPOSAL FOR THE ANALYSIS OF PSYCHOSOCIAL SUPPORT NEEDS OF AT-RISK FAMILIES IN TURKEY	
According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 16/12/2020 for the total of 356 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 2 %.	
Filtering options applied:	
1. <input type="checkbox"/> Approval and Declaration sections excluded 2. <input checked="" type="checkbox"/> Bibliography/Works Cited excluded 3. <input type="checkbox"/> Quotes excluded 4. <input checked="" type="checkbox"/> Quotes included 5. <input type="checkbox"/> Match size up to 5 words excluded	
I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.	
I respectfully submit this for approval.	
 16.12.2020 Date and Signature	
Name Surname: Ali Osman ÖZPOLAT Student No: N15266004 Department: Graduate School of Social Sciences Program: Social Work Status: <input type="checkbox"/> Ph.D. <input checked="" type="checkbox"/> Combined MA/ Ph.D.	
<b>ADVISOR APPROVAL</b>	
 APPROVED.	
Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN (Title, Name Surname, Signature)	



 <p><b>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ</b> <b>SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ</b> <b>DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</b></p>
<p><b>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ</b> <b>SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ</b> <b>SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</b></p> <p style="text-align: right;">Tarih: 16/12/2020</p> <p>Tez Başlığı : TÜRKİYE'DE RİSK ALTINDAKİ AİLELERİN PSİKOSOSYAL DESTEK İHTİYAÇLARININ ANALİZİNE YÖNELİK BİR MODEL ÖNERİSİ</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 356 sayfalık kısmına ilişkin, 16/12/2020 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 2 'dir.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1- <input type="checkbox"/> Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç</li> <li>2- <input checked="" type="checkbox"/> Kaynakça hariç</li> <li>3- <input type="checkbox"/> Alıntılar hariç</li> <li>4- <input checked="" type="checkbox"/> Alıntılar dâhil</li> <li>5- <input type="checkbox"/> 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç</li> </ol> <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <div style="text-align: right;">   16.12.2020  Tarih ve İmza </div> <p><b>Adı Soyadı:</b> Ali Osman ÖZPOLAT</p> <p><b>Öğrenci No:</b> N15266004</p> <p><b>Anabilim Dalı:</b> Sosyal Bilimler Enstitüsü</p> <p><b>Programı:</b> Sosyal Hizmet</p> <p><b>Statüsü:</b> <input type="checkbox"/> Doktora <input checked="" type="checkbox"/> Bütünleşik Dr.</p>
<p><b><u>DANIŞMAN ONAYI</u></b></p> <p>UYGUNDUR.</p>  Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN (Unvan, Ad Soyad, İmza)

## EK 2. ETİK KURUL İZİNİ



T.C.  
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ  
Rektörlük

Tarih: 24/10/2019  
Sıra: 35853172-300.E.00000828501



Sayı : 35853172-300  
Konu : Ali Osman ÖZPOLAT (Etik Komisyon İzni)

### SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora programı öğrencilerinden **Ali Osman ÖZPOLAT**'ın **Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN** danışmanlığında hazırladığı "**Türkiye'de Risk Altındaki Ailelerin Psikososyal Destek İhtiyaçlarının Analizine Yönelik Bir Model Önerisi**" başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **15 Ekim 2019** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-İmzalıdır  
Prof. Dr. Rahime Meral NOHUTCU  
Rektör Yardımcısı

Bu belge elektronik imzalıdır. İmza adresine <https://belgedogrulama.hacettepe.edu.tr> adresinden a7cb8737-b5fa-41d9-95de-a633577b1e27 kodu ile erişebilirsiniz. Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na uygun olarak Görsel Elektronik İmza ile imzalanmıştır.

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara  
Telefon:0 (312) 305 3001-3002 Faks:0 (312) 311 9992 E-posta:ya@md@hacettepe.edu.tr İnternet  
Adresi: www.hacettepe.edu.tr

Sıra: TOPAT



### **Ek 3. BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU**

#### ***(Araştırmacının Açıklaması)***

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı'nda sürdürdüğüm doktora programı kapsamında Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN'ın danışmanlığında "Türkiye'de risk altındaki ailelerin psikososyal destek ihtiyaçlarının analizine yönelik bir model önerisi" ismini taşıyan doktora tezi araştırması yapmaktayım. Çalışmada risk altındaki ailelerin psikososyal ihtiyaçlarını belirlemede öncelikle mevcut uygulama ve programların analizi yapılarak ihtiyaç ve doğru modeller kapsamında bir aile psikososyal destek modeli geliştirmek amaçlanmaktadır. Ayrıca Türkiye'de risk altındaki ailelerin psikososyal destek ihtiyaçlarının analizine yönelik gerekli araştırma ve literatür taraması sonucunda öneriler geliştirilmesi öngörülmektedir.

Araştırmaya katılım tamamıyla gönüllük esasına dayanmaktadır. Bu araştırmaya katılmanız için sizden herhangi bir ücret istenmeyecektir. Araştırmaya katıldığımız için size ek bir ödeme de yapılmayacaktır. Çalışmanın herhangi bir aşamasında çalışmadan çıkma ve onayınızı çekme hakkına sahipsiniz. Araştırmanın tüm süreçlerinde kişisel bilgilerinizin gizliliği özenle ve ihtimamla korunacaktır. Görüşme esnasında paylaştığımız bilgiler bilimsel araştırma amaçları dışında kesinlikle kullanılmayacaktır. Ayrıca söz konusu araştırmamız için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu izni alınmıştır.

Araştırma, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN'ın sorumluluğunda, doktora öğrencisi Ali Osman ÖZPOLAT tarafından yapılmakta olan bir tez çalışmasıdır. Araştırma kapsamında sizinle yaklaşık 35-40 dakika sürecek bir görüşme yapacağım. Bu çalışmaya katılımınız araştırmanın başarısı için önemlidir. Cevaplamak istemeyeceğiniz sorular olduğu takdirde bu tür sorulara cevap vermeyebilirsiniz. Bu gönüllü katılım formunu imzalamadan önce veya daha sonra aklınıza gelebilecek olan soruları istediğiniz zaman bana sorabilirsiniz. Bu görüşme ya da araştırma bittikten sonra da bu formda yazan iletişim bilgilerimden bana ulaşabilir ve araştırma ile ilgili her türlü soruyu sorabilir ve bilgi alabilirsiniz. Ayrıca Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Uzmanı olarak çalışmakta olduğumdan iş yeri iletişim bilgilerimden de bana ulaşabilirsiniz.

**(Katılımcının Beyanı)**

Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN ve Ali Osman ÖZPOLAT tarafından yapılacak olan araştırma ile ilgili olarak yukarıda yer alan bilgiler bana aktarıldı. Bu bilgilerden sonra böyle bir araştırmaya “katılımcı” olarak davet edildim.

Araştırmaya katıldığım takdirde kişisel bilgilerimin gizliliğine gerekli özen ve saygı ile yaklaşılacağına inanıyorum. Araştırma sonuçlarının bilimsel amaçlar dışında kullanılmayacağı ve kişisel bilgilerimin ihtimamla korunacağı konusunda bana yeterli güven verildi. Araştırmaya katılmın gönüllük esasına dayalı olduğunu biliyorum. Araştırmaya katılmam konusunda zorlayıcı bir davranışla karşılaşmadım. Araştırmanın yürütülmesi sırasında herhangi bir sebep göstermeden araştırmadan çekilebileceğimin farkındayım. Ancak araştırmacıları zor durumda bırakmamak için araştırmadan çekileceğimi önceden bildirmemin uygun olacağını bilincindeyim. Araştırma için yapılacak harcamalarla ilgili herhangi bir sorumluluk altına girmiyorum. Bana da bir ödeme yapılmayacaktır.

Araştırma sırasında araştırmayla alakalı herhangi bir sorun ile karşılaştığımda; herhangi bir saatte, Ali Osman ÖZPOLAT’ı 0 (312) 705 73 86 (iş), 0 546 804 85 81 (cep) ve T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Söğütözü Mahallesi, Eskişehir Yolu., 2177 sokak, 06510 Çankaya/Ankara adresinden arayabileceğimi biliyorum. Araştırmanın sorumlusu Prof. Dr. Yasemin Özkan’ı ise (0312) 297 63 63 (343) (iş) ve 0 532 635 32 21 (cep) nolu telefon numaralarından arayabileceğimi ve Hacettepe Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü Beytepe Ankara adresinden ulaşabileceğimi biliyorum.

Bu araştırmaya katılmak zorunda değilim ve katılmayabilirim. Araştırmaya katılmam konusunda zorlayıcı bir davranışla karşılaşmış değilim. Bana yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anlamış bulunmaktayım. Kendi başıma belli bir düşünme süresi sonunda adı geçen bu araştırmaya “katılımcı” olarak yer alma kararımı aldım. Bu konuda yapılan daveti büyük bir memnuniyet ve gönüllülük içerisinde kabul ediyorum. İmzalı bu form kâğıdının bir kopyası bana verilecektir.

**Katılımcının****Adı ve soyadı:****Adres:****Tel:****İmza:****Tarih:****Sorumlu Araştırmacının****Adı, soyadı:** Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN**Adres:** Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü  
06800 Ankara/TÜRKİYE**Tel:** 0090 (312) 297 63 63 (343)**E-posta:** ymozkan@gmail.com**İmza:****Yardımcı Araştırmacının****Adı, soyadı:** Ali Osman ÖZPOLAT**Adres:** Söğütözü Mahallesi, Eskişehir Yolu, 2177 sokak, 06510 Çankaya/Ankara**Tel:** 0 546 804 85 81**E-posta:** aliosmanozpolat@gmail.com**İmza:**

#### **Ek 4. ARAŞTIRMADA KULLANILAN YARI YAPILANDIRILMIŞ DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME FORMU**

“Türkiye’de Risk Altındaki Ailelerin Psikososyal Destek İhtiyaçlarının Analizine Yönelik Bir Model Önerisi” adlı bu araştırma Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı bünyesinde gerçekleştirilecektir. Tüm cevaplarınız gizli tutulacaktır. Bir başka deyişle görüşmede vereceğiniz cevaplar sadece sorumlu araştırmacı ile paylaşılacaktır ve raporumuzda dâhil edeceğimiz hiçbir bilgide cevaplayıcı olarak kimliğiniz yer almayacaktır. Görüşmeyi kabul ettiğiniz ve görüşmede size sorulan soruları içten ve samimi olarak yanıtladığınız için size şimdiden teşekkür ediyorum.

#### **ASDEP (Aile Sosyal Destek Programı) Personeli ile Yapılacak Olan Görüşmeye İlişkin Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu**

- 1) Risk altındaki aileleri nasıl tanımlarsınız? Risk altındaki aileler hakkında neler düşünüyorsunuz?
- 2) Ailelerin risk altında olup olmadıklarını belirleme noktasında yapılan çalışmalara ilişkin görüşlerinizi bildirebilir misiniz? Ne tür çalışmalar yapılmaktadır?
- 3) Sizce ailelere psikososyal destek kapsamında ASDEP yeterli midir? Görüşlerinizi açıkla mısınız?
- 4) Sizce ASDEP personeli yeterli bilgi ve deneyim düzeyine sahip midir? Bu konuda neler söyleyebilirsiniz?
- 5) Sizce psikososyal destek konusunda en fazla karşılan sorunlar nelerdir? Bu konudaki görüşlerinizi açıkla mısınız?
- 6) Sizce ülkemizde yapılan çalışmalar ile yabancı ülke örnekleri arasında ortak noktalar ya da farklılıklar neler olabilir?
- 7) Sizce psikososyal destek konusunda teori ve uygulama nasıl olmalıdır? Farklılık ve benzerlikler konusunda düşünceleriniz nelerdir?
- 8) Ülkemizde risk altındaki ailelere yönelik uygulanabilecek bir psikososyal destek programı mevcut uygulamalara nasıl entegre edilebilir? Görüşlerinizi açıkla mısınız?
- 9) Sizce göç öyküsü olan aileler ile olmayanlar arasında yaşanan sorunlar ve riskler yönünden farklılıklar var mıdır? Bu konudaki düşüncelerinizi açıkla mısınız?

- 10) Sizce risk altındaki ailelere yönelik ASDEP soru formunda olmayan ancak olması gerektiği düşündüğünüz sorular nelerdir? Bu konudaki düşüncelerinizi açıklayınız mıdır?
- 11) Sizce yüksek risk grubunda olan ailelerin özellikleri neler olabilir? Açıklayınız mıdır?
- 12) Sizce ASDEP personelinin risk altındaki ailelere yönelik gözlemleri nelerdir?

**ASDEP (Aile Sosyal Destek Programı) ile İlgili Deneyimi Olan Bakanlık Uzmanları ve Aile Alanında Çalışan Akademisyenler ile Yapılacak Olan Görüşmeye İlişkin Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu**

- 1) Risk altındaki ailelerin psikososyal destek ihtiyaçları hakkında ne düşünüyorsunuz? Risk altındaki ailelerin yeterince desteklendiğini düşünüyor musunuz?
- 2) Sizce aileler ne tür risklerle karşı karşıya kalmaktadır? En önemli gördüğünüz risk faktörleri hangileridir? Açıklayınız mıdır?
- 3) Ailelere psikososyal destek verilmesi noktasında mevcut uygulamaların etkili olduğunu düşünüyor musunuz? Çalışmalara ilişkin görüşlerinizi açıklayınız mıdır?
- 4) Risk altındaki ailelerin belirlenmesi noktasında yapılan/yapılacak çalışmalar hakkında neler düşünüyorsunuz? Açıklayınız mıdır?
- 5) Sizce risk altındaki ailelerin risklerinin minimize edilmesi ve/veya ortadan kaldırılması için ne tür koruyucu ve önleyici hizmetlerin yapılması gerekmektedir? Erken uyarı sistemi geliştirilebilir mi? Bu konuda ne düşünüyorsunuz?
- 6) Yurtdışında risk altındaki ailelerle psikososyal destek açısından çalışılma biçimini ve bu konuda yapılan çalışmaları nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 7) Size göre risk altındaki ailelerle yapılan/yapılacak çalışmaların sosyal hizmet çalışmaları ile bağlantısı nasıl olmalıdır? Mevcut hizmetlerle entegrasyonu konusunda neler düşünüyorsunuz?
- 8) Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) hakkında bilginiz var mı? Bu program hakkında ne düşünüyorsunuz? Örneğin ASDEP'in başarılı olduğunu düşünüyor musunuz? Sizce ASDEP'in başarılı olması yönünde çalışmalar yeterli midir? Bu konudaki görüşlerinizi açıklayınız mıdır?
- 9) Sizce ASDEP konusunda mevcut yönlendirmeler yeterli midir? (işsizlik, madde bağımlılığı, engellilik vs. gibi konularda) Bu yönlendirmelerin geliştirilmesi nasıl sağlanmalıdır? Sizce bu yönlendirmeler ile birlikte ASDEP'in bilinirliğinin de

arttırılması ve hane ziyaretlerinde önceliklerin oluşturulması nasıl sağlanabilir?  
Açıklar mısınız?

- 10) Sizce ASDEP programının amacına uygun olarak işlemesi konusunda kurumlararası iş birliği ve farkındalık çalışmaları yeterli mi? Mevcut hizmetler ulusal programlarla koordineli ilerleyebilmekte midir? (Örneğin sosyal yardımların bütünleşik sistemi) Ne düşünüyorsunuz? Söz konusu programın geliştirilmesine yönelik önerileriniz var mı? Var ise açıkla mısınız?
- 11) Sizce ASDEP programı öncesi ve ASDEP sonrası dönem arasında psikososyal destek hizmetleri açısından nasıl bir fark bulunmaktadır? Açıklar mısınız? Size göre sunulan hizmetler arasında bölgesel farklılıklar gözetiliyor mu? Bu konudaki görüşleriniz nelerdir?
- 12) Risk Altındaki Ailelerin Psikososyal Destek İhtiyaçlarının Analizine Yönelik baştan bir program hazırlayacak olsaydınız bu program nasıl olurdu? Açıklar mısınız?

#### **Aileler ile Yapılacak Olan Görüşmeye İlişkin Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu**

- 1) Sizce riskli aile/aile sorunları ne anlam ifade etmektedir? Aile içi riskler neler olabilir açıklayabilir misiniz?
- 2) Ailenizin genel anlamda ihtiyaçları nelerdir? Bu ihtiyaçların karşılanması ile ilgili ne tür desteklere gereksiniminiz var açıklayabilir misiniz? Psikososyal destek hizmeti konusunda düşünceleriniz nelerdir? Açıklayabilir misiniz?
- 3) Ekonomik açıdan ailenizi nasıl değerlendiriyorsunuz? İşsizlik yaşadınız mı? Çalışma koşullarımız nasıl? Bu işten tatmin oluyor musunuz? Sosyal ve sağlık güvenceniz konusunda ne düşünüyorsunuz?
- 4) Ailenizin eğitim durumu nasıl? Eğitim çağında olup da öğrenimine devam etmeyen çocuğunuz var mı? Varsa neden devam etmiyor? Açıklar mısınız?
- 5) Ailede sağlık problemleri var mı (beden ve ruh sağlığı)? Sağlığımızı nasıl değerlendiriyorsunuz? Sağlıkla ilgili yeterli hizmetlere ulaşabiliyor musunuz ve bu hizmetleri nasıl değerlendiriyorsunuz? Açıklar mısınız?
- 6) Ailenizde hiç kayıp yaşadınız mı? Kaybettiğiniz yakınlarımız varsa kayıp sonrası yardım aldınız mı? Bu süreci nasıl deneyimlediniz açıkla mısınız?
- 7) Ailenizde alkol ve madde bağımlılığı olan üye var mı? Var ise bu konu ile ilgili neler yaşadınız? Yeterli sağlık imkânına ulaşabildiniz mi?



- 8) Ailenizde göç öyküsü bulunmakta mı? Göç ederek geldiyse hangi problemlerle karşılaştınız açıklayınız?
- 9) Yaşadığınız bölgeyi sağlık ve güvenlik ya da huzur açısından nasıl değerlendiriyorsunuz? Örneğin akşamları dışarıya çıktığınız zaman sorun yaşıyor musunuz (hırsızlık ya da farklı ve yaygın olan suçlar meydana geliyor mu)? Yaşadığınız hanenin bulunduğu çevrenin özellikleri nelerdir?
- 10) Hanenizde yaşlı birey/bireyler bulunuyor mu? Bulunuyor ise yaşadıkları sorunlar nelerdir açıklayınız?
- 11) Hanenizde engelli birey/bireyler bulunuyor mu? Bulunuyor ise yaşadıkları sorunlar nelerdir açıklayınız?
- 12) Aile içi şiddet ve istismar yaşadınız mı ya da yakın çevrenizde yaşayan insanlar bulunmakta mıdır? Sizce şiddetin nedenleri nelerdir? Açıklayınız?
- 13) Psikososyal destek aldınız mı? Aldıysanız bu hizmetlerin yeterliliği konusundaki düşüncelerinizi açıklayınız?
- 14) Aileniz ya da çocuklarınız ile ilgili gelecek kaygısı yaşıyor musunuz? Yaşıyorsanız nedenlerini belirtir misiniz?

## ÖZGEÇMİŞ

### Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Ali Osman ÖZPOLAT

Doğum Yeri ve Tarihi : Malatya. 19.09.1992

### Eğitim Durumu

Önlisans Öğrenimi : Anadolu Üniversitesi-Adalet

Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi-Sosyal Hizmet

Anadolu Üniversitesi-Kamu Yönetimi

Yüksek Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi-Sosyal Hizmet

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

### İş Deneyimi

Çalıştığı Kurum : Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı/Ankara

Unvanı : Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Uzmanı

### İletişim

E-Posta Adresi : aliosmanozpolat@gmail.com

Tarih : 30.12.2020